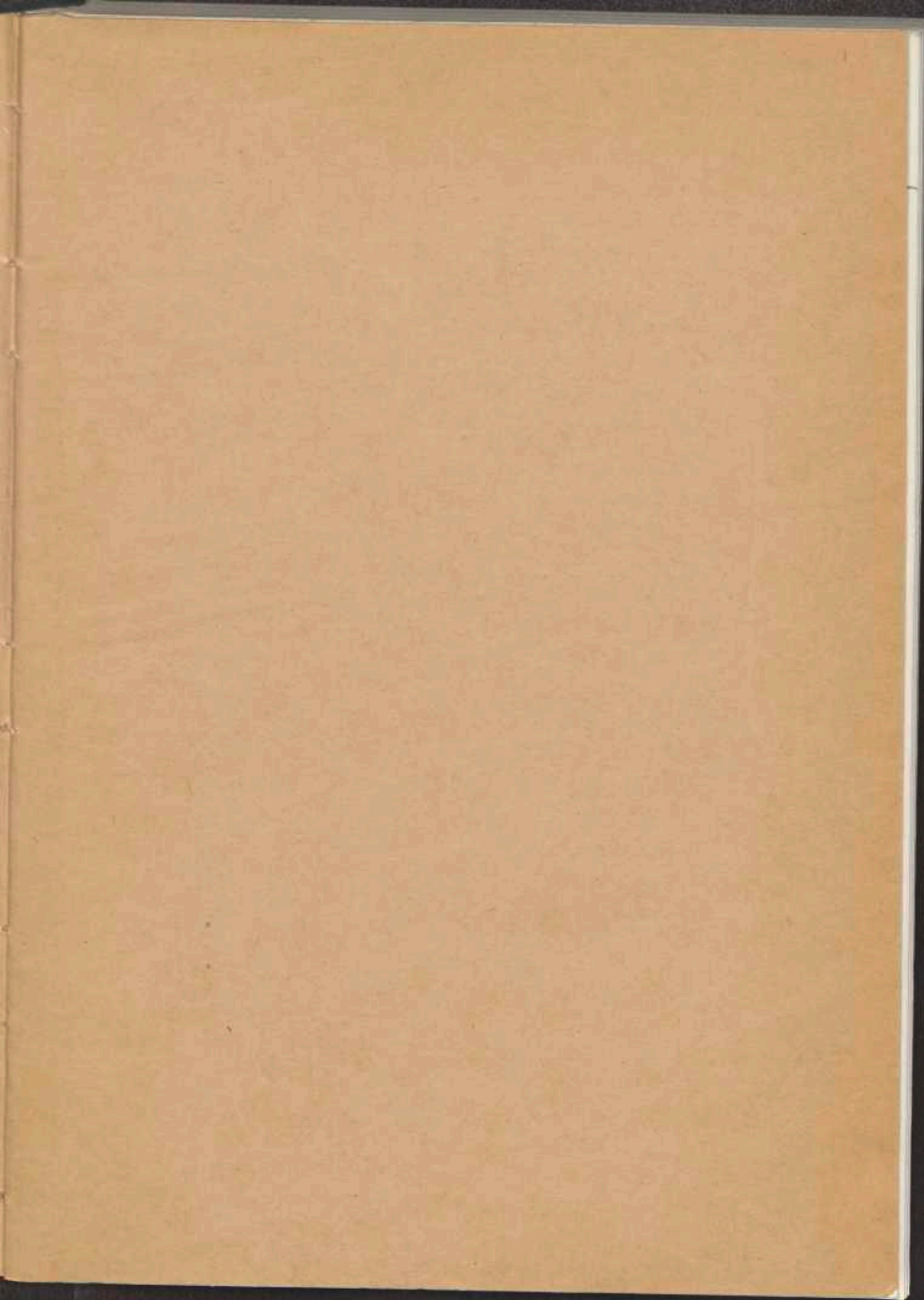
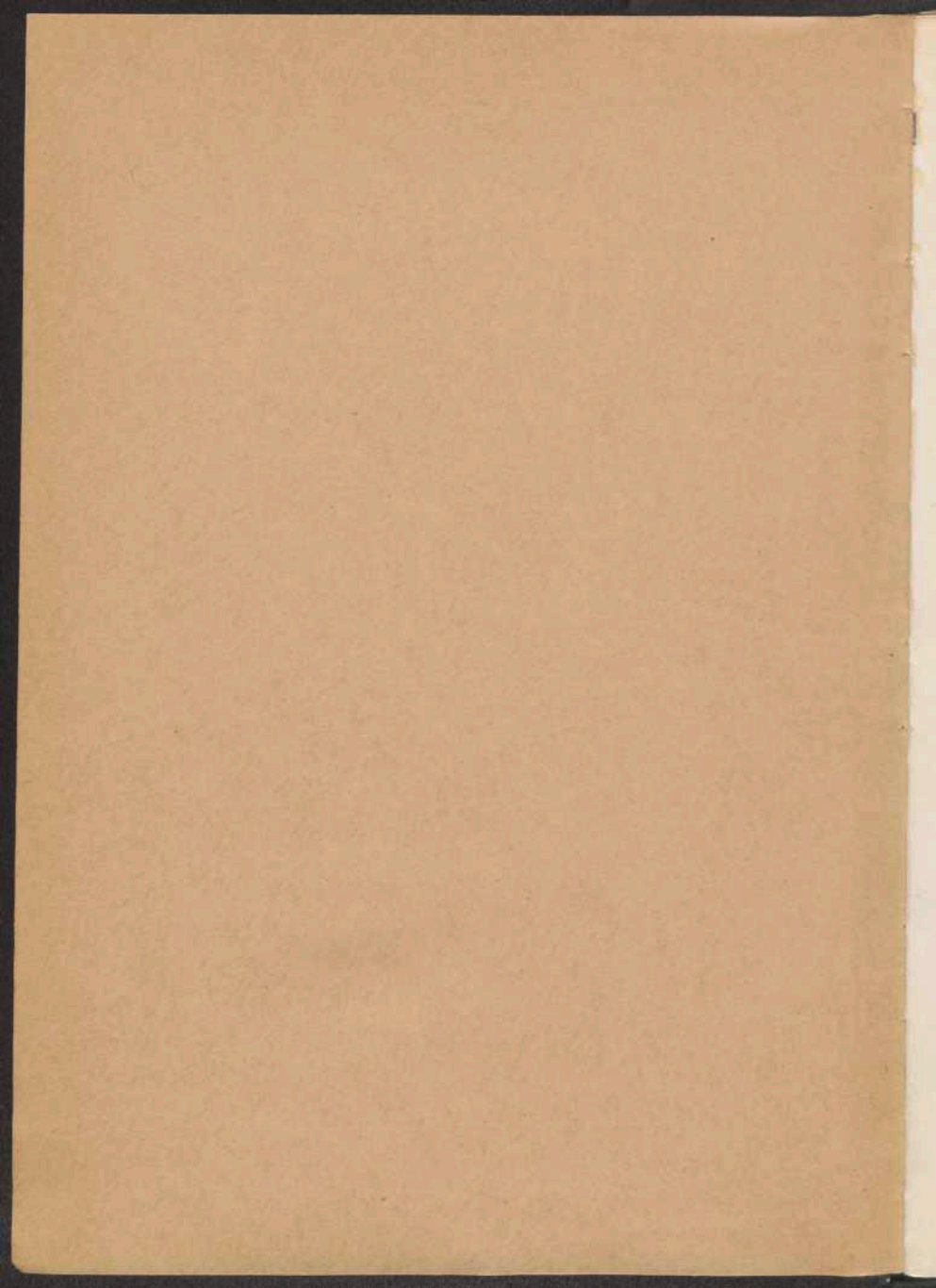

9582457

1251
B30

~~R 612~~
B1.

HET ONDERWIJS IN NEDERLAND

VERSLAG OVER HET JAAR
1955

UITGAVE VAN HET
MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN
'S-GRAVENHAGE 1958

STAATSDRUKKERIJ- EN UITGEVERIJBEDRIJF / 'S-GRAVENHAGE 1958

INHOUDSOPGAVE

VERKLARING VAN DE AFKORTINGEN

<i>afd.</i>	= afdeling
<i>b.l.o.</i>	= buitengewoon lager onderwijs
<i>g.l.o.</i>	= gewoon lager onderwijs
<i>h.o.</i>	= hoger onderwijs
<i>h.b.o.</i>	= hoger bouwkunstonderricht
<i>l.o.</i>	= lager onderwijs
<i>l.t.o.</i>	= lager technisch onderwijs
<i>m.o.</i>	= middelbaar onderwijs
<i>m.t.o.</i>	= middelbaar technisch onderwijs
<i>m.t.s.</i>	= middelbare technische school
<i>no</i>	= nummer
<i>nos</i>	= nummers
<i>n.o.</i>	= nijverheidsonderwijs
<i>P.B.</i>	= Publicatieblad
<i>Stb.</i>	= Staatsblad
<i>Stcr.</i>	= (Nederlandse) Staatscourant
<i>Trb.</i>	= Tractatenblad
<i>u.t.o.</i>	= uitgebreid technisch onderwijs
<i>v.b.o.</i>	= voortgezet bouwkunstonderricht
<i>v.g.l.o.</i>	= voortgezet gewoon lager onderwijs
<i>v.h.m.o.</i>	= voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs

STATEMENT OF FINANCIAL POSITION

Assets	
Current Assets	
Cash	100
Accounts receivable	100
Inventory	100
Prepaid expenses	100
Other current assets	100
Non-current Assets	
Property, plant and equipment	100
Intangible assets	100
Other non-current assets	100
Liabilities	
Current Liabilities	
Accounts payable	100
Short-term debt	100
Other current liabilities	100
Non-current Liabilities	
Long-term debt	100
Other non-current liabilities	100
Equity	
Common stock	100
Retained earnings	100
Other equity	100

INHOUDSOPGAVE

DEEL I — ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1955

	Bladz.
A. Algemeen	10
B. Hoger onderwijs	30
Universiteiten en hogescholen	30
C. Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	47
D. Land- en tuinbouwonderwijs	60
E. Nijverheidsonderwijs	62
F. Lager onderwijs	78
I. De uitvoering van de Lager-onderwijswet 1920, enz.	78
II. De uitvoering van de Leerplichtwet	90
III. Gewoon, voortgezet gewoon en uitgebreid lager onderwijs.	93
IV. Buitengewoon lager onderwijs	113
V. Onderwijzersopleiding	119
G. Kleuteronderwijs	127

DEEL II — BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1955

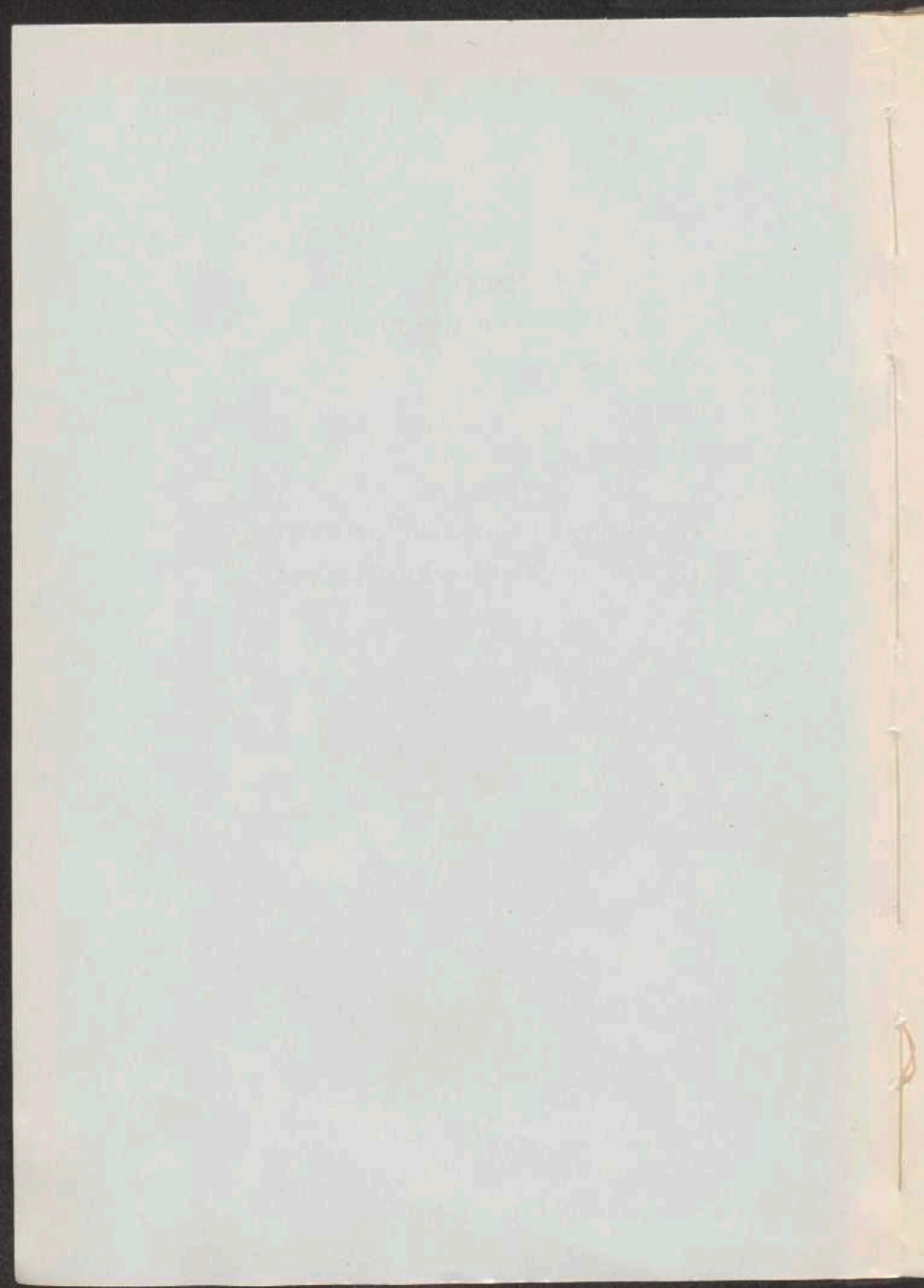
A. Algemeen	133
Verslag van de Onderwijsraad over de jaren 1953 t/m 1955.	133
B. Hoger onderwijs	153
De universiteiten en hogescholen in het studiejaar 1954/1955	153
C. Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	225
D. Land- en tuinbouwonderwijs	232
I. Landbouwonderwijs	232
II. Tuinbouwonderwijs.	243
E. Nijverheidsonderwijs	248
I. Lager technisch onderwijs	248
II. Uitgebreid technisch onderwijs	256

	Bladz.
III. Middelbaar kunst- en kunstnijverheidsonderwijs	258
IV. Middelbaar technisch onderwijs	260
V. Scheepvaart- en luchtvaartonderwijs	263
A. Scholen voor de zeevaart en voor de luchtvaart	263
B. Visserij scholen, scholen voor de binnenvaart, opleidingsschepen voor matrozen en havenvakschool	267
VI. Scholen voor maatschappelijk werk	269
VII. Nijverheidsonderwijs voor meisjes	270
VIII. Landbouwhuishoudonderwijs	275
IX. Verslag van de hoofdconsulenten voor de lichamelijke opvoeding bij het nijverheidsonderwijs	278
F. Lager onderwijs	282
I. Verslag van de hoofdinspecteur in de eerste hoofdinspectie	282
II. Verslag van de hoofdinspecteur in de tweede hoofdinspectie	326
III. Verslag van de hoofdinspecteur in de derde hoofdinspectie	389
IV. Verslag van de inspecteur voor de lichamelijke opvoeding in algemene dienst en bij de onderwijzersopleiding	414
V. Verslag van de inspecteur van het lager onderwijs in algemene dienst be- treffende het onderwijs aan trekkende kinderen	420
VI. Verslag van de hoofdinspecteur van het buitengewoon lager onderwijs	433
VII. Verslag van de consulent voor de lichamelijke opvoeding bij het buiten- gewoon lager onderwijs	449
VIII. Verslag van de hoofdinspecteur van de onderwijzersopleiding	454
IX. Verslag van de bouwkundig hoofdinspecteur van het lager onderwijs	464
G. Verslagen der hoofdinspecteurs van het lager onderwijs betreffende het kleuter- onderwijs	468
Register	I

VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND
OVER HET JAAR 1955
DEEL I
ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS
IN NEDERLAND OVER HET JAAR

1955

VERSLAG

VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1955

TER INLEIDING

Ter oriëntering van de lezer moge aan de beschrijving van de staat van het onderwijs in het jaar 1955 een korte verklaring van de daarbij gevolgde *indeling* voorafgaan.

Deel I, „Algemeen Gedeelte”, geeft een overzicht van de overheidsmaatregelen en de gebeurtenissen in 1955 voorzover deze voor bespreking in aanmerking komen. De onderwerpen zijn daarbij onderscheiden naar de takken van onderwijs waarop zij betrekking hebben. In een afzonderlijk hoofdstuk „Algemeen” zijn tevens behandeld de onderwerpen welke betrekking hebben op meer dan één tak van onderwijs. Voorts zijn daarin opgenomen onderwerpen van algemeen-onderwijskundige aard, alsmede enige onderwerpen welke naar hun aard niet in de hoofdstukken over de afzonderlijke takken van onderwijs konden worden ondergebracht, terwijl ook aan onze culturele betrekkingen met het buitenland de nodige aandacht is geschonken. Verder hebben in Deel I de overzichten betreffende de uitvoering van de Lager-onderwijswet 1920 c.a. en van de Leerplichtwet een plaats gevonden.

In Deel II, „Bijzonder Gedeelte”, zijn de verslagen vervat welke door de inspecties der onderscheiden takken van onderwijs, alsmede door de hoofdconsulenten voor de lichamelijke opvoeding bij het nijverheidsonderwijs en de consulent voor de lichamelijke opvoeding bij het buitengewoon lager onderwijs, zijn uitgebracht. De lezer treft daarin tevens aan het verslag van de Onderwijsraad over de jaren 1953 t/m 1955 en de verslagen van de instellingen voor hoger onderwijs over het studiejaar 1954/1955.

Voor de afkortingen welke in dit verslag zijn gebruikt, moge worden verwezen naar bladzijde 3.

A. ALGEMEEN

SCHRIJFWIJZE NEDERLANDSE TAAL

De definitieve datum van inwerkingtreding van het Koninklijk besluit van 31 oktober 1953 (Stb. 668) werd bij Koninklijk besluit van 23 augustus 1955 (Stb. 388) bepaald op 1 september 1955.

Ten aanzien van de schrijfwijze in *ambtelijke* stukken heeft de waarnemend minister-president, minister van algemene zaken a.i., in zijn beschikking van 26 augustus 1955, no 44352, richtlijnen gegeven voor het gebruik van een aantal in de Woordenlijst voorkomende woorden met zgn. „dubbelvormen”.

Met ingang van 1 september 1955 volgden de departementen van algemeen bestuur voor de daarvan uitgaande, in het Nederlands gestelde, stukken de „Richtlijnen voor de toepassing van de Woordenlijst van de Nederlandse taal”, waarin o.m. bijzonderheden zijn opgenomen betreffende;

- a. de ongelijkwaardige dubbelvormen van een aantal bastaardwoorden;
- b. de gelijkwaardige dubbelvormen van een aantal woorden;
- c. de ongelijkwaardige doubletten bij de meervoudsvorming van een aantal zelfstandige naamwoorden en de ongelijkwaardige dubbele tijden van een aantal werkwoorden;
- d. de gelijkwaardige dubbele meervoudsvormen en de gelijkwaardige dubbele tijden;
- e. de zelfstandige naamwoorden die in de Woordenlijst met „v. (m.)” zijn aangeduid;
- f. de zelfstandige naamwoorden met een ongelijkwaardige dubbele genusaanduiding;
- g. de zelfstandige naamwoorden met een gelijkwaardige dubbele genusaanduiding.

Dezelfde redenen die het noodzakelijk maakten om uniformiteit te verkrijgen bij de toepassing van de Woordenlijst in ambtelijke stukken, hebben ertoe geleid in een circulaire van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen a.i. d.d. 23 augustus 1955, no 909 I, afd. Kabinet, terzake nadere richtlijnen aan de *scholen* te geven. Deze circulaire bevatte de zojuist onder a tot en met g genoemde punten. Nadien is gewezen op de mogelijkheid van aanschaffing door de school van de Woordenlijst van de Nederlandse taal.

Ter uitvoering van een door de Nederlandse en de Belgische regering gezamenlijk genomen besluit werd een beperkte gemengde Nederlands-Belgische commissie voor de *bastaardwoorden* ingesteld. Deze commissie had tot taak na te gaan, welke bastaardwoorden in aanmerking zouden komen om op de scholen uitsluitend in de progressieve spelling te worden geschreven. Tot voorzitter van de Nederlandse delegatie werd benoemd dr. B. C. Damsteegt.

TWEDE ODERWIJSNOTA

Indertijd, op 19 juli 1951, heeft de toenmalige minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, prof. dr. F. J. Th. Rutten, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden de „Nota betreffende onderwijsvoorzieningen”, de zgn. nota-Rutten ¹⁾.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1952, blz. 11/18.

De vaste commissie voor onderwijs, kunsten en wetenschappen der Tweede Kamer heeft naar aanleiding van deze nota op 8 december 1953 haar verslag uitgebracht. De volledige tekst van dit verslag is opgenomen in een brochure, waarin o.m. tevens de tekst van de Antwoordnota technisch onderwijs en van de Tweede Onderwijsnota voorkomt.

Bedoeld verslag werd door de minister ¹⁾ en de staatssecretaris ¹⁾ op 18 februari 1955 beantwoord in de *Tweede Onderwijsnota*. Betreffende de inhoud van deze nota wordt het volgende vermeld.

In de inleiding tot de nota maken de minister en de staatssecretaris hun gedachten kenbaar over de in de nota-Rutten uiteengezette plannen en meningen. Zij beperken zich tot die vraagstukken die hun inziens een nadere uitwerking behoeven en tot die ten aanzien waarvan zij een afwijkende opvatting hebben. Enkele belangrijke bestuurlijke en financiële kwesties, waarover de nota-Rutten zich niet uitspreekt, komen eveneens aan de orde.

Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan de „Oprichting en financiering van scholen”, terwijl in een slothoofdstuk is aangegeven op welke wijze de bewindslieden zich de „Verwezenlijking van de plannen” voorstellen.

De taak van de overheid met betrekking tot het onderwijs wordt principieel afgeleid uit de vrijheid van onderwijs, die in onze Grondwet is vastgelegd. Dit uitgangspunt brengt mede, dat aan de overheidsbemoeienis grote beperkingen zijn opgelegd. Zij komt neer op het scheppen van mogelijkheden voor de burgers om hun persoonlijke taak te volbrengen. Aan de andere kant is de zorg voor het algemeen welzijn een positieve plicht van de Staat, ook op onderwijsgebied. De Grondwet formuleert dit door te stellen, dat het onderwijs een voorwerp van de aanhoudende zorg der Regering is. In het bijzonder geldt dit thans, nu het noodzakelijk is dat, met behoud van de vrijheid van onderwijs, in het complex van onderwijsvoorzieningen samenhang wordt gebracht.

Meer echter dan naar een gedetailleerde wettelijke voorziening, welke rechtstreeks het onderwijs en zijn organisatie tot voorwerp heeft, dient de zorg van de overheid gericht te zijn op een zodanig geordende samenleving, dat het volk en met name de ouders ertoe gebracht worden zich op eigen verantwoordelijkheid te bezinnen en de consequenties daarvan te aanvaarden. Als voorwaarde voor een dergelijke ontwikkeling zien de bewindslieden een steeds intensiever activiteit van onderwijs- en schoolorganisaties van ouders en onderwijsdeskundigen, die tot een structuur zullen moeten komen, waarbij zij in staat zijn het gehele hun toevertrouwde terrein van het onderwijs deskundig te overzien en te representeren. Het zou slechts voordelen kunnen bieden, wanneer mede daardoor de ontwikkeling zou worden versneld van organen, die met krachtige steun en erkenning van overheidswege binnen het kader van de nieuwe wetgeving de vormgeving van het onderwijs zouden kunnen bepalen. In het hoofdstuk „Algemene beschouwingen” zijn vragen beantwoord en zienswijzen weergegeven met betrekking tot: de hoofdindefining van het onderwijs; onderwijs en toekomstige werkkring; vreemde talen; verhoging van de leerplichtige leeftijd; verband tussen leerstof en psychologische ontwikkeling; beperking van de leerstof; examens en diploma's; avond-

¹⁾ Indien niet anders vermeld, wordt in dit verslag onder „minister”, c.q. „staatssecretaris”, verstaan: de minister, c.q. staatssecretaris, van onderwijs, kunsten en wetenschappen.

onderwijs; financiële consequenties. Wat de leerlichtverlenging aangaat is ervan uitgegaan, dat de leerplicht binnen afzienbare tijd met één en op den duur met twee jaar zal worden verlengd.

In het hoofdstuk „Hoofddijnen van het onderwijsstelsel” geven de bewindslieden hun denkbeelden weer over de in het verslag gestelde vragen met betrekking tot het ulo en het „eenvoudig voortgezet onderwijs”. Tevens zetten zij uiteen op welke punten hun inzichten afwijken van het onderwijsplan-Rutten. Bovendien voegen zij daaraan enkele huns inziens noodzakelijke aanvullingen toe.

Bij de voorgestelde oplossingen is naar een ruime mate van soepelheid gestreefd, zodat tegemoet wordt gekomen aan de klachten dat de onderwijsregelingen te star zijn.

Het is niet wenselijk dat de structuur van een school tussen haar begin- en eindpunt star wordt vastgelegd. De geschiedenis van het lyceum bewijst, dat bij een niet-dwingend wettelijk voorgeschreven schoolstructuur de gelegenheid bestaat ervaring op te doen met diverse organisatieschema's.

Bovendien is het van belang dat gelegenheid wordt geboden verschillende studie- en opleidingsrichtingen in één school of scholencomplex samen te brengen. Het onderwijs kan dan zoveel mogelijk aansluiten bij de individuele aanleg en belangstelling der leerlingen, terwijl verkeerde schoolkeuze kan worden voorkomen of ongedaan gemaakt, zonder dat de leerlingen het hun vertrouwd geworden schoolmilieu behoeven te verlaten.

Bij de hoofdindeling van het onderwijs zijn de termen gebruikt die de nota-Rutten geeft. Er zal dus zijn: *kleuteronderwijs*, *basisonderwijs*, *voortgezet onderwijs* en *wetenschappelijk onderwijs*. Betreffende elk van deze takken van onderwijs een enkel woord.

Kleuteronderwijs. In voorbereiding is een wijziging van de Leerplichtwet, waarbij het op pedagogische indicatie mogelijk wordt, op een kleuterschool gedurende één jaar aan de leerplicht te voldoen.

Basisonderwijs, onderscheiden in *gewoon* en *buitengewoon basisonderwijs*. Wat het eerste betreft willen de bewindslieden het door een wijziging van de Leerplichtwet onmogelijk maken, binnen het kader van de *zesjarige* school voor basisonderwijs volledig aan de leerplicht te voldoen. De bedoeling is, dat *alle* leerlingen die in de loop van het cursusjaar 13 jaar oud worden, aan het einde van dat cursusjaar moeten overgaan naar een school voor voortgezet dagonderwijs.

Aangaande het *buitengewoon basisonderwijs* wordt het rapport van de commissie-Wesseling-Van Houte afgewacht. In het bij de nota gevoegde schema is de term „buitengewoon onderwijs” gebruikt i.p.v. *buitengewoon basisonderwijs*, daar dit onderwijs zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs omvat.

Voortgezet onderwijs. Bij de structuur van dit onderwijs hebben de bewindslieden zich laten leiden door de gedachten dat de voortgezette vorming zowel tot de persoonlijkheidsontwikkeling der leerlingen als tot hun voorbereiding voor hun toekomstige maatschappelijke functie moet bijdragen; dat elke leerling in principe zowel een algemene vorming als een beroepsopleiding moet kunnen ontvangen en ook dient te ontvangen; dat het tijdstip waarop de beroepsopleiding gaat overwegen, samenhangt met de aanleg en de begaafdheid der

leerlingen en in het algemeen later zal vallen naarmate die begaafdheid groter is. Een geleidelijke overgang, waarin een zekere oriëntatie op en inleiding tot het verder volgende beroepsonderwijs wordt gegeven, zal nodig zijn.

Het voortgezet onderwijs zal als volgt zijn ingedeeld:

I. *Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs* (v.w.o.), waaronder begrepen: huidige gymnasium, h.b.s. en lyceum.

II. *Hoger voortgezet onderwijs*, onderscheiden in:

a. *hoger algemeen voortgezet onderwijs* (h.a.v.o.), waaronder begrepen huidige m.m.s.;

b. *hoger beroepsonderwijs*, waaronder begrepen: m.t.s.; school voor maatschappelijk werk; onderwijsersopleiding.

III. *Middelbaar voortgezet onderwijs*, onderscheiden in:

a. *middelbaar algemeen voortgezet onderwijs* (m.a.v.o.), waaronder begrepen het ulo;

b. *middelbaar beroepsonderwijs*, waaronder begrepen het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs en de handelsavondscholen.

IV. *Lager voortgezet onderwijs*, onderscheiden in:

a. *lager algemeen voortgezet onderwijs* (l.a.v.o.), waaronder begrepen: 7e en 8e klassen g.l.o.; v.g.l.o.; primair huishoudonderwijs; voorbereidende klassen lager technisch onderwijs;

b. *lager beroepsonderwijs*, waaronder begrepen de lagere technische scholen en het secundair huishoudonderwijs.

Opgemerkt wordt, dat de onderscheidingen in het technisch onderwijs: lager, uitgebreid en middelbaar, zijn vervangen door: lager, middelbaar en hoger. De m.t.s. zal dus in het vervolg hogere technische school (in overeenstemming met école technique supérieure; höhere technische Schule) heten. Voor het andere beroepsonderwijs geldt dezelfde onderscheiding. De genoemde onderwijsakken komen vervolgens systematisch aan de orde; eerst die, welke gerekend worden tot het algemeen niet-rechtstreeks op beroepen gericht voortgezet onderwijs, en daarna de verschillende vormen van beroepsonderwijs. Gezien de ontwikkeling der maatschappij zijn naast het land- en tuinbouwonderwijs en het nijverheidsonderwijs *economisch-administratieve en sociaal-pedagogische* opleidingen in de nota geïntroduceerd.

Bij het partieel onderwijs maakt de nota onderscheid tussen partieel onderwijs (in engere zin) en dat hetwelk ten doel heeft een opleiding te geven en verdere vorming, waarbij – zo er al van opleiding sprake is – deze van ondergeschikt belang is. In dit verband is gewag gemaakt van de experimenten met het Mater Amabilis- en het Zonnebloemwerk voor 14-17-jarige jongens en meisjes. Voorts zijn bijzonderheden opgenomen aangaande de *oprichting en financiering van scholen*, waarbij, met uitzondering van het wetenschappelijk onderwijs, in beginsel is uitgegaan van de *volledige financiële gelijkstelling* van openbaar en bijzonder onderwijs.

Een hoofdstuk „Verwezenlijking van de plannen” vermeldt welke wettelijke regelingen moeten worden getroffen om het gegeven structuurplan te realiseren. Wat het voortgezet onderwijs betreft wordt overwogen dit in een wet te regelen. Tenslotte zijn in dit hoofdstuk gedachten ontvouwd omtrent een soort van wetboek voor het onderwijs.

TAAK VAN DE STAATSSECRETARIS

Op 15 oktober 1955 trad een besluit van de minister in werking, waarbij werd bepaald, dat de staatssecretaris aan zijn departement meer in het bijzonder werd belast met de behartiging van de zaken, welke liggen op het terrein van het lager onderwijs, het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en het nijverheidsonderwijs, alsmede met die van de sociaal-pedagogische opleidingen en het vormingswerk voor de leerplichtvrije jeugd.

SCHOOLGELDWET

Bij de wet van 20 mei 1955 (*Stb.* 223) werd een nieuwe regeling vastgesteld voor de heffing van het *schoolgeld* (*Schoolgeldwet*). Volgens deze regeling heeft voor leerplichtige kinderen geen schoolgeld te worden betaald. In de resterende gevallen wordt het schoolgeld berekend naar het wegens inkomsten- en vermogensbelasting verschuldigde bedrag dan wel het bedrag, verschuldigd volgens de loonbelasting. Bedraagt dit bedrag minder dan f 100,—, dan is geen schoolgeld verschuldigd. Bedraagt het f 100,—, dan is het schoolgeld f 8,— per jaar en dit bedrag stijgt voor iedere f 50,— met 2 procent, met dien verstande dat het schoolgeld een maximum van f 200,— niet zal overschrijden. Het bedrag kan op verzoek worden vermindert met 25 procent voor twee, met 40 procent voor drie en met 50 procent voor vier kinderen uit hetzelfde gezin, die hoger onderwijs volgen of schoolgeldplichtig zijn. Geheel vrijgesteld van schoolgeld zijn kinderen bij het lager onderwijs, het voortgezet gewoon lager onderwijs, het buitengewoon lager onderwijs, in de eerste twee leerjaren van het uitgebreid lager onderwijs, het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, het lager nijverheidsonderwijs (met uitsluiting van het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs) en het dagonderwijs in het eerste leerjaar van lagere land- en tuinbouwscholen.

UNESCO

Programma voor de jaren 1955 en 1956

Het programma van de Unesco voor de jaren 1955 en 1956 is ingedeeld in:

A. Algemene activiteiten.

B. Bijzondere activiteiten.

De algemene activiteiten vormen de basis voor en de grondstructuur van de internationale samenwerking op het gebied van opvoeding, wetenschap en cultuur en komen rechtstreeks ten goede aan alle leden-staten der organisatie.

De bijzondere activiteiten zijn de toepassing van de kennis en van de ideeën waarover de organisatie beschikt, dank zij de intellectuele internationale samenwerking die zij door middel van de algemene activiteiten bewerkstelligt, op specifieke, door tijdelijke en plaatselijke omstandigheden bepaalde problemen, zoals deze zich in bepaalde landen voordoen. De bij-

zondere activiteiten zijn dan ook van tijdelijke aard, terwijl de algemene activiteiten een permanent karakter dragen.

De belangrijkste projecten zijn vervat in het volgende overzicht.

I. Education

A. Algemene activiteiten

1. Samenwerking met internationale organisaties en instellingen, werkzaam op het gebied van onderwijs en opvoeding. Het verstrekken van subsidies aan dergelijke lichamen.
2. Documentatie en uitwisseling van gegevens.

B. Bijzondere activiteiten

1. Bevordering van kosteloos en verplicht lager onderwijs in landen waar dit nog niet is ingevoerd.
2. Bevordering van het onderwijs voor het leven in een wereldgemeenschap.
3. De activiteiten ten behoeve van de reconstructie van het onderwijs in Korea worden voortgezet.
4. De activiteiten ten behoeve van het onderwijs aan kinderen van vluchtelingen uit Palestina in het Nabije Oosten worden eveneens gecontinueerd.

Fundamental education

Gestreefd zal worden naar verbetering van de werkmethoden in de centra voor basisonderwijs te Patzcuaro en te Sirs-el-Layan. De stichting van nationale centra voor basisonderwijs zal worden gestimuleerd.

Adult education

De Unesco kan op verzoek van leden-staten of van internationale organisaties actief deelnemen aan de organisatie van internationale bijeenkomsten ter bestudering van de verschillende aspecten van de adult education.

II. Natural sciences

A. Algemene activiteiten

1. Nauwe samenwerking met internationale wetenschappelijke organisaties en instellingen.
2. Onderzoek van de mogelijkheid tot stichting van wetenschappelijke documentatiecentra in onderontwikkelde gebieden.
3. Verdere verbetering en ontwikkeling van de wetenschappelijke documentatie. Uitwisseling van gegevens.

B. Bijzondere activiteiten

1. Bevordering van het wetenschappelijk onderzoek, speciaal met het oog op de verbetering van de economische en sociale levensomstandigheden van de mensheid. Instelling van een International advisory committee on scientific research, dat tot taak zal hebben het Natural Sciences Department van de organisatie te adviseren omtrent de wijze waarop de problemen die zich op dit gebied voordoen, het best kunnen worden opgelost. Stichting van science research councils in landen waar deze nog niet bestaan.

2. De activiteiten ter bevordering van arid zone-, humid tropical zone- en ocean-research worden voortgezet.
3. Bevordering van de internationale samenwerking op het gebied van het atoomonderzoek, speciaal ten behoeve van vredelievende doeleinden.
4. Popularisering van de wetenschap door middel van reizende tentoonstellingen.
5. Verbetering van het natuurkunde-onderwijs. Hulp aan leden-staten voor de verbetering van het onderwijs in de natuurwetenschappen aan universiteiten.
6. De activiteiten van de science-co-operation offices in Latijns Amerika, Zuid-Afrika, Zuid-oost-Azië en het Midden-Oosten zullen zo mogelijk worden uitgebreid.

III. Social sciences

A. Algemene activiteiten

1. Nauwe samenwerking met internationale organisaties en instellingen voor sociologisch onderzoek.
2. Wetenschappelijke documentatie en uitwisseling van gegevens.
3. Standaardisering van de terminologie der sociale wetenschappen.

B. Bijzondere activiteiten

1. Ontwikkeling van het onderwijs in de sociale wetenschappen op middelbaar en universitair niveau.
2. Studie van de gebrekkige internationale verstandhouding.
3. Studie van de miskende rechten, inclusief die der minderheden.
4. Studie van de sociale ontwikkeling.

IV. Cultural activities

A. Algemene activiteiten

1. Samenwerking met internationale culturele organisaties.
2. Internationale uitwisseling van gegevens betreffende bibliotheken, musea en vertalingen.

B. Bijzondere activiteiten

1. Activiteiten ter bescherming van cultuuroederen: monumenten, verzamelingen en manuscripten, die voor de gehele wereld een artistieke, historische of wetenschappelijke waarde hebben.
2. Vervaardiging van leesmateriaal voor „new literates”.
3. Verbetering van het bibliotheek- en museumwezen.
4. History of the scientific, cultural and economic development of mankind.
5. De Unesco zal het gebruik van het Esperanto in wetenschap, opvoeding en cultuur verder volgen en daartoe samenwerken met Universala Esperanto-Asocio in aangelegenheden die betrekking hebben op beide organisaties.
6. Vertaling van klassieke en moderne werken uit de literatuur van de leden-staten.

V. Mass communications

De activiteiten zijn erop gericht aan de doelstellingen en het werk der Verenigde Naties en

van haar gespecialiseerde organen – in het bijzonder van die van de Unesco – een zo breed mogelijke bekendheid te geven en verder de belemmeringen voor het vrije verkeer van opvoedkundig, wetenschappelijk en cultureel materiaal uit de weg te ruimen.

VI. Exchange of persons

Het exchange of persons program wordt in grote lijnen op dezelfde voet voortgezet.

VII. Technical assistance

Momenteel zijn 140 deskundigen, geëngageerd door de Unesco, in 36 verschillende landen werkzaam. In 1955 zouden de activiteiten in het kader van het technical assistance program voornamelijk gericht zijn op de volgende projecten:

1. Ontwikkeling van het schoolonderwijs in 19 landen – uitbreiding van het basisonderwijs (Thailand, Ceylon, Pakistan, Cambodja, Irak, Liberia, Haiti, Venezuela, Somalie, Libye, Birma, de Soedan, Costa Rica, Columbia, Nicaragua, enz.).
2. Verbetering van het technisch onderwijs in 8 landen – stichting van centra voor wetenschappelijke documentatie (Mexico, Egypte, India, Joegoslavië, Uruguay).
3. Ontwikkeling van het wetenschappelijk onderzoek (India, Israël, Turkije, Egypte, Pakistan).
4. Verbetering van het onderwijs in de natuurwetenschappen op de middelbare scholen en aan de universiteiten in 17 landen.

Nieuwe Unesco-publikaties

Voor het eerst in de geschiedenis is een boek samengesteld, waarin de stand van het onderwijs in de gehele wereld is beschreven, nl. de Unesco-publikatie „*World Survey Education*”, waarin een grote hoeveelheid statistisch materiaal en andere gegevens zijn samengevat over onderwijsystemen e.d. in tweehonderd landen en gebieden. Met uitzondering van drie landen – Noord-Korea, Tibet en Oman – is elk land vertegenwoordigd.

Voorts heeft de Unesco een boek uitgegeven, dat gewijd is aan het onderwijs in de *moderne talen* en de bijdrage die dit onderwijs levert tot de opvoeding tot internationaal denken. Dit 295 bladzijden tellende werk, getiteld „*The teaching of modern languages*”, bevat een aantal onderwerpen, welke punt van bespreking hebben uitgemaakt op de in augustus 1953 door de Unesco in Nuwara Eliya (Ceylon) georganiseerde bijeenkomst, waaraan door 49 vooraanstaande leraren uit 18 landen werd deelgenomen.

Plaatselijke Unesco-comité's in Nederland

In de steden Groningen, Hengelo en Meppel zijn thans *Unesco-comité's* gevormd, waarin o.a. hoofden van scholen voor voortgezet onderwijs zitting hebben genomen. De comité's werden opgericht in overleg met de wethouders van onderwijs in de genoemde plaatsen en hebben ten doel de belangstelling voor het werk van de Unesco met name op de scholen te activeren.

De „Courier” op de scholen

Na het initiatief van een Amsterdamse middelbare school om de Franse uitgave van het maandblad der Unesco als lesmateriaal in te voeren, overwogen dit jaar ook twee middelbare

scholen in Leeuwarden van de Engelse editie gebruik te gaan maken en wel met ingang van september 1955.

Herdenking inwerkingtreding Handvest der Verenigde Naties

Op 24 oktober 1955 was het 10 jaar geleden dat het Handvest der Verenigde Naties van kracht werd. Hierin vond de staatssecretaris aanleiding op 19 oktober 1955 een circulaire, no 19652, afd. L.O., te zenden aan alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties. In deze circulaire wees de staatssecretaris op de veelomvattende arbeid van de Unesco en verzocht zij de „dag der Verenigde Naties” dit jaar op bijzondere wijze te herdenken.

Lezingen over de Unesco

In de loop van dit jaar werden in de Radio-Regeringsuitzendingen lezingen over de Unesco gehouden. Genoemd worden de lezingen van prof. dr. C. C. Berg op 9 februari 1955, over „De Unesco en de sociale wetenschap”, van dr. W. A. 't Hart op 28 februari 1955, over „De Unesco als pedagogische opdracht voor deze tijd” en van de heer D. M. van Willigen op 27 juni 1955, over „Unesco-experiment op enige middelbare scholen”. De tekst van deze lezingen is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, nos 7, 8 en 25, resp. blz. 142, 157/158 en 424/425.

WERKZAAMHEDEN COÖRDINATIECOMMISSIE SCHOOLJEUGDVERKEER

In deze commissie, welke indertijd door de minister werd ingesteld, hebben, onder voorzitterschap van prof. dr. G. A. van Poelje, zitting vertegenwoordigers van de volgende lichamen: Nederlandse stichting voor schoolreizen; Vereniging voor internationaal jeugdverkeer; International friendship league (I.F.L.); Commissie jeugdreizen van de Nederlandse Reisvereniging (N.R.V.); Nederlandse Spoorwegen.

Het voorlopig programma van de bij de commissie aangesloten organisaties werd in januari verzonden aan de scholen voor v.h.m.o. en aan de kweekscholen.

De commissie onderhield contacten met België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië. Door deze contacten kwam een aantal reizen (soms uitwisselingen) tot stand.

ONDERWIJS EN MUSEUM

In het verslagjaar gaf prof. dr. H. van de Waal naar aanleiding van de Unesco-seminars, gehouden te Brooklyn in 1952 en te Athene in 1954, enige conclusies en suggesties „on the role of museums in education”. Deze beschouwingen bevatten meer dan alleen een rapport van deze studieconferenties: prof. van de Waal besprak ook de ideeën en opvattingen, die zich omtrent deze materie gedeeltelijk later bij hem hebben gevormd. Voor de volledige tekst zij verwezen naar de *O.K.W. Mededelingen* 1955, nos 9, 12 en 13, resp. blz. 172/176, 220/224 en 236/237.

In een radiocauserie, gehouden op 13 september 1955, vestigde de heer F. Wagner de aandacht op het Koninklijk Instituut voor de Tropen en de betekenis daarvan voor het onderwijs. Het educatieve werk in het Rijksmuseum voor volkenkunde werd belicht door de heer H. H. Frese. Hij wees daarbij op de functie van het museum ten aanzien van het onderwijs en de vorming van volwassenen en jeugd. (Zie *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 47, blz. 733/735).

ONDERWIJS EN BEDRIJFSLEVEN

Tentoonstelling E 55

Van 18 mei tot 3 september 1955 werd te Rotterdam de nationale tentoonstelling E 55 gehouden. Deze tentoonstelling was een manifestatie van de Nederlandse energie in 1955, 10 jaar na de bevrijding van ons land. De minister achtte het voor de leerlingen van scholen voor lager, voortgezet en nijverheidsonderwijs van grote betekenis dat zij kennis konden nemen van wat in de tien naoorlogse jaren in Nederland op vrijwel ieder terrein van het maatschappelijk leven door samenwerking en energie was bereikt. Een bezoek van deze leerlingen aan de tentoonstelling beval hij dan ook aan. (Circulaire van 12 mei 1955, no 13774, afd. L.O.).

Conferentie onderwijs en bedrijf

In het conferentieoord „Woudschoten” bij Zeist werd op 22 september 1955 een conferentie van vertegenwoordigers van het bedrijfsleven gehouden over het lager en uitgebreid technisch onderwijs, ter bespreking van de Antwoordnota betreffende het technisch onderwijs, welke de minister en de staatssecretaris in februari 1955 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal hadden aangeboden.

Deze conferentie stond onder auspiciën van: het Centraal sociaal werkgeversverbond, het Verbond van Nederlandse werkgevers, het Katholiek verbond van werkgevers-vakverenigingen, het Verbond van protestants-christelijke werkgevers in Nederland en de Nederlandse maatschappij voor nijverheid en handel.

Voorzitter was de heer J. W. Willemsen, voorzitter van de Commissie vakopleiding bij de Stichting van de Arbeid. Inleiders waren mr. ir. M. Goote, inspecteur-generaal van het onderwijs, en de heer G. C. M. Hardebeck, secretaris van de Stichting bedrijfsopleiding metaal- en elektrotechnische industrie „Bemetel”.

De conclusies die uit de discussies werden getrokken, zijn opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 43, blz. 680.

ONDERWIJS EN EMIGRATIE

Op 1 november 1955 hield drs. J. van Campen een radiocauserie over de betekenis van het onderwijs in het licht van de *emigratie*. Hij besprak daarbij de volgende punten:

- 1°. de rol van alle geledingen van het onderwijs in Nederland in het licht van het uitdragen van de juiste emigratiegedachte door speciaal daartoe gevormden;
- 2°. de directe invloed van het onderwijs op de jeugd, uit welke groep een gedeelte der emigranten zal voortkomen;
- 3°. de omstandigheden van het onderwijs in de emigratielanden.

BOODSCHAP VAN H. M. KONINGIN JULIANA AAN DE NEDERLANDSE JEUGD

In een nationaal schoolradioprogramma, verzorgd door de gezamenlijke omroepverenigingen, richtte Hare Majesteit Koningin Juliana zich op 4 mei 1955 met een boodschap tot de Nederlandse jeugd. In vele scholen werd naar deze radio-uitzending door de scholieren gezamenlijk geluisterd.

Na afloop van de uitzending werd aan ruim een miljoen leerlingen van 10-18 jaar van openbare en bijzondere dagscholen voor lager, buitengewoon lager, voortgezet gewoon lager, uitgebreid lager, nijverheids- en voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, alsmede van kweekscholen, een gedenkplaat uitgereikt, waarop de tekst van de boodschap der Koningin was afgedrukt in een vierkleurig randornament, in opdracht van de minister ontworpen door Jenny Dalenoord.

Door de minister waren nog 200 000 exemplaren ter beschikking gesteld van de Nederlandse Jeugd Gemeenschap ter verspreiding onder de niet-schoolgaande jeugd van 14-18 jaar, voorzover deze jongens en meisjes lid waren van een organisatie, aangesloten bij genoemde stichting.

Aan de blinde scholieren werd een boekje met de tekst der rede in brailleschrift gegeven.

RIJKSBEURZEN EN RENTELOZE VOORSCHOTTEN

Voor het studiejaar 1955/1956 werden rijksbeurzen en renteloze voorschotten beschikbaar gesteld ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan de studie aan:

- a. een universiteit of hogeschool;
- b. een inrichting voor muziekonderwijs, toneel of beeldende kunsten;
- c. een rijks- of aangewezen kweekschool voor onderwijzers(essen).

In verband met het *tekort aan docenten* bij het voorbereidend hoger, het middelbaar, het kweekschool- en het middelbaar nijverheidsonderwijs deed de minister in de dagbladen van 18 oktober 1955 een officiële publikatie opnemen, waarin hij wees op de mogelijkheid om een renteloos voorschot te verkrijgen voor universitaire studie en voor de studie voor een middelbare akte.

Teneinde de ingekomen aanvragen zo spoedig mogelijk te kunnen verwerken werden door de staatssecretaris zeven regionale commissies ingesteld, die haar bij de selectie van de gegadigden naar de geschiktheid voor het volbrengen van de gekozen studie van advies zouden dienen. Elke commissie was gesplitst in twee subcommissies voor onderscheidenlijk de selectie van de gegadigden naar een renteloos voorschot voor universitaire studie en voor middelbare aktenstudie.

Een ruim 80 bladzijden tellend boekje, getiteld: „*Na het eindexamen studeren?*”, verscheen bij het Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf. Deze uitgave was bedoeld als een wegwijzer voor de abiturient die verder wilde studeren, en verder voor iedereen die deze jongelui had te adviseren over hun verdere studiemogelijkheden. Er zijn gegevens in opgenomen over: kosten der studie; rijksstudietoelagen; militaire dienst; inschrijvingsadressen van alle Nederlandse universiteiten en hogescholen; bureaus studentenbelangen; universitaire studiemogelijkheden en studierichtingen; onderwijsbevoegdheden en lerarenopleiding; studentenleven; studie voor m.o.-akten; enkele andere opleidingen waarvoor het getuigschrift gymnasium of h.b.s. is vereist.

Aantallen voor het studiejaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten en beurzen

Soort van onderwijs	Aantal aanvragen	Aantal toekenningen	Toegekend bedrag in guldens
<i>I. Hoger onderwijs</i>			
1. Renteloze voorschotten	6 215	2 892	3 577 917
2. Beurzen (ex artt. 38, 85, 198, 200 <i>sexies</i> der H.O.-wet en Univ. v. A'dam) . .		1 331	1 703 540
<i>II. V.h.m.o., middelbare technische scholen en overige opleidingen</i>			
1. Renteloze voorschotten	4 477	1 662	1 422 039
2. Beurzen (voor buitengewoon begaafden)	209	198	58 930
3. Beurzen 3-jarige vooropleiding n.o. .	249	101	34 715
<i>III. Lager en uitgebreid lager nijverheids- onderwijs</i>			
1. Renteloze voorschotten	352	285	105 425
2. Beurzen	13 230	12 019	824 436
<i>IV. Kweekscholen voor onderwijzers en/of onderwijzeressen</i>			
1. Beurzen		2 722	680 890
2. Deels beurzen, deels renteloze voor- schotten	6 292	734	506 260
<i>V. Kunstonderwijs</i>			
Beurzen	212	121	80 905
<i>VI. Gedomobiliseerden</i>			
Deels beurzen, deels renteloze voor- schotten	107	99	137 350
<i>VII. Beurzen voor studenten uit Suriname en de Nederlandse Antillen</i>	60	53	115 090
Totaal	31 403	22 217	9 247 497

Bovenvermeld staatje geeft een overzicht van de aantallen renteloze voorschotten en beurzen, alsmede van de bedragen welke door de afdeling Rijksstudietoelagen van het ministerie in 1955 zijn toegekend voor het studiejaar 1955/1956.

Op blz. 22 vindt men een overzicht van de aantallen renteloze voorschotten die voor het cursusjaar 1955/1956 werden toegekend voor de studie aan een instelling voor *hoger* onderwijs, alsmede van de toegekende bedragen.

Het staatje op blz. 23 geeft een overzicht van de aantallen beurzen welke voor het cursusjaar 1955/1956 zijn toegekend ex artt. 38, 85, 198 en 200 *sexies* der Hoger-onderwijswet en voor de studie aan de Universiteit van Amsterdam, alsmede van de toegekende bedragen.

Het staatje op blz. 24 tenslotte geeft een indruk van de *geografische spreiding* der voor het cursusjaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten.

Aantallen voor het cursusjaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten voor de studie aan een instelling voor hoger onderwijs

Universiteit/hogeschool	Totaal aantal toekenningen	Godgeleerdheid	Rechtsgeleerdheid	Geneeskunde	Tandheelkunde	Wet- en natuurkunde	Letteren en wijsbegeerte	Vaartwetenschappelijke	Economische wetenschappen	Ver. fac. rechten, lett. en wijsbeg.	Ver. fac. wis- en nat. en lett. en wijsbegeerte	Politieke en sociale wetenschappen	Toegekend bedrag in guldens
Rijksuniversiteit Leiden	359	5	26	124	—	102	95	36	—	7	—	—	398 860
Rijksuniversiteit Utrecht	626	13	14	113	34	240	81	36	—	9	52	—	828 020
Rijksuniversiteit Groningen	244	1	5	37	15	92	36	—	15	—	28	—	300 322
Universiteit van Amsterdam	510	4	19	153	—	140	85	—	31	—	51	27	661 025
Vrije Universiteit Amsterdam	232	32	2	32	—	84	47	—	30	—	15	—	271 640
R.-Kath. Universiteit Nijmegen	301	—	24	57	—	—	196	—	83	24	—	—	404 065
Ned. Ec. Hogesch. Rotterdam	83	—	—	—	—	—	—	—	68	—	—	—	82 675
Kath. Econ. Hogesch. Tilburg	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93 640
Theol. Hogeschool Kampen	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 460
Totaal	2 429	61	90	516	49	658	540	36	217	40	146	27	2 986 707

	Totaal aantal toekenningen	Weg- en waterbouwkunde (geodesie)	Bouwkunde	Werktuig- bouwkunde	Scheeps- bouwkunde	Vliegtuig- bouwkunde	Elektro- techniek	Scheikundige technologie	Mijnbouw- kunde	Natuurkunde	Metallurgie	Toegekend bedrag in guldens
Techn. Hogeschool Delft	463	56 (7)	31	80	6	23	62	137	18	41	2	591 210

De Delfse studenten in de geodesie zijn vermeld onder „Weg- en waterbouwkunde”.

Aantallen beurzen, voor het cursusjaar 1955/1956 toegekend ex artt. 38, 85, 198 en 200sexies der H.O.-wet en voor de studie aan de Universiteit van Amsterdam

Universiteit/hogeschool	Totaal aantal toekenningen	Godelictheid	Rechtsgelieerdheid	Geneeskunde	Tandheelkunde	Wet- en natuurkunde	Letteren en wijsbegeerte	Versaatsgenijckunde	Economische wetenschappen	Ver. fac. rechtem. let. en wijsbeg.	Ver. fac. wis- en nat. en let. en wijsbegeerte	Politieke en sociale wetensch.	Toegekend bedrag in guldens
Rijksuniversiteit Leiden	227	16	17	74	—	80	36	—	—	4	—	—	290 175
Rijksuniversiteit Utrecht	243	20	6	34	25	82	18	9	—	10	14	—	340 095
Rijksuniversiteit Groningen	93	13	—	24	3	22	14	—	9	—	5	—	123 330
Universiteit van Amsterdam	280	8	10	76	—	89	45	—	19	—	19	14	322 965
Vrije Universiteit Amsterdam	83	12	6	5	—	25	15	—	8	—	12	—	94 750
R.-Kath. Universiteit Nijmegen	66	—	8	8	—	—	43	—	37	7	—	—	92 780
Ned. Ec. Hogeschool Rotterdam	37	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	43 950
Kath. Econ. Hogeschool Tilburg	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 360
Totaal	1 043	69	47	221	28	298	171	9	87	21	50	14	1 325 465

Totaal aantal toekenningen	Weg- en waterbouwkunde (geodesie)	Bouwkunde	Werktuig- bouwkunde	Scheeps- bouwkunde	Vlieg- bouwkunde	Elektro- techniek	Schakel- technologie	Mijnbouw- kunde	Natuurkunde	Metallurgie	Toegekend bedrag in guldens
288	30 (7)	14	65	1	19	56	64	13	19	—	378 135

Techn. Hogeschool Delft

De Delfse studenten in de geodesie zijn vermeld onder „Weg- en waterbouwkunde”.

Geografische spreiding der voor het cursusjaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten

Provincies	Hoger onderwijs		Vorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en overige opleidingen		Totaal toegekend	
	aantal	bedrag in guldens	aantal	bedrag in guldens	aantal	bedrag in guldens
Groningen	183	213 002	74	57 122	257	270 124
Friesland	180	244 780	125	98 510	305	343 290
Drenthe	68	82 790	69	58 909	137	141 699
Overijssel	211	309 050	155	112 357	366	421 407
Gelderland	429	563 180	217	180 669	646	743 849
Utrecht	374	483 345	135	105 520	509	588 865
Noordholland	917	1 050 175	324	273 992	1 241	1 324 167
Zuidholland	1 136	1 306 615	412	312 638	1 548	1 619 253
Zeeland	65	89 525	53	50 400	118	139 925
Noordbrabant	354	502 905	248	161 680	602	664 585
Limburg	306	436 090	149	103 887	455	539 977
Alg. totaal	4 223	5 281 457	1 961	1 515 684	6 184	6 797 141

Gedurende het tijdvak van 1 november 1954 tot 1 november 1955 werd van verstrekte renteloze voorschotten terugbetaald een totaalbedrag van f 1 070 000 (v.j. f 876 321).

CULTURELE BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND

Europees cultureel verdrag

Ter voldoening aan het bepaalde in artikel 60, tweede lid, en onder verwijzing naar artikel 61, eerste lid, der Grondwet hebben de minister zonder portefeuille en de minister van buitenlandse zaken aan de Staten-Generaal overgelegd de Engelse en de Franse tekst, alsmede een vertaling in het Nederlands, van het op 19 december 1954 te Parijs gesloten Europees cultureel verdrag (*Trb.* 1955, 117).

Het verdrag zal, wat het Koninkrijk der Nederlanden betreft, slechts gelden voor het Rijk binnen Europa.

De voornaamste doelstelling van het verdrag is de bescherming en ontwikkeling van het gemeenschappelijke culturele erfgoed van Europa. Deze doelstelling zal onder meer kunnen worden bereikt door bestudering van de taal, de geschiedenis en de cultuur van ieder der leden van de Raad van Europa en van de staten, niet-leden van de raad, die eventueel ingevolge een uitnodiging krachtens artikel 9, vierde lid, tot het verdrag zullen toetreden.

Coördinatie culturele activiteiten buitenland

De Interdepartementale commissie inzake culturele activiteiten buitenland, die bij besluit van de minister van 20 december 1954 werd ingesteld, heeft dit jaar rapport uitgebracht aan de raad van ministers. Dit rapport is in de ministerraad besproken.

De Regering is van oordeel dat in het culturele werk, dat door tal van Nederlandse overheidsinstanties en andere instellingen in het buitenland wordt verricht, een grotere coördinatie moet worden gebracht. Zij heeft de voorzitter van genoemde commissie, mr. H. J. Reinink, belast met de uitwerking van de daartoe beraamde plannen.

Voorts werd besloten tot de oprichting van een afzonderlijke stichting voor culturele samenwerking met de overzeese rijkssdelen. Deze nieuwe stichting, waarvan de heer Reinink als voorzitter zou optreden, zou zo spoedig mogelijk de taak overnemen, die tot nu toe door de Sticusa ten aanzien van deze rijkssdelen werd verricht. De door de Sticusa met Indonesië onderhouden contacten zouden, in het kader van de culturele betrekkingen met het buitenland, eveneens door andere instanties worden overgenomen.

In verband met het bovenstaande zou het voorheen voor deze doeleinden toegekende rijks-subsidie daarna niet meer aan de Sticusa worden verleend.

De minister-president, minister van algemene zaken, besloot de Stichting culturele samenwerking (Sticusa) met ingang van 1 januari 1956 op te heffen.

Culturele verbondenheid der lage landen

In een radiocauserie schonk de secretaris-generaal van het ministerie, mr. H. J. Reinink, aandacht aan de steeds meer aan de dag tredende culturele verbondenheid der lage landen. De tekst van deze causerie is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 17, blz. 299.

Internationale jeugdbijeenkomst te Avignon

De Cercle d'échanges artistiques internationaux organiseerde, in samenwerking met het Centre d'entraînement aux méthodes d'éducation active internationales, in de zomer van dit jaar te Avignon internationale jeugdbijeenkomsten tijdens het in genoemde stad gehouden festival voor dramatische kunst.

Buitenlanders studeren in Nederland

Over dit onderwerp hield mr. J. van Heest, secretaris van de Foreign student service, een radiocauserie. Hij wees daarin op de taak van de Foreign student service, welke organisatie o.m. bemiddeling verleent bij het zoeken van kamers, het leggen van contact tussen de buitenlanders onderling en tussen deze en hun Nederlandse collega's, alsmede bij het bevorderen en organiseren van excursies.

Bezoek van buitenlandse onderwijsspecialisten aan Nederland

In het kader van het technical assistance program van de Unesco bracht een team van Joegoslavische onderwijsspecialisten van 7 november tot 17 december een bezoek aan Nederland, om een studie te maken van het Nederlandse onderwijs, met het oog op een in Joegoslavië door te voeren vernieuwing van het schoolwezen.

In het kader van het Unesco-experiment met betrekking tot opvoeding tot internationaal begrip, waaraan vijf Nederlandse scholen deelnemen, bracht een aantal onderwijsdeskundigen, afkomstig uit Ecuador, Turkije, Pakistan, Frankrijk, Columbia en Japan, die actief betrokken zijn bij het experiment in hun eigen land, van 5 tot 15 november een bezoek aan Nederland. Zij werden in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van de ontwikkeling van het experiment aan de daaraan deelnemende scholen hier te lande.

Internationale wedstrijd kindertekeningen

De Internationale Jugendbibliothek, Kaulbachstrasse 11a, te München organiseerde in het verslagjaar een internationale wedstrijd voor kindertekeningen over het thema „bruiloft”.

Nederland-België

De gemengde technische commissie ter uitvoering van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord heeft op 4 en 5 oktober 1955 te Gent haar 27ste vergadering gehouden. Naast de gewone uitwisselingen van hoogleraren voor kortere termijn kwam het plan naar voren de uitwisselingen voor een termijn van 4 à 6 weken tijdens het academiejaar 1955/1956 uit te breiden tot het gebied van de filologie.

Wederom werd een belangrijk aantal beurzen toegekend aan universiteitsstudenten en gediplomeerden voor wetenschappelijk onderzoek in het andere land. De commissie heeft de wens uitgesproken dat van Belgische zijde het wetsontwerp tot regeling van de gelijkwaardigheid der universitaire diploma's spoedig zou worden aangenomen. Gezien de gunstige resultaten van de vakantiecursussen voor leraren en onderwijzers zou met het organiseren van deze zomercursussen ook in 1956 worden voortgegaan. Bovendien heeft de commissie aan de werkgroep opdracht gegeven een plan uit te werken voor het inrichten van taalcursussen in Nederland, ook voor Franstalige belangstellenden.

De commissie heeft kennis genomen van het verslag betreffende de Nederlandse en de Belgische leerboeken voor geschiedenis en aardrijkskunde en heeft besloten er een ruime publiciteit aan te geven.

Verder heeft de commissie met de leden van de subcommissie voor toneel de toekomstplannen en mogelijkheden besproken inzake toneeluitwisseling tussen Nederlandse en Belgische gezelschappen.

In 1953 werd door bovengenoemde commissie een gemengde subcommissie ingesteld om Belgische en Nederlandse schoolboeken voor het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs te onderzoeken op wat zij brengen over de geschiedenis en de aardrijkskunde van het andere land. Deze subcommissie heeft haar verslag uitgebracht. Dit verslag is door de gemengde technische commissie besproken en goedgekeurd in haar vergadering te Leiden op 6 mei 1955.

In de nos 28/29 van de *O.K.W. Mededelingen* 1955, blz. 484/485, zijn betreffende de Nederlands-Belgische culturele samenwerking de volgende feiten vermeld: uitwisseling van hoogleraren; studiebeurzen; subsidiëring van studiereizen; speciale opdrachten aan wetenschappelijke werkers; gelijkwaardigheid van diploma's; wederzijdse bezoeken van onderwijsinspecteurs(trices); vakantiecursussen voor leraren en onderwijzers; kwesties van artistieke aard.

Nederland-Egypte

Op verzoek van de Egyptische legatie werd aan vier onderwijzers uit Egypte de mogelijkheid geboden hier te lande een aantal scholen te bezoeken. Tevens werden zij in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van het werk der volkshogescholen en volksuniversiteiten, alsmede van andere activiteiten op het gebied van de vorming buiten schoolverband.

Nederland-Frankrijk

Op 11 en 12 mei 1955 vergaderde te Maastricht de gemengde technische commissie ter uitvoering van het in 1946 tussen Frankrijk en Nederland gesloten cultureel verdrag. De Franse delegatie stond onder voorzitterschap van Graaf M. de Bourbon-Busset, directeur des Relations Culturelles van het Franse Ministerie van Buitenlandse Zaken, terwijl de Nederlandse delegatie onder leiding stond van mgr. prof. dr. F. Sassen, hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Leiden en raadadviseur honorair van het ministerie. Deze laatste trad tevens op als voorzitter van de bijeenkomst.

Tijdens de besprekingen werd het gehele terrein der betrekkingen tussen beide landen op het gebied van het onderwijs, de wetenschap en de kunsten aan een onderzoek onderworpen. Onder meer werden de volgende beslissingen genomen.

Voortbouwend op de in het afgelopen jaar in Delft en in Poitiers opgedane ervaringen zou in het academiejaar 1955/1956 een Nederlandse universitaire week worden georganiseerd in Dyon, terwijl in Nederland, waarschijnlijk aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg, een Franse universitaire week zou worden gehouden. In overleg met de senator van de instellingen voor hoger onderwijs in genoemde steden zouden gedurende die week zes Franse hoogleraren college geven in Nederland, en zou eenzelfde aantal Nederlandse hoogleraren voordrachten houden in Frankrijk. Door beide regeringen zouden studiebeurzen worden aangeboden aan jonge wetenschappelijke werkers en vergevorderde studenten van het andere land, terwijl ook een uitwisseling zou plaatsvinden van bibliothecarissen en in opleiding zijnde conservatoren van museums. Een Franse leraar zou gedurende een jaar lessen geven aan enkele Nederlandse lycea, evenals een Nederlandse leraar in het voorgaande jaar lessen had gegeven aan Franse lycea; een groep leerlingen van kweekscholen zou uitgenodigd worden een bezoek te brengen aan scholen in het andere land, terwijl ook inspecteurs van het onderwijs bepaalde aspecten van het onderwijs in het andere land zouden bestuderen. Er zou ook een uitwisseling zijn van studenten in de natuur- en scheikunde; ook de contacten op het gebied der medische wetenschappen zouden verder worden ontwikkeld.

In overleg met de Belgische regering zou getracht worden te komen tot gelijkstelling van de universitaire diploma's in de drie landen, nu de gelijkstelling van diploma's van het voorbereidend hoger onderwijs bereikt is. In het voorjaar van 1957 zouden ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Nederlands-Frans cultureel verdrag, dat in november 1946 gesloten werd, in beide landen belangrijke tentoonstellingen worden gehouden: in Parijs een tentoonstelling van het Nederlandse portret met enkele belangrijke werken van Rembrandt, in Nederland een overzichtstentoonstelling van de meesterwerken van het Parijse Musée d'art décoratif, waarin werken zouden zijn opgenomen vanaf de middeleeuwen tot de moderne tijd.

Verder zou de mogelijkheid worden bestudeerd voor een uitgebreider contact tussen beide landen op het gebied van de radio, de muziek en de film, terwijl in het bijzonder aandacht zou worden besteed aan de komst van betere Franse toneelgezelschappen naar Nederland.

Bij de uitgeverij J. B. Wolters te Groningen verscheen dit jaar „Etudes de littérature néerlandaise” van prof. Pierre Brachin, hoogleraar in de Nederlandse taal en beschavingsgeschie-

denis aan de Sorbonne te Parijs. De uitgave van dit boekje is mogelijk gemaakt door de gezamenlijke steun van het ministerie en de Franse regering, die daartoe waren geadviseerd door de gemengde technische commissie voor het Nederlands-Frans cultureel akkoord.

„Etudes de littérature néerlandaise” bevat een aantal opstellen over aspecten van de Nederlandse literatuur, zoals: „Tesselschade, femme savante”; „L’humour dans la Camera Obscura”; „Aug. Vermeylen et le mouvement flamand”; etc.

Dit werkje is des te belangrijker, omdat het de eerste verzameling studies over de Nederlandse letterkunde is die in de Franse taal werd uitgegeven. Het werkje is voorzien van een voorwoord van prof. Sassen, voorzitter van de Nederlandse afdeling der gemengde technische commissie voor het Nederlands-Frans cultureel akkoord.

De studie van de Nederlandse taal en beschavingsgeschiedenis mag zich in Frankrijk verheugen in een geleidelijk toenemende belangstelling. Nederlandse lectoraten zijn gevestigd aan de universiteiten van Parijs en Straatsburg. Aan de Sorbonne is een officiële leerstoel ingesteld voor de Nederlandse taal en beschavingsgeschiedenis, die momenteel wordt bezet door prof. Pierre Brachin. Het certificaat d’études néerlandaises is opgenomen in het officiële programma van de faculteit der letteren.

Het aantal studenten dat zich aan de Sorbonne meldt voor de colleges van prof. Brachin, is steeds groeiende. Voor het academiejaar 1954/1955 waren het er ± 30 .

Nederland-Italië

In het kader van het Nederlands-Italiaans cultureel akkoord werden dit jaar in Italië tentoonstellingen gehouden van oude Nederlandse boeken en prenten. De collectie werd samengesteld uit werken, in bruikleen afgestaan door de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, de universiteitsbibliotheek te Amsterdam en het Rijksprentenkabinet, eveneens te Amsterdam. De tentoonstelling werd geopend door prof. De la Fontaine Verwey, in aanwezigheid van de Italiaanse minister van onderwijs en de Nederlandse ambassadeur. Na Venetië werd de collectie tentoongesteld in Turijn, Bologna en Napels.

Nederland-Luxemburg

Op 19 juli 1955 werd in Luxemburg de zesde vergadering gehouden van de gemengde commissie ter uitvoering van het Nederlands-Luxemburgs cultureel akkoord. Geconstateerd werd, dat de culturele betrekkingen tussen de beide landen zich op bevredigende wijze ontwikkelen.

Voor de studiebeurzen welke van beide zijden ter beschikking worden gesteld, bestaat veel belangstelling. Op de bijeenkomst werd besloten, dat Nederland voor het academiejaar 1955/1956 twaalf beursmaanden ter beschikking zou stellen; van Luxemburgse zijde werden acht beursmaanden aangeboden.

Op het gebied van de artistieke activiteiten is te melden, dat in het kader van het cultureel verdrag op 6 oktober 1955 in de stad Luxemburg een uitvoering van het Concertgebouworkest van Amsterdam zou plaatsvinden.

Nederland-Noorwegen

Op 18 mei 1955 werd het cultureel verdrag tussen Nederland en Noorwegen getekend. Namens de Nederlandse regering tekenden de ministers Beyen en Luns, namens de Noorse regering de heer Midttun, attaché bij het Noorse gezantschap, wegens ongesteldheid van de Noorse gezant. De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen was bij de ondertekening vertegenwoordigd door de heer drs. B. J. E. M. de Hoog, chef der afdeling Buitenlandse Betrekkingen van zijn ministerie.

In het *Tractatenblad* 1955, 145, is de Franse tekst van dit verdrag opgenomen.

Wat het Koninkrijk der Nederlanden betreft zal het verdrag slechts gelden voor het Rijk in Europa.

De bepalingen van het verdrag zullen ingevolge artikel 16, tweede lid, in werking treden op de dag van de uitwisseling der akten van bekrachtiging.

Van 26 augustus tot 8 september werd in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage een tentoonstelling gehouden van tekeningen en manuscripten van de Noorse schrijfster Sigrid Undset. De tentoonstelling werd op 26 augustus door de Noorse gezant geopend; zij stond onder beschermheerschap van de minister en van de Noorse gezant in Nederland.

Nederland-Zuid-Afrika

Begin juli 1955 vertrok prof. jhr. dr. P. J. van Winter, hoogleraar in de algemene en vaderlandse geschiedenis aan de rijksuniversiteit te Groningen, naar Zuid-Afrika om daar in het kader van het Nederlands-Zuidafrikaans cultureel verdrag gedurende 6 tot 8 weken lezingen te houden en contacten aan te knopen op studiegebieden, die van gemeenschappelijk belang zijn voor de beide landen.

Op 10 juli d.a.v. vertrok naar Zuid-Afrika de toneelregisseur-acteur Johan de Meester. De heer De Meester was door de Nationale toneelorganisatie van Zuid-Afrika uitgenodigd de regie op zich te nemen van het toneelstuk „Oedipus Rex”, dat in het najaar zou worden opgevoerd ter gelegenheid van het eeuwfeest van de stad Pretoria. De reis van de heer De Meester werd mogelijk gemaakt door steun van de zijde van het ministerie.

In november arriveerde in Nederland prof. C. M. van den Heever, hoogleraar in de Afrikaanse en Nederlandse taal en letterkunde aan de universiteit van Witwatersrand, Johannesburg. Prof. van den Heever hield in het kader van het cultureel akkoord tussen Nederland en Zuid-Afrika voordrachten voor universitaire en letterkundige kringen en legde contacten met de redacties van Nederlandse literaire tijdschriften. Prof. van den Heever was vergezeld van zijn echtgenote, die eveneens lezingen heeft gehouden en wel voor een aantal Nederlandse vrouwenverenigingen.

B. HOGER ONDERWIJS

UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN

STATISTISCHE GEGEVENS

Uit tabel 1 blijkt een toeneming van 793 studenten (bijna 3 %). Het aantal ingeschreven studenten steeg bij de universiteiten met 720 en bij de hogescholen met 73. De toeneming was zowel bij de mannelijke (603) als bij de vrouwelijke (190) studenten te constateren.

Het totaal aantal eerstejaarsstudenten nam sinds het vorige studiejaar toe met 638 of 17 % (tabel 2). De toeneming bedroeg bij de universiteiten 490 en bij de hogescholen 148. Voor de aantallen afgestudeerden in het verslagjaar zij verwezen naar de „Statistiek van het hoger onderwijs 1954/55-1955/56” van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ondanks verdubbeling van het aantal afgestudeerden sedert de dertiger jaren bleef het aantal promovendi in de perioden 1930-1934 en 1950-1954 nagenoeg gelijk.

De tabellen 3 en 4 geven de aantallen vreemdelingen, die in de studie jaren 1953/1954 en 1954/1955 aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen waren ingeschreven.

Tabel 1. Aantallen volledig ingeschreven studenten der universiteiten en hogescholen

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1953/1954			1954/1955		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Rijksuniversiteit te Leiden</i>						
Godgeleerdheid	136	23	159	133	24	157
Rechtsgeleerdheid	595	269	864	624	285	909
Letteren en rechten:						
Indonesisch recht en indologie	54	17	71	19	—	19
Sociale wetenschappen	60	32	93	72	43	115
Geneeskunde	1212	324	1536	1143	300	1443
Wis- en natuurkunde	681	210	891	741	218	959
Letteren, wiskunde en geneeskunde (psychologie)	78	67	145	92	76	168
Letteren en wijsbegeerte	243	203	446	273	251	524
Totaal	3059	1145	4204	3097	1197	4294

HOGER ONDERWIJS

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1953/1954			1954/1955		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Rijksuniversiteit te Utrecht</i>						
Godgeleerdheid	261	13	274	282	17	299
Rechtsgeleerdheid	284	126	410	283	126	409
Letteren en rechten:						
Indonesisch recht en indologie	33	11	47	5	4	9
Sociale wetenschappen	73	44	117	84	55	139
Geneeskunde	1241	275	1516	1200	248	1448
Tandheelkunde	371	38	409	393	41	434
Wis- en natuurkunde	794	124	918	895	130	1025
Wiskunde en letteren:						
Aardrijkskunde	123	42	165	133	48	181
Psychologie	79	84	163	89	89	178
Letteren en wijsbegeerte	171	133	304	224	163	387
Veeartsenijkunde	455	32	487	455	33	488
Totaal	3885	922	4807	4043	954	4997
<i>Rijksuniversiteit te Groningen</i>						
Godgeleerdheid	73	3	76	67	3	70
Rechtsgeleerdheid	113	47	160	106	48	154
Letteren, rechten en economie (sociale wetenschappen)	38	31	69	50	35	85
Geneeskunde	689	151	840	664	138	802
Tandheelkunde	184	10	194	205	10	215
Wis- en natuurkunde	357	64	421	383	68	451
Wiskunde en letteren (+ geneeskunde):						
Aardrijkskunde	22	9	31	38	10	48
Psychologie	31	16	47	30	22	52
Letteren en wijsbegeerte	84	79	163	106	89	195
Economische wetenschappen	171	9	180	191	6	197
Totaal	1762	419	2181	1840	429	2269
<i>Universiteit van Amsterdam</i>						
Godgeleerdheid	144	30	174	138	27	165
Rechtsgeleerdheid	391	226	617	400	207	607
Letteren en rechten (Indonesisch recht)	—	—	—	2	—	2
Geneeskunde	1449	416	1865	1323	389	1712
Wis- en natuurkunde	976	211	1187	996	220	1216
Wiskunde en letteren:						
Aardrijkskunde	158	56	214	152	52	204
Psychologie	117	151	268	130	146	276
Letteren en wijsbegeerte	348	392	740	384	452	836
Economische wetenschappen	699 ¹⁾	261 ¹⁾	725 ¹⁾	702 ²⁾	26 ²⁾	728 ²⁾
Politieke en sociale wetenschappen	362	133	495	358	148	506
Totaal	4644	1641	6285	4585	1667	6252

¹⁾ Hieronder zijn 28 mannelijke en 1 vrouwelijke student begrepen, die in de verenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en der economie voor het examen voor belastingconsulent studeerden.

²⁾ Idem 34 mannelijke studenten en 1 vrouwelijke.

HOGER ONDERWIJS

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1953/1954			1954/1955		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Vrije Universiteit te Amsterdam</i>						
Godgeleerdheid	396	7	403	397	5	402
Rechtsgeleerdheid	210	59	278	185	58	243
Geneeskunde	82	17	100	110	26	136
Wis- en natuurkunde	365	17	382	397	22	419
Letteren, wiskunde en geneeskunde (psychologie)	65	67	132	76	76	152
Letteren en wijsbegeerte	108	20	128	124	26	150
Economische wetenschappen	336	12	348	451	16	467
Totaal	1572	199	1771	1740	229	1969
<i>R.-Kath. Universiteit te Nijmegen</i>						
Godgeleerdheid	33	1	34	25	—	25
Rechtsgeleerdheid	238	55	293	239	53	292
Letteren en rechten:						
Sociale wetenschappen	30	14	44	55	23	78
Politieke en sociale wetenschappen	110	14	124	94	11	105
Geneeskunde	194	33	227	277	49	326
Letteren en geneeskunde (psychologie)	109	43	152	126	50	176
Letteren en wijsbegeerte	377	99	476	418	117	535
Totaal	1091	259	1350	1234	303	1537
<i>Technische Hogeschool te Delft</i>						
Civiel	697	—	697	685	1	686
Bouwkunde	402	26	428	389	21	410
Werktuigbouwkunde	1046	1	1047	1069	1	1070
Scheepsbouwkunde	130	—	130	116	—	116
Vliegtuigbouwkunde	183	—	183	212	—	212
Elektrotechniek	783	—	783	759	1	760
Scheikunde (technologie)	845	29	874	856	27	883
Mijnbouwkunde	193	—	193	202	—	202
Natuurkunde	338	8	346	374	9	383
Geodesie	51	—	51	56	—	56
Geodesie (mijnmeetkunde)	4	—	4	4	—	4
Metaalkunde	29	—	29	33	—	33
Alle lessen	55	3	58	63	4	67
Ijken	3	—	3	5	—	5
Totaal	4759	67	4826	4823	64	4887
<i>Landbouwhogeschool te Wageningen</i>						
Landbouwkunde	730	84	814	698	85	783
<i>Ned. Econ. Hogeschool te Rotterdam</i>						
Economische wetenschappen	1091	38	1129	1164	33	1197
<i>Kath. Econ. Hogeschool te Tilburg</i>						
Economische en sociale wetenschappen	615	5	620	587	8	595

HOGER ONDERWIJS

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1953/1954			1954/1955		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Alle universiteiten en hogescholen tezamen</i>						
Godgeleerdheid	1043	77	1120	1042	76	1118
Rechtsgeleerdheid	1840	782	2622	1837	777	2614
Indonesisch recht en indologie	87	28	115	26	4	30
Sociale wetenschappen	242	123	365	309	161	470
Geneeskunde	4868	1216	6048	4717	1150	5867
Tandheelkunde	555	48	603	598	51	649
Wis- en natuurkunde	3173	626	3799	3412	658	4070
Aardrijkskunde	303	107	410	323	110	433
Psychologie	479	428	907	543	459	1002
Letteren en wijsbegeerte	1331	826	2257	1529	1098	2627
Vecartsenijkunde	455	32	497	455	33	488
Economische wetenschappen	2871	88	2959	3047	84	3131
Politieke en sociale wetenschappen	472	147	619	452	159	611
Technische wetenschappen	4759	67	4826	4823	64	4887
Landbouwkunde	730	84	814	698	85	783
Totaal	23208	4779	27987	23811	4969	28780
van wie aan:						
universiteiten	16013	4585	20598	16539	4779	21318
hogescholen	7195	197	7389	7272	190	7462

Tabel 2. Aantallen voor het eerst aan een Nederlandse universiteit of hogeschool ingeschreven studenten

Universiteiten/hogescholen	1953/1954			1954/1955		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
Rijksuniversiteit te Leiden	329	165	494	406	211	617
Rijksuniversiteit te Utrecht	437	141	578	585	158	743
Rijksuniversiteit te Utrecht	230	68	298	268	59	327
Universiteit van Amsterdam	479	214	693	548	248	796
Vrije Universiteit te Amsterdam	260	47	307	314	49	363
R.-Kath. Universiteit te Nijmegen	239	66	305	254	65	319
Technische Hogeschool te Delft	640	10	650	753	12	765
Landbouwhogeschool te Wageningen	109	23	132	122	22	144
Ned. Econ. Hogeschool te Rotterdam	194	4	198	203	9	212
Kath. Econ. Hogeschool te Tilburg	74	2	76	83	—	83
Alle universiteiten en hogescholen tezamen, ingedeeld naar de faculteiten:						
Godgeleerdheid	131	9	140	164	9	173
Rechtsgeleerdheid	239	126	365	250	106	356
Indonesisch recht en indologie	1	2	3	—	—	—

(vervolg op blz. 34)

HOGER ONDERWIJS

Universiteiten/hogescholen	1953/1954			1954/1955		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
Sociale wetenschappen	43	37	80	47	45	92
Geneeskunde	439	117	556	491	139	630
Tandheelkunde	68	6	74	93	7	100
Wis- en natuurkunde	423	98	521	582	102	684
Aardrijkskunde	39	12	51	55	15	70
Psychologie	58	62	120	65	79	144
Letteren en wijsbegeerte	256	196	452	289	238	527
Veeartsenijkunde	45	6	51	53	7	60
Economische wetenschappen	442	13	455	517	18	535
Politieke en sociale wetenschappen	58	23	81	55	34	89
Technische wetenschappen	640	10	650	753	12	765
Landbouwkunde	109	23	132	122	22	144
Totaal	2991	740	3731	3536	833	4369
van wie aan:						
universiteiten	1974	701	2675	2375	790	3165
hogescholen	1017	39	1056	1161	43	1204

Tabel 3. Aantallen vreemdelingen, ingeschreven aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen

Universiteiten/hogescholen	1953/1954	1954/1955
Rijksuniversiteit te Leiden	262	234
Rijksuniversiteit te Utrecht	112	137
Rijksuniversiteit te Groningen	45	55
Universiteit van Amsterdam	386	340
Vrije Universiteit te Amsterdam	88	95
R.-Katholieke Universiteit te Nijmegen	22	14
Technische Hogeschool te Delft	287	283
Landbouwhogeschool te Wageningen	12	12
Ned. Econ. Hogeschool te Rotterdam	59	47
Kath. Econ. Hogeschool te Tilburg	14	15
Totaal	1287	1232

(zie voor tabel 4 blz. 36/37)

GELIJKSTELLING VAN DIPLOMA'S

Op blz. 54 zijn enige bijzonderheden vermeld aangaande de gelijkstelling van diploma's bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs.

LERAARSOPLEIDING

In *Staatsblad* 386 is afgekondigd het Koninklijk besluit van 10 augustus 1955 tot wijziging van het Academisch statuut betreffende de *leraarsopleiding*. De inhoud van dit besluit stemt in hoofdzaak overeen met die van het Koninklijk besluit van 28 augustus 1952 (*Stb.* 455), waarbij de leraarsopleiding werd geregeld.

De belangrijkste wijzigingen zijn:

1. De opnemng van een dispensatiemogelijkheid waardoor de faculteit, onder goedkeuring van de minister, geheel of gedeeltelijk vrijstelling kan verlenen van de eisen voor het verkrijgen van het bewijs van voldoende pedagogisch-didactische scholing;
2. de bepaling dat, indien onderwijsbevoegdheid wordt verlangd voor meer dan één vak, men zich op de hoogte dient te hebben gesteld van de didactiek niet slechts van één der vakken waarvoor onderwijsbevoegdheid wordt verlangd, zoals het oude Koninklijk besluit bepaalde, doch van al deze vakken;
3. de bepaling dat, wat betreft de duur van de stage ter praktische voorbereiding voor het geven van schoolonderwijs, naast het reeds in het oude besluit opgenomen maximum van zes maanden ook een minimumtermijn van drie maanden is aangegeven.

In verband met bij enkele universiteiten gerezen bezwaren van formele aard tegen het oude besluit zijn bovengenoemde wijzigingen niet in het besluit van 28 augustus 1952 ingevoegd, doch werd een nieuw besluit vastgesteld.

INSTELLING COMMISSIE INZAKE DIENSTPLICHT VAN ACADEMICI EN TECHNICI

De minister van oorlog en marine heeft bij zijn beschikking van 20 december 1954, no 493214/no minmar 384530/114795, ingesteld een commissie inzake de dienstplicht van academici en technici. Deze commissie heeft tot taak studie te maken van en regelmatig van advies te dienen omtrent de beschikbaarheid van en de behoefte aan academici en technici, zowel in als buiten de strijdmacht. Tot voorzitter der commissie werd benoemd prof. dr. G. J. Sizoo, voorzitter van de Rijksverdedigingsorganisatie, Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek.

INSTELLING COMMISSIE INZAKE RUIMTELIJKE UITBREIDING RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Bij beschikking van de minister van 25 januari 1955, no 468996, afd. H.O.W., werd ingesteld een commissie ter bestudering van de mogelijkheden voor de ruimtelijke uitbreiding van de rijksuniversiteit te *Groningen*. Tot voorzitter der commissie werd benoemd dr. E. H. Ebels, president-curator der voornoemde universiteit.

Tabel 4. Aantallen vreemdelingen, voor het studiejaar 1954/1955 ingeschreven aan de

Nationaliteit	Godgeleerdheid	Rechtsgeleerdheid	Geneeskunde		Wis- en natuurkunde	Letteren en wijsbegeerte
			afd. geneeskunde	afd. tandheelkunde		
Afrikaanse, Zuid-	15 ¹⁾	3	7	4	3	12
Amerikaanse	14	—	177	—	12	17
Australische	—	—	—	—	—	—
Belgische	1	—	4	1	3	4
Boliviaanse	—	—	1	—	—	—
Canadese	1	—	1	—	—	3
Chineze	—	—	—	—	1	—
Cubaanse	—	—	—	—	—	—
Deense	—	1	1	—	—	1
Duitse	14	3	8	1	12	7
Engelse	—	2	7	1	1	2
Finse	—	—	—	—	—	—
Franse	—	—	—	—	—	5
Griekse	—	—	—	—	—	—
Indische	—	—	4	—	—	—
Indochinese	—	—	—	—	—	—
Indonesische	7	12	136	7	58	12
Iraanse	—	—	2	—	—	—
Israëlsche	—	—	3	—	—	—
Italiaanse	—	2	2	1	—	1
Japanse	1	—	—	—	—	—
Koreaanse	—	—	—	—	—	—
Luxemburgse	—	—	—	—	1	1
Nicaraguaanse	—	—	—	—	1	—
Noorse	—	—	12	—	1	—
Oostenrijkse	1	3	1	—	1	—
Pakistaanse	—	—	1	—	—	1
Syrische	—	—	—	—	—	—
Tunesische	—	—	—	—	—	—
Venezolaanse	—	—	—	—	—	—
Zweedse	—	1	—	—	—	—
Zwitserse	1	1	4	—	3	4
Overige	2	—	7	—	3	2
Statenloos	1	6	6	1	8	2
Totaal . . . 1954/1955	58	34	384	16	108	74
1953/1954	63	31	387	11	119	91

¹⁾ Waaronder 1 in de theologie en letteren en wijsbegeerte (niet geteld bij letteren en wijsbegeerte).

HOGER ONDERWIJS

Nederlandse universiteiten en hogescholen, onderscheiden naar de nationaliteit

Vocariatskategorie	Ver. fac. der rechtsgeleert. en wijsgeleert. (studie der sociale wetenschappen)	Ver. fac. der wis- en natuurkunde en der lett. en wijsgeerte	Ver. fac. der lett. en wijsgeerte en der wis- en natuurk. en/of der geneesk. (stud. v. d. psych.)	Technische wetenschappen	Landbouw- wetenschappen	Economische wetenschappen	Politieke en sociale wetenschappen	Totaal	
								1954/ 1955	1953/ 1954
—	—	—	—	—	—	—	—	51	48
—	—	—	—	8	—	—	—	230	228
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	6	—	—	—	31	44
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	5	5
—	—	—	—	—	—	—	—	2	1
—	—	—	—	1	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	1	—	—	5	5
—	—	—	—	9	1	5	3	65	63
—	—	—	—	3	1	1	—	20	21
—	—	—	—	1	—	—	—	1	—
—	—	—	—	1	1	—	—	7	5
—	—	—	—	1	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	—	4	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	16	9	21	227	3	111	44	664	714
—	—	—	—	—	—	—	—	2	1
—	—	—	—	4	—	1	—	11	10
—	—	—	—	—	—	—	—	6	6
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	1	—	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	5	—	—	—	19	11
—	—	—	—	—	—	1	1	8	12
—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
—	—	—	—	—	1	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	2	1
—	—	—	—	—	2	—	—	15	15
—	—	—	—	—	—	3	—	19	21
—	—	1	1	17	2	6	2	53	57
9	18	12	28	283	12	142	54	1232	
6	31	4	33	287	12	148	64		1287

INSTELLING COMMISSIE VOOR ATOOMENERGIE

Bij beschikking van de minister-president, minister van algemene zaken, d.d. 6 mei 1955, no 39388, werd ingesteld een interdepartementale commissie voor atoomenergie, met als taak de Regering te adviseren betreffende de ontwikkeling van de vreedzame toepassing van de atoomenergie en richtlijnen te ontwerpen voor de regeringsvertegenwoordigers in het bestuur van het Reactor Centrum Nederland.

Als voorzitter van deze commissie treedt op de secretaris-generaal van het Ministerie van Algemene Zaken.

REACTOR CENTRUM NEDERLAND

De ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen en van economische zaken hebben op 14 juli 1955 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een „Nota inzake het in Nederland te verrichten onderzoek op het gebied van kernreactoren en hun toepassingen”. Uit deze nota blijkt, dat op 6 juli 1955, in overleg tussen de Staat, de Stichting Fundamenteel Onderzoek der Materie, de N.V. K.E.M.A. en groeperingen uit het bedrijfsleven, een stichting in het leven werd geroepen, die de naam draagt *Reactor Centrum Nederland (R.C.N.)*. In de bestuursorganen der stichting – het curatorium en het bestuur – zijn alle belanghebbenden gelijkelijk vertegenwoordigd. Ten aanzien van enkele gebieden die het algemeen belang zeer nauw raken, zijn aan de vertegenwoordigers van de Staat bepaalde rechten voorbehouden. De bestuurscolleges worden beide gepresideerd door één voorzitter, die door de Kroon is benoemd. Voor de eerste maal trad als zodanig op dr. H. M. Hirschfeld. De dagelijkse leiding zal berusten bij een directie, bestaande uit één of meer leden. Bij de oprichting werd tot directeur benoemd prof. dr. J. M. W. Milatz, hoogleraar in de experimentele fysica aan de rijksuniversiteit te Utrecht en penningmeester van de stichting F.O.M. Het curatorium, het bestuur en de directie van het R.C.N. werden op 20 juli 1955 in tegenwoordigheid van de minister door diens ambtgenoot van economische zaken geïnstalleerd. De installatierede, alsmede het antwoord van de voorzitter van het R.C.N., dr. H. M. Hirschfeld, zijn afgedrukt in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 26, blz. 442/444.

OPHEFFING ADVIESCOMMISSIE KERNFYSICA

Bij gemeenschappelijke beschikking van de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen, van economische zaken en van financiën d.d. 30 december 1954, no 455624 II, afd. H.O.W., is de door hen op 4 maart 1953 ingestelde Adviescommissie voor de kernfysica opgeheven.

INSTELLING COMMISSIE VOOR HET GENEESKUNDIG ONDERWIJS IN SURINAME

Door de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen a.i. en van overzeese rijksdelen werd bij gemeenschappelijke beschikking van 17 december 1954, no 460324 I, afd. H.O.W., op verzoek van de Surinaamse Landsregering een commissie ingesteld, welker taak zou zijn:

- a. bestudering der problemen die zich voordoen bij het geneeskundig onderwijs in Suriname;
- b. van advies te dienen en voorstellen te doen tot verbetering van het geneeskundig onderwijs in Suriname;

c. in het bijzonder van advies te dienen met betrekking tot het onderwijs in de basisvakken. Tot voorzitter der commissie werd benoemd dr. J. J. Brutel de la Rivière, adviseur van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen.

STUDIERICHTINGEN, UITBREIDINGEN EN WIJZIGINGEN

Algemeen

Een overzicht van de verschillende academische studierichtingen en van de universiteiten en hogescholen waar deze studierichtingen worden gedoceerd, alsmede van de vereiste vooropleiding, is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, nos 22/23, blz. 388/389.

Examens in de psychologie

In *Staatsblad* 259 is afgekondigd het Koninklijk besluit van 25 juni 1955 tot verlenging in bijzondere gevallen van de termijn, waarbinnen de examens in de *psychologie* nog kunnen worden afgelegd volgens de bepalingen, vervat in het Koninklijk besluit van 21 november 1946 (*Stb.* G 325).

Bij Koninklijk besluit van 28 mei 1952 (*Stb.* 293) zijn, zoals bekend, de examens in de psychologie opnieuw geregeld. Ingevolge artikel 2 van dit besluit konden de examens in de psychologie tot 19 juni 1955 nog op de oude voet worden afgelegd.

Intussen is de wenselijkheid gebleken om deze overgangstermijn van 3 jaar te verlengen, met name voor die studenten wier studie vóór het kandidaatsexamen onderbroken is door hun militaire dienstdienst. Deze studenten keren terug naar de universiteit, nadat zij ruim 1½ jaar in dienst zijn geweest en zouden dan in de korte periode die hun nog rest – ongeveer ½ jaar – hun voorbereiding voor het kandidaatsexamen moeten voltooien. Zij slagen hierin meestal niet en zouden zich dan volgens bovenbedoeld Koninklijk besluit voor het nieuwe kandidaatsexamen moeten voorbereiden, hetgeen betekent, dat zij een geheel andere keuze van vakken moeten doen. Hierin schuilt een zekere onbillijkheid, juist jegens die studenten die tijdens hun studietijd het land hebben gediend.

Daar het redelijkerwijs te verwachten is, dat nog andere gevallen van overmacht zich zullen voordoen, is de minister bij het eerstgenoemde Koninklijk besluit gemachtigd in bijzondere gevallen bovengenoemde termijn te verlengen.

Bijzondere leerstoelen

Bij Koninklijk besluit van 19 januari 1955 (*Stb.* 39) is de vereniging Utrechts Universiteitsfonds, gevestigd te Utrecht, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de rijksuniversiteit te Utrecht een bijzondere leerstoel te vestigen in de *nieuwgriekse taal en letterkunde*.

Bij Koninklijk besluit van 9 februari 1955 (*Stb.* 52) is de vereniging Utrechts Universiteitsfonds, gevestigd te Utrecht, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan de rijksuniversiteit te Utrecht een bijzondere leerstoel te vestigen in de *sedimentologie*.

Ingevolge zijn toezegging in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 19 februari 1955 heeft de minister op 4 april 1955 aan de voorzitter van de Tweede Kamer der

Staten-Generaal toegezonden afschriften van een aantal adviezen inzake de vestiging van een bijzondere leerstoel in de *homeopathie* aan genoemde universiteit, met verzoek deze stukken ter griffie te deponeren ter vertrouwelijke kennisneming door de leden.

Bij Koninklijk besluit van 9 december 1955 (*Stb.* 546) is ingetrokken de bevoegdheid, destijds verleend aan het Utrechts Universiteitsfonds tot het vestigen van bijzondere leerstoelen aan de rijksuniversiteit te Utrecht bij

- a. de faculteit der rechtsgeleerdheid in de *forensische psychiatrie*;
- b. de faculteit der letteren en wijsbegeerte in de *Franse letterkunde*.

Deze intrekking houdt verband met het feit dat door de benoeming van de bijzondere hoogleraar in de forensische psychiatrie aan de rijksuniversiteit te Utrecht tot buitengewoon hoogleraar in de faculteit der rechtsgeleerdheid aan deze universiteit met opdracht om in hetzelfde vak onderwijs te geven, de bestaansgrond voor de sub a genoemde bijzondere leerstoel is vervallen.

Instelling doctoraalexamen geneeskunde, vrije studierichting

De minister heeft dit jaar bekendgemaakt:

1. dat de faculteit der geneeskunde aan de rijksuniversiteit te Utrecht op 7 april 1955 besloten heeft ingevolge artikel 4, § 27, van het Academisch statuut, in te stellen een *doctoraalexamen in de geneeskunde, vrije studierichting*;
2. dat het doctoraalexamen in de geneeskunde, vrije studierichting, omvat de volgende vakken:
a. pathologie; b. hygiëne en bacteriologie; c. farmacologie; d. microscopische anatomie; e. heekkunde; f. verloskunde; g. interne geneeskunde.

Uitbreiding aanwijzing Vrije Universiteit te Amsterdam

Ingevolge het Koninklijk besluit van 10 november 1955 (*Stb.* 504) heeft de Vrije Universiteit te Amsterdam gelijke rechten gekregen als de rijksuniversiteiten ten aanzien van de door haar te verlenen getuigschriften van met goed gevolg afgelegde doctoraalexamens in de Romeanse taal en letterkunde met hoofdvak Frans en in de Germaanse taal en letterkunde met hoofdvak Engels of Fries.

COLLEGEGELDEN

Op 3 november 1953 is bij Koninklijke boodschap bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend wetsontwerp no 3272, ertoe strekkende de collegegelden te verlagen. De vaste commissie voor onderwijs, kunsten en wetenschappen uit de Tweede Kamer heeft op 11 december 1953 het voorlopig verslag op dit wetsontwerp vastgesteld, waarna op 30 januari 1954 de memorie van antwoord met een nota van wijziging werd ingediend.

Bij brief van 1 september 1955 heeft de minister een tweede nota van wijziging ingezonden, ertoe strekkende om in artikel III van het wetsontwerp in plaats van „1953-1954” te lezen: 1954-1955.

Ingevolge het besluit van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen a.i. d.d. 29 augustus 1955, no 12106 I, afd. H.O.W., is de mogelijkheid geopend voor studenten, die voor het bijwonen der lessen aan een rijksuniversiteit of de Technische Hogeschool collegegeld verschuldigd zijn, voor het studiejaar 1955/1956, het collegegeld te voldoen in twee gelijke termijnen. De eerste van deze termijnen zou vervallen bij de inschrijving, de tweede op 1 maart 1956. Deze maatregel houdt verband met het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ahangende wetsontwerp tot wijziging van de Hoger-onderwijswet, waarvan de aanneming te zijner tijd tot een verlaging van de collegegelden zou kunnen leiden. Zouden de collegegelden gedurende dit studiejaar worden verlaagd, dan zou de tweede termijn van het verschuldigde collegegeld aan de nieuwe bedragen worden aangepast en aan studenten, die het gehele collegegeld reeds hadden betaald, het teveel betaalde worden gerestitueerd.

75-JARIG BESTAAN DER VRIJE UNIVERSITEIT

Te Amsterdam, in het R.A.I.-gebouw, werd op 19 oktober 1955 in een jubileumvergadering het 75-jarig bestaan der Vrije Universiteit gevierd. Onder de aanwezigen was de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. De toespraak, bij deze gelegenheid door Zijne Excellentie gehouden, is afgedrukt in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 39, blz. 631.

50-JARIG BESTAAN VAN DE TECHNISCHE HOGESCHOOL TE DELFT

In de Nieuwe Kerk te Delft werd op 26 september 1955 een plechtige buitengewone vergadering van de senaat der Technische Hogeschool gehouden ter herdenking van het feit dat 50 jaar geleden de toenmalige Polytechnische School de status van hogeschool verkreeg. In deze vergadering, welke werd bijgewoond door H. M. Koningin Juliana, sprak de minister een rede uit, waarvan de tekst is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 36, blz. 573/574.

Ter gelegenheid van dit jubileum werd een tentoonstelling „Machiek” gehouden, die een overzicht bood van de technische uitvindingen. Op deze tentoonstelling waren o.m. stands gewijd aan het onderwijs aan de Technische Hogeschool, het studentenleven en het studenten-sanatorium.

TWEDE TECHNISCHE HOGESCHOOL

De Commissie ter voorbereiding van een tweede instituut voor technisch hoger onderwijs heeft op 23 juni 1955 haar rapport aan de minister uitgebracht. Dit rapport, dat op 1 juli aan alle leden van de Staten-Generaal is toegezonden, omvat een aantal aanbevelingen voor de inrichting en de bouw van een tweede technische hogeschool alsmede een concreet uitgewerkt ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet. Bij deze aanbevelingen zijn de adviezen van drie subcommissies en van de bibliothecaris van de Technische Hogeschool te Delft overgelegd, waarin het plan, dat de commissie voor ogen stond, meer in bijzonderheden is uitgewerkt.

De Regering achtte het noodzakelijk, dat zo spoedig mogelijk tot de oprichting van een tweede technische hogeschool zou worden overgegaan. In de loop van 1955 besloot daarom de minister een commissie in te stellen ter verdere uitwerking van de plannen voor de

technische hogeschool te Eindhoven. Tot voorzitter van deze commissie werd benoemd prof. dr. J. E. de Quai, commissaris der koningin in de provincie Noordbrabant.

SUBSIDIERING BIJZONDERE UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN

De minister heeft dit jaar een commissie ingesteld, welker taak het zal zijn na te gaan, in hoeverre de subsidiebepalingen voor de bijzondere universiteiten en economische hogescholen nadere wijziging behoeven en hem dienaangaande voorstellen te doen. Tot voorzitter der commissie werd benoemd mr. H. L. 's Jacob.

VOORLICHTING DOOR MIDDEL VAN DE RADIO

Onder auspiciën van de rectores magnifici van alle Nederlandse universiteiten en hogescholen werden vijf radiocauserieën gehouden, speciaal bestemd voor de eindexaminandi der gymnasia's en hogereburgerscholen en hun ouders. De sprekers en onderwerpen waren: prof. dr. F. J. Th. Rutten: „Wat is studeren?"; prof. dr. H. M. J. Oldewelt: „Algemene vorming en specialisatie"; jhr. J. J. Boreel: „Student zijn"; mej. mr. W. M. W. van Lanschot: „Wat kost studeren?"; en prof. dr. H. R. Kruijt: „De academicus in de maatschappij". De tekst van de causerieën is afgedrukt in de *O.K.W. Mededelingen* 1955.

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

Europees cultureel verdrag

Het *Tractatenblad* 117, jaargang 1955, bevat de Engelse en de Franse tekst alsmede de Nederlandse vertaling van het Europees cultureel verdrag, gesloten te Parijs op 19 december 1954. Alvorens te kunnen worden bekrachtigd behoefde dit verdrag, ingevolge artikel 60, tweede lid, der Grondwet, de goedkeuring der Staten-Generaal. De regeringen van Ierland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, Denemarken en België hebben in 1955 hun akte van bekrachtiging bij de secretaris-generaal van de Raad van Europa doen neerleggen.

Conferentie van Westeuropese universiteiten en hogescholen

Te Cambridge werd van 19-27 juli 1955 een conferentie gehouden van Westeuropese universiteiten en hogescholen. Aan deze conferentie werd deelgenomen door 82 instellingen voor hoger onderwijs in 15 landen. Nederland was vertegenwoordigd door dr. J. E. Baron de Vos van Steenwijk, president-curator der rijksuniversiteit te Leiden, lid van het Steering-committee, mevrouw mr. J. Koch-Kijlstra en mr. N. F. Hofstee. Prof. dr. J. N. Bakhuizen van den Brink, rector magnificus der rijksuniversiteit te Leiden, hield op 24 augustus 1955 over dit onderwerp een radiocauserie. De tekst van de causerie alsmede van de resoluties, genomen tijdens deze conferentie, is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, nos 30/31, blz. 491/493.

Benelux-studentencongres

Op „Woudschoten" bij Zeist werd einde oktober 1955 een driedaags congres van studenten uit de Benelux-landen gehouden. Op deze conferentie sprak de minister een openingswoord.

Voorts spraken o.m. de heer P. Werner, minister van financiën van Luxemburg, over „Historische ontwikkeling van de Benelux”, dr. Julien Kuypers, kabinetschef van de minister van openbaar onderwijs in België, prof. mr. A. Pitlo uit Amsterdam en de heer J. Pholiën, oud-premier van België, over „Politieke aspecten van de Benelux”. Het congres werd gesloten door prof. G. Brouwers, secretaris-generaal van het Ministerie van Economische Zaken in België.

Algiers

Van 5 tot 19 september 1955 bracht een groep van 15 studenten van de universiteit van Algiers een bezoek aan Nederland. Op 6 september werd de groep ten departemente ontvangen en namens de minister toegesproken door de heer B. J. E. M. de Hoog, hoofd van de afdeling Buitenlandse Betrekkingen van zijn ministerie. Het bezoek vond plaats onder patronage van het Frans-Nederlands cultureel verdrag en was een vervolg op de contacten, die in 1953 gelegd zijn tijdens een bezoek van Nederlandse studenten aan Algiers.

Prof. dr. J. J. Dalmulder, hoogleraar in de statistiek en statistische analyse aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg, gaf als gasthoogleraar aan de universiteit van Algiers in het studiejaar 1955/1956 colleges. Een Nederlandse student verrichtte aan deze universiteit wetenschappelijke onderzoeken, terwijl een Algerijns student aan een Nederlandse universiteit zijn studie gedurende een jaar heeft voortgezet. Ook deze uitwisselingen vonden plaats in het kader van het Frans-Nederlands cultureel verdrag.

Amerika

In het kader van het Fulbright-programma kwam ook dit jaar wederom een aantal gast-docenten, research-scholars en studenten naar Nederland. De gasten werden namens de minister door de secretaris-generaal, dr. J. H. Wesslings, op 29 november 1955 op het ministerie ontvangen. In het kader van dit programma vertoefden 9 Amerikaanse hoogleraren, 6 research-scholars, 17 leraren en 28 studenten in Nederland.

België

In het kader van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord zijn op 6 en 7 mei 1955 de Nederlandse en Belgische leden der gemengde technische commissie in vergadering bijeen geweest. Naast de uitwisseling van studenten, hoogleraren en kunstenaars kwam de kwestie van de effectus civilis, verbonden aan universitaire getuigschriften, aan de orde; hiervoor zou een subcommissie worden ingesteld.

Brazilië

Een 15-tal Brazilianen, leerlingen van middelbare of hogere scholen, die tevens studeren aan de toneelschool, verbonden aan het Teatro-Duse te Rio de Janeiro, maakte van 20-23 december 1955 onder auspiciën van het ministerie een studiereis door Nederland. Een verslag van deze reis is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 48, blz. 752.

Duitsland

De Commissie voor de culturele betrekkingen met Duitsland organiseerde dit jaar een studiereis van lectoren in de Nederlandse taal te Keulen, Hamburg, Bonn en Münster. De reis vond plaats van 23-29 oktober 1955. Hieraan werd deelgenomen door ca. 20 lectoren en studenten. Zij werden namens de minister op het ministerie ontvangen door mr. J. Nittel.

Engeland

Van 23 maart-6 april 1955 bracht een groep studenten van de University of London, Institute of Education, een bezoek aan Nederland, onder leiding van mr. T. R. Holland M.A. en mr. J. D. Clark B.A. De studenten, 33 in getal, waren afkomstig uit Engeland, Schotland, Mauritius, Nigeria, Zuid-Afrika, Uganda, Barbados, Bermuda, Honduras, Jamaica en Trinidad.

INTERNATIONALE BETEKENIS LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN

In een radiocauserie vestigde prof. dr. J. H. Becking de aandacht op de internationale betekenis van de Landbouwhogeschool te Wageningen. De tekst van deze causerie is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 47, blz. 736/737.

BUITENLANDSE STUDIEBEURZEN

Raad van Europa en Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal

Teneinde een aantal afgestudeerden in de gelegenheid te stellen deel te nemen aan „seminars”, waarin onderwerpen en problemen van Europees belang naar aanleiding van de zittingen der Raadgevende Vergadering nader zouden worden besproken, stelde de Raad van Europa 44 beurzen ter beschikking, waarvan drie voor Nederlanders.

Algiers

Door de universiteit van Algiers werd voor het academische jaar 1955/1956 een beurs voor acht maanden ter beschikking gesteld van een Nederlandse student.

Amerika

Voor een Nederlandse deelnemer aan een internationale zomercursus stelde de Harvard summer school of arts and sciences een beurs ter beschikking. Deze zomercursus werd gehouden aan de Harvard University.

België

Op 6 en 7 mei 1955 zijn te Leiden de Nederlandse en Belgische leden der gemengde technische commissie ter uitvoering van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord bijeen geweest. Onder meer werd besloten de uitwisseling van hoogleraren op uitgebreider schaal voort te zetten. Verder zouden op dezelfde voet als in het verleden studiebeurzen voor studenten, afgestudeerden en jonge kunstenaars worden verleend.

In België en Nederland werden wederom vakantiecurssussen voor leraren en onderwijzers

georganiseerd. Overwogen werd om daarnaast een speciale cursus voor Franstalige studenten en andere categorieën te organiseren. De uitwisseling van kweekschoolleerlingen zou eveneens worden voortgezet.

Denemarken

Door de Deense regering werd voor het cursusjaar 1955/1956 een studiebeurs voor acht maanden ter beschikking gesteld.

Duitsland

De Deutscher Akademischer Austauschdienst te Bonn stelde vier beurzen voor Nederlandse studenten ter beschikking voor deelneming aan een der zomercursussen en drie voor de studie aan een Duitse universiteit.

De Alexander von Humboldtstichting, eveneens te Bonn, verleende wederom enige stipendia voor wetenschappelijk werk aan een der Duitse universiteiten.

Frankrijk

De Franse regering stelde tien beurzen ter beschikking van jonge Nederlanders, die in het bezit waren van een doctoraal-, ingenieurs-, semi-arts- of daarmede gelijk te stellen diploma en die hun studie in Frankrijk wensten voort te zetten of zich aldaar wensten te specialiseren.

Italië

De Italiaanse regering stelde voor de periode van 15 juli tot 15 oktober 1955 drie beurzen ter beschikking van Nederlanders voor het volgen van een zomercursus in de Italiaanse taal en letterkunde aan een der universiteiten van Rome, Perugia, Florence, Venetië, Viareggio. De universiteit van Rome stelde bovendien voor het studiejaar 1955/1956 een beurs ter beschikking van een Nederlands wetenschappelijk onderzoeker die zich in Italië wenste te specialiseren.

Joegoslavië

Een studiebeurs voor tien maanden (resp. twee voor vijf maanden) kwam via de Joegoslavische regering ter beschikking voor één of twee Nederlandse studenten, die zich aldaar wensten te specialiseren dan wel een normale universitaire cursus wensten te volgen.

Noorwegen

Voor een Nederlandse student werd de mogelijkheid geopend voor een studie van acht maanden (resp. twee perioden van vier maanden) aan een Noorse universiteit of hogeschool.

Spanje

Vier Nederlandse studenten werden in de gelegenheid gesteld deel te nemen aan een der zomercursussen aan de Spaanse universiteiten.

Bovendien kwam een beurs beschikbaar voor het gehele academische jaar voor de studie aan een Spaanse universiteit.

Thailand

De regering van Thailand bood dit jaar in het kader van de Unesco enige „fellowships” aan.

IJsland

Ten behoeve van een Nederlandse student in de taal, letterkunde en geschiedenis van IJsland werd een beurs ter beschikking gesteld.

Zuid-Afrika

Voor het academische jaar 1955/1956 stelde de regering van Zuid-Afrika tien studiebeurzen beschikbaar.

In het kader van het Nederlands-Zuidafrikaans cultureel verdrag werd besloten jaarlijks drie beurzen ter beschikking te stellen van Nederlanders die aan een inrichting voor hoger onderwijs als assistent wensten te worden tewerkgesteld.

Zweden

Voor een Nederlandse student kwam een beurs voor acht maanden beschikbaar, waardoor deze student in de gelegenheid zou worden gesteld dieper in zijn studie door te dringen en tevens het land, het volk, de zeden en gebruiken, alsmede de mentaliteit en de natuur van Zweden nader te leren kennen.

C. VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

Scholen en leerlingen. De volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in het jaar 1955. Ter vergelijking zijn mede opgenomen de gegevens over het jaar 1954. De cijfers betreffende de gymnasia's, hogereburgerscholen, lycea, middelbare scholen voor meisjes, handelsdag- en handelsavondscholen hebben in hoofdzaak betrekking op de toestand resp. op 15 september van de jaren 1955 en 1954. Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen *dagscholen* voor v.h.m.o., tabel 2 van de aantallen *leerlingen* van deze scholen en tabel 3 van de *handelsavondscholen* en hun leerlingen. De gegevens zijn onderscheiden naar schoolsoort en richting.

Tabel 1. Aantallen dagscholen voor v.h.m.o. naar schoolsoort en richting

Schoolsoorten	Openbaar			Bijzonder				Totaal	
	rijks	gem.	totaal	prot.-christ.	r.-kath.	overig	totaal	1955	1954
<i>Gymnasiums</i>	—	32	32	7	31	1	39	71	69
<i>Hogereburgerscholen, totaal</i>	36	43	79	24	37	8	69	148	146
w.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
met 3-j. cursus	—	3	3	1	—	—	1	4	4
A	—	7	7	1	—	—	3	10	10
AB	3	14	17	7	5	3	15	32	31
AB	33	19	52	15	32	3	50	102	101
<i>Lycea, totaal</i>	14 *	24	38	34	34	18	86	124	112
w.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
onderb. + afd. gymn. + afd. h.b.s. B	1 *	4	5	6	11	6	23	28	26
onderb. + afd. gymn. + afd. h.b.s. AB	13 *	20	33	28	23	12	63	96	86
<i>Middelbare scholen voor meisjes, totaal</i>	15	21	36	20	47	15	82	118	110
w.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zelfstandig	—	3	3	4	24	6	34	37	36
verbonden aan een gymnasium	—	—	—	—	9	—	9	8	8
verbonden aan een h.b.s.	12	12	24	3	2	3	7	31	28
verbonden aan een lyceum	3	6	9	13	12	7	32	41	38
<i>Handelsdagscholen, 3-j. cursus, totaal</i>	—	—	—	—	3	1	4	4	5
w.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zelfstandig	—	—	—	—	3	—	3	3	4
verbonden aan een h.b.s.	—	—	—	—	—	1	1	1	1
<i>Handelsdagscholen, 4-j. cursus, totaal</i>	—	7	7	1	5	3	9	16	15
w.v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zelfstandig	—	5	5	1	3	3	7	12	11
verbonden aan een h.b.s.	—	2	2	—	—	—	—	2	2
verbonden aan een lyceum	—	—	—	—	2	—	2	2	2
<i>Algemeen totaal (zonder dubbel-tellingen)</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1955	50	107	157	70	132	36	238	395	—
1954	49	104	153	64	126	35	225	—	378

* Openbaar(bare) lyceum(lycea), bestaande uit rijks h.b.s. met afdeling gemeentelijk gymnasium.

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs 1955/56”, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

Tabel 2. Aantallen leerlingen der dagscholen voor v.h.m.o. naar schoolsoort en richting der school

Schoolsoorten	Openbaar			Bijzonder			Totaal	
	rijks	gem.	totaal	prot.-christ.	r.-kath.	overig	totaal	1955 1954
Gymnasiums	—	5 375	5 375	1 579	6 657	71	8 307	13 682 12 708
Hogereburgerscholen, totaal	7 920	11 510	19 430	5 551	9 552	1 535	16 638	36 068 34 393
w.v.	—	793	793	68	—	—	68	861 812
met 3-j. cursus	—	1 640	1 640	478	—	313	791	2 431 2 309
A	744	2 865	3 609	1 201	764	411	2 376	5 085 5 506
B	7 176	6 212	13 388	3 804	8 788	811	13 403	2 0791 25 706
AB	—	—	—	—	—	—	—	—
Lycea, totaal	2 886	10 232	13 118	13 484	12 773	5 825	32 083	45 200 39 461
w.v.	—	—	—	—	—	—	—	—
onderb. + afd. gymn. + afd. h.b.s. B	188	964	1 152	2 064	2 814	1 188	6 066	7 218 7 719
onderb. + afd. gymn. + afd. h.b.s. AB	2 698	9 268	11 966	11 420	9 959	4 637	26 016	37 982 31 742
Middelbare scholen voor meisjes, totaal w.v.	666	2 140	2 806	1 813	6 307	1 172	9 292	12 098 10 481
zelfstandig	—	761	761	892	3 682	761	5 335	6 096 5 437
verbonden aan een gymnasium	—	—	—	1 148	—	—	1 148	1 148 824
verbonden aan een h.b.s.	553	1 103	1 656	120	46	30	196	1 852 1 650
verbonden aan een lyceum	113	276	389	801	1 431	381	2 613	3 002 2 570
Handelsdagscholen, 3-j. cursus, totaal w.v.	—	—	—	—	188	29	217	217 289
zelfstandig	—	—	—	—	188	—	188	188 254
verbonden aan een h.b.s.	—	—	—	—	—	29	29	29 35
Handelsdagscholen, 4-j. cursus, totaal w.v.	—	1 026	1 026	124	320	110	554	1 580 1 544
zelfstandig	—	873	873	124	254	110	493	1 366 1 340
verbonden aan een h.b.s.	—	153	153	—	—	—	—	153 151
verbonden aan een lyceum	—	—	—	—	61	—	61	61 53
Algemeen totaal	11 472	30 283	41 755	22 551	35 707	8 743	67 090	108 845 98 876
1955	10 518	28 425	38 943	20 091	31 666	8 170	59 933	—

¹⁾ W.v. 498 leerlingen in de afd. gymnasium van openbare lycea (rijks h.b.s. met afd. gemeentelijk gymnasium).

²⁾ Idem 39 leerlingen.

³⁾ Idem 459 leerlingen.

Tabel 3. Aantallen handelsavondscholen en hun leerlingen, onderscheiden naar de richting der school

		Openbaar	Bijzonder			Algemeen totaal
			prot.-christ.	r.-kath.	overig	
Scholen	1955	54	8	32	47	87
	1954	54	8	32 ¹⁾	47 ¹⁾	87
Leerlingen	1955	6 765	795	3 836	4 154	8 785
Volledig onderwijs	1955	1 290	2	493	2 394	2 889
Niet-volledig onderwijs	1955	8 055	797	4 329	6 548	11 674
Totaal	1954	8 379	750	4 379 ¹⁾	6 521 ¹⁾	11 650 ¹⁾
Vervolgcurcus ²⁾	1955	348	—	115	98	213
Algemeen totaal	1955	8 403	797	4 444	6 646	11 887
	1954	—	—	—	—	20 290

¹⁾ Gewijzigde cijfers.

²⁾ Opleiding voor de praktijkdiploma's van de Nederlandse associatie voor praktijkexamens.

³⁾ Bovendien volgden in 1954 onderscheidenlijk 384 en 327 leerlingen uitsluitend een aan een handelsavondschool verbonden cursus in machineschrijven en/of stenografie.

De cijfers welke in vorenstaande tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het aantal in deze statistiek opgenomen zelfstandige dagscholen nam sedert 1954 met 17 toe; het bedraagt thans 395 (tabel 1). De (17) scholen zijn: 1 gymnasium (rooms-katholiek), 7 hogereburgerscholen (1 rijks, 4 prot.-christelijke en 2 rooms-katholieke), 7 lycea (2 gemeentelijke, 2 prot.-christelijke, 2 rooms-katholieke en 1 overig bijzonder) en 2 middelbare scholen voor meisjes (1 gemeentelijke en 1 rooms-katholieke).

Voorts werden 1 gemeentelijke, 1 prot.-christelijke en 3 rooms-katholieke h.b.s.'en en 1 middelbare school voor meisjes door toevoeging van een afdeling gymnasium omgezet in een lyceum c.q. gymnasium. Tenslotte werd aan enige scholen een afdeling h.b.s. A of middelbare school voor meisjes toegevoegd, terwijl 1 rooms-katholieke handelsdagschool van een 3-jarige werd omgezet in een 4-jarige.

Doordat het aantal voor de eerste maal tot het v.h.m.o. toegelatenen en het aantal vertrokkenen in 1955 resp. 28 127 (1954: 24 698) en 18 158 (1954: 17 806) bedroeg, nam het aantal leerlingen toe van 98 876 tot 108 845 of met 10 % (zie tabel 2).

De groei van het aantal leerlingen manifesteerde zich vooral, zoals uit tabel 2 blijkt, bij het prot.-christelijk (+ 12 %) en het rooms-katholiek (+ 13 %) onderwijs. Wat de groei bij de onderscheiden schoolsoorten betreft, deze valt in het bijzonder op bij de middelbare scholen voor meisjes (+ 15 %).

De sterke stijging bij de lycea en de naar verhouding geringe stijging bij de h.b.s.'en is een gevolg van de reeds hiervoor genoemde omzetting van 5 h.b.s.'en in lycea. De belangstelling voor het handelsonderwijs liep enigszins terug (- 2 %).

Aantallen geslaagden voor de eindexamens 1955 der scholen voor v.h.m.o.

Examens	Absoluut			In percentages		
	m.	v.	totaal	m.	v.	totaal
<i>Schoolexamens</i>						
Gymnasium α	740	523	1 263	87	89	88
Gymnasium β	794	287	1 081	85	82	85
H.b.s. A	1 487	705	2 192	89	88	88
H.b.s. B	3 051	579	3 630	82	80	82
Midd. school v. meisjes	—	1 436	1 436	—	89	89
Handelsdagschool 3-j. cursus	68	1	69	81	100	81
Handelsdagschool 4-j. cursus	222	45	267	87	87	87
Totaal	6 362	3 576	9 938	85	87	86
<i>Staatsexamens</i>						
Gymnasium α	160	25	185	46	37	45
Gymnasium β	40	4	44	43	31	41
H.b.s. A	127	15	142	55	63	56
H.b.s. B	76	5	81	37	36	37
Totaal	403	49	452	46	42	46

Doordat sedert 1951 het aantal toegelatenen sterk is gestegen (in 1951 t/m 1955 resp. met 2044, 1338, 1913, 2248 en 3429) en de toegelatenen goeddeels in leerjaar I werden geplaatst, is het verklaarbaar dat in 1955 de leerjaren I tot en met V in omvang toenamen. De bezetting van leerjaar VI daarentegen wijzigde zich slechts weinig.

Het tussentijds vertrek (totaal aantal vertrokkenen, verminderd met het aantal geslaagden voor het eindexamen) bedroeg in 1954/1955 8220 leerlingen, d.i. 8,3 % van alle leerlingen. Van deze vertrokken tussentijds uit leerjaar I 2076 leerlingen (8,0 %), uit leerjaar II 1515 leerlingen (7,0 %), uit leerjaar III 2691 leerlingen (13,8 %), waarvan 1615 (8,3 %) met voldoende vorderingen, en uit leerjaar IV en hoger 1947 leerlingen (6,3 %).

Eindexamens. De tabel op blz. 49 geeft een overzicht van de aantallen geslaagden voor de eindexamens 1955 der scholen voor v.h.m.o.

GEGEVENS DAGSCHOLEN VOOR V.H.M.O. EN HANDELSAVONDSCHOLEN

Vanwege het ministerie verscheen dit jaar een publikatie, getiteld „Gegevens betreffende dagscholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en handelsavondscholen 1955”. Deze publikatie¹⁾ bevat o.m. per school alle cijfers betrekking hebbende op de resultaten der in 1955 gehouden eindexamens en de aanwezige leerlingen per klasse op 15 september 1955.

AANWIJZINGEN OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 157 DER HOGER-ONDERWIJSWET

De hierna genoemde onderwijsinstellingen werden dit jaar overeenkomstig artikel 157 der Hoger-onderwijswet voor het eerst aangewezen als bevoegd om, met inachtneming van de desbetreffende wettelijke voorschriften, aan hun leerlingen die het onderwijs tot aan het einde hebben bijgewoond, een getuigschrift van bekwaamheid tot universitaire studiën uit te reiken, dat met het getuigschrift, vermeld in artikel 11 der Hoger-onderwijswet, wordt gelijkgesteld²⁾:

Bij Koninklijk besluit van 5 februari 1955 (*Stb.* 51) te rekenen van 1 september 1954 het rooms-katholiek gymnasium „Beekvliet” te St.-Michielsgestel.

Bij Koninklijk besluit van 14 februari 1955 (*Stb.* 57) te rekenen van 1 september 1954 de afdeling gymnasium van het rooms-katholiek lyceum te Helmond.

Bij Koninklijk besluit van 2 juli 1955 (*Stb.* 305) te rekenen van 1 januari 1955 de afdeling gymnasium van het Grotiuscollege te Heerlen.

Bij Koninklijk besluit van 12 december 1955 (*Stb.* 554) te rekenen van 1 september 1955 de afdeling gymnasium van het St.-Janscollege te 's-Gravenhage.

¹⁾ Verschenen bij het Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf te 's-Gravenhage.

²⁾ Overeenkomstig het bepaalde in artikel 157 der Hoger-onderwijswet, zoals dit artikel luidde vóór de daarin bij de wet van 29 april 1953 (*Stb.* 209) aangebrachte wijziging, geschiedde de aanwijzing van bijzondere gymnasia met zesjarige cursus telkens voor een tijdperk van zes jaren. De woorden „telkens voor een tijdperk van zes jaren” zijn bij de genoemde wet van 29 april 1953 vervallen. De aanwijzing is tengevolge van de wijziging van het artikel niet meer aan een termijn gebonden. De onder het hoofd „Aanwijzingen overeenkomstig artikel 157 der Hoger-onderwijswet” genoemde onderwijsinstellingen zijn niet eerder met toepassing van dat artikel aangewezen.

INSTELLING COMMISSIE V.H.M.O.

Bij beschikking van de staatssecretaris van 28 januari 1955, no 464346, afd. V.H.M.O., werd ingesteld een commissie, die tot taak zou hebben advies uit te brengen omtrent maatregelen die genomen moesten worden in verband met de uitbreiding van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, waarbij speciale aandacht zou worden geschonken aan de behoefte aan leraren bij deze tak van onderwijs.

Tot voorzitter der commissie werd benoemd dr. J. B. Drewes, hoofd van de afdeling V.H.M.O. van het ministerie.

Op 12 juli 1955 bood de commissie de staatssecretaris een interimrapport aan, waarin o.m. werden behandeld: 1) de verwachte omvang van het v.h.m.o., t.w. het aantal leerlingen en het aantal daarvoor benodigde klassen; 2) de confrontatie van het benodigd aantal leraren met het aanbod.

Bij schrijven van 5 september 1955 zond de minister het interimrapport toe aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling dat de Regering nog overwoog in hoeverre en in welke vorm aan de door de commissie voorgestelde maatregelen uitvoering zou kunnen worden gegeven.

In oktober 1955 werden door de minister in verband met het bestaande en het dreigende ernstige tekort aan docenten bij het v.h.m.o., het kweekschool- en het middelbaar nijverheidsonderwijs maatregelen getroffen. Deze maatregelen zijn nader vermeld in een officiële publikatie, opgenomen in de Nederlandse pers en in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 38, blz. 619/620.

INSTALLATIE COMMISSIE ECONOMISCH-ADMINISTRATIEF ONDERWIJS

Op 29 september 1955 werd door de staatssecretaris de Commissie economisch-administratief onderwijs geïnstalleerd. Deze commissie zou tot taak hebben advies uit te brengen inzake doelstelling, grondslagen en organisatie van het economisch-administratief beroepsonderwijs. Tot voorzitter der commissie werd benoemd mr. dr. H. F. J. Westerveld, inspecteur van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in de vijfde inspectie.

RAPPORT COMMISSIE VERVOLGKLASSE HANDELSAVONDSCHOLEN

Bij beschikking van de staatssecretaris van 21 december 1954, no 459726 I, afd. V.H.M.O., werd ingesteld een commissie vervolgklasse handelsavondscholen. Deze commissie zou tot taak hebben advies uit te brengen over de vraag volgens welke richtlijnen en onder welke voorwaarden aan handelsavondscholen met vijfjarige cursus een vervolgklasse zou kunnen worden verbonden, teneinde de bezitters van het eindexamen van die scholen op te leiden voor praktijkexamens. Voorts zou de commissie van advies dienen omtrent de vraag aan welke handelsavondscholen over de cursus 1955/1956 met een zodanige vervolgklasse een proef zou kunnen worden genomen.

Tot voorzitter der commissie werd benoemd mr. dr. H. F. J. Westerveld, inspecteur van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in de vijfde inspectie.

Op 11 mei 1955 werd aan de staatssecretaris het desbetreffende rapport aangeboden. Het rapport bevat richtlijnen aangaande toelatingseisen, aard van de in de opleiding te betrekken praktijkdiploma's, leerstof, wekelijkse lesuren, schoolgeld, subsidie uit 's Rijks kas en voorwaarden t.a.v. aantal lesuren en aantal leerlingen per vak. Tenslotte werden 23 van de 85 handelsavondscholen met een vijfjarige cursus voorgesteld, waar met de vervolklasse een proef zou kunnen worden genomen.

INSTELLING COMMISSIE STAATSEXAMEN PEDAGOGIEK

Bij beschikking van de staatssecretaris van 29 maart 1955, no 12428, afd. V.H.M.O., werd ingesteld een commissie van advies, die tot taak zou hebben het ontwerpen van een reglement en programma's voor in te stellen staatsexamens in de pedagogiek en van een overgangsregeling met betrekking tot de rechten, toe te kennen aan hen, die in het bezit zijn van de door de Vereniging tot bevordering van de studie der pedagogiek verkrijgbaar gestelde akten pedagogiek A en B.

Tot voorzitter der commissie werd benoemd de heer A. J. S. van Dam, inspecteur van het gymasiaal en het middelbaar onderwijs in de vierde inspectie.

RAPPORT COMMISSIE STAATSEXAMEN LERAAR STENOGRAPHIE

Bij de staatssecretaris werd dit jaar ingediend een rapport van de commissie, die tot taak had voorstellen te doen inzake regeling van een staatsexamen ter verkrijging van een diploma van leraar in de *stenografie*. Bij het rapport waren gevoegd een ontwerp voor een Koninklijk besluit tot instelling van een zodanig diploma, vergezeld van een prognose van de examens, een ontwerp voor een nader uitgewerkt examenprogramma ten behoeve van examinatoren, opleiders en kandidaten en een ontwerp voor de inrichting van de examens.

De ontworpen regeling voorziet in een examen in stenografie Nederlands en stenografie in de moderne vreemde talen.

Voorzitter der commissie was aanvankelijk dr. W. van den Ent, inspecteur van het v.h.m.o. Na diens overlijden, in oktober 1955, werd het voorzitterschap overgenomen door mr. dr. H. F. J. Westerveld, eveneens inspecteur van het v.h.m.o.

GARANTIEWET GELDENINGEN V.H.M.O. EN KWEESCHOLEN

De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft op 18 maart 1955 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen het bij Koninklijke boodschap van 16 februari 1955 ingediende ontwerp van wet tot wijziging van de wet van 11 juni 1921 (*Stb.* 795), laatstelijk gewijzigd bij de Kweekschoolwet, houdende machtiging tot het door het Rijk garanderen van geldleningen, die door de besturen van gesubsidieerde gymnasia's, gesubsidieerde scholen voor middelbaar onderwijs en gesubsidieerde kweekscholen zijn aangegaan (wet van 5 april 1955, *Stb.* 166).

Voor een nadere toelichting omtrent de strekking van dit wetsontwerp zij verwezen naar de O.K.W. Mededelingen 1955, no 6, blz. 128.

WIJZIGING MIDDELBAAR-ONDERWIJSWET, HOGER-ONDERWIJSWET EN WET VAN 25 APRIL 1879 (Stb. 87)

Mede in verband met de status van zelfstandigheid van Indonesië zijn bij de wet van 20 mei 1955 (Stb. 224) in de Middelbaar-onderwijswet, de Hoger-onderwijswet en de wet van 25 april 1879 (Stb. 87) wijzigingen aangebracht. De wijzigingen hebben voornamelijk betrekking op de inrichting van het onderwijs en de benoeming van docenten bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs.

AANTAL LESSEN AAN MIDDELBARE SCHOLEN VOOR MEISJES EN AAN HANDELSDAG- EN HANDELSAVONDSCHOLEN

In het *Staatsblad* zijn de volgende Koninklijke besluiten gepubliceerd, houdende voorschriften met betrekking tot het aantal lessen, te geven aan de:

openbare middelbare scholen voor meisjes (K.B. van 21 juni 1955, Stb. 291);
openbare handelsdagscholen met drie- en vierjarige cursus (K.B. van 21 juni 1955, Stb. 292);
openbare handelsavondscholen met drie- en vijfjarige cursus (K.B. van 21 juni 1955, Stb. 293).

SUBSIDIEVOORSCHRIFTEN VOOR BIJZONDERE SCHOLEN VOOR V.H.M.O.

Bij de Koninklijke besluiten van 21 en 23 juni 1955 (Stb. 294 en 295) zijn nader gewijzigd de Koninklijke besluiten van 15 maart 1923 (Stb. 76 en 75), zulks tot uitvoering van de artikelen 168 t/m 168septies der Hoger-onderwijswet en van de artikelen 45bis t/m 45septies der Middelbaar-onderwijswet. De besluiten hebben betrekking op wijzigingen in de subsidievoorschriften voor bijzondere scholen voor v.h.m.o.

WIJZIGING UITGAVEN VOOR V.H.M.O.

Bij de wet van 7 juli 1955 (Stb. 320), houdende wijziging van de Middelbaar-onderwijswet, de Hoger-onderwijswet en de Pensioenwet 1922 (Stb. 240), zijn nadere voorschriften vastgesteld ten aanzien van de kosten der scholen voor v.h.m.o., o.m. betreffende salarissen, toelagen, uitkeringen en vergoedingen waarop de directeuren, de leraren en de beamten aanspraak hebben, de bijdragen voor hun pensioen en dat van hun weduwen en wezen, aankoop, stichting, verbouw, herbouw, uitbreiding en huren van schoolgebouwen en subsidiëring van het bijzonder onderwijs.

SUBSIDIERING AVONDLYCEA EN AVONDHOGEREBURGERSCHOLEN

Bij circulaire van 9 december 1955, no 27411, afd. V.H.M.O., werd een subsidieregeling bekendgemaakt voor avondlycea en avondhogereburgerscholen. Krachtens deze regeling is het mogelijk geworden onder bepaalde voorwaarden een jaarlijks subsidie toe te kennen ten bedrage van het nadelig verschil tussen de inkomsten en uitgaven van genoemde scholen, voorzover deze gebaseerd zijn op een door de minister goedgekeurde begroting. De regeling bevat voorts enige bijzonderheden betreffende de salarissen en het verschuldigde schoolgeld.

REGELING INDEXAMENS HOGEREBURGERSCHOLEN

Bij Koninklijk besluit van 9 juni 1955 (*Stb.* 240) zijn nader gewijzigd het programma voor de indexamens der openbare en aangewezen bijzondere hogereburgerschoolen B en het reglement en het programma voor de indexamens der openbare en aangewezen bijzondere hogereburgerschoolen A.

Bij circulaire van 19 augustus 1955, no 18470, afd. V.H.M.O., bracht de staatssecretaris de wijzigingen ter kennis van de directeuren der rijkshogereburgerschoolen en de rectoren der openbare lycea, de colleges van burgemeester en wethouders der gemeenten die hogereburgerschoolen en/of lycea in stand houden, en van de besturen der bijzondere hogereburgerschoolen en bijzondere lycea.

Teneinde meer aansluiting te verkrijgen bij de bepalingen van het nieuwe indexamenreglement voor de hogereburgerschoolen A werd het indexamenreglement voor de handelsdagsschoolen met drie- en met vierjarige cursus eveneens gewijzigd en wel bij Koninklijk besluit van 21 november 1955, no 88 (*Stb.* 532).

GELIJKSTELLING VAN GETUIGSCHRIFTEN

Op grond van artikel 133, vijfde lid, der Hoger-onderwijswet is bij Koninklijk besluit van 3 januari 1955 (*Stb.* 4) het eindexamen van de openbare Surinaamse algemene middelbare school, afdeling A, gelijkgesteld met het getuigschrift van de hogereburgerschool A in Nederland.

Voorts werden op grond van genoemd wetsartikel, bij Koninklijk besluit van 5 december 1955 (*Stb.* 562), de hierna genoemde in 1955 onder auspiciën van de Stichting voor Nederlands onderwijs in Indonesië uitgereikte getuigschriften geheel of gedeeltelijk gelijkgesteld met het getuigschrift, bedoeld in artikel 11 der Hoger-onderwijswet.

Met dit getuigschrift zijn bij voormeld besluit *geheel* gelijkgesteld de getuigschriften van de: afdeling gymnasium van het christelijk lyceum te Bandung, uitgaande van de vereniging „Het Christelijk Lyceum” te Bandung; afdeling gymnasium van het lyceum te Djakarta, uitgaande van de „Carpentier Altingstichting” te Djakarta.

Met het bedoelde getuigschrift zijn *gedeeltelijk* gelijkgesteld:

I. De getuigschriften van de:

afdeling hogereburgerschool B van het christelijk lyceum te Bandung, uitgaande van de vereniging „Het Christelijk Lyceum” te Bandung;
neutrale hogereburgerschool B te Bogor, uitgaande van de „Notaris de Graafstichting” te Bogor;
afdeling hogereburgerschool B van het lyceum te Djakarta, uitgaande van de „Carpentier Altingstichting” te Djakarta;
christelijke hogereburgerschool B te Djakarta, uitgaande van de „Vereniging voor christelijke scholen – Paul Krugerschool” te Djakarta;
neutrale hogereburgerschool B te Medan, uitgaande van de „Vereniging voor middelbaar onderwijs” te Medan;
neutrale hogereburgerschool B te Semarang, uitgaande van de „Stichting neutraal onderwijs te Semarang van 1915”;
neutrale hogereburgerschool B te Surabaja, uitgaande van de „Surabajase Schoolvereniging” te Surabaja.

De bezitters van deze getuigschriften worden toegelaten tot de examens, tot welke ingevolge artikel 133 der Hoger-onderwijswet het getuigschrift van de hogereburgerschool B hier te lande toegang geeft.

II. De getuigschriften van de:

afdeling hogereburgerschool A van het christelijk lyceum te Bandung, uitgaande van de vereniging „Het Christelijk Lyceum” te Bandung;

afdeling hogereburgerschool A van het lyceum te Djakarta, uitgaande van de „Carpentier Altingstichting” te Djakarta;

christelijke hogereburgerschool A te Djakarta, uitgaande van de „Vereniging voor christelijke scholen - Paul Krugerschool” te Djakarta;

neutrale hogereburgerschool A te Surabaja uitgaande van de „Surabajase Schoolvereniging” te Surabaja.

De bezitters van deze getuigschriften worden alleen toegelaten tot de examens, tot welke ingevolge artikel 133 der Hoger-onderwijswet het getuigschrift van de hogereburgerschool A hier te lande toegang geeft.

Voorts besloot, bij beschikking van 20 december 1954, no 458506 I, afd. V.H.M.O., de staatssecretaris, gelet op artikel 13 der Hoger-onderwijswet en gezien het Koninklijk besluit van 26 augustus 1954 (*Stb.* 402), voor de toepassing van het Koninklijk besluit van 26 mei 1922 (*Stb.* 387), zoals dat laatstelijk is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 26 augustus 1954 (*Stb.* 402):

I. a. Het eindexamen en het eindexamen voor meisjes, welke ten tijde van de uitreiking van het diploma voldeed aan de voorwaarden, vastgesteld bij de beschikking van de minister van 22 februari 1935 (*Stert.* 1935, 38), of aan de voorwaarden, vastgesteld bij de beschikking van de minister van 15 januari 1947 (*Stert.* 1947, 10);

b. het eindexamen en het eindexamen voor meisjes, welke ten tijde van de uitreiking van het diploma voldeed aan de voorwaarden, vastgesteld bij de beschikking van de minister van 22 februari 1935 (*Stert.* 1935, 38), of aan de voorwaarden, vastgesteld bij de beschikking van de minister van 15 januari 1947 (*Stert.* 1947, 10);

c. het eindexamen en het eindexamen voor meisjes, verkregen in de Nederlandse Antillen na het met gunstig gevolg afleggen van een examen, waarvoor de eisen en regeling zijn vastgesteld in bijlage XIII van het Middelbaar-onderwijsbesluit 1952 voor de Nederlandse Antillen (*P.B.* 1952, 132);

gelijk te stellen met het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd eindexamen van een openbare of ingevolge artikel 45 *tredecies* der Middelbaar-onderwijswet aangewezen bijzondere middelbare school voor meisjes, als bedoeld in artikel 10 *bis* onder b van het besluit.

II. Het eindexamen en het eindexamen voor meisjes, verkregen in de Nederlandse Antillen na het met gunstig gevolg afleggen van een examen, waarvoor de eisen en regeling zijn vastgelegd in bijlage XII van het Middelbaar-onderwijsbesluit 1952 voor de Nederlandse Antillen (*P.B.* 1952, 132), gelijk te stellen met het eindexamen van een handelsschool met vijfjarige cursus,

welke ten tijde van de uitreiking van het diploma voldeed aan de door de minister bij beschikking van 24 februari 1925 (*Stcrt.* 1925, 39), zoals deze beschikking laatstelijk is gewijzigd, vastgestelde voorwaarden, waaronder handelsscholen kunnen worden erkend, als bedoeld in artikel 10bis onder c van het besluit.

VRIJSTELLINGEN BIJ STAATSEXAMEN H.B.S. A EN B

Bij beschikking van de staatssecretaris van 21 maart 1955, no. 457198, afd. V.H.M.O., werd met ingang van 1 september 1955 de beschikking van de toenmalige minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 15 februari 1939, no 1497, afd. V.H.M.O. (*Stcrt.* 1939, 33), ingetrokken en bepaald, dat aan bezitters van één of meer nader genoemde getuigschriften, diploma's en akten bij het afleggen van het staatsexamen hogereburgerschool A en het staatsexamen hogereburgerschool B, beide bedoeld in artikel 55, tweede lid, der Middelbaar-onderwijswet, onder overlegging van een desbetreffend bewijs, vrijstelling kan worden verleend van een nader onderzoek in één of meer vakken of onderdelen van vakken. De examenvakken, alsmede de getuigschriften, diploma's en akten waarop deze beschikking betrekking heeft, zijn vermeld in de O.K.W. Mededelingen 1955, no 15, blz. 276/277 (tabellen I en II). De overige vrijstellingen, welke kunnen worden verleend aan hen, die andere dan de in genoemde tabellen bedoelde getuigschriften, diploma's of akten bezitten, zullen voor elk geval afzonderlijk worden vastgesteld.

UITSTEL VAN EERSTE OEFENING

De minister van oorlog en marine heeft bij circulaire van 16 maart 1955, no 531234, no Minmar 391613/292387, een regeling betreffende het verlenen van uitsstel van eerste oefening ten behoeve van de hogere studie ter kennis gebracht van de rectoren en directeurs der dagscholen voor v.h.m.o. De tekst van de circulaire is afgedrukt in de O.K.W. Mededelingen 1955, no 14, blz. 260.

INSTELLING STAATSDIPLOMA LERAAR STENOGRAFIE. MUZIEKONDERWIJS

Bij Koninklijk besluit van 4 augustus 1955 (*Stb.* 366) is ingesteld een staatsdiploma voor leraar in de stenografie. Dit diploma, zomede de daarop te plaatsen aantekening van leraar in de stenografie in een vreemde taal, kan worden verkregen op grond van het met gunstig gevolg afleggen van een examen, gehouden volgens het reglement en de programma's, in het besluit vermeld.

Bij Koninklijk besluit van 6 september 1955 (*Stb.* 425) is de bevoegdheid geregeld tot het geven van onderwijs in de muziek en de stenografie aan scholen voor middelbaar onderwijs.

GELIJKSTELLING VAN MIDDELBARE AKTEN

Bij Koninklijk besluit van 11 november 1955 (*Stb.* 505) zijn met de akten Engels m.o. A, wiskunde m.o. A en handelswetenschappen, onderscheidenlijk vermeld in artikel 70, tweede

lid, artikel 72, tweede lid, en artikel 75 onder *a* van de Middelbaar-onderwijswet, gelijkgesteld onderscheidenlijk de volgende, in Indonesië vóór 27 december 1949 verkregen middelbare akten, als bedoeld in de desbetreffende ordonnanties: Engels m.o. A, wiskunde (K 1) en boekhouden (K XII).

EXAMENS M.O. FRIESE TAAL

Bij Koninklijk besluit van 8 december 1955 (*Stb.* 542) werd een regeling vastgesteld voor de in het jaar 1955 af te leggen examens ter verkrijging van de akten van bekwaamheid A en B voor het geven van middelbaar onderwijs in de *Friese taal*.

De programma's voor deze examens zijn in het besluit opgenomen. Voorts werd bepaald, dat de voorschriften omtrent het afnemen van de examens in de levende talen, vervat in het Koninklijk besluit van 9 augustus 1879 (*Stb.* 149), van overeenkomstige toepassing zouden zijn voor de in het jaar 1955 te houden examens ter verkrijging van de genoemde akten. Tenslotte werd bepaald, dat een bewijs van pedagogische en didactische voorbereiding voor het geven van middelbaar onderwijs in de Friese taal in dat jaar kon worden verkregen na het met goed gevolg afleggen van een examen volgens het programma Q, vermeld in het Koninklijk besluit van 2 februari 1864 (*Stb.* 8).

REGELING OPLEIDING HOSPITANTEN BIJ HET V.H.M.O.

Bij circulaire van 13 januari 1955, no 469630 I, afd. V.H.M.O., maakte de staatssecretaris een regeling bekend betreffende de opleiding van *hospitanten* bij het v.h.m.o. Deze regeling heeft o.m. betrekking op: 1) de mogelijkheid voor de studenten om de zgn. stage aan een school voor v.h.m.o. te doorlopen; 2) de beloning voor de leraren die als mentor optreden; 3) het maximaal aantal uren dat de leraar als mentor mag optreden; 4) de aanwijzing van de leraren als mentor.

Naast de nieuwe regeling zal de beschikking van 20 februari 1937, no 8920 I, afd. V.H.M.O. (*Stert.* 1937, 36), van kracht blijven.

LIDMAATSCHAP VAEVO

Ter bestrijding van de kosten, verbonden aan het lidmaatschap van de Vereniging tot bevordering van het esthetisch element in het voortgezet onderwijs (Vaevo) verleende de staatssecretaris bij circulaire van 20 april 1955, no 13368-R, afd. V.H.M.O., aan de directeurs der rijkshogereburgerscholen en de rectoren der openbare lycea een extra-krediet van f 145,—. Voorts wees de staatssecretaris op het belang van de esthetische vorming der leerlingen. Tenslotte werd aan de scholen gevraagd omtrent de ervaringen met en de resultaten van de Vaevo-werkzaamheden een rapport in te zenden.

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

Internationale wedstrijd schoolopstellen

Aan de internationale schoolopstellenwedstrijd, georganiseerd in het kader van de Europese schooldag 1955, werd door leerlingen van 49 middelbare scholen hier te lande deelgenomen.

Na een eerste selectie door de leraren van deze scholen werden bij de Nederlandse jury 167 opstellen ingezonden. Na een tweede en derde selectie bleven 13 opstellen over, waarvan er 8 in aanmerking kwamen voor een internationale en 5 voor een nationale prijs. De opgave voor deze wedstrijd luidde: „In de streek waar je woont, en in het land waarvan je burger bent, hadden en hebben de mensen elkaar nodig. Vertel in een opstel hoe je het ziet in verband met Europa”. De namen en adressen der prijswinnaars, alsmede bijzonderheden aangaande de prijsuitreiking, zijn vermeld in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 21, blz. 364.

Europese gedachte en geschiedenisonderwijs

Over de Europese gedachte en het geschiedenisonderwijs hield de heer L. J. M. van de Laar op 8 december 1955 in een regeringsuitzending een radiocauserie. Daarin besprak hij o.m. de functie en mogelijkheden van het geschiedenisonderwijs voor het bevorderen van de Europese gedachte. De tekst van de causerie is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 46, blz. 720.

Studiereis van aardrijkskundeleraren

Bijna 40 aardrijkskundeleraren uit de landen van de Westeuropese Unie waren van 6 t/m 9 oktober 1955 in Utrecht bijeen om zich op de hoogte te stellen van het aardrijkskundeonderwijs in Nederland. Dit bezoek was een onderdeel van een studiebijeenkomst, die van 2 t/m 5 oktober 1955 te Brugge (België), van 13 t/m 16 oktober 1955 te Spa (België) en op 11 en 12 oktober 1955 te Clervaux (Luxemburg) werd gehouden. O.m. werden verschillende scholen en bezienswaardigheden bezocht. Alle deelnemers ontvingen propaganda- en studiemateriaal over Nederland. Nadere bijzonderheden omtrent deze bijeenkomsten zijn vermeld in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 40, blz. 640.

Amerika

Door de Louis August Jonas Foundation Inc. te Walden-New York werd wederom een jongen in de leeftijd van 15 à 16 jaar uitgenodigd om deel te nemen aan een internationaal kamp. Op verzoek van Polak's Frutal Works Inc. en de voorzitter van de Kiwanis club te Middletown (New York, U.S.A.) deelde de staatssecretaris bij circulaire van 4 maart 1955, no 10526 I, afd. V.H.M.O., aan de daarvoor in aanmerking komende personen mede dat de mogelijkheid bestond van een directe uitwisseling tussen een leerling van een Nederlandse school voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en een leerling van een high school te Middletown.

België

Onder auspiciën van het ministerie werden, in samenwerking met het Belgische ministerie van openbaar onderwijs, in het kader van het Nederlands-Belgisch cultureel verdrag in de zomer van 1955 twee vakantiecursussen voor Belgische docenten georganiseerd. De eerste cursus stond onder leiding van prof. dr. P. Minderaa; de tweede werd geleid door prof. dr. L. J. Rogier. Een verslag van deze cursussen is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 32, blz. 515 en 521.

Op 6 en 7 mei 1955 zijn de Nederlandse en de Belgische leden der gemengde technische commissie ter uitvoering van het Nederlands-Belgisch cultureel verdrag te Leiden in vergadering bijeen geweest. Ter sprake kwam o.m. de herziening van Nederlandse en Belgische schoolboeken voor geschiedenis en aardrijkskunde.

Duitsland

Ten behoeve van kandidaten, die in 1955 slaagden voor het eindexamen van een hogereburgerschool A of B, gymnasium A of B of van een middelbare school voor meisjes en die als eindcijfer voor Duits een tien behaalden, stelde de Duitse ambassade een boek ter beschikking. Bij circulaire van 26 mei 1955, no 15599, afd. V.H.M.O., bracht de staatssecretaris een en ander ter kennis van de directeuren en rectoren van genoemde scholen.

Frankrijk

De Alliance française te Parijs organiseerde een opstellenwedstrijd voor leerlingen van middelbare scholen in gemeenten, waar een comité van de Alliance française was gevestigd. In een circulaire d.d. 25 februari 1955, no 11142, afd. V.H.M.O., deelde de staatssecretaris aan de daarvoor in aanmerking komende personen dienaangaande enige bijzonderheden mede.

D. LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

De volgende tabel ¹⁾ bevat enkele statistische gegevens betreffende de land- en tuinbouwscholen en de cursussen, uitgaande van of gesubsidieerd door het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Voor het hoger landbouwonderwijs zij verwezen naar blz. 214.

De gegevens omtrent de scholen betreffen voornamelijk de toestand op 1 januari 1955, die omtrent de cursussen de toestand drie weken na het begin van de cursus. In de telling zijn alleen die cursussen opgenomen welke in 1954 zijn begonnen. De scholen waar in januari 1955 geen onderwijs werd gegeven, zijn buiten beschouwing gelaten.

Aantallen scholen enz. bij het land- en tuinbouwonderwijs in de cursus 1954/1955

	Scholen	Cursussen	Leerlingen *)
<i>Landbouwonderwijs</i>			
Middelbare landbouwscholen	60		3 831 (6)
Middelbare landbouw cursussen		33	528 (8)
Lagere landbouwscholen	227		17 292
Lagere landbouw cursussen		1 219	19 545 (895)
Totaal	287	1 252	41 196 (909)
<i>Tuinbouwonderwijs</i>			
Middelbare tuinbouwscholen	67		1 698 (80)
Middelbare tuinbouw cursussen		31	528 (8)
Lagere tuinbouwscholen	60		4 444 (6)
Lagere tuinbouw cursussen		732	12 329 (323)
Totaal	127	763	18 999 (417)
Algemeen totaal 1954/1955	414	2 015	60 195 (1 326)
1953/1954	407	1 790	54 471 (1 210)

*) De getallen tussen () betreffen de vrouwelijke leerlingen; deze zijn in de voorafgaande getallen begrepen.

Scholen en cursussen

Zowel het aantal scholen als dat der cursussen nam toe. Onder de 414 scholen zijn 44 openbare (merendeels rijksscholen), bijna alle middelbare.

¹⁾ Tabel met toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het land- en tuinbouwonderwijs 1954/55”, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Leerlingen

Het totaal aantal leerlingen der scholen steeg ten opzichte van het vorige jaar met 783 of 3 %, dat der cursussen met 4941 of 7,7 %.

Het aantal vrouwelijke leerlingen, voornamelijk ingeschreven bij de (speciale) cursussen voor melksters en in het sorteren en pakken van fruit en de tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande” te Rijswijk (Zh.), vermeerderde met 10 %.

Vooropleiding. De toegelatenen tot de algemene middelbare landbouwscholen, de school voor tropische landbouw te Deventer en de middelbare zuivelscholen waren nagenoeg alle of in het bezit van een mulodiploma of waren afkomstig van het voorbereidend hoger en/of middelbaar onderwijs (in hoofdzaak hogereburgerschool).

Het merendeel der toegelatenen tot de landbouwwinterscholen en de tuinbouwscholen had reeds lager land- of tuinbouwonderwijs gevolgd. Bij de lagere land- en tuinbouwscholen was ± 90 % der leerlingen afkomstig van het lager onderwijs.

Leeftijd. Met betrekking tot de leeftijd der leerlingen kan het volgende worden medegedeeld:

a. bij de middelbare scholen was 36 % der leerlingen 21 jaar of ouder; slechts 2 % was jonger dan 17 jaar;

b. bij de winterscholen was 77 % van het aantal leerlingen tussen 17 en 20 jaar; bij de vakscholen was dit percentage 41;

c. bij de opleidingscursussen voor land- of tuinbouw(vak)onderwijzer waren bijna alle cursisten (96 %) meerderjarig (veelal waren zij reeds bij het onderwijs werkzaam);

d. bij de algemene cursussen was 71 % der leerlingen jonger dan 21 jaar; bij de speciale cursussen was het percentage 32 %.

De beroepstrouw is groot in de kringen van de landbouw: niet minder dan 92 % der leerlingen was afkomstig uit landbouwersgezinnen.

Bij de tuinbouw kwam 77 % der leerlingen uit tuindersgezinnen.

WIJZIGING HOGER-ONDERWIJSWET EN REGELING HOGER LANDBOUWONDERWIJS

Bij de wet van 20 juli 1955 (*Stb.* 442), houdende wijziging van de Hoger-onderwijswet en van de wet van 15 december 1917 (*Stb.* 700) tot regeling van het hoger landbouwonderwijs is voor hen, die het volledig eindexamen der rijksmiddelbareschool voor tropische landbouw te Deventer hebben afgelegd, de mogelijkheid geopend tot het afleggen van de examens in de faculteit der veeartsenijkunde van de rijksuniversiteit te Utrecht en aan de Landbouwhogeschool te Wageningen, met dien verstande echter dat, indien het bovenbedoelde eindexamen is afgelegd vóór 1 september 1953, tevens moet zijn voldaan aan de eisen van een door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, resp. de minister van landbouw, visserij en voedselvoorziening in te stellen aanvullend examen.

De wet is in werking getreden op 1 oktober 1955, met terugwerkende kracht tot 1 september 1954.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS

AANTALLEN SCHOLEN, CURSUSSEN EN LEERLINGEN

In de volgende tabel ¹⁾ zijn enkele statistische gegevens vervat welke een indruk geven van de omvang van het nijverheidsonderwijs in het cursusjaar 1954/1955. De cijfers betreffen de scholen en cursussen die krachtens de Nijverheidsonderwijswet worden gesubsidieerd. In een afzonderlijke tabel zijn de gegevens opgenomen omtrent de krachtens genoemde wet gesubsidieerde leerlingstelsels.

Ter vergelijking zijn tevens de cijfers vermeld over het cursusjaar 1953/1954.

Soorten van onderwijs	Cursus 1953/1954		Cursus 1954/1955	
	scholen en cursussen	leerlingen *)	scholen en cursussen	leerlingen *)
Lagere technische dagscholen voor jongens	191	58 379 (266)	202	60 238 (380)
Bedrijfsscholen	9	2 247	9	2 372
Speciale cursussen	6	289 (82)	7	266
Avondnijverheidsscholen voor jongens	290	54 619 (483)	291	58 063 (502)
Cursussen voor voorbereidend middelbaar technisch onderwijs	30	2 577	34	2 731
Uitgebreid lager nijverheidsonderwijs:				
a. scholen	16	2 333 (3)	19	2 788 (4)
b. cursussen	26	2 748 (17)	27	3 034 (17)
Middelbare technische dagscholen	20	8 696 (9)	21	9 107 (14)
Overig middelbaar nijverheidsonderwijs	12	1 638 (13)	13	1 746 (17)
Opleidingen tot leraar bij het lager n.o. voor jongens	11	2 193	11	2 503
Kunst- en/of kunstnijverheidsonderwijs	29	3 548 (1 103)	29	3 684 (1 184)
Zeevaartscholen (opleiding tot stuurman e.d.)	11	1 586	11	1 540
Scholen voor scheeps- en vliegtuigwerktuigkundigen	31	3 297	31	3 194
Zeevissersscholen	8	632	8	645
Binnenvaartscholen	17	583	17	629
Scholen voor maatschappelijk werk	12	1 324 (1 155)	13	1 517 (1 257)
Scholen voor winkelpersoneel	2	698 (338)	3	768 (399)
Nijverheidsonderwijs voor meisjes:				
huishoud-, industrie- en vakscholen:				
a. opleidingen	214	54 032 (54 031)	222	54 282 (54 267)
b. cursussen		44 758 (44 737)		48 744 (48 737)
Landbouwhuishoudscholen:				
a. opleidingen	171	20 641 (20 641)	182	21 712 (21 712)
b. cursussen		11 755 (11 736)		13 231 (13 229)
Ambulante landbouwhuishoudcursussen	—	3 588 (3 588)	—	3 617 (3 617)
Totaal	1106	282 161 (138 202)	1150	296 411 (145 336)

*) Tussen () is het aantal meisjes vermeld; dit is in het voorafgaande getal begrepen.

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het nijverheidsonderwijs 1954/1955“, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

De cijfers betreffen in het algemeen de toestand op 1 januari 1955; van de cursussen, verbonden aan de nijverheidsscholen voor meisjes, en van de ambulante landbouwhuishoudcursussen voor meisjes zijn evenwel de aantallen leerlingen bij het begin van de in 1954 aangevangen cursussen vermeld.

In 1955 nam het aantal scholen en zelfstandige cursussen toe van 1106 tot 1150. Het gezamenlijk aantal leerlingen vermeerderde van 282 161 tot 296 411, d.i. met 5,1 %. Deze groei bleef achter bij die van het uitgebreid lager onderwijs en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in hetzelfde jaar (resp. 6,4 % en 10,0 %). Aangezien de geboortegeneraties waaruit de leerlingen bij het voortgezet onderwijs afkomstig zijn, onderling slechts weinig in omvang afwijken, is de toename vrijwel uitsluitend een gevolg van grotere belangstelling. De groei was voor de vrouwelijke leerlingen, die in hoofdzaak de huishoudscholen bezoeken, sterker dan voor de mannelijke (resp. 5,2 % en 4,9 %).

De omvang van het full-time onderwijs, dat op 1 januari 1955 52,1 % der leerlingen omvatte, steeg met 2,9 %, het part-time onderwijs met 7,4 %. Voor elk der richtingen waren de groei-percentages als volgt: openbaar 4,5 %; prot.-christelijk 4,3 %; rooms-katholiek 11,1 %; ander bijzonder 2,2 %. Voor de afzonderlijke schoolsoorten zijn opvallende verschillen in de bezettingen van 1954 en 1955 te constateren bij de scholen voor uitgebreid lager nijverheids-onderwijs (+ 19,5 %), de opleidingen tot leraar bij het lager nijverheidsonderwijs voor jongens (+ 12,6 %) en de scholen voor maatschappelijk werk (+ 14,6 %).

In het volgende staatje zijn de aantallen scholen, cursussen en leerlingen onderscheiden naar de richting.

Richting	Scholen en cursussen	Leerlingen *)
Openbaar	121	25 054 6 191
Prot.-christelijk . . .	119	27 446 (19 872)
R.-katholiek	299	86 571 (59 165)
Overig bijzonder . . .	611	157 340 (60 108)
Totaal	1150	296 411 (145 336)

*) Tussen () is het aantal meisjes vermeld; dit is in het voorafgaande getal begrepen.

Leerlingen in opleiding volgens het leerlingstelsel, naar opleiding

	Toegelaten totaal		Aanwezig op 1 januari		Geslaagd ¹⁾ totaal		Tussentijds vertrokken	
	1953	1954	1954	1955	1954	1955	1954	1955
Constructie(bank)werker	611	899	864	1198	153	337	431	488
Elektrotechn. instrumentmaker . .	96	123	60	124	2	2	54	48
Gereedschap-, instrumentmaker . .	231	313	447	469	179	149	130	119
Handvormer, kernmaker	92	76	244	203	45	42	69	56
Ketelmaker, plaatbankwerker . . .	202	216	468	443	113	129	149	120

¹⁾ Eindgetuigschrift volgens artikel 56 der N.O.-wet.

NIJVERHEIDSONDERWIJS

	Toegelaten totaal		Aanwezig op 1 januari		Geslaagd ¹⁾ totaal		Tussentijds vertrokken	
	1943	1954	1954	1955	1954	1955	1954	1955
Lasser (autogeen, elektrisch)	44	64	73	93	23	15	32	38
Machinebankwerker	2453	2830	3952	4708	797	1122	1043	1223
Draaier, fraiser, schaver, enz.	371	564	786	1063	220	323	223	279
Modelmaker (hout, metaal)	92	109	244	240	51	65	59	71
Plaatwerker (dun)	139	170	245	311	41	52	69	76
Pijpenbewerker	113	35	200	72	10	25	22	19
Verwarmingsmonteur		114		182	37	43	34	58
Scheepsbouwer (hout)	137	187	361	367	110	108	77	73
Scheepsbouwer (metaal)	284	357	677	754	59	100	219	261
Smid, smidsbankwerker	580	488	846	969	101	188	231	289
Motorrijtuighersteller	1188	1448	1877	2070	348	401	901	689
Gas- en waterfitter	517	487	857	929	164	242	252	220
Goud- en zilverbewerker	20	23	35	43	5	9	11	7
Rijwielhersteller	26	150	123	188	30	40	54	61
Overige metaalvakken	7	26	20	31	7	5	7	13
Timmerman, mach. houtbew.	3612	3343	5974	6465	1551	1983	1029	1421
Meubelmaker	444	432	641	779	114	181	180	318
Carrosseriebouwer, wagenmaker	100	106	166	176	36	12	57	64
Overige houtvakken	1	3	1	3	—	—	1	3
Schilder, spuitser	789	805	1259	1392	488	487	222	235
Elektricien	1475	1597	2029	2517	549	820	556	740
Kleermaker	172	95	296	218	81	284	92	183
Schoenmaker	76	58	131	118	29	42	42	27
Metselaar	372	552	603	955	147	220	52	139
Stukadoor	127	162	337	384	29	44	86	101
Kelner, kok	110	144	169	205	39	41	69	70
Gezinsbulp ²⁾	164	143	201	203	51	75	90	54
Opticien, glasbewerker	28	45	56	74	16	23	9	9
Brood-, banketbakker	225	300	319	465	83	111	68	157
Behanger, stoffeerder, beddenmaker	125	152	203	267	38	37	47	140
Textielbewerker		39		71	28	28	—	—
Straatmaker	75	61	197	201	20	49	37	33
Zetter, drukker	830	894	2305	2237	431	438	242	263
Offsetdrukker, lithograaf	81	94	217	229	61	50	21	19
Boekbinder, lineierder, vergulder	117	181	357	431	88	63	19	38
Chemigraf	50	59	130	140	36	26	13	10
Diepdrukker	23	19	43	47	13	4	2	2
Matroos binnenvaart	218	221	160	239	7	19	135	165
Slager	937	1117	1564	1956	345	466	380	385
Overig	38	49	67	86	28	48	21	25
	17 392	19 350	29 804	34 214	6 803	8 948	7 537	8 809

. = onbekend.

¹⁾ Eindgetuigschrift volgens artikel 56 der N.O.-wet.

²⁾ Uitsluitend vrouwelijke leerlingen.

De belangstelling voor het leerlingstelsel nam wederom belangrijk toe: het aantal leerlingen steeg van 29 804 in 1954 tot 34 214 in 1955 (+ 15 %). Het aantal toegelatenen steeg eveneens en wel met 11 % ten opzichte van 1953. Een sterkere stijging was waarneembaar bij de geslaagden in 1954 en 1955 (van 6803 tot 8948, d.i. + 32 %). Het aantal tussentijds vertrokken nam toe van 7537 tot 8809 of met 17 %.

ANTWOORDNOTA TECHNISCH ONDERWIJS

Op 11 januari 1951 werd door de toenmalige minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, prof. dr. F. J. Th. Rutten, bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend de „Nota betreffende de stand van het lager en middelbaar technisch onderwijs voor jongens en betreffende de maatregelen die, mede in verband met de industrialisatie, op korte termijn tot de ontwikkeling kunnen bijdragen”¹⁾. Omtrent deze „Nota technisch onderwijs” heeft de vaste commissie van onderwijs, kunsten en wetenschappen der Tweede kamer op 10 februari 1954 haar verslag uitgebracht. Op 18 februari 1955 hebben de minister en de staatssecretaris bij de Tweede Kamer hun „Antwoordnota betreffende het technisch onderwijs” ingediend. In de inleiding tot hun antwoord zijn door de bewindslieden o.m. de volgende gedachten en gegevens naar voren gebracht.

Voor een industrialiserend land als het onze is het van het grootste belang dat over een voldoende aantal technisch geschoolden wordt beschikt. Dit houdt in, dat er ruime mogelijkheden moeten zijn om voor een technisch beroep te worden opgeleid, en dat daarnaast de belangstelling voor de vervulling van een technisch beroep moet worden aangewakkerd. In dit verband mag worden gesteld, dat de afgelopen jaren te dien aanzien een niet onbevredigend beeld geven. Zowel het aantal aanmeldingen voor de technische scholen, dat een maatstaf is voor de belangstelling, als het aantal opleidingsmogelijkheden is in alle sectoren van het technisch onderwijs sterk gestegen.

Ook aan de kwalitatieve zijde van het onderwijs is ruimschoots aandacht besteed. In dit opzicht is het eindpunt nog lang niet bereikt en valt er nog veel te verrichten. Allereerst zijn er activiteiten in het technisch onderwijs die naar verbeteringen streven. In het algemeen kan worden gezegd, dat de samenwerking zowel binnen de kringen van het nijverheidsonderwijs als met het bedrijfsleven is toegenomen, waardoor de gunstige ontwikkeling sterk wordt bevorderd. Het contact tussen lagere school en nijverheidsschool moet van groot belang worden geacht. In het algemeen zijn de relaties tussen de beide vormen van onderwijs nog voor verbetering vatbaar, hoewel in een aantal gevallen de verhouding niets te wensen overlaat. Daar het hier gaat om persoonlijke relaties, moeten in de eerste plaats de besturen, schoolhoofden, directeuren en leerkrachten zelf zorgen voor verbetering en intensivering van de contacten.

Het technisch onderwijs moet openstaan voor ieder die daarvoor geschikt is. Dit geldt echter ook voor andere vormen van onderwijs. Het uitgangspunt van de Nijverheidsonderwijswet dat nijverheidsscholen bij voorkeur bijzondere scholen moeten zijn, heeft het grote voordeel dat de school haar wortels heeft in de gemeenschap, waarvoor zij dient. Voor het technisch onderwijs wordt daardoor bovendien een stevig contact met het bedrijfsleven mogelijk gemaakt en komt de eigen verantwoordelijkheid tot gelding. Daartegenover staat weliswaar het nadeel dat een tekortschieten van het particulier initiatief tot een gebrek aan scholen zou kunnen leiden, doch hiervan vloeit nog geenszins voort dat overheidsscholen regel zullen moeten zijn.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1952, blz. 85/88.

Lager technisch onderwijs

Naar aanleiding van de in het verslag gemaakte opmerkingen met betrekking tot de behoefte aan en een doeltreffende *spread*ing van nijverheidsscholen werd aan alle economisch-technologische instituten gevraagd, een prognose samen te stellen voor de komende periode van tien jaren van de aantallen leerlingen die waarschijnlijk naar lagere nijverheidsscholen zullen willen gaan. Verzocht werd daarbij afzonderlijke aantallen te verstrekken voor de verschillende gebieden in elke provincie, zodat een inzicht zou ontstaan in de behoeften, die streeksgewijze aanwezig zullen zijn.

Het aantal leerlingen der *lagere* technische scholen is sinds 1946 gestegen van 43 000 tot 64 000; dit betekent een toeneming van ongeveer 50 %. Jaarlijks gaat thans ongeveer 36 % (gedeeltelijk via het middelbaar, het uitgebreid lager of het voortgezet lager onderwijs) van de jongens van elke jaargroep naar de lagere technische scholen (met inbegrip van de bedrijfsscholen). Ongeveer 25 % van degenen die de scholen voor l.o. of v.g.l.o. verlaten, krijgen geen verder dagonderwijs meer.

Bovenstaande percentages betreffen uitsluitend leerlingen die uit het zesde of een hoger leerjaar het l.o. (v.g.l.o.) verlaten. Het is waarschijnlijk dat slechts een klein deel van de laatstgenoemde groep van 25 % in staat zou zijn het lager technisch onderwijs te volgen. Op het vraagstuk van de zwakbegaafden wordt in de Tweede Onderwijsnota nader ingegaan.

De ter beschikking staande schoolruimte zal echter, ook nadat de huidige achterstand zal zijn ingelopen, zeker niet voldoende zijn om de leerlingen in de komende jaren te ontvangen. In het bijzonder zal de toeloop in 1959 en volgende jaren nog belangrijke voorzieningen vragen. Naar verwacht werd zouden de rapporten der economisch-technologische instituten bijdragen tot het inzicht in de verdere behoeften voor de toekomst.

Met betrekking tot de *vernieuwing* van het lager technisch onderwijs delen de bewindslieden mede dat in de afgelopen periode van vijf jaren onder leiding van de commissie-Faber — later commissie-Hennequin — hard gewerkt is om het lager technisch onderwijs in nieuwe banen te leiden. Daardoor is veel ten goede veranderd. Het onderwijs heeft een ruimere inslag gekregen. Belangrijke verbeteringen in huisvesting en outillage hebben de uitvoering gesteund. De instelling van drie commissies door de bonden van besturen, welke commissies het werk van de commissie-Faber zouden voortzetten, zou, naar de bewindslieden verwachten, een nieuwe stimulans zijn om hetgeen begonnen is, voort te zetten.

De noodzaak van een verlenging van de cursusduur begint zich steeds duidelijker af te tekenen. Van de zijde van de besturen en van de ouders wordt de wens daartoe uitgesproken. Een verlenging van de cursusduur van twee tot drie jaren zal ook zonder de dwang van de leerplicht geleidelijk kunnen worden uitgevoerd. Het percentage leerlingen dat bij verlenging van de leerplicht met een jaar na twee jaar nog leerplichtig zou zijn, is namelijk zeer gering (omstreeks 10 %). Het willen verwerven van het eindgetuigschrift zal een sterkere prikkel zijn voor de leerlingen om nog een jaar te blijven dan een verlenging van de leerplicht op zichzelf. Het is niet te verwachten, dat de verlenging van de cursusduur zonder verlenging van de leerplicht een ernstig verloop van leerlingen ten gevolge zal hebben.

Het spreekt vanzelf, dat een verlenging van de cursusduur slechts mogelijk is, indien de scholen daartoe voldoende ruimte hebben.

Indien aan de besturen voorlopig de keuze zou worden gelaten, zal de invoering geleidelijk kunnen plaatsvinden en in de overgangstijd gezorgd kunnen worden voor uitbreiding van de schoolruimte, voorzover dit noodzakelijk is.

Leerlingstelsel met aanvullend theoretisch onderwijs

Bij beschikking van 24 september 1952 is de Commissie voor het leerlingstelsel ingesteld. Het eerste rapport van deze commissie, dat over het aanvullend onderwijs handelt, was gereed en zou binnenkort worden gepubliceerd.

De bewindslieden zouden een groter rendement van het aanvullend onderwijs verwachten, wanneer dit onderwijs gedurende een dag per week zou worden gegeven in plaats van enige avonden per week. Niet alleen zouden dan de leerlingen minder vermoeid zijn, zou het reizen worden beperkt, het absentisme afnemen en het onderwijs het gehele jaar doorgang kunnen vinden, maar bovendien zouden de leerlingen tijd vrij krijgen voor eigen studie en ontwikkeling, en tenslotte zou tegenover de andere werknemers duidelijk worden geaccentueerd, dat de leerling nog in opleiding is.

Voor het platteland en in het algemeen voor die leerlingstelsels waarbij de vorming van groepen van voldoende grootte binnen het rayon van een avondschool bezwaarlijk is, zou het onderwijs gedurende een dag per week grote voordelen opleveren.

Naar aanleiding van een uiteenzetting over het leerlingstelsel in Zwitserland merken de bewindslieden op, dat dit stelsel, naast vele punten van overeenkomst met dat hier te lande, ook vele punten van verschil vertoont. Deze verschillen vloeien naar hun mening voort uit andere tradities en een andere economische structuur. Het is typerend voor de opvattingen aldaar, dat de Zwitserse wet spreekt van het *recht* om op te leiden. In Nederland wordt de taak veelal nog slechts als noodzakelijke *plicht* aanvaard. Dit duidt op een verschil in mentaliteit zowel bij werkgevers als bij werknemers. Dit alles is oorzaak dat, hoe aantrekkelijk het Zwitserse stelsel in sommige opzichten ook moge lijken, in ons land een navolging zonder meer niet mogelijk is. Het leerlingstelsel kan in ons land in feite nog slechts op een korte periode van ontwikkeling terugzien en zal zich verder naar onze eigen aard moeten ontplooiën. Dit neemt niet weg, dat er aspecten in het Zwitserse stelsel zijn, waarover nader met het bedrijfsleven zou kunnen worden overlegd.

De bewindslieden achten het oordeel van de industrie over het leerlingstelsel in het algemeen gunstig. Dit blijkt ook wel uit de sterke toeneming van leerlingen, die zonder de medewerking van het bedrijfsleven niet mogelijk zou zijn geweest.

Uitgebreid technisch onderwijs

Met betrekking tot het uitgebreid technisch onderwijs willen de bewindslieden niet nalaten te waarschuwen tegen een te groot optimisme omtrent het tempo waarin de groei van deze vorm van technisch onderwijs zich zal kunnen voltrekken. Het is wel zeker dat het bedrijfsleven aanvankelijk niet zeer enthousiast was en de houding eer afwachtend dan stimulerend

was. Hoewel dit thans niet meer het geval is, zal de u.t.s. toch nog moeten bewijzen, dat zij een opleiding geeft, die voor ambacht en industrie van betekenis is. Het is daarom nodig geweest het leerplan degelijk voor te bereiden, teneinde een goede start voor de nieuwe scholen mogelijk te maken.

Middelbaar technisch onderwijs

Ten aanzien van de uitbreiding van het *middelbaar* technisch onderwijs zijn de bewindslieden van mening dat, ondanks de omstandigheid dat het middelbaar technisch onderwijs in en buiten Nederland een goede naam heeft verworven, in de huidige situatie aan uitbreiding van het aantal scholen geen behoefte bestaat, althans dat een verdere uitbreiding slechts met grote voorzichtigheid zal moeten geschieden. Er zijn thans 25 dagscholen, met inbegrip van de m.t.s. te Hengelo, die op de onderwijsbegroting voor 1955 voorkomen.

Het aantal eindgetuigschriften dat in 1954 is uitgereikt, bedroeg 1720 voor de dagscholen voor m.t.o., 263 voor de overige scholen voor middelbaar nijverheidsonderwijs (t.w. de middelbare vakschool voor de leder- en schoenindustrie, de mijnschool, de twee middelbare textielscholen en de middelbare afdeling van de luchtvaartnijverheidsschool) en 102 voor de avond-m.t.s. te Rotterdam. In totaal dus 2085, welk aantal meer dan het drievoudige is van dat van 1939. De aansluiting tussen lager, uitgebreid en middelbaar technisch onderwijs heeft de volle aandacht der bewindslieden. Binnenkort zou hierover een uitvoerig rapport van de Commissie m.t.o. verschijnen. Hoewel dit rapport nog geen definitieve vorm heeft gekregen, staat wel vast, dat het mogelijk wordt langs verschillende wegen toelating te verkrijgen tot de m.t.s. De lengten van deze wegen zijn nagenoeg gelijk. De leerling van de l.t.s., die blijk geeft daartoe in staat te zijn, zal een kopklasse (dagonderwijs) kunnen volgen, die hem voorbereidt voor het toelatingsexamen voor de u.t.s. Eventueel kan hij ook een avondcursus van twee jaren volgen, die daarop is afgestemd.

Aan de u.t.s. kan een zgn. *schakelklasse* worden verbonden, die eenzelfde programma heeft als de kopklasse van de l.t.s. Deze schakelklassen aan de u.t.s. en kunnen naar de mening van de bewindslieden van tijdelijke aard zijn, totdat er een voldoende aantal kopklassen aan de lagere technische scholen is ontstaan. In afwachting daarvan zijn aan de bestaande uitgebreid technische scholen schakelklassen toegestaan als experiment, teneinde ervaring te kunnen opdoen omtrent het programma. Deze klassen zijn dus uitsluitend toegankelijk voor de bezitters van een eindgetuigschrift van de l.t.s.

Het is voorts mogelijk via de kopklasse van een l.t.s., c.q. de avondcursus, toegang te verkrijgen tot de schakelklasse van de m.t.s. Dit is dus een voorbereidende klasse voor degenen die van de l.t.s. komen. Hiermede is in september 1954 aan een drietal middelbare technische scholen een proef begonnen. De studieduur aan de m.t.s. is dan voor degenen die een schakelklasse volgen, in totaal een jaar meer dan voor degenen die van het i.l.o. of van de h.b.s. komen. Dit schijnt van deze leerlingen een extra-jaar te vragen. De ervaring heeft echter geleerd, dat de voorbereiding via de reeds bestaande tweejarige avondcursussen niet voldoende is en een groot aantal van de toegelatenen het eerste jaar doubleert, zodat het extra-jaar geen werkelijk verlies betekent. Bovendien zal daardoor de *totale* duur van de opleiding na de lagere school niet langer worden dan voor degene die via de uloschool naar de m.t.s. gaat.

Wat betreft de aansluiting m.t.s.-Technische Hogeschool meenden de bewindslieden, dat de oplossing die thans in de Hoger-onderwijswet is verkregen, voldoet. Sinds 1952 hebben zich 182 kandidaten gemeld; van hen zijn er 120 toegelaten.

Leraarsopleiding

Wat betreft het tekort aan leraren bij het technisch onderwijs wijzen de bewindslieden erop dat in de periode waarin wij thans leven, de vraag naar goed onderlegde technische krachten groter is dan het aanbod. Niet alleen in het onderwijs, maar ook in industrie en ambacht doen zich de gevolgen daarvan gevoelen.

Volgens de ten dienste staande gegevens wordt bij het lager nijverheidsonderwijs voor jongens ongeveer 75% van de lessen door bevoegde leraren gegeven. Het gunstigst is de situatie voor de algemene vakken, het ongunstigst voor de exacte vakken en de theoretisch-technische vakken. Bij het middelbaar nijverheidsonderwijs wordt ongeveer 85% van de lessen door bevoegden gegeven. Daar is de toestand het gunstigst voor de algemene en de exacte vakken en het ongunstigst voor de teken- en laboratoriumvakken.

Het ligt in de bedoeling in het nieuwe Bevoegdheidsbesluit het aantal examenvakken voor de nijverheidsonderwijsakten voor het jongensnijverheidsonderwijs te beperken tot in hoofdzaak die, waarvoor bij de akte onderwijsbevoegdheid wordt verkregen. Het gedeelte dat gerekend kan worden te behoren tot de propaedeuse en thans hoofdzakelijk in het eerste deel van het akte-examen is opgenomen, kan dan als schoolexamen worden afgenomen. Dit examen zal landelijk worden georganiseerd en onder toezicht worden gesteld van rijksgecommitteerden. Het aldus verkregen voordeel is, dat het leerplan methodischer kan worden ingericht, het examen in etappes kan worden afgelegd en het eerste gedeelte door de eigen leraren van de school (en in de omgeving van de woonplaats) wordt afgenomen.

Om het tekort aan leraren in de exacte vakken te verminderen, zal in het nieuwe Bevoegdheidsbesluit een uitbreiding van de akte NI worden opgenomen, waardoor de bezitters van deze akte ook de bevoegdheid kunnen verwerven voor het geven van lessen in de exacte vakken bij het l.n.o. voor jongens.

Voorts willen de bewindslieden bevorderen dat in dit besluit aan afgestudeerden van de m.t.s. onderwijsbevoegdheden worden toegekend voor de theoretisch-technische vakken, verband houdende met hun studierichting, mits zij ten minste drie jaren praktijk in het bedrijf hebben gehad na het behalen van het eindgetuigschrift. Daardoor zal het reservoir van leraren voor de theoretisch-technische vakken worden vergroot.

Teneinde de aantrekkelijkheid van het leraarschap groter te maken, hebben de bewindslieden in een ontwerp-wijziging van het Salarisbesluit l.n.o. voorgesteld de salarisanciënniteit bij aanstelling afhankelijk te stellen van de leeftijd. Tot nu toe mochten praktijkjaren in het bedrijf voor 2/3 medetellen tot een maximum van 6. Voorgesteld is het aantal jaren boven 21 voor 2/3 in rekening te brengen tot een maximum van 12 voor de bevoegde leerkrachten en van 6 voor de onbevoegde leerkrachten. Daardoor zal het wellicht voor velen die in het bedrijf werkzaam zijn, gemakkelijker worden naar het nijverheidsonderwijs over te gaan, c.q. de studie op te nemen. Bovendien zal deze regel een prikkel inhouden voor de onbevoegden om hun bevoegdheid alsnog te behalen, aangezien zij daarmee 6 jaren kunnen winnen.

GEBOUWEN VOOR NIJVERHEIDSONDERWIJS

In verband met maatregelen die moesten worden getroffen om de achterstand in de woningbouw in te halen, zond de staatssecretaris onder dagtekening van 9 november 1955, no 29927, afd. N.O./H., een circulaire aan de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen en aan de besturen der gemeenten welke ingevolge deze wet gesubsidieerde scholen in stand houden. In deze circulaire deelde de staatssecretaris aan genoemde instanties mede, dat tot verlaging van het voor de bouw van nijverheidsscholen beschikbaar gestelde bedrag over 1956 moest worden overgegaan. Nadere berichten dienaangaande werden in het vooruitzicht gesteld.

CONFERENTIE NIJVERHEIDSONDERWIJS

Onder auspiciën van het ministerie werd, in het kader van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord, van 25 t/m 30 april 1955 te Heelsum een conferentie gehouden over het nijverheidsonderwijs in Nederland. Als onderwerp voor de besprekingen was gekozen „Heroriëntatie van het technisch onderwijs in Nederland”. Behoudens een algemeen oriënterende uiteenzetting van het nijverheidsonderwijs in Nederland waren de heroriëntatie van het lager, het uitgebreid en het middelbaar technisch onderwijs en de recente ontwikkeling van het leerlingstelsel in Nederland onderwerpen van behandeling. De conferentie stond onder leiding van de inspecteur van het nijverheidsonderwijs ir. H. M. van der Maas. De bijeenkomst werd geopend door de inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs, mr. ir. M. Goote. Een veertigtal inspecteurs van het nijverheidsonderwijs en directeurs van nijverheidsscholen uit Nederland en België alsmede een vertegenwoordiger van de stichting „Bemetel” en een van de „Vakopleiding bouwbedrijf” namen aan de conferentie deel.

TOELAGEN VOOR LEERLINGEN

Voor het schooljaar 1955/1956 werd de mogelijkheid geopend toelagen te verkrijgen voor leerlingen die lager of uitgebreid lager nijverheidsonderwijs wensten te volgen. Nadere bijzonderheden dienaangaande deelde de staatssecretaris mede in een circulaire, gedagtekend 27 juni 1955, afd. N.O./A, gericht aan de besturen der bijzondere scholen voor g.l.o., v.g.l.o. en ulo. De tekst van de circulaire is afgedrukt in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 24, blz. 413.

SCHOOLGELDWET

Ingevolge artikel 41 van de Schoolgeldwet (*Stb.* 223) zijn de daarin opgenomen bepalingen eveneens van toepassing op de van rijkswege gesubsidieerde nijverheidsscholen. Bij circulaire van 16 september 1955, no 23910 I, afd. N.O., vestigde de staatssecretaris de aandacht van de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen op de hierdoor ontstane nieuwe regeling, o.m. betrekking hebbende op: vrijstelling van schoolgeld, schoolgeldheffing, tarief, heffing en invordering door Rijk en schoolbestuur.

WETTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID

Bij circulaire van 18 maart 1955, no 430488, afd. N.O./J, bracht de staatssecretaris het volgende ter kennis van de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen:

Blijkens door mij ontvangen reacties is er naar aanleiding van punt C van mijn rondzendbrief van 16 juni 1954, no. 419662, afd. N.O. IV, ongerustheid ontstaan omtrent de aansprakelijkheid welke door de schoolbesturen wordt gedragen.

Ten vervolge op genoemd punt C deel ik U daarom mede dat, behoudens het geval dat er schuld bestaat aan de zijde van het schoolbestuur, schade, ontstaan uit onrechtmatige daden, waarvoor het bestuur aansprakelijk is, gezien de onmogelijkheid van disculpatie voor het bestuur, ten laste van de rekening en verantwoording van de school kan worden gebracht.

In deze gevallen zal, wanneer kan worden gesproken van grove schuld van de desbetreffende leraar, de regresvordering op laatstgenoemde aan het Rijk moeten worden gecedeerd.

Bij circulaire van 18 maart 1955, no 430488 I, afd. N.O./I, werd aan de besturen der gemeenten waar ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen zijn gevestigd, een afschrift van bovengenoemde circulaire gezonden, waarin de aandacht erop gevestigd werd dat de in genoemde rondzendbrief vervatte regeling, afgezien van de cessie van de regresvordering, analoog is aan die inzake de brandschade (zie de rondzendingbrieven van 19 november 1947, nos 26081 I en II, beide afd. N.O., en 28 januari 1948, no 10451, afd N.O.). Van de schaden, uit bedoelde onrechtmatige daden ontstaan, zal dus eventueel 30 of 25 percent voor rekening komen van de gemeente van vestiging. Deze kan desgewenst zelf een verzekering voor bedoeld aandeel sluiten.

In voorkomende gevallen kan de verrekening van de verzekeringspremie met de buitengemeenten op dezelfde wijze plaatsvinden als aangegeven in genoemde rondzendbrief van 28 januari 1948.

Tenslotte merkte de staatssecretaris op, dat gevallen als de onderhavige nog niet waren voorgekomen.

VOORSCHRIFTEN VAKANTIE

Bij beschikking van de staatssecretaris d.d. 19 maart 1955, no 11223, afd. N.O., werden, gelet op artikel 2 van bijlage B van het Rechtspositiebesluit N.O. 1935, voorschriften gegeven inzake vakantieverlof en aanverwante vraagstukken.

VAKANTIESPREIDING

In de circulaire van de staatssecretaris d.d. 28 maart 1955, no 11796 I, afd N.O./L, werd belanghebbenden verzocht rekening te houden met het advies van het Centraal werkcomité vakantie betreffende de spreiding van de zomervakantie in 1955.

ONDERZOEK SUBCOMMISSIE LICHAAMELIJKE OPVOEDING

Bij circulaire van 1 maart 1955, no 418218 I, bracht de minister het volgende ter kennis van de besturen der nijverheidsscholen voor meisjes die deelnamen aan het onderzoek van de subcommissie voor de lichamelijke opvoeding;

In opdracht van de Commissie tot bestudering van goede onderwijsmethoden voor het algemeen vormend nijverheidsonderwijs voor meisjes (commissie-Van Houste) zal de subcommissie voor de lichamelijke opvoeding binnenkort een meer uitgebreid onderzoek instellen naar de lichamelijke conditie van de leerlingen van het primaire nijverheidsonderwijs voor meisjes. In de bijlage dezes wordt U omtrent de bedoeling en de werkwijze van de subcommissie nader ingelicht.

Gezien het grote belang van het voorgenomen onderzoek zowel voor het onderwijs als voor de leerlingen zal ik het zeer op prijs stellen, indien U daarbij de door de subcommissie gewenste medewerking zult willen verlenen en o.m. het desbetreffende personeel van uw school — de directrice en/of klasleidster, de leerkracht lichamelijke oefening en drie andere leerkrachten — in de gelegenheid stellen de door de subcommissie georganiseerde rayonvergadering bij te wonen.

De reis- en verblijfkosten van degenen onder uw personeel die deze vergadering bezoeken, kunnen ten laste worden gebracht van post 35 van de rekening en verantwoording van uw school.

KADERVORMING VOOR HET NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES

Bij circulaire van 17 augustus 1955, no 19287 I, afd. N.O., bracht de staatssecretaris inzake bovenstaand onderwerp het volgende ter kennis van de besturen der door het Rijk gesubsidieerde nijverheidsscholen voor meisjes en landbouwhuishoudscholen en der gemeenten welke zodanige scholen in stand houden:

Het bestuur van het Nederlands verbond van directies en leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs heeft mij mededeling gedaan van zijn voornemen tot het organiseren van één of meer cursussen voor kadervorming bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes, welke zijn bedoeld voor een beperkt aantal leraressen en adjunct-directrices, die in de naaste toekomst voor een functie als directrice in aanmerking wensen te komen, terwijl ook directrices die nog slechts korte tijd als zodanig werkzaam zijn, aan de cursus(sen) kunnen deelnemen.

Het verbondsbestuur stelt zich voor in september a.s. hiermede aan te vangen.

Het ligt in de bedoeling één zaterdag per maand voor deze kadervorming te bestemmen. De ochtend zou dan worden gewijd aan een behandeling van onderwerpen van algemene aard (bijv. administratie, wetgeving, gebouwen en inventaris, vergadertechniek, tentoonstellingen) en de middag aan zaken van meer principieel karakter, waartoe de cursisten dan in een drietal groepen, naar hun levensbeschouwing, zouden kunnen worden ingedeeld.

Het cursusgeld zal f 30,— per deelnemster bedragen.

Voor het geval dat voor deze cursussen een zodanige belangstelling zal blijken te bestaan, dat zij voortgang kunnen vinden, keur ik goed, dat de reiskosten van de deelnemers ten laste van de school of scholen waaraan zij werkzaam zijn, worden gebracht.

WERKGROEPEN SUBCOMMISSIE GRONDSLAGEN M.T.O.

Werkgroep toelating m.t.o.

In augustus 1955 besloot de minister aan genoemde subcommissie met ingang van 15 juni 1955 een werkgroep toe te voegen tot bestudering van de toelating tot het middelbaar technisch onderwijs. Tot voorzitter van de werkgroep werd benoemd de inspecteur van het nijverheidsonderwijs ir. A. G. van den Hoek.

Werkgroep bestudering bedrijfskundige vakken

Een werkgroep tot bestudering van het onderwijs in de bedrijfskundige vakken werd aan bovengenoemde subcommissie toegevoegd bij beschikking van de staatssecretaris d.d. 19 maart 1955, no 11229, afd. N.O./J. Tot voorzitter van de werkgroep werd benoemd ir. P. A. W. de Jong.

PROGRAMMA'S VOOR DE PRAKTISCHE OPLEIDING VOLGENS HET LEERLINGSTELSEL

In het verslagjaar zijn ingevolge artikel 47 der Nijverheidsonderwijswet de hierna genoemde programma's vastgesteld voor de praktische opleiding volgens het wettelijk gesubsidieerde leerlingstelsel.

NIJVERHEIDSONDERWIJS

No	Beschikking van:	Programma's voor de opleiding in de praktijk van de vakken:	Nederlandse Staatscourant van:
1	22 januari 1955, no 469103 I, afd. N.O.	leerlingmachinist in grond-, water- en wegebouwbedrijf	2 februari 1955, no 23
2	21 maart 1955, no 47646 I, afd. N.O.	machinaal schoenmaken	21 maart 1955, no 56
3	25 mei 1955, no 13767 I, afd. N.O./L.	rijwiel- en hulpmotorherstellen (2-jarige opleiding)	25 mei 1955, no 99
4	11 juli 1955, no 17616 I, afd. N.O./L.	schoenmaken (manipulatie, onderwerk, zwikkerij)	15 juli 1955, no 135
5	9 augustus 1955, no 19716 I, afd. N.O./L.	rijwiel- en hulpmotorherstellen (3-jarige opleiding)	15 augustus 1955, no 156
6	26 september 1955, no 22234 I, afd. N.O./L.	verffabricage	2 september 1955, no 187
7	24 oktober 1955, no 24648 I, afd. N.O./L.	banketbakken voor leerlingen in het bezit van het testbewijs 2e bediende	24 oktober 1955, no 206
8	8 november 1955, no 27379 I, afd. N.O./L.	havenaarbeid	8 november 1955, no 217

GOEDKEURING LEERLINGSTELSEL CONFECTIE-INDUSTRIE

Bij Koninklijk besluit van 3 september 1955, no 8, is goedgekeurd de oprichting en instandhouding van een landelijk leerlingstelsel voor de *confectie-industrie*, onder beheer van de Stichting vakopleiding confectie-industrie, gevestigd te Amsterdam. Krachtens voormeld besluit is het rijkssubsidie ten behoeve van genoemd leerlingstelsel ingegaan op 1 januari 1955.

INSTELLING ONDERZOEKCOMMISSIE NAUTISCH ONDERWIJS

Bij beschikking van de staatssecretaris d.d. 21 januari 1955, no 466839, afd. N.O./A, werd voor het jaar 1955 een commissie ingesteld, belast met het onderzoek van leerlingen, wier leertijd was verstreken, naar hun bekwaamheid in de praktijk als matroos voor de Rijn- en binnenvaart. Tot voorzitter der commissie werd benoemd de heer J. Ravesteyn.

INSTELLING SUBCOMMISSIE VAKRICHTING LANDMEETKUNDE M.T.O.

Een subcommissie voor de vakrichting landmeetkunde werd bij beschikking van de staatssecretaris d.d. 21 juni 1955, no 17488, afd. N.O./J, toegevoegd aan de Commissie m.t.o. Tot voorzitter der subcommissie werd benoemd prof. R. Roelofs.

VOORLICHTING SCHOOLJEUGD OMTRENT OVERZEESSE RIJKSDELEN

Bij circulaire van 20 juli 1955, no 19223, afd. N.O./A, vroeg de staatssecretaris, in het belang der voorlichting van de schooljeugd met betrekking tot Suriname, de Nederlandse Antillen en Nederlands Nieuw-Guinea, aandacht voor het bestaan van de „cursus over Nederlands Nieuw-Guinea”, alsmede o.m. voor activiteiten van de stichting „Conisat”. Het toenmalige Ministerie van Overzeese Rijksdelen, de Rijksvoorlichtingsdienst en het Koninklijk Instituut voor de Tropen beschikten, aldus genoemde circulaire, over fotomateriaal, kleurendiaposities en films, die kosteloos of tegen geringe vergoeding ter beschikking van scholen konden worden gesteld.

CONFERENTIES MET BEDRIJVEN

Bij circulaire van 2 april 1955, no 12301, afd. N.O./A, bracht de staatssecretaris ter kennis van belanghebbenden dat zij er zich in beginsel mede kon verenigen, dat de leraren die daartoe de wens te kennen gaven, konden deelnemen aan de conferenties die van 18 t/m 21 april 1955 door de verschillende bedrijven zouden worden belegd. De aan deze conferenties verbonden kosten konden ten laste van de rekening en verantwoording der school worden gebracht.

RAPPORT TITULATUUR NIET-ACADEMISCH GEVORMDE TECHNICI

In het verslagjaar verscheen het rapport betreffende de tituluur van *niet-academisch* gevormde technici, uitgebracht door de bij beschikking van 21 maart 1953, no 311495, afd. N.O., ingestelde commissie, aan welke was opgedragen terzake voorstellen te doen. De commissie adviseerde o.m., ter verwezenlijking van de in het rapport ontvouwde denkbeelden, een permanent orgaan in te stellen. Dit orgaan zou een register moeten aanleggen en bijhouden van degenen die geslaagd zijn voor een examen, gebaseerd op de eisen der representatieve verenigingen in Engeland, daarbij rekening houdende met de bijzondere exameneisen der overeenkomstige verenigingen in Canada, Australië en Nieuw-Zeeland. Het examen zou aan de Nederlandse toestanden moeten worden aangepast. Inschrijving in dit register zou impliciet en uitsluitend de bevoegdheid verlenen tot het voeren van de aanduiding „ing.” achter de naam.

Het rapport is als bijvoegsel opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 21.

TENTOONSTELLING KUNST- EN KUNSTNIJVERHEIDSONDERWIJS

Het gereedkomen van het rapport der Vereniging van middelbare scholen voor kunst- en kunstnijverheid in Nederland, welk rapport was opgesteld in verband met het verzoek om advies door de minister op 19 november 1952 aan de contactcommissie waaruit genoemde vereniging ontstond, was mede aanleiding een tentoonstelling te organiseren in het gemeentemuseum te 's-Gravenhage. Het doel van deze tentoonstelling was een representatief beeld te geven van het gepresteerde in de verschillende vakrichtingen der 10 middelbare scholen. Op 6 april 1955 sprak de staatssecretaris een openingswoord uit, waarvan de tekst is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 13, blz. 235.

OPLEIDING LERAREN M.T.O.

De subcommissie opleiding leraren m.t.o. van de Commissie m.t.o. 1952 bracht, in verband met de urgentie van haar voorstel inzake een tijdelijke oplossing van het tekort aan leraren bij het middelbaar technisch onderwijs, in het verslagjaar een interimrapport uit, gedateerd 26 april 1955. Dit rapport behandelt na de inleiding achtereenvolgens: 1) het aandeel van de Delftse ingenieurs bij het middelbaar technisch onderwijs; 2) de eisen te stellen aan de leraren in de theoretisch-technische vakken bij het middelbaar technisch onderwijs; 3) de opleiding tot leraar in de theoretisch-technische vakken; 4) de voortgezette vorming van de reeds in functie zijnde leraren.

De subcommissie deed het voorstel diegenen die in het bezit zijn van het eindgetuigschrift van een m.t.s., te interesseren voor de functie van leraar bij het middelbaar technisch onderwijs door voor hen, door middel van een speciale regeling, de mogelijkheid te openen de colleges te volgen aan de Technische Hogeschool te Delft.

Bovenbedoelde subcommissie werd ingesteld bij beschikking van de staatssecretaris van 22 januari 1954, no 377988, afd. N.O./IV¹⁾.

VAKANTIELEERGANGEN VOOR LERAREN BIJ HET N.O.

In het verslagjaar werden vakantieleergangen gehouden voor leraren bij het nijverheids-onderwijs en wel op de volgende gebieden: machine-onderdelen (no 13, blz. 245), lichamelijke opvoeding (no 13, blz. 245), werktuigbouwkunde (no 12, blz. 226), bouwkunde (no 12, blz. 226), automobiel- en motorbedrijf (no 16, blz. 292) en schildersbedrijf (no 16, blz. 292). De tussen haakjes geplaatste nummers en bladzijden verwijzen naar de *O.K.W. Mededelingen* 1955, waar ter zake nadere bijzonderheden zijn vermeld.

Bij circulaire van 4 augustus 1955, no 18472 I, afd. N.O./I, bracht de staatssecretaris ter kennis van belanghebbenden dat, indien een leraar of lerares van een nijverheidsschool of een controleur van een leerlingstelsel tijdens een vakantieleergang een ongeval overkwam, dit ongeval zou worden aangemerkt als een ongeval in verband met de dienstbetrekking (z.g. bedrijfsongeval) in de zin van de artikelen 21, vierde en zesde lid, en 32 van het Rechtspositiebesluit N.O. 1935.

APPLICATIECURSUSSEN VOOR LERAREN BIJ HET LAGER TECHNISCH ONDERWIJS

Het Nederlands paedagogisch instituut voor het bedrijfsleven, het Christelijk paedagogisch studiecentrum en het gemeenschappelijk instituut voor toegepaste psychologie werkten dit jaar gezamenlijk door hen te verzorgen cursussen uit, voortbouwend op het werk der Stichting lager nijverheidsonderwijs te Tilburg. Zij zijn verenigd in een commissie van uitvoering, waardoor gelegenheid ontstond confessionele leraren van algemene scholen een cursus te laten volgen bij een der confessionele instituten. Nadere bijzonderheden omtrent organisatie, uitvoering en wijze van subsidiëring van de cursussen zijn vermeld in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 30/31, blz. 498.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1954, blz. 79.

VOLLEDIGE BETREKKING LERAREN L.N.O. EN U.L.N.O.

In afwachting van de totstandkoming van een Koninklijk besluit tot wijziging van het Salarisbesluit l.n.o. verleende de staatssecretaris bij circulaire d.d. 4 juli 1955, no. 18621, afd. N.O., toestemming onder bepaalde voorwaarden reeds bij de samenstelling der lesroosters voor de cursus 1955/1956 rekening te houden met de aanstelling van leraren in een volledige betrekking. De circulaire is afgedrukt in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 24, blz. 414.

WERKCONFERENTIE DIRECTEUREN TECHNISCHE SCHOLEN

Directeuren van technische scholen waren van 10 tot 14 mei 1955 te Valkenburg bijeen voor een werkconferentie, die belegd was door het Nederlands verbond van directies en leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs. De conferentie werd geopend door de toenmalige inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs, mr. ir. M. Goote, namens de staatssecretaris, die door ziekte verhinderd was. De heer Goote hield daarna een inleiding over „De lagere en uitgebreid lagere technische school in onze samenleving”. Deze inleiding was vervolgens onderwerp van discussie, evenals de inleidingen die werden gehouden door drs. E. H. de Waal, ds. G. Swagerman, ir. F. J. Gourweter, drs. J. J. A. Vollebergh, de heer A. W. ter Horst en de heer G. N. Meurs.

KOSTEN GENEESKUNDIGE KEURING

Op bovenstaand onderwerp had betrekking de volgende circulaire van de staatssecretaris van 13 juni 1955, no 16324, afd. N.O./A, gericht aan de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen en leerlingstelsels en de besturen der gemeenten die dergelijke scholen in stand houden:

Van verschillende kanten bereiken mij verzoeken tot verhoging van de kosten die voor subsidiëring in aanmerking mogen worden gebracht voor keuringen ingevolge artikel 8 van het Rechtspositiebesluit N.O. 1935. De uitgebreidheid van de keuring, die moet geschieden met inachtneming van het keuringsreglement volgens bijlage A van genoemd besluit, zou deze verhoging rechtvaardigen. Zolang dit keuringsreglement van kracht blijft, zal ik geen bezwaar maken, indien voor het verrichten van een volledige uitgebreide keuring, te rekenen van 1 januari 1955, aan de keurende geneesheer een vergoeding wordt toegekend van maximaal f 15,—. Dit bedrag geldt slechts voor keuringen, door particuliere artsen verricht.

Voorzover de keuring geschiedt door een arts van een gemeentelijke geneeskundige dienst, zal ik omtrent de daarvoor geldende tarieven gaarne nader worden ingelicht.

INTERNATIONAAL CONGRES „GYMNAJUVENTA”

Inzake bovengenoemd onderwerp zond de staatssecretaris aan de besturen der door het Rijk gesubsidieerde dagnijverheidsscholen en de besturen der gemeenten welke zodanige scholen in stand houden, de volgende circulaire, gedagtekend 23 mei 1955, no 48167 II, afd. N.O./L:

Naar mij wordt medegedeeld organiseren de drie grote landelijke gymnastiekverbonden, de Nederlandse culturele sportbond en de beide organisaties van gymnastieklerkrachten van 5 t/m 9 juli e.k. een internationaal jeugdgymnastiekcongres te Rotterdam, aan hetwelk de benaming „Gymnajuventa” is gegeven. Op dit congres zullen lezingen worden gehouden en jeugdafdelingen van turnverenigingen, scholen en opleidingsinstituten zullen demonstraties geven.

Ik keur goed, dat U de leerkrachten in lichamelijke oefening aan uw school of scholen, die dit congres geheel of gedeeltelijk wensen bij te wonen, daartoe in staat stelt, indien U meent, dat zulks zonder nadeel voor het onderwijs kan geschieden. Ik vestig er evenwel de aandacht op, dat in de kosten van deelneming aan het congres geen tegemoetkoming ten laste van de hierbij betrokken scholen kan worden verleend.

ONDERWIJS EN BEDRIJFSLEVEN

De toenmalige inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs, mr. ir. M. Goote, hield op 12 mei 1955 te Arnhem op een vergadering ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Bond van automobiel- en garagebedrijven een inleiding over „Onderwijs en bedrijfsleven”. De tekst van deze inleiding is afgedrukt in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 17, blz. 304/305.

VERBOD VAN BEDRIJFSARBEID VOOR 14-JARIGE MEISJES

De staatssecretaris vestigde bij circulaire van 13 juni 1955, no 16601, afd. N.O., de aandacht van belanghebbenden op de wijziging van de Arbeidswet 1919, betreffende het verbod van bedrijfsarbeid voor 14-jarige meisjes. De wijziging zou op 1 juli 1955 in werking treden en had betrekking op de meisjes van 14 jaar, die op genoemde datum nog leerplichtig waren. Voorts wees de staatssecretaris op de consequenties van deze wetswijziging voor het onderwijs aan nijverheidsscholen voor meisjes.

Bij circulaire van 21 juli 1955, no 20030, afd. N.O., werden betreffende de algemene toepassing van deze wetswijziging nadere richtlijnen gegeven.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE VOORDRACHTEN

Bij circulaire van 10 november 1955, no 28489 I, afd. N.O./I, deelde de staatssecretaris aan belanghebbenden mede dat de N.V. General Motors voornemens was een aantal populair-wetenschappelijke voordrachten te doen houden. De voordrachten zouden worden afgewisseld met proeven, onder de titel „Opmars der techniek”. Aan deze voordrachten, die op verzoek van de schoolbesturen bij het lager en het uitgebreid lager technisch onderwijs voor jongens konden worden gehouden, waren voor de scholen geen kosten verbonden.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT

De inspecteur van het nijverheidsonderwijs ir. W. J. L. Bloem was met ingang van 1 april 1955 afwezig wegens verblijf in het buitenland. Met de waarneming van het toezicht in het ambtsgebied van de heer Bloem werden belast de inspecteurs R. Ph. Hennequin, ir. G. J. Slot en de adjunct-inspecteur H. P. A. Kneepkens, welke laatste op 1 april 1955 in functie trad. Tot inspecteur van de scholen en cursussen voor lager en uitgebreid lager nijverheidsonderwijs voor jongens in de provincie Utrecht werd, met ingang van 1 april 1955, benoemd de heer L. van Waegeningh. Het toezicht op de scholen en cursussen voor lager nijverheidsonderwijs en op de cursussen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs voor jongens in de provincie Noordholland werd, met ingang van 1 juli 1955, opgedragen aan ir. L. F. Cooke. Met ingang van dezelfde datum werd de heer R. Ph. Hennequin belast met het toezicht op deze scholen en cursussen in de provincie Zeeland.

F. LAGER ONDERWIJS

I. DE UITVOERING VAN DE LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ. BIJZONDERE VOORZIENINGEN (GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT, SCHOOL- EN WERKTUINEN, CURSUSSEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGEN)

In dit hoofdstuk vindt de lezer verschillende gegevens omtrent de toepassing van de Lager-onderwijswet 1920 e.a. in 1955, alsmede een overzicht van de bijzondere voorzieningen welke in dit jaar zijn getroffen.

ONTNEMING BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS (ART. 10)

Ten aanzien van 11 onderwijzers hebben gedeputeerde staten met toepassing van artikel 10, 1e en 2e lid, der wet verklaard dat zij hun bevoegdheid tot het geven van onderwijs hebben verloren.

Het 3e lid van art. 10 der wet, krachtens hetwelk door de Kroon kan worden verklaard dat een onderwijzer zijn bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren, vond in het verslagjaar geen toepassing.

Provincies	Aantal gemeenten waar krachtens art. 13, 1e lid, steun werd verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken van een lagere school							Aantal leerlingen, aan wie steun werd verleend						
	gemeenten met:							gemeenten met:						
	100 000 en meer inw.	50 000— 100 000 inw.	20 000— 50 000 inw.	5 000— 20 000 inw.	minder dan 5 000 inw.	totaal		100 000 en meer inw.	50 000— 100 000 inw.	20 000— 50 000 inw.	5 000— 20 000 inw.	minder dan 5 000 inw.	totaal	
Groningen	1	—	2	13	35	51	—	—	125	233	339	698		
Friesland	—	1	4	26	10	41	—	26	347	925	87	1 385		
Drenthe	—	1	3	14	13	31	—	93	42	442	146	723		
Overijssel	1	2	4	32	10	49	22	8	170	1 029	52	1 281		
Gelderland	2	2	8	45	39	96	107	623	298	1 198	514	2 740		
Utrecht	1	—	3	11	34	49	1	—	41	185	364	591		
Noordholland . . .	2	2	7	32	62	105	35	211	509	642	691	2 088		
Zuidholland . . .	2	5	6	45	89	147	712	73	115	675	568	2 143		
Zeeland	—	—	2	4	53	59	—	—	61	84	375	520		
Noordbrabant . . .	2	1	5	55	54	117	150	12	119	1 292	813	2 386		
Limburg	—	1	3	27	42	73	—	37	46	345	206	634		
Totaal 1955 . . .	11	15	47	304	441	818	1 028	1 083	1 873	7 050	4 155	15 189		
1954	9	17	48	300	426	800	905	988	1 689	6 448	3 615	13 645		

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

Provincies	Aantal gemeenten waar geen openbare school voor g.l.o. was gevestigd ¹⁾	Aantal gemeenten dat een ge- meenschappelijke school voor g.l.o. onderhield					Totaal
		tezamen met:					
		1	2	3	4	5	
		gemeente(n)					
Groningen	—	2	—	—	—	—	2
Friesland	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	1	—	—	—	—	1
Overijssel	5 (2)	1	—	—	—	—	1
Gelderland	30 (9)	—	—	—	—	—	—
Utrecht	25 (14)	—	—	—	—	—	—
Noordholland	4 (1)	1	—	—	—	—	1
Zuidholland	32 (22)	3	—	—	—	—	3
Zeeland	21 (7)	—	—	—	—	—	—
Noordbrabant	109 (21)	1	—	—	—	—	1
Limburg	95 (31)	—	—	—	—	—	—
Totaal 1955	321 (107)	8	1	—	—	—	9
1954	324 (103)	10	1	—	—	—	11

¹⁾ De tussen() geplaatste getallen betreffen de gemeenten die met één of meer naburige gemeenten een regeling hadden getroffen voor toelating van leerlingen; deze zijn in de voorafgaande getallen begrepen.

TEGEMOETKOMING IN DE KOSTEN VAN VERVOER (ART. 13, 1E LID)

Het aantal gemeenten waar krachtens art. 13, 1e lid, der Lager-onderwijswet 1920 steun werd verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken van een lagere school, is sedert 1954 met 18 of 2,3 % toegenomen.

Het aantal leerlingen, aan wie deze steun werd verleend, vermeerderde met 1544 of ruim 11 %. Een en ander moge blijken uit het staatje op blz. 78.

VERVOER VAN LEERLINGEN (ART. 13, 2E LID ONDER f)

Een regeling tot vervoer van leerlingen overeenkomstig de aangehaalde wetsbepaling was getroffen in 18 gemeenten. In 16 gemeenten werd in een zodanige regeling van gemeentewege een financiële bijdrage verleend.

TEGEMOETKOMING IN DE KOSTEN VAN HUISONDERWIJS (ART. 13, 5E LID)

In 2 gemeenten werd overeenkomstig de bovengenoemde wetsbepaling ten aanzien van 3 kinderen van gemeentewege steun verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het geven van huisonderwijs.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL (ART. 19)

Het staatje op deze bladzijde geeft een overzicht van de aantallen gemeenten in de onderscheiden provincies waar in het jaar 1955 geen openbare school voor gewoon lager onderwijs

was gevestigd. Tevens is vermeld het aantal gemeenten dat een gemeenschappelijke school onderhield tezamen met één of meer andere gemeenten.

Een nominatieve opgave der gemeenten zonder openbare school vindt men op blz. 81/84.

GEMEENSCHAPPELIJKE OPENBARE SCHOLEN UITSLUITEND VOOR V.G.L.O. (ART. 19, 4E LID)

Een openbare school als bovenbedoeld bestond in 1 gemeente, die een zodanige school onderhield tezamen met één naburige gemeente.

GEMEENSCHAPPELIJKE OPENBARE SCHOLEN VOOR UITGEBREID LAGER ONDERWIJS
(ART. 19, 4E LID)

Een openbare school als bovenbedoeld bestond in het verslagjaar in geen enkele gemeente.

VERMEERDERING VAN HET AANTAL OPENBARE SCHOLEN OF VAN DE OMVANG VAN HET
ONDERWIJS (ART. 22, 2E EN 3E LID)

Het 2e en 3e lid van art. 22 der wet, krachtens welke door gedeputeerde staten c.q. de Kroon vermeerdering van het aantal openbare scholen of van de omvang van het onderwijs kan worden bevolen, vonden in het verslagjaar geen toepassing.

INSTANDHOUDING VAN OPENBARE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN
AANTAL LEERLINGEN (ART. 22bis)

Het 2e lid van art. 22bis der wet, krachtens hetwelk door de Kroon in hoger beroep kan worden beslist omtrent de vraag of de instandhouding van een openbare school voor gewoon lager onderwijs ingevolge art. 19 der wet wordt gevorderd, werd in het verslagjaar éénmaal toegepast.

Het 3e lid van art. 22bis der wet, krachtens hetwelk door de minister ontheffing kan worden verleend van de bepaling, bedoeld in het 1e lid van dit artikel, werd in het verslagjaar 3 maal toegepast ten aanzien van in totaal 5 scholen.

Ten aanzien van 7 gemeenten en 7 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs heeft de minister de vergunning verleend, bedoeld in art. 22bis, 6e lid, der wet.

Het 7e lid van art. 22bis der wet, krachtens hetwelk de Kroon ontheffing kan verlenen van de bepaling, vervat in het 1e lid van dit artikel, vond in het verslagjaar geen toepassing.

VERLAGING VAN HET VEREISTE AANTAL LEERLINGEN (ART. 23bis, 2E LID)

Het 2e lid van art. 23bis der wet, krachtens hetwelk door de Kroon het aantal leerlingen, vereist voor de stichting van een openbare school, lager kan worden gesteld dan bij de wet is bepaald, vond in het verslagjaar geen toepassing.

TIJDELIJKE SLUITING VAN EEN OPENBARE SCHOOL (ART. 24)

Art. 24 der wet, hetwelk bepaalt dat door gedeputeerde staten c.q. de Kroon tijdelijke sluiting van een openbare school kan worden bevolen, vond in het verslagjaar geen toepassing.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL VOOR G.L.O. (ART. 19)

Provincies	Geen openbare school voor g.l.o. in de gemeenten ¹⁾ :					Gemeenschappelijke school	
						in de gemeente(n):	gemeenschap- pelijk niet:
Groningen	—	—	—	—	—	Midwolda Nieuweschans	Nieuwolda Beerta
Friesland	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	—	—	Dalen	Coevorden Hoogeveen
Overijssel	Borne * ²⁾ Denekamp	Oldenzaal *	Ootmarsum	Urk	Urk	Vriezenveen	Tubbergen
Gelderland	Ammerzoden Appeltern Batenburg Bemmel * Bergharen Beuningen Dreumel Druuten	Duiven Elburg Ewijk * Gendt Groenlo Groesbeek Hedel Heteren *	Heumen * Horsen Huizen Kerkwijk * Lichtenvoorde Maasdriel Millingen Pannerden	Ubbergen * Wanhel Wahl Westervoort Wijchen Zevenaar	—	—	—
Utrecht	Bunnik Bunschoten Eemnes * Hoek van Hoogland * Kamerik * Kockengen *	Linschoten Loenersloot * Montfoort * Mijdrecht Odijk * Polabroek Renswoude *	Ruviel Schalkwijk * Snelrewaard * Stoutenburg * Tienhoven * Tull en 't Waal Werkhoven	Westbroek * Wilteskop * Wilnis Zegveld	—	—	—

¹⁾ Opgaven van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁾ De met een * gemerkte gemeenten hadden met één of meer naburige gemeenten een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.

(vervolg op blz. 82)

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL VOOR G.L.O. (ART. 19) (vervolg)

Provincies	Geen openbare school voor g.l.o. in de gemeenten ¹⁾ :					Gemeenschappelijke school	
	Marken	Obdam * ²⁾	Opmeer *	Wieringermeer	in de gemeente(n):	Spanbroek	gemeenschap- pelijk met:
Noordholland							
Zuidholland	Ter Aar * Alkemade * Barwoutswa- der * Bergschenhoek * Berkel en Roden- ruijs * Groot-Ammer * Hazerswoude * Herkningen *	Krimpen aan de Lek * Lange-Ruige- Weide * Leerbroek * Leimuizen * Lier (de) * Maaland * Molenaarsgraaf *	Noordwijker- hout * Noordorp * Oortland * Oud-Alblas * Papkop * Peursum * Rierveld * Schipluiden * Schoonrewoerd *	Tienhoven * Valkenburg * Vlist * Voorhout * Waarder * Warmond * Wieringen * Wijngaarden * Zevenhoven *	Ameide Oostvoorne Zuid-Beijerland	Tienhoven Rockanje Goudwaard	
Zeeland	Aagtekerke * Biggkerke * Clinge * Duivendijke * Elkerzee *	Graauw en Lan- gendam * Grijskerke * 's-Heerenhoek * Hoofdplaat * Jaanstee (St.) *	Koewacht Laurens (St.) * Mehlikerke * Oezande * Philippine * Ritthem *	Serooskerke (W) Vrouwenpolder Westdorpe Zoutelande Zuiddorpe	—	—	—
Noordbrabant	Aarle-Rixtel Alem * Almkerk Alphen Andel * Asten Bakel en Milheeze Beek en Donk Bergijk Bergen op Zoom * Berghem Berkel * Berlicum	Esch Etten en Leur * Geertvroudenberg Geffen Geldrop Gemert Gilze en Rijen Goide * Grave * Haaren Halsteren Haps Heesch	Michielsgestel (St.) Mierlo Mill en St. Hubert Moergestel Nieuw-Ginne- ken * Nieuw-Vossemeer Nistelrode Nuenen Nuland Oeffelt Oirschot Oosterwijk *	Rijsbergen Rijswijk * Schaijk Schijndel Someren Son en Breugel Standaarbuten Steenbergen en Kruisland * Stiphout Terheijden * Teteringen * Uden	Eimpel	Alem	

Bethuim	Heeswijk	Oisterwijk	Oudt	
Best * Bladel en Netersel Boekel Boxmeer Boxtel Budel * Charm Cuyk en St. Agatha Duisen Dinther * Dongen * Drunen Dungen (den) Eersel Engelen * Erp	Heeswijk Helvoirt Hilvarenbeek Hoeven Hooge en Lage Mierde Hooge en Lage Zwaluwe Hoogeloon Huijbergen Leende * Limpde Lieshout Lith Luijksgeestel Maarheeze Megen	Oost-, West- en Middelbeers Oploo Oss Ossendrecht Oudenbosch Oud- en Nieuw- Gastel Prinsenbeek * Putte Raamsdonk Ravenstein Reusel Riethoven Rosmalen Rugphen en Vorsendeinde	Udenhout Veen * Veghel Vessem Vierlingsbeek Waalre * Wanroij Waspsik * Westerhoven Woensdrecht Wouw Zeeland Zevenbergen Zundert	
Limburg	Ambij * Anstenrade Arcen en Velden * Baexem Beegden Beek * Besel * Belfeld Bingelrade Bochtolt Borgharen * Born Broekhuizen * Brunssum Bunde Cadier en Keer * Echt Eldloo Eijckshoven * Geertruid (St.) Galen * Gennep Geulle Grathem Grevendicht	Gronsveld * Grubbenvorst * Gulpen Heel en Panheel Heer * Helden * Herten Heythuisen Hoensbroek * Horn Hulsberg * Itteren Jabeek Kerkrade Kessel * Klimmen Limbricht Linne Maasbracht Maasniel Margraten * Meerlo * Meerssen * Merkelbeek Meijel	Montfort Mook en Middel- laar * Munstergeleen Nederweert * Neer Nieuwenhagen * Nieuwstadt * Noorbeek Nuth * Obbicht en Papenhoven Odlidenberg (St.) Ohé en Laak Oirsbeek Otersum Posterholt Roggel Roosteren Schaesberg Schimmert Schinnen Scheiveld * Sevenum * Simpelveld	Slisken Snaubeek Stein * Stevensweert Stramproy Susteren * Swalmen Tegelen * Thorn Tudderen (dorst- anbe) Ubach over Worms Ulestraten Urmond Valkenburg- Houthem * Venray * Vlodrop Voerndal Wansum Weert Wittem * Wijle Wijnandsrade

¹⁾ Zie noot 1 op blz. 81. ²⁾ Zie noot 2 op blz. 81.

Schooltandverzorging

Foto Aart Klein

AFWIJKING VAN DE EISEN WAARAAN HET LEERPLAN MOET VOLDOEN, TEN BEHOEVE VAN DE
BIJZONDERE INRICHTING VAN HET ONDERWIJS (ART. 25, 5E LID)

In het verslagjaar werden geen vergunningen verleend, als bedoeld in het 5e lid van art. 25 der wet.

ONTHEFFING VAN DE VERPLICHTING DAT AAN HET HOOFD VAN EEN OPENBARE SCHOOL
TEVENS HET ONDERWIJS AAN EEN KLAS MOET ZIJN OPGEDRAGEN (ART. 27, 4E LID)

Bovengenoemde wetsbepaling vond in het verslagjaar geen toepassing.

BIJZONDERE BELONINGEN

In 78 gemeenten heeft de gemeenteraad op grond van art. 33, 1e lid, der wet en/of art. 15 van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 aan in totaal 582 onderwijzers een beloning toegekend op grond van het bezit of het gebruik maken van bevoegdheden waarvoor geen wettelijke akten van bekwaamheid verkrijgbaar zijn, of op grond van hun aanwijzing als plaatsvervanger van het hoofd der school.

VERPLAATSINGSKOSTEN

In 363 gemeenten was door de gemeenteraad op grond van art. 33, 1e lid, der wet en/of art. 15 van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 een regeling getroffen tot het verlenen van een tegemoetkoming aan onderwijzers in de door hen noodzakelijk te maken kosten wegens verandering van standplaats. Een zodanige regeling werd toegepast in 2093 gevallen. Een overzicht per provincie geeft het volgende staatje.

Provincies	Aantal	
	gemeenten	gevallen
Groningen	36	100
Friesland	40	151
Drenthe	27	99
Overijssel	40	164
Gelderland	70	268
Utrecht	36	249
Noordholland	95	416
Zuidholland	122	503
Zeeland	61	45
Noordbrabant	31	89
Limburg	5	9
Totaal 1955	563	2093
1954	463	1768

AMBTEN EN BEDIENINGEN DER ONDERWIJZERS (ART. 45, 2E LID, EN ART. 97, 2E LID ONDER b)

Aan 45 onderwijzers van openbare en aan 423 onderwijzers van bijzondere scholen werd vrijstelling verleend voor het vervullen van ambten of bedieningen, voorzover niet van kerkelijke

of daarmee gelijk te stellen aard. Aan 9 onderwijzers van openbare en aan 18 onderwijzers van bijzondere scholen werd toegestaan te hunnen huize handel of nering te drijven of een beroep uit te oefenen.

ONGEVRAAGD ONTSLAG (ART. 38, 1E LID ONDER b)

In 5 gemeenten is door de gemeenteraad aan in totaal 6 onderwijzers anders dan op eigen verzoek of anders dan wegens opheffing van hun betrekking, huwelijk dan wel pensionering, krachtens art. 38, 1e lid onder b, der wet ontslag verleend.

ONTNEMING BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS (ART. 38, 3E LID)

Het 3e lid van art. 38 der wet, krachtens hetwelk gedeputeerde staten ten aanzien van een niet-eervol ontslagen onderwijzer kunnen verklaren dat hij zijn bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren, werd in het verslagjaar niet toegepast.

ONTZEGGING TOEGANG TOT DE SCHOOL (ART. 39, 1E LID)

In 7 gemeenten hebben burgemeester en wethouders niet toepassing van art. 39, 1e lid, der wet aan in totaal 8 onderwijzers de toegang tot de school ontzegd.

SCHORSING EN NIET-EERVOL ONTSLAG (ART. 40, 1E LID)

Het 1e lid van art. 40 der wet, krachtens hetwelk een onderwijzer aan een openbare school door gedeputeerde staten kan worden geschorst of niet-eervol ontslagen, vond in het verslagjaar geen toepassing.

SCHORSING IN DE BEVOEGDHEID (ART. 42, 3E LID)

Het 3e lid van art. 42 der wet, krachtens hetwelk een onderwijzer aan een openbare school door de Kroon voor ten hoogste een jaar of voor onbepaalde tijd in zijn bevoegdheid kan worden geschorst, vond in het verslagjaar geen toepassing.

NIET-EERVOL ONTSLAG WEGENS GEBRUIK VAN EEN AFGEKEURD LEERBOEK (ART. 43, 4E LID)

Het 4e lid van art. 43 der wet, krachtens hetwelk een onderwijzer door de gemeenteraad wegens het gebruik van een afgekeurd leerboek niet-eervol kan worden ontslagen, vond in het verslagjaar geen toepassing.

VERLAGING VAN HET VEREISTE AANTAL LEERLINGEN (ART. 73, 2E LID)

De Kroon heeft dit jaar 7 maal een beschikking genomen als bedoeld in art. 73, 2e lid, der wet.

BUITENGEBRUIKSTELLING VAN SCHOOLGEBOUWEN C.Q. GEDEELTEN VAN SCHOOLGEBOUWEN (ART. 83, 6E LID)

Het 6e lid van art. 83 der wet, krachtens hetwelk door de minister kan worden verklaard dat het buiten gebruik stellen van een schoolgebouw het gevolg is van de invloed van de sinds 1939 ingetreden buitengewone omstandigheden of andere bijzondere omstandigheden, vond in het verslagjaar toepassing in 6 gevallen.

RIJKSVERGOEDING VOOR BIJZONDERE SCHOLEN WELKE ZIJN GESTICHT ZONDER TOEPASSING VAN ART. 72 DER WET (ART. 88*bis*, 1E EN 2E LID)

Ten aanzien van 13 scholen heeft de minister de machtiging verleend, bedoeld in art. 88*bis*, 1e lid, der wet. Het 2e lid van dit artikel, krachtens hetwelk door de Kroon in hoger beroep bovenbedoelde machtiging kan worden verleend, vond in het verslagjaar geen toepassing.

AFWIJKING VAN DE EISEN WAARAAN HET LEERPLAN MOET VOLDOEN, TEN BEHOEVE VAN DE BIJZONDERE INRICHTING VAN HET ONDERWIJS (ART. 90, 6E LID)

Ten aanzien van 5 scholen voor gewoon lager onderwijs heeft de minister de vergunning verleend, bedoeld in het 6e lid van art. 90 der wet.

BEHOUD VAN VERGOEDING VOOR BIJZONDERE LAGERE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN AANTAL LEERLINGEN

Voor 19 gemeenten ten aanzien van in totaal 15 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs en 5 bijzondere scholen voor voortgezet gewoon lager onderwijs heeft de minister de beschikking genomen, bedoeld in art. 96, 3e lid, eerste alinea, der wet.

Het 3e lid, tweede alinea, van art. 96 der wet vond in het verslagjaar geen toepassing.

Het 1e en 4e lid van art. 96*bis* der wet werden in het verslagjaar niet toegepast.

BEREKENING VERGOEDING EXPLOITATIEKOSTEN BIJZONDERE SCHOLEN

De minister heeft met toepassing van art. 55*quater*, 1e lid, der wet ten aanzien van in totaal 67 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs, 2 openbare scholen voor voortgezet gewoon lager onderwijs en 4 openbare scholen voor uitgebreid lager onderwijs bepaald, dat deze bij de vaststelling van het bedrag, bedoeld in art. 55*ter* onder *a*, buiten beschouwing gelaten zullen worden en dat de aantallen leerlingen dezer scholen niet zullen medetellen voor het aantal leerlingen, bedoeld in art. 55*ter* onder *b*.

Het 3e lid van art. 55*quater* der wet, krachtens hetwelk door de Kroon de beslissing kan worden genomen, bedoeld in het 1e lid van dit artikel, vond in het verslagjaar geen toepassing. Met toepassing van art. 101*ter*, 1e lid, der wet is voor in totaal 112 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs, 3 bijzondere scholen voor voortgezet gewoon lager onderwijs en 3 bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs het bedrag per leerling, bedoeld in het 2e lid van art. 101, verhoogd.

Het 3e lid van art. 101*ter* der wet, krachtens hetwelk beroep openstaat op de Kroon tegen een beschikking als bedoeld in het 1e lid van dit artikel, werd in het verslagjaar 7 maal toegepast.

VERGUNNING AAN VREEMDELINGEN TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS (ART. 129, 2E LID)

Aan 24 vreemdelingen heeft de Kroon overeenkomstig art. 129, 2e lid, der wet vergunning verleend tot het geven van lager onderwijs. Hieronder waren 4 verlengingen.

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

COMMISSIES VAN TOEZICHT (ART. 176, 2E LID); AMBTENAREN TER VERZEKERING VAN HET PLAATSELIJK SCHOOLTOEZICHT (ART. 176, 3E LID)

Provincies	Aantal gemeenten met commissie van toezicht (krachtens art. 176, 2e lid)	Ambtenaren ter verzekering van het plaatselijk schooltoezicht (krachtens art. 176, 3e lid)
Groningen	3	Groningen (2) *)
Friesland	7	—
Drenthe	2	—
Overijssel	6	Enschede (2)
Gelderland	12	Arnhem (1)
Utrecht	4	Utrecht (1)
Noordholland	17	Amsterdam (7), Haarlem (1), Heerhugowaard (2), Zaandam (1)
Zuidholland	11	Delft (1), Dordrecht (1), 's-Gravenhage (5), Leiden (1), Rotterdam (5), Schiedam (1)
Zeeland	8	—
Noordbrabant	15	Valkenswaard (1)
Limburg	16	—
Totaal	101	

*) De tussen () geplaatste getallen betreffen de aantallen ambtenaren.

GENEESKUNDIG TOEZICHT OP LAGERE SCHOLEN ¹⁾

Provincies	Aantal gemeenten waar medisch schooltoezicht was	Aantal gemeente-schoolartsen		
		hoofd functie	neven functie	totaal
Groningen	56	11	—	11
Friesland	44	11	3	14
Drenthe	34	7	1	8
Overijssel	53	17	10	27
Gelderland	106 ²⁾	27	—	27
Utrecht	61	15	6	21
Noordholland	120	61	9	70
Zuidholland	168	62	13	75
Zeeland	101	6	—	6
Noordbrabant	142	34	1	35
Limburg	105 ⁴⁾	6 ³⁾	10	16 ³⁾
Totaal 1955	990 ⁴⁾	257 ³⁾	53	310 ³⁾
1954	984	223	58	281

¹⁾ Voor nadere bijzonderheden betreffende het geneeskundig schooltoezicht raadplege men de jaarverslagen van de geneeskundig hoofdinspecteur van de volksgezondheid.

²⁾ Bovendien in het district Elten.

³⁾ Bovendien 12 schoolartsen (hoofd functie) in dienst van de r.-k. vereniging „Het Limburgse Groene Kruis” en belast met het geneeskundig toezicht in 79 gemeenten.

⁴⁾ Inclusief de in noot 3 bedoelde 79 gemeenten.

BIJZONDERE VOORZIENINGEN (SCHOOLMUSEUM, SCHOOL- EN WERKTUINEN, CURSUSSEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGEN)

In 3 gemeenten, nl. 's-Gravenhage, Leiden en Velsen, bestond een *schoolmuseum*. In 48 gemeenten werden gemeentelijke *school- en werktuinen* aangetroffen, nl. te Abbekerk, Alblasterdam, Apeldoorn, Assen, Assendelft, Breskens, Dalen, Delft, Deventer, Diemen, Dodewaard, Dordrecht, Gouda, 's-Gravenhage, Haaften, Haarlem, Havelte, Heemstede, Hellendoorn, Hoogwoud, Koog aan de Zaan, Leeuwarden, Markelo, Mijnsheerenland, Nieuwe Niedorp, Nieuwleusen, Noordbroek, Rijswijk (Zh.), Schelluinen, Schiedam, Schoonebeek, Sloten, Smallingerland, Sneek, Stavoren, Termunten, Utrecht, Vlaardingen, Vledder, Voorburg (Zh.), Warnsveld, Wedde, Westkapelle, Westmaas, Wieringen, Winterswijk, Zandvoort en Zijpe.

In 89 gemeenten werden gemeentelijke *cursussen voor spraakgebrekkigen* gegeven en wel te Ambt-Delden, Amersfoort, Anloo, Apeldoorn, Assen, Beilen, Bellingwolde, Capelle aan de IJssel, Deventer, Diepenveen, Dordrecht, Eelde, Eindhoven, Emmen, Enschede, Finsterwolde, Geldrop, Goor, 's-Gravenhage, Groningen, Haaksbergen, Haarlem, Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Haarlemmermeer, Haren (Gr.), Heino, Hengelo (O.), Hilversum, Hoensbroek, Hoogezand-Sappemeer, IJpendam, Kantens, Kloosterburen, Landsmeer, Leeuwarden, Leiden, Loosdrecht, Luyksgestel, Maastricht, Meeden, Meppel, Midwolda, Neede, Nieuwer-Amstel, Nieuweschan, Olst, Onstwedde, Oosterhesselen, Oss, Oude Pekela, Peize, Purmerend, Raalte, Ridderkerk, Rijssen, Rijswijk (Zh.), Roden, Rotterdam, Sassenheim, Scheemda, Schiedam, Sittard, Smilde, Son, Stad-Delden, Uithuizen, Uithuizermeeden, Usqueert, Utrecht, Valkenswaard, Veendam, Velsen, Vlaardingen, Vlagtwedde, Voorburg (Zh.), Vries, Vught, Warffum, Wassenaar, Wedde, Weert, Wierden, Wijhe, Wildervank, Winschoten, Zandvoort en Zeist.

II. DE UITVOERING VAN DE LEERPLICHTWET

AANTAL GEMEENTEN WAAR EEN VERORDENING KRACHTENS ART. 15 DER WET BESTOND, REGELENDE DE TIJD OF DE TIJDEN WAARBINNEN DE VERLOVEN VOOR VELDARBEID MOETEN VALLEN ¹⁾

Provincies	Aantal gemeenten op 31 december 1955	
	Totaal	Waar de regeling, bedoeld in art. 15 der Leerplichtwet, bestond
Groningen	56	46 (—)
Friesland	44	37 (—)
Drenthe	34	30 (—)
Overijssel	53	40 (1)
Gelderland	107	78 (2)
Utrecht	60	43 (1)
Noordholland	120	82 (1)
Zuidholland	173	152 (3)
Zeeland	101	92 (1)
Noordbrabant	142	74 (2)
Limburg	112	16 (—)
Totaal 1955	1003 ²⁾	690 (11)
1954	1009 ²⁾	692 (11)

¹⁾ De getallen tussen () betreffen de gemeenten waar deze regeling slechts op een gedeelte van de gemeente betrekking had; deze zijn in de voorafgaande getallen begrepen.

²⁾ Inclusief de drostambten Elten en Tudderen en het openbaar lichaam Noordoostpolder.

³⁾ Idem het openbaar lichaam Noordoostpolder.

AANTAL GEMEENTEN WAAR OVEREENKOMSTIG ART. 35, 2E EN 3E LID, DER WET HET GETROUWE SCHOOLBEZOEK VAN GEMEENTEWEGE WORDT AANGEMOEDIGD

Provincies	Aantal gemeenten
Groningen	—
Friesland	1
Drenthe	—
Overijssel	—
Gelderland	3
Utrecht	—
Noordholland	7
Zuidholland	5
Zeeland	1
Noordbrabant	1
Limburg	2
Totaal 1955	20
1954	22

COMMISSIES TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM (ART. 21)

In 987 gemeenten bestonden krachtens art. 21, 1e en 2e lid, der wet in totaal 1350 commissies tot wering van schoolverzuim.

In 1 gemeente hebben burgemeester en wethouders met toepassing van art. 21, 6e lid, der wet de taak der commissie tot wering van schoolverzuim overgenomen. In het drostambt Elten heeft de landdrost zich met deze taak belast.

Het 7e lid van art. 21 der wet, krachtens hetwelk door de commissaris der Koningin een commissie tot wering van schoolverzuim kan worden ingesteld of aangevuld, vond in het verslagjaar geen toepassing.

VERORDENINGEN BETREFFENDE HET BRENGEN VAN KINDEREN NAAR SCHOOL DOOR DE POLITIE (ART. 30)

Hieronder volgt een opgave van de gemeenten welke een verordening hadden als bedoeld in art. 30 der wet, alsmede van het aantal malen dat deze werd toegepast.

Provincies	Aantal gemeenten met een verordening	Aantal gemeenten waarin de verordening						Totaal
		1—5 maal	6—10 maal	11—20 maal	21—50 maal	51—100 maal	meer dan 100 maal	
		werd toegepast						
Groningen	23	1	—	1	—	—	1 ¹⁾	3
Friesland	10	1	2	—	—	—	—	3
Drenthe	19	2	—	—	—	—	—	2
Overijssel	27	4	2	1	—	—	—	7
Gelderland	53	4	3	3	—	—	1 ²⁾	11
Utrecht	26	3	—	—	2	—	—	5
Noordholland . .	42	3	1	2	2	—	—	8
Zuidholland . .	104	18	3	5	1	2	1 ³⁾	30
Zeeland	27	1	—	—	—	—	—	1
Noordbrabant . .	64	8	4	1	2	—	—	15
Limburg	58	5	1	3	4	—	—	13
Totaal 1955	453 ⁴⁾	50	16	16	11	2	3	98 ⁵⁾
1954	454 ⁴⁾	45	20	14	10	4	3	95 ⁵⁾

¹⁾ Groningen 1311 maal.

²⁾ Arnhem 104 maal.

³⁾ 's-Gravenhage 468 maal.

⁴⁾ Bovendien het openbaar lichaam de Noordoostpolder.

⁵⁾ In 2 gemeenten is het aantal malen dat de verordening werd toegepast, niet bekend.

SCHOOLVOEDING EN -KLEDING (ART. 36)

Overeenkomstig art. 36 der wet werd in 130 gemeenten aan schoolgaande kinderen voeding en in 28 gemeenten kleding en voeding verstrekt. Een specificatie van deze aantallen geeft het volgende overzicht.

UITVOERING LEERPLICHTWET

Provincies	Aantal gemeenten met							
	voeding				kleding			
	aan schoolgaande kinderen ¹⁾							
	a	b	c	totaal	a	b	c	totaal
Goningen	8	5	—	13	3	2	—	5
Friesland	2	2	1	5	2	1	1	4
Drenthe	1	3	—	4	—	—	—	—
Overijssel	1	6	—	7	—	1	—	1
Gelderland	1	10	1	12	—	1	—	1
Utrecht	1	5	—	6	2	3	—	5
Noordholland	3	36	1	40	3	3	—	6
Zuidholland	5	25	2	32	4	1	—	5
Zeeland	3	1	—	4	—	—	—	—
Noordbrabant	—	4	—	4	—	—	—	—
Limburg	1	2	—	3	1	—	—	1
Totaal 1955	26	99	5	130	15	12	1	28

¹⁾ a = rechtstreeks; b = door middel van subsidiëring; c = zowel rechtstreeks als door middel van subsidiëring.

III. GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

AANTALLEN SCHOLEN, LEERLINGEN EN LEERKRACHTEN

Gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs

De volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het lager onderwijs in het schooljaar 1954/1955. Ter vergelijking zijn, waar mogelijk, mede opgenomen de gegevens over 1953/1954. De cijfers hebben betrekking op de toestand op 16 januari van de jaren 1955 en 1954. Dit geldt niet van de tabellen 3, 3a, 4 en 5, waarin de kalenderjaren bedoeld zijn.

Waar in dit hoofdstuk van „lager onderwijs” wordt gesproken, dient hieronder te worden verstaan het al dan niet gecombineerde gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs in zijn geheel; daarnaast staat het uitgebreid lager onderwijs.

Tot het voortgezet gewoon lager onderwijs zijn gerekend de zelfstandige scholen voor v.g.l.o. en de afdelingen v.g.l.o. aan scholen voor g.l.o., voorzover deze voldeden aan de volgende eisen:

- a. het gezamenlijk aantal leerlingen van het zevende en achtste leerjaar bedraagt ten minste 20;
- b. buiten de verplichte g.l.o.-vakken ontvangen de jongens ten minste nog onderwijs in handenarbeid en algemene geschiedenis, de meisjes in algemene geschiedenis, vrouwelijke handwerken en huishoudkunde;
- c. de leerlingen van het zevende en achtste leerjaar ontvangen geen onderwijs in combinatie met één of meer lagere leerjaren.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen lagere scholen, onderscheiden naar de richting. In tabel 2 zijn de aantallen leerlingen van deze scholen vermeld, onderscheiden naar de richting der school. Tabel 3 vermeldt de aantallen leerlingen die resp. in 1953 en 1954 voor het eerst tot de lagere school werden toegelaten. Tabel 3a geeft de procentuele verdeling der voor het eerst tot de lagere scholen toegelaten leerlingen naar de richting over de jaren 1948 t/m 1954. Tabel 4 bevat de percentages der leerlingen van de leerjaren I t/m V der lagere scholen, die in de jaren 1949, 1951, 1952, 1954 en 1955 niet werden bevorderd. Uit tabel 5 blijkt hoeveel leerlingen in 1954 en 1955 de lagere school voorgoed verlieten. Tabel 6 geeft een overzicht van de aantallen leerkrachten, werkzaam bij bovengenoemde tak van onderwijs. In tabel 7 tenslotte zijn de aantallen lagere scholen vermeld waar het montessorisysteem of het daltonstelsel geheel of gedeeltelijk werd toegepast, alsmede de aantallen leerlingen die volgens een van deze methoden werden onderwezen.

De cijfers welke in deze tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen. Het aantal lagere scholen (tabel 1) steeg sinds het vorige jaar van 7456 tot 7597 en vermeerderde

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs”, edities 1955 en 1956, en aan de „Statistiek van het uitgebreid lager onderwijs”, edities 1955 en 1956, beide samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Tabel 1. Aantallen lagere scholen, onderscheiden naar de richting

Soort van onderwijs		Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
			prot.-christ.	rooms-kath.	overig	totaal	
G.l.o.	1954	2 368 ¹⁾	2 013 ²⁾	2 360	135	4 508 ³⁾	6 876 ³⁾
	1955	2 406	2 055	2 404	142	4 601	7 007
G.l.o. + v.g.l.o.	1954	18	44	244	—	288	306
	1955	20	43	242	—	285	305
V.g.l.o.	1954	71	34	67	2	203	260
	1955	70	43	170	2	215	285
Totaal	1954	2 457 ¹⁾	2 091 ²⁾	2 771	137	4 999 ³⁾	7 456 ³⁾
	1955	2 496	2 141	2 816	144	5 101	7 597

¹⁾ W.o. 7 scholen in het rampgebied, aan welke op 16 januari 1954 het onderwijs nog niet was hervat. Over het algemeen waren de leerlingen en leerkrachten van deze scholen geëvacueerd en ontvingen resp. gaven elders onderwijs. ²⁾ Idem 2. ³⁾ Idem 9.

Tabel 2. Aantallen leerlingen der lagere scholen, onderscheiden naar de richting der school

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		prot- christ.	rooms- kath.	overig	totaal		
A. G.l.o.							
Scholen voor g.l.o. en g.l.o. + v.g.l.o.	1954 j. *) m. *)	201 667 186 472	191 808 179 446	294 679 277 050	13 411 12 182	499 898 468 678	701 565 655 150
tot.		388 139	371 254	571 729	25 593	968 576	1 356 715
1955 j. m.		211 309 195 725	199 981 187 337	304 986 287 370	14 066 12 628	519 033 487 335	730 342 683 060
tot.		407 034	387 318	592 356	26 694	1 006 368	1 413 402
B. V.g.l.o.							
1. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o.							
	1954 j. m.	302 229	814 1 021	2 053 7 489	— —	2 867 8 510	3 169 8 739
	tot.	531	1 835	9 542	—	11 377	11 908
	1955 j. m.	366 276	702 994	1 966 7 618	— —	2 668 8 612	3 034 8 888
	tot.	642	1 696	9 584	—	11 280	11 922

*) j. = jongens; m. = meisjes.

(vervolg op blz. 95)

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.- christ.	rooms- kath.	overig	totaal	
2. Scholen voor v.g.l.o.						
1954 j. m.	5 188 2 919	1 541 1 516	4 374 9 036	170 —	6 085 10 552	11 273 13 471
tot.	8 107	3 057	13 410	170	16 637	24 744
1955 j. m.	4 886 2 799	1 843 1 876	4 813 9 578	170 —	6 826 11 454	11 712 14 253
tot.	7 685	3 719	14 391	170	18 280	25 965
3. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o. en v.g.l.o. tezamen 1954						
j. m.	5 490 3 148	2 355 2 537	6 427 16 525	170 —	8 952 19 062	14 442 22 210
tot.	8 638	4 892	22 952	170	28 014	36 652
1955 j. m.	5 252 3 075	2 545 2 870	6 779 17 196	170 —	9 494 20 066	14 746 23 141
tot.	8 327	5 415	23 975	170	29 560	37 887
C. G.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954 j. m.	207 157 189 620	194 163 181 983	301 106 293 575	13 581 12 182	508 850 487 740	716 007 677 360
tot.	396 777	376 146	594 681	25 763	996 590	1 393 367
1955 j. m.	216 561 198 800	202 526 190 207	311 765 304 566	14 236 12 628	528 527 507 401	745 088 706 201
tot.	415 361	392 733	616 331	26 864	1 035 928	1 451 289

Tabel 3. Aantallen voor het eerst tot de lagere school toegelaten leerlingen

Richting	Leerjaar I			Leerjaar II en hoger			Totaal *)		
	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal
1953									
Openbaar	40 361	37 262	77 623	355	286	641	42 058	38 537	80 595
Bijzonder	90 467	87 355	177 822	941	821	1 762	93 968	90 248	184 216
Totaal	130 828	124 617	255 445	1 296	1 107	2 403	136 026	128 785	264 811
1954									
Openbaar	36 635	33 819	70 454	314	263	577	38 414	35 232	73 646
Bijzonder	88 998	84 400	173 398	731	653	1 384	92 476	87 098	179 574
Totaal	125 633	118 219	243 852	1 045	916	1 961	130 890	122 330	253 220

*) Inclusief de uit het buitenland of de overzeese rijkdelen gekomen leerlingen en leerlingen die teruggeplaatst werden van b.l.o., u.lo, n.o., v.h.m.o., enz.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Tabel 3a. De voor het eerst tot de lagere school toegelaten leerlingen naar de richting der school (in procenten)

Jaar	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.-christ.	r.-kath.	overig	totaal	
1948	27	28	43	2	73	100
1949	27	28	43	2	73	100
1950	28	28	42	2	72	100
1951	29	27	42	2	71	100
1952	30	27	41	2	70	100
1953	30	28	40	2	70	100
1954	29	28	41	2	71	100

Tabel 4. Percentages niet-bevorderde leerlingen der lagere scholen in de leerjaren I t/m V

Leerjaar	1949			1951			1952			1954			1955		
	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.
I	14	11	12	13	10	11	13	9	11	12	9	11	12	9	11
II	11	9	10	10	8	9	10	8	9	10	7	8	9	7	8
III	10	8	9	10	8	9	9	7	8	9	7	8	9	7	8
IV	10	9	10	11	9	10	10	8	9	9	7	8	9	7	8
V	9	8	9	10	9	10	10	8	9	9	7	8	8	7	8

Tabel 5. Aantallen leerlingen die de lagere school voorgoed verlieten

		1954			1955		
		Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
a. G.l.o. *)							
Vertrokken uit:							
leerjaar I		87	53	140	137	81	218
leerjaar II		41	44	85	55	48	103
leerjaar III		108	76	184	90	62	152
leerjaar IV		733	441	1 174	622	346	968
leerjaar V		4 388	3 287	7 675	3 830	2 724	6 554
leerjaar VI		54 345	57 582	111 927	59 568	63 991	123 559
leerjaar VII		16 337	7 179	23 516	14 623	5 851	20 474
leerjaar VIII		2 884	4 020	6 904	2 552	3 335	5 887
Totaal		78 923	72 682	151 605	81 477	76 438	157 915

*) Exclusief de leerlingen, vermeld onder c (blz. 97).

(vervolg op blz. 97)

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

	1954			1955		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
<i>b. V.g.l.o.</i>						
Vertrokken uit:						
leerjaar I (VII)	9 220	5 019	14 239	9 629	4 780	14 409
leerjaar II (VIII)	3 317	8 457	11 774	3 312	8 877	12 189
Totaal	12 537	13 476	26 013	12 941	13 657	26 598
<i>c. Niet naar leerjaren te verdelen leerlingen:</i>						
Vertrokken:						
naar het b.l.o.	5 794	3 480	9 274	4 643	2 561	7 204
naar het buitenland	3 482	2 955	6 437	3 596	3 120	6 716
wegens langdurige ziekte of overlijden	622	398	1 020	583	371	954
overige *)	451	498	949	442	482	924
<i>d. Alle leerlingen tezamen</i>	101 809	93 489	195 298	103 682	96 629	200 311

*) Scholen met speciale onderwijsmethoden (bijv. montessoristelsel).

Tabel 6. Aantallen hoofden en onderwijzers der lagere scholen

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.-christ.	rooms-kath.	overig	totaal	
<i>A. G.l.o.</i>						
Scholen voor g.l.o. en g.l.o. + v.g.l.o.						
1954 M.	5 863	6 201	7 260	428	13 889	19 752
V.	5 047	4 276	8 097	447	12 820	17 867
Tot.	10 910	10 477	15 357	875	26 709	37 619
1955 M.	6 262	6 511	7 639	450	14 600	20 862
V.	5 251	4 457	8 407	463	13 327	18 578
Tot.	11 513	10 968	16 046	913	27 927	39 440
<i>B. V.g.l.o.</i>						
1. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o.						
1954 M.	18	61	99	—	160	178
V.	4	17	333	—	350	334
Tot.	22	78	432	—	510	532
1955 M.	23	59	95	—	154	177
V.	3	20	338	—	358	361
Tot.	26	79	433	—	512	538

(vervolg op blz. 98)

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEREID LAGER ONDERWIJS

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.- christ.	rooms- kath.	overig	totaal	
2. Scholen voor v.g.l.o.						
1954 M.	221	76	185	7	268	489
V.	77	46	359	—	405	482
Tot.	298	122	544	7	673	971
1955 M.	225	97	201	7	305	530
V.	78	55	393	—	448	526
Tot.	303	152	594	7	753	1 056
3. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954 M.	239	137	284	7	428	667
V.	81	63	692	—	755	836
Tot.	320	200	976	7	1 183	1 503
1955 M.	248	156	296	7	459	707
V.	81	75	731	—	806	887
Tot.	329	231	1 029	7	1 265	1 594
C. G.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954 M.	6 102	6 338	7 544	435	14 317	20 419
V.	5 128	4 339	8 789	447	13 575	18 703
Tot.	11 230	10 677	16 333	882	27 892	39 122
1955 M.	6 510	6 667	7 935	457	15 059	21 569
V.	5 332	4 532	9 138	463	14 133	19 465
Tot.	11 842	11 199	17 073	920	29 192	41 034

Tabel 7. Aantallen scholen, waar het montessorisysteem of het daltonstelsel geheel of gedeeltelijk werd toegepast

	Scholen	Leerlingen
<i>Montessorisysteem</i>		
Openbaar	23	5 318
Prot.-christelijk	1	316
R.-katholiek	13	1 368
Overig bijzonder	21	3 236
Totaal bijzonder	35	4 920
Algemeen totaal 1954/1955 . .	58	10 238
1953/1954	58	10 105
<i>Daltonstelsel</i>		
Openbaar	130	12 762
Prot.-christelijk	21	1 374
R.-katholiek	81	3 942
Overig bijzonder	11	1 143
Totaal bijzonder	113	6 459
Algemeen totaal 1954/1955 . .	243	19 221
1953/1954	229	15 786

dus met 141. De stijging bedroeg bij het openbaar onderwijs 39 scholen (+1,6 %) en bij het bijzonder onderwijs 102 scholen (+2,0 %). Relatief zowel als absoluut was de groei het sterkst bij het protestants-christelijk onderwijs (+50 of 2,4 %). Het aantal rooms-katholieke scholen nam toe met 45 of 1,6 %.

Het aantal leerlingen der lagere scholen (tabel 2) steeg sinds het vorige jaar van 1 393 367 tot 1 451 289 en vermeerderde dus met 57 922 of ruim 4,2 %. De stijging bedroeg bij het openbaar onderwijs 18 584 leerlingen (+4,9 %) en bij het bijzonder onderwijs 39 338 leerlingen (+3,9 %). Bij het protestants-christelijk onderwijs bedroeg de toeneming 16 587 leerlingen of 4,4 %, bij het rooms-katholiek onderwijs 21 650 leerlingen of 3,6 %.

Uit tabel 3 blijkt dat in 1954 11 591 leerlingen minder voor het eerst tot de lagere school werden toegelaten dan in 1953. Voor het openbaar onderwijs bedroeg dit 6949 leerlingen, voor het bijzonder onderwijs 4642.

De procentuele verdeling der toegelaten leerlingen naar de richting (tabel 3a) demonstreert voor het openbaar onderwijs over de jaren 1949 t/m 1953 een regelmatige stijging ten koste van het bijzonder onderwijs, nl. resp. +27 %, +28 %, +29 %, +30 % en +30 %. Voor 1954 is dit percentage teruggebracht tot 29. Stelt men het aantal toegelatenen voor elke richting in 1948 op 100, dan bedroeg het in 1954 voor het openbaar, het protestants-christelijk, het rooms-katholiek, het overig bijzonder onderwijs en het totaal der richtingen resp. 157, 145, 139, 158 en 146.

Blijkens tabel 4 daalde het percentage niet-bevorderde leerlingen sedert 1949 geleidelijk. Niet bevorderd werden in de leerjaren I t/m V aan het einde van het schooljaar 1954/1955

resp. 11 %, 8 %, 8 %, 8 % en 8 % der aanwezige leerlingen. Voor de jongens waren deze percentages voor de leerjaren I en II 2 à 3 % hoger dan voor de meisjes; voor de leerjaren III t/m V bedroeg het verschil 2, resp. 1 %. Het aantal der in 1955 voorgoed *vertrokken* leerlingen steeg, vergeleken met dat in 1954, met ongeveer 5000.

Het aantal *leerkrachten* (tabel 6) steeg van 39 122 tot 41 034 en vermeerderde dus met 1 912. Doordat de toeneming van het aantal onderwijzers groter was dan die van het aantal leerlingen, daalde voor het eerst sinds 1949 de gemiddelde klasgrootte (d.i. het aantal leerlingen gedeeld door het aantal onderwijzers) bij het g.l.o., nl. van 36,1 tot 35,8. Bij het v.g.l.o. valt eenzelfde tendens waar te nemen.

De daling van het gemiddeld aantal leerlingen per onderwijzer ging gepaard met een lager percentage der klassen met 45 en meer leerlingen en der leerlingen in deze klassen. Voor nadere bijzonderheden dienaangaande zij verwezen naar de „Statistiek van het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs 1955.”

Uitgebreid lager onderwijs

De volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het uitgebreid lager onderwijs in het schooljaar 1954/1955. Ter vergelijking zijn, waar mogelijk, mede opgenomen de gegevens over het schooljaar 1953/1954. De cijfers hebben betrekking op de

(vervolg op blz. 102)

Tabel 1. Aantallen scholen voor ulo, onderscheiden naar de richting

Jaar	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.-christ.	rooms-kath.	overig	totaal	
1954	266	301	362	32	695	961
1955	270	309	369	33	711	981

Tabel 2. Aantallen leerlingen der scholen voor ulo, onderscheiden naar de richting der school

Jaar		Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
			prot.-christ.	rooms-kath.	overig	totaal	
1954	j.	24 155	22 135	26 285	1 232	49 652	73 807
	m.	24 035	21 877	26 314	1 794	49 985	74 020
	tot.	48 190	44 012	52 599	3 026	99 637	147 827
1955	j.	25 925	23 655	27 611	1 293	52 559	78 484
	m.	25 670	23 446	27 934	1 857	52 237	78 907
	tot.	51 595	47 101	55 545	3 150	105 796	157 391

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het uitgebreid lager onderwijs”, edities 1955 en 1956, beide samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Tabel 3. Aantallen voor het eerst tot de school voor ulo toegelaten leerlingen

Richting	Leerjaar I			Leerjaar II en hoger			Totaal		
	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal
1954									
Openbaar	8 593	8 122	16 715	411	280	691	9 004	8 402	17 406
Bijzonder	18 062	17 599	35 661	841	656	1 497	18 903	18 255	37 158
Totaal	26 655	25 721	52 376	1 252	936	2 188	27 907	26 657	54 564
1955									
Openbaar	8 996	8 723	17 719	451	248	699	9 447	8 971	18 418
Bijzonder	19 909	19 857	39 766	928	742	1 670	20 837	20 599	41 436
Totaal	28 905	28 580	57 485	1 379	990	2 369	30 284	29 570	59 854

Tabel 4. Aantallen in 1955 voor het eerst tot de school voor ulo toegelaten leerlingen naar herkomst

Afkomsig van (uit):	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.-christ.	rooms-kath.	overig	totaal	
G.l.o., v.g.l.o of b.l.o.	17 306	17 264	21 022	982	39 268	56 574
w.v. tot leerjaar II of hoger	36	121	398	18	537	573
V.h.m.o. of n.o.	827	604	936	102	1 642	2 469
w.v. tot leerjaar II of hoger	524	338	440	67	845	1 369
Buitenland of overzeese rijksdelen	285	198	306	22	526	811
w.v. tot leerjaar II of hoger	139	109	164	15	288	427
Totaal	18 418	18 066	22 264	1 106	41 436	59 854
w.v. tot leerjaar II of hoger	699	568	1 002	100	1 670	2 369

Tabel 5. Percentages in 1955 niet-bevorderde, resp. niet-geslaagde leerlingen der uloscholen

Richting	Leerjaar				Totaal
	I	II	III	IV	
Openbaar	24	21	16	16	20
Prot.-christ.	22	16	13	13	18
R.-kath.	21	17	14	11	17
Overig bijz.	16	13	14	20	15
Totaal bijz.	21	16	14	13	17
Algemeen totaal	22	18	15	14	18
w.v. jongens	26	20	15	15	21
meisjes	18	16	14	13	16

Tabel 6. Aantallen leerlingen die de school voor ulo voorgoed verlieten

	1954			1955		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
Vertrokken uit:						
leerjaar I	5 002	3 021	8 023	5 413	3 345	8 758
leerjaar II	3 223	3 139	6 362	3 515	3 293	6 808
leerjaar III	5 505	5 558	11 063	5 138	5 404	10 542
leerjaar IV	8 196	9 127	17 323	9 031	10 111	19 142
Niet naar leerjaren te verdelen:						
Vertrokken:						
naar het buitenland	287	302	589	293	338	631
wegens langdurige ziekte of overlijden	100	114	214	84	114	198
teruggeplaatst naar g.l.o.	836	404	1 240	885	468	1 353
overige *)	81	105	186	124	182	306
Totaal	23 230	21 770	45 000	24 483	23 255	47 738

*) Scholen met speciale onderwijsmethoden (bijv. montessoristelsel).

Tabel 7. Aantallen leerkrachten, werkzaam aan de scholen voor ulo

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.-christ.	rooms-kath.	overig	totaal	
1954 M.	1 545	1 519	1 142	91	2 752	4 297
	V. 177	99	803	38	940	1 117
	Tot. 1 722	1 618	1 945	129	3 692	5 414
1955 M.	1 629	1 631	1 208	92	2 931	4 560
	V. 206	100	826	41	967	1 173
	Tot. 1 835	1 731	2 034	133	3 898	5 733

toestand op 16 januari van de jaren 1955 en 1954; dit geldt niet van de tabellen 3, 4, 5 en, 6, waarin de kalenderjaren bedoeld zijn.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen *scholen*, onderscheiden naar de richting. In tabel 2 zijn de aantallen *leerlingen* van deze scholen vermeld. Tabel 3 vermeldt de aantallen leerlingen die resp. in 1954 en 1955 voor het eerst tot de uloschool werden toegelaten. In tabel 4 zijn deze leerlingen voor het jaar 1954 onderscheiden naar de *herkomst*. Tabel 5 bevat de percentages van de leerlingen der uloscholen die in 1955 niet werden bevorderd, c.q. niet voor het examen slaagden. Uit tabel 6 blijkt hoeveel leerlingen resp. in 1954 en 1955 de uloschool voorgoed verlieten. Tabel 7 tenslotte geeft een overzicht van de aantallen *leerkrachten*, werkzaam bij bovengenoemde tak van onderwijs.

De cijfers welke in deze tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen. Het aantal *scholen* (tabel 1) vermeerderde sinds het vorige jaar met 20, t.w. 4 openbare, 7 rooms-katholieke, 8 protestants-christelijke scholen en 1 andere bijzondere school.

Het aantal *leerlingen*, dat gedurende de jaren 1949, 1950 en 1951 vrijwel constant bleef (plm. 127 500), steeg in 1952 tot 132 493, in 1953 tot 139 437 en in 1955 tot 157 391 (tabel 2); sinds het vorige jaar is dit aantal toegenomen met 9564. Bij het openbaar onderwijs bedroeg de toeneming 3405 leerlingen en bij het bijzonder onderwijs 6159.

Blijkens tabel 3 werden in 1955 tot de uloschool 5290 leerlingen meer voor het eerst *toegelaten* dan in 1954. Deze toeneming is zowel een gevolg van de groeiende belangstelling voor het ulo als van de omstandigheid dat de geboortegeneraties waaruit de toegelatenen in 1955 afkomstig waren, groter in omvang zijn dan die waaruit de toegelatenen in 1954 afkomstig waren.

Van de in 1955 voor het eerst tot de uloschool toegelatenen werd blijkens tabel 3 96 % geplaatst in leerjaar I. Van het g.l.o. of het v.g.l.o. afkomstig was ongeveer 95 %, van het v.h.m.o. of het nijverheidsonderwijs 4 %, terwijl 1 % afkomstig was uit het buitenland of de overzeese rijkdelen (tabel 4).

Het aantal *voorgoed vertrokken* leerlingen (tabel 6) was in 1955 2738 groter dan in 1954.

Het aantal *leerkrachten* steeg van 5414 tot 5733 en vermeerderde dus met 319, doch bleef achter bij de toeneming van de schoolbevolking.

MULO-EXAMENS

Tabel 1. Resultaten der mulo-examens in 1955

Richting	Diploma A			Diploma B		Aanvullingsdiploma	
	geëxamineerd	geslaagd	van de afgewezen kandidaten B verkregen A	geëxamineerd	geslaagd	geëxamineerd	geslaagd
Jongens							
Neutraal	2 969	2 373	142	1 068	783	298	189
Prot.-christelijk . .	2 954	2 443	155	1 020	767	280	166
R.-katholiek . . .	4 580	3 815	81	429	323	964	703
Totaal	10 503	8 631	378	2 517	1 873	1 542	1 058
Meisjes							
Neutraal	3 717	3 060	50	311	228	18	11
Prot.-christelijk . .	3 511	3 025	59	361	275	20	12
R.-katholiek . . .	4 869	4 373	18	69	49	32	19
Totaal	12 097	10 458	127	741	552	70	42
Jongens en meisjes tezamen							
Neutraal	6 686	5 433	192	1 379	1 011	316	200
Prot.-christelijk . .	6 465	5 468	214	1 381	1 042	300	178
R.-katholiek . . .	9 449	8 188	99	498	372	996	722
Totaal	22 600	19 089	505	3 258	2 425	1 612	1 100

Tabel 2. Percentages geslaagden voor de mulo-examens in 1955

Richting	Diploma A			Diploma B			Aanvullingsdiploma		
	j.	m.	totaal	j.	m.	totaal	j.	m.	totaal
Neutraal	80	82	81	73	73	73	63	61	63
Prot.-christelijk	83	86	85	75	76	75	59	60	59
R.-katholiek	83	90	87	75	71	75	73	59	72
Totaal	82	86	84	74	74	74	69	60	68

In het jaar 1955 werden de mulo-examens, uitgaande van de verenigingen voor mulo en voor christelijk mulo en van de stichting „Het rooms-katholiek mulo-examen”, wederom onder toezicht van rijksgecommitteerden afgenomen.

Blijkens het door de voorzitter der rijksgecommitteerden uitgebrachte verslag waren de resultaten als vermeld in de tabellen op blz. 103/104. Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen geëxamineerden en geslaagden, tabel 2 van de percentages geslaagden.

In deze opgaven zijn mede begrepen de kandidaten en geslaagden die niet aan officiële uloscholen waren opgeleid.

Hoewel nog niet voldoende statistische gegevens beschikbaar zijn om nauwkeurig te kunnen vaststellen welk percentage van de in een bepaald jaar tot de uloscholen toegelaten leerlingen uiteindelijk het mulodiploma behaalt, leert een ruwe berekening, waarbij het aantal geslaagden betrokken wordt op het aantal der vier jaar tevoren toegelatenen, dat dit in 1955 ongeveer 50 % bedroeg.

STATISTISCHE GEGEVENS BETREFFENDE VACATURES, AFWEZIGHEID EN PLAATSVERVANGING BIJ HET LAGER ONDERWIJS

De staat op blz. 105/107 geeft een overzicht van het aantal vacatures bij het openbaar en het bijzonder onderwijs op 16 januari, 16 mei en 16 september 1955 in het wettelijk verplicht personeel, verbonden aan scholen voor gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs, uitgebreid lager onderwijs en buitengewoon lager onderwijs, en van het aantal vacatures in het boventallig personeel bij deze takken van onderwijs. Tevens is vermeld het aantal leerkrachten, dat op genoemde data afwezig was wegens ziekte, militaire dienst, enz. en hoeveel van deze leerkrachten door tijdelijke leerkrachten werden vervangen, alsmede het aantal vacatures dat niet was vervuld.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

	G.l.o.- en v.g.l.o.-scholen				Uitscholen				B.l.o.-scholen				Algemeen totaal		
	bijzonder		totaal	bijzonder		totaal	openbaar		bijzonder		totaal				
	openbaar	r.-k.		p.-c.	overig		openbaar	r.-k.	p.-c.	overig					
1)															
I. Aantal plaatsen in het <i>verplicht</i> personeel waarvoor geen onderwijzer in vaste dienst aanwezig was . . .	j 1352 m 1349 s 1383	533 526 557	323 318 339	45 37 47	2253 2230 2326	126 97 105	37 28 38	30 16 41	6 2 7	199 143 191	95 102 117	55 58 63	30 20 29	18 21 24	198 201 233
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:															
a. gehuwde vrouwen	j 530 m 620 s 604	186 212 179	159 177 172	28 23 24	903 1032 979	25 19 26	14 17 16	4 4 8	2 1 4	45 41 54	53 66 71	13 10 17	15 10 11	4 4 5	85 90 104
b. definitief gepensioneerden . . .	j 40 m 44 s 37	18 19 16	22 24 18	— — 1	81 87 72	27 28 10	2 1 1	8 4 10	— — 1	37 33 22	2 2 4	— — —	— — —	— — —	4 3 4
c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten	j 768 m 677 s 724	315 281 341	127 108 137	15 14 22	1225 1080 1224	62 41 57	13 10 15	9 4 11	3 1 1	87 56 84	35 31 40	42 44 42	9 9 15	9 10 11	95 94 108
Onvervuld	j 14 m 8 s 18	14 14 21	15 9 12	1 — —	44 31 51	12 9 12	8 — 6	9 4 12	1 — 1	30 13 31	5 3 2	— 4 4	4 1 3	5 6 8	14 14 17
II. Aantal plaatsen, besteld onder I, in het <i>overig</i> personeel (art. 56, 2e lid, alsmede onderwijzers voor rekening van gemeente of schoolbestuur)	j 338 m 345 s 432	208 197 168	139 154 191	42 19 40	727 715 1031	33 32 77	16 16 47	16 16 49	2 — 8	67 64 181	15 11 14	9 6 9	3 5 6	4 2 3	31 24 32
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:															
a. gehuwde vrouwen	j 98 m 109 s 127	48 47 63	54 65 62	9 9 14	209 230 266	12 12 16	4 3 15	— 2 11	— — 3	16 17 45	9 6 8	5 4 1	1 2 2	— — 1	17 12 12

(vervolg blz. 106)

j = 16 januari 1955; m = 16 mei 1955; s = 16 september 1955.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

	G.l.o.- en v.g.l.o.-scholen					Uitscholen					B.l.o.-scholen					Algemeen totaal	
	1)	bijkomend				totaal	bijkomend				totaal	bijkomend					totaal
		openbaar	T.-K.	P.-C.	overig		openbaar	T.-K.	P.-C.	overig		openbaar	T.-K.	P.-C.	overig		
b. definitief gepensioneerd . . .	j	5	6	8	2	21	6	—	5	—	11	—	—	—	32		
	m	4	7	7	—	18	4	—	4	—	8	—	—	—	26		
	s	4	11	6	2	23	14	5	8	1	28	—	—	—	51		
c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten	j	228	148	64	28	468	109	9	7	1	27	3	4	2	11 506		
	m	227	139	72	10	448	14	12	7	—	33	1	3	1	8 489		
	s	298	277	107	24	706	36	15	14	3	68	5	7	3	16 790		
Onvervuld	j	7	6	13	3	29	5	3	4	1	13	3	—	—	3 45		
	m	5	4	10	—	19	2	1	3	—	6	2	1	—	4 29		
	s	3	17	16	—	36	11	12	16	1	40	1	1	1	86		
III. Afwezig wegens ziekte, militaire dienst, enz.																	
a. <i>Verplicht</i> personeel	j	488	547	304	14	1353	57	54	33	—	144	38	35	11	5 89 1586		
	m	461	543	310	13	1327	44	39	31	1	115	42	34	12	3 91 1533		
	s	431	503	303	17	1256	49	33	20	—	102	31	36	13	5 85 1443		
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:	j	216	275	126	8	625	7	18	5	—	30	22	15	3	1 41 696		
a. gehuwde vrouwen	m	241	308	160	9	718	8	18	4	—	30	23	12	4	2 41 789		
	s	190	229	126	12	557	4	11	4	—	19	22	11	6	4 43 619		
b. definitief gepensioneerd . . .	j	29	23	26	2	80	9	3	11	—	23	2	1	2	— 5 108		
	m	22	17	36	1	76	4	2	6	—	12	5	—	1	7 95		
	s	14	11	30	1	56	13	3	2	—	18	2	—	—	2 76		
c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten	j	201	207	123	3	534	19	21	7	—	47	10	13	5	3 31 612		
	m	174	183	88	3	448	21	16	9	1	47	11	17	6	— 34 529		
	s	202	239	126	2	569	24	18	7	—	49	4	21	5	— 30 648		
Onvervuld	j	42	43	29	1	114	22	12	10	—	44	4	6	1	1 12 170		
	m	24	35	26	—	85	11	3	12	—	26	3	5	1	— 9 120		
	s	25	26	21	2	74	8	1	7	—	16	3	4	2	1 10 100		

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

b. <i>Boventalig personeel als bedoeld onder II</i>	j	41	18	15	1	75	3	—	2	—	5	1	—	—	—	—	1	81
	m	22	17	15	4	58	1	3	1	1	6	—	—	—	—	—	—	64
	s	37	15	11	2	65	4	2	—	—	6	—	—	—	—	1	1	72
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:																		
a. <i>gehuwde vrouwen</i>	j	18	6	7	1	32	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	34
	m	7	8	7	2	24	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	25
	s	11	4	6	2	23	2	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	26
b. <i>definitief gepensioneerden</i>	j	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
	m	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	s	1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
c. <i>andere tijdelijk aangestelde leerkrachten</i>	j	20	7	4	—	31	1	—	1	—	2	1	—	—	—	—	1	34
	m	12	9	2	—	23	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	25
	s	21	11	3	—	35	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	37
Onvervuld																		
IV. Totaal aantal plaatsen (I + II + III)	j	2219	1306	781	102	4408	219	107	81	8	415	149	99	44	27	319	5142	
	m	2177	1283	797	73	4330	174	86	64	4	328	155	98	37	26	316	4974	
	s	2283	1445	844	106	4978	235	120	110	15	480	162	108	48	33	351	5509	
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:																		
a. <i>gehuwde vrouwen</i>	j	862	515	346	46	1769	46	36	9	2	93	84	33	19	7	143	2005	
	m	977	575	499	43	2004	39	38	10	2	89	95	26	16	6	143	2236	
	s	932	475	366	52	1825	48	43	23	7	121	101	29	19	10	159	2105	
b. <i>definitief gepensioneerden</i>	j	74	49	56	5	184	42	5	24	—	71	4	1	4	—	9	264	
	m	70	43	68	1	182	36	3	14	—	53	7	—	1	2	10	245	
	s	56	38	55	4	153	37	9	20	2	68	6	—	—	—	6	227	
c. <i>andere tijdelijk aangestelde leerkrachten</i>	j	1217	677	318	46	2258	92	43	24	4	163	49	59	16	14	138	2559	
	m	1090	612	270	27	1999	77	39	20	2	138	45	62	18	11	136	2273	
	s	1245	868	373	48	2534	118	49	32	4	203	49	70	23	12	154	2891	
Onvervuld																		
	j	66	65	61	5	197	39	23	24	2	88	12	6	5	6	29	314	
	m	40	53	50	2	145	22	6	20	—	48	8	10	2	7	27	220	
	s	50	64	50	2	166	32	19	35	2	88	6	9	6	11	32	286	

¹⁾ j = 16 januari 1955; m = 16 mei 1955; s = 16 september 1955.

BIJDAGENBESLUIT LAGER-ONDERWIJSWET 1920

Bij Koninklijk besluit van 20 mei 1955, no. 23 (*Stb.* 218) zijn in het Bijdragenbesluit Lager-onderwijswet 1920 de volgende wijzigingen aangebracht:

1. Het eerste lid van artikel 12 wordt gelezen:

1. Indien de voorschriften van artikel 4 geen behoorlijke basis vormen voor het vaststellen van de door de woongemeenten gedurende het driejarig tijdvak 1955, 1956 en 1957 verschuldigde bijdragen, kunnen gedeputeerde staten op verzoek van burgemeester en wethouders van de schoolgemeente beslissen, dat, in afwijking van het in artikel 4 bepaalde, voor die schoolgemeente uitsluitend rekening zal worden gehouden met de in het tweede lid van dat artikel bedoelde uitgaven en inkomsten over het jaar 1953, alsmede met het gemiddelde aantal leerlingen dat in dat jaar als werkelijk schoolgaande bekend stond.

2. In het tweede lid zijn de jaartallen 1950 vervangen door: 1953.

3. Het derde lid van artikel 14 wordt gelezen:

3. Met betrekking tot het jaar 1955 worden de in de artikelen 3, 7, 9 en 11 van dit besluit genoemde termijnen verlengd voor de duur van zes maanden.

Ter toelichting diene het volgende.

Bij Koninklijk besluit van 21 juli 1952 (*Stb.* 423) werd o.m. wijziging gebracht in artikel 12 van de slot- en overgangsbepalingen van het Bijdragenbesluit Lager-onderwijswet 1920. Met het oog op het feit dat in tal van gemeenten de laatste gemeenterekening, die op 31 december 1951 was afgesloten of voorlopig vastgesteld, het jaar 1947 of een der voorafgaande jaren betrof, leverden deze rekeningen, doordat de onderwijskosten in die jaren aanmerkelijk lager waren dan in 1952, geen behoorlijke basis op voor de vaststelling van de gemiddelde nettokosten per leerling voor het driejarige tijdvak 1952, 1953 en 1954. In verband daarmee is toen artikel 12 gewijzigd in die zin dat gedeputeerde staten, indien burgemeester en wethouders van een schoolgemeente zulks zouden verzoeken, 1950 als basisjaar konden nemen en voorzover de gemeenterekening over dat jaar nog niet voorlopig was vastgesteld, gedeputeerde staten zodanige gegevens tot grondslag konden nemen dat naar hun oordeel het bedrag per leerling, dat zou zijn vastgesteld, indien de gemeenterekening over 1950 wel zou zijn afgesloten, zoveel mogelijk werd benaderd.

Ook voor het driejarig tijdvak 1955, 1956 en 1957 verdiende een oplossing in deze zin aanbeveling. In een aantal gemeenten is namelijk de laatste voorlopig vastgestelde gemeente rekening die van het jaar 1949, terwijl sedert dat jaar de onderwijskosten nog weer sterk zijn gestegen. In analogie met de destijds voor het driejarig tijdvak 1952, 1953 en 1954 gekozen oplossing werd nu voor het driejarig tijdvak 1955, 1956 en 1957 de mogelijkheid geschapen het jaar 1953 als basisjaar te nemen. Hierop heeft de wijziging van artikel 12 betrekking.

Voorts zouden, in verband met de wijziging van artikel 12, voor het jaar 1955 de in de artikelen 3, 7, 9 en 11 genoemde termijnen worden verlengd, hetgeen een wijziging van het derde lid van artikel 14 van dit besluit noodzakelijk maakte.

FRIES OP DE LAGERE SCHOOL

Instelling adviescommissie

Door gedeputeerde staten van Friesland werd dit jaar een commissie ingesteld, die gemeente- en schoolbesturen advies zou geven omtrent de vraag of gebruik moest worden gemaakt van de gegeven mogelijkheid in de eerste leerjaren van de lagere school Fries als voertaal te bezigen en omtrent de wijze waarop deze mogelijkheid kon worden verwezenlijkt.

Tot voorzitter der adviescommissie werd benoemd de heer L. F. Kleiterp, hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de derde hoofdinspectie.

Fries als voertaal

Bij de wet van 20 mei 1955 (*Stb.* 225) werd een regeling getroffen het betreffende onderwijs in de Friese taal en het gebruik van die taal of van een streektaal als voertaal bij het lager onderwijs. In verband hiermede werden de artikelen 2 en 3 der Lager-onderwijswet, alsmede artikel 21bis van de wet van 19 januari 1950 (*Stb.* K. 14) en de artikelen 41, 45 en 55 van de Kweekschoolwet gewijzigd. De wet van 20 mei 1955 bevat o.m. een artikel betreffende de bevoegdheid tot het geven van onderwijs in de Friese taal.

VERBOD VAN BEDRIJFSARBEID VOOR 14-JARIGE MEISJES

De wijziging die op 14 juli 1955 in de Arbeidswet 1919 werd aangebracht, had consequenties voor het lager onderwijs. Bij deze wijziging werd namelijk een verbod van bedrijfsarbeid voor 14-jarige leerplichtige meisjes van kracht. Hierop vestigde de minister de aandacht van belanghebbenden bij zijn circulaire van 21 juni 1955, no. 15148, afd. L.O., en van 29 augustus 1955, no. 17505, afd. L.O.

SANITAIRE VOORZIENINGEN IN SCHOLEN

Bij circulaire van 14 oktober 1955, no. 14107, afd. L.O., wees de minister belanghebbenden op ongewenste toestanden inzake de sanitaire voorzieningen in scholen. Op verzoek van zijn ambtgenoot van sociale zaken en volksgezondheid drong hij er voorts op aan de nodige maatregelen ter verbetering te treffen.

SCHOOLMELKVERSTREKKING

Van de zijde van het Centraal schoolmelkcomité bereikte de minister het verzoek zijn medewerking te verlenen om te komen tot uitbreiding van de schoolmelkverstrekking op de kleuterscholen en de scholen voor lager onderwijs. Hoewel de minister bekend was met de daaraan verbonden bezwaren, achtte hij niettemin de resultaten van de schoolmelkverstrekking dermate gunstig, dat hij de daarbij betrokken personen en instanties verzocht daartoe medewerking te blijven dan wel te gaan verlenen (circulaire van 28 december 1955, no. 55360, afd. L.O.).

VERKEERSONDERWIJS

Bij circulaire van 28 oktober 1955, no. 20 367, afd. L.O., deelde de staatssecretaris aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties mede dat de minister voornemens

was in de maanden januari en februari 1956 cursussen in het leven te roepen, die beoogden, in de toekomst aan elke kweekschool voor onderwijzers(essen) door enige leraren op verantwoorde wijze verkeersonderwijs te kunnen doen geven. In overleg met de ministers van binnenlandse zaken, van justitie en van verkeer en waterstaat en in samenwerking met het Verbond voor veilig verkeer kwam een organisatie van deze cursussen tot stand.

AANWIJZING DIPLOMA INZAKE HANDELSKENNIS

De staatssecretaris van economische zaken heeft bij beschikking van 25 mei 1955, no. 26363 MSW/WV, Directoraat-Generaal voor de Middenstand, als diploma, uit het bezit waarvan het voldoen aan de in de Koninklijke besluiten, vastgesteld ter uitvoering van de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 (*Stb.* 619), vermelde minimumeisen van handelskennis kan blijken, aangewezen het mulodiploma A of B, uitgereikt hetzij door de Vereniging voor mulo en de Vereniging voor christelijk mulo gezamenlijk, hetzij door de stichting Het rooms-katholiek mulo-examen (gesticht bij akte van 15 maart 1924), mits uit een op het diploma gestelde aantekening blijkt, dat de houder met gunstig gevolg is geëxamineerd in de vakken boekhouden, rekenen, handelskennis, bedrijfsleer en rechts- en wetskennis en deze aantekening mede-ondertekend is door de geëxamineerde van de minister van economische zaken.

FASTSTELLING DIENSTTIJD I.V.M. TOEKENNING JUBILEUMGRATIFICATIE

Daar zich bij de vaststelling van de diensttijd van hoofden en onderwijzers bij het lager onderwijs enkele vraagpunten voordeden, speciaal met betrekking tot de tijd, doorgebracht als kwekeling met akte, als vakonderwijzer of aan een cursus Indische vorming, bracht de minister in een brief, gedateerd 24 januari 1955, zijn beslissingen dienaangaande ter kennis van het bestuur van de A.N.O.F. Dienovereenkomstig zal als diensttijd, bedoeld in artikel 3 van het Koninklijk besluit van 18 februari 1952 (*Stb.* no 74) in het vervolg in aanmerking worden gebracht alle tijd die de onderwijzer heeft doorgebracht als kwekeling met akte — al dan niet zelfstandig werkzaam — zomede de tijd, als vakonderwijzer doorgebracht, een en ander, voorzover die tijd niet reeds uit anderen hoofde als zodanig geldig was. De tijd, doorgebracht aan een cursus ter voorbereiding voor een onderwijsfunctie in Indonesië, werd gelijkgesteld met de tijd, doorgebracht op wachtgeld, als bedoeld in artikel 4 van voornoemd besluit.

ONDERWIJZERS EN MILITAIRE DIENST

Uitstel van opkomst voor onderwijzers

De minister van oorlog en marine bepaalde ten behoeve van het lager onderwijs, dat aan dienstplichtige onderwijzers, van wie bleek, dat voor hen geen plaatsvervangers beschikbaar waren en die gedurende het lopende schooljaar de eerste oefening zouden moeten aangaan of vervolgen, op hun desbetreffend verzoek, uitstel van opkomst voor de duur van het jaar 1955 zou worden verleend. Klein verlof, in afwachting van groot verlof, kon worden verleend aan voor eerste oefening in werkelijke dienst zijnde abiturienten van hogereburger-

scholen of gymnasiums, die in april 1955 de spoedopleiding voor onderwijzer zouden gaan volgen. Deze regeling gold slechts voor die groep, die betrekkelijk kort daarna de eerste oefening zou beëindigen (zie *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 5, blz. 94).

Uitstel van eerste oefening

Ofschoon de grote behoefte aan personeel voor de strijdkrachten en in het bijzonder de behoefte aan personen, geschikt voor het volgen van de kaderopleiding, niet toelieten, de in 1954 getroffen regeling van ruime vrijstelling van militaire dienst voor onderwijzend personeel te continueren, vond de minister van oorlog niettemin aanleiding voor het jaar 1955 nog de volgende beperkte vrijstellingsregeling vast te stellen.

Aan onderwijzers die uitstel kregen voor het schooljaar 1954/1955 kon, op hun verzoek, verder uitstel worden verleend voor het schooljaar 1955/1956.

Aan de onderwijzer die vóór 15 september 1955 een wettelijke vacature vervulde aan een twee- of driemannschool, kon, op zijn verzoek, eveneens uitstel worden verleend voor het schooljaar 1955/1956.

Aan degenen die op 3 augustus 1955 onder de wapenen moesten komen, zou, in afwachting van een te verkrijgen betrekking als hiervoren bedoeld, geen uitstel worden verleend. Kregen zij echter vóór 15 september 1955 een benoeming aan een twee- of driemannschool en kon niet op andere wijze in die vacature worden voorzien, dan kon hun voor het lopende schooljaar, op hun verzoek, uitstel van het nog te vervullen gedeelte der eerste oefening worden verleend.

In andere gevallen zou geen uitstel worden verleend, tenzij de toestand aan enige school zo schrijnend was, dat het vertrek van de dienstplichtige een noodtoestand zou veroorzaken. (Persbericht van de Legervoorlichtingsdienst, opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, nos 22/23, blz. 381).

VERVOLGNOTA TOEKOMSTIGE BEHOEFTE AAN ONDERWIJZERS

Op 1 februari 1955 zond de minister aan de leden der Staten-Generaal de Vervolgnota betreffende de toekomstige behoefte aan onderwijzers bij het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs en de voorziening in die behoefte. De vorige desbetreffende nota bevatte een prognose tot 1970; de huidige is bijgewerkt tot 1980, waarbij o.m. rekening is gehouden met de invloed van het verlaagde emigratiesaldo. De vervolgnota bevat voorts nadere bijzonderheden betreffende: de confrontatie van de prognose met nieuwe statistische gegevens, maatregelen op korte en lange termijn, de onderbreking van de studie na de tweede leerkring en de inschakeling via een spoedopleiding van kleuterleidsters met diploma B bij het gewoon lager onderwijs.

Een uittreksel van de vervolgnota is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no. 3, blz. 47/48.

JAARWEDDE GEHUWDE ONDERWIJZERESSEN

Inzake bovengenoemd onderwerp richtte de minister aan de daarvoor in aanmerking komende instanties de onderstaande circulaire, gedagtekend 4 april 1955, no 1489, afd.L.O.

Krachtens het bepaalde in artikel 56, zesde lid, artikel 97, vierde lid onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920 en artikel 25, eerste lid onder *a*, van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 wordt de jaarwedde of wedde van de gehuwde vrouw, die benoemd wordt tot onderwijzeres, op de rijksvergoeding resp. de rijksbijdrage in mindering gebracht, tenzij de minister op een desbetreffend verzoek van het gemeente- of schoolbestuur beslist, dat deze vermindering niet zal plaatsvinden.

BEVORDERING STUDIEZIN DER ONDERWIJZERS

Bij Koninklijk besluit van 3 oktober 1955 (*Stb.* 453) werd een regeling getroffen voor het toekennen van een beloning aan onderwijzers die een bevoegdheid behalen welke in het belang is van het uitgebreid lager onderwijs.

Bij dit besluit werd het volgende bepaald:

Het hoofd en de onderwijzer van een school voor lager onderwijs ontvangt van 1 september 1954 tot een nader door Ons te bepalen datum bij het behalen van een der lagere akten Frans, Duits, Engels, wiskunde, handelskennis of lichamelijke oefening(s), ofwel bij het verkrijgen van een hogere bevoegdheid in een der vakken, een beloning van f 250, —.

Bij een beschikking, waarvan de tekst is opgenomen in *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 38, blz. 622, werd bekendgemaakt, dat hoofden en onderwijzers, in werkelijke dienst bij het lager onderwijs, een geldelijke bijdrage in de kosten van hun studie kunnen verkrijgen, indien deze in het belang was van het onderwijs. Hoofden en onderwijzers die niet een zodanige cursus volgen, doch studeren voor een wettelijke onderwijsbevoegdheid, zullen een bedrag ontvangen van f 225, — bij het behalen van een bevoegdheid voor het lager onderwijs en van f 375, — bij het behalen van een hogere bevoegdheid.

Indien deze hoofden en onderwijzers een niet aan een kweekschool verbonden cursus volgen, die niet opleidt voor een wettelijke bevoegdheid, doch die naar het oordeel van de minister van belang is voor het onderwijs, wordt het bedrag der bijdrage door de minister afzonderlijk vastgesteld.

Bovenstaande regeling geldt niet voor de studie voor de akte als volledig bevoegd onderwijzer of voor de hoofdakte.

De beschikking is in werking getreden op 1 september 1954.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT

Tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Leeuwarden* werd benoemd de heer K. Elzinga, als opvolger van de heer L. Schipper, die op 1 mei 1954 zijn functie van inspecteur van het lager onderwijs de inspectie *Leeuwarden* had verwisseld met die van inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn*.

IV. BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

De hierna volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het buitengewoon lager onderwijs in het schooljaar 1954/1955. Ter vergelijking zijn mede opgenomen de gegevens over het voorafgaande schooljaar. De cijfers betreffen de toestand resp. op 1 januari 1955 en 1 januari 1954.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen scholen en hun leerlingen, onderscheiden naar de richting, tabel 2 van de aantallen scholen en klassen voor *inbezielen* en hun leerlingen en leerkrachten, eveneens onderscheiden naar de richting. In tabel 3 zijn de aantallen leerlingen vermeld die in 1954 voor het eerst tot een school voor b.l.o. werden toegelaten, in tabel 4 de aantallen leerlingen die in 1954 het b.l.o. *voorgoed* verlieten. Tabel 5 tenslotte bevat een overzicht van de aantallen *leerkrachten* bij bovengenoemde tak van onderwijs.

Voor het overzicht van het aantal vacatures bij het openbaar en het bijzonder buitengewoon lager onderwijs op 16 januari, 16 mei en 16 september 1955 in het wettelijk verplicht personeel en van het aantal vacatures in het boventallig personeel bij deze tak van onderwijs moge worden verwezen naar de staat op blz. 105 van dit verslag.

Tabel 1. Aantallen scholen voor b.l.o. en hun leerlingen, onderscheiden naar de richting

Onderwijs aan:	Openbaar		Prot.-christ.		R.-kath.	
	scholen	leerlingen	scholen	leerlingen	scholen	leerlingen
Zwakzinnigen	90	10 763	60	6 458	101	13 246
Dooftommen	—	—	1	285	2	420
Slechthorenden	2	459	—	—	2	121
Blinden en slechthorenden	—	—	1	104	2	146
Lichamelijk gebrekkigen	1	70	1	79	1	114
Tuberculeuze kinderen	—	—	2	104	9	655
Ziekelijke kinderen	7	824	—	—	—	—
Kinderen lijdende aan toevallen	—	—	1	175	1	95
Zeer moeilijk opvoedbaren	6	526	5	352	3	152
Regerings- of voogdijpupillen	—	—	2	310	16	1 750
Kinderen in ped. instituten	1	231	1	159	1	69
Kinderen met andere moeilijkheden	2	268	4	318	1	93
Kinderen op schippersscholen *)	7	.	13	.	7	.
Totaal 1955	116	13 141	91	8 344	146	16 861
1954	112	12 634	82	7 625	138	16 029
waarvan zwakzinnigen	85	10 478	52	5 808	98	12 629

. = onbekend.

(vervolg op blz. 114)

*) De leerlingen van schippersscholen zijn niet in de tabel opgenomen.

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het buitengewoon lager onderwijs 1951/52—1954/55”, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Onderwijs aan:	Overig bijz.		Totaal			
			1955		1954	
	scholen	leer- lingen	scholen	leer- lingen	scholen	leer- lingen
Zwakzinnigen	6	424	257	30 891	241	29 344
Dooftommen	3	590	6	1 293	6	1 257
Slechthorenden	3	354	7	934	6	830
Blinden en slechtzenden	4	232	7	482	7	428
Lichamelijk gebrekkigen	1	21	4	284	4	257
Tuberculeuze kinderen	4	433	15	1 192	14	1 127
Ziekelijke kinderen	8	545	15	1 369	13	1 286
Kinderen lijdende aan toevallen	—	—	2	270	2	247
Zeer moeilijk opvoedbaren	3	104	17	1 134	17	1 074
Regerings- of voogdijpupillen	—	—	18	2 060	17	2 095
Kinderen in ped. instituten	—	—	3	459	3	410
Kinderen met andere moeilijkheden	2	187	9	866	8	724
Kinderen op schippersscholen *)	1	—	1) 28	—	2) 28	—
Totaal 1955	35	2 890	388	41 236	—	—
1954	34	2 791	—	—	366	39 079
waarvan zwakzinnigen	6	429	—	—	241	29 344

— = onbekend.

*) De leerlingen van schippersscholen zijn niet in de tabel opgenomen.

1) Bovendien waren er nog 15 speciale continu- en/of ligplaatsklassen.

2) Idem 14.

Tabel 2. Aantallen scholen en klassen voor imbecielen, hun leerlingen en leerkrachten

	Open- baar	Prot- christ.	R.-kath.	Overig bij- zonder	Totaal	
					1955	1954
a. Scholen uitsluitend voor imbecielen	12	8	7	—	27	22
b. Scholen met één of meer klassen voor imbecielen	36	26	38	2	102	104
c. Leerlingen op scholen of in klassen voor imbecielen						
1955	1 814	1 278	1 713	37	4 842	—
1954	1 717	1 132	1 614	38	—	4 501
d. Hoofden van en onderwijzers aan scholen of in klassen voor imbecielen						
1955	118	85	116	3	322	—
1954	115	75	113	3	—	306

BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Tabel 3. Aantallen in 1954 voor het eerst tot een school voor b.l.o. toegelaten leerlingen ¹⁾

Leerlingen	Totaal	Waarvan tevoren een school voor g.l.o. bezochten
Zwakzinnigen	8 182	5 669
Doofstommen	172	7
Slechthorenden	264	95
Blinden en slechtzienden	107	40
Lichamelijk gebrekkigen	246	137
Tuberculeuze kinderen	967	584
Ziekelijke kinderen	1 131	1 026
Kinderen lijdende aan toevallen	131	71
Zeer moeilijk opvoedbaren	733	575
Regerings- of voogdijpupillen	756	561
Kinderen in pedologische instituten	237	206
Kinderen met andere moeilijkheden	364	303
Totaal 1954	11 359	9 274
1953	10 541	8 568

Tabel 4. Aantallen leerlingen die in 1954 het b.l.o. voorgoed verlieten ¹⁾

Leerlingen	Totaal	Hiervan gingen terug naar het g.l.o.: ²⁾
Zwakzinnigen	6 635	297
Doofstommen	134	4
Slechthorenden	160	32
Blinden en slechtzienden	53	1
Lichamelijk gebrekkigen	219	133
Tuberculeuze kinderen	902	643
Ziekelijke kinderen	1 048	854
Kinderen lijdende aan toevallen	108	54
Zeer moeilijk opvoedbaren	673	107
Regerings- of voogdijpupillen	791	161
Kinderen in pedologische instituten	188	42
Kinderen met andere moeilijkheden	222	57
Totaal 1954	9 202	2 385
1953	8 961	2 222

¹⁾ Zonder leerlingen van scholen en klassen voor schipperskinderen.

²⁾ Bovendien gingen in totaal 629 (in 1953 604) leerlingen naar het ulo, v.h.m.o. of n.o.

BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Tabel 5. Aantallen leerkrachten bij het b.l.o.

Onderwijs aan:	Open- baar	Prot.- christ.	R.-kath.	Overig bij- zonder	Totaal	
					1955	1954
Zwakzinnigen	656	396	799	31	1 882	1 799
Doofstommen	—	32	48	68	148	141
Slechthorenden	35	—	9	25	69	59
Blinden en slechtzienden	—	11	14	25	50	45
Lichamelijk gebrekkigen	6	7	10	2	25	22
Tuberculeuze kinderen	—	8	46	34	88	77
Ziekelijke kinderen	40	—	—	25	65	60
Kinderen lijdende aan toevallen	—	12	7	—	19	18
Zeer moeilijk opvoedbaren	40	27	14	8	89	85
Regerings- of voogdijpupillen	—	16	91	—	107	105
Kinderen in ped. instituten	20	13	8	—	41	38
Kinderen met andere moeilijkheden	18	27	7	15	67	55
Kinderen op schipperscholen *)	39	80	26	5	150	139
Totaal 1955	854	629	1 079	238	2 800	
1954	827	570	1 027	221		2 645
waarvan bij het onderwijs aan zwakzinnigen	643	356	771	30		1 800

*) Inclusief de leerkrachten van 14 speciale continu- en/of ligplaatsklassen, verbonden aan scholen voor g.l.o.

WIJZIGING BESLUIT B.L.O. 1949

Bij Koninklijk besluit van 26 november 1955 (*Stb.* 526) is het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 gewijzigd. Deze wijziging, die in werking is getreden op 1 januari 1956, beoogde in de eerste plaats de scholen en klassen voor woonwagenkampkinderen onder het buitengewoon lager onderwijs te rangschikken. Voorts werden in genoemd besluit enige technische wijzigingen aangebracht.

In 1955 bestonden er acht bijzondere scholen voor woonwagenkampkinderen, t.w. te Amersfoort, Apeldoorn, Breda, Eindhoven, Emmen, 's-Hertogenbosch, Maastricht en Schiedam en één openbare school voor zodanige kinderen te Utrecht, terwijl de oprichting van nog enige van dergelijke scholen in voorbereiding was. Voorts waren aan de bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs te Alkmaar, Arnhem, Enschede, 's-Gravenhage, Heesch, Hengelo (O.), Nijmegen, Tilburg, Venlo en Weert en aan de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs te Almelo, Amsterdam, Emmen, Groningen, Lecuwarden, Rotterdam en Zwolle afzonderlijke klassen voor woonwagenkampkinderen verbonden. Het aantal leerlingen dezer scholen en klassen steeg sedert 1951 van 363 tot 815 in 1955. Met het oog op deze groei heeft de minister gemeend voor bedoelde scholen en klassen een regeling te moeten treffen, waardoor zij tot het buitengewoon lager onderwijs kwamen te behoren. Voor een nadere toelichting, ook wat betreft de technische wijzigingen, zij verwezen naar de O.K.W. Mededelingen 1955, no 45, blz. 706.

RIJDENDE PRINSES BEATRIXSCHOOL ¹⁾

Teneinde tijdens het kermisseizoen geregeld onderwijs te kunnen geven aan leerplichtige kinderen van ouders van kermisinrichtingen, werd indertijd in Groningen — op initiatief van enkele aldaar wonende kermisexploitanten en leerkrachten met ervaring op het gebied van het onderwijs aan schipperskinderen — in het leven geroepen de „Stichting rijdende school”.

Op 4 februari 1955 heeft deze stichting de rijdende „Prinses Beatrixschool” in gebruik genomen.

De eigenlijke school is een aanhangwagen van 10 meter lengte, plaats biedend aan 24 leerlingen. De modern ingerichte woonwagen fungeert als „trekker”, waarin het hoofd der school (D. C. van Ladenstein) woont met vrouw en dochtertje.

De school staat tijdens het kermisseizoen (april—eind oktober) op de kermissen. In de winter is zij gestationeerd in een der steden, waar de exploitanten zich concentreren. In het verslagjaar was dit Groningen.

Het onderwijs is individueel, evenals dat aan schipperskinderen. De leerlingen krijgen, evenals bij het onderwijs aan schipperskinderen, een map met leerboekjes (rijksleermiddelen) mee naar „huis” (de kermiswagen). In het administratieboekje worden de resultaten opgetekend. De kinderen kunnen hierdoor op elke gewone school, en zeker op de resp. scholen voor schipperskinderen, gemakkelijk geholpen worden.

De school draagt een neutraal karakter. In het stichtingsbestuur hebben ook twee burgemeesters zitting, als vertegenwoordigers van de gemeentelijke overheid.

LEERMIDDELEN VOOR SCHIPPERSKINDEREN

Inzake bovengenoemd onderwerp zond de minister onderstaande circulaire van 29 maart 1955, no 2003, afd. L.O., aan de hoofden der scholen voor schipperskinderen, de hoofden der scholen voor gewoon lager onderwijs waaraan klassen voor schipperskinderen zijn verbonden, en aan de hoofden der scholen voor gewoon lager onderwijs, waar een depot van leermiddelen voor schipperskinderen is gevestigd.

Bij beschikking van 16 oktober 1954, no 10849, afd. L.O., gepubliceerd in de *Nederlandse Staatscourant* van 15 maart 1955, no 52, is het administratieboekje voor schipperskinderen, bedoeld in artikel 5, vijfde lid, van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949, gewijzigd. Deze wijziging betreft in hoofdzaak een herziening van de bijlage van dit boekje, waarin een verdeling van de in de leermiddelen voor varende schipperskinderen voorkomende leerstof in taken is opgenomen. Voorts zijn in het nieuwe administratieboekje aanwijzingen opgenomen voor het geneeskundig schooltoezicht. Deze administratieboekjes zijn bij de afdeling Lager Onderwijs, bureau B.L.O., van mijn ministerie verkrijgbaar.

De administratieboekjes welke reeds zijn uitgereikt, behoeven niet te worden ingenomen. Bij mijn ministerie zijn eveneens nieuwe bijlagen afzonderlijk verkrijgbaar, welke in de reeds uitgereikte administratieboekjes kunnen worden gevoegd.

Gaarne zal ik vernemen hoeveel nieuwe administratieboekjes en afzonderlijke bijlagen U nodig heeft. Ik vestig er nog uw aandacht op, dat in de lijst van in bruikleen verstrekte leermiddelen voor varende

¹⁾ Zie ook blz. 430 en de foto op blz. 431.

schipperskinderen eveneens enige wijzigingen zijn aangebracht. De „Beknopte atlas van Europa en de werelddelen” van Prop is vervangen door de „Kleine schoolatlas der gehele aarde” door Bos en Van Balen. In het vervolg zullen laatstgenoemde atlassen voor deze kinderen in bruikleen worden verstrekt.

Tevens wordt voor het vak aardrijkskunde een takenboekje ingevoerd. Deze takenboekjes worden momenteel gedrukt.

Ik verzoek de hoofden van scholen, waaraan leermiddelen voor varende schipperskinderen in depot worden verstrekt, mij mede te delen hoeveel takenboekjes voor aardrijkskunde zij wensen te ontvangen.

STEUN IN DE HUISVESTINGSKOSTEN VOOR SCHIPPERSKINDEREN

Betreffende bovengenoemd onderwerp zond de minister van sociale zaken en volksgezondheid onder dagtekening van 1 augustus 1955, afd. S.B. en C.A., no 7107, aan de gemeentebesturen de volgende circulaire:

Hierbij moge ik voor het volgende uw aandacht vragen.

Het Rijk (Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen) verstrekt een tegemoetkoming in de bijzondere kosten welke schippers hebben te dragen tengevolge van de huisvesting van hun aan de wal schoolgaande kinderen. Onder „bijzondere kosten” worden niet begrepen de uitgaven voor levensonderhoud, welke ten laste van de schipper zouden komen, indien het kind aan boord van het schip zou verblijven. In overleg met de verschillende verenigingen op het gebied van onderwijs aan schipperskinderen is vastgesteld, dat het bedrag van deze uitgave ten minste f 9,— per kind per week bedraagt. De schipper zelf moet dus minimaal f 9,— per week bijdragen in de totale huisvestingskosten van het kind.

Gebleken is echter, dat een aantal schippers zulke geringe inkomsten heeft, dat voor het levensonderhoud bij verblijf aan boord van een kind geen f 9,— per week ten koste kan worden gelegd. Het ten laste van de schipper komende aandeel in de huisvestingskosten in verband met schoolbezoek betekent dan voor hem een extra-uitgave, welke hij niet kan opbrengen.

In overleg met mij heeft mijn ambtgenoot van onderwijs, kunsten en wetenschappen de hiervoor bedoelde verenigingen erop gewezen, dat ingevolge de sociaal-economische hulpverleningsregeling voor zelfstandigen algemene hulp kan worden geboden aan iedere zelfstandige, die door te geringe inkomsten in financiële moeilijkheden geraakt.

Gaarne wil ik in verband met het schoolbezoek van schipperskinderen mijnerzijds uw aandacht op deze mogelijkheid vestigen. Ik zal het op prijs stellen, indien U bereid bent zo nodig langs deze weg de financiële moeilijkheden te dezer zake tot oplossing te brengen.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT

Met ingang van 1 september 1955 werd tot inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs, met standplaats Rotterdam, benoemd de heer H. J. Goudt.

V. ONDERWIJZERSOPLEIDING

STATISTISCHE GEGEVENS

De hierna volgende tabellen ¹⁾ geven gezamenlijk een beeld van de onderwijzersopleiding naar de toestand op 16 september 1955.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen *kweekscholen* met de aantallen *leerlingen* in opleiding voor de onderwijzersakte. In tabel 2 zijn deze leerlingen ingedeeld naar de *leerjaren*.

(vervolg blz. 121)

Tabel 1. Aantallen kweekscholen met hun leerlingen voor de onderwijzersakte

Richting	1954				1955			
	Scholen	Leerlingen			Scholen	Leerlingen		
		m.	v.	totaal		m.	v.	totaal
<i>A. Absoluut . . .</i>								
<i>Openbaar</i>								
Rijks	22	1 634	1 378	3 012	22	1 953	1 687	3 640
Gemeentelijk . . .	3	359	351	710	3	501	441	942
Totaal	25	1 993	1 729	3 722	25	2 454	2 128	4 582
<i>Bijzonder</i>								
Prot.-christelijk . .	22	1 712	1 833	3 545	23	2 121	2 211	4 332
R.-katholiek	38	2 433	2 953	5 380	38	3 023	3 292	6 315
Overig	1	43	78	121	1	54	91	145
Totaal	61	4 188	4 864	9 052	62	5 198	5 594	10 792
Algemeen totaal ²⁾ .	86	6 181	6 593	12 774	87	7 652 ³⁾	7 722 ³⁾	15 374 ³⁾
<i>B. In procenten</i>								
<i>Openbaar</i>								
Rijks	26	26	21	24	25	26	22	24
Gemeentelijk	3	6	5	5	3	7	6	6
Totaal	29	32	26	29	28	33	28	30
<i>Bijzonder</i>								
Prot.-christelijk . .	26	28	28	28	26	27	28	28
R.-katholiek	44	39	45	42	45	39	43	41
Overig	1	1	1	1	1	1	1	1
Totaal	71	68	74	71	72	67	72	70
Algemeen totaal . .	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van de onderwijzersopleiding 1955/1956“, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁾ W.o. 10 (9) scholen, t.w. 1 (1) rijks-, 3 (3) prot.-chr., 5 (4) r.-kath. scholen en 1 (1) andere bijzondere school met een parallelafdeling, welke afdelingen 507 (259) mannen en 601 (469) vrouwen, totaal 1108 (728) leerlingen telden. De cijfers tussen haakjes hebben betrekking op 1954.

³⁾ W.o. 1158 mannelijke en 738 vrouwelijke, in totaal 1896 leerlingen van de spoeopleiding.

ONDERWIJZERSOPLEIDING

Tabel 2. Aantallen kweekschoolleerlingen in opleiding voor de onderwijzersakte per leerjaar

Richting	Leer- jaar I	Leer- jaar II	Leer- jaar III	Leer- jaar IV	Spoed- opleiding	Totaal
<i>Openbaar</i>						
Rijks	812	729	800	804	495	3 640
Gemeentelijk	192	185	208	173	184	942
Totaal	1 004	914	1 008	977	679	4 582
<i>Bijzonder</i>						
Prot.-christelijk	1 080	1 034	927	887	404	4 332
R.-katholiek	1 446	1 419	1 343	1 324	783	6 315
Overig	34	28	21	32	30	145
Totaal	2 560	2 481	2 291	2 243	1 217	10 792
Algemeen totaal 1955	3 564	3 395	3 299	3 220	1 896	15 374
1954	3 601	2 736	3 308	3 129		12 774

Tabel 3. Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen per leerjaar

Leerlingen	Openbaar			Bijzonder				Algemeen totaal	
	rijks	ge- meen- telijk	totaal	prot- chr.	r.- kath.	overig	totaal	1955	1954
<i>Mannen, geplaatst in:</i>									
leerjaar I	454	100	554	546	706	16	1 268	1 822	1 830
leerjaar II	—	—	—	14	2	—	16	16	—
leerjaar III	79	31	110	70	129	3	202	312	327
leerjaar IV	1	—	1	4	1	—	5	6	21
spoedopleiding	293	115	408	246	527	11	784	1 192	—
Totaal 1955	827	246	1 073	880	1 365	30	2 275	3 348	—
1954	539	137	676	613	846	43	1 502	—	2 178
<i>Vrouwen, geplaatst in:</i>									
leerjaar I	342	83	425	532	735	16	1 283	1 708	1 688
leerjaar II	—	—	—	10	3	—	13	13	—
leerjaar III	143	43	186	135	96	8	239	425	462
leerjaar IV	1	3	4	1	2	—	3	7	10
spoedopleiding	215	74	289	171	279	21	471	760	—
Totaal 1955	701	203	904	849	1 115	45	2 009	2 913	—
1954	475	140	615	641	866	38	1 545	—	2 160
<i>Totaal, geplaatst in:</i>									
leerjaar I	796	183	979	1 078	1 441	32	2 551	3 530	3 518
leerjaar II	—	—	—	24	5	—	29	29	—
leerjaar III	222	74	296	205	225	11	441	737	789
leerjaar IV	2	3	5	5	3	—	8	13	31
spoedopleiding	508	189	697	417	806	32	1 255	1 952	—
Algemeen totaal 1955	1 508	449	1 977	1 729	2 480	75	4 284	6 261 ¹⁾	—
1954	1 014	277	1 291	1 254	1 712	81	3 047	—	4 338 ¹⁾

¹⁾ Het aantal toegelatenen tot de 10 (9) parallelafdelingen bedroeg 439 (348), waarvan 313 (205) tot leerjaar I, 47 (59) tot leerjaar III en 79 tot de spoedopleiding. De cijfers tussen haakjes hebben betrekking op 1954.

ONDERWIJZERSOPLEIDING

Tabel 4. Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen naar vooropleiding ¹⁾

Richting	ulo		v.h.m.o.		andere voor- opleiding	Totaal	
	zonder diploma uit leerjaar III of IV	met diploma	zonder diploma uit leerjaar III of hoger	met diploma		1955	1954
<i>Absoluut</i>							
Openbaar	3	814	161	296	6	1 280	1 291
Bijzonder	55	2 174	263	409	128	3 029	3 047
Totaal 1955	58	2 988	424	705	134	4 309	
1954	130	2 912	428	763	105		4 338
<i>In procenten</i>							
Openbaar	0	64	13	23	0	100	
Bijzonder	2	72	9	13	4	100	
Totaal 1955	1	70	10	16	3	100	
1954	3	67	10	18	2		100

¹⁾ Exclusief spoedopleiding.

Tabel 5. Uitslag van de door kweekschoolleerlingen afgelegde examens voor de onderwijzersakte

Richting	Schoolexamens						Staatsexamens					
	geëxamineerd			geslaagd			geëxamineerd			geslaagd		
	m.	v.	tot.	m.	v.	tot.	m.	v.	tot.	m.	v.	tot.
<i>Openbaar</i>												
Rijks	402	333	735	397	331	728	8	—	8	6	—	6
Gemeentelijk	84	102	186	84	102	186	—	3	3	—	2	2
Totaal	486	435	921	481	433	914	8	3	11	6	2	8
<i>Bijzonder</i>												
Prot.-christelijk	408	440	848	406	440	846	8	6	14	8	5	13
R.-katholiek	588	655	1 243	588	655	1 243	20	8	28	16	7	23
Overig	—	17	17	—	17	17	15	10	25	14	9	23
Totaal	996	1 112	2 108	994	1 112	2 106	43	24	67	38	21	59
Algemeen totaal 1955	1 482	1 547	3 029	1 475	1 545	3 020	51	27	78	44	23	67
1954	1 617	1 773	3 390	1 515	1 693	3 208	31	13	44	23	10	33

Tabel 3 vermeldt de aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen per leerjaar; uit tabel 4 blijkt welke vooropleiding deze hadden genoten. Tabel 4 bevat geen gegevens betreffende de tot de spoedopleiding toegelatenen; van deze groep was 98 % in het bezit van een diploma v.h.m.o. Tabel 5 geeft de uitslag van de door kweekschoolleerlingen afgelegde examens voor de onderwijzersakte. Tabel 6 tenslotte bevat de uitslag van de school- en staatsexamens voor de onderwijzersakte en van de staatsexamens voor de hoofdkate en de lagere vakakten.

ONDERWIJZERSOPLEIDING

Tabel 6. Uitslag van de school- en staatsexamens voor de onderwijzersakte en de staatsexamens voor de hoofd-akte en de lagere vakakten

	Jaar	Geëxamineerd			Geslaagd		
		m.	v.	totaal	m.	v.	totaal
<i>Onderwijzersakte</i>							
Schoolexamens	1955	1 482	1 547	3 029	1 475 ¹⁾	1 545 ¹⁾	3 020 ¹⁾
	1954	1 617	1 773	3 390	1 515	1 693	3 208
Van deze verkregen de bevoegdheid voor:							
lichamelijke oefening	1955	—	—	—	1 216 ²⁾	1 326 ²⁾	2 542 ²⁾
	1954	—	—	—	1 293	1 502	2 795
nuttige handwerken	1955	—	1 051	1 051	—	1 002 ²⁾	1 002 ²⁾
	1954	—	1 145	1 145	—	1 069	1 069
handenarbeid	1955	1 108	907	2 015	994 ²⁾	844 ²⁾	1 838 ²⁾
	1954	1 094	973	2 067	960	912	1 872
Staatsexamens	1955	558	221	779	297 ²⁾	152 ²⁾	449 ²⁾
	1954	441	189	630	230	130	360
Van deze verkregen de bevoegdheid voor:							
lichamelijke oefening	1955	253	179	432	178 ²⁾	144 ²⁾	322 ²⁾
	1954	212	204	416	133	156	289
<i>Hoofdakte</i>	1955	—	—	—	955	321	1 276
	1954	—	—	—	854	298	1 152
<i>Lagere vakakten</i>							
Frans	1955	172	75	247	94	49	143
	1954	140	79	219	72	56	128
Duits	1955	152	31	183	75	12	87
	1954	105	37	142	49	25	74
Engels	1955	330	145	475	162	80	242
	1954	255	121	376	115	63	178
Wiskunde	1955	300	28	328	102	7	109
	1954	252	19	271	105	5	110
Handelskennis	1955	196	23	219	80	10	90
	1954	192	29	221	95	15	110
Landbouwkunde	1955	31	—	31	15	—	15
	1954	57	—	57	38	—	38
Tuinbouwkunde	1955	39	—	39	25	—	25
	1954	46	—	46	27	—	27
Gymnastiek (akte 2)	1955	19	8	27	12	4	16
	1954	23	10	33	17	10	27
Handtekenen	1955	162	54	216	127	40	167
	1954	127	49	176	93	42	135
Handenarbeid	1955	526	542	1 068	392	466	858
	1954	556	439	995	426	374	800
Eenvoudige huishoudkunde .	1955	—	161	161	—	135	135
	1954	—	165	165	—	142	142
Nuttige handwerken	1955	—	1 229	1 229	—	949	949
	1954	—	1 513	1 513	—	1 161	1 161
Vrouwelijke handwerken . .	1955	—	251	251	—	221	221
	1954	—	389	389	—	275	275

• = onbekend.

¹⁾ Inclusief de geslaagden voor het herexamen.

²⁾ Exclusief de geslaagden voor het herexamen.

UITGAVEN T.B.V. HET VAK KENNIS VAN HET CULTURELE EN MAATSCHAPPELIJKE LEVEN

Bij circulaire van 18 mei 1955, no 13370, afd. L.O., bracht de minister het volgende ter kennis van de directeuren (directrice) der rijkskweekscholen:

Voor de uitvoering van het bepaalde in artikel 10, onder A 1, 3°, van het Kweekschoolbesluit zal ik voor het kalenderjaar 1955 voor de eerste klasse van de tweede leerkring een bedrag beschikbaar stellen van f 300,— per klasse, te verhogen met f 10,— voor iedere leerling waarmede het aantal leerlingen van een klasse de 16 overschrijdt. Dit bedrag zal moeten dienen voor de bekostiging van *alle* uitgaven ten behoeve van het vak kennis van het culturele en maatschappelijke leven in het lopende kalenderjaar.

GARANTIEWET LENINGEN V.H.M.O. EN KWEESCHOLEN

De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft op 18 maart 1955 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen het bij Koninklijke boodschap van 16 februari 1955 ingediende ontwerp van wet tot wijziging van de wet van 11 juni 1921 (*Stb.* 795), laatstelijk gewijzigd bij de Kweekschoolwet, houdende machtiging tot het door het Rijk garanderen van geldeningen die door besturen van gesubsidieerde gymnasia's, gesubsidieerde scholen voor middelbaar onderwijs en van gesubsidieerde kweekscholen zijn aangegaan. Voor een nadere toelichting omtrent de strekking van dit wetsontwerp zij verwezen naar de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 6, blz. 128.

HEREXAMEN 1955 KWEESCHOOLEERLINGEN

Aangezien het kweekschoolexamen in de oude trant gedurende het verslagjaar voor het laatst werd afgenomen, werd een regeling getroffen, krachtens welke afgewezen kandidaten in december 1955 herexamen konden doen in die vakken waarvoor zij een onvoldoend cijfer hadden behaald. Zulks deelde de minister aan de betrokkenen mede bij circulaire van 23 mei 1955, no 14253, afd. L.O.

VERGOEDING BIJZONDERE KWEESCHOLEN

Bij de wet van 7 juli 1955 (*Stb.* 306) zijn enige wijzigingen aangebracht in de Kweekschoolwet, voornamelijk betreffende het systeem der vergoedingen van de kapitaaldienst der bijzondere kweekscholen.

RICHTLIJNEN INSTRUMENTAAL MUZIEKONDERWIJS

Voor het instrumentaal muziekonderwijs in de eerste en de tweede leerkring der kweekscholen werden door de minister bij circulaire van 28 juli 1955 no 16444, afd. L.O., richtlijnen vastgesteld. Deze richtlijnen hebben betrekking op het totaal aantal te geven lesuren, de aard van het onderwijs, de kosten van instrumenten en de bevoegdheid der docenten.

VERLENGING GELDIGHEIDSDUUR GEDEELTEN HOOFDAKTE-EXAMEN

Bij Koninklijk besluit van 20 augustus 1955 (*Stb.* 392) is de geldigheidsduur van de beide gedeelten van het hoofdakto-examen verlengd. Krachtens de oude regeling behield een met gunstig gevolg afgelegd gedeelte van dit examen zijn geldigheid gedurende een tijdvak van

ten hoogste drie kalenderjaren. In de praktijk bleek deze termijn in sommige gevallen te kort te zijn. Om die reden werd een verlenging van de termijn met twee jaren, d.w.z. een termijn van in totaal van vijf jaren, toegestaan.

ANDERE KONINKLIJKE BESLUITEN

In het *Staatsblad* zijn voorts de navolgende Koninklijke besluiten gepubliceerd.

Besluit van 9 september 1955 tot wijziging van het Koninklijk besluit van 25 april 1951 (*Stb.* 137) tot vaststelling van de regelen voor de rijkskweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen (*Stb.* 405).

Besluit van 9 september 1955 tot wijziging van het Koninklijk besluit van 25 april 1951 (*Stb.* 138) tot vaststelling van de regelen en voorwaarden voor het verlenen van een rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere kweekscholen (*Stb.* 406).

Besluit van 9 september 1955 tot wijziging van het Koninklijk besluit van 15 augustus 1951 (*Stb.* 373) tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als onderwijzer, bedoeld in artikel 77, onder *a* der wet van 17 augustus 1878 (*Stb.* 127) (*Stb.* 407).

Besluit van 9 september 1955 tot wijziging van het Koninklijk besluit van 15 augustus 1951 (*Stb.* 374) tot regeling van het eindexamen der kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen (*Stb.* 408).

Besluit van 6 september 1955 tot regeling van de kweekschoolindexamens (Kweekschool-eindexamenbesluit) (*Stb.* 409).

Besluit van 6 september 1955 tot regeling van het staatsexamen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als onderwijzer (Onderwijzers-Staatsexamenbesluit) (*Stb.* 410).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak lichamelijke oefening (*Stb.* 411).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van de examens ter verkrijging van een akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in een der vakken Franse taal, Duitse taal en Engelse taal (*Stb.* 412).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak Friese taal (*Stb.* 413).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak wiskunde (*Stb.* 414).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak handelskennis (*Stb.* 415).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak handenarbeid (*Stb.* 416).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak tekenen (*Stb.* 417).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak huishoudkunde (*Stb.* 418).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak nuttige handwerken voor meisjes (*Stb.* 419).

Besluit van 10 september 1955 tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs in het vak vrouwelijke handwerken (*Stb.* 420).

Voor een toelichting op de bovenvermelde Koninklijke besluiten zij verwezen naar de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 34, blz. 545.

Besluit van 13 september 1955, houdende een tijdelijke regeling voor de beloning van onderwijzers, belast met het toezicht op en de leiding van de praktische oefening van leerlingen van kweekscholen (*Stb.* 421). Een toelichting op dit besluit is opgenomen in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 36, blz. 579.

SPOEDCURSUSSEN

Naast de regelen, vermeld in de hierboven genoemde Koninklijke besluiten van 9 september 1955 (nos 405, 406 en 408) kan aangaande de *spoedcursussen* het volgende worden vermeld. De belangstelling voor de op 1 april 1955 begonnen spoedcursussen heeft de verwachtingen verre overtroffen. Het aantal deelnemers bedroeg ongeveer 2000. Daar deze cursussen na afloop van de cursus alle konden worden geplaatst, deelde de minister bij circulaire van 22 maart 1955, no 11933, afd. L.O., mede, dat er zijnerzijds geen bezwaren waren tegen het plaatsen van kandidaten die ouder waren dan 30, doch niet ouder dan 34 jaar, mits deze niet ongeschikt werden bevonden. Wat betreft de *studietoelagen* voor de deelnemers aan de spoedcursussen werd tot 23 april 1955 het bedrag waarop de betrokkenen aanspraak konden maken, slechts vastgesteld in verband met hun burgerlijke staat. Een nadere uitwerking en aanvulling van de financiële regeling werd gegeven bij ministeriële circulaire van 23 april 1955, no 13085, afd. L.O.

Dienstplichtigen, die deelnamen aan een spoedcursus voor het behalen van de lagere akte als onderwijzer, werden in de gelegenheid gesteld deze cursus, zonder onderbreking door het vervullen van herhalingsoefeningen, tot het einde toe te volgen. Deze beslissing van zijn ambtgenoot van oorlog deelde de minister aan de directeuren(trices) der kweekscholen mede bij circulaire van 7 mei 1955, no 13521, afd. L.O.

Bij beschikking van de staatssecretaris van 5 november 1955, no 20543, afd. L.O., werd een regeling getroffen voor de beloning, toekomend aan personeel van de spoedcursussen ter opleiding voor de lagere akte als onderwijzer(es).

CURSUSSEN, BEDOELD IN ARTIKEL 6, DERDE LID, DER KWEESCHOOLOWET

Bij circulaire van 28 oktober 1955, no 20555, afd. L.O., deed de staatssecretaris aan belanghebbenden een overzicht toekomen betreffende de duur, het aantal wekelijkse lessen, het

minimumaantal deelnemers en het splitsingsgetal voor de cursussen, bedoeld in artikel 6, derde lid, der Kweekschoolwet, voorzover deze een opleiding verzorgden voor een wettelijke akte. De circulaire bevatte tevens voorschriften inzake de te volgen gedragslijn bij daling van het aantal deelnemers beneden het voor de desbetreffende cursus vastgestelde minimumaantal.

VOORLICHTING INZAKE ONDERWIJZERSOPLEIDING

In verband met de vele wijzigingen, die zich in het verslagjaar op het gebied van de onderwijzersopleiding voltrokken, werd een voorlichtend artikel betreffende deze opleiding geplaatst in de *O.K.W. Mededelingen* 1955, no 40, blz. 644/645. In dit artikel kwamen achtereenvolgens aan de orde de opleiding aan de kweekschool, de cursussen voor de l.o.-akten, het staatsexamen voor onderwijzer, de spoedcursussen en de avondkweekscholen.

G. KLEUTERONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

In de volgende tabellen ¹⁾ zijn enkele statistische gegevens vervat betreffende het kleuteronderwijs naar de toestand op 1 januari 1955. Tabel 1 bevat een overzicht van de aantallen scholen, leerlingen en leerkrachten, onderscheiden naar de richting.

In tabel 2 zijn de scholen onderscheiden naar het *leermateriaal* dat hoofdzakelijk gebruikt werd. Tabel 3 geeft, in percentages, de indeling der leerlingen naar de *leeftijd*. Tabel 4 ten slotte bevat een overzicht van de door de leerkrachten behaalde *diploma's*.

Aangezien het niet mogelijk bleek het aantal der in opleiding zijnde *kwekelingen*, die veelal slechts enkele uren per week onderwijs geven, af te splitsen van de kwekelingen die gedurende alle schooltijden aanwezig zijn, was opneming van deze categorie in de statistiek minder zinvol. Tabel 1 beperkt zich dan ook, voorzover de leerkrachten betreft, tot de hoofden en leidsters, waarbij zij aangetekend dat het aantal helpsters of assistenten — waaronder hier worden verstaan zij die niet in opleiding zijn en niet de zelfstandige leiding van een klas hebben — 1209 bedroeg (zie tabel 4).

Tabel 1. Aantallen scholen, leerlingen en leerkrachten bij het kleuteronderwijs

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		prot.- christ.	rooms- kath.	overig	totaal	
<i>Scholen</i>						
<i>Absolute cijfers</i>						
1954	344	947	1 355	783	3 085	3 429
1955	374	983	1 386	820	3 189	3 563
<i>Leerlingen</i>						
1954 jongens	30 706	44 526	88 545	24 900	157 971	188 677
meisjes	28 502	42 474	84 731	23 834	151 039	179 541
totaal.	59 208	87 000	173 276	48 734	309 010	368 218
1955 jongens	31 032	45 361	89 398	24 290	159 049	190 081
meisjes	28 734	43 169	85 875	23 565	152 609	181 343
totaal	59 766	88 530	175 273	47 855	311 658	371 424
<i>Leerkrachten (hoofden en leidsters)</i>						
1954	1 583	2 337	3 871	1 424	7 632	9 215
1955	1 652	2 428	4 011	1 449	7 888	9 540
<i>Leerlingen (totaal)</i>						
<i>Relatieve sterkte der richtingen</i>						
1954	16	24	47	13	84	100
1955	16	24	47	13	84	100

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de C.B.S.-Mededeling no 7395 „Het Kleuteronderwijs in 1954/55”.

KLEUTERONDERWIJS

Tabel 2. De kleuterscholen, onderscheiden naar het leermateriaal waarvan gebruik gemaakt werd

	Open- baar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		prot.- christ.	rooms- kath.	overig	totaal	1955	1954
Aantal scholen (absoluut) . . .	374	983	1 386	820	3 189	3 563	3 429
Percentage der scholen waar gebruik gemaakt werd van:							
fröbelmateriaal	72	93	90	72	86	84	84
montessorimateriaal	8	1	5	6	4	5	5
fröbel- en montessorimateriaal	9	2	4	6	4	5	5
ander materiaal	11	4	1	16	6	6	6

Tabel 3. De leerlingen der kleuterscholen, ingedeeld naar de leeftijd (in percentages)

	Open- baar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		prot.- christ.	rooms- kath.	overig	totaal	1955	1954
Aantal leerlingen (absoluut) . .	59 766	88 530	175 273	47 855	311 658	371 424	368 218
Van deze waren (in %):							
3 jaar en jonger	5	8	7	8	7	7	6
4 jaar	35	34	32	34	33	33	32
5 jaar	45	43	47	43	45	45	46
6 jaar	16	15	14	14	14	15	16

Tabel 4. De leerkrachten bij het kleuteronderwijs, onderscheiden naar de behaalde diploma's (in percentages)

	Open- baar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		prot.- christ.	rooms- kath.	overig	totaal	1955	1954
Aantal hoofden en leidsters (absoluut)	1 652	2 428	4 011	1 449	7 888	9 540	9 215
Van deze bezaten (in %):							
diploma A	27	37	53	41	46	42	42
diploma B	68	38	32	27	33	39	36
diploma N ¹⁾	2	1	1	5	2	2	2
geen diploma	3	24	14	28	20	17	20
Aantal helpers ²⁾ (absoluut) . .	267	306	443	193	942	1 209	1 123
Van deze bezaten (in %):							
diploma A	72	33	41	15	33	42	38
diploma B	5	2	5	—	3	3	2
diploma N ¹⁾	1	1	1	2	1	1	2
geen diploma	22	64	53	83	63	54	58

¹⁾ Geen onderscheiding in diploma A en diploma B.²⁾ Helpers of assistenten zijn zij, die niet in opleiding zijn en niet de zelfstandige leiding van een klasse hebben (zie vorige blz.).

De cijfers welke in vorenstaande tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het aantal scholen (tabel 1) steeg sinds 1 januari 1954 van 3429 tot 3563 en vermeerderde dus met 134. Het aantal leerlingen nam slechts weinig toe (+0,9 %), een ontwikkeling welke uiteraard ten nauwste samenhangt met de omvang der geboortegeneraties, waaruit de leerlingen in hoofdzaak afkomstig waren (1948: 247 900, 1949: 236 200, 1950: 229 400). Betreft men evenwel het aantal 4- en 5-jarige leerlingen (die gezamenlijk 78% van de schoolbevolking uitmaken) op het totaal aantal 4- en 5-jarigen van de totale bevolking, dan blijkt, dat de relatieve deelneming aan het kleuteronderwijs nog steeds stijgende is: 4-jarigen 56 % (1954 52 %) en 5-jarigen 74 % (1954 71 %).

De aantallen scholen, hoofden en leidsters namen relatief vrijwel evenveel toe, nl. met resp. 3,9 % en 3,5 % (1954 resp. + 2,1 % en + 2,9 %).

Het percentage onbevoegde hoofden en leidsters gaf een verdere daling te zien (-17 % tegen -20 % in 1954), evenals dat bij de helpsters (-54 % tegen -58 % in 1954).

OPLEIDING VOOR KLEUTERLEIDSTER

Onderstaande tabel¹⁾ geeft een overzicht van de opleidingen voor kleuterleidster en van de aantallen leerlingen die voor de verschillende diploma's in opleiding waren, alsmede van de aantallen leerlingen die in 1954 zijn geslaagd.

Aantallen opleidingen voor kleuterleidster, leerlingen en geslaagden

Richting	Aantal opleidingen	Aantal leerlingen in opleiding op 1-1-55				Aantal geslaagden in 1954			
		voor diploma A	voor diploma B	voor mon-tessori-diploma	totaal	voor diploma A	voor diploma B	voor mon-tessori-diploma	totaal
Openbaar . .	11	558	528	32	1 118	259	195	15	469
Prot.-chr. . .	28	1 360	540	—	1 900	314	135	—	449
R.-kath. . . .	45	1 281	500	135	1 916	502	195	87	784
Overig bijz. .	23	593	335	92	1 020	204	120	41	365
Totaal . . .	107	3 792	1 903	259	5 954	1 279	645	143	2 067

Bij deze opleidingen steeg zowel het aantal leerlingen als het aantal geslaagden voor het diploma B (resp. + 13 % en + 22 %). Voor het diploma A bleef het aantal leerlingen gelijk, terwijl het aantal geslaagden met 4 % terugliep.

KLEUTERONDERWIJSWET

De ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen, van binnenlandse zaken en van financiën hebben op 15 juli 1955 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend de

¹⁾ Zie de noot op blz. 127.

memorie van antwoord op het ontwerp van wet tot regeling van het kleuteronderwijs en van de opleiding van leidsters bij dat onderwijs.

Deze wet (wet van 8 december 1955) is afgekondigd in het *Staatsblad* 558. Naast algemene bepalingen zijn in de wet regelen vastgesteld betreffende de volgende onderwerpen:

Openbaar kleuteronderwijs: scholen, leidsters en kosten.

Gesubsidieerd bijzonder kleuteronderwijs: schoolgebouwen en hun inrichting; vergoeding van de overige kosten; vergoeding door het Rijk van de kosten, die gemeenten ten behoeve van het bijzonder kleuteronderwijs maken; wachtgeld.

Opleiding van leidsters en bevoegdheden: algemene bepalingen; openbare opleidingsscholen; bijzondere opleidingsscholen; bevoegdheden.

Toezicht op het onderwijs en slot- en overgangsbepalingen.

Een overzicht van de belangrijkste wijzigingen, welke in het ontwerp-Kleuteronderwijswet gedurende de behandeling in de Tweede Kamer der Staten-Generaal werden aangebracht, verscheen als afzonderlijk bijvoegsel bij de *O.K.W.Medelingen* 1955, no. 37.

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND
OVER HET JAAR 1955

DEEL II

BIJZONDER GEDEELTE

Uitgegeven te Den Haag bij de Koninklijke Bibliotheek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen en Letteren, 1956.

Verkoopplaats: te Den Haag bij de Koninklijke Bibliotheek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen en Letteren.

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS
IN NEDERLAND OVER HET JAAR

1955

De bijlagen bij het verslag van de Staat van het Onderwijs in Nederland over het jaar 1955, zijn bedoeld om de kennis van de Staat van het Onderwijs in Nederland te verduidelijken en te verrijken. De bijlagen zijn opgesteld door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, en zijn bedoeld om de kennis van de Staat van het Onderwijs in Nederland te verduidelijken en te verrijken. De bijlagen zijn opgesteld door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, en zijn bedoeld om de kennis van de Staat van het Onderwijs in Nederland te verduidelijken en te verrijken.

De bijlagen bij het verslag van de Staat van het Onderwijs in Nederland over het jaar 1955, zijn bedoeld om de kennis van de Staat van het Onderwijs in Nederland te verduidelijken en te verrijken. De bijlagen zijn opgesteld door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, en zijn bedoeld om de kennis van de Staat van het Onderwijs in Nederland te verduidelijken en te verrijken.

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1955

A. ALGEMEEN

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DE ONDERWIJSRAAD OVER DE JAREN 1953 t/m 1955

WIJZIGINGEN IN DE SAMENSTELLING VAN DE ONDERWIJSRAAD

Op 23 april 1955 overleed, tengevolge van een verkeersongeluk, de voorzitter van de Onderwijsraad, prof. dr. R. H. Woltjer, tevens lid van de eerste en tweede afdeling en voorzitter van de derde afdeling van de raad. Wijlen professor Woltjer was lid van de Onderwijsraad vanaf 26 september 1921. In de raad is de overledene in elk der afdelingen herdacht, ter gelegenheid waarvan de voorzitter van de eerste afdeling, prof. dr. F. L. R. Sassen, de volgende gedachtenrede uitsprak:

„Voor de tweede maal is de wens, die ik bij de aanvang van het nieuwe jaar in onze vergadering uitsprak, dat n.l. de eerste afdeling in ongewijzigde samenstelling het einde van het jaar zou mogen bereiken, niet in vervulling gegaan. Was het in 1954 ons medelid Cobbenhagen, die ons zo onverwacht werd ontnomen, thans hebben wij het verlies te betreuren van het lid van deze afdeling, tevens algemeen voorzitter van de Onderwijsraad, Robert Herman Woltjer.

Wij zijn de laatste jaren, vooral na het sterven van zijn vrouw, getuigen geweest van het afnemen van zijn lichamelijke krachten, maar tevens van de onverwoestbare energie en de blijmoedige toewijding waarmee hij zijn werk, ook in ons midden, tot de dag van zijn heengaan heeft voortgezet. Onverwacht is de dood voor hem gekomen, in omstandigheden welke tragisch waren voor de omstanders en de achterblijvenden, maar voor hem, zoals aan zijn groeve gezegd is, vol barmhartigheid. Het sterven is deze rechtvaardige gemakkelijk gemaakt; wij mogen daar slechts dankbaar voor zijn.

Bij de teraardebestelling op Westerveld heb ik namens de minister en namens de Onderwijsraad de dank mogen uitspreken voor het onnoemelijk vele, dat het onderwijs in Nederland in al zijn geledingen aan Woltjer is verschuldigd. Ik heb hem daar genoemd: de beste kenner van de onderwijswetgeving en haar geschiedenis in Nederland en ik neem u tot getuigen, dat dit geen ijdele lofspraak is geweest. Wij, in deze afdeling, hebben telkens weer ervaren, hoe volkomen hij thuis was in alle geheimen, welke de wetten op het onderwijs met al de wijzigingen, die zij in de loop der jaren hebben ondergaan, in zich sluiten, in alles, wat aan de huidige regelingen is voorafgegaan en niet minder in de jurisprudentie, welke de toepassing van die wetten heeft opgeleverd. Tot het eind van zijn leven beschikte hij over die uitgebreide kennis met het grootste gemak. Ik meen aan niemand uwer tekort te doen, wanneer ik zeg, dat wij allen zonder uitzondering van hem hebben geleerd. En al moge hij ons geduld weleens op een ernstige proef hebben gesteld, wij zullen moeten erkennen, dat hij door zijn onverbiddeijk naspeuren van de moeilijkheden, die nog in de ons voorgelegde materies verborgen konden zijn, steeds weer tot de vervolmaking van de resultaten van ons werk heeft bijgedragen. Wat in het voorlopig verslag van de Eerste Kamer op de onderwijsbegroting 1955 van hem wordt gezegd, dat „zijn adviezen steeds uitmuntten door een weergaloze kennis van de onderwerpelijke materie en een treffende scherpzinnigheid“, kan ieder van ons uit een nabije ervaring bevestigen.

In de kring van onze afdeling, waarin wij nog een maand geleden met hem samen waren, zal de herinnering aan zijn veelzijdige kundigheden altijd samengaan met die aan zijn mannelijke goedheid en kinderlijke eenvoud. Hij kon de gedachte niet verdragen, dat hij iemand ooit leed zou doen of hebben gedaan, en als bij verschil van mening ooit de schijn werd gewekt van een botsing van persoonlijke gevoelens, dan was hij altijd de eerste om daarover zijn leedwezen te uiten. Nooit heeft hij

zich boven anderen verheven of zich op zijn verdiensten laten voorstaan en de blijken van waardering, die hem publice of privaat werden geschonken, aanvaardde hij met ongeveinsde eenvoud. Aan zijn vrienden en aan allen, die met hem mochten samenwerken, gaf hij zich, zoals hij was: open, eerlijk, vol hartelijkheid. Wij kenden Woltjer als een man van oprecht geloof en vast omlinnde overtuigingen, met eerbied voor de overtuiging van anderen, steeds bereid tot samenwerking in brede kring. „Pacifistic” was voor hem niet enkel de term, die in Nederland de principiële oplossing van de schoolstrijd aanduidt, maar een realiteit, die bij de verscheidenheid van ons volk de eendracht moet stutten. Dat wij in eendrachtigheid nog niet allen volleerd zijn, is waarlijk niet aan Woltjer te wijten.

Ik heb in een persoonlijk gesprek, nog niet lang geleden, Woltjer genoemd: het geweten van de afdeling. Hij heeft ons altijd geprikkeld om ons vernuft te scherpen en onze beste krachten aan het ons opgedragen werk te geven. Bovenal is hij ons voorgedaan in eerbied voor de wet. Willen wij zijn nagedachtenis in ere houden, dan zullen wij die eerbied nooit uit het oog mogen verliezen, omdat daarin de kracht van ons werk ligt verankerd.

Het werk van de afdeling gaat voort. In de notulen, die wij straks zullen behandelen, heeft Woltjer voor het laatst tot ons gesproken: defunctus adhuc loquitor. Wij zullen zijn stem hier missen, maar veel meer nog zijn kennis, zijn wijsheid, zijn nobele en gave persoonlijkheid. „Ave pia anima”, zo staat er geschreven op de graven van de eerste christenen te Rome, „vivas in pace”. Met deze groet en deze wens moge ik de herdenking van Woltjer in deze afdeling besluiten.⁴

Voorts heeft de Onderwijsraad het verlies te betreuren van:

prof. dr. M. J. H. Cobbenhagen, lid van de Onderwijsraad sinds 21 maart 1940, en zitting hebbend in de eerste afdeling – overleden op 10 februari 1954.

Bij K.B. van 31 december 1953, no 11, werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan prof. dr. J. H. Scholte, lid van de Onderwijsraad sinds 3 december 1938, en zitting hebbend in de eerste afdeling, onder dankzegging voor de door hem in deze functie bewezen diensten.

Bij K.B. van 3 mei 1954, no 18, werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan prof. dr. H. J. M. Weve, lid van de Onderwijsraad sinds 24 november 1950, en zitting hebbend in de eerste afdeling, onder dankzegging voor de hem in deze functie bewezen diensten.

Bij K.B. van 20 maart 1953, no 7, werd benoemd tot lid van de Onderwijsraad, met bepaling dat hij zitting zal hebben in de eerste afdeling:

prof. mr. J. Wiarda, hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Groningen, en wonende aldaar.

Bij K.B. van 7 september 1954, no 11, werden benoemd tot lid van de Onderwijsraad, met de bepaling dat zij zitting zullen hebben in de eerste afdeling:

prof. dr. H. Berkelbach van der Sprenkel, hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Utrecht, en wonende te Bilthoven;

prof. dr. P. N. U. Harting, hoogleraar aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, en wonende aldaar;

prof. H. W. Lambers, hoogleraar aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, en wonende aldaar;

prof. dr. F. J. H. M. van der Ven, hoogleraar aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg, en wonende aldaar.

Bij de installatie van deze leden hield de voorzitter van de eerste afdeling, prof. dr. F. L. R. Sassen, de volgende toespraak:

„Het is mij een bijzonder genoegen U te kunnen mededelen, dat H.M. de Koningin op 7 september het besluit heeft getekend, waardoor vier nieuwe leden aan deze afdeling zijn toegevoegd. Wij

hebben het voorrecht, deze nieuwe leden thans reeds in ons midden te zien, en op mij rust de aangename taak, hen voor het eerst in deze vergadering te begroeten. U kunt er zeker van zijn, mijne heren, dat uw benoeming tot lid van de Onderwijsraad ons allen in de eerste afdeling zeer welkom is, omdat daardoor de vacatures, ontstaan door het bedanken van de heren Scholte en Weve en door het overlijden van de heer Cobbenhagen, op zo gelukkige wijze worden aangevuld.

U, mijnheer Berkelbach v. d. Sprenkel, vertegenwoordigt hier de medische wetenschap, U, mijnheer Harting, de letteren in de ruimste zin van het woord, en U beiden, mijnheer Lambers en mijnheer van der Ven, de economische wetenschappen. Dat drie open plaatsen overeenkomstig de wens van de afdeling door vier personen worden aangevuld, betekent niet alleen een numerieke versterking van ons gezelschap, maar brengt ook het voordeel mede, dat nu van elke van de Nederlandse universiteiten en hogescholen (behalve van de Landbouwhogeschool, die, zoals U bekend is, niet onder Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ressorteert) ten minste één hoogleraar deel uitmaakt van de afdeling.

Ik druk mij met opzet voorzichtig uit. Het zal U immers bekend zijn, dat de leden van de eerste afdeling niet worden benoemd als vertegenwoordigers van de universiteiten of hogescholen, waaraan zij verbonden zijn, maar zuiver à titre personnel, op grond van hun persoonlijke kwaliteiten, waarbij in dit geval vooral gelet wordt op belangstelling in de kwesties van wetgeving en organisatie van het hoger onderwijs en op de deskundigheid, die vereist wordt om die belangstelling de gewenste vrucht te doen dragen.

Wij zijn hier bijeen in de zaal, waar tijdens de Republiek de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden plachten te vergaderen. Maar het grote verschil tussen de leden van dat lichaam en ons bestaat hierin, dat zij met een bepaalde lastgeving ter vergadering kwamen en voortdurend ruggespraak moesten houden met hun lastgevers, terwijl ieder van ons in deze vergadering geheel voor eigen verantwoordelijkheid zijn oordeel uitspreekt en zo nodig zijn stem uitbrengt.

U zult ervaren, dat in deze afdeling zeer belangrijke en zeer gevarieerde kwesties aan de orde komen. Niet ieder van ons kan in elk van deze kwesties gespecialiseerd zijn, maar allen tezamen worden wij geacht over alle ons voorgelegde kwesties een gefundeerd oordeel te kunnen vormen, waar het oordeel van elk lid afzonderlijk toe heeft bijgedragen.

U zult ook ervaren, dat in deze afdeling een sfeer van vriendschap heerst, die ons het vaak moeilijke werk aangenaam maakt, en dat door het zakelijk verschil van mening, dat hier altijd eerlijk wordt uitgesproken, het persoonlijke contact nooit wordt verstoord. Wij zijn hier bijeen als mannen van verschillende studie en leeropdracht, van verschillend gerichte belangstelling en van verschillende wereldbeschouwing, maar wij voelen ons allen één in de vervulling van de taak, die ons in 's lands belang is opgedragen."

Bij K.B. van 8 januari 1954, no 57, werden, te rekenen van 1 januari 1954, opnieuw benoemd tot lid van de Onderwijsraad:

prof. dr. H. H. Janssen, te Nijmegen; prof. mr. C. W. van der Pot, te Groningen; prof. dr. H. J. M. Weve, te Utrecht; dr. W. H. Beuken, te Helmond; dr. K. van der Heyde, te Arnhem; dr. J. C. van der Does, te Amsterdam; mevr. T. Haaksma-van Tuinen, te Oegstgeest; de heer A. Meester, te Deventer; de heer W. W. van der Gang, te Groningen; ir. J. Rotgans, te Rotterdam; de heer J. Schipper, te Utrecht en mevr. H. A. Urban-de Vries, te Sneek.

Dr. J. F. Reitsma te Rotterdam, vanaf de instelling van de Onderwijsraad lid van de raad, en zitting hebbend in de tweede afdeling, gaf de wens te kennen op 1 januari 1954 niet voor een herbenoeming in aanmerking te komen. Tot zijn leedwezen ontving de raad korte tijd daarna bericht dat hij op 8 juni 1954 was overleden.

SAMENSTELLING VAN DE ONDERWIJSRAAD OP 31 DECEMBER 1955

Voorzitter: vacature.

Waarnemend voorzitter: de heer L. Welling.

Eerste afdeling (voor het hoger onderwijs)

Voorzitter: prof. dr. F. L. R. Sassen.

Leden: prof. dr. H. Berkelbach van der Sprenkel, prof. dr. ir. C. B. Biezeno, prof. dr. P. N. U. Harting, prof. dr. H. H. Janssen, prof. dr. H. R. Kruyt, prof. H. W. Lambers, prof. mr. C. W. van der Pot, prof. dr. J. Waterink, prof. dr. F. J. H. M. van der Ven, prof. mr. J. Wiarda, prof. dr. J. de Zwaan.

Tweede afdeling (voor het algemeen vormend voorbereidend hoger en het algemeen vormend middelbaar onderwijs)

Voorzitter: mr. F. Op de Coul.

Leden: dr. W. H. Beuken, dr. H. H. Buzeman, prof. dr. E. J. Dijksterhuis, dr. K. van der Heyde, mej. J. L. van Hoorn, dr. C. Jansen S. J., dr. W. Sleumer Tzn., dr. G. J. ten Veldhuys, dr. D. A. Wumkes.

Derde afdeling (voor het algemeen vormend lager onderwijs, het kweekschoolonderwijs en het kleuteronderwijs)

Voorzitter: vacature.

Waarnemend voorzitter: de heer L. Welling.

Leden: dr. J. C. van der Does, mevr. T. Haaksma-van Tuinen, dr. C. Hentzen, prof. dr. I. C. van Houte, mr. H. W. J. M. de Jong, dr. G. Kalsbeek, de heer A. Meester.

Vierde afdeling (voor het vakonderwijs)

Voorzitter: prof. ir. D. Dresden.

Leden: de heer W. N. J. Baekers, de heer W. W. van der Gang, ir. J. Rotgans, de heer J. Schipper, mevr. H. A. Urban-de Vries, mevr. A. C. Visschedijk-Kuks, ir. D. F. Wouda.

Afstreden

Gelet op artikel 2, derde lid, der Wet van 21 februari 1919 (*Stb.* 49) en van artikel 2 van het Koninklijk besluit van 18 december 1919 (*Stb.* 816) treden de volgende leden af op 1 januari 1959: prof. dr. E. J. Dijksterhuis, de heer W. N. J. Baekers, prof. dr. ir. C. B. Biezeno, mr. H. W. J. M. de Jong, dr. G. Kalsbeek, prof. dr. H. R. Kruyt, prof. dr. F. L. R. Sassen, dr. W. Sleumer, ir. D. F. Wouda en prof. dr. J. de Zwaan.

In dit rooster zijn, gelet op artikel 2, derde lid, van genoemd K.B., vier vacatures.

SECRETARIAAT

Mr. C. E. Schelfhout, secretaris, benoemd bij K.B. d.d. 16 november 1950, no 11.

Met ingang van 16 november 1955 werd aan mr. C. E. Schelfhout bij K.B. van 21 januari 1956, no 42, op diens verzoek eervol ontslag verleend, onder dankbetuiging voor de door hem in deze functie bewezen diensten. Bij genoemd K.B. werd met ingang van 16 november 1955 mr. H. Drop - tot op die datum adjunct-secretaris van de raad - benoemd tot secretaris van de raad.

Administratief ambtenaresse A, 2e klasse: mej. A. van Triest, benoemd met ingang van 1 september 1939, laatstelijk bevorderd bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen d.d. 30 juli 1954, afd. A.Z./P.Z., no 2144 I.

Adjunct-commies: mej. A. P. Basseleur, benoemd met ingang van 1 juni 1955.

Administratief ambtenaresse C, 2e klasse: mej. J. C. Frijlink, benoemd met ingang van 1 januari 1954.

Stenotypiste A: mej. A. J. Th. J. Veldkamp, benoemd met ingang van 9 juli 1955.

In de verslagperiode waren bovendien bij het secretariaat werkzaam als stenotypiste: mej. Th. A. van Zundert, van 1 augustus 1954 tot 1 december 1954; mej. J. A. L. M. de Veer, van 15 januari tot 29 januari d.a.v.; mej. W. J. H. Pronk, van 1 mei 1955 tot 1 juli d.a.v.; voor archiefwerkzaamheden, in opdracht van de Commissie sociale werkvoorziening hoofdwerkers: mr. J. Balhuizen, van 1 maart 1955 tot 1 juni d.a.v.

Huisvesting

Met ingang van 1 september 1953 is het secretariaat overgebracht van Statenlaan 125 — alwaar het bij zijn vorige secretaris, de heer H. W. Tilanus, onderdak had gevonden — naar Zeestraat 71, 2e etage.

Vacatiegelden

Bij gemeenschappelijke beschikking van de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen en van financiën d.d. 23 november 1954, afd. F.C., no 2372 I, is met ingang van 1 januari 1955 het vacatiegeld voor de leden van de Onderwijsraad, en voor de door deze raad aangewezen deskundigen, voor iedere dag waarop zij één of meer vergaderingen van de raad of afdeling van die raad hebben bijgewoond, vastgesteld op f 20,— en voor de voorzitters op f 25,—. Blijkens ministerieel schrijven d.d. 29 april 1955, afd. F.C., strekt voornoemde gemeenschappelijke beschikking zich ook uit tot vergaderingen van een commissie uit de raad, of uit één of meer der afdelingen van de raad.

Ingevolge schrijven van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen d.d. 5 oktober 1955, afd. F.C., no 1706, bestaat eveneens aanspraak op vacatiegeld voor elke dag waarop een lid van de raad, in opdracht van de raad of van één of meer zijner afdelingen, buitenshuis gedurende ten minste twee uren één of meer besprekingen heeft gevoerd of werkzaamheden heeft verricht.

WERKZAAMHEDEN VAN DE RAAD

In de verslagperiode kwam de Onderwijsraad niet in plenaire zitting bijeen.

Bij schrijven d.d. 2 april 1954, afdeling juridische zaken, no 41, verzocht de minister aan de raad, van advies te dienen over het door de Staatscommissie tot herziening van de Grondwet voorgestelde negende hoofdstuk „Van het Onderwijs”, als vervat in het eindrapport der commissie d.d. 6 januari 1954, alsmede over de minderheidsnota, bijlage XV, van het rapport, voorzover deze op de bevordering der wetenschap betrekking heeft.

Nadat enige leden schriftelijke opmerkingen hadden ingezonden, kwam op 30 april 1954 in het gebouw van de Eerste Kamer der Staten-Generaal een *centrale commissie* uit de raad

bijeen, onder voorzitterschap van prof. dr. R. H. Woltjer, ter bespreking van het aan de orde gestelde onderwerp. In deze commissie hadden zitting:

uit de eerste afdeling:

de heren prof. dr. F. L. R. Sassen en prof. mr. C. W. van der Pot;

uit de tweede afdeling:

de heren mr. F. Op de Coul en dr. W. Sleumer Tzn;

uit de derde afdeling:

de heren mr. H. W. J. M. de Jong en L. Welling;

uit de vierde afdeling:

de heer prof. ir. D. Dresden en mevr. mr. J. H. G. Schutte-Struick.

De conclusies van de commissie werden vervat in een preadvies aan de leden van de raad. Na beschouwing van de schriftelijk ingediende opmerkingen werd het advies namens de raad op 29 mei 1954, onder no 22120, aan de minister uitgebracht.

Bij schrijven d.d. 23 november 1953, afdeling R. en D., no 53668, bood de minister aan de Onderwijsraad aan het rapport „Maatschappelijke verwildering der jeugd“, met het bijbehorende „Bronnenboek“, alsmede het rapport „Moderne jeugd op haar weg naar volwassenheid“. De minister verzocht het advies van de raad met betrekking tot de maatregelen, welke door het particulier initiatief en de overheid op het terrein van het onderwijs genomen zouden kunnen worden om tot een oplossing van de gestelde problemen te geraken.

Het schrijven van de minister met de beide genoemde rapporten maakte, nadat de leden van een uitvoerige documentatie waren voorzien, in elk der afdelingen onderwerp van bespreking uit. Onder dagtekening van 7 oktober 1954 bracht de vierde afdeling haar advies uit aan de voorzitter van de raad. Op 9 maart 1955 volgde de tweede afdeling; op 27 juni 1955 kwam de derde afdeling met haar rapport tot de voorzitter van de raad. De eerste afdeling sloot de behandeling in de afdelingen af met het uitbrengen van haar advies op 28 september 1955. Ter verwerking der afdelingsconclusies kwam op 22 oktober 1955 in het gebouw van de Eerste Kamer der Staten-Generaal een *centrale commissie* uit de raad bijeen, onder voorzitterschap van de heer Welling. In deze commissie hadden zitting:

uit de eerste afdeling:

prof. dr. F. L. R. Sassen en prof. dr. H. R. Kruyt;

uit de tweede afdeling:

mev. J. L. van Hoorn en dr. W. H. Beuken;

uit de derde afdeling:

dr. J. C. van der Does en dr. C. Hentzen;

uit de vierde afdeling:

mevr. H. A. Urban-de Vries en de heer Schipper.

Nadat de leden van de raad zich hadden verenigd met het preadvies der commissie, werd het advies van de raad uitgebracht op 23 november 1955, no 31800, onder gelijktijdige overlegging der afdelingsadviezen.

Bij schrijven d.d. 31 januari 1955, Kabinet, no 129, verzocht de minister de Onderwijsraad binnen veertien dagen zijn mening kenbaar te maken over de door de minister gedachte regeling van de schrijfwijze der Nederlandse taal. Nadat de raad bij schrijven d.d. 10 februari 1955, onder no 36000, enkele voorlopige opmerkingen had ingezonden, met de mededeling dat hij zich niet in staat achtte een verantwoord advies in zulk een korte termijn te doen uitgaan, verzocht de minister bij schrijven d.d. 10 maart 1955, Kabinet, no 72 III, alsnog om een nader advies.

Gelet op het spoedeisend karakter hetwelk aan deze zaak werd toegekend, besloten de eerste en vierde afdeling zich te verenigen met de conclusies van een centrale commissie uit de tweede en derde afdeling, die, onder voorzitterschap van prof. dr. H. R. Wolter, op 24 maart 1955 bijeenkwam in het gebouw van de Vrije Universiteit te Amsterdam. In deze commissie hadden zitting:

uit de tweede afdeling:

de heren dr. W. H. Beuken en dr. G. J. ten Veldhuys;

uit de derde afdeling:

de heren dr. J. C. van der Does, mr. H. W. J. M. de Jong, dr. G. Kalsbeek en L. Welling.

De leden van de raad verenigden zich met het preadvies der commissie, waarna het advies van de raad werd uitgebracht op 2 april 1955, onder no 36000.

Bij schrijven d.d. 5 september 1953, afdeling V.B.S., no 355375, legde de minister aan de Onderwijsraad de vraag voor, of naar zijn mening een regeling van de aanvangsdata der zomervakanties bij wet of algemene maatregel van bestuur verenigbaar geacht kon worden met de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van onderwijs. Nadat de heren dr. C. Hentzen en dr. G. Kalsbeek in november 1954 de derde afdeling van preadvies hadden gediend, verenigden de eerste, tweede en vierde afdeling zich met het advies der derde afdeling, waarna op 21 januari 1954, onder no 31200, aan de minister rapport werd uitgebracht.

Bij schrijven d.d. 21 mei 1954, afd. V.B.S./V.T.B., no 406820, verzocht de staatssecretaris, onder overlegging van enige documentatie van het Centraal werkcomité vakantiespreiding, te adviseren welke maatregelen ter bevordering van een betere vakantiespreiding op het terrein van het lager onderwijs eventueel zouden kunnen worden genomen, indien aan de verlangens tegemoet zou kunnen worden gekomen. De derde afdeling beantwoordde dit schrijven op 20 augustus 1954, onder no 31200.

Werkezaamheden van de eerste afdeling

In de verslagperiode kwam de afdeling bijeen, in 1953 op: 14 februari, 14 april, 6 mei, 11 juli, 12 september, 10 oktober, 14 november, 12 december; in 1954 op: 9 januari, 13 maart, 10 april, 8 mei, 19 mei, 10 juli, 11 september, 9 oktober, 6 november, 4 december, 18 december; in 1955 op: 8 januari, 17 januari, 31 januari, 12 februari, 12 maart, 16 april, 14 mei, 13 juni, 9 juli, 10 september.

In deze zittingen behandelde zij:

Ter voldoening aan het schrijven van de minister d.d. 22 november 1950, no 166210, afd. H.O.W., het vraagstuk van de taakverdeling tussen universiteiten en hogescholen, zulks ten vervolge op beraadslagingen over dit onderwerp in de jaren 1950, 1951 en 1952.

Bij brieven van 1 en van 21 december 1953, beide onder no 61 H.O., heeft de afdeling aan de minister voorstellen gedaan resp. aangaande de regeling van het onderwijs (Academisch statuut voor het onderwijs) en aangaande de bevordering van interfacultair overleg.

Het verzoek van de minister d.d. 19 mei 1952, no 235007, afd. H.O.W., inzake de subsidie-aanvraag van de Landelijke commissie voor het studiewerk. De heren prof. dr. J. de Zwaan, prof. dr. M. J. H. Cobbenhagen en prof. mr. C. W. van der Pot dienden in deze aangelegenheid van preadvies, terwijl dr. J. M. van Veen – voorzitter der aanvragende vereniging – het verzoek in een vergadering der afdeling toelichtte. Na ontvangst van een nadere memorie van toelichting van de Commissie voor het studiewerk bracht de afdeling haar advies uit bij schrijven d.d. 20 maart 1953, no 83 H.O. Bij schrijven d.d. 4 november 1953, afd. H.O.W., no 361494, verzocht de minister nadere beschouwingen te vernemen over de consequenties, zowel principieel als uit een oogpunt van opportuniteit, welke aan een eventueel gunstige beslissing verbonden zouden kunnen zijn. Aan dit verzoek werd voldaan op 15 december 1953.

Een verzoek van de minister d.d. 27 oktober 1952, no 203787, afd. H.O.W., inzake subsidiëring van de kosten van de afdeling voor politieke en sociale wetenschappen aan de Rooms-Katholieke Universiteit te Nijmegen. De afdeling bracht haar advies uit bij schrijven d.d. 14 april 1953. Ingaande op de beschouwingen van de minister in zijn schrijven d.d. 1 september 1953, afd. H.O.W., no 328375, berichtte de afdeling terzake nogmaals bij schrijven d.d. 1 december 1953, no 86 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 22 december 1952, no 302459, afd. H.O.W., inzake aanvulling aanwijzing Rooms-Katholieke Universiteit te Nijmegen met studie in de psychologie. Het advies der afdeling werd op 28 februari 1953, onder no 87 H.O., uitgebracht.

Een verzoek van de minister d.d. 15 maart 1953, no 318604, afd. H.O.W., om advies inzake de wenselijkheid van een academische opleiding voor de hogere bestuursdienst. De heren prof. mr. C. W. van der Pot en prof. dr. M. J. Cobbenhagen hebben de afdeling van preadvies gediend. Na nadere correspondentie terzake heeft de afdeling haar advies uitgebracht bij schrijven van 17 december 1953, no 88 H.O.

Een vraag van het hoofd van de afdeling Hoger Onderwijs en Wetenschappen van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (schrijven d.d. 16 juni 1953, no 332515, afd. H.O.W.) inzake de betekenis van de woorden „ambten en bedieningen” in artikel 91 der Hoger-onderwijswet. Na preadvies van de heer prof. mr. J. Wiarda bracht de afdeling haar advies uit bij schrijven van 7 december 1953, no 89 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 3 juli 1953, no 327716, afd. H.O.W., inzake een wijziging van artikel 186f der Hoger-onderwijswet. De heer prof. mr. C. W. van der Pot diende de afdeling van preadvies. De afdeling bracht haar advies uit bij schrijven van 12 april 1954, no 90 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 23 december 1953, no 375791, afd. H.O.W., om advies inzake de vraag, of kosten van huisvesting, ten behoeve van hoogleraren ener bijzondere instelling voor hoger onderwijs, door het bestuur dezer instelling gemaakt, uit het exploitatie-subsidie kunnen worden bestreden. De afdeling heeft haar advies uitgebracht bij schrijven van 24 april 1954, no 92 H.O.

De wenselijkheid van leerstoelen ter bevordering van regionale culturen, zulks naar aanleiding van een schrijven dienaangaande, door prof. dr. P. H. van Es te Groningen onder dagtekening van 18 november 1952 gericht aan de Onderwijsraad. De heer prof. dr. J. Waterink diende bij de afdeling een uitvoerig memorandum in inzake het nedersaksisch cultuurvraagstuk. Dit memorandum werd door de afdeling bij brief van 14 april 1954, no 93 H.O., aan de minister ter overweging aangeboden.

Een verzoek van de minister d.d. 26 januari 1954, no 385144, afd. H.O.W., inzake de toelating van psychologen tot de promotie in de faculteit der geneeskunde. De afdeling heeft haar advies uitgebracht bij schrijven d.d. 14 april 1954, no 94-4 H.O., na terzake te zijn voorgelegd door de heer prof. dr. F. L. R. Sassen.

Een schrijven van de minister d.d. 9 februari 1954, no 388568 I, afd. H.O.W., inzake erkenning van de graden van het Instituut voor sociale studiën te 's-Gravenhage. Na overleg met de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen besloot de afdeling op 13 maart 1954 de behandeling van deze aangelegenheid voorshands te laten rusten.

Een verzoek van de minister d.d. 10 maart 1954, no 396392, afd. H.O.W., inzake onderwijsbevoegdheid voor plant- en dierkunde. De afdeling heeft haar advies uitgebracht bij schrijven d.d. 24 april 1954, no 96 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 7 april 1954, no 378358 I, afd. H.O.W., inzake een pedagogisch-didactische leraarsopleiding. De heren prof. dr. H. H. Janssen, prof. mr. C. W. van der Pot, prof. dr. ir. C. B. Biezeno en prof. dr. H. R. Kruyt dienden de eerste afdeling van preadvies. De afdeling bracht haar advies uit bij schrijven d.d. 5 januari 1955, no 97 H.O., aangevuld bij nader schrijven d.d. 28 januari 1955, no 97-34 H.O. (zie ook bij de tweede afdeling).

Een verzoek van de minister d.d. 13 april 1954, no 402006 II, afd. H.O.W., inzake de toelating van psychisch gestoorde tot de medische praktijk. De heer prof. dr. H. Berkelbach van der Sprenkel heeft de afdeling van preadvies gediend. De afdeling heeft haar advies uitgebracht bij schrijven van 31 december 1954, no 98 H.O. Tevens maakte een addendum van prof. dr. H. Berkelbach van der Sprenkel op zijn preadvies terzake van geneeskundig toezicht op de medische student onderwerp van bespreking uit. In afwachting van het rapport van de commissie-Rutten werd dit onderwerp aangehouden.

Een verzoek van de minister d.d. 4 mei 1954, no 409005, afd. H.O.W., inzake wijziging der gemeenteverordening van Amsterdam aangaande de studie in de politieke en sociale wetenschappen. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 24 mei 1954, no 99 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 4 mei 1954, no 403128, afd. H.O.W., inzake toelating tot de faculteit der veeartsenijkunde van abiturienten der rijksmiddelbare school voor tropische landbouw te Deventer. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 13 mei 1954, no 100 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 18 mei 1954, no 412398 II, afd. H.O.W., inzake de instelling aan de Technische Hogeschool te Delft van een studierichting wiskundig ingenieur.

De afdeling heeft over deze aangelegenheid een samenspreking gehouden met vertegenwoordigers van de faculteiten der wis- en natuurkunde aan de rijksuniversiteiten te Leiden, Utrecht en Groningen, der Universiteit van Amsterdam, der Vrije Universiteit te Amsterdam, van de Technische Hogeschool te Delft en van het Mathematisch centrum te Amsterdam, t.w. de heren: prof. dr. J. Droste en prof. dr. H. D. Kloosterman, namens de rijksuniversiteit te Leiden; prof. dr. H. Freudenthal en prof. dr. F. van der Blij, namens de rijksuniversiteit te Utrecht; prof. dr. J. C. H. Gerretsen, namens de rijksuniversiteit te Groningen; prof. dr. N. G. de Bruyn, namens de Universiteit van Amsterdam; prof. dr. G. H. A. Groshede F.Wzn. en prof. dr. J. F. Koksma, namens de Vrije Universiteit te Amsterdam; prof. dr. J. A. Schouten en prof. dr. ir. A. van Wijngaarden, namens het Mathematisch centrum. De afdeling heeft haar advies uitgebracht bij schrijven d.d. 11 augustus 1955, no 101 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 20 mei 1954, no 399513, afd. H.O.W., inzake de instelling aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg van een doctoraalexamen in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 29 juli 1954, no 102 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 16 juni 1954, no 417704, afd. H.O.W., inzake de wijze van afneming van de doctoraalexamens aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 29 juli 1954, no 103 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 2 september 1954, no 6984, afd. L.O., inzake de toelating van onderwijzers tot universitaire examens. De heer prof. dr. J. Waterink heeft de afdeling van preadvies gediend. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 4 oktober 1955, no 104 H.O. (zie ook bij de derde afdeling).

Een verzoek van de minister d.d. 2 september 1954, no 434723, afd. H.O.W., inzake wijziging der gemeenteverordening van Amsterdam, aangaande de instelling van een baccalaureaat in de economische wetenschappen. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 6 oktober 1954, no 105 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 21 mei 1954, no 414327, afd. H.O.W., naar aanleiding van een vraag van de minister van oorlog over het begrip „opleiding” in artikel 15, eerste lid sub e, juncto artikel 18, onder a der Dienstplichtwet. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 23 oktober 1954, no 106 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 26 oktober 1954, no 430087 I, afd. H.O.W., inzake een ontwerp tot wijziging der Hoger-onderwijswet, in verband met de voorgenomen stichting van een tweede technische hogeschool te Eindhoven. De afdeling bracht haar advies uit op 25 maart 1955, nader aangevuld bij schrijven d.d. 25 mei 1955, beide genummerd 107 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 23 oktober 1954, no 414186, afd. H.O.W., inzake de vrijstelling van de betaling van collegegelden voor blinde studenten. De heer prof. dr. P. N. U. Harting heeft de afdeling van preadvies gediend, waarna de afdeling haar advies heeft uitgebracht bij schrijven d.d. 18 december 1954, no 108 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 2 december 1954, no 381836, afd. H.O.W., inzake subsidiëring van bijzondere leerstoelen. De heer prof. dr. F. L. R. Sassen diende de afdeling van preadvies. De afdeling bracht haar advies uit op 18 juni 1955, no 109 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 6 januari 1955, no 466240, afd. H.O.W., inzake wijziging van de regeling der studie in de psychologie. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 31 januari 1955, no 110 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 6 januari 1955, no 464129, afd. H.O.W., inzake wijziging van de regeling van de studie in de natuurkundige aardrijkskunde. Na preadvies van de heer prof. dr. F. L. R. Sassen werd het afdelingsadvies uitgebracht bij schrijven d.d. 12 april 1955, no 111 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 13 april 1955, no 470563, afd. H.O.W., inzake regeling van de studie in de pedagogiek. De heer prof. dr. J. Waterink heeft de afdeling van preadvies gediend, waarna de afdeling haar advies uitbracht op 30 september 1955, onder no 112 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 2 mei 1955, no 485852, afd. H.O.W., inzake het Europees Verdrag, betreffende gelijkstelling van diploma's voor toelating tot universitaire examens. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 20 juni 1955, no 113 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 28 mei 1955, no 470622, afd. H.O.W., inzake wijziging van de aanwijzing der Vrije Universiteit, in verband met de instelling van de studierichtingen Romaanse taal en letterkunde (Frans), Germaanse taal en letterkunde (Engels of Fries) en psychologie (in de verenigde faculteiten der geneeskunde en der letteren en wijsbegeerte). De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 20 juni 1955, no 114 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 25 mei 1955, no 446604, afd. H.O.W., inzake de betaling van collegegelden voor de baccalaureaatsstudie in de economie. De afdeling bracht haar advies uit op 16 augustus 1955, no 115 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 7 juni 1955, no 457328, afd. H.O.W., inzake uitbreiding van het aantal leden der colleges van curatoren der bijzondere universiteiten. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 20 juni 1955, no 116 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 30 juni 1955, no 10350, afd. H.O.W., inzake de instelling van een kwantitatief-economische studierichting. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 4 oktober 1955, no 117 H.O.

Een verzoek van de minister d.d. 29 juli 1955, no 11138, afd. H.O.W., inzake wijziging van de gemeentelijke verordening van Amsterdam, inzake de instelling van een examen voor belastingconsulent in de verenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en der economische wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 27 september 1955, no 118 H.O.

Werkzaamheden van de tweede afdeling

De tweede afdeling kwam bijeen, in 1953 op: 14 januari, 4 maart, 16 oktober, 17 oktober, 16 november, 2 december; in 1954 op: 1 februari, 1 maart, 31 maart, 17 mei, 15 september, 13 oktober, 20 november; in 1955 op: 12 januari, 9 februari, 9 maart, 30 maart, 12 oktober, 11 november, 8 december.

In deze zittingen behandelde zij:

Een schrijven d.d. 6 oktober 1953 van de heer Voogd, rector van het gemeentelijk lyceum te Doetinchem, inzake psychotechnisch onderzoek bij de benoeming in vaste dienst van leraren, die reeds in tijdelijke dienst werkzaam zijn. De afdeling antwoordde bij schrijven d.d. 13 november 1953, no 96, V.H.M.O.

De wetsontwerpen-Rutten tot regeling van het algemeen vormend middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs, zulks naar aanleiding van een brief van de staatssecretaris d.d. 29 mei 1953, no 333512, afd. V.H.M.O., houdende verzoek aan de afdeling om zich nogmaals op deze ontwerpen te beraden. Door de heer dr. C. Jansen werd op 15 januari 1954 een memorandum uitgebracht. De afdeling heeft aan dit verzoek voldaan bij haar advies van 21 mei 1954, no 97, V.H.M.O.

De positie van het Duits op de middelbare scholen. Een advies terzake werd evenwel niet uitgebracht.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 6 september 1954, no 435398, afd. V.H.M.O. inzake de ontwerp-besluiten met betrekking tot de lessentallen te geven aan:

- a. de openbare handelsdag- en -avondscholen;
- b. de openbare middelbare scholen voor meisjes;

het ontwerp-besluit tot nadere wijziging van het K.B. van 15 maart 1923 (*Stb.* 75), ter uitvoering van de artikelen 45bis tot en met 45septies der M.O.-wet;

het ontwerp-besluit tot nadere wijziging van het K.B. van 15 maart 1923 (*Stb.* 76), ter uitvoering van de artikelen 168 tot en met 168septies der H.O.-wet.

De afdeling heeft haar advies uitgebracht in haar schrijven van 21 oktober 1954, no 99, V.H.M.O.

De Tweede Onderwijsnota.

Het schrijven van de staatssecretaris inzake het ontwerp van wet tot wijziging van de M.O.-wet, de H.O.-wet en de Wet van 25 april 1879 (*Stb.* 87). Dit schrijven was gedateerd 23 april 1954, no 407604, afd. V.H.M.O. De afdeling heeft haar advies uitgebracht bij schrijven d.d. 8 mei 1954, no 100, V.H.M.O.

Het inmiddels gepubliceerde algemeen leerplan h.b.s. A en B, ter zake waarvan het advies der afdeling niet was ingewonnen. Bij brieven van 25 maart 1954 en 20 mei 1954 sprak de afdeling daarover haar verwondering uit. De staatssecretaris antwoordde bij brieven van 31 mei 1954, no 411295, afd. V.H.M.O., en 18 augustus 1954, no 420461, afd. V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 30 oktober 1954, no 452256, afd. V.H.M.O., betreffende het ontwerp van wet tot wijziging van de M.O.-wet, de H.O.-wet en de Pensioenwet 1922 (*Stb.* 240). De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 22 november 1954, no 102 V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 17 december 1954, no 463971, afd. V.H.M.O., inzake wijziging van examenregelingen h.b.s. A en B. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 5 januari 1955, no 111 V.H.M.O.

De specifieke leraarsopleiding (zie bij werkzaamheden van de eerste afdeling onder no 97 H.O.). Tezamen met de eerste afdeling werd een commissie gevormd, die de praktijk dezer opleiding zo nauwlettend mogelijk zal volgen, teneinde een wijziging van de bestaande regeling te kunnen documenteren.

In deze commissie hebben zitting:

uit de eerste afdeling:

de heren prof. dr. P. N. U. Harting en prof. dr. J. Waterink;

uit de tweede afdeling:

de heren dr. C. Jansen S.J. en dr. G. J. ten Veldhuys.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 24 mei 1955, no 15354, afd. V.H.M.O., betreffende het staatsdiploma voor leraar in de stenografie. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 4 juni 1955, no 110 V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 5 juli 1955, no 441741 I, afd. V.H.M.O., betreffende wijziging van het eindexamenreglement voor de handelsdagscholen. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 28 juli 1955, no 103 V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 19 augustus 1955, no 17566, afd. V.H.M.O., betreffende het ontwerp-Koninklijk besluit ter uitvoering van artikel 27^{quater} der M.O.-wet (gelijkstelling van enige in Indonesië vóór de soevereiniteitsoverdracht verkregen akten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs met de overeenkomstige Nederlandse akten). De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 15 oktober 1955, no 104 V.H.M.O.

Het schrijven van de afdeling aan de staatssecretaris d.d. 18 oktober 1955 inzake het verzoek van het Haagse Montessorilyceum te mogen afwijken van het gebruikelijke programma voor de wiskunde en de afdeling alfa van het gymnasium. Dit schrijven werd uitgebracht onder no 109 V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 3 november 1955, no 24505, afd. V.H.M.O., betreffende wijziging van de M.O.-wet en de H.O.-wet, inzake de bepalingen van kostenvergoeding voor de gemeentelijke scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 24 november 1955, no 105 V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 23 november 1955, no 24824, afd. V.H.M.O., betreffende het Subsidiebesluit bijzonder middelbaar onderwijs (artikelen 45bis tot en met 43 *septies-decies* der M.O.-wet). De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 15 december 1955, onder no 107 V.H.M.O.

Het schrijven van de staatssecretaris d.d. 25 november 1955, no 26576, afd. V.H.M.O., betreffende het reglement voor de examens voor de middelbare akten. De afdeling heeft haar advies uitgebracht op 15 december 1955, onder no 108 V.H.M.O.

Het vraagstuk van het lerarentekort, zulks naar aanleiding van het interimrapport der commissie-Drewes. Op 19 november 1955 werd door de afdeling terzake bericht gezonden aan de staatssecretaris, onder no 106 V.H.M.O. De staatssecretaris beantwoordde dit schrijven op 20 december 1955, onder no 26639, afd. V.H.M.O.

Het vraagstuk van de overlading bij het gemeentelijk voorbereidend hoger en algemeen vormend middelbaar onderwijs te 's-Gravenhage, naar aanleiding van het aan de afdeling toegezonden overladringsrapport van de gemeente 's-Gravenhage.

Werkzaamheden van de derde afdeling

Deze afdeling kwam bijeen, in 1953 op: 9 januari, 13 februari, 13 maart, 17 april, 8 mei, 12 juni, 9 juli, 31 juli, 11 september, 9 oktober, 13 november, 11 december, 18 december; in 1954 op: 15 januari, 29 januari, 12 februari, 12 maart, 9 april, 30 april, 14 mei, 11 juni, 25 juni, 9 juli, 10 september, 8 oktober, 12 november, 17 december; in 1955 op: 5 januari, 7 januari, 10 januari, 14 januari, 18 februari, 11 maart, 1 april, 13 mei, 27 mei, 10 juni, 8 juli, 8 september, 7 oktober, 21 oktober, 18 november, 16 december.

Voorts kwamen geregeld commissies uit de afdeling bijeen ter raadpleging in aangelegenheden waaromtrent het advies der afdeling werd verzocht. Naast talrijke commissies ad hoc heeft met name de vaste Commissie voor het kweekschoolonderwijs de uitbreiding der werkzaamheden van deze afdeling mede opgevangen. Ter voorbereiding van de behandeling van diverse onderwerpen werden in de verslagperiode in toenemende mate bezoeken gebracht aan scholen. Zo werden in 1955 48 scholen bezocht. Bovendien werden ter nadere voorlichting van de leden verschillende samensprekingen van de afdeling met deskundigen belegd.

Adviezen werden uitgebracht over de volgende onderwerpen:

Kweekschoolonderwijs

I. Algemeen

in 1953:

ontwerp-kweekschoolbesluit;

ontwerp-besluit verlenging geldigheidsduur hoofdafte-examens.

in 1954:

omtrent de wenselijkheid van wijziging der Kweekschoolwet, terzake van de akte voor nuttige handwerken en die voor vrouwelijke handwerken;

ontwerp van wet tot wijziging der Kweekschoolwet, betreffende de subsidievoorschriften; de examenprogramma's voor de akten van bekwaamheid, als bedoeld in artikel 45, tweede lid, der Kweekschoolwet, voor de vakken tekenen en handenarbeid;

spoedcursussen ter opleiding voor de onderwijzersakte.

in 1955:

ontwerp-besluit verlenging geldigheidsduur van met goed gevolg afgelegd eerste gedeelte van het hoofdakke-examen;
ontwerp-besluit kweekschoolindexamen en het daarbij behorende ontwerp-programma;
ontwerp-besluit onderwijzersstaatsexamen en het daarbij behorende ontwerp-programma;
ontwerp-besluiten tot wijziging van de Koninklijke besluiten, *Stb.* 1951, nos 137, 138, 373 en 374;
ontwerp-besluiten tot regeling van de examens ter verkrijging van de akten van bekwaamheid in Frans, Duits, Engels en Fries, handelskennis, handenarbeid, tekenen, lichamelijke oefening, huishoudkunde, nuttige handwerken voor meisjes, vrouwelijke handwerken, alsmede de daarbij behorende ontwerp-examenprogramma's;
ontwerp-besluit tot regeling van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid in wiskunde en het daarbij behorende ontwerp-programma;
het K.B. tot tijdelijke regeling van de leerschoolmarge;
het concept-kweekscholenplan;
de instelling van een lagere akte kennis der natuur, alsmede een ontwerp van wet tot wijziging der Kweekschoolwet terzake;
het muziekonderwijs op de kweekscholen;
het ontwerp-besluit tot regeling van de examens ter verkrijging van de akten van bekwaamheid in landbouwkunde en tuinbouwkunde, alsmede de daarbij behorende ontwerp-programma's.

II. Voorts werden ter uitvoering van de *Kweekschoolwet* de volgende aantallen adviezen uitgebracht:

ingevolge artikel 11, lid 7: 39 adviezen;

ingevolge artikel 19: 1 advies;

ingevolge artikel 21, lid 1: 67 adviezen;

ingevolge artikel 23, lid 1: 1 advies.

In 61 gevallen werden deskundigen aangewezen voor het verrichten van schattingen ingevolge de *Kweekschoolwet*.

Lager onderwijs

I. Algemeen

het vraagstuk van het onderwijs in de Friese taal en het gebruik daarvan op de lagere scholen; advies werd uitgebracht, vergezeld van een ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920;

de toelating van onderwijzers tot universitaire examens; het advies dezer afdeling werd gelijktijdig uitgebracht met dat van de eerste afdeling;

het vaststellen van een opzeggingstermijn voor onderwijzers in tijdelijke dienst;

een wijziging van artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920;

een wijziging van artikel 85 der Lager-onderwijswet 1920;

het treffen van extra-voorzieningen ten behoeve van scholen die mede bezocht worden door een groot aantal leerlingen, afkomstig uit asociale gezinnen;
het aanstellen van een centrale functionaris voor het onderwijs aan asociale leerlingen;
een wijziging van de normen, in acht te nemen bij de toepassing van artikel 36, lid 2, der Lager-onderwijswet 1920;
een regeling ter vervanging van leerkrachten bij schoolexcursies.

Voorts verrichtte de afdeling ter uitvoering van de *wettelijke bepalingen* op het terrein van het lager onderwijs de volgende werkzaamheden.

II. Ingevolge de *Lager-onderwijswet 1920*:

1953: 84 adviezen; 1954: 92 adviezen; 1955: 110 adviezen, ingevolge artikel 13, vierde lid, betreffende beroepschriften inzake de vergoeding in de kosten van vervoer van kinderen die op een afstand van meer dan vier kilometer wonen van een school, waar het door de ouders, voogden of verzorgers dier kinderen gewenste onderwijs wordt gegeven;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 13, vijfde lid jo. art. 13, vierde lid, betreffende de vergoeding van de kosten van huisonderwijs;

1953: 15 adviezen; 1954: 17 adviezen; 1955: 25 adviezen, ingevolge artikel 19, tweede lid, betreffende afwijking van de bepaling dat in iedere gemeente in een genoegzaam aantal scholen openbaar lager onderwijs wordt gegeven;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 19, vijfde lid, betreffende het bevelen van maatregelen, als bedoeld in het vierde lid;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 22bis, derde lid, betreffende het in stand houden van een openbare lagere school, die vóór 1 juli 1937 is geopend, en waarvan het aantal leerlingen is gedaald beneden het in het eerste lid van dit artikel voorgeschreven minimum;

1953: 2 adviezen; 1954: 2 adviezen; 1955: 13 adviezen, ingevolge artikel 22bis, zesde lid, betreffende het in stand houden van een openbare lagere school, ook al is het aantal leerlingen minder dan in het eerste lid van dit artikel is voorgeschreven;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 25, derde lid, in een geschil terzake van het leerplan tussen burgemeester en wethouders en de inspecteur;

1953: 3 adviezen; 1954: 4 adviezen; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 25, vijfde lid, betreffende verzoekschriften om ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan een openbare lagere school te mogen afwijken van de wettelijke voorschriften omtrent het leerplan;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 26, derde lid, omtrent het vrijgeven als bedoeld in het eerste lid, voor het geven van godsdienstonderwijs;

1953: 5 adviezen; 1954: 5 adviezen; 1955: 9 adviezen, ingevolge artikel 27, vierde lid, betreffende het verlenen van vrijstelling van de verplichting dat aan het hoofd ener school tevens het onderwijs aan een klas wordt opgedragen;

1953: 154 adviezen; 1954: 152 adviezen; 1955: 145 adviezen, ingevolge artikel 28, achtste lid, betreffende verlaging van het verplichte aantal onderwijzers bij aanzienlijke daling van het aantal leerlingen;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 73, tweede lid, betreffende opgelegde straffen;

1953: 3 adviezen; 1954: 2 adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 38, tweede lid, betreffende het beroep van een onderwijzer op gedeputeerde staten inzake een hem verleend ontslag; 1953: 28 adviezen; 1954: 35 adviezen; 1955: 27 adviezen, ingevolge artikel 55bis, derde lid, betreffende aanvragen tot verhoging van het door de gemeenteraad vastgestelde bedrag per leerling;

1953: 1 advies; 1954: 2 adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 55ter, vierde lid, terzake van de vaststelling van de bedragen als bedoeld in het eerste lid;

1953: 53 adviezen; 1954: 63 adviezen; 1955: 74 adviezen, ingevolge artikel 55quater, betreffende aanvragen tot verhoging van het door de gemeenteraad vastgestelde bedrag per leerling;

1953: 2532 adviezen; 1954: 2719 adviezen; 1955: 3228 adviezen, ingevolge artikel 56, tweede lid, betreffende verzoekschriften tot het verlenen van rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar voor één of meer onderwijzers boven het verplichte aantal;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 56bis, tweede lid, inzake de vergoeding als bedoeld in het eerste lid voor een openbare school, die niet aan de vereisten voldoet, genoemd in dat lid;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 59, tweede lid, betreffende het verlenen van ontheffing van de verplichting dat tussen het ontstaan van een vacature in het onderwijzend personeel en de aanvaarding der benoeming door de benoemde geen langere tijd verloopt dan zes maanden;

1953: 19 adviezen; 1954: 17 adviezen; 1955: 20 adviezen, ingevolge artikel 73, tweede lid, betreffende verzoekschriften om bij de stichting van een school het daarvoor benodigd aantal leerlingen lager te mogen stellen dan het volgens het eerste lid, onder a van dat artikel vereiste aantal;

1953: 3 adviezen; 1954: 5 adviezen; 1955: 6 adviezen, ingevolge artikel 76, tweede lid, inzake het verlenen van medewerking door de gemeenteraad als door het bestuur der bijzondere school, ingevolge artikel 72, eerste lid, aangevraagd;

1953: 2 adviezen; 1954: 3 adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 77, tweede lid, betreffende geschillen tussen de gemeenteraad en een schoolbestuur, dat een aangeboden bestaand schoolgebouw weigert te aanvaarden;

1953: 3 adviezen; 1954: 13 adviezen; 1955: 11 adviezen, ingevolge artikel 77, zesde lid, betreffende geschillen tussen burgemeester en wethouders en een schoolbestuur over het bestek, het terrein of de inrichting van een te stichten bijzondere lagere school;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 87octies terzake van een geschil, voortvloeiende uit de toepassing van de bepalingen betreffende de herbouw of het herstel van door oorlogsschade getroffen schoolgebouwen;

1953: 3 adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 4 adviezen, ingevolge artikel 90, vijfde lid, betreffende gehele of gedeeltelijke inhouding van de vergoeding wegens willekeurige afwijking van de rooster van lessen of van het leerplan;

1953: 19 adviezen; 1954: 20 adviezen; 1955: 21 adviezen, ingevolge artikel 90, zesde lid, betreffende verzoekschriften om ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan een bijzondere lagere school te mogen afwijken van de wettelijke voorschriften omtrent het leerplan;

1953: 19 adviezen; 1954: 20 adviezen; 1955: 21 adviezen, ingevolge artikel 96, derde lid, betreffende aanvragen tot het toekennen van rijksvergoeding aan scholen, ook al zou dit volgens het bepaalde in het eerste lid, onder a van dit artikel niet het geval zijn;

1953: 1 advies; 1954: 1 advies; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 96bis, tweede lid, betreffende ontheffing van de bepaling van artikel 96, eerste lid onder a;

1953: 243 adviezen; 1954: 296 adviezen; 1955: 378 adviezen, ingevolge artikel 97, tweede lid onder c, betreffende aanvragen van een schoolbestuur om een onderwijzer voor langer dan een jaar tijdelijk te mogen aanstellen;

1953: 1 advies; 1954: 1 advies; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 99, derde lid, betreffende beroepschriften inzake de vaststelling van de vergoeding, bedoeld in artikel 97;

1953: 5 adviezen; 1954: 3 adviezen; 1955: 2 adviezen, ingevolge artikel 101bis, negende lid, betreffende beroepschriften inzake de gemeentelijke vergoeding voor vakonderwijzers;

1953: 126 adviezen; 1954: 127 adviezen; 1955: 164 adviezen, ingevolge artikel 101ter, betreffende aanvragen tot verhoging van het bedrag per leerling, indien in een gemeente een bijzondere school is gevestigd welke in bijzondere omstandigheden verkeert, of indien het gemiddeld bedrag van de kosten per leerling voor haar redelijke behoeften ontoereikend moet worden geacht;

1953: 21 adviezen; 1954: 17 adviezen; 1955: 16 adviezen, ingevolge artikel 103, achtste lid, betreffende beroepschriften inzake de vaststelling van de gemeentelijke vergoeding of het voorschot daarop;

1953: 1 advies; 1954: — adviezen; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 128septies, inzake de vaststelling van de bijdrage door de woongemeente aan de schoolgemeente;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: — adviezen, ingevolge artikel 205, elfde lid, terzake van de toepassing van genoemd artikel.

III. Ingevolge artikel 3, tweede lid, zoals dit luidt ingevolge artikel 20bis, tweedde lid, der *Wet van 19 januari 1950* (Stb. K. 14), betreffende de vergunning om het onderwijs aan een school minder dan acht achtereenvolgende jaren te doen omvatten: 1953: 120 adviezen; 1954: 116 adviezen; 1955: 110 adviezen.

IV. *Beslissingen* ingevolge artikel 90, tweede lid, in gevallen dat een inspecteur van oordeel was, dat het leerplan niet voldeed aan de wettelijke vereisten, en het schoolbestuur weigerde het te wijzigen: 1953: 1 beslissing; 1954: 1 beslissing; 1955: 2 beslissingen.

V. *Aanwijzingen* van een deskundige, als bedoeld in artikel 85, tot het verrichten van schattingen van gebouwen, terreinen of schoolmeubilair: 1953: 177 aanwijzingen; 1954: 231 aanwijzingen; 1955: 172 aanwijzingen.

VI. Ingevolge het *Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1948, hoofdstuk V, bijlage G, artikel 1, 1e lid*, werden in 1953: 6, in 1954: 9, in 1955: 6 adviezen uitgebracht.

Buitengewoon lager onderwijs

I. Algemeen

In 1955 werd advies uitgebracht over het ontwerp-besluit tot wijziging van het Besluit B.L.O. 1949.

II. Voorts werden ingevolge het *Besluit B.L.O. 1949* de volgende aantallen adviezen uitgebracht:

1953: 23 adviezen; 1954: 24 adviezen; 1955: 16 adviezen, ingevolge artikel 3, tweede lid, betreffende subsidie-aanvragen voor nieuwe scholen;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 9, tweede lid, betreffende het verlenen van vergunning dat ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan een school wordt afgeweken van de in het eerste lid gestelde eisen;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 9, zevende lid, betreffende gehele of gedeeltelijke inhouding van de rijksbijdrage wegens geconstateerde ongeoorloofde afwijking van de rooster van lesuren;

1953: 93 adviezen; 1954: 69 adviezen; 1955: 94 adviezen, ingevolge artikel 23, tweede lid, betreffende het verlenen van rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar voor één of meer onderwijzers boven het verplichte aantal voor scholen voor buitengewoon lager onderwijs;

1953: 15 adviezen; 1954: 16 adviezen; 1955: 18 adviezen, ingevolge artikel 23, derde lid, betreffende verlaging van het verplichte aantal leerkrachten aan scholen voor buitengewoon lager onderwijs;

1953: 24 adviezen; 1954: 46 adviezen; 1955: 40 adviezen, ingevolge artikel 26, eerste lid onder c, betreffende aanvragen van het bestuur van een bijzondere school voor buitengewoon lager onderwijs om een onderwijzer voor langer dan een jaar tijdelijk te mogen aanstellen met behoud van de rijksbijdrage voor de wedde;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 30, derde lid, inzake beroep tegen de vaststelling van de jaarlijkse rijksbijdrage;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 3 adviezen, ingevolge artikel 32, derde lid, inzake beroep bij gedeputeerde staten tegen de vaststelling van de exploitatievergoeding per leerling, indien één of meer overeenkomstige openbare scholen aanwezig zijn;

1953: 3 adviezen; 1954: 1 advies; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 34, vierde lid, betreffende de vaststelling van het bedrag der vergoeding per leerling voor bijzondere scholen in gemeenten waar geen overeenkomstige openbare scholen gevestigd zijn;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 36, negende lid, inzake beroep betreffende de vergoeding van de beloning voor vakonderwijzers van een bijzondere school, terwijl aan geen enkele openbare school ter plaatse vakonderwijzers zijn aangesteld;

1953: — adviezen; 1954: 1 advies; 1955: 2 adviezen, ingevolge artikel 80, betreffende rijksvergoeding van het wettelijk salaris van een extra-onderwijzer in verband met het onderwijs in twee of meer der vakken Franse taal, Duitse taal, Engelse taal, wiskunde en handelskennis;

1953: — adviezen; 1954: — adviezen; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 85, betreffende verlaging van het minimum-aantal leerlingen voor een school voor ziekelijke kinderen;

1953: 4 adviezen; 1954: 7 adviezen; 1955: 7 adviezen, ingevolge artikel 146, tweede lid, betreffende rijksbijdragen aan scholen voor schipperskinderen, waarvan het leerlingenaantal minder is dan door het besluit wordt vereist;

1953: 1 advies; 1954: 1 advies; 1955: 1 advies, ingevolge artikel 147, tweede lid, betreffende het verlenen van toestemming om een afzonderlijke klasse voor ligplaatsonderwijs te vormen.

Kleuteronderwijs

In 1955 werd advies uitgebracht omtrent het ontwerp van wet tot regeling van het kleuteronderwijs en van de opleiding van leidsters bij dat onderwijs.

Voorts werd een algemeen advies uitgebracht over het aantal te subsidiëren opleidingscholen en de spreiding daarvan over het land.

Werkezaamheden van de vierde afdeling

In de verslagperiode kwam deze afdeling bijeen, in 1953 op: 5 maart, 9 april, 8 juli, 1 oktober, 3 december; in 1954 op: 4 februari, 3 maart, 1 april, 3 juni, 12 juli, 7 oktober, 2 december, 16 december; in 1955 op: 28 februari, 14 april, 2 juni, 20 juli, 8 september.

In deze vergaderingen behandelde zij in de verslagperiode 1619 aanvragen ingevolge artikel 25 der Nijverheidsonderwijswet, tot goedkeuring van de oprichting en instandhouding van nijverheidsscholen, dan wel tot uitbreiding van het leerplan van reeds bestaande scholen. Een groot deel dezer aanvragen kon schriftelijk worden afgehandeld. Ingevolge artikel 39, tweede lid, der wet werden 16 adviezen uitgebracht.

Voorts adviseerde de afdeling omtrent het ontwerp-besluit tot regeling van het pedagogisch getuigscrift, bedoeld in artikel 38, eerste lid, der Nijverheidsonderwijswet. Dit advies werd uitgebracht op 1 oktober 1953, onder O.R. no 2043 N.O.

Op 19 oktober 1953 werd onder O.R. no 2134 N.O., advies uitgebracht inzake het ontwerp-besluit tot regeling van de rechtsgang bij de commissies van beroep, bedoeld in artikel 22bis der Nijverheidsonderwijswet.

Naar aanleiding van een schrijven van de staatssecretaris d.d. 21 december 1954, no 464231, begaf de afdeling zich in de interpretatie van artikel 25, zesde lid, der Nijverheidsonderwijswet. Haar antwoord gaf de afdeling op 26 augustus 1955, onder O.R. no 2475 N.O.

Terzake van problemen van algemeen beleid werden met de heer chef van de afdeling Nijverheidsonderwijs van het ministerie enkele besprekingen gevoerd.

In 1954 maakte de afdeling, vergezeld van de secretaris, op uitnodiging van het C.O.P.¹⁾, een studiereis naar Zwitserland en naar Engeland. Bij die gelegenheid verschaftte zij zich een ruime documentatie op het terrein van het nijverheidsonderwijs in genoemde landen. Haar indrukken werden voor intern gebruik in een rapport samengevat.

¹⁾ C.O.P. = C(ontactgroep) O(pvoering) P(roductiviteit).

B. HOGER ONDERWIJS

DE UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN IN HET

STUDIEJAAR 1954/1955

I. RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 19 september 1955 heeft de scheidende rector magnificus der Leidse universiteit, dr. J. N. Bakhuizen van den Brink, enkele actuele universitaire problemen aangesneden. Zo zeide hij het te betreuren dat in het afgelopen cursusjaar het aantal promoties te Leiden procentueel is gedaald: 56 op 4374 studenten, hetgeen overeenkomt met het algemeen landelijk gemiddelde. Een der belangrijkste oorzaken hiervan is naar zijn mening gelegen in het feit dat de afgestudeerden zo snel naar functies in de maatschappij worden getrokken, waardoor de aandacht voor zuiver-wetenschappelijke arbeid vermindert.

Voorts wees spreker op het nijpend ruimteprobleem der universiteit. Wel werden dit jaar verscheidene uitbreidingen en vernieuwingen gerealiseerd, maar zij vormen slechts een incidentele verlichting, waarbij vele wensen on vervuld blijven. Meer begrip bij Rijk en gemeente ware in dezen gewenst. „Misschien”, zo zeide spreker, „zou een autonome universiteit mettertijd aan haar verlangens en gerechtvaardigde eisen meer kracht kunnen bijzetten dan een rijksuniversiteit in de wettelijke vorm dit thans kan doen”.

„Leiden moet”, zo vervolgde de rector magnificus, „een bijdrage blijven leveren tot het slagen van het Institute of social studies te 's-Gravenhage, tot welks oprichting het zoveel heeft bijgedragen”.

Wat de Leidse studenten betreft het volgende:

Het aantal spoorstudenten nam toe tot 32 procent. Deze toeneming werd mede veroorzaakt door de precare huisvestingstoestand in Leiden en onmiddellijke omgeving. In dit opzicht moet helaas gesproken worden van ongunstige invloeden op het studentenleven.

Spreker concludeerde, dat het Rijk, dat een universiteit onderhoudt in een kleine stad en die stad van vestiging de logische plicht moeten hebben voor voldoende huisvesting der studenten te zorgen, in samenwerking met de universiteit zelve. Hieraan verbond hij een analoge beschouwing over het huisvestingsprobleem voor hoogleraren en andere leden der universitaire gemeenschap. Na een woord van dank te hebben geuit voor de ondervonden samenwerking met senaat en curatorium, wees spreker op enige duidelijke tekortkomingen en anachronismen in het *universiteitsbestuur*, die te wijten zijn aan het thans vigerend wettelijk bestuursstelsel. Het fatale dualisme in het *universiteitsbestuur* wordt scherp omschreven door de beide woorden: curatorium en senaat. Men kan hier in taak wel onderscheiden, maar niet scheiden. Enerzijds is dit mede een gevolg van de enigszins halfslachtige outillage van het senaatsapparaat en anderzijds van het niet volledig uitbuiten der voor de senaat bestaande mogelijkheden. In sterke mate werkt hier echter ook ongunstig de discontinuïteit van het senaats-

bestuur. Een éénjarig rectoraat en secretariaat passen nu eenmaal niet meer in de tegenwoordige universitaire organisatie; de vruchtbaarheid van rectoraat en secretariaat wordt erdoor geremd. Het ontwerp voor een nieuwe wet op het hoger onderwijs opent op dit terrein door instelling van een meerjarig rectoraat als mogelijkheid nieuwe perspectieven. Spreker noemde in dit verband de in het wetsontwerp voorgestelde autonomie der universiteiten het meest ingrijpende novum, waarover het ontwerp nog weleens de nek zou kunnen breken, wanneer duidelijk wordt wat de universiteiten zelf daaronder verstaan.

Deze beschouwingen, aldus spreker, waren hem vooral ingegeven naar aanleiding van de onlangs in Cambridge (Engeland) gehouden internationale rectoren conferentie, tijdens welke bleek, dat overal in West-Europa de wens naar universitaire autonomie bestaat.

Aan het einde van zijn rede droeg dr. Bakhuizen van den Brink het rectoraat over aan dr. A. E. van Arkel.

COLLEGE VAN CURATOREN

De samenstelling van het college van curatoren onderging dit jaar geen verandering. In verband met de benoeming van mr. K. Wiersma tot hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Groningen werd met ingang van 1 augustus 1955 het secretariaat overgedragen aan mr. N. F. Hofstee.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 30.

Het aantal universitaire examens bedroeg 2303, waarvan 1806 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 1805 en 1406, voor de vrouwelijke 498 en 400.

Het aantal promoties bedroeg 56, als volgt over de faculteiten verdeeld: ¹⁾

godgeleerdheid	1	wis- en natuurkunde	17
rechtsgeleerdheid	9	letteren en wijsbegeerte	12
geneeskunde	17		

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 10 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN ²⁾

Algemene wetenschappelijke instellingen

Prentenkabinet

Een groot aantal Nederlandse prenten werd gedetermineerd.

De bestrijding van schimmels op prenten en tekeningen door middel van de thymoldampkast werd voortgezet. Het grootste deel der collectie is thans op deze wijze geïmmuniseerd.

Door aankoop en schenking werden vele aanwinsten verkregen. In bruikleen werden ontvangen 31 ikonen, welke door het instituut voor religieuze en kerkelijke kunst te Utrecht werden gedeponeerd.

De verzameling diapositieven werd uitgebreid met 335 stuks.

Voor de boekerij werden 264 exemplaren aangekocht.

Met uitzondering van de afdelingen geïllustreerde boeken, iconografie en fotografie werd de systematische opstelling der boekerij voltooid.

Voor het penningkabinet werden enige aankopen gedaan.

De fotoverzameling mocht zich verheugen in de belangstelling der Nederlandse fotografen.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der rijksuniversiteit te Leiden 1955, blz. 126/128.

²⁾ De instellingen zijn faculteitsgewijze gerangschikt en binnen elke faculteit alfabetisch.

Rijksherbarium

Voor de aanschaffing van herbariumdozen werd een extra-krediet toegestaan. Het grote tekort aan dozen kon daardoor worden verminderd. In het universiteitsgebouw werd voor de boekery van het Rijksherbarium een gedeelte van de kelder beschikbaar gesteld.

Met de bouw van het semipermanente bijgebouw in de hortus werd een aanvang gemaakt.

De directeur bracht van zijn reis naar Australië en Nieuw-Guinea een aantal boeken, detailkaarten van Nieuw-Guinea, 535 nummers herbariummateriaal en 360 kleurenfoto's mede.

Het werk aan de Nederlandse flora (*Flora Neerlandica*) werd voortgezet. Bewerkt werden de cyperaceae, met uitzondering van het vroeger reeds bewerkte geslacht *Carex*. Een begin werd gemaakt met de bewerking van de juncaceae.

Verzameld werden in Griekenland circa 700 nummers en in Noorwegen plm. 140 nummers (vnl. *hieracium* en *taraxaceum*).

Bestudeerd werden voornamelijk taraxaca uit België en Engeland, en verder papuaanse planten. Voorts werden determinaties verricht van fanerogamen uit Maleisië.

Wat de Flora van Java betreft kan het volgende worden medegedeeld. De bewerking van de rubiaceae werd in manuscript voltooid. Het manuscript der traceae kwam nagenoeg gereed. Een begin werd gemaakt met de bewerking der palmae. Deze bewerking, die hoofdzakelijk als een kritische compilatie moet worden beschouwd, is bevredigend gevorderd.

Van de Engelse vertaling van de Flora van Java zijn alle reeds verschenen afleveringen vertaald. De voltooiing ervan ondervond vertraging in verband met de bewerking van de tabel op de Javaanse plantenfamilies.

De vervaardiging van de index op de Latijnse plantennamen, voorkomende in de Flora van Java, alsmede de nomenclatorische verificatie ervan, werden gestadig voortgezet.

Dr. F. van Royen maakte een reis naar Nieuw-Guinea, vanwaar hij 2605 nummers herbariummateriaal medebracht, 360 houtmonsters, 150 stuifmeelmonsters, 133 nummers alcoholmateriaal benevens vele foto's en films. Een aanvang werd gemaakt met de bewerking van palauquim.

Het door de Nederlandse organisatie Z.W.O. gesubsidieerde onderzoek van het geslacht *amanita* in Nederland naderde zijn voltooiing. De verzamelde gegevens zullen in publiceerbare vorm worden bijeengebracht.

Collecties *amanita*'s uit Malakka en Zuid-Amerika werden ter bewerking ontvangen. Een schenking van ± 2500 nummers werd voor opname in de collectie van het Rijksherbarium in gereedheid gebracht.

De bewerking van voornamelijk Nederlandse agaricaceae vond voortgang.

Het werk aan de dissertatie van de heer J. J. Barkman maakte goede vorderingen. De beschrijving van de lichenenassociaties (tweede helft van het bijzondere deel) kwam gereed. Op een excursie naar de duinen tussen Wijk aan Zee en Bergen werden enige zeldzame fanerogamen verzameld.

Een monografie van het geslacht *canarium* werd voortgezet.

Met het samenstellen van een determinatietabel van de houtsoorten van Nederlands Nieuw-Guinea naar vegetatieve kenmerken werd een aanvang gemaakt.

Voor de collecties en de bibliotheek werden tal van geschenken ontvangen.

Rijksmuseum van geologie en mineralogie

Nog steeds was er gebrek aan opbergruimte. Nieuw binnengekomen collecties konden of niet worden opgeborgen of moesten tijdelijk worden ondergebracht op plaatsen waar zij niet thuisbehoren.

Voortgang werd gemaakt met het ordenen van de stratigrafische collectie-Nederland. Het Nederlandse materiaal aan Palaeozoïcum en Mesozoïcum werd ondergebracht in metalen kasten.

Wat de expositie betreft zijn in de zaal Nederland de reeds lang bestelde schotten aangebracht.

De tekenaar B. F. M. Collet vervaardigde vele tabellen benevens een reconstructie van een Carboonlandschap. Een schenking van Carboonplanten werd ontvangen.

De afdelingen algemene geologie en tektonische geologie werden uitgebreid. Voor het eerst tentoongesteld werd een afdeling speleolithen. Vele nieuwe aanwinsten werden verkregen.

Het wetenschappelijk onderzoek van de pyroxenen werd dit jaar afgesloten.

Een onderzoek werd verricht naar de aard der insluitsels in synthetische spinel.

Bestudeerd werden spessartiet, sinkaliëet en skapoliet.

Een röntgenografisch onderzoek werd verricht aan een aantal fayaliëetmonsters.

Universiteitsbibliotheek

Dank zij een totaalkrediet, dat niet minder dan het viervoudige bedroeg van wat een achttal jaren geleden gewoonlijk werd gevoteerd, kon een zeer groot aantal nieuwe boeken en tijdschriften worden aangekocht. Het aantal nieuwe monografieën, inclusief dat der instituutbibliotheeken, bedroeg op 21 n. minst 12 000.

Het aantal nieuwe tijdschriften dat door aankoop of ruil werd verkregen, bedroeg 142. Hiermede steeg het totaal der lopende tijdschriften tot niet minder dan 5000. Het totale Leidse bezit aan boekbanden en tijdschrift delen omvat thans 1 ½ miljoen exemplaren.

Het personeel werd uitgebreid met een drietal werkkrachten. Bovendien werd het aantal tewerkgestelde hoofdarbeiders vermeerderd met twee.

De inrichting van het juridisch studiecentrum in het Gravensteen naderde tegen het einde van dit jaar haar voltooiing.

Het aantal door ruil verkregen proefschriften steeg tot 3655. Het aantal buitenlandse ruilinstanties nam toe tot 195.

De belangrijkste schenking was dit jaar die van mevrouw I. Damsté-Muller, die, overeenkomstig de wens van wijlen haar echtgenoot, dhr. H. F. Damsté, diens gehele collectie Atjehse handschriften (90 stuks) en aantekeningen schonk.

De Rockefeller Foundation schonk een belangrijke gift voor de aankoop van Engels/Amerikaanse literatuur. Voorts werd een groot aantal boeken en tijdschriften ontvangen van particulieren en regeringsinstanties.

De samenwerking met de instituutbibliotheeken voor de bèta-vakken is dit jaar aanmerkelijk verbeterd. Van de belangrijkste in de bibliotheek aanwezige handschriften werden microfilms vervaardigd.

*Faculteit der geneeskunde**Academisch ziekenhuis*

De verslagen over 1954 en 1955 betreffende het Academisch ziekenhuis zullen om verschillende redenen worden opgenomen in het Onderwijsverslag 1956.

Afdeling anesthesiologie

Voorbereidingen werden getroffen om binnen afzienbare tijd een laboratorium in te richten voor anesthesiologie, teneinde tijdens narcose velerlei fysiologische en biochemische veranderingen te kunnen bestuderen. De invloed van de lage temperatuur op de mens bij bepaalde hartoperaties werd uitvoerig bestudeerd.

Bestudeerd werden voorts de nieuwste vorderingen op het gebied van de hartchirurgie en van de anesthesiologie. Het resultaat hiervan was, dat in Nederland op 28 januari 1955, te Leiden, de eerste hartoperatie onder afkoeling en tijdelijke uitschakeling van het hart met succes werd uitgevoerd.

Afdeling heelkunde

Colleges werden gegeven over postoperatieve stoornissen, waarbij speciaal aandacht werd besteed aan de diagnostiek en aan de moderne therapie met anticoagulantia van thrombose en embolie. Verder werden behandeld de diagnostiek en therapie van fracturen en complicaties bij buikaandoeningen. De studie betreffende perifere arteriële circulatiestoornissen werd voortgezet, waardoor het mogelijk werd met behulp van röntgenologisch onderzoek der slagaderen de aanwijzingen voor verschillende operatieve maatregelen meer exact vast te stellen. Onderzoekingen omtrent het gedrag van kanker van de dikke darm en van de endeldarm werden verricht op grond van eigen klinische ervaringen en van literatuurstudie.

Een aantal publikaties zag het licht.

Voor het onderzoek van perifere vaataandoeningen kreeg de kliniek de beschikking over een aortografietafel ten behoeve van het röntgenologisch onderzoek van de slagaderen alsmede over een rijdend röntgentoestel.

Afdeling interne geneeskunde

Afd. cardiologie. Het wetenschappelijk werk omvatte hoofdzakelijk het uitwerken en het op hun klinische betekenis toetsen van verschillende onderzoeksmethoden, zoals de vectorcardiografie, de fonocardiografie (gecombineerd met uitwendig opgenomen pulsatiecurven) en de elektrokymografie.

Een begin werd gemaakt met het bestuderen van de postoperatieve resultaten bij hartgebreken. Een proefschrift over de resultaten bij mitraalstenose was reeds in bewerking.

In samenwerking met de afdeling arbeidsfysiologie werd een methode uitgewerkt ter bepaling van de arbeidscapaciteit (validiteit) van hartpatiënten.

Een aantal publikaties zag het licht.

De noodtoestand tengevolge van het ruimtegebrek deed zich steeds meer gevoelen. Een efficiënte gang van zaken werd daardoor ten zeerste belemmerd. Onderzoekingen betreffende bepaalde facetten van het wetenschappelijk cardiologisch werk konden hierdoor zelfs in het geheel niet worden geëntameerd.

Afdeling neus-, keel- en oorheelkunde

De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen de volgende onderwerpen:

- a. fabriekslawaai;
- b. vestibulaire onderzoekingen;
- c. onderzoek van de reuk;
- d. aandeel van de allergie in de aetiologie van de ontstekingen der bovenste luchtwegen;
- e. verband tussen allergische klachten en pollenconcentratie en schimmelsporten in de lucht;
- f. juiste wijze van aanpassing aan het gebruik van hoortoestellen;
- g. ontwikkeling van een speciale draaistoel voor vestibulair onderzoek;
- h. elektronische microscopie van het reukepitheel;
- i. diagnostische waarde van delayed speech feed back;
- j. vervaardiging van een onderwijsfilm over compensatoire mechanismen bij een niet-geopereerd gespleten gehemelte.

Een aantal publikaties zag het licht.

In voorbereiding was een uitbreiding van de kliniek, waarvoor de plannen inmiddels zijn goedgekeurd. Het gebouw is te klein. Het meubilair laat veel te wensen over. De bibliotheek is te klein behuist; vele boeken zijn daardoor verloren gegaan.

Afdeling oogheelkunde

Een aantal publikaties zag het licht. Het instrumentarium werd uitgebreid en vernieuwd.

Afdeling thoraxchirurgie

Het wetenschappelijk onderzoek was vooral gericht op de praktische toepassing van hypothermie bij hartoperaties en (in samenwerking met het Kamerlingh Onneslaboratorium) de ontwikkeling van een geschikt kunsthart.

De heer Nauta voltooide zijn proefschrift „Het afsluitingsmechanisme tussen slokdarm en maag”, op welke dissertatie hij cum laude promoveerde.

Door de chef de clinique werd een bloedvatenbank georganiseerd, in een omvang welke enig is in Nederland. Voorts werden geconstrueerd een instrument waarmee het mogelijk is fibrillatie in het hart op te heffen en een toestel dat de mogelijkheid biedt om door impulsen de te zwakke hartactie te versterken. Enige publikaties zagen het licht.

Laboratoria en klinieken

Farmacologisch laboratorium

De bibliotheek werd op normale wijze aangevuld met periodieken, jaarboeken en enige studieboeken. In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht. Verbetering van de afzuiginstallatie voor de rattenkweek vond echter nog niet plaats.

Het wetenschappelijk onderzoek werd geregeld voortgezet; de uitkomsten gaven reden tot tevredenheid.

Fysiologisch laboratorium

De algemene opzet van het onderwijs bleef gelijk; ook ditmaal kon, door het in gebruik nemen van nieuwe hulpmiddelen, het praktisch onderricht verder worden uitgebreid en verbeterd. De uitbreiding van het onderzoekswerk in de breedte, noodzakelijk om een eenzijdige ontwikkeling te voorkomen, ondervond moeilijkheden tengevolge van de hoge kosten, verbonden aan het aanschaffen en houden van een groot proefdierenmateriaal.

Aan het gebouw werd een aantal voorzieningen getroffen.

Met de bouw van een nieuw laboratorium kon dit jaar een begin worden gemaakt. De werkzaamheden zijn echter, voornamelijk tengevolge van de langdurige vorstperiode, bij het oorspronkelijke schema achtergebleven.

Voor de eerstejaarsstudenten en de studenten in de psychologie werd wederom een practicum algemene fysiologie georganiseerd. Teneinde het euvel van niet-deelneming aan de practica tegen te gaan werd de maatregel ingevoerd dat zij, die niet aan een practicum hebben deelgenomen, als onderdeel van het examen een praktisch tentamen over de op dit practicum behandelde onderwerpen moeten afleggen.

De studieresultaten waren, blijkens de uitslag van de kandidaatsexamens, nog steeds matig. De Amerikaanse studenten behaalden betere resultaten dan de Nederlandse.

Het onderzoek van H. H. Schmidt over geluidslokalisatie werd voorlopig afgesloten met een promotie, waaraan het predikaat „cum laude” werd toegekend.

Eveneens promoveerde M. W. van Hof, op een proefschrift over de elektrische veranderingen in de optische schors bij prikkeling van het netvlies door ritmische lichtflitsen.

Een mededeling verscheen over ruisdrempels. Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de invloed van de aminozuurspiegel van het bloed op de produktie van groeihormonen. Gewerkt werd aan een analyse van de postrotatoire optische illusie. Voortgegaan werd met het onderzoek van de longfunctie.

Een aanvang werd gemaakt met een onderzoek op het gebied van de fysiopathologie van de circulatie.

Laboratorium voor cytologie en experimentele histologie

Het instrumentarium werd uitgebreid. Voor de bibliotheek werd een aantal boekwerken aangeschaft. Een groot aantal publikaties zag het licht.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op:

- a. de invloed van „stress”-toestanden van de gastheer op het resultaat van homotransplantatie van schildklierweefsel afkomstig van jonge dieren;
- b. een onderzoek van de hypofysevoorkwab;
- c. onderzoeken omtrent het proces der beenvorming;
- d. een onderzoek betreffende het gedrag van de bijnierschors in vitro;
- e. een onderzoek omtrent de pathogenese van de vetemolie;
- f. de mogelijkheid om gekweekt schildklierweefsel te gebruiken voor het testen van thyreoïdop hypofysehormoon (T.S.H.);
- g. een onderzoek naar de mogelijke invloed van oestrogene stoffen op rijpe witte bloedcellen;
- h. een kleurmethode voor zgn. β -cellen in de eilandjes van Langerhaus;
- i. een onderzoek omtrent het zgn. intra-epitheelcarcinoom van de baarmoederhals;
- j. een onderzoek naar de mogelijkheid om bij konijnen het ontstaan van antilichamen op te wekken tegen het hormoon van de bijschildklieren;
- k. de ontwikkeling van de schedelbeenderen bij de muis, naar aanleiding van een merkwaardige vorm van zgn. appositionele groei;
- l. de analyse van het in de kweek vastgestelde directe effect van bijschildklierweefsel op bot;
- m. een volledige filmische analyse van de resorptieprocessen onder invloed van bijschildklierweefsel;
- n. de invloed van metalen op beenvormende cellen; dit onderzoek leidde tot de conclusie dat een nieuw Nederlands vitalliumpreparaat voor osteosynthese bruikbaar is;
- o. het ontstaan van geslachtsellen in culturen van de menselijke embryonale eierstok.

Laboratorium voor histologie en microscopische anatomie

Een aantal experimentele operaties werd verricht op katten, apen en geiten. Het prepareren en bestuderen van het materiaal van vroegere experimentele operaties, voorzover reeds beëindigd, leverde over het algemeen bemoedigende, voor een deel zelfs verrassende resultaten op.

Een aantal publikaties zag het licht.

In het gebouw werden enige verbeteringen aangebracht. Het meubilair werd aangevuld en het instrumentarium uitgebreid.

Laboratorium voor medische chemie

De werkgroep voor fundamenteel biochemisch onderzoek verkreeg financiële steun van de Nederlandse organisatie voor zuiver-wetenschappelijk onderzoek. Betreffende de door de werkgroep verrichte onderzoeken valt het volgende te vermelden.

- a. Het onderzoek van systemen waarin combinaties van fosfatiden en modelverbindingen voorkomen, werd voortgezet. O.a. werd de invloed nagegaan van C.T.A.B. (cetyltrimethylammoniumbromide) en laurylsulfaat op deze fosfatidesystemen. Een uitgebreid onderzoek was aan de gang naar de eigenschappen van het elastische C.T.A.B.-systeem onder de invloed van halogeenbenzozuren. Dit is van groot belang, daar het C.T.A.B. een positief geladen associatiecolloïd is en daardoor als model voor de fosfatiden kan dienen, waarin ook een geladen stikstofgroep aanwezig is. Het eigenaardig verschijnsel der P-coacervaten bij fosfatidesystemen werd nader onderzocht.
- b. Het bepalen van de titratiecurven van fosfatidesystemen werd eveneens voortgezet.
- c. Het analytisch-chemisch onderzoek omtrent het voorkomen van fosfatidezuur naast fosfatiden in uiën en sojabonen (van groot belang in verband met het vraagstuk van de biologische permeabiliteit in weefsels) werd voltooid. Het bestuderen van de achtergrond van histochemische reacties, in samenwerking met het anatomisch laboratorium, leverde ook dit jaar goede resultaten op. Bij het experimenteren betreffende de achtergrond van de metachromatische kleuring van weefselbestanddelen werden enige opmerkelijke resultaten geboekt, evenals bij het onderzoek naar de rol van kaliumbichromaat bij enige vaak gebruikte histologische methoden.

Voorts werden onderzoeken verricht betreffende:

1. de vergisting door levende gistcellen;
2. de ademhaling van gistcellen;
3. de ontwikkeling van een methode om de hoeveelheid gebonden kleurstof in histologische preparaten kwantitatief te bepalen met behulp van de pas aangeschafte densitometer;
4. de bestudering van de seizoeninvloed, die optreedt in de permeabiliteit van uicellen;
5. een nader onderzoek omtrent het optreden van de onder 4 bedoelde seizoeninvloed bij het verschijnsel van het accumuleren van cytoplasma in uicellen, waaraan verschillende organische verbindingen waren toegevoegd.

Een aantal publikaties zag het licht.

De elektrische installatie werd, waar nodig, vernieuwd en uitgebreid.

De centrale-verwarminginstallatie verkeerde in een treurige toestand.

Het instrumentarium werd uitgebreid. Voor de bibliotheek werden nieuwe studie- en naslagwerken aangeschaft.

Laboratorium voor parasitologie

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Publikaties verschenen o.m. omtrent het in Nieuw-Guinea verrichte malariaonderzoek. De heer Laarman promoveerde op een proefschrift, getiteld „The host-seeking behaviour of the malaria mosquito *Anopheles maculipennis* atroparvus”.

Betreffende de wetenschappelijke werkzaamheden valt het volgende te vermelden.

- a. Het onderzoek naar de persistentie van toxoplasma in de hersenen van witte ratten werd afgesloten.
- b. Een onderzoek naar de mogelijkheid om toxoplasmosis bij proefdieren te verwekken door orale infectie met pseudocysten werd aangevangen.
- c. Therapieproeven werden verricht met antibiotica tegen de ziekte van Weil.
- d. Een onderzoek naar de amoebicide werking van T.H.F. werd afgesloten.
- e. Begonnen werd met een onderzoek naar de mogelijkheid om hagedissen in te schakelen bij de bestudering van amoebiasis door gebruik te maken van entamoeba invadens.
- f. De bestudering van de concentratietechniek van cysten van darmprotozoa in faeces van de mens werd voortgezet.
- g. Het onderzoek naar de infectiemodus van leptospiroses bij de mens kon eveneens worden voortgezet.
- h. Het onderzoek naar de grondslag van de Sabin en Feldman-proef, ter inleiding van een epidemiologisch onderzoek van de toxoplasmosis, werd afgesloten.

i. Voortgezet werd het onderzoek naar het bestaan van verschil in attractiviteit voor muskieten tussen verschillende personen. Gebruikt werden gekweekte anofeles gambiac-stammen, n.l. een uit Oost- en een uit West-Afrika.

j. Routine-onderzoek werd verricht op leptospiroses, spirillosis, malaria, filariasis, amoebendysenterie, flagellosis en worminfecties.

k. Bloedmonsters van malariamuskieten werden geïdentificeerd met behulp van de praecipitinen-reactie.

In het gebouw was nog steeds gebrek aan ruimte.

Laboratorium voor tropische hygiëne

De algehele vernieuwing van de centrale-verwarmingsinstallatie werd voltooid. Voorts werden in het gebouw enige verbeteringen aangebracht.

Voor missionarissen werd een cursus gegeven in tropische hygiëne (50 deelnemers). Verder werd een tropencursus gegeven, waaraan werd deelgenomen door 25 artsen, semi-artsen en doctorandi. De cursus werd ook ditmaal besloten met een examen.

Betreffende de wetenschappelijke werkzaamheden valt het volgende te vermelden.

In samenwerking met de dienst der volksgezondheid en de geneeskundige dienst der Koninklijke Marine te Biak werd een epidemiologisch onderzoek verricht naar de verbreiding van de scrubtyfus. Van verschillende eilanden werden enige honderden sera verzameld en per vliegtuig overgezonden. Deze sera werden in het laboratorium onderzocht op de Weil-Felix-Ki-reactie en de complement-binding met antigenen, bereid uit drie verschillende stammen van *r. orientalis*.

De werkzaamheden hadden voorts betrekking op:

- a. de ontwikkeling van bofirus in weefselstukjes;
 - b. viricide en virostatische stoffen;
 - c. ontwikkelingscyclus van virussen van de pokkengroep;
 - d. serologisch en epidemiologisch bofonderzoek;
 - e. genetische basis van de lactosevergiftiging van sh. sonnei;
 - f. incomplete antilichamen bij de ziekte van Pfeiffer en bij salmonellainfecties;
 - g. synergie en antagonisme van antibiotica;
 - h. verschillende kweekwijzen van tuberkelbacteriën uit sputum;
 - i. uitwerking van een nieuwe serologische reactie voor carcinoomonderzoek; in aansluiting aan dier-experimenten werd, in samenwerking met de chirurgische afdeling van het Academisch ziekenhuis, een nieuwe carcinoom-therapie beproefd.
- Een groot aantal publikaties zag het licht.

Pathologisch laboratorium

Een aanvang werd gemaakt met de algehele vernieuwing van de elektrische installatie.

Het wetenschappelijk werk had betrekking op:

- a. een onderzoek op het gebied van de histocytochemie van alkalische en zure fosfatase in obductie- en proefexcisiemateriaal;
- b. een biochemisch onderzoek op het gebied der fosfasen;
- c. onderzoekingen op het gebied van de chromatografie van belangrijke histochemische kleurstoffen;
- d. ontwikkeling van een nieuwe kleurmethode.

Gewerkt werd aan de ontwikkeling van een apparaat voor het vriesdrogen van weefselstukjes.

Een aantal publikaties zag het licht.

Kliniek voor obstetrie en gynaecologie

Wederom waren er veel te weinig bevallingen „beschikbaar” ten behoeve van de verloskundige opleiding.

Het wetenschappelijk werk bewoog zich op klinisch, statistisch, dier-experimenteel en cancerologisch gebied.

Enige publikaties zagen het licht.

Een kleine aangebouwde infectie-afdeling werd dit jaar in gebruik genomen.

Psychiatrische universiteitskliniek

De resultaten der wetenschappelijke onderzoeken werden in een groot aantal publikaties neergelegd, w.o. drie proefschriften, t.w.:

G. B. G. Vermey: „Overdracht en tegenoverdracht”.

A. J. A. M. Wijffels: „Het castratievraagstuk”.

P. F. R. M. Ghysbrecht: „Dubbelzelfmoord”.

Van de bibliotheek werd veelvuldig gebruik gemaakt. Enkele boeken werden aangeschaft. Voorts werden verscheidene schenkingen ontvangen.

Faculteit der wis- en natuurkunde

Botanisch laboratorium

Voortgezet werd het onderzoek betreffende elektrische potentialen, die ontstaan bij het brengen van twee van elkander verschillende concentraties van ammonium-, kalium- of calciumchloride ter weerszijden van schijfjes aardappelweefsel. Hierbij werden zowel kwalitatief als kwantitatief gegevens verkregen over de in deze aardappelmembranen aanwezige vaste ladingen, die de verplaatsbaarheid van ionen in deze membranen beïnvloeden.

Eveneens werd voortgezet het onderzoek naar de invloed van concentratie en zuurgraad op de chlooropname bij aardappelschijfjes en wortels van intacte maïsplanten; het laatste onderzoek werd in watercultuur verricht.

Onderzocht werden voorts de fysiologische resp. alkalische werking van ammonium, resp. nitraat bij opname door maïswortels in continu doorstroomde watercultures en de extra-ademhaling door de wortels, welke door het toevoegen van zoutoplossingen wordt veroorzaakt.

Voortgegaan werd met experimenten betreffende het verband tussen ionenopname en verdamping bij hogere concentraties en met die betreffende de „incipient drying”-theorie bij de waterafgifte door bladeren.

Verder vond een onderzoek plaats naar de interne weerstanden in bladeren bij de waterafgifte, die invloed van groei-stimulerende stoffen op de ademhaling van plantenweefsels en naar niet-osmotische wateropname. Proeven werden genomen betreffende de cohesietheorie omtrent de waterhuishouding en de nitraatopname bij tabak in watercultuur.

Het beschrijvend en experimenteel werk had betrekking op een vergelijkend anatomisch onderzoek van: het blad van *Fagus sylvatica* var. *asplenifolia* en haar terugslagvormen en van blad en bractee van *Euforbia poinsettii*; de zeevaten van *Cucurbita spec.*; anatomische veranderingen gedurende het vergroenen van de steriele bloemen van *Hydrangea macrophylla*; steriele en fertiele bladeren van *Platycernium willinchi* en anatomische veranderingen gedurende het vergroenen van de bracteeën van *Dalechampia roeziana*.

De onderzoeken op het gebied van de weefselweek hadden betrekking op: potenties van stengelmerg van *Helianthus tuberosus*; het gebruik van verschillende concentraties van suikers in de weefselweek; reacties van stam *Gauthieria* van *Nicotiana glauca* op oplosbaar zetmeel als koolstofbron; inductieve werking van ingeënte spruiten in wortel-explantaten van *Cichoria intybus*; proliferatie van stengelmerg van *Impatiens*-soorten; biochemisch onderzoek, verband houdende met het gebruik van oplosbaar zetmeel als koolstofbron; inductieve werking van ingeënte spruiten van *Rosa banksiopsis* in weefselweek van dezelfde soort.

Het op instigatie van het Centraal instituut voor landbouwkundig onderzoek te Wageningen begonnen onderzoek naar de beïnvloeding van de ademhaling van kiemplanten door groei-stimulerende stoffen werd voortgezet.

Enige publikaties zagen het licht.

De verbouwing van het zuidlaboratorium tot kamer voor de administratie kwam dit jaar gereed.

In het gebouw werden enige verbeteringen aangebracht.

Het meubilair en het instrumentarium werden aangevuld.

Farmaceutisch laboratorium

De nauwe samenwerking met het Rijksinstituut voor farmacotherapeutisch onderzoek was wederom zeer vruchtbaar voor onderwijs en onderzoek.

Afd. farmaceutische en analytische chemie. Verricht werden algemene onderzoeken, verband houdende met de bewerking van de nieuwe uitgave van de Nederlandse Farmacopee. Vergelijkende onder-

zoekingen werden verricht ten behoeve van de tweede uitgave van de Internationale Farmacopee en naar de mogelijkheid om te komen tot unificatie van onderzoekingsmethoden binnen de kring der mogendheden van het verdrag van Brussel.

Onderzoekingen werden verricht naar scheidingsmethoden voor de organische analyse van nieuwe systemen, voor anorganische kwalitatieve analyse en naar de mogelijkheid van het gebruik van ampèrometrische methoden.

Een uitvoerig onderzoek naar de thermische ontleding van de belangrijkste zouten van alkaloiden werd ter hand genomen. Een uitvoerig chemisch onderzoek van erodium werd voortgezet.

Begonnen werd met een onderzoek naar de werking en bruikbaarheid van ampèrometrische methoden, met behulp van stationaire elektroden in geroerde vloeistoffen.

De resultaten van de werkzaamheden in deze afdeling werden neergelegd in rapporten aan de Farmacopeecommissie en aan de organisaties der Westeuropese Unie.

Afd. farmacognosie en galenische farmacie. De heer C. F. Bodaux promoveerde op een proefschrift, getiteld „Een experimentele farmacografische studie met teucrium chamaedrys“.

Voortgezet werden onderzoekingen omtrent de vorming van etherische olie van alkaloiden en verder die omtrent valeriana officinalis.

De farmacognostische verzameling, het farmacognostisch herbarium en de simplicia-verzameling voor de galenische practica werden geheel gereorganiseerd en voorts gecatalogiseerd.

Afd. toxicologie. Deze afdeling werkte in hoofdzaak aan opdrachten van de justitie.

Vijf doctorandi behaalden dit jaar het diploma van apotheker, terwijl door tien kandidaten met goed gevolg het doctoraalexamen met hoofdvak farmacie werd afgelegd.

Een aantal publikaties van het farmaceutisch laboratorium zag het licht.

Hortus botanicus

De oecologische tuinafdeling werd opgeruimd en een nieuw systematisch tuingedeelte aangelegd. De bouw van een semipermanent gebouw in de voortuin als uitbreiding van het Rijksherbarium kwam tot stand.

Voor de verzamelingen werden bijna 3500 tulpenbollen in 15 variëteiten ontvangen.

Van dr. A. H. Schrage te Siantar (Sumatra) ontving de hortus amorfofallusknollen alsmede verschillende soorten zaden.

Kamerlingh Onneslaboratorium

Het ketelhuis werd, in verband met de vernieuwing van de centrale-verwarmingsinstallatie, grondig verbeterd.

Het meubilair werd aangevuld. Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

Ontdekt en bestudeerd werd de circulaire polarisatie van de gammastraling, die door bij lage temperaturen gerichte atoomkernen wordt uitgezonden.

De onderzoekingen betreffende het antiferromagnetisme werden voortgezet. De metingen van de antiferromagnetische resonantie en de polarisatie daarvan werden tot een voorlopige afsluiting gebracht.

Onderzoekingen werden verricht omtrent de relaxatie van magnetische atomen en atoomkernen. De reeks onderzoekingen betreffende fasnevenwichten in waterstofmengsels werd tot lagere temperaturen uitgebreid. Belangwekkende metingen werden verricht van de soortelijke warmte van verschillende stoffen.

Door de werkgroep voor metaalonderzoek van de stichting F.O.M. werden belangrijke resultaten verkregen betreffende warmtegeleiding in een magnetisch veld.

Door de afdeling thermometrie werd na jarenlange voorbereiding een herziene temperaturschaal vastgesteld voor het gebied van vloeibaar helium. Deze schaal is internationaal gunstig ontvangen en zal thans algemeen worden ingevoerd.

Laboratorium voor algemene geologie

De resultaten van een aantal onderzoekingen werden gepubliceerd.

Laboratorium voor anorganische en fysische chemie

Met de nieuwbouw werd een aanvang gemaakt. In het bestaande gebouw werden verbeteringen en vernieuwingen aangebracht.

Het meubilair werd aangevuld. De bibliotheek werd grondig gereviseerd.

Afd. anorganische chemie. Het instrumentarium werd uitgebreid. De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen:

- onderzoek complexvorming van RCl-verbindingen met CrCl₃ uit niet-waterige oplossingen;
- onderzoek complexvorming met VCl₃ en VCl₄;
- onderzoek complexvorming met (CH₃)₂AsCl₃, (CH₃)₂AsCl₂ en $\text{C}_2\text{As}_2\text{Cl}_2$;
- bepalingsmethoden van R₂AsCl₃-n;
- onderzoek naar eigenschappen van CH₃CN als oplosmiddel;
- conductometrische titratie in POCl₃ en in CH₃CN;
- onderzoek naar eigenschappen van N₂S₄;
- onderzoek van complexe sulfiden in het algemeen;
- bereiding van dubbelsolven van POCl₃ en van CH₃CN;
- onderzoek van cholesterol als complexvormer.

Voorts:

Onderzoek van de systemen bevattende platinummetalen, alkalimetalen en zuurstof, met behulp van röntgenfoto's en magnetische metingen. Het geheel is onderwerp voor een proefschrift van de heer J. J. Scheer.

Preparatief en magnetisch onderzoek van oxydsystemen die twee- en driewaardig kobalt bevatten. Preparatief, röntgenanalytisch en magnetisch onderzoek van oxyden, die mangaan in verschillende waardigheden bevatten.

Onderzoek naar het geleidingsvermogen van gesmolten zouten waarin een hoeveelheid van hun metalen is opgelost.

Preparatief en röntgenanalytisch onderzoek van het systeem lithium-zilver-zuurstof.

Röntgenanalytisch faseonderzoek naar het bestaan van verbindingen tussen enerzijds alkalichloriden en anderzijds chloriden van titaan, vanadium, chroom en ijzer.

Onderzoek van het systeem lithium-titaan-zuurstof.

Voortzetting van het onderzoek naar de structuur van 2As₂O₃.KCl en AuCl.PCl₃.

Afd. fysische chemie I. De osmotische metingen werden voortgezet; de resultaten zouden in een proefschrift worden neergelegd.

Een onderzoek omtrent lichtverstrooiing door oplossingen van zepen werd voltooid, in samenhang met de bepaling van andere fysisch-chemische eigenschappen van deze oplossingen. De desbetreffende dissertatie zou in oktober 1955 verschijnen.

Voorlopige metingen werden verricht met de apparatuur voor het meten van mengwarmten.

Precisie-viscositeitsmetingen werden verricht met zeer verdunde oplossingen van een polymeer.

Een theoretische studie betreffende de elektroforese van polyelektrolytemoleculen werd voltooid.

Enkele voorlopige metingen op dit gebied werden uitgevoerd.

Een theoretisch onderzoek betreffende de statistiek van polyelektrolytemoleculen in oplossing werd tot een voorlopige afsluiting gebracht.

Theoretisch en experimenteel werk werd verricht betreffende irreversibele processen in ionen-selectieve membranen.

Een experimenteel en theoretisch onderzoek naar de dielektrische eigenschappen van een polymeer in oplossing werd voltooid; de resultaten zouden in de vorm van een proefschrift worden verwerkt.

Afd. fysische chemie II. Theoretische onderzoekingen op het gebied van de fenomenologie der relaxatieverschijnselen.

Litteratuuronderzoek betreffende de refractie van zuren, gassen en dampen.

Berekening van de brekingsindices van alkalihalogenide oplossingen.

Verbetering van de apparatuur voor het meten van dielektrische constanten en verliezen in het frequentiegebied van 0,5—25 megahertz. Met de meetapparatuur voor het frequentiegebied van 250—500 megahertz werden enige metingen verricht aan tellurietglazen; de meetmethode en uitkomsten werden op een symposium in Engeland bekendgemaakt. Toepassing van deze methode voor de vloeistoffen bleek zeer moeilijk te zijn; daarom werden andere methoden onderzocht.

Voortzetting van het onderzoek omtrent de bepaling van de absolute dielektrische constante van oplosmiddelen en van de daartoe te volgen zuiveringsmethoden.

Onderzoek van de dielektrische eigenschappen van de zuivere componenten en binaire mengsels van enige apolaire vloeistoffen alsmede van de noodzakelijke zuiveringsmethoden.

Systematisch onderzoek naar de mogelijke foutenbronnen bij de verschillende methoden welke ge-

bruikt worden voor het meten van dielektrische eigenschappen van vloeistoffen in het microgolf-gebied en naar de mogelijkheden om de fouten te corrigeren.

Meting van de dielektrische eigenschappen van chloor- en broombenzene bij een golflengte van 3 cm. Constructie van een meetapparaat voor het nauwkeurig bepalen van kleine oppervlakte-potentialen aan monomoleculaire lagen.

Een aantal publikaties zag het licht.

Laboratorium voor geologische en geofysische karteringsmethoden

Het gebrek aan ruimte was nog steeds nijpend.

De verschillende karteringen vormden de hoofdschotel van het wetenschappelijk werk.

Het veldwerk bestond uit drie onderling onafhankelijke onderzoeken, resp. in de Pyreneeën, in Asturië en in Galicië en Noordwest-Spanje.

Sedert 1948 wordt ernaar gestreefd een dwarsdoorsnede te karteren van de centrale Pyreneeën over een strook van 100 km breedte.

De moeilijkheden die in Asturië werden ondervonden, waren voornamelijk van stratigrafische aard. Dank zij de hulp die verkregen werd voor de Devoonfossielen en de fusilina in het Carboon, werd gehoopt dat met de determinatie van het fossielenmateriaal ook de stratigrafie een stevige grondslag zou verkrijgen.

Galicië bevat voornamelijk hoog-metamorphe en plutonische gesteenten en is dus zowel uit tektonisch als uit petrologisch oogpunt een interessant gebied.

Een aantal publikaties zag het licht.

Laboratorium voor historische geologie en paleontologie

Het wetenschappelijk onderzoek was gericht op correlatieproblemen die zich voordoen bij de studie van het marine Tertiair en van het Pleistocen. Wat het eerste onderwerp betreft werd een overzicht gemaakt van de geografische en stratigrafische verspreiding der foraminiferen, behorende tot de familie der lepidocyclinidae. Ten behoeve van het laatstgenoemde onderzoek werden talrijke groeven en andere ontsluitingen van aardlagen in Nederland bezocht. Een overzicht van de lokale stratigrafie van het Pleistocen over de gehele wereld werd samengesteld.

Praktische oefeningen werden gehouden in de palynologie en de veenstratigrafie.

Een studie- en verzameltocht werd ondernomen naar het Oostenrijkse land Steiermark. Boringen werden daar verricht in zes venen; verder werd een studie gemaakt van de recente veenvegetatie en van de verschillen in plantengroei op kalkhoudende en „zure” gronden en van morenen uit de voorlaatste en laatste ijstijden.

De studiecollecties voor systematische en stratigrafische paleontologie werden nieuw ingericht en aangevuld. Voortgezet werd de revisie van fossiele walvisachtigen uit Nederland.

Onderzoekingen vonden plaats van krijtfossielen uit Zuid-Limburg alsmede onderzoekingen op het gebied van de algemene paleontologie.

Laboratorium voor kristallografie, mineralogie en petrologie

Het ruimtegebrek, met alle nadelige gevolgen daarvan voor onderwijs en wetenschappelijk werk, bleef bestaan.

Het wetenschappelijk werk bestond o.m. in:

a. de voorbereiding voor de publikatie van een geologische kaart van het centrale gedeelte van het Massif de Belledonne;

b. aanvullende karteringen;

c. de inrichting van een nieuwe apparatuur voor de analyse van gesteenten (spectrografische methode met uvispekapparaat);

d. de samenstelling van een grafiek ter bepaling van de assenhoek in een interferentiefiguur;

e. petrografisch onderzoek van Sept-Laux-graniet.

Een groot aantal publikaties zag het licht.

Laboratorium voor organische chemie

Het gebrek aan ruimte, waardoor onderwijs en onderzoek ten zeerste werden bemoeilijkt, bleef ook dit jaar bestaan, doordat de geprojecteerde uitbreiding niet werd gerealiseerd. De noodtoestand heeft ertoe geleid ook avondploegen voor het practicum in te stellen, teneinde te voorkomen dat bepaalde categorieën studenten in het geheel niet meer verder zouden kunnen.

Het wetenschappelijk werk werd intussen zo goed mogelijk voortgezet. Een aantal publikaties zag het licht, w.o. twee proefschriften, t.w.:

W. Kwestroo: „Structuur en dipoolmoment van dihalogeen-cyclohexanen”.

T. Ugelstad: „The reaction of formaldehyde with amides and the alkaline hydrolysis of alkoxy-methyl ureas”.

In het gebouw werden enige verbeteringen aangebracht. Het meubilair werd belangrijk uitgebreid. Een begin werd gemaakt met de reeds lang gewenste reorganisatie van de bibliotheek.

Zoologisch laboratorium

Beschrijvende afdeling. De herinventarisatie van de schelpencollectie werd voltooid.

Veel tijd en aandacht werd besteed aan een zorgvuldige keuze en opstelling van een aantal markante preparaten die bepaalde hoofdproblemen uit de morfologie (inzonderheid variabiliteit, ontogenie en oecologische morfologie) illustreren. Materiaal uit Roscoff leverde voor dit doel belangrijke objecten. De nodige zorg werd besteed aan de verzameling macroscopische preparaten voor de anatomische practica.

Wat de histologie betreft zij vermeld dat de grote collectie microscopische preparaten op normale wijze werd uitgebreid en dat voor het histologisch onderzoek enige instrumenten werden aangeschaft. Het onderzoek betreffende de schedelarchitectuur bij de adder werd afgesloten. Bij een aantal vissen werden waarnemingen gedaan van bewegingen van kaken en kieuwdeksel. Voorts werden bij een aantal vogels onderzoeken verricht omtrent de verhouding van de vorm en de stand van de hersenen en de grootte en de ligging van het oog.

Een onderzoek werd aangevat naar de betekenis van het achterste uisteksel aan de onderkaak bij verschillende vogels. Een onderzoek vond plaats omtrent de kauwspieren bij enkele rodentia en de vorm van de onderkaak bij vele rodentia.

Een onderzoek werd ingezet naar de loop van zenuwvezels in het achterste deel van de hersenen in verband met het uitgezakte oppervlak van hersenen van bepaalde vogels.

Voortgezet werd het onderzoek betreffende de ontwikkeling van het geslachtsapparaat bij mannelijke en vrouwelijke exemplaren van *Casterosteus aculeatus*; dit onderzoek staat in verband met een endocrinologisch onderzoek aan dit dier.

Een begin werd gemaakt met het onderzoek van de hypofyse van leibistes en xyloforus, in aansluiting op een overeenkomstig onderzoek aan *Gasterosteus*. Tal van verschillende kleurmethode en fixatiewijzen werden aan deze objecten onderzocht en min of meer gestandaardiseerd.

De resultaten der systematische onderzoeken aan copepoden werden neergelegd in een omvangrijk manuscript. Veel aandacht werd besteed aan de kleurreactie van glycoproteïden met leukofuchsin, in verband waarmee een groot aantal kleurstofmengsels chromatografisch en spectrofotometrisch werd onderzocht.

De hypofyse van *Gasterosteus* werd histochemisch onderzocht.

Een begin werd gemaakt met het vriesdroog-onderzoek.

Onderzocht werd de ontwikkeling van de hypofyse van de stekelbaars. Een onderwerp betreffende het verband tussen ademhaling en celdeling op overlevende muizenepidermis werd bewerkt.

Een literatuuronderzoek werd aangevangen betreffende het begrip aanpassing. Verder werden nog onderzoeken verricht op het gebied van de theoretische biologie, o.m. over de begrippen functie, organisme, organisatie enz. in de levensgemeenschap volgens verschillende oecologen.

Onderzocht werd in hoeverre de niet-centrale t-verdeling benaderd kan worden door een verschoven centrale t-verdeling. Hierbij werden o.m. enkele eigenschappen bestudeerd van bepaalde asymptotische ontwikkelingen.

Bestudeerd werden verschillende experimenten betreffende de ademhaling van waterinsekten, de beschikbare gegevens betreffende het uitkomen van eieren van met verschillende concentraties van DDT behandelde klanders benevens de sterftekromme van deze klanders.

Experimentele afdeling. Met het samenstellen van een demonstratiecollectie van het Meijndel-materiaal werd een aanvang gemaakt.

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Begonnen werd met een nadere bestudering van de oecologie van een groep kevers van het geslacht *Calathus*.

Voorbereid werden enige publikaties over het Meijndel-onderzoek.

Het laboratoriumwerk betrof vooral het dag- en nachtritme van isopoda, een onderzoek omtrent diplopoda en een onderzoek omtrent de spitsmuizen in Meijndel.

Een onderzoek over de oecologie van veldsprinkhanen werd voortgezet.

Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de vorm van mortaliteitskrommen.

Verder vonden onderzoekingen plaats omtrent de toxiciteit van DDT-residu's voor calandra, zoals die wordt beïnvloed door de fysische toestand ervan, de selectie van rassen van calandra die resistent zijn tegen DDT, en omtrent de invloed van DDT op de eierproductie van calandra. Voortgezet werden de onderzoekingen omtrent de biocoenose van boomgaarden, de resistentie van vliegen, de ademhaling van salamanders, de kieuw- en darmademhaling van de modderkruiper en de ademhaling van waterinsekten.

Het onderzoek op het gebied der gedragskunde was gericht op:

- a. het gedrag van de stekelbaars;
- b. het gedrag van meeuwen, sterns en andere vogels;
- c. het gedrag van insekten.

Voortgezet werd de analytische studie van het gedrag van de stekelbaars.

Tenslotte werd een onderzoek verricht betreffende de kunstmatige inseminatie bij runderen.

Een aantal publikaties zag het licht.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte

Archeologisch instituut

Tot het wetenschappelijk werk behoorde het voltooiën van een boek van geringe omvang „Klassieke en nieuwere schilderkunst - parallellen en verbindingslijnen”; voorts het afsluiten van het tweede deel van het omvangrijke werk van W. Beyen „Die Pompejanische Wandmalerei vom 2. bis zum 4. Stil”.

Een aantal publikaties zag het licht.

De priva doceente, mevr. dr. L. Byvanck-Quarles van Ufford, verzorgde de „Bibliografie van prof. dr. A. W. Byvanck, welke werd gepubliceerd in de jaargang 1954 van het Nederlands kunsthistorisch jaarboek. Verder publiceerde zij twee artikelen in het Bulletin der antieke beschaving 1954 betreffende bepaalde typen van bolvormige vazen met versiering in reliëf, uit de hellenistische tijd: „Les bols homériques” en „Un bol mégarien de fabrication antiochéenne”. Zij voerde voorts de redactie van de jaargangen 1954 en 1955 van het Bulletin der antieke beschaving. In de jaargang 1955 publiceerde zij een studie over de ontwikkeling van het ranken-ornament in de hellenistische tijd: „Die Ranken der Ara Pacis”. Tenslotte stelde zij voor de *Fasti archaeologica*, die te Rome worden geredigeerd, de gegevens samen betreffende hetgeen in Nederland gedurende het jaar 1954 op het gebied der archeologie werd tot stand gebracht.

De wetenschappelijk ambtenaar eerste klas L. G. Leeuwenburg bracht zijn studie over de Egyptische grafstele's tot een voorlopige afsluiting met de publikatie van een artikel, getiteld „Remarques sur quelques stèles du Moyen Empire au Musée d'antiquités à Leiden”, dat in het Bulletin der antieke beschaving van 1954 werd opgenomen.

Tezamen met dr. J. Janssen werd de uitgave verzorgd van de *Bibliographie égyptologique annuelle*. Dit jaar verscheen het deel over 1954.

Ook door de assistente in halve dienst, mej. L. van Zwet, werd nuttig wetenschappelijk werk verricht, nl. de voortzetting van haar studie over de haardracht der dames in de vroege keizertijd. Als voorlopig resultaat hiervan verscheen van haar hand in de jaargang 1954 van het Bulletin der antieke beschaving het artikel „Women's hair-dress and the „Grand Camée de France”.”

In het gebouw werden verschillende ingrijpende verbeteringen aangebracht, terwijl het meubilair werd aangevuld. Verder werd de verzameling lichtbeelden aanmerkelijk uitgebreid. De nadruk viel hier op de aanmaak van gekleurde lichtbeelden betreffende de schilderkunst.

Assyriologisch instituut

Prof. dr. T. R. Kraus hield zich bezig met de voorbereiding van de uitgave van een oud-babylonisch koningsdict.

Dr. R. Frankena was, zoals reeds in het vorige verslag werd vermeld, aan het begin van de cursus afwezig; pas eind oktober keerde hij uit Turkije terug. Gedurende de maanden november, december, januari en februari gaf hij, op grond van de hem verleende leeropdracht, aan de rijksuniversiteit te

Groningen éénmaal in de veertien dagen twee uur college in het Akkadisch. Verder hield hij zich bezig met de door hem in het museum van Istanbul gekopieerde teksten, terwijl hij de publicatie van enkele van deze teksten voorbereidde.

Samen werkten prof. dr. Kraus en dr. Frankena aan de voorbereiding van het oud-babylonische gedeelte van het Geografisch Woordenboek, aan de samenstelling waarvan door bijna alle assyriologen wordt deelgenomen.

Dr. W. F. Leemans hield zich bezig met het kopiëren van oud-babylonische contracten uit de Leidse verzameling van spijkerinscripties.

Dr. J. J. A. van Dijk nam op uitnodiging van prof. dr. A. Falkenstein deel aan de door Duitsers te Uruk-Warka (Iraq) verrichte opgravingen; verder kopieerde hij in het museum te Bagdad verschillende tabletten.

Een aantal publikaties zag het licht, w.o. enige proefschriften.

Psychologisch instituut

Het gebrek aan ruimte begint steeds nijpender te worden.

Door de amanuensis werden wederom verschillende apparaten en testen vervaardigd.

Voor de bibliotheek werd een aantal nieuwe boeken ten geschenke ontvangen.

Afd. experimentele psychologie. De hoofdassistent maakte een uitvoerige studie van de experimenten betreffende het verband tussen waarnemen en persoonlijkheidsstructuur. Voorts werd uitgevoerd een experiment betreffende instellingseffecten bij denkproblemen. De resultaten waren goed; deze zullen t.z.t. worden gepubliceerd. De resultaten van het onderzoek naar de Rorschachtest als verbeeldingsproef zullen t.z.t. eveneens worden bekendgemaakt.

Het derdejaars-practicum werd geheel omgewerkt. In de loop van dit practicum maakten de studenten kennis met de meest recente algemene psychologische stromingen.

Afd. ontwikkelings- en klinische psychologie. In verband met de benoeming van prof. dr. J. H. van den Berg tot hoogleraar o.a. in de conflictpsychologie werd er naar gestreefd het accent van het werk van de afdeling klinische psychologie enigszins te verschuiven naar de behandeling van kinderen en minder nadruk te leggen op de behandeling van volwassenen. Met het oog hierop werden voorbereidingen getroffen om in het cursusjaar 1955/1956 practica te geven in speldiagnostiek en in het testen van kleuters. Enkele instellingen hebben daartoe reeds hun medewerking toegezegd.

Afd. schoolpsychologie. Dit jaar werd voor het eerst de nieuwe versie van de algemene begaafdheidstest toegepast. De analyse van de resultaten is weliswaar nog gaande, maar de eerste indrukken daaromtrent zijn toch gunstig te noemen. De toepassing van de klassikale karaktertest werd uitgebreid, terwijl de resultaten werden geanalyseerd. De indruk is dat voor dit soort onderzoek tekentests zich goed lenen. Het effect van de verschillende tekentests schijnt bij verschillende leeftijden anders te liggen. Verder werd een onderzoek verricht naar de waarde van de Wisc-intelligentietest en naar de verschillende verkorte vormen daarvan.

Als eerste van een serie onderzoeken naar verschillende schooltypen werd een onderzoek verricht op de ambachtsschool. Ongeveer 70 leerlingen werden getest. De testbatterij omvatte naast diverse intelligentietests ook uitgebreide karaktertests. Het doel van dit onderzoek is de school-differentiemogelijkheden na te gaan en vooral om te onderzoeken in hoeverre voor de technische begaafdheid karakterfactoren bepalend zijn. De uitkomsten van het onderzoek werden geanalyseerd.

In het Nederlands tijdschrift voor psychologie verschenen twee artikelen van de hand van de hoofdassistent, dr. P. v. d. Broek, nl. „De relatie tussen het begrip belevingstype bij Rorschach en de instellingstypologie van Jung” en „De invloed der frequentie op diverse Rorschachfactoren”.

Sinologisch instituut¹⁾

Slechts enkele dagen nadat prof. Duyvendak als directeur van het Sinologisch instituut op 28 februari het bestuur der stichting welkom had geheten en hij als secretaris-penningsmeester de jaarvergadering had bijgewoond, werd hij door ziekte gedwongen zich te bed te begeven. Van dit ziekbed is hij niet meer opgestaan, ondanks een tijdelijke verbetering in zijn toestand; op 9 juli is hij in het Academisch ziekenhuis overleden. Allen die op enigerlei wijze bij het instituut betrokken zijn, rouwen om het

¹⁾ Verslag over het jaar 1954.

heengaan van de man, die voor 25 jaar de stoot gaf tot de oprichting daarvan en die er, dank zij zijn toegewijde arbeid, in slaagde dit instituut van een bescheiden begin te brengen tot zijn huidige bloei. De wetenschappelijke werkzaamheden van het instituut bestonden o.a. in:

- a. het deel uitmaken van het secretariaat der zesting mogendheden bij de Korea-conferentie te Genève door zowel de onderdirecteur als door de docent voor de Japanse taal en letterkunde;
- b. het bijwonen van het internationaal oriëntalistencongres te Cambridge;
- c. het bijwonen van de zevende conferentie van junior-sinologen te Durham (Eng.) door 6 studenten;
- d. het verstrekken van onderscheiden inlichtingen, zowel mondeling als schriftelijk, aan talrijke particuliere en officiële instanties.

Gevolg gevend aan de wens van wijlen haar echtgenoot heeft mevr. de wed. Duyvendak aan het Sinologisch instituut het wetenschappelijk gedeelte van diens particuliere boekerij geschonken. Deze schenking omvat ruim 300 Chinese en ongeveer 500 Europese werken, waarvan verschillende uit meer dan één deel bestaan. Met de catalogisering van de boekerij is reeds een begin gemaakt.

De Europese bibliotheek werd verrijkt met 197 boeken en vele tijdschriften. Het aantal Chinese werken werd vermeerderd met 45.

II. RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

ALGEMEEN

Huisvesting. In zijn overdrachtsrede van 19 september 1955 sprak de aftredende rector magnificus der Utrechtse universiteit, dr. H. W. Julius, over de gebrekkige huisvesting dezer universitaire instelling. Door aankoop of huur van panden op talrijke punten in de stad kon althans in enige nijpende behoeften van op te richten instituten worden voorzien.

De universiteit barst uit haar keurslijf. Hier helpt alleen een radicale ingreep, een geheel nieuw onderdak, dat aan de veranderde eisen en inzichten voldoet en met een ruime blik op de verre toekomst is opgezet.

Er staat inderdaad iets groots op stapel en wel met meer realiteit dan men redelijkerwijs een jaar geleden kon hopen, laat staan verwachten.

In de eerste plaats zijn verschillende opdrachten verleend om plannen te ontwerpen voor een groots centraal gebouw voor de A-faculteiten, gelegen in de binnenstad. Voor de B-faculteiten gaat het om het bouwrijp maken van een zeer uitgebreid terrein, waarvan de gemeente door de uitbreiding van haar grenzen thans afstand kan gaan doen.

Activiteiten. In het begin van zijn rede had de scheidende rector magnificus het afgelopen jaar een rustig jaar genoemd. In zijn verslag over de activiteiten zeide hij dat de universiteit feitelijk haar meest intense kern heeft in de discussies van haar leden en in haar instituten, in de collegezalen en aan de laboratoriumtafel. „Het wetenschappelijk congres”, aldus spreker, „komt als het trefpunt der wetenschapsbeoefenaren steeds meer in het middelpunt te staan. De uiterst nuttige en snelle uitwisseling van wetenschappelijke resultaten blijft, helaas, beperkt doordat zovelen zich het bezoek aan congressen wegens geringe financiële steun niet kunnen veroorloven.”

Personeelsuitbreiding. Schokkend noemde spreker de mededeling: een stop op de personeelsuitbreiding door deze te beperken tot zes procent van de toenmalige bezetting. Nadere uitwerking liet toe deze maatregel te betrekken op de salarisbedragen en niet op het aantal in functie zijnde personen. Het gevoel van teleurstelling is volgens dr. Julius universeel.

Wetenschappelijk werk. Als een wens van fundamentele aard, zeer duidelijk naar voren gebracht door de leden van de faculteit der godgeleerdheid, maar levende onder alle groeperingen van de senaat, noemde spreker: „dat ons een „sabbatical year” wordt gegund”. Deze wens spruit voort uit twee factoren. Ten eerste de overbelasting van de staf, waardoor het onmogelijk is tot wetenschappelijk werk te komen. De tweede factor is het verschijnsel dat de samenleving voor de oplossing van een snel groeiend aantal problemen steeds frequenter een beroep doet op de universiteit, een beroep waaraan de hoogleraren zich uiterst moeilijk kunnen onttrekken, wanneer zij de wijdvertakte plichten van de universiteit en haar positie in de samenleving willen verstaan. Die totale geestelijke constellatie, die de enig waarlijk aantrekkende en bindende kracht is, dient volgens dr. Julius in gezamenlijk overleg en in werkelijke samenwerking te worden verbeterd.

Aflevering van afgestudeerden. Hoe is de algemene universitaire mening over de aflevering van afgestudeerden, over hun aantal, over hun specialisatie en over hun praktische bruikbaarheid in verband met hun fundamentele opleiding? vroeg spreker.

Men schreeuwt om oplossingen en de universiteit geeft geen antwoord. Wel haar individuen, maar dat is iets geheel anders. Wijst de universiteit als geheel de weg niet, dan zal vroeg of laat de beslissing vallen over haar hoofd heen, volgens dr. Julius. Hij verzekerde dat de zaak van de universiteiten hier op het spel staat en dat zij zullen hebben te leren om tot daadkracht te komen.

Nieuwe wet op het hoger onderwijs. In het vervolg van zijn rede zeide dr. Julius over de vraag hoe het staat met de nieuwe wet op het hoger onderwijs, nog te verkeren in het onzekere. „Wij weten”, zo zeide hij, „dat noch door curatoren der rijksuniversiteiten noch in het algemeen door hun senaten het ontwerp bijzonder wordt toegejuicht. Het zijn naast en behalve een aantal details vooral de bevoegdheden van de hoge academische raad, die afkeuring hebben ontmoet. Er is dan ook thans opnieuw een memorandum in voorbereiding over dit hoofdbezwaar. Een bezwaar voor het vlot verlopen van het zo samengestelde universitaire kaderwerk blijft de snelle wisseling van zijn functionarissen”. Dr. Julius achtte het niet uitgesloten, dat er eerlang iets zal groeien dat de enorme bezwaren van de rectoraatdiscontinuïteit zal oplossen en toch zo min mogelijk bezwaren zal introduceren. Aan het einde van zijn rede droeg dr. Julius het rectoraat over aan dr. Chr. P. Raven.

COLLEGE VAN CURATOREN

Bij Koninklijk besluit van 2 juni 1955, no 10, werd aan jhr. mr. J. Th. M. Smits van Oyen op zijn verzoek eervol ontslag verleend als lid van het college van curatoren. In zijn plaats werd benoemd mr. H. L. B. J. M. van Lanschot.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 31.

Het aantal universitaire examens bedroeg 2422, waarvan 2025 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 2075 en 1718, voor de vrouwelijke 347 en 307.

Het aantal promoties bedroeg 69, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	3	wis- en natuurkunde	22
rechtsgeleerdheid	6	letteren en wijsbegeerte	15
geneeskunde	20	veerartsenijckunde	3

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 2 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN

Faculteit der godgeleerdheid

Gedurende het derde jaar van zijn bestaan verhoogde het theologisch instituut zich nog steeds in een toenemende belangstelling. De plannen tot uitgave vanwege het instituut van een reeks „Studia Theologica” kregen dit jaar hun beslag.

Voor de bibliotheek werd een aantal werken aangeschaft, terwijl van verschillende zijden schenkingen werden ontvangen. Projectieplaatjes werden aangeschaft en in bruikleen ontvangen.

Een aantal dissertaties werd verdedigd, terwijl andere nog in voorbereiding waren. Ook verschenen talrijke publikaties.

Aan dr. D. J. Hoens werd de Mallinckrodt-prijs toegekend, welke eens in de 10 jaar wordt uitgereikt voor de beste theologische dissertatie, welke gedurende die periode is verschenen.

Het contact met het buitenland werd steeds intensiever.

Faculteit der rechtsgeleerdheid

De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen:

- de volkenrechtshistorische elementen in de geschiedenis van de Republiek der Verenigde Nederlanden;
- middellevewse arbitrages tussen en met de Noord- en Zuidnederlandse gewesten;
- intergewestelijke geschillen, behandeld voor de Grote Raad van Mechelen, e.d.;
- een historisch onderzoek naar de regelen betreffende de Nederlandse nationaliteit;
- een vergelijkend onderzoek op het gebied van het noodstaatsrecht.

De eerste voorbereidingen werden getroffen voor de inrichting van een instituut voor privaatrecht, voor hetwelk tegen het eind van dit cursusjaar ruimte ter beschikking kwam.

Dissertaties kwamen gereed van: D. G. Valentine (Engelsman), over „The court of justice of the European Steel and Coal Community” en van mr. J. I. van Doorninck, over „Het verborgen gebrek en de handel in dieren”.

Een aantal publikaties zag het licht. Begonnen werd met het samenstellen van een volkenrechtshistorische bibliografie.

Criminologisch instituut

Bij de colleges in strafrecht en criminologie werd een nieuwe weg ingeslagen teneinde een integratie van deze op elkaar betrokken vakken te bevorderen. Verder werden excursies georganiseerd naar de strafgevangenissen te Scheveningen en naar het Rijksbureau voor centrale recherche.

De resultaten van het onderzoek naar de ontwikkeling van de criminaliteit in de stad Utrecht tijdens en na de bezetting wachtten nog steeds op publikatie. Voor een onderzoek naar de politieke criminaliteit in deze stad werd het materiaal verzameld.

Het verslag betreffende de plattelandsonderzoekingen, verricht in het kader van de Stichting moraliteits- en criminaliteitsonderzoek in Nederland tijdens de bezetting, werd voltooid.

Het statistisch onderzoek naar de criminaliteit in de gemeente Tilburg was nog steeds gaande. De gegevens betreffende de provincie Zeeland werden verzameld.

De zeer omvangrijke arbeid, voortvloeiende uit de medewerking, die het instituut verleent aan het onderzoek van de Stichting onderzoek criminaliteit, werd met kracht voortgezet. Hetzelfde geldt van het op verzoek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen ondernomen onderzoek naar de geschiedenis en de ontwikkeling der strafrechtwetenschappen in Nederland gedurende de laatste anderhalve eeuw. Twee publikaties zagen het licht.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der rijksuniversiteit te Utrecht 1954/1955, blz. 218/221.

Instituut voor rechtsgeschiedenis

Aangeschaft werden leerboeken en dissertaties uit Nederland en naburige landen, verhandelingen omtrent de oude rechterlijke indeling van onze gewesten, studiën over strafrecht en strafprocesrecht in vroeger eeuwen, benevens vakwoordenboeken en archief-inventarissen.

In samenwerking met het instituut voor middeleeuwse geschiedenis kwam een publikatie gereed over oorkonden betreffende Marken in Nederland.

Plannen werden uitgewerkt voor de uitgave van een reeks wetenschappelijke werken, welke als „Bijdragen van het instituut voor rechtsgeschiedenis” het licht zullen zien.

*Faculteit der geneeskunde**Fysiologisch laboratorium*

De onderzoekingen betreffende de hartfunctie bij gezonden en zieken werden dit jaar voortgezet. De resultaten daarvan werden fotografisch vastgelegd. Gewerkt werd aan een apparaat, waarbij het resultaat door een inkschrijver direct zichtbaar wordt geregistreerd. Op het gebied der elektroencefalografie werden inleidende onderzoekingen gedaan omtrent zeer langzame potentiaal-schommelingen.

Een onderzoek naar het verloop van de koolzuurspanning in de longen gedurende z.g. „rebreathing” werd dit jaar uitgevoerd. Een methode voor een meer zekere bepaling van het koolzuurgehalte van het gemengde veneuze bloed werd ontwikkeld.

Een studie betreffende het gedrag van een enkele geïsoleerde spiervezel bij injectie van diverse stoffen werd voortgezet.

Een onderzoek van de invloed van ultrasonore trillingen op organismen en weefsels was aan de gang. Ingezet werd een onderzoek omtrent summatie- en verschiltönen.

Bij een 30-tal schele kinderen werd een elektroencefalografisch onderzoek gedaan.

Een groot aantal bepalingen van het basaal metabolisme bij kinderen had plaats.

Een marine-arts verrichtte een onderzoek naar de toelaatbare grenzen wat diepte onder water en tijd van gebruik betreft van diverse duikerapparaten. De invloed van roken op de hartfunctie werd ballistografisch en elektrocardiografisch nagegaan.

Een onderzoek naar het verschil tussen veneuze en arteriële bloedtransfusie werd ingezet.

Dit jaar promoveerde E. S. J. van Lier op een proefschrift, getiteld „The ionic theory of excitability”.

Een aantal publikaties zag het licht.

Instituut voor sociale geneeskunde

Onderzocht werd de toekomstige behoefte aan longartsen. Een onderzoek werd ingesteld naar de oorzaken van de daling van het aantal verlossingen door de polikliniek van het Stads- en academisch ziekenhuis.

Begonnen werd met een studie over de taak van de wijkverpleegster.

Op verzoek van de Vereniging van directeurs van ziekenhuizen werd het onderzoek voortgezet naar de motieven voor het ontslag van verpleegsters uit ziekenhuizen, sanatoria en psychiatrische inrichtingen.

Laboratorium voor fysiologische chemie

Door een veranderde indeling werd de gehele practicumafdeling samengevoegd in aaneensluitende vertrekken op één verdieping.

De wetenschappelijke onderzoekingen betroffen:

1. De invloed van vitamine-deficiënties op enzyme activiteiten van dierlijke weefsels;
2. de niet-structurele eiwitten der spieren;
3. kern-eiwitten;
4. de urine- en serum-eiwitten bij patiënten lijdende aan myelomatosis.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. 3 proefschriften, n.l.:

H. Baars: „Variabiliteit van paraproteïnen bij de ziekte van Kahler”.

C. M. A. Kuyper: „De fructokinase van de lever”.

W. v. Alderen: „Electrophoretisch eiwit-onderzoek van de hartspeer van de mens”.

Laboratorium voor histologie en microscopische anatomie

De inrichting van een „koude kamer” voor de chemische afdeling werd in het verslagjaar voltooid. Belangrijke aanwinsten waren een snellopende hoekcentrifuge en een Unicam-spectrofotometer.

Het onderzoek met radioactieve isotopen werd met kracht voortgezet. Technische moeilijkheden met betrekking tot de lokalisatie van de isotopen in de cellen werden goeddeels overwonnen. Voortgang werd gemaakt met het onderzoek op het gebied van eiwitten en aminozuren. Een aanvang werd gemaakt met de analyse van thymus-nucleohiston en met het isoleren van kernen en kern-lichaampjes in weefselcellen.

Een onderzoek naar de lichtstrooiing en de z.g. additionele absorptie in gelatine-oplossingen werd afgesloten. Deze onderzoekingen zijn van belang voor de microspectrofotometrie, waarvoor in het verslagjaar de opstelling gereedkwam. Gelijktijdig ondernomen pogingen tot cel-refractometrie met eenvoudige middelen waren nog niet afgesloten. Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar het proces van de ontkalking van been en andere harde weefsels. Een drietal publikaties verscheen. Een bibliografie werd samengesteld over autoradiografie in de ruimste zin en voor histologische toepassingen in het bijzonder.

Pathologisch instituut

Onderzoekingen op het gebied van het lever-glycogeen en de arteriosclerose werden voortgezet. De fijnere histologische veranderingen van de hilus van de nierglomerulus bij pathologische toestanden en ook onder experimentele omstandigheden werden bestudeerd, evenals eigenaardige membranen in de longalveolen bij asphyctische neonati. Op het gebied van de cytodiagnostiek en van de diagnostiek der curettementen werd getracht ervaring te verwerven. Enige publikaties zagen het licht.

Klinieken

Dermatologische kliniek

Begonnen werd met de bouw van de nieuwe dermatologische kliniek. Onderzoekingen werden voortgezet omtrent het bindweefsel der huid; voorts werden rekkingsproeven verricht. Een experimenteel onderzoek werd verricht, waarbij processen die zich bij wondgenezing afspelen, histochemisch nader worden bestudeerd. Gedurende het gehele cursusjaar werden ook de onderzoekingen in de temperatuorkamers voortgezet. Een groot aantal publikaties zag het licht.

Kliniek voor chirurgie

Het ruimtegebrek in de kliniek is nijpend. Er is nauwelijks meer ruimte voor het plaatsen van de apparaten.

Nieuwe wetenschappelijke onderzoekingen konden wegens ruimtegebrek niet worden aangevat. Aangeschaft werden een operatietafel voor experimentele chirurgie, een Reprovit II fotoapparaat, een Stufenfotometer en een metalen droogstoof.

Het wetenschappelijk onderzoek betrof in hoofdzaak proeven ter toepassing van het kunstmatig hart van Jongbloed, terwijl een tweede reeks van proeven werd verricht, om het gebruik van hypothermie bij hartoperaties voor te bereiden.

Verschillende proefschriften waren in bewerking. Een groot aantal publikaties zag het licht.

Kliniek voor inwendige geneeskunde

Afdeling inwendige geneeskunde. Het poliklinisch bedrijf werd onder de onmiddellijke leiding van een volledig bevoegde internist geplaast. Een verder doorgevoerde consultatieve arbeidsverdeling vond plaats.

Onderzoekingen op het gebied der bloedstolling vonden ook in het verslagjaar voortgang. Nieuwe technieken werden ingevoerd.

Aangeschaft werd de thromb-elastograaf van Hartert. Het onderzoek omtrent de cytologie werd met steun van het Koningin Wilhelminafonds voortgezet.

In Parijs werd kennis genomen van de door prof. Moutier verrichte gastroscopieën.

In het streven het maagcarcinoom vroeger te diagnostiseren dan klinisch gemeenlijk het geval was, werd een ervaren kracht aangetrokken, bekend met de methodiek van de gastroscopie.

Onderscheiden proefschriften zagen het licht, n.l.:

Dr. Schwarz: „De invloed van proniaal op de schildklierfunctie van de rat.

Dr. Alers: „De bijniërfunctie bij astma bronchiale”.

Dr. Schlesinger: „Over luetische koude-haemoglobinurie”.

Dr. Wolvius: „Quantitatief onderzoek van urine-eiwitten met behulp van de papier-electrophorese”.

Dr. Enter: „Onderzoekingen over de heparine-tolerantietest in vitro”.

Dr. Verloop, die voorheen reeds consulent was op het gebied, aangeduid als „hematologie”, heeft zich in het laboratorium van dr. Dameshek te Boston kunnen bekwamen in de nieuwste onderzoeksmethoden. Mevr. Bakker—van Aardenne, die hem verving, stelde een onderzoek in naar de hemolytische factoren bij systeemziekten, uremie en infectieziekten.

Afdeling hart- en vaatziekten. De bibliotheek werd uitgebreid met een aantal nieuwe boeken, terwijl aan het instrumentarium werden toegevoegd een Hellige-elektrocardiograaf en een röntgenkymograaf.

Het fonocardiografisch onderzoek verkeerde nog in het stadium van het testen der instrumenten. Het cinematografisch opgenomen beeld van het hart na vulling met een contraststof werd bestudeerd. Het röntgenologisch onderzoek van de aorta werd bijna afgesloten; dit leidde tot het aangeven van een nieuwe methode, waarover inmiddels een publikatie is verschenen.

Het onderzoek omtrent de therapie van afsluitende arteriële processen verkeerde in het stadium van voorbereiding.

In het verslagjaar verschenen enige publikaties, w.o. een proefschrift van de heer Vos over „Abnormaal uitmondende longvenen”.

Afdeling stralenleer. Voor de bibliotheek werden nieuwe boekwerken aangeschaft.

Vele patiënten worden na afloop van de behandeling regelmatig gecontroleerd, in de eerste plaats om te voorkomen dat te laat zou worden opgemerkt dat een kwaal het hoofd weer opsteekt en in de tweede plaats om het resultaat van een behandeling ook op de lange duur beter te leren kennen. De bevindingen worden geregistreerd door het bureau patiënten-registratie, dat is ingesteld door het Universitair kankercentrum te Utrecht.

Onderzoekingen hadden plaats omtrent de röntgendiagnostiek van de hernia hiatus oesophagei, de röntgenologische vergrotingstechniek en de angiocardiografie met kleinbeeldopnamen.

Kliniek voor oogheelkunde

De studenten worden bij hun laatste examen op hun oogheelkundige kennis en nog slechts in de vorm van een tentamen getoetst. Het gevolg is een absoluut onvoldoende belangstelling van de meeste studenten voor het vak oogheelkunde.

De wetenschappelijke onderzoekingen betroffen:

- a. drempelmetingen voor de lichtreactie van de pupil; de resultaten van het werk werden in een proefschrift neergelegd;
- b. elektrofyysiologie van de kikvorsretina;
- c. fotochemische en nerveuze adaptie;
- d. polarisatie-effect van de macula lutea;
- e. de waarde van „diamox” als oogdrukverlagend geneesmiddel;
- f. de werking van corvasymton bij etsing van de cornea;
- g. de resultaten van sclera-verkortende operaties bij ablatio retinae;
- h. sterplooivorming van de retina;
- i. glaucoom en labyrintfunctie;
- j. lichtcoagulatie van de retina.

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Enige wetenschappelijke publikaties zagen het licht.

Kliniek voor psychiatrie en neurologie

Het instrumentarium werd uitgebreid, terwijl door de bibliotheek 103 nieuwe boeken werden ingeschreven, waaronder een aantal geschenken.

Voortgezet werden de onderzoekingen omtrent:

- a. de relatie tussen „gezond” en „ziek” in psychisch opzicht;
- b. de behandeling van kindersychosen;
- c. de psychologie van de slaapkuur en de fenomenologische studie over de relatie patiënt-dokter;
- d. experimenten in verband met milieutherapie;
- e. fenomenologie van „dwangtoestanden”;
- f. het „stelen” als psychopathologisch verschijnsel bij kinderen.

Begonnen werd met een onderzoek omtrent:

- de exogene conditionering van psychische stoornissen tussen psychose en normaliteit;
- de betekenis van emedien in het bijzonder voor de behandeling van degeneratieve ziekten;
- moelijk herkenbare uitingen der manisch-depressieve ziekten;
- de organische en fysiopathologische conditionering der perversies;
- de betekenis van de dialectiek van de begrippen: het „algemene” en het „bijzondere” voor de psychopathologie;
- het „vormgevend vermogen”.

Tenslotte vonden onderzoeken plaats naar:

- het psychiatrisch aspect van de coeliakie;
- de indicaties voor groepstherapie bij kinderen;
- de moderne therapeutica „chloropromazine” (largactil) en „reserpine”;
- de bepaling van eiwitten in bloed en liquor;
- aminozuur-bepalingen in bloed en liquor;
- bepalingen van vitamine B₁ in bloed;
- psychopathologische verschijnselen, optredende bij patiënten met status dysrhythmicus.

Verschiedende publikaties, w.o. enige proefschriften, zagen het licht of waren in bewerking.

De documentatie van de psychiatrische literatuur werd voortgezet.

Kliniek voor verloskunde en vrouwenziekten

Het laboratorium werd verbouwd en meer aangepast aan de eisen van een uitgebreid hormonaal onderzoek.

De bibliotheek en het instrumentarium werden uitgebreid.

Het onderzoek naar een methode ter bepaling van pregnandiol in de urine werd voortgezet; de resultaten werden in een dissertatie vastgelegd. Deze methode werd beproefd ter bepaling van het pregnandiol in de urine van gezonde en zieke vrouwen. Een ander onderzoek betrof de vaststelling van het z.g. sex-chromatine in kernen van cellen. In het laboratorium werd gevonden, dat dit sex-chromatine in het vaginale uitstrijkpreparaat zeer fraai te zien is.

Een aantal wetenschappelijke publikaties zag dit jaar het licht, w.o. drie dissertaties, t.w.:

Yo Bwan Hie, over „Vulvovaginitis myotica in de zwangerschap”.

F. J. op de Beeck, over „Enkele obstetrische en medisch-sociale aspecten van de perinatale sterfte”.

E. Verboom, over „Quantitatieve bepaling van pregnaan-3x-20-diol in urine”.

Tandheelkundig instituut

De klinische opleiding werd van 2 tot 3 jaren uitgebreid, in verband waarmee de preklinische opleiding van 4 tot 3 jaren werd teruggebracht.

Onderwijsproblemen werden onder het oog gezien, terwijl de coördinatie tussen de afdelingen werd bevorderd.

Een aantal publikaties zag het licht.

Afdeling conserverende tandheelkunde. Aan de oproep voor halfjaarlijkse controle werd door 75 % van de patiënten gehoor gegeven.

Onderzoeken werden ingesteld omtrent:

- de relatieve vochtigheidsgraad in verband met het mengen van silicaatcement;
- de eigenschappen van zelfpolymeriserende kunstharzen;
- de volume- en vormveranderingen van waspatronen bij de inlaytechniek;
- de vervorming van gietstukken.

In de onderafdeling endodontie werden onderzoeken ingesteld naar:

- de bacteriologische toestand van wortelkanalen in vivo;
- vergelijking tussen de invloed van desinfectantia en antibiotica in de endodontie;
- de afsluitingsmogelijkheden met tijdelijke vulmaterialen in vivo en in vitro.

In de onderafdeling parodontologie had een histologisch onderzoek plaats naar de gevolgen van mechanische irritaties van het parodontium.

Afdeling mondheelkunde. Ingesteld werd een cursus in kleine kaakchirurgie, waarbij door studenten onder leiding chirurgisch-tandheelkundige ingrepen werden verricht.

Afdeling orthodontie. Tal van besprekingen werden gehouden over de verbetering van de studieregelingen, de didactiek en de methodiek. Volstaan moest worden met de algemene opmerking dat hieraan buitengewoon veel tijd besteed moest worden, veel te veel, doordat altijd weer gezocht werd naar een beter compromis tussen de behoefte om verbeteringen aan te brengen en de onmogelijkheid hiertoe wegens ruimtegebrek en de noodzakelijk-stugge indeling van de totale werkrooster voor de tandheelkundige studie.

Voortgezet werden onderzoeken omtrent:

- a. de correlatie tussen maten en indices van het gebit en de schedel;
- b. de erfelijke afwijkingen van het gebit;
- c. de gevolgen van persisterende gewoonten.

Nieuwe onderzoeken werden aangevangen naar:

- a. de spontane correctie van orthodontische afwijkingen;
- b. degeneratieve stigmata en gebitsafwijkingen.

Een drietal publikaties zag het licht.

Afdeling pathologie van de mondholte. Beëindigd werden de onderzoeken omtrent ontkalkingsmethoden. Proeven werden aangevangen betreffende de ontkalking van harde weefsels met behulp van versnuten.

Afdeling prothetische tandheelkunde. De wetenschappelijke onderzoeken hadden betrekking op:

- a. het kauwvermogen van het natuurlijk en van het kunstgebit, wat betreft het kauwrelief van verschillende typen kunstkiezen. Voorts de eventuele correlatie, welke zou kunnen bestaan tussen het kauwendement enerzijds en de platform-area anderzijds;
- b. de analyse van de propaline-beweging in verschillende typen articulatoren;
- c. het nut van de registratie van de individuele bewegingen van het kaakgewricht met betrekking tot de waarde ervan voor de toegepaste prothetiek;
- d. de sagittale druk tijdens het bespelen van blaasinstrumenten, uitgeoefend op het tand- en kaakstelsel.

Een groot aantal publikaties zag het licht.

Afdeling tandheelkundige materiaalkunde. Onderzoeken werden verricht omtrent:

- a. de invloed van vochtverontreiniging tijdens het verwerken van amalgamen op de expansie op lange termijn en het verband dat deze vertoont met de samenstelling van de amalgaamlegering;
- b. een techniek ter vervaardiging van gietvormen, die door hygroscopische expansie zodanig vergroot worden dat een krimprijg gietstuk wordt verkregen;
- c. de eigenschappen en samenstellingen van amalgaamlegeringen.

Een drietal publikaties zag het licht.

Faculteit der wis- en natuurkunde

Vakgroep der wis- en natuurkunde. Besprekingen werden gehouden met het doel een zekere differentiatie in te voeren naarmate de studenten meer mathematisch of meer experimenteel aangelegd waren. De colleges in de didactiek der wiskunde en natuurkunde verheugden zich in een grote belangstelling.

Wiskunde. Onder het grote aantal studenten was het aantal voor de studie geschikt niet alleen relatief, maar zelfs absoluut kleiner dan ooit tevoren. Dit bleek uit de resultaten van de test die werd afgenomen, en uit de resultaten van het practicum. Een groot aantal studenten moest worden geadviseerd zich aan een deskundig onderzoek omtrent geschiktheid voor de studie te onderwerpen.

Natuurkunde. Bij het practicum voor eerste- en tweedejaarsstudenten had men met moeilijkheden te kampen door het grote aantal eerstejaars.

Een aantal interne besprekingen werd gehouden, teneinde tot een betere studieregeling te komen voor de theoretische natuurkunde.

Sterrenkunde. Door het zeer grote aantal studenten was er gebrek aan ruimte in de collegezaal. Om dezelfde reden was het nodig de practica te verdelen over drie avonden in plaats van over twee. Het collegedictaat algemene sterrenkunde (planetenstelsel) werd in gestencilde vorm uitgegeven om de studenten het volgen van de colleges te vergemakkelijken.

Cantonspark te Baarn

De rotstuin werd veranderd en de aangrenzende vijver vergroot. De verwarmingsinstallatie werd vernieuwd.

De plantencollectie werd uitgebreid. De orchideeënverzameling werd met een aantal interessante soorten verrijkt.

Farmaceutisch laboratorium

In de kelder kwam een verbouwing tot stand, ten doel hebbende de inrichting van een z.g. ruw laboratorium voor de toxicologie.

Aangeschaft werd een Luwa-vacuüm-verdamper voor het maken van fitochemische preparaten op semi-technische schaal.

Afdeling farmaceutische chemie en toegepaste analyse. Het wetenschappelijk onderzoek had voornamelijk betrekking op het terrein der hartglycosiden en op dat van het zuiverheidsonderzoek van geneesmiddelen, het laatste mede in verband met de a.s. verschijning van de 6e uitgave der Nederlandse Farmacopee.

Enige publikaties zagen het licht, waaronder een proefschrift.

Afdeling farmacognosie, galenische farmacie en receptuur. Het in het vorig jaar opgezette wetenschappelijk onderzoek werd voortgezet. Dit onderzoek had in hoofdzaak betrekking op het isoleren van bestanddelen van planten.

Enige publikaties zagen het licht.

Afdeling levensmiddelenchemie en toxicologie. Het wetenschappelijk onderzoek betrof voornamelijk de chromatografie der levensmiddelenkleurstoffen en de bepaling van sporen van metalen in levensmiddelen. Daarnaast werd een methode uitgewerkt voor de opsporing van propionzuur in brood. Enige publikaties zagen het licht.

Fysisch laboratorium

Omtrent de wetenschappelijke werkzaamheden valt het volgende te vermelden:

Biofysica. a. Het bioluminescentie-onderzoek moest tijdelijk worden onderbroken door het heengaan van de daarmede belaste medewerkster.

b. Bij het fotosynthese-onderzoek werd vastgesteld dat chlorofylmoleculen volgens een bepaalde voorkeursrichting zijn gerangschikt in de chloroplasten.

c. Het onderzoek naar de toestand van bacterie-chlorofyl in de levercel werd tijdelijk onderbroken.

d. Proeven betreffende de pH-afhankelijkheid van absorptie en fluorescentie van bacterie-chlorofyl bij verschillende purper-bacteriën werden afgesloten.

e. Een begin werd gemaakt met een studie over fotosynthese van geïsoleerde chloroplastfragmenten van *spirogyra*.

f. Een onderzoek omtrent de fotosynthese van chlorofyl b-deficiënte gerst was in gang.

g. Door het meten van verschillende spectra werd inzicht verkregen in verschillende stoffen, van belang bij de fotosynthese.

Elektronenmicroscopie. Onderzoekingen werden verricht omtrent:

a. bloedstollingsprodukten op de vaatwand;

b. chloroplasten;

c. de structuur van glasplaatjes zoals die gebruikt werden op het Van 't Hofflaboratorium;

d. elektronen-verstrooiing (zuiver fysisch onderzoek).

Elektronica. Onderzoekingen hadden plaats aan: een kathode-volgermeetkop, een universele aanpassing van een gelijkstroomschrijver, een balansversterker met lage ruis, een piekstabilisator, een testapparatuur voor plaatsspanningsapparaten, een beveiligingscircuit voor vacuüm-opstellingen en een lock-in-versterker. Aandacht werd besteed aan het controleren, afregelen enijken van apparaten.

Fluctuatieveverschijnselen. Afgesloten werd het onderzoek op het gebied van elektrometers en van de relais-bolometer. Een informatie werd verkregen omtrent microseismische trillingen en ruis bij fotocellen (dissertatie-onderwerp).

Onderzocht werden: constructies van magnetische lintbuizen, ruis-analyses aan fotocellen, ruis-verschijnselen bij een fotomultiplicatorbuis. Apparatuur-moelijkheden bij een gevoelige condensatormicrofoon-opstelling werden verklaard; terwijl informatieve metingen werden verricht aan een fototransistor.

Kernfysica. Tot het werkprogramma behoorden o.m. de volgende onderwerpen:

Metingen van hoekverdelingen betreffende reacties tussen elementaire deeltjes en kernen; de spectrometrie; de vloeistof-hoogspanningsgenerator (F.O.M.); scintillatie-tellingen (F.O.M.). Het beproeven van coincidentie- en anti-coincidentie-schakelingen werd tijdelijk onderbroken, doch zou binnenkort weer worden voortgezet (F.O.M.).

Een aantal problemen betreffende warmtegeleiding en warmteoverdracht, van belang voor kern-reactoren, werd bestudeerd (F.O.M.-R.C.N.).

Voor de bepaling van de richtingscorrelatie elektron-neutrino kwam de apparatuur gereed. Voorlopige metingen werden uitgevoerd aan N^{19} . Een gedeelte van het fotografisch materiaal betreffende de magnetische analyse van $(d, p)^{-}$, $(d, \alpha)^{-}$, $(p, p')^{-}$ en $(p, \alpha)^{-}$ -reacties, verkregen met de 8 MeV Van de Graaff-generator van het M.I.T., werd in Utrecht uitgewerkt.

Medische fysica. De onderzoeken betreffende vectorcardiografie, balistocardiografie, plethysmografie (perifere circulatie), vaattonen, hemodynamica van hart- en vaatafwijkingen en ultraviolet-straling werden voortgezet.

De onderzoeken omtrent slagvolumemeting van het hart, percussie, spirometrie en beweeglijkheid van sperma vonden voortgang.

Aangevangen werden een onderzoek omtrent het meten van de huidkleur en een omtrent het meten van de bloedstolling.

Optica. Onderwerpen van onderzoek vormden: meting van overgangswaarschijnlijkheden, behorende bij de spectraallijnen van metaaldampen; sterkte van de continue achtergrond in het boog-spectrum; beproeving van op verschillende wijze gestabiliseerde hoogontladingen voor spectrochemische analyse; toepassing van fotografische en fotoelektrische methoden voor de spectrochemische bepaling van sporenelementen; vlamfotometrie; metingsmogelijkheid van de kans op overdracht van excitatie-energie bij botsing van een geëxciteerd metaalatom met een gasmolecuul; ionisatie in vlammen; een vlam als temperatuurstandaard om te komen tot een gemakkelijk en betrouwbaar reproduceerbare hoge temperatuur; metingen betreffende de excitatie van kwikatomen door elektrisch (zgn. aanslagfuncties); kathodeverstuiving; de bruikbaarheid van een gasontlading als standaardlichtbron.

Precisie-ijkingen. De onderlinge vergelijking van de fundamentele smeltpunten van de internationale temperatuurschaal volgens het voorschrift, dat geldig is voor temperaturen boven 1063°C , werd voortgezet.

Vacuüfysica. De lek-zoekmassaspectrometer kwam gereed. Bij de drukmetingen d.m.v. N.T.C.-weerstanden, die bruikbaar zijn in een gebied van $1\text{--}10^{-4}\text{ mm Hg}$, moesten verschillende gassoorten nog nader worden onderzocht; het correct meten van absolute drukken was nog in volle gang; door vergelijking van de ijkingen met die van een McLeod- en van de Kundsen-manometer werden discrepanties tot een factor 2 ontdekt.

Voor de metingen van partiële drukken met behulp van een omegatron werd een gelijkstroom-versterker met grote gevoeligheid (tot 10^{-14}A) ontwikkeld.

Warmte-techniek. Onderzoeken werden verricht betreffende warmte-overdracht en -geleiding aan verschillende materialen en materiaalvormen ten behoeve van de komende bouw van kernreactoren. Een groot aantal publicaties verscheen, w.o. 3 dissertaties, t.w.:

J. P. A. van Hengstum: „Spectrale meting van overgangswaarschijnlijkheden in het cadmiumatoom”.

J. J. van Loef: „Gamma rays from inelastic neutron scattering”.

F. A. Rodrig: „Experiments concerning the state of chlorophyll in the plant”.

Fytopathologisch laboratorium „Willie Commelin Scholten”

Het laboratorium aan de Javalaan te Baarn was te klein. Besloten werd tot de bouw van een nieuw laboratorium en de verbouw van het oude. Contracten werden gesloten tussen de rijksuniversiteit

te Utrecht en de Universiteit van Amsterdam enerzijds en de Stichting „Willie Commelin Scholten” anderzijds, waarbij beide universiteiten medegebruik van gebouwen en outillage verkregen tegen betaling van een huurbijdrage.

In de tuin van de stichting werd een viruskas met regeling van temperatuur en vochtigheid gebouwd. De onderzoekingen lagen voornamelijk op het gebied van ziekten, door schimmels veroorzaakt en slechts voor een klein deel op dat van de virologie. Onderzoekingen werden gedaan naar de identiteit en pathogeniteit van parasieten van cultuurgewassen, waarvan de levenscyclus en de waardplantenreeks werden nagegaan. Ook verschillende ziekten van bomen werden in het onderzoek betrokken. De nadruk werd gelegd op de verhouding tussen waardplant en parasiet onder verschillende omstandigheden. Een begin werd gemaakt met het virusvrij opkweken van planten uit meristemen. Verscheidene publikaties zagen het licht.

Genetisch instituut

De proeftuin in de Bakstraat werd dit jaar in gebruik genomen. Het instrumentarium werd uitgebreid.

Geografisch instituut

De bibliotheek werd uitgebreid met boeken, tijdschriften, wandkaarten en topografische kaarten. Een groot gedeelte van de reeds vroeger aangekochte werken werd gecatalogiseerd.

Instituut voor theoretische natuurkunde

Het ruimteprobleem is bepaald nijpend geworden. Voor de bibliotheek werden boeken en tijdschriften aangeschaft.

Wetenschappelijke onderzoekingen werden verricht betreffende:

- het effect van hogere multipoolmomenten op de dielektrische eigenschappen van ionen-roosters;
- de quantummechanica van verstrooiingsprocessen en de theorie van de S-matrix;
- de quantummechanische theorie van dissipatieve processen;
- de renormalisatietheorie, toegepast op eenvoudige modellen van gequantiseerde velden;
- het quantummechanische meerdeeltjes-probleem, zoals het zich voordoet in de kernfysica;
- de thermodynamica van irreversibele verschijnselen in roterende systemen;
- anisotropische dipoleffecten en quadrupool-effecten in moleculaire kristallen.

Een aantal wetenschappelijke publikaties zag het licht, w.o. een proefschrift.

Instituut voor systematische plantkunde

Het aantal planten van het herbarium werd door ruilverkeer en schenkingen belangrijk uitgebreid. Aan de bibliotheek werd een aantal boeken toegevoegd. Ook werden vele tijdschriften ontvangen. Onderzocht werden de bostypen in Suriname, hout en veldmerken van de bomen, de vegetatie van de savannen in Suriname en de navolgende plantenfamilies van Suriname: icacinaceae, gesneriaceae, pteridophyta, celastraceae en musci.

Het botanisch veldonderzoek richtte zich voornamelijk op de venen in Friesland en Limburg. Het monografisch werk had betrekking op de families vochtysiaceae, marcegraviaceae, lindsaya, acanthaceae, rubiaceae en bursaceae.

Aan de wetenschappelijke benaming van de in het Cantonspark gekweekte planten en het samenstellen van de zaadlijst werd voortgewerkt.

Plantensociologisch onderzoek had plaats in de duinen van Oostvoorne, in het hoogveen bij Vriezenveen, aan enkele oude rivierarmen, in de Biesbosch en in Montpelier.

Bibliografisch werk werd verricht in verband met de samenstelling van de Index Nominum Generorum.

Wetenschappelijke publikaties zagen het licht, w.o. een proefschrift.

Instituut voor wiskunde

De verbouwing van de keuken kreeg haar beslag. Een begin werd gemaakt met de aanleg van een automatische telefooninstallatie. De bibliotheek werd uitgebreid.

Een groot aantal publikaties zag het licht, w.o. 2 dissertaties.

In samenwerking met andere universiteiten werd dit jaar opgericht de Stichting mathematisch contact. Deze stichting heeft ten doel het bevorderen van het mathematisch onderzoek aan Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs.

Laboratorium voor analytische scheikunde

De bouw van een nieuw laboratorium maakte goede vorderingen. Het instrumentarium werd uitgebreid.

Evenals in de voorafgaande cursussen lag het zwaartepunt der werkzaamheden in de opbouw en uitbreiding van het onderwijs in de moderne analytische chemie; door ruimte- en tijdgebrek kon nog weinig aandacht besteed worden aan gespecialiseerd wetenschappelijk onderzoek.

Met het oog op het belang van het onderwijs waren vooral de grondslagen der moderne fysisch-chemische analysemethoden onderwerp van studie, in het bijzonder de infrarood-spectrofotometrie, de ampèrometrische titratie methoden en de chromatografische scheidingsmethoden.

Een dissertatie kwam gereed over „Adsorptie-isothermen en chromatografisch transport van binaire vloeistoffen”.

Van 't Hofflaboratorium (laboratorium voor anorganische scheikunde)

In het gebouw werden verbeteringen aangebracht. Het instrumentarium werd door aankoop in eigen beheer uitgebreid en ten dele vernieuwd, terwijl het boekenbezit met een aantal monografieën werd verrijkt. De wetenschappelijke onderzoeken betroffen de reactiekinetica, de vorming van de peptidbinding en de colloïdchemie, in hoofdzaak de gebieden met elektrochemisch karakter. Theoretisch en experimenteel werk werd verricht betreffende polyelektrolyten, zeepmicellen, absorptie van ionen aan zilverjodide, stabiliteit van emulsies, spreading, randhoeken en vanderwaalskrachten.

Verder werden onderzoeken verricht met de ultracentrifuge.

Een groot aantal publikaties verscheen, w.o. 2 proefschriften, t.w.:

V. V. Koningsberger: „A reaction kinetic study on two models of the biosynthesis of the peptide bond”.

H. Koelmans: „Suspensions in non-aqueous media”.

Laboratorium voor kristalchemie

Voor het instrumentarium werden belangrijke aanwinsten verkregen.

De onderzoeken waren gericht op de bestudering van de vaste stof en omvatten voornamelijk het röntgenonderzoek van kristallen, welk onderzoek gedetailleerde resultaten opleverde over de atomaire bouw van deze stoffen. De methode van onderzoek kon zo worden uitgebreid, dat thans ook van niet-centrosymmetrische kristallen – tot welke categorie bijna alle biochemische belangrijke stoffen behoren – de structuur direct kon worden bepaald.

Verskillende publikaties zagen het licht, w.o. 3 dissertaties, t.w.:

G. W. van Vloten: „Röntgenografische bepaling van de kristalstructuur van „gammexaan”.

J. Trommel: „Röntgenanalytische onderzoeken aan het isoleucine-molecuul”.

H. Mendel: „Röntgenografische structuurbepaling van kreatine-monohydraat”.

Laboratorium voor organische scheikunde

De noodzakelijke verbetering van de verlichting in de grote collegezaal kwam tot stand. Het instrumentarium werd uitgebreid.

Wetenschappelijke onderzoeken werden verricht omtrent:

- a. de plantaardige groeihormonen;
- b. het werkingsmechanisme van de groeihormonen;
- c. de constitutie van muscarine, het giftige alkaloid van *amanita muscaria*, de vliegenzwam;
- d. antimetaboliëten van bacteriën;
- e. eiwit-problemen, waarbij intensief gebruik gemaakt werd van radioactieve en stabiele isotopen;
- f. diabetes-problemen;
- g. de biochemische relaties tussen hypofyse en schildklier.

Een aantal publikaties zag het licht.

Laboratorium voor vergelijkende fysiologie

Het instrumentarium werd uitgebreid.

De onderzoeken lagen in hoofdzaak op zintuig- en gedragsfysiologisch terrein en hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: compensatoire oogsteelbewegingen bij kreeften; zintuigvermogens van de haring; schrikstofwerking bij de tropische vissoort *rasbora*; toononderscheiding bij de eelrits; prooischema van de snoek; invloed van de zgn. „koninginnestof” op de ontwikkeling

van werkers bij de honingbij; rotatiezin bij bijen. Elektrofysiologisch onderzoek werd verricht betreffende de zijlijnfunctie bij xenopus, de temperatuurzin van de kikkerhuid en omtrent proprioceptoren in de staart van homarus.

Het werk in de chemische afdeling omvatte een reeks onderwerpen op het gebied van de intermediaire eiwit- en vetstofwisseling (met behulp van isotopen), de spijsverteringsenzymen en de voedingsbehoeften.

Het werk aan de vergelijkend-fysiologische bibliografie werd voortgezet.

Enige publikaties zagen het licht.

Mineralogisch-geologisch instituut

Dit instituut omvat vier zelfstandige afdelingen, t.w. algemene geologie, mineralogie en petrografie, stratigrafische geologie en paleontologie en geofysica.

Er wordt naar gestreefd alle geologische wetenschappen in één instituut te houden. Het instituut heeft te kampen met ruimtegebrek. Hierdoor werd de animo voor een verdere ontplooiing der werkzaamheden in het instituut geremd.

Met het vervaardigen van lakfilmprofielen van zand- en grintgroeven werd voortgang gemaakt. Het instrumentarium werd uitgebreid.

De in 1953 ingevoerde nieuwe studieregeling voor de chemie, waarin geen wijzigingen zijn aangebracht, werkte bevredigend.

Afdeling algemene geologie. De onderzoeken waren hoofdzakelijk gericht op een betere kennis van de structuur en de historie van de aardkorst. Gebruik werd gemaakt van de hulp die de paleontologische afdeling en de petrografische afdeling kunnen bieden.

De navolgende onderzoeken hadden plaats.

a. Een normale geologische kartering van een deel der zuidelijke Pyreneeën in de Spaanse provincie Huesca; het daarvoor nodige onderzoek werd uitgevoerd in samenwerking met het Consejo Superior de Investigaciones Científicas;

b. een onderzoek naar de aard der sedimentatie van oudere gesteenten in geologische tijdperken, uitgevoerd in de zuid-Alpine ketens in Z.O.-Frankrijk;

c. een onderzoek van het paleomagnetisme, verkend in de Cevennes in de departementen Ardèche en Hérault;

d. een onderzoek in de Alpes Maritimes en in Bretagne van de microtechniek van eenvoudige structuur in aansluiting met het werk dat in andere gebieden reeds door alumni van dit instituut werd verricht.

Een voortdurende zorg is het om voor ouderejaarsstudenten voldoende terrein beschikbaar te hebben waarin gekarteerd mag worden en dat didactisch geschikt is.

Op het laboratorium werden uitgewerkt de resultaten van een veldonderzoek in IJsland. Voortgegaan werd met het nader uitwerken van de ontwikkeling van de aardkorst volgens de undatie-theorie.

Een aantal publikaties zag het licht, w.o. 2 dissertaties.

Afdeling geofysica. Op de Noordzee werd een zwaartekrachtonderzoek uitgevoerd, teneinde:

a. gegevens te verkrijgen over het probleem of er een relatie bestaat tussen de bodemdaling in ons land en de postglaciale rijzing van Scandinavië;

b. de berekening der geolide over N.W.-Europa mogelijk te maken;

c. de geofysische en geologische structuren over dit tussen de landen ten zuiden van de Noordzee, Engeland en Noorwegen liggende gebied te kunnen volgen. Deze onderzoeken werden uitgevoerd met behulp van gravimeters, die in ondiepe zeeën op de bodem neergelaten kunnen worden en vanaf een schip door „remote control“ kunnen worden bediend.

Voor en in samenwerking met de Billiton Maatschappij werd een onderzoek voortgezet naar de mogelijkheid van toepassing van geofysische opsporingsmethoden in de ertsexploratie.

Afdeling mineralogie en petrografie. Een petrografisch veld- en laboratoriumonderzoek werd verricht van kristallijne gesteenten van het Massif Central in Frankrijk. Andere onderzoeken betroffen spectrografische bepalingen omtrent de geochemie van chromium en de constructie van stereogrammen voor optische mineralogie.

Enige publikaties zagen het licht.

Sterrenwacht

Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

Voortgang werd gemaakt met het samenstellen van de catalogus van fraunhoferlijnen. Theoretisch onderzoek alsmede eigen waarnemingen werden uitgevoerd van het zonnespectrum. Uit laboratorium-opnamen werd de overgangswaarschijnlijkheid van de verboden zuurstofband A_{∞} bepaald. Een volledige kaartcatalogus van alle gegevens omtrent overgangswaarschijnselen werd aangelegd. Begonnen werd met de berekening van een groot aantal varianten van het fotosfeermodel. De spectra van 28 F- en G-sterren, opgenomen aan de Mc Donaldsterrenwacht (Texas), werden fotometrisch uitgewerkt en theoretisch bestudeerd. De omvangrijke berekening van 50 modellen van steratmosferen werd voortgezet. Aandacht werd geschonken aan turbulentieverschijnselen in de atmosfeer van zon en sterren, zowel uit het continue ultraviolette spectrum en de profielen van bepaalde fraunhoferlijnen als uit spectroheliogrammen; een tweestromenmodel van de lage chromosfeer werd ontworpen. Deze turbulentieverschijnselen bleken onontbeerlijk om de sterspectra te verklaren; een onderzoek naar de temperatuurgradiënt in het convectiegebied leerde, dat het alleen bij reuzen en superreuzen voorkomt dat grote gasmassa's turbulent verplaatst worden.

Van de activiteiten van het instituut mogen verder worden vermeld de waarneming van eclipsen, het uitwerken van chromosferopnamen, het kritisch bewerken van Amerikaanse eclipsawaarnemingen bij de bewerking van de opnamen van de corona- en van de chromosfeerfilms.

Uit de effecten van de corpusculaire emissie der zon op de aarde konden conclusies worden afgeleid omtrent het algemene magnetveld van Venus. Voorbereidingen werden getroffen voor het waarnemen van spectra van zonnevlammen. Registreringen van de kleine storingen in de radiostraling der zon op een golfengte van 1,50 m werden aan een uitvoerig statistisch onderzoek onderworpen. De fotoelektrische waarnemingen van veranderlijke sterren van het type β CMa werden voortgezet. Het onderzoek naar de fotometrische eigenschappen van het maanoppervlak vond voortgang en werd uitgebreid met metingen aan allerlei soorten vulkanische as.

Onderzoek werd het materiaal betreffende vuurbollen en heldere meteoren. Het vangen van interplanetair stof door de aarde werd nader onderzocht. Enige wetenschappelijke publikaties zagen het licht, w.o. een proefschrift.

Zoologisch laboratorium

De kelderruimte van het perceel Hoogt 12 werd ingericht voor de elektronenmicroscopie. De Philips-elektronenmicroscop 100 werd naar deze nieuwe werkruimte overgebracht. Een aantal hulpapparaten voor het preparatieve werk kon worden aangeschaft.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.a. betrekking op de na te noemen gebieden: embryologie en ontwikkelingsfysiologie, in het bijzonder van limnaea; endocrinologisch onderzoek van geslachtsklieren en endocrine organen van verscheidene vertebraten; beschrijvende en experimentele cytologie; elektronenmicroscopie, waarbij voornamelijk aandacht werd geschonken aan het onderzoek van biologische objecten met behulp van ultradunne coupes; fundamenteel anatomisch onderzoek omtrent tandwisseling en tandslijtage bij vleermuizen in verband met de functionele anatomie van de kauwbewegingen; verspreidings- en populatiebiologie van vleermuizen; oecologie en biosociologie van insecten; systematisch en zoögeografisch onderzoek van de Nederlandse Antillen en toepassing van statistische methoden bij biologische onderzoekingen. Een aantal publikaties zag het licht.

*Faculteit der letteren en wijsbegeerte**Sectie algemene taalwetenschap*

De wetenschappelijke onderzoekingen betroffen:

- het gebied van de vergelijkende Indo-europese syntaxis;
- de godsdiensthistorische betekenis van het oudindische koningschap;
- de verhouding tussen priester en profeet in het oude testament;
- het goeddeels voltooide van een lijst van moeilijk vertaalbare plaatsen uit het oude testament;
- het voorbereiden van een commentaar op het boek Deuteronomium;
- het gebied van de Indonesische linguïstiek en letterkunde;
- de verhouding der oudnoorse morfologie tot die der overige oudgermaanse talen;
- het gebied der plaatsnaamkunde, inzonderheid der reconstructie van de oudgermaanse plaatsnaamvelden in Nederland.

Een aantal wetenschappelijke publikaties zag het licht, w.o. 4 dissertaties t.w.:

W. P. de Haas: „The semantic spectrum of moisture”.

C. W. J. v. d. Linden S.V.D.: „The concept of deva”.

M. E. J. G. Verstraalen S.V.D.: „De bijwoordelijke bepalingen van het werkwoord in enkele Indonesische talen”.

Sectie klassieke taal en letterkunde

De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen:

a. de samenstelling van het derde deel van „History of Roman sea-power”, waarvan de eerste twee delen reeds zijn verschenen;

b. detail-onderzoekingen over de oudste Romeinse godsdienst;

c. de achtergrond van Apuleius' sprookje van Amor en Psyche.

Enige wetenschappelijke publikaties zagen het licht, w.o. 3 proefschriften, t.w.:

D. Barends: „Lexicon Aeneium. A Lexicon and Index to Aeneas Tacticus' military manual”.

G. J. te Riele: „Les femmes chez Eschyle”.

Mevr. Th. A. Vijlbrief-Charbon: „Clavarium en Speldegeld”.

Sectie Nederlandse taal en letterkunde

Bij het kandidaatsexamen werd het onderdeel vaderlandse geschiedenis niet meer geëxamineerd, maar in een tentamen bij de betrokken hoogleraren afgehandeld. Deze maatregel werd voor het eerst in het cursusjaar 1954/1955 toegepast.

Enige publikaties zagen het licht, w.o. een proefschrift van C. A. Zaalberg: „Das Buch „Extasis” van Jan van der Noot”.

Sectie geschiedenis

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op:

a. de voortzetting van de arbeid aan de geschiedenis van de Nederlandse stam;

b. de voortzetting van de bestudering van verschillende aspecten van de geschiedenis der exacte wetenschappen;

c. wetenschappelijke onderzoekingen door prof. Enklaar als leider van het instituut voor middel-eeuwse geschiedenis;

d. de bestudering van de archieven van het Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie voor het aandeel in de geschiedenis van ons land onder Duitse bezetting (speciaal onderzoek naar de Nederlandse Unie).

Een aantal publikaties zag het licht, w.o. 3 dissertaties, t.w.:

M. M. R. Khan: „The United Nations and Kashmir”.

J. Ch. Kundra: „Indian foreign policy”.

M. Th. Uit den Bogaard: „De Gereformeerden en Oranje tijdens het eerste stadhouderloze tijdvak”.

Sectie wijsbegeerte

De inleiding in de filosofie werd dit jaar zo opgezet, dat een poging werd gedaan het besef van de historische eenheid van het Europese denken te versterken door een behandeling van een aantal begrippen, die als grondbegrippen de aard en het karakter van dit denken hebben bepaald. Tevens bood deze opzet o.m. gelegenheid de geschiedenis van de wijsbegeerte meer te leren zien vanuit de innerlijke eenheid en samenhang en minder als een opeenvolging van systemen en standpunten.

Bestudeerd werd de geschiedenis van het humanisme.

Aandacht werd gewijd aan de logica in de 12e-13e eeuw en wel allereerst aan het maken van een goede en complete editie van de *Dialectica* van Abélard.

Besprekingen werden gevoerd om te komen tot de oprichting van een gemeenschappelijk internationaal tijdschrift voor de antieke wijsbegeerte, dat in Nederland zal worden uitgegeven onder een Anglo-Amerikaans-Nederlandse redactie.

Instituut voor klinische en industriële psychologie

De door de researchafdeling verrichte onderzoekingen hebben zich in hoofdzaak bewogen op het terrein van de toepassingsmogelijkheden van de vier-platen-test (V.P.T.) van prof. van Lennep. De belangrijkste projecten waren de volgende:

a. leeftijds- en sexe-verschillen bij de V.P.T.;

b. de V.P.T. als predictor van succes en mislukking in de industrie;

- c. de V.P.T. als index voor de wiskunde-begaafdheid;
 - d. de V.P.T. in de selectie van kandidaten voor de opleiding tot vliegenier;
 - e. het scoren van V.P.T.-variabelen;
 - f. statistische betrouwbaarheid van het werken met V.P.T.-variabelen;
 - g. de psychologische betekenis van het stijlgebruik, zowel in de V.P.T. als in ruimer opzicht.
- Enige publikaties zagen het licht.

Instituut voor Germaanse talen

Het instituut ontving wederom in verschillende vormen steun van de stichting „Frantzenfonds”. Van de Duitse ambassadeur te 's-Gravenhage werd een groot aantal boeken ontvangen. Een verbetering van de opleiding voor het praktisch tentamen kon worden ingevoerd. Voortgezet werden de onderzoekingen betreffende de middelhoogduitse taal en letterkunde, de laatste mede in comparatistisch verband. Enige publikaties zagen het licht, w.o. een proefschrift van J. H. Slangen: „J. Chr. Gottsched, Beobachtungen über den Gebrauch und Misbrauch vieler deutscher Wörter und Redensarten”.

Instituut voor Franse taal en letterkunde

Het is enigszins beklemmend, maar misschien ook verheugend, tien maanden na de oprichting van het instituut te melden, dat de huisvesting onvoldoende is geworden. Het collegezaaltje biedt te weinig ruimte en de bibliotheekruimte is sinds de aankoop van de belangrijke collectie boeken van wijlen prof. Guarnieri reeds te klein geworden. Sinds de opening van het instituut werd per week 22 uur college gegeven in de Franse taal en letterkunde en 6 uur in de Italiaanse taal en letterkunde. Een aantal publikaties zag het licht.

Instituut voor muziekwetenschap

De bibliotheek en de verzameling microfilms werden uitgebreid. De wetenschappelijke onderzoekingen hadden vooral betrekking op de Nederlandse muziekgeschiedenis van de 15e en 16e eeuw.

Instituut voor parapsychologie

De volgende onderzoekingen werden verricht:

- a. een uitgebreid psychodiagnostisch onderzoek bij een veertigtal personen met een boven de norm gelegen paragnostische begaafdheid;
 - b. een uitgebreid psychodiagnostisch onderzoek bij een tiental personen die als zgn. genezer werkzaam zijn;
 - c. een onderzoek naar de waarde van paragnosten voor politieke doeleinden;
 - d. een onderzoek naar een mogelijk telepathisch contact tussen leerkracht en leerlingen op een aantal lagere scholen; hierbij werd de statistische methode toegepast;
 - e. een onderzoek met toepassing van de statistische methode naar de paragnostische begaafdheid van volwassen personen;
 - f. onderzoekingen van fenomenologische en psychoanalytische aard bij personen met een boven de norm gelegen paragnostische begaafdheid.
- Enige publikaties zagen het licht.

Instituut voor vergelijkend literatuuronderzoek

De bibliotheek werd belangrijk uitgebreid. Een begin werd gemaakt met de uitgave van een comparatistische bibliografie in de vorm van kaartjes, waarop de titel van de publikatie vermeld staat met het daarbij behorende trefwoord. Ook werd begonnen met de voorbereiding van de uitgave der „Regesten van de aanwinsten van de bibliotheek van het instituut”, driemaandelijks mededelingen, waarin de inhoud van de aanwinsten van het instituut in het kort vermeld wordt.

Kunsthistorisch instituut

De outillage werd op enige punten wederom verbeterd. Voor het opbergen van de zich gestadig uitbreidende verzameling lichtbeelden werd een nieuw systeem gekozen. Het instrumentarium van de fotografische afdeling werd aangevuld. De verzameling foto's en reproducties alsmede de bibliotheek werden aanzienlijk uitgebreid.

Het onderzoek betrof o.a. de 15e- en 16e-eeuwse bronnen over de gebroeders Van Eyck, de Nederlandse tekenkunst, de Nederlandse schilderkunst in de 17e eeuw, jeugdwerken van Van Gogh, Hendrik Goltzius, de school van Van Eyck en Venetiaanse invloeden in de Nederlandse kunst. Enige publikaties zagen het licht.

Afdeling archeologie. De bibliotheek werd door aankoop, ruil en schenking verrijkt met een aantal boekwerken en nieuwe tijdschriften; voor de oudheidkundige verzameling werd een aantal voorwerpen in eigendom verkregen. De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen o.a.:

- het voltooiën van een verslag van de opgravingen bij de Pieterskerk;
- het samenstellen van een platenatlas bij Homerus;
- het bestuderen van het „Marmor Smyrnense”, van epigrafische onderwerpen en van het Romeinse glas.

Een aantal publikaties zag het licht, w.o. een proefschrift van dr. te Riele „Les femmes chez Eschyle”.

Afdeling ikonografie en middeleeuwse kunst. De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen:

- de oorsprong van de middeleeuwse kunst in het Lotharingse gebied;
- de eerste muscale stichting in 1471 t.t.v. paus Sixtus IV op het Kapitoel te Rome;
- de karolingische boekverluchting in Reims;
- een ikonografisch onderzoek naar een vroeg-christelijk ivoor.

Enige publikaties zagen het licht.

Pedagogisch instituut

Het onderzoek naar de toestanden onder de jeugd in Schiedam werd voltooid; dat aan de Columbus-testserie werd voortgezet.

Het instituut verleende medewerking aan een cursus over partiële defecten voor logopedisten en leerkrachten bij het b.l.o.

Enige publikaties zagen het licht, w.o. 3 proefschriften, t.w.:

- J. de Miranda: „Verkenning van de „terra incognita” tussen practijk en theorie in middelbaar (scheikunde)-onderwijs”;
- E. A. A. Vermeer: „Spel- en spel-pedagogische problemen”;
- A. J. v. Duyvendak: „De motivering van de klassieke vorming”.

Afdeling didactiek. De wetenschappelijke onderzoeken betroffen:

- het onderwijs in de leervakken der middelbare school en de aansluiting v.h.m.o.-h.o.;
- de mogelijkheid van een nieuw wiskundeprogramma voor het gymnasium A;
- de aansluiting van het natuurkunde-onderwijs aan de uloschool en de h.b.s., het instrumentarium voor het natuurkunde-onderwijs en de invoering van het praktische maatstelsel bij dit onderwijs.

Enige publikaties zagen het licht.

Psychologisch laboratorium

Het instrumentarium werd uitgebreid. De onderzoeken omtrent de binoculaire ruimtewaarneming werden afgesloten, evenals die betreffende de fenomenale snelheidsverschillen bij bewegingen in verschillende richtingen. Voorts werden onderzoeken verricht betreffende: het verschil in snelheid van de hoofd- en zijbeweging van links naar rechts en die in omgekeerde richting; het links-rechtsprobleem; waarnemingsverschillen bij mannen en vrouwen; de invloed van hoofd- en lichaamshouding op richtingswaarneming; leessnelheden in verschillende richtingen en de determinanten daarvan; dieptewaarneming met het Pullrichapparaat; controle van het effect volgens Gelb; verificatie van de Koffka-hypothese over fenomenale snelheden van stroboscopische bewegingen.

Een aantal publikaties zag het licht.

Sociologisch instituut

De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen:

- het gebruik van magnetisurs in Utrecht met medewerking van het parapsychologisch instituut;
- een enquête van gesaneerde bedrijven op Walcheren;
- een enquête onder gehuwde werkende vrouwen;
- een wijkonderzoek in Rotterdam (Zuidwijk);
- een onderzoek betreffende pastorieën;

- f. een jeugdonderzoek in Schiedam (met pedag. instituut);
- g. een woningenquête bij Philips;
- h. een sociaal-cultureel onderzoek te Peize;
- i. een vakbondenonderzoek;
- j. een revalidatieonderzoek te Apeldoorn;
- k. een buurtonderzoek te Vriezenveen (met stichting voor maatschappelijk werk te Zwolle).

Wetenschappelijke publikaties zagen het licht, w.o. een proefschrift van C. Miermans: „Voetbal in Nederland; maatschappelijke en sportieve aspecten”.

Spaans, Portugees en Ibero-Amerikaans instituut

Dit jaar werd nog geen oplossing gevonden voor het onderwijs in de Spaans-Amerikaanse geschiedenis en letterkunde.

De directeur van het instituut was bijna gedurende de gehele eerste helft van het jaar 1955 afwezig. Zijn taak kon worden waargenomen. In opdracht van het bestuur maakte hij een reis door bijna geheel Spaans Amerika en langs de kust van Brazilië, waar hij in 22 steden voordrachten in de Spaanse taal hield over Nederlandse cultuur aan de universiteiten en over filologische onderwerpen aan de nationale academies van Venezuela, Cuba, Mexico, Columbia, Ecuador, Chili, Argentinië en Uruguay. Verder hield hij nog voordrachten in Rio de Janeiro en Sao Paulo.

Verschenen is deel I van het Spaans handwoordenboek van prof. dr. C. F. A. van Dam, een zeer verbeterde en vermeerderde uitgave.

De lexicografische arbeid ten behoeve van het Dicionario de la lengua espanola werd voortgezet. Van de hand van dr. Álvarez verscheen te Buenos Aires een studie over Mateo Alemán.

Verschillende proefschriften waren in bewerking.

Faculteit der diegeneeskunde

Fysiologisch laboratorium

Een nieuwe stal voor het onderbrengen van proefdieren kwam gereed.

Het instrumentarium en de bibliotheek werden uitgebreid.

De wetenschappelijke werkzaamheden betroffen:

- a. de warmteregeling voor kuikens en kippenembryonen;
- b. de mineraalstofwisseling, inzonderheid die van het jodium, bij pluimvee;
- c. de ontsmetting van broedeieren en de mogelijkheid van overheidscontrole hierop;
- d. de hartwerking bij de grote en kleine huisdieren, in het bijzonder het elektrocardiografisch gedeelte hiervan;
- e. het kunstmatig broeden in verband met vraagstukken van de praktijk;
- f. de schadelijke invloed van z.g. „aardstralen” op de groei van kuikens.

Een groot aantal publikaties zag het licht.

Instituut voor anatomie

Een begin werd gemaakt met een reorganisatie van het anatomisch-embryologisch museum.

De bibliotheek en het instrumentarium werden uitgebreid.

De wetenschappelijke onderzoeken betroffen hoofdzakelijk het vegetatieve zenuwstelsel en onderdelen daarvan, o.m.:

- a. de ontogenetische ontwikkeling en in het bijzonder die aspecten die van belang zijn voor het begrip van de functie; op morfologische basis werd gezocht naar de vermoedelijke rol welke het zich ontwikkelende vegetatieve zenuwstelsel speelt bij de embryonale ontwikkeling;
- b. het wezen van de neurosecretie, die zenuwcellen van het vegetatieve zenuwstelsel vertonen;
- c. de experimentele embryologie;
- d. het maken van injectiepreparaten van vaten, gelegen in de organen, met behulp van bepaalde plasticstoffen.

Onderzocht werd voorts materiaal, toegezonden door gezondheidsdiensten voor vee en praktiserende dierenartsen.

Instituut voor parasitologie en parasitaire ziekten

Voortgezet werd het onderzoek naar de respiratie van de strongylidenlarven. Het onderzoek naar de overbrenging van de kleine kippenlintworm door slakken werd uitgebreid, waarbij vooral aandacht

werd geschonken aan het gedrag der slakken. Het kwantitatieve onderzoek op wormeieren in faeces van herkauwers werd voortgezet, evenals dat naar het voorkomen van de verspreiding van velerlei parasieten bij dieren in Nederland.

Instituut voor tropische en protozoaire ziekten

De bibliotheek werd met een bijzondere aanwinst verrijkt; een volledige reeks van de „Transactions of the Royal society of tropical medicine and hygiene“ werd namelijk in depot verkregen. Ook de collecties en het instrumentarium werden uitgebreid.

Bij een onderzoek naar de invloed van trypaflavine op de blaefharoplast met behulp van tryp. congolense trad een duidelijk verschil aan het licht t.o.v. t. evansi, waarmee vroeger geëxperimenteerd was.

Bij een op bescheiden schaal uitgevoerde controle op het voorkomen van toxoplasmadragers onder mollen, cekhoorns en tamme konijnen werd nog geen positief resultaat verkregen.

Zeër gevarieerd waren de onderzoekingen betreffende de coccidia.

Ook omtrent de ontwikkelingscyclus van diverse bekende species werden onderzoekingen verricht. Verder werden proeven uitgevoerd betreffende de pathogenes der niercoccidiosis van de gans. Een begin werd gemaakt met proeven betreffende blackhead, een ziekte, die voor de kalkoenen-fokkerij van grote economische betekenis is.

Een aantal publikaties zag het licht.

Instituut voor veterinaire bacteriologie

De proefdierenkelder werd gerestaureerd. In een gedeelte van de stallen voor de grote proefdieren werd een automatische drinkwaterleiding aangelegd. Het materiaal werd onderzocht op ziekte-oorzaken, zowel bacteriële als virologische.

Het wetenschappelijk werk beperkte zich tot het vraagstuk van de salmonellosen en de listeriose bij dieren, de onderzoekingen op het gebied van de paratuberculose en brucellose en het steriliteits-onderzoek, speciaal wat betreft de bacteriële zijde van dit vraagstuk.

Instituut voor veterinaire virologie (voor 1 maart 1955 instituut voor infectieziekten)

De huisvesting van het instituut moet ten eenmale onvoldoende worden geacht.

Een tweede broedmachine werd aangeschaft.

De volgende wetenschappelijke onderzoekingen werden verricht:

door het instituut voor infectieziekten:

a. diagnostisch onderzoek van bacteriële en virusziekten voor de klinieken;

b. vlekziekte arthritis;

c. salmonellosis bij duiven;

d. cendenpest;

e. listeria;

f. resistentie tegen antibiotica van ziekteverwekkers van huisdieren;

door het instituut voor veterinaire virologie:

a. diagnostisch onderzoek van virusziekten voor de klinieken;

b. de bruikbaarheid van papierelektroforese voor diagnostisch onderzoek van kippenziekten;

c. de invloed van het milieu op de ontwikkeling van incompleet virus;

d. recombinatieverschijnselen bij virussen;

e. een in Nederland voorkomend stomatitis-virus bij runderen;

f. ornithosis;

g. problemen betreffende pokken.

Publikaties zagen het licht, w.o. een proefschrift van J. M. Dijkstra, getiteld: „De mond- en klauwzeerepizootieën in Friesland“.

Kliniek voor heelleunde

De bibliotheek werd met een aantal belangrijke boekwerken uitgebreid.

De volgende onderzoekingen, waarmee reeds in 1953 en 1954 een aanvang was gemaakt, werden voortgezet:

a. chirurgische infecties en de toepassing van antibiotica;

b. nieuwe narcosemethoden voor de grote huisdieren;

c. toepassingsmogelijkheden der osteosynthese;

- d. mogelijkheden van het gebruik van polyphenylderivaten in de operatieve chirurgie;
 - e. mogelijkheden van de pylorussectie bij het varken voor experimentele doeleinden.
- De onderzoekingen in de afdeling röntgenologie hadden betrekking op de volgende onderwerpen:
- a. röntgenanalyse van de carpaalgewrichten van hond, rund, paard en varken;
 - b. beentumoren, wat het histo-pathologische deel betreft in samenwerking met het instituut voor pathologie;
 - c. podotrochleitis.

Kliniek voor inwendige ziekten

Oude en versleten instrumenten werden door nieuwe vervangen. Enige nieuwe boeken op het gebied van de interne ziekten en de gerechtelijke vecartsenijkunde werden aangeschaft.

Een onderzoek werd verricht naar de kopziekte bij runderen. Ook het belangrijke vraagstuk der leverbotziekte bij runderen en schapen werd onder ogen gezien.

Voortgezet werden de bepalingen van antibiotica in bloed, melk en urine na het toedienen hiervan bij de grote huisdieren. Naast penicilline in verschillende vormen werden streptomycine en chlooramphenicol gebruikt.

Vele vergiftigingsgevallen tengevolge van het gebruik van plantenbestrijdingsmiddelen werden onderzocht.

Nadere studie werd gemaakt van meer bijzondere patiënten. Voor het eerst werden enkele gevallen van z.g. vetnecrose geconstateerd bij volwassen paarden en runderen.

Een elektroforetisch bloedonderzoek bij biggen met varkenspest werd ingesteld om de diagnostische waarde te controleren.

In de kliniek en de buitenpraktijk werden proeven genomen met het inbrengen van z.g. rumenconcentraat, teneinde bij hiervoor in aanmerking komende herkauwers met digestiestoornissen de veranderende pensflora wederom te normaliseren.

Verschillende nieuwe chemotherapeutica, antibiotica en andere in de nieuwste literatuur aangegeven middelen werden op hun praktische waarde getoetst.

Kliniek voor kleine huisdieren

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Voor de bibliotheek werd een aantal boeken aangeschaft.

Het onderzoek betreffende de schildklierfunctie bij de hond werd afgesloten. Voortgezet werd het onderzoek betreffende hartaandoeningen en het immuniserend vermogen van op eieren gekweekt vaccin tegen de hondenziekte.

Kliniek voor verloskunde

Een begin werd gemaakt met de verbouwing en uitbreiding van de kliniek. Het instrumentarium werd met belangrijke apparaten uitgebreid.

De wetenschappelijke onderzoekingen betroffen:

- a. stoornissen in de voortplanting bij paard en rund;
- b. de cyclische verandering in de uterus van paard en rund;
- c. de veranderingen in de uterus-mucosa gedurende de involutie uteri bij het paard;
- d. de microbiologie van de puerperale paardenuterus;
- e. de sectio caesarea bij de herkauwers;
- f. de conservering van stiersperma bij -79°C ;
- g. de inseminatie bij runderen met sperma dat geconserveerd is bij -79°C ;
- h. de microbiologie van stieren-sperma;
- i. de invloed van rust op de kwaliteit van het sperma van stieren in gebruik bij kunstmatige inseminatie;
- j. de biopsia testis.

Enige publikaties zagen het licht.

Laboratorium voor kennis der menselijke voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong

Voor de bibliotheek werden nieuwe boeken aangeschaft.

De volgende wetenschappelijke werkzaamheden werden verricht:

- a. het systematisch onderzoek naar gehalte en soort bacteriën in vers en gedurende langere tijd diepgevroren sperma werd voortgezet;
- b. een reeks A.B.R. (Abortus Ring)-reacties op ingezonden melkmonsters werd verricht;

- c. een aantal monsters melk of uiersecretaria van patiënten werd onderzocht en de daarin voorkomende bacteriën werden geïdentificeerd;
- d. de invloed van T.U.V.-(ultraviolette-stralings-)lampen op de houdbaarheid van vlees werd bestudeerd;
- e. de betrouwbaarheid van een Hellige-toestel door pH-metingen werd nagegaan;
- f. een uitgebreid onderzoek werd ingesteld naar de conserverende eigenschappen van vervangingsmiddelen voor preserve (natriumsulfiethoudende conservans van vlees), welk middel niet meer toegepast mag worden;
- g. toevoegingen van meelproducten aan gekookt vlees werden in een serie proeven beoordeeld op produkt- en smaakverbetering;
- h. een snelkoelapparaat voor gekookte melk ter verbetering van de smaak, het aspect en de houdbaarheid werd grondig getest;
- i. ten behoeve van de samenstellers van „Het nieuwe slagershandboek 1955” werd een serie foto’s vervaardigd.

Verenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte

Het gehele onderwijs in de sociale geografie stond in het teken van de enorme toeloop van het aantal studenten die de sociale geografie als hoofdvak hadden gekozen.

Het aantal scripties, referaten, tentamens en besprekingen, de controle van het veldwerk, enz. heeft een zodanige omvang aangenomen dat tot invoering van werkgroepen van kandidaten voor het veldwerk moest worden overgegaan.

Voor de sociale geografie werd veldwerk verricht in drie werkgroepen van kandidaten, die resp. het forensenwezen in de provincie Utrecht, de structuur van de kleine stad in centraal Nederland en de structuur der villadörpen bestudeerden.

Van het veldwerk in de fysische geografie geeft de volgende opgave een beeld:

a. in Nederland:

de genese van het landschap van westelijk Noordbrabant;

de dalvorming in de zuidoostelijke stuwwallen;

de morfologie van de kom van Heerlen;

het stuwwallengebied van oostelijk Twente;

b. in Luxemburg:

de morfologie van het oostelijk deel van de Oesling;

een onderzoek van de terrassen van de Sauer tussen Goebelsmühle en de bronnen van de Sauer;

de morfologie van de slenk van Nederdonven;

c. in België:

de geomorfologie van het stroomgebied van de Molognée, de Hoyoux en de Bocq;

d. in Frankrijk:

de glaciële morfologie van enkele dalen in de zuidelijke helling van de Vogezen;

e. in Duitsland:

de dalvorming in het gebied van de Hinsbecker Höhe.

Overbelasting van de staf belemmerde in ernstige mate het wetenschappelijk werk.

In het verslagjaar verschenen het rapport over de sociale geografie van de Haarlemmermeer, samengesteld op verzoek van het bestuur dezer gemeente en dat over de gemeente Zandvoort, eveneens in opdracht van het gemeentebestuur. Alleen nog voor tijdschriften welke een grote didactische waarde hebben, kon redactioneel werk worden verricht.

In de afdeling fysische geografie werden verschillende hoofdstukken van de natuurkundige aardrijkskunde en van de geomorfologie voor de geheel nieuwe bewerking van de „geologische nomenclator” samengesteld.

Voorts werd gewerkt aan de voorbereiding van een nieuwe herdruk van het hoofdstuk geomorfologie van het Handboek der geografie van Nederland.

Het wetenschappelijk onderzoek in de afdeling volkenkunde was hoofdzakelijk gericht op de verwantschapsterminologie van de kleine Sunda-eilanden en van Nederlands Nieuw-Guinea.

Met het East African institute of social research in Kampala werd aan de voorbereiding gewerkt van publikaties over het in Afrika verrichte veldwerk.

De systematische volkenkundige cartotheek genoot als steeds de belangstelling van wetenschappelijke werkers in binnen- en buitenland.

III. RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 19 september 1955 memoreerde de aftredende rector magnificus der Groningse universiteit, dr. W. J. W. Koster, het heuglijke feit dat het afgelopen studiejaar een goed jaar is geweest, waarin de universiteit veel voorspoed is ten deel gevallen. Het hooglerarencorps onderging een aanmerkelijke uitbreiding, o.m. door de vestiging van een nieuwe leerstoel, nl. die in de sociale psychologie en door de benoeming van drie lectoren tot gewoon hoogleraar.

Het aantal promoties bedroeg 28, waarvan niet minder dan 25 % het predikaat „cum laude” waardig werd gekeurd; in één faculteit bedroeg het percentage zelfs 50. Bij alle vreugde over het goede gehalte der proefschriften, aldus dr. Koster, rijst de vraag of bij deze gang van zaken de waarde van de onderscheiding als zodanig niet aan devaluatie wordt blootgesteld. Het internationale wetenschappelijke verkeer was dit jaar zeer intensief.

De behoefte aan meer plaatsruimte voor de universiteit doet zich steeds dringender gevoelen. Bij de facta uit het studentenleven werd aangestipt, dat het steeds meer blijkt welk een gelukkige greep de oprichting van een mensa in het gebouw van Mutua Fides is geweest.

Wat de sportmanifestaties betreft kan dit studiejaar met gulden letters geboekstaafd worden door de schitterende successen van Aegir.

Aan het slot stelde dr. Koster de vraag of de zgn. maatschappelijke bedrijvigheid binnen en buiten universitair verband, die vaak onvermijdelijk is, de belangrijkste „raison d'être” van de universiteit, nl. de beoefening van de wetenschap, niet in het gedrang brengt.

Voorts maakte hij nog een opmerking over de bestuursvorm der universiteit. Niet gaarne zou hij de categorie van hen, die vóór alles geleerde en onderzoeker zijn, uit het rectoraat geëlimineerd willen zien, wat het onvermijdelijke gevolg zou zijn van een meer langdurige ambtsbekleding.

Het toenemende gewicht van de taak van de rector magnificus vraagt om compenserende maatregelen.

Aan het einde van zijn rede droeg dr. Koster het rectoraat over aan dr. T. A. Rompelman.

COLLEGE VAN CURATOREN

Tot curator werd, ter aanvulling van het aantal der reeds zitting hebbende leden van het college, benoemd dr. P. Rijkens. Voorts vond er binnen het college een verwisseling van taak plaats, tengevolge waarvan mr. W. A. Offerhaus voorzitter werd, terwijl dr. E. H. Ebels op zijn verzoek van het voorzitterschap eervol werd ontheven.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten zij verwezen naar de tabel op blz. 31. Het aantal universitaire examens bedroeg 836, waarvan 654 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 703 en 548, voor de vrouwelijke 133 en 106.

Het aantal promoties bedroeg 28, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	1	wis- en natuurkunde	6
rechtsgeleerdheid	3	letteren en wijsbegeerte	6
geneeskunde	11	economische wetenschappen	1

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 7 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN

Hieronder volgt een overzicht van de wetenschappelijke onderzoeken, welke in de jaren 1952-1955 in de klinieken, laboratoria en instituten der Groningse universiteit werden verricht. ²⁾

Faculteit der geneeskunde

Pathologisch-anatomisch laboratorium

In 1903, kort na de opening van het Algemeen provinciaal-, stads- en academisch ziekenhuis, werd ook het nieuwe pathologisch-anatomisch laboratorium in gebruik genomen. Bij de herdenking van het 50-jarig bestaan, tijdens een op 29 mei 1954 in dit instituut gehouden vergadering van de Nederlandse patholoog-anatomen-vereniging, werd terecht bewondering uitgesproken voor de verziende blik, waarmee indertijd door curatoren en wetenschappelijke staf het gebouw op dusdanige wijze was ontworpen, dat dit ook thans nog, na een halve eeuw, aan de tegenwoordig veel hogere eisen in alle opzichten voldoet. Aan die ruime opzet is het te danken dat belangrijke verbeteringen konden worden aangebracht.

De nog jaarlijks stijgende routinewerkzaamheden konden door uitbreiding van het wetenschappelijk en het hulp personeel op doeltreffende wijze worden opgevangen.

Chirurgische kliniek

Bijzondere aandacht werd besteed aan de verdere ontwikkeling der thoraxchirurgie in de ruimste zin van het woord. Een 22-tal desbetreffende publikaties zag het licht. Voorts verscheen een 14-tal publikaties, o.a. omtrent de ontwikkeling ener operatieve behandeling van scoliose volgens het principe der groeiremming, de retropubische prostatectomie, osteoid osteoom, omtrent de behandeling van doorgebroken zweren van maag en duodenum. Bestudeerd werden de ervaringen met bilaterale glomus cardiacum tumoren, de primaire tumoren van het jejunum en ileum en op struma-gebied de zeldzame struma van Riedel en Hashimoto.

Kliniek voor keel-, neus- en oorheelkunde

Publikaties verschenen over de pathologie van de bronchi.

De microfonische labyrint-effecten bij de duif werden verder bestudeerd. Hierover verscheen een proefschrift van D. R. Ubbens.

Omtrent het vestibulair orgaan bij de mens verscheen een proefschrift van K. van der Vis.

Van het akoestisch laboratorium verscheen weer een groot aantal publikaties, o.a. een proefschrift van G. F. Bleker.

Bijzondere aandacht werd weer besteed aan het slechthorende kind.

Een verdere studie werd gemaakt van de spraak na larynxextirpatie.

Afdeling voor interne ziekten

De studie over de hemodynamische verhoudingen bij de verschillende hartafwijkingen werd voortgezet. Aandacht werd besteed aan de pathogenese van longoedem. Voorbereidingen werden getroffen voor een experimenteel onderzoek van de pathogenese van de dilatatie van de art. pulmonalis. Een uitvoerig onderzoek werd ingesteld omtrent de lipoid-stofwisseling van patiënten lijdende aan diabetes mellitus, myocard infarct en arteriosclerose.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der rijksuniversiteit te Groningen 1955, blz. 146/147.

²⁾ De gegevens zijn ontleend aan het jaarboek der rijksuniversiteit te Groningen 1955.

Met behulp van een nieuw ontwikkelde methode voor de fotoelektrische plethysmografie werden de perifere circulatieverhoudingen onder verschillende omstandigheden bestudeerd.

Een uitvoerig fonocardiografisch onderzoek bij verschillende afwijkingen van hart- en bloedvaten is in bewerking.

De resultaten van een uitvoerig pre- en post-operatief onderzoek van patiënten lijdende aan mitraalstenose, werden gepubliceerd.

Uitvoerige onderzoeken werden verricht ter verklaring van de polyurie, vooral bij diabetes mellitus.

Geregeld heeft plaats gehad een cytologisch onderzoek op maligne cellen in sputum en in uit de maag verkregen materiaal.

Een uitvoerig onderzoek werd verricht naar de prognose van de verschillende vormen van maagcarcinoom en van de resultaten bij de operatieve therapie. Het „dumping syndroom” werd nader bestudeerd aan de hand van röntgenologisch dunedarm-onderzoek.

De betekenis en indicaties van de albumine-behandeling van patiënten lijdende aan levercirrhose met ascites, werden uitvoerig onderzocht.

De behandeling van spruw met een glutenvrij dieet werd uitvoerig klinisch onderzocht, waarbij tevens de betekenis van gluten voor de resorptie van verschillende vitaminen in het darmkanaal met behulp van isotopen werd nagegaan.

Een onderzoek werd ingesteld omtrent de resorptie van radioactief vitamine B₁₂ bij de maagloze en intacte rat. De werkzaamheid van intrinsic factor preparaten kon hierdoor nader worden getest.

Vele onderzoeken hebben plaats gehad over de betekenis van vitamine B₁₂ en folinezuur voor de hematopoëse. Talrijke folinezuur- en vitamine B₁₂-bepalingen van het bloed werden verricht. De betekenis van deze hematopoëtische factoren voor de pathogenese van megaloblastaire anemieën en van spruw werden nader bestudeerd.

De functie van de schildklier bij verschillende ziekten werd behalve op de gebruikelijke wijze nader onderzocht met behulp van radioactief jodium.

Serologisch onderzoek werd verricht bij verschillende vormen van paraproteïnemie.

Klinische onderzoeken betreffende multipole myelomen en aanverwante ziektebeelden werden verricht en naar aanleiding daarvan enkele experimentele onderzoeken.

Klinisch en toxicologisch onderzoek werd verricht van dinitroorthocresol intoxicaten, voornamelijk bij sproeiërs.

Kolomchromatografische bepalingen van histamine werden verder uitgewerkt. Voorts werd een onderzoek verricht naar zogenaamde PAS kleurbare eiwitfracties in het serum met behulp van papierelektroforese.

Onderafdeling longziekten

Drie onderwerpen stonden in het centrum van de belangstelling. Vooreerst het vraagstuk van de allergie in verband met het astma; dit vraagstuk werd behandeld in een tweetal proefschriften, resp. door dr. A. A. Israël, die promoveerde op het onderwerp „Asthma bronchiale, etterige (bacteriële) bronchitis en het endocriene systeem” en door dr. H. J. ten Cate, die promoveerde op het onderwerp „Onderzoek bij astmapatiënten naar overgevoeligheid voor verstoven allergeenextracten”.

Daarnaast werden de problemen van de infectie bij deze ziekte onder ogen gezien, terwijl tevens verband gezocht werd met de bronchiectasie en ook de operatieresultaten in dit kader werden bekeken. Een tweede onderwerp is de overbelasting van het rechterhart tengevolge van longziekten, het z.g. cor pulmonale. Hierover verscheen een aantal artikelen.

Een derde onderwerp, waaraan veel aandacht werd besteed, is de uitermate vaak voorkomende ziekte van Besnier Boeck, de sarcoidosis.

Voorts werd aandacht geschonken aan het functie-onderzoek van de longen, het cytologisch onderzoek van sputum en pleuravochten, schimmelinfecties van de longen en arterioveneuze aneurysma's van de long.

Onderafdeling reumatologie

Onderzoeken werden verricht betreffende:

a. erfelijke factoren bij reumatische aandoeningen, in samenwerking met het antropogenetisch instituut van de Groningse universiteit en het Groene Kruis in de provincie Groningen;

b. bevolkingsonderzoek op reuma, in samenwerking met de gezondheidsdienst-organisatie T.N.O. en de reumatiekbestrijding in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe;

- c. de werking van butazolidine bij lijders aan primair chronische polyarthritis en spondylosis ankylopoetica;
- d. het effect van röntgentherapie bij enkele reumatische aandoeningen, in samenwerking met de afdeling radiologie van het academisch ziekenhuis;
- e. het effect van insuline op hyaluron-hyaluronidase systeem, in samenwerking met het fysiologisch-chemisch laboratorium van de Groningse universiteit;
- f. reumaserologische reacties, in samenwerking met het bacteriologisch-serologisch laboratorium.

Bacteriologisch-serologisch laboratorium

Verschillende onderzoeken, welke in 1954 en voorgaande jaren waren aangevangen, werden in het verslagjaar voortgezet.

Farmacologisch laboratorium

Het wetenschappelijk onderzoek groepeerde zich vooral rondom de reactie van hypofyse en bijnier op het lichaam betreffende schadelijke prikkels van allerlei aard. Aandacht werd besteed aan de weg waarlangs de schadelijke prikkel de hypofyse bereikt. Voorts werden bestudeerd de veranderingen in de stofwisseling van dieren, die aan een bepaalde schadelijke prikkel werden blootgesteld. Een reeks andere onderzoeken had ten doel een bruikbare bepaling te vinden voor het gehalte van ACTH in het bloed. Tevens werd getracht een ACTH-preparaat te vinden met een zeer lange werkingsduur.

Verloskundig-gynaecologische kliniek

De onderzoeken in het laboratorium bewogen zich op het gebied van de functie van de placenta. Door middel van bepaling langs chemische weg van de uitscheiding van oestrogene stoffen in de urine, klinische waarnemingen en bestudering van de reactie van het vagina-epithelium werd deze functie bestudeerd en in verband gebracht met de anatomische bevindingen. In overlevend placenta-weefsel werd de actie van de capillairen in de placentavlokken bestudeerd en werd de inwerking van hormonen en medicamenten op deze capillairen nagegaan.

Psychiatrische kliniek

Op de psychologische afdeling werd een onderzoek ingesteld naar de diagnostische waarde van de Bourdon-Wiersmatest, door de resultaten daarvan te vergelijken met die van het elektroëncfalogram en het klinisch onderzoek. Geëxperimenteerd werd met psychomotorische onderzoeksmethoden, om daaruit zo mogelijk een voor klinisch onderzoek bruikbare test te ontwikkelen. Een onderzoek werd verricht betreffende de psychosomatische aspecten van astma. Omvangrijk materiaal werd verzameld omtrent de psychologische en psychiatrische aspecten bij patiënten van de verloskundig-gynaecologische kliniek. De persoonlijkheidsstructuur van recidivisten en van ter beschikking van de Regering gestelde „psychopaten" in het noodasyl voor psychopaten werd onderzocht. In samenwerking met de elektroëncfalografische afdeling der neurologische kliniek werd een onderzoek ingesteld omtrent de invloed van ritmische sensorische prikkels op de stemming van psychiatrische patiënten.

Afdeling neurologie

De afdeling elektroëncfalografie breidde haar terrein van werkzaamheden uit. O.a. werden waarnemingen gedaan over het elektroëncfalogram bij chronische leucencephalitis en bij allergische dermatitis, alsmede over de betekenis van de slaap-karakteristieke veranderingen in het elektroëncfalogram. Een systematisch onderzoek werd verricht omtrent de verschillende vormen van abnormale ademhaling bij patiënten.

Pediatrich laboratorium

In de kinderkliniek werd wederom bijzondere aandacht besteed aan de diagnostiek van de aangeboren hartgebreken. Onderzoekingen ter bepaling van de circulatietijd met de kleurstof-injectiemethode werden voortgezet.

Een bijzonder onderzoek werd verricht in verband met ascaris-besmetting van kinderen in Groningen en Drenthe, welk onderzoek geschiedde in samenwerking met T.N.O.

De onderzoekingen over foetaal hemoglobine en abnormale hemoglobinen werden voortgezet. Verder werden onderzoekingen verricht betreffende de eigenaardigheden van de aminozuurstofwisseling bij deficiëntieziekten, in het bijzonder rachitis en scorbuut.

Histologisch laboratorium

Voortgezet werd een onderzoek omtrent de vorming van de immuunstoffen van het bloedserum. Sedert 1954 is een aantal overgevoelighedsreacties van de huid (tuberculine-reactie en overgevoelighedsreacties voor geneesmiddelen) in onderzoek. Met name werd getracht na te gaan of een immunologisch proces aan deze reacties ten grondslag ligt.

Laboratorium voor antropogenetica

Een onderzoek naar de betekenissen van endogene factoren bij poliomyelitis werd beëindigd; de resultaten werden door mevrouw G. A. Witkop-Oostenrijk neergelegd in een proefschrift.

Voorts werd een onderzoek aangevangen naar de eventuele familiäre belasting in gezinnen, waaruit kinderen opgenomen zijn geweest met aangeboren gebreken.

Een onderzoek betreffende erfelijke factoren bij enkele reumatische ziektebeelden was nog gaande.

Laboratorium der apotheek

Aan de navolgende onderwerpen werd gewerkt:

- Het samenstellen van onderzoekvoorschriften voor nieuwe geneesmiddelen in verband met de bewerking van de zesde uitgave van de Nederlandse Farmacopee.
- De bestudering van de houdbaarheid van geneesmiddelen, speciaal in de vorm van injectievloeistoffen en van de factoren welke de houdbaarheid beïnvloeden.
- Maatregelen ter verhoging van de houdbaarheid van bloed voor transfusiedoeleinden.
- Onderzoek naar de mogelijkheden ter verwijdering van citraat- en calciumionen uit citraatbloed.

*Tandheelkunde**Laboratorium voor materia technica*

Het onderzoek van het milieu, waarin de tandheelkundige materialen worden toegepast, werd voortgezet met het onderzoek naar de in het speeksel voorkomende vrije aminozuren. Voorlopige resultaten van een chromatografisch onderzoek daarvan werden gepubliceerd.

De nog steeds tijdelijke, zeer summiere behuizing en inrichting van deze afdeling staan de ontwikkelingsmogelijkheden voor onderzoek ernstig in de weg.

Polikliniek en laboratorium voor siosodontie

Een vergelijkend onderzoek van het parodontium, met als bijzondere probleemstelling het mechanisme van eruptie en migratie der gebitselen, heeft zich tot op heden moeten beperken tot het zoeken naar een histologische techniek, die het mogelijk maakt van deze sterk verkalkte en collageenrijke weefsels serie coupes te vervaardigen.

Een nieuw restauratiemateriaal, het snelhardende methyl-methacrylaat, werd beproefd en op de polikliniek ingevoerd. Naast vele goede vertoont dit materiaal ook enkele ongewenste eigenschappen.

Experimenten met een maatschappelijke behandeling van chronische periapicale ontstekingen bij een sterk vereenvoudigde techniek gaven dermate gunstige resultaten dat deze methode op de polikliniek werd ingevoerd. In verband hiermede werd een onderzoek naar de penetratie van desinfectantia en antibiotica door wortelkanalen en dentine, dat verleden jaar moest worden afgebroken, hervat.

Enkele problemen betreffende de directe pulpa-overkapping met calciumhydroxyde werden tot klaarheid gebracht.

Een vergelijkend onderzoek werd aangevangen naar de afslijting van het gebit. In het bijzonder werd gezocht naar een volledige verklaring van een bij de mens en sommige dieren voorkomende vorm van occlusale abrasio.

IV. GEMEENTELIJKE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

ALGEMEEN

In een plechtige bijeenkomst van de senaat der Amsterdamse universiteit hield prof. dr. M. W. Woerdeman ter afsluiting van het academiejaar 1954/1955 en ter opening van de nieuwe cursus zijn rectorale rede. Hij gaf een opsomming van de personalia en richtte daarna zijn aandacht op verschillende belangrijke gebeurtenissen op onderwijsgebied. Hij memoreerde het feit, dat de faculteit van de economische wetenschappen was begonnen met de *baccalaureaatsopleiding*. Sprekende over de klacht dat zoveel studenten de eindstreep niet halen, gaf de rector magnificus te kennen, dat hij het wenselijk achtte te overwegen of niet door de andere faculteiten het voorbeeld van de faculteit der economische wetenschappen zou kunnen worden gevolgd. Hierbij doelde de hoogleraar op de *baccalaureaatsopleiding* in de economische faculteit.

Het terugdringen van de levensbeschouwing uit de kennis aan een universiteit als de Amsterdamse schept voor de studenten een probleem, tot welks oplossing het *studium generale* kan bijdragen door te wijzen op verschillende levensbeschouwingen en deze te behandelen in discussiegroepen, aldus prof. Woerdeman. De reële drijfveer tot instelling van een *studium generale* na de tweede wereldoorlog lag niet in de behoefte aan meer wetenschappelijke kennis, maar kwam voort uit het vooral in de oorlog versterkte gevoel van de ontoereikendheid der wetenschappen om leiding te geven aan het leven. Dit deed zoeken naar een vorm van voorlichting die zich richt tot de totale mens, en niet alleen tot het verstand. Prof. Woerdeman zag met belangstelling de reacties tegemoet uit de studentenwereld op de vorm die de senaatscommissie meent gevonden te hebben.

Het probleem van de *huisvesting* der universiteit noemde de rector magnificus netelig. Hij kon echter ook de verzekering geven dat door bij de gemeenteraad ingediende plannen het nijpend ruimteprobleem voor vele jaren alleszins bevredigend zal worden opgelost. In het afgelopen jaar studeerden aan de universiteit in totaal 6403 studenten. Ongeveer 30 procent van het totale aantal Nederlandse studenten is aan de Universiteit van Amsterdam ingeschreven, waardoor deze de grootste inrichting voor hoger onderwijs hier te lande is. De vrouwelijke studenten maken ruim 27 procent uit van het totaal aantal. In de faculteit der letteren en wijsbegeerte studeerden in het afgelopen jaar 5 vrouwen tegen 4 mannen. Aan het feit dat het aantal ouderejaars afneemt, kon men merken, dat de naoorlogse generaties geleidelijk aan het afstuderen zijn, zo zeide de rector magnificus. Het aantal voor de eerste maal ingeschrevenen was met 16 procent gestegen.

Aan het einde van zijn rede herinnerde de rector magnificus aan het 325-jarig bestaan van de universiteit in 1957, voor de herdenking waarvan plannen zouden worden ontworpen.

VERORDENINGEN

In zijn vergadering van 8 juni 1955 besloot de gemeenteraad de verordening tot regeling van de universiteit te wijzigen, waarbij in de verenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en der economische wetenschappen het examen voor *belastingconsulent* werd ingesteld.

COLLEGE VAN CURATOREN

De curator mr. G. van Hall, die dit jaar aan de beurt van aftreden was, werd bij Koninklijk besluit als zodanig herbenoemd.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de onderscheiden faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 31.

Het aantal universitaire examens bedroeg 2573, waarvan 2002 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 1990 en 1537, voor de vrouwelijke 583 en 465.

Het aantal promoties bedroeg 76 ¹⁾, als volgt over de faculteiten verdeeld:

godegeleerdheid	1	wis- en natuurkunde	21
rechtsgeleerdheid	4	letteren en wijsbegeerte	18
geneeskunde	24	economische wetenschappen	7
politieke en sociale wetenschappen	1		

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 15 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN ²⁾*Faculteit der rechtsgeleerdheid**Centrum voor buitenlands recht en internationaal privaatrecht*

Het bezoek van studenten vertoonde een stijgende lijn, mede doordat enig materiaal aan Nederlands recht kon worden aangeschaft, waardoor de vergelijking ter plaatse van het vreemde met het eigen recht aanzienlijk is vergemakkelijkt.

Het buitenlandse materiaal werd uitgebreid met handboeken over Duits recht.

Behalve aan studenten werd ook admisse verleend aan alumni, die proefschriften of andere publikaties voorbereiden.

De contacten met het buitenland werden vermeerderd, mede door bemiddeling van het Comité international de droit comparé.

Op het centrum zijn seminaria gehouden, examens afgenomen en voor beginnende doctoraalstudenten rondleidingen georganiseerd.

*Faculteit der geneeskunde**Anatomisch-embryologisch laboratorium; antropobiologisch laboratorium*

De elektrische installatie werd vernieuwd. De instrumenten-werkplaats werd gemoderniseerd en ten dele vernieuwd.

In de kadaverkelder werden de voorraadcellen gerestaureerd en kwam een nieuwe sectietafel. Ruimte werd beschikbaar gesteld voor het chemisch-embryologisch onderzoek.

Voorbereid werd de verbouwing van het antropobiologisch laboratorium.

Aan de revisie van de bibliotheek en de ordening van de verzamelingen werd voortgewerkt.

Binnengasthuis

Heelkundige kliniek. Een onderzoek werd verricht omtrent de behandeling van brandwonden, in verband met de primaire excisie en plastiek van de 3e-gradsverbranding. De resultaten van dit onderzoek werden vastgelegd in een dissertatie. Verder werd een onderzoek ingesteld naar de aetiologie van de idiopathische kyphoscoliose. De resultaten van het onderzoek zullen worden gepubliceerd.

Kinderkliniek. Het wetenschappelijk onderzoek heeft te lijden gehad door het gebrek aan ruimte, waardoor onderzoeken betreffende belangrijke vraagstukken niet konden worden voortgezet.

Kliniek voor huid- en geslachtsziekten. In vorige jaren begonnen onderzoeken werden voortgezet. De behandeling van lupus erythematoses met synthetische malariamiddelen werd uitgebreid op het gebied der lichtdermatosen. Gebruik werd gemaakt van een hiervoor gebouwde kwartsspectroscop. Verder werd aandacht besteed aan enige problemen van beroepscezenen.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. enige dissertaties.

¹⁾ Bovendien 2 promoties honoris causa.

²⁾ De instellingen zijn faculteitsgewijze gerangschikt en binnen elke faculteit alfabetisch.

Fysiologisch laboratorium

Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

Histologisch laboratorium

Histochemische problemen stonden in het centrum der belangstelling. De resultaten van het onderzoek van de tussenstof van het bindweefsel werden gepubliceerd in de dissertatie van Szirmai over „Het mucoid bindweefsel van de hanekam". Enige andere publikaties (ter perse) kwamen voort uit onderzoeken over de verhouding collageen-mucopolysacchariden. Dit onderzoek werd in een nieuwe richting uitgebreid en voortgezet. In aansluiting hieraan ving een onderzoek aan met de elektronenmicroscopie.

Een gecombineerd chemisch-histologisch onderzoek over de histochemie van reumatisch bindweefsel leidde tot een mededeling op het reuma-congres te Scheveningen. Dit onderzoek wordt voortgezet, waarvan mededeling werd gedaan op het biochemisch congres te Brussel.

Een publikatie verscheen over de ontwikkeling van de tonsil. Een onderzoek over experimentele cariës werd afgesloten. Bestudeerd werd de histochemie der bloedcellen.

Onderzoeken werden voortgezet omtrent de schildklier, zowel in morfologische als in biochemische richting, alsmede betreffende de invloed van de bijschildklier op het skelet. De resultaten van een onderzoek naar de histochemie van de merschede der zenuwen werden in een proefschrift verwerkt.

Een publikatie verscheen over een techniek voor cytologisch onderzoek van de maaginhoud.

Het onderzoek betreffende reuma met behulp van de weefselweek werd beëindigd. Een nieuw onderzoek is in de weefselweek gaande naar de ontwikkeling van de cornea.

Instituut voor tropische hygiëne en geografische pathologie

Het instituut heeft tot taak de praktische studie der tropische hygiëne en geneeskunde, waarin is begrepen onderricht aan geneeskundigen, die zich voor een werkring in de tropen voorbereiden. Voorts het wetenschappelijk onderzoek zowel in Nederland als in de tropen.

Laboratorium voor fysiologische chemie

Onderzoeken hadden plaats omtrent de kleurstoffen in normale urine, de methode voor isolering van deze kleurstoffen en de chemische samenstelling daarvan. Onderzocht werd de invloed van aromatische stoffen op de uitscheiding van deze stoffen in de urine bij ratten. Het onderzoek over de invloed van thyroxine op het zuurstofverbruik van weefsel-homogenaten werd nader bestudeerd. De analyses ten behoeve van de Nederlandse levensmiddelenlabel werden regelmatig voortgezet. Natrium en kalium zijn in de tabel voor het eerst opgenomen.

Onderzoeken over de microbiologische vitamine B_{12} -bepaling en de vitamine B_2 -bepaling werden afgerond en o.a. in de vorm van een dissertatie gepubliceerd.

Het onderzoek met behulp van Ca^{45} en P^{32} over de excretie van anorganisch fosfaat door de nier bevestigde het voorkomen van complexen van fosfaat in het plasma. Stofwisselingsproeven werden verricht met het radiovitamine B_2 van zeer hoge activiteit.

De ontwikkeling van een nieuwe cariës-waarderingsmethode werd afgesloten. Met behulp van deze methode werd de invloed van het dieet op de verschillende vormen van cariës, voorkomende bij de witte rat, nagegaan. Van het in het gemiddelde dieet der Nederlandse bevolking voorkomende eiwit werd het volledige aminozuurspectrum bepaald. Bepaalde aminozuren kwamen suboptimaal voor.

Laboratorium voor de gezondheidsleer

De uitrusting voor microscopisch onderzoek werd verbeterd; voorts werden enige nieuwe apparaten aangeschaft.

Wilhelminagasthuis

Afd. inwendige ziekten. In het laboratorium voor algemene pathologie werd het porfyryne-onderzoek voortgezet. Een aanvang werd gemaakt met een experimenteel onderzoek, waarbij een gecombineerde vergiftiging van konijnen met lood en sedormid werd aangewend. Aandacht werd besteed aan lipoiden en leverregeneratie.

In de cardiologische afdeling werd een onderzoek ingesteld naar de elektrische activiteit van de sinusknop en de knoop van Towara alsmede naar het herstel der prikkelbaarheid van de hartspier na contractie.

Verder werd ingesteld een onderzoek naar de remmende werking van aromatische zouten op agglutinatie-processen van erythrocyten, waarbij de mogelijkheid van een klinische toepassing dezer gegevens onder ogen werd gezien.

Heelkundige kliniek. Verschillende publikaties zijn verschenen; de voornaamste is een verslag over een onderzoek van hart en grote bloedvaten, waardoor het mogelijk is thans veel betere foto's te verkrijgen, doordat de bloedstroom gedurende enkele seconden compleet wordt stopgezet. Een mededeling over deze methode werd behalve in ons land, gedaan in Frankrijk en in Amerika.

Keel-, neus- en oorheelkundige kliniek. Wegens gebrek aan verpleegsters moest een gehele zaal geruime tijd worden gesloten. De opnemings van patiënten met z.g. normale operaties was zeer klein geworden. Hierdoor kwam de opleiding van assistenten en co-assistenten in het gedrang.

De bouwplannen voor een geluidvrije ruimte waren nog niet gereed. Onderwijs, klinisch onderzoek en research werden daardoor geremd.

Neurologische kliniek. Een ruimere toepassing van de z.g. hibernatie-methode had plaats, waarvan de techniek werd vereenvoudigd. De behandeling van de ademhalingsstoornissen bij bewusteloze patiënten werd verder geperfectioneerd. Op de afdeling neuropathologie kon het histologisch onderzoek van de hersentumor worden uitgebreid, terwijl ook experimenteel materiaal in bewerking genomen werd. Bij het neuroröntgenologisch onderzoek vond de cerebrale arteriografie ruimere toepassing. Het elektroforetisch onderzoek der liquoreiwitten, waarbij technische bezwaren moesten worden overwonnen, zal waarschijnlijk in het komende cursusjaar als routinemethode kunnen worden ingevoerd. Verschillende dissertaties kwamen gereed; andere proefschriften waren in bewerking.

Oogheelkundige kliniek. Een apparaat voor het onderzoek van het gezichtsveld kwam gereed. Hierover verscheen een publikatie in „The American Journal of Ophthalmology”. Voor specialisten werd een cursus gehouden over scheelzien. Met geleende apparatuur werden elektroretinografische onderzoeken verricht. Het onderzoek van het scheelzien kon worden afgesloten. Publikaties hierover werden persklaar gemaakt.

Psychiatrische en neurologische kliniek, afd. elektroëncefalografie. Het instrumentarium werd uitgebreid met een hartfrequentie-apparaat, waardoor tijdens de elektroëncefalografie de hartfrequentie kan worden geregistreerd, die tijdens hyperventilatie wisselt. In vele elektroëncefalogrammen komen pieken voor, die daarin nu onderkend kunnen worden als corticale pieken of als gevolg van de hartspierfunctie. Studie is gemaakt van de betekenis der frequentie-analyse. Een analysator met 11 kanalen werd gebouwd.

Klinisch-psychologisch laboratorium. Het routine-onderzoek had voortgang. Daarnaast werden onderzoeken verricht naar de psychologie van debilitas mentis, terwijl een psychologisch-linguïstisch onderzoek van afasieën en andere taalstoornissen werd verricht. De diagnostische waarde van de boomtest werd bewerkt.

Onderzocht werd de invloed van de zgn. pyroshock op patiënten met nerveuze en orgaan-neurotische verschijnselen. De betekenis van de CO_2 - en N_2 -behandeling voor psychische alteratie werd nader getoetst.

Histologisch laboratorium. Het onderzoek naar postmortale veranderingen van het zenuwstelsel werd voortgezet. Dierexperimenten werden verricht betreffende intoxicatie door barbituraten. Een onderzoek van biopsie-preparaten werd ingesteld.

Vrouwenkliniek. De onderzoeken over de etiologie van de zwangerschapstoxicose werden voortgezet, waarbij belangrijke resultaten werden verkregen. Proeven werden genomen in samenwerking met het experimenteel laboratorium van de chirurgische kliniek. Chromatografische onderzoeken ter bestudering van de problemen van de zwangerschapstoxicose werden verricht. Het onderzoek naar de koolhydraatstofwisseling bij zwangeren leverde resultaten op, die in een proefschrift zijn neergelegd, evenals over het onderzoek naar hoogte en oorzaken van de perinatale sterfte. De resultaten zijn in diverse tijdschriften gepubliceerd. Verdere onderzoeken hadden betrekking op de vroege diagnose, de therapeutische mogelijkheden van het carcinoma cervicis uteri, de etiologie en het voorkomen van trombose, de mogelijkheid van het voorkomen van ureterfistels na uitgebreide uterusresecties voor cervixcarcinoom.

Voorts werden onderzoeken verricht op pathologisch-anatomisch gebied over het carcinoma in situ. De resultaten zullen in een proefschrift worden verwerkt.

Over andere onderwerpen waren vier proefschriften in bewerking.

Faculteit der wis- en natuurkunde

Fysisch-geografisch laboratorium

De volgende onderzoeken werden verricht:

1. Suriname: onderzoek van de granulometrie, de zware mineralen, afgerondheid der zanden, T- en S-waarden van de sedimenten der Zanderij en Coropina-formatie alsmede van de rivierterrassen, morfogenese der verschillende kustvlakten, savanne-onderzoek.
2. Trinidad: onderzoek van de shelfsedimenten.
3. Friesland: onderzoek van de sedimentatie-volgorde en morfogenese van Barradeel en omgeving; het oud-holocene reliëf van Friesland; morfogenese van het boven-Boomegebied met betrekking tot de dalvorming en de preglaciale, glaciële en postglaciële sedimenten.
4. Westzijde van de IJsseldelta: sedimentatie-volgorde en jongere morfogenese.
5. West-Friesland: holocene reliëf-ontwikkeling en sedimentatie-volgorde in het gebied ten westen van Hoorn.
6. Luxemburg: morfogenese, bodemvorming en zware mineralen-transport.
7. Mathematische analyse van bergvormen.

Fytopathologisch laboratorium Willie Commelin Scholten

In de loop van het jaar bewerkten 8 studenten een onderwerp voor het doctoralexamen.

Met de bouw van een nieuwe vleugel aan het bestaande gebouw en met de verbouw van het oude laboratorium werd een begin gemaakt.

Geologisch instituut

De collecties werden aangevuld met gesteenten en mineralen uit Noorwegen, Zweeds Lapland, Corsica en Portugal. Het museum werd uitgebreid.

Hugo de Vrieslaboratorium

Het praktisch werk in genetica werd voortgezet met symfytum, matthiola en petunia. Het palynologisch onderzoek van Nederlandse vennen vond voortgang. Enige andere biologen werkten aan diverse onderwerpen uit de experimentele systematiek. Voortgezet werd het onderzoek van de Nederlandse desmidiaceae, de orchidaceae en berberidaceae. Enkele publikaties zijn reeds verschenen.

Instituut voor theoretische fysica

Het theoretisch onderzoek betrof voornamelijk problemen der molecuulfysica, van de quantum-statistische mechanica en van de kernfysica. Getracht werd de macroscopische verschijnselen te verklaren in termen van de tussen de moleculen werkzame krachten. De statistisch-mechanische onderzoeken waren vooral gericht op de coöperatieve verschijnselen. Het quantum-statistisch-mechanisch onderzoek had tot doel de verklaring van de quantum-effecten, welke in de fysica der lage temperaturen een belangrijke rol spelen. De kernfysische onderzoeken waren gericht op de structuur der atoomkernen.

Laboratorium voor algemene en anorganische chemie

Het instrumentarium werd uitgebreid met zelfvervaardigde instrumenten, w.o. prisma's van lithium-fluoride en glas. De röntgeninstallatie werd uitgebreid.

In de afdeling chemische kristallografie werd de röntgeninstallatie uitgebreid met een fotometer, speciaal voor z.g. Weissenberg-diagrammen.

De kristalstructuren van het silicaat-ferrocarteriet en van goudchloride werden verklaard. Enige ingewikkelde organische verbindingen van farmacologisch en fysiologisch belang waren in onderzoek. Berekend, voornamelijk op het Mathematisch Centrum, werd het verstrooiend vermogen van röntgenstralen van een aantal atomen.

Laboratorium voor algemene plantkunde, plantenfysiologie en farmacognosie

Het onderzoek met het doel de symbiont, voorkomende in de wortelknolletjes van de elc, te isoleren en in reïncultuur te kweken, leverde gunstige resultaten op. Het onderzoek naar de eigenschappen van de symbiont werd voortgezet.

Het onderzoek naar de transmethyleringsprocessen in de plant kwam tot een voorlopige afsluiting met het verschijnen van een dissertatie over „Bijdrage tot de bepaling en over de stofwisseling in trigonella foenum-graecum L."; de resultaten leidden tot dezelfde conclusie waartoe men gekomen was bij het onderzoek van de cholinestofwisseling in aspergillus niger. Aanwijzingen werden ver-

kregen, dat in de plant geen transmethyleringsreacties voorkomen, dit in tegenstelling met hogere dieren. Een definitieve beslissing kon alleen worden verkregen wanneer het mogelijk was isotopen bij het onderzoek te gebruiken.

Het onderzoek naar de verandering van de activiteit van enzymen gedurende de ontwikkeling, rijping en koelhuisbewaring van vruchten werd voortgezet; de verkregen resultaten, betrekking hebbende op de activiteit van de amylasen, zijn in een dissertatie vermeld.

Het onderzoek omtrent de scheiding en bepaling van enige alkaloiden uit *atropa belladonna* L. werd met een dissertatie afgesloten.

Voorts verschenen enige publikaties, waaronder een over de bepaling van nitraat in vijverwater, als inleiding tot een oecologisch onderzoek naar de snelheid van de stofkringloop in het zoete water. Een onderzoek werd verricht naar de aminozuren-omzettingen in de grond als inleiding tot een onderzoek naar de humusvorming.

Laboratorium voor analytische scheikunde

Onderzoekingen werden verricht omtrent het verband tussen structuur en fluorescentiestraling van stoffen, de coprecipitatie in neerslagen en de reductie van een aantal organische nitroverbindingen mede met het oog op de bepaling daarvan.

Ter aanvulling van de spectrografische inrichting werd een elektronisch-mechanische inrichting voor directe intensiteitsmeting van spectraallijnen geconstrueerd.

Laboratorium voor artseneerbereikunde

De kredieten voor aanschaffingen voor de bibliotheek en voor het op peil houden en brengen van de gewone laboratoriuminstallatie zijn onvoldoende. Voor het wetenschappelijk onderzoek werden enige instrumenten aangevraagd.

Laboratorium voor elektrochemie

De inrichting werd verbeterd door de aanleg van een elektrische leiding met gestabiliseerde spanning en een pH-meetapparaat.

Laboratorium voor microbiologie

Het instrumentarium voor elektronenmicroscopie werd aangevuld. Voor de microbiologie werd in eigen beheer een tweede Warburgapparaat vervaardigd. De laboratoriumruimte werd uitgebreid. In het laboratorium voor elektronenmicroscopie werd een onderzoek verricht omtrent gallionella, ferruginae, een ijzerbacterie en collageenvorming.

In het laboratorium voor microbiologie werd een onderzoek voortgezet inzake de taxonomy van het geslacht bacillus, waarvoor onderzoekingen omtrent de koolhydraat- en stikstofwisseling van de bacteriën werden verricht. Nagegaan werd de vorming van antibiotica door de soorten van dit geslacht en het cellulose-aantastend vermogen van verschillende schimmels en hun vermogen tot vorming van antibiotische stoffen. Een onderzoek werd ingezet naar het zelfreinigend vermogen van rivierwater evenals een onderzoek naar het voorkomen van lipasen en esterases in bacteriën en de betekenis van deze enzymen voor de bacteriële stofwisseling. Nagegaan werden de morfologie en enige fysiologische kenmerken van enkele zoösporen vormende streptomycessoorten. Proeven werden genomen met een nieuw chloreringsapparaat.

Laboratorium voor organische scheikunde

Het instrumentarium werd uitgebreid met een zelfregistrerende infrarood-spectrofotometer, type H 800, en een uit honderd cellen opgebouwd apparaat voor gefractioneerde tegenstroomverdeling. Dit apparaat bewijst onschatbare diensten bij de isolatie en zuivering van chemische verbindingen uit de meest gecompliceerde mengsels. Voorts werden aangekocht een vrieskast en een hoogvacuum-apparaat.

Laboratorium voor propaedeutisch-anorganische chemie

Onderzoekingen werden verricht omtrent de bereiding van complexe en andere anorganische verbindingen, zoals SeCl_4SO_2 ; TeCl_4SO_2 ; $\text{BF}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$; P_2S_5 ; enz. en naar de structuur van deze verbindingen, in het bijzonder langs spectroscopische weg, vooral met behulp ook van Raman-spectroscopie.

Verder vonden plaats een Ramanspectroscopisch onderzoek van de structuur van organische verbindingen en onderzoekingen op het gebied van de elektroforese en ultraviolet-absorptie van eiwitten.

Natuurkundig laboratorium

De verbouwing van het laboratorium werd voortgezet; de werkplaats met een vrijwel geheel nieuw machinepark kwam gereed.

Voor het vaste-stoffen-onderzoek werd een 10 kW. hoogfrequent-generator geplaatst. Het onderzoek der ferromagnetica vorderde. Metingen der magnetische anisotropie van nikkel-ijzer-legeringen werden verricht. De opbouw van de apparatuur voor het magnetostrictie-onderzoek vond voortgang. Het desaccomodatie-speurwerk kwam op gang. Het onderzoek naar de plastische verschijnselen bij fase-overgangen werd voortgezet en kwam apparatuur-technisch op het beoogde peil. Het onderzoek naar de achtergrond bij G. M.-telbuizen alsmede het spurwerk op het gebied der elektronen-emissie bij fase-overgangen werden voortgezet.

De apparatuur voor het onderzoek in Kjeller (Noorwegen) kwam vrijwel gereed.

Van het onderzoek der kosmische stralen werd het tijdvariatiespeurwerk voortgezet, terwijl de mogelijkheid werd overwogen van het plaatsen van een z.g. neutronen-monitor ter bestudering van de zwak energetische primaire kosmische straling. Met G. M.-telbuizen werd het onderzoek van de neutrale component opnieuw ter hand genomen. De apparatuur voor het onderzoek van uitgebreide lawines met proportionele telbuizen verkeerde in het ijkstadium. De grote magneet voor de wilsonkamer heeft bevredigend proefgedraaid. Het onderzoek van de fotografische emulsies werd voortgezet. Overwogen werd over te gaan tot uitbreiding van en aansluiting bij het internationaal georganiseerde speurderswerk van de z.g. elementaire deeltjes.

Sterrenkundig instituut

Het wetenschappelijk werk lag op het gebied van de astrofysica. Aangezien waarnemingsinstrumenten ontbreken, werden fotografische hemelopnamen en spectra van elders betrokken. Het instrumentarium werd aangevuld.

Van der Waalslaboratorium

Onderzoekingen op het gebied van de moleculuifysica werden voortgezet en uitgebreid. Buiten de gebruikelijke experimenten betreffende de toestandsvergelijking en transportverschijnselen in gassen werd voortgang gemaakt met de onderzoekingen op het gebied der vaste stoffen en der optische experimenten. Verschenen zijn 9 publikaties en 3 dissertaties.

Een apart gebouwtje kwam gereed, bestemd voor onderzoekingen met vloeibare waterstof. Dit gebouwtje werd ingericht in samenwerking met de Stichting fundamenteel onderzoek der materie. Er bestaat nauw contact met verscheidene binnen- en buitenlandse universitaire en industriële laboratoria.

Zeemanlaboratorium

Onderzoekingen werden verricht op de volgende gebieden:

- a. optische spectroscopie; analyse van atoomspectra; Zeemaneffect; hyperfijnstructuur van spectraallijnen;
- b. foto-effect van halfgeleiders;
- c. onderzoek van bèta- en gamma-spectra van kunstmatig-radioactieve stoffen met behulp van een bètaspectrograaf van het magnetische lenstype; bepaling van kernmomenten;
- d. cm-golven-spectroscopie; bestudering van moleculuifysica met behulp van korte elektromagnetische golven; hyperfijnstructuur; atoomspectra; meting van dielektrische constanten van gassen en vloeistoffen.

Zoölogisch laboratorium

Het instrumentarium en de bibliotheek werden uitgebreid.

Zoölogisch museum

Een groot aantal onderzoekingen had plaats en werd voortgezet o.a. van de fossiele proboscidea (olifanten), de vogels van de Nederlandse Antillen, de Oost- en de Westindische vissen, de ostracoda van de Franse en Nederlandse kusten, de Oostersijde vennen, de pantopoda en de parasitische copepoda van vele zeeën.

Voorts werden onderzocht de Oostindische mollusken, het schelpenmateriaal zowel uit West-Indië als uit de Middellandse Zee en van de Franse kusten, de veranderingen in de flora en fauna van de voormalige Zuiderzee, en verder de kameleons, de palearctische hommels, de mijtengroepen en de myriapoda.

De resultaten der wetenschappelijke onderzoeken werden in 25 publikaties vastgelegd. Van het eigen tijdschrift „Beaufortia“ verschenen in het verslagjaar 8 nummers.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte

Allard Piersonstichting

Regelmatig werden boeken en tijdschriften aangeschaft.

Het bezoek aan het instituut nam toe. Studiereizen en excursies werden gemaakt. Ook werden lezingen georganiseerd, enige in samenwerking met de afdeling Amsterdam van het Vooraziatisch-Egyptisch Genootschap Ex Oriente Lux. Een fraaie archaische bronzen leeuw, waarschijnlijk tot een vaas behorend, werd in de kunsthandel verworven.

Amerika-instituut

Het boekenbezit van het instituut nam ook in het verslagjaar gestaag toe. Belangrijk was vooral de verwerving van oude jaargangen van enkele veel gevraagde tijdschriften. In coördinatie met andere Amsterdamse instellingen werd de tijdschriftenafdeling zodanig uitgebreid, dat thans alle belangrijke periodieken op het gebied van de amerikanistiek in de hoofdstad voorhanden zijn.

Fonetisch laboratorium

De gegevens betreffende kinderen met spraakafwijkingen werden uitgewerkt en aangevuld. Het instrumentarium werd enigermate uitgebreid. Een melodischrijver werd geconstrueerd.

Geografisch en volkenkundig instituut

In het verslagjaar had de opening plaats van het gebouw waarin het instituut thans is gehuisvest. Het aantal boeken en kaarten werd regelmatig uitgebreid.

Germaans seminarium

De catalogus werd gemoderniseerd, o.a. door toevoeging van een trefwoordencatalogus. Gewerkt werd aan een kartotheek van tijdschriftartikelen. Er is dringend behoefte aan ruimte.

Instituut voor muziekwetenschap

Met behulp van het bandopname-apparaat werd een begin gemaakt met het aanleggen van een bandarchief van bijzondere en zelden gehoorde werken. Het instituut kreeg de beschikking over een pick up-installatie en een speciaal naar doel en ruimte ontworpen versterker en luidspreker. De verzameling musicologische boekwerken en tijdschriften werd evenals de discotheek aangevuld en uitgebreid.

Instituut voor pre- en protohistorie

Het recht tot oudheidkundig bodemonderzoek met als ressort Noordholland, toegekend aan het archeologisch museum der universiteit, werd door dit museum aan het instituut gedelegeerd.

Begonnen werd met de opbouw van een fotografische inrichting.

De verkenningen in het Noordhollandse terpengebied en het uitwerken der in voorafgaande jaren verkregen opgravingsresultaten werden voortgezet.

In Amsterdam werd een aanvang gemaakt met het onderzoek van de Oude Kerk. Gegevens over de oudste bewoning der stad, en haar opbouw alsmede de eerste gegevens aangaande de bouwgeschiedenis der Oude Kerk kwamen aan het licht.

Kunsthistorisch instituut

De verbouwing van het kunsthistorisch instituut werd voortgezet. Het plaatsgebrek is nijpend geworden.

Excursies werden ondernomen naar Frankrijk, Italië en België.

Wederom werden van museums en van particulieren schenkingen ontvangen.

Nederlands seminarium

Op het bureau voor taalonderzoek in Suriname werd het materiaal van de taalvragen, verkregen bij de volkstelling in Suriname in 1950, bewerkt voor het vervaardigen van kaarten van de gezinstalen en de contactalen.

Een publikatie verscheen over „Language problems in Surinam Dutch as the language of the schools“.

Pedagogisch-didactisch instituut

Voortgegaan werd met het verzamelen van gegevens betreffende de bij het v.h.m.o. vigerende onderwijsmethoden en procedures. Speciale onderwerpen voor bestudering waren ook dit jaar het aansluitingsvraagstuk en de toelating. In Amsterdam werd geëxperimenteerd. De catalogisering en classificering van de bij het v.h.m.o. in gebruik zijnde leerboeken werden voortgezet, teneinde tot een overzicht te komen van de gevolgde methoden. Incidenteel werd studie gemaakt van individuele gevallen van leerproblemen.

Romaans seminarium

De bibliotheek werd uitgebreid met ongeveer 150 nieuwe literaire werken. Voorts werden wetenschappelijke en literaire tijdschriften ten geschenke ontvangen.

Sociografische werkgemeenschap

Voortgezet werd de documentatie ten behoeve van de methodiek en van het apparaat der sociografie.

Het wijkonderzoek in een der nieuwe wijken van Amsterdam werd afgesloten; met een nieuw onderzoek in de Kinkerbuurt werd een aanvang gemaakt.

De resultaten van een onderzoek naar de sociale aspecten van de sportbeoefening werden in een rapport vastgelegd.

Op verzoek van de stichting voor bevolkingsonderzoek werd in de drooggelegde Zuiderzeepolders een bevolkingsprognose opgesteld in verband met de te treffen onderwijsvoorzieningen voor de bevolking van de Noordoostpolder.

Een cultuur-sociografisch onderzoek werd ingesteld in de provincie Noordholland.

Economisch-historisch seminarium

Doordat jarenlang slechts over een uiterst gering krediet kon worden beschikt was een belangrijk tekort aan hand- en naslagwerken ontstaan. Enkele jaren geleden werd een inrichtingskrediet toegestaan om daarmee de ernstigste lacunes te kunnen aanvullen. De meeste van de benodigde boekwerken kunnen evenwel alleen antiquarisch worden verkregen. Niet alle verlangde werken konden dus worden aangeschaft; pogingen daartoe werden voortgezet.

Faculteit der economische wetenschappen

Seminarium voor bedrijfshuishoudkunde

Het voorlichtingsmateriaal ten behoeve van het onderwijs werd belangrijk uitgebreid. Voor de bibliotheek werden tal van aanwinsten verkregen. Het aantal ondernemingen dat gegevens voor het jaarverslagen-archief inzond, vermeerde met 46; het bedraagt thans ongeveer 1300.

Excursies werden gemaakt naar grote bedrijven.

Faculteit der politieke en sociale wetenschappen

Instituut voor perswetenschap

In het verslagjaar werd wederom een journalistencursus georganiseerd. Ook werden lezingen en tentoonstellingen gehouden. Er was een internationaal contact. Verschenen is het eerste nummer van *Gazette International Journal of the Science of the Press*, waarvoor de redactionele werkzaamheden grotendeels door het instituut werden verricht. Voorts heeft het instituut de verzorging op zich genomen van een internationale compilatie van opinie-onderzoekingen. Gewerkt werd aan het kwantitatieve onderzoek van de wijze waarop grote Nederlandse dagbladen de belastingverlagingsvoorstellen hebben behandeld.

Rusland-instituut

Doel van het instituut is het verzamelen van materiaal over Rusland en de Sowjet-Unie, in hoofdzaak na 1900, en het behulpzaam zijn van studenten en anderen die zich met de bestudering van deze gebieden bezighouden. Er worden daartoe boeken en tijdschriften aangeschaft. Een lijst van aanwinsten wordt maandelijks aan belangstellende personen en instellingen toegezonden. Verschillende dissertaties werden of worden met steun van het instituut voorbereid. Gewerkt wordt aan de samenstelling van een algemene catalogus van alle boeken die in Nederlandse bibliotheken betreffende Rusland en de andere Slavische landen aanwezig zijn.

Sociaal-pedagogisch instituut

Dit instituut werd op 17 januari 1955 in tegenwoordigheid van tal van autoriteiten en andere genodigden officieel geopend.

Steeds beter kon het instituut zijn functie in de sectie C der politiek-sociale faculteit vervullen, mede dank zij een verdere uitbreiding van de wetenschappelijke staf, waardoor o.m. een intensieve supervisie van de stages ter hand kon worden genomen en het aantal practica en werkgroepen kon worden uitgebreid.

Een viertal onderzoekingen, door of met medewerking van het instituut verricht, vond verder voortgang.

V. VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 21 september 1955 wees dr. J. Waterink o.m. op de omvangrijke lasten van de rector magnificus en die van het college van directeuren. In dit verband vroeg hij zich af of welhaast de tijd nog niet is aangebroken dat ook de Vereniging voor hoger onderwijs op gereformeerde grondslag en de universiteit zelf zich moeten gaan bezinnen op de vraag of een wijziging in de *bestuursvorm* van die beide niet gewenst zou zijn. Het reglement der universiteit toch laat de mogelijkheid open tot het benoemen van een kanselier als hoofd der universiteit. De rector magnificus gaat aan het einde van het studiejaar heen met het gevoel dat hij voor de interne zaken der universiteit veel meer had kunnen doen, indien niet allerlei besommeringen hem een vol jaar op topspanning hadden doen werken. De universiteit lijdt schade doordat het eigenlijke bestuur zich te weinig aan de universiteit zelf kon geven. De universiteit van heden zal zich moeten bezinnen op structuurwijzigingen; ook ten opzichte van haar didactische structuur moet gezocht worden naar een grotere efficiëntie en naar een meer bewuste doelmatigheid. De faculteit dient zodanig georganiseerd te zijn dat de opleiding voor enig examen een eenheid is en dat de verantwoordelijkheid voor elk onderdeel van deze opleiding en van dit examen door alle leden der faculteit of der sectie gezamenlijk en eendrachtig wordt gedragen. De toestand dat de opleiding voor een examen in meer dan één geval bestaat uit een aantal opleidinkjes naast elkaar, waarbij de zwaarte van elk opleidinkje door één persoon volkomen naar eigen inzicht wordt bepaald, is schadelijk voor de wetenschap en tot verdriet van de studenten en daarom niet nog langer te handhaven, aldus dr. Waterink. Van personen die geroepen zijn om jonge mensen te vormen, mag men verwachten dat zij over voldoende wijsheid beschikken om te begrijpen, dat zij hun persoonlijke voorkeur moeten onderwerpen aan de orde van de engere gemeenschap waarin zij werken.

Over de *huisvestingsproblemen* der universiteit zeide de afredende rector magnificus dat er, ondanks de dankbaarheid die er heerst jegens allen die zich het lot van de te benard gehuisveste universiteit hebben aange trokken, toch een lichte teleurstelling heeft postgevat over het langzame malen van de officiële molens waar het geldt de behuizing.

Studenten

Sprekende over het verschijnsel van de „*werkstudent*”, zeide dr. Waterink dat er maatregelen zijn ontworpen om de studenten zoveel mogelijk terzijde te staan en ook de arbeid die voor hen wordt gevonden, van zulk een aard te doen zijn dat de studie zo weinig mogelijk wordt belemmerd.

In verband met de wenselijkheid over te gaan tot het aanstellen van een *studentendecaan* zeide de hoogleraar o.m. dat de mogelijkheid van de benoeming van zulk een functionaris, die naast studentenpredikant, studentenarts en sportleiders een eigen taak zal hebben, afhankelijk is van het oordeel der commissie-Rutten. Hij hoopte dat het oordeel van deze commissie aldus zou uitvallen dat door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen een subsidie van 100 % zal kunnen worden verleend. De hoogleraar sprak verder de hoop uit dat de sociale zorg voor de studenten kan worden geregeld onafhankelijk van de wijziging van de wet op het hoger onderwijs.

Het totaal aantal studenten steeg sinds het vorige cursusjaar van 1806 tot 2030 en vermeerderde dus met 224. Onder hen waren 119 buitenlanders (49 Indonesiërs, 23 Zuid-Afrikanen, 19 Amerikanen, 10 Duitsers en 18 andere buitenlanders, verdeeld over 9 nationaliteiten).

De lessen werden dit jaar geopend op 29 september 1954 met een speciale voordracht van dr. D. Nauta in de Lutherkapel. Op 20 oktober 1954 hield de rector magnificus een dies-rede over het onderwerp „De mens als religieus wezen en de hedendaagse psychologie”. De avond tevoren was in de Keizersgrachtkerk een bidstond gehouden, waarin was voorgedaan ds. Jac. Jonker van Amsterdam-Zuid. De bidstond was gevolgd door de gebruikelijke begroetingssamenkomst in „Krasnapolsky”.

Van 7-10 september werden oudergewoonte op de Pietersberg te Oosterbeek de *civitas*-dagen gehouden. Op 12 en 13 september 1955 werden oriënteringsdagen belegd, waar de universiteit haar nieuwe studenten ontving.

Faculteiten

In de faculteit der *rechtsgeleerdheid* ving mr. S. Gerbrandy op 15 oktober 1954 zijn arbeid als gewoon hoogleraar aan met een oratie, getiteld „Zaken zijn zaken! Of niet?”

In de faculteit der *letteren en wijsbegeerte* inaugureerde op 6 mei 1955 dr. G. J. de Vries, aanvankelijk benoemd tot buitengewoon hoogleraar, welke benoeming na het overlijden van dr. Woltjer werd gewijzigd in ene tot gewoon hoogleraar, met een rede, getiteld „De filoloog in de horde”. In dezelfde faculteit begon op 1 oktober 1954 dr. A. van der Lee zijn arbeid als priva doceent met een openbaar college, getiteld „Hartmann von Aues „Armer Heinrich” en het gelijknamige drama van Gerhart Hauptmann”.

In de faculteit der *wis- en natuurkunde* trad op 25 maart 1955 dr. W. Th. Nauta, reeds lang als lector werkzaam, op als buitengewoon hoogleraar met een rede, getiteld „Enige aspecten van de ontwikkeling van nieuwe geneesmiddelen”.

Ok dit jaar breidde de *medische* faculteit zich in een rustig maar vast tempo uit.

Op 1 oktober 1954 aanvaardde de lector dr. A. L. Janse de Jonge zijn werk met een openbare les, waarvan de inhoud werd samengevat in de titel „Vreemd en eigen”.

Bij het officiële begin van zijn optreden hield dr. J. Booy, benoemd tot gewoon hoogleraar, op 13 mei 1955 een rede, getiteld „Neuro-biochemie en haar relatie tot het domein van de zenuwarts”.

Ok de faculteit der *economische en sociale wetenschappen*, die, gelijk alle economie en sociologie in deze tijd, in bijzonder bloeiende toestand verkeert, kreeg een nieuwe kracht in de lector dr. G. Kuiper, die op 10 december 1954 zijn arbeid aanvaardde met een openbare les,

getiteld „Terreinverkenning voor het sociografisch onderzoek naar de sociale afstand tussen leiders en leden.”

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. Waterink het rectoraat over aan dr. D. Nauta.

BESTUUR DER VERENIGING

In de bestuursvergadering van 9 juli 1955 trad de president-directeur, mr. G. H. A. Grosheide, als zodanig af. In zijn plaats werd gekozen de heer H. van Naimen.

COLLEGE VAN CURATOREN

Aan de kring der curatoren ontviel dr. J. Hoek. Mr. dr. J. Donner werd herbenoemd als voorzitter van het college, terwijl dr. E. Oosterhuis opnieuw tot curator werd benoemd.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten zij verwezen naar de tabel op blz. 32. Het aantal universitaire examens bedroeg 457, waarvan 381 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 408 en 338, voor de vrouwelijke 49 en 43. Er vonden dit jaar 25 promoties plaats, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	12	wis- en natuurkunde	3
rechtsgeleerdheid	4	letteren en wijsbegeerte . . .	5
economie	1		

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 7 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Bibliotheek

De inrichting van het perceel Keizersgracht 160 voor de centrale bibliotheek werd dit jaar nagenoeg voltooid. Voorts zijn de behuizing en de opstelling van het materiaal der centrale bibliotheek aanmerkelijk verbeterd.

Het bezit der bibliotheek heeft in de afgelopen periode door schenkingen, ruilverkeer en aanschaffing een aanmerkelijke uitbreiding ondergaan. Van buitengewoon belang was wel o.m. de schenking waardoor de klassieke bibliotheek van wijlen prof. dr. R. H. Woltjer aan de boekery der Vrije Universiteit werd toegevoegd.

Van zeer bijzondere aard is het geschenk, dat bij de viering van het 75-jarig bestaan der Vrije Universiteit door mr. J. L. van Apeldoorn aan directeuren werd aangeboden en dat naar zijn aard nauw aansluit bij het prentenbezit der bibliotheek. Er had zich n.l. een comité van leerlingen en oud-leerlingen der universiteit onder leiding van de heer Van Apeldoorn gevormd, welks doel was een platencollectie bijeen te brengen, „Platenkast” genaamd, die zou kunnen dienen bij het onderwijs en die in het algemeen de culturele belangstelling der studenten zou kunnen verlevendigen. Reeds zijn daarvoor twee aanzienlijke schenkingen ontvangen.

Door toenemend ruilverkeer met Nederlandse en buitenlandse bibliotheken werden belangrijke aanwinsten verworven.

Voornamelijk door de uitbreiding van de medische faculteit is het aantal instituuksboekeryen weer toegenomen.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Vrije Universiteit 1955/1956, blz. 94/96.

VL. ROOMS-KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN

ALGEMEEN

Historicus als hij is, wijdde prof. dr. L. J. Rogier, de scheidende rector magnificus der Nijmeegse universiteit, in zijn rectorale rede een beschouwing aan de plaats der Rooms-Katholieke Universiteit in het Nederlandse onderwijsbestel. Aanleidingen hiertoe waren het 25-jarig bestaan van de Sint-Radboudstichting, alsmede de opmerking van enige Duitse academici, uitgesproken in „mijn rectorale kindsheid”, aldus prof. Rogier. Deze academici karakteriseerden de Nijmeegse universiteit als een typische belichaming van wat zij „Kulturkampf-Katholizismus” noemden.

Inderdaad moest het geslacht dat de oprichting van de Rooms-Katholieke Universiteit voorbereidde, in de beoefening van de wetenschap door Rooms-Katholieken slechts een wapen ter geloofsverdediging zien. Het had zijn reden dat het motief der bescherming tegen de gevaren der interconfessionele scholen vooropging. De negentiende eeuw toch is de eeuw der verscheurdheid; zij schiep kloven tussen kerk en staat, kapitaal en arbeid, kunst en techniek, geloof en wetenschap.

Wie scherp toeziet, aldus prof. Rogier, ontdekt dat de christelijke wereld nu al ruim anderhalve eeuw met het onderwijsprobleem heeft geworsteld. Langzamerhand echter is dit netelige probleem in weinig landen zo dicht bij zijn vreedzame oplossing gekomen als bij ons. Wij mogen de oplossing prijzen, maar ook deze is een compromis, geboren uit een genomen verlies, implicerend de facto van wat in beginsel veroordeeld werd: de scheiding van kerk en staat.

Was omstreeks de eeuwwisseling een Rooms-Katholieke universiteit geboren met de toenmalig heersende ideëën, dan zou deze onvermijdelijk een vesting van Kulterkampf-Katholizismus zijn geworden, zo concludeerde prof. Rogier. Het decennium 1915-1925 werd echter het hoogtepunt in de geschiedenis der Rooms-Katholieke herleving, waarin de krachten rijpten om te komen tot de vestiging van een Rooms-Katholieke universiteit, die het tegendeel zijn zou van een ghetto-school: n.l. een open haard, waaraan ieder welkom was. Als een van de grootste weldaden welke de Nederlandse Rooms-Katholieken aan het eigen hoger onderwijs te danken hebben, noemde de scheidende rector magnificus dan ook de genezing van een pleinvrees, die hen soms deed aarzelen nationale plichten te aanvaarden. Het is een onschatbaar geluk, dat Nijmegen de jongeren opvoedt tot nationaal plichtsbesef, hen tegelijk in staat stellend ernst te maken met de vervulling daarvan. De bijzondere taak die een Rooms-Katholieke universiteit t.a.v. haar studenten te verrichten heeft, is dan ook gelegen in het scheppen van een gezonde en voor heel het leven beslissende correlatie tussen wetenschapsbeoefening en godsdienstbeleving.

Sprekende over de studentenbelangen constateerde prof. Rogier twee ernstige tekorten in de Nijmeegse studentenwereld t.a.v. de bevordering van de gemeenschapsgeest: het gemis van een studentkerk en van een universiteitshuis. Vooral het ontbreken van het universiteitshuis vond hij een groot nadeel en hij achtte de tijd dan ook rijp voor een kloek initiatief tot stichting daarvan.

Prof. Rogier deelde voorts mede dat Z.E. de Pauselijke Internuntius, mgr. P. Giobbe, de

feestgave van omstreeks f 100 000,—, hem bij zijn op 4 december 1954 gevierd gouden priesterfeest geschonken, voor de universiteit had bestemd. De dies natalis werd gevierd op 18 oktober 1954 met een pontificale H. Mis, opgedragen door mgr. J. Hanssen, bisschop-coadjutor van Roermond; de hoogleraar J. Peters C.s.s.R. hield de predikatie.

In de academische zitting in de namiddag sprak de rector magnificus over „Een stem der katholieke verlichting”.

Van 20 tot 22 oktober 1954 werden „Augustinusdagen” gehouden ter herdenking van het zestiende eeuwfeest van St. Augustinus' geboorte; als sprekers traden op de hoogleraren John O'Meara van Dublin, Paul Henry S. J. van Parijs en prof. A. Sizoo van Amsterdam (V.U.).

Samen met het gemeentebestuur van Nijmegen trad de universiteit als gastvrouw op voor het 9de Nederlands-Belgische congres van historici, dat van 25 tot 27 mei 1955 gehouden werd.

Op 9 juli 1955 had in het concertgebouw „de Vereniging” een plechtige academische zitting plaats, georganiseerd door de senaat in samenwerking met het gemeentebestuur en het bestuur der vereniging „Numaga”, ter herdenking van de door keizer Traianus in of omstreeks 105 n. Chr. aan Nijmegen verleende stadsrechten. Achtereenvolgens spraken prof. dr. W. de Boer, hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Leiden, prof. dr. O. W. Bijvanck, oud-hoogleraar aan die universiteit, en mgr. prof. dr. R. R. Post, hoogleraar aan de universiteit te Nijmegen.

Het versterkt Collegium Musicum Carolinum en het versterkt Nijmeegs studentenkoor „Alphons Diepenbrock” brachten enkele instrumentale en vocale composities ten gehore. De belangstelling uit allerlei kringen der burgerij en tal van autoriteiten, o.a. de bisschop van 's-Hertogenbosch, de Commissaris der Koningin, het voltallig gemeentebestuur, vertegenwoordigers van Nederlandse en buitenlandse universiteiten en hogescholen en tal van andere functionarissen bewees hoezeer dit optreden der universiteit gewaardeerd werd.

Het onderwijs in de onderscheidene faculteiten volgde zonder enigerlei ingrijpende afwijkingen de gewone wegen; alleen het leven van de medische faculteit is bewogen te noemen. Had reeds aan het einde van het vorige academische jaar een der bij de oprichting in september 1951 voor het eerst ingeschrevenen het diploma van kandidaat in de geneeskunde behaald, gedurende de cursus 1954/1955 werden 49 van zulke kandidaatsexamens met goed gevolg afgelegd, een drietal daarvan cum laude. De diplomering van de eerste groep had op 15 oktober met enige plechtigheid plaats; o.a. sprak de rector magnificus een woord van gelukwens. De tweede groep daarentegen bracht na de diplomering op 9 november een gezamenlijk bezoek aan de rector magnificus in diens kamer in het Sint-Canisiusziekenhuis en ontroorde hem door haar blijken van hartelijk medeleven.

Bijzondere reden tot voldoening gaf het, dat nog aan het einde van dit academische jaar twee promoties in de medische faculteit plaatsvonden. Beide geschiedden op 4 juli 1955; de rector magnificus gaf in een slotwoord na de tweede promotie relief aan de bijzondere betekenis van deze belangrijke dag in de geschiedenis der universiteit.

De materiële opbouw bereikte in dit jaar het stadium der hoogste urgentie, nu de eerste groep studenten tot het klinisch onderwijs gevorderd was. Krachtens een overeenkomst met

regenten van het St.-Canisiusziekenhuis is een nieuwgebouwd gedeelte van deze inrichting beschikbaar gekomen als voorlopig academisch ziekenhuis. Op 1 december 1954 werd de kinderafdeling daarvan in gebruik genomen. Op 1 januari 1955 volgde de ingebruikneming van de chirurgische polikliniek; op 11 januari kon de chirurgische afdeling geopend worden, op 2 mei de urologische polikliniek en op 23 mei de afdeling interne geneeskunde.

Vervolgens werd het definitieve preklinische instituut in dit jaar geheel voltooid en gedeels in gebruik genomen, het eerste blok in december 1954, het tweede en het derde resp. in maart en mei 1955. Bij de aanvang van het nieuwe academische jaar zullen ook het museum voor anatomie, biologie en pathologische anatomie, de preklinische instituutsbibliotheek en de cantine in gebruik genomen worden. Daarmede zal een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis der universiteit zijn bereikt; de afdelingen voor de anatomie, de biologie, de histologie, de chemie, de medische fysica en de farmacologie zullen dan hun definitief tehuis hebben gevonden. Nagenoeg voltooid werden inmiddels ook het nood-laboratorium voor dieren en het centrale ketelhuis, terwijl voortvarend gewerkt werd aan de afbouw van het verpleeggebouw voor de toekomstige academische klinieken. Ook werd met de bouw van het woonhuis voor de leerling-verpleegsters een aanvang gemaakt.

Reden tot klagen gaf de universiteitsbibliotheek, ondanks de loffelijke voorkomendheid en toewijding van het personeel. Wel kwam in het gebouw „Stella Maris” een nieuwe cataloguskamer met uitleenbureau tot stand – welke dringend gewenste verbetering het tekort aan college- en examenzalen echter nog vergroot heeft –, maar met dat al blijft de toestand, waarin een zo belangrijke afdeling der universiteit als de bibliotheek verkeert, onhoudbaar. De universiteit geniet thans reeds een billijke erkenning in de Nederlandse wetenschappelijke wereld. De Nederlandse vereniging voor fysiologie en farmacologie hield op 9 oktober 1954 haar 68ste vergadering in het preklinisch instituut en op 2 april 1955 bood dit gastvrijheid aan de deelnemers aan een symposium, uitgeschreven door de Nederlandse vereniging voor klinische chemie.

Na het uitspreken van zijn rede droeg prof. dr. Rogier het rectoraat over aan prof. dr. A. G. M. van Melsen.

BESTUUR DER SINT-RADBOUDSTICHTING

Mr. F. C. A. M. Tilman ontving op 1 januari 1955 op zijn verzoek eervol ontslag als lid van het bestuur der Sint-Radboudstichting. In zijn plaats werd benoemd mr. H. J. M. Loeff.

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam dit jaar geen wijziging.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten zij verwezen naar de tabel op blz. 32. Het aantal universitaire examens bedroeg 528, waarvan 435 met gunstige uitslag.

Het aantal promoties bedroeg 16, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	3	letteren en wijsbegeerte	9
rechtsgedleerdheid	2	geneeskunde	2

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 4 maal verleend.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der Rooms-Katholieke Universiteit 1954/1955, blz. 50.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Universiteitsbibliotheek

Van 1 september 1954-1 juli 1955 werden uitgeleend 17 601 boeken, tegen 17 462 in het voorafgaande jaar.

De uitleening uit de medische bibliotheek bedroeg 1007 (v.j. 681) boeken.

De leeszaal werd bezocht door 16 447 personen (v.j. 16 071). Het aantal bezoekers van de medische leeszaal bedroeg 2119 (v.j. 2007).

Ten geschenke werden ontvangen 7702 werken. Een zeer belangrijke schenking was die van de heer W. Arntz te Bilthoven, t.w. twee oude handschriften, waaronder een geïllustreerd manuscript uit de zestiende eeuw. Van niet geringere waarde was een incunabel, die pastoor Spiertz te Terwinselen schonk; als unicum is deze incunabel door dr. B. Kruitwagen O.F.M. beschreven in *Het Boek XII* (1923) 81 v.v.

Voorts werden wederom belangrijke briefencollecties geschenken, o.a. aanvullingen van het Schaepmanarchief en brieven van Jan Kalf en Gisb. Brom. De afdeling documenten werd verrijkt met de nagelaten handschriften van Kees Meekel en twee brievenboeken van dr. J. W. Cramer.

De Stichting vrienden van de universiteitsbibliotheek schonk aan het kunsthistorisch instituut een fraaie uitgave van de *hortus deliciarum* van Herrade van Landsberg.

Een analytische trefwoordencatalogus, alle aanwinsten van de laatste vijf jaren bevattende, kwam gereed en werd in het uitleenbureau geplaatst. De hoofdcatalogisering verliep goed.

De registrering van de aanwinsten vorderde uitstekend, zodat de boeken direct vindbaar zijn en gevaar voor aankoop van duplicaten tot een minimum beperkt blijft.

In Nijmegen werd een tentoonstelling gehouden van het Schaepman- en Ariënsarchief.

VII. TECHNISCHE HOGESCHOOL TE DELFT

ALGEMEEN

„Het tientallig stelsel heeft met de Hoger-onderwijswet samengespannen tot de opdracht voor dit uur. Wie een kerfstok legt langs de as van de tijd, plaatst een fors merkteken bij een halfhonderd jaren, en het is hem aanleiding tot bijzonder gedrag, tot een oproep van samen-zijn met vriend en verwant en tot een feestelijk woord van herinnerend beleven. Een wets-artikel eist van de rector telkenjare een publieke oratie aan de grens van het academisch seizoen. De senaat heeft in de lastbrief aan zijn woordvoerder de beide plichten verenigd”. Aldus ving prof. dr. O. Bottema zijn rectorale rede aan ter herdenking van het 50-jarig bestaan der Technische Hogeschool.

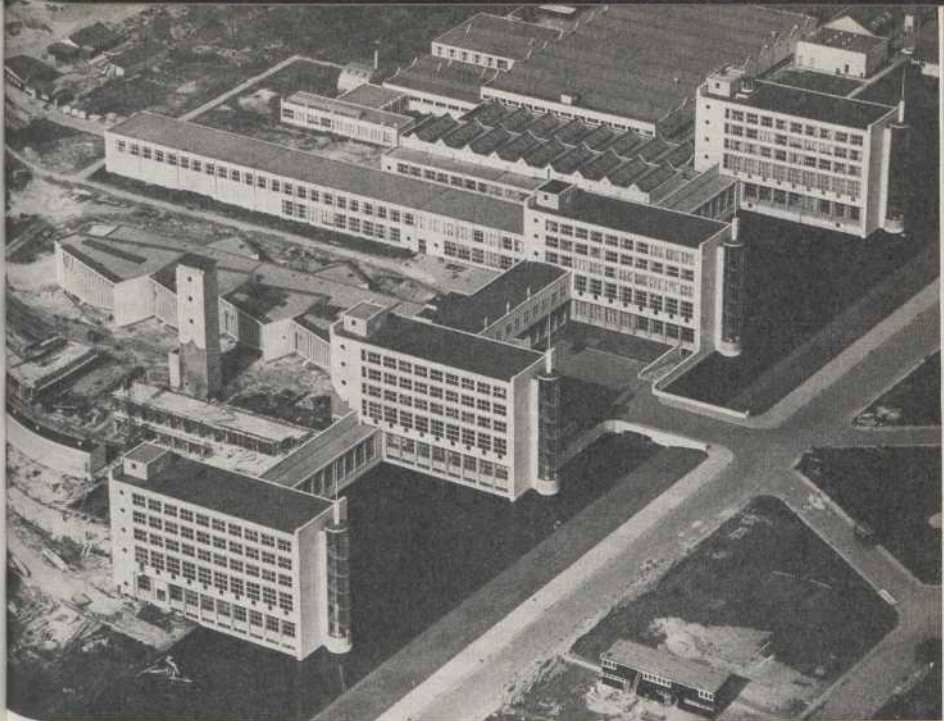
De rector magnificus zag het 50-jarig bestaan der hogeschool eer als een aanleiding dan als de reden tot herdenking.

En hij vervolgde:

„1905 is het jaar der meerderjarigheidsverklaring, van verworven erkenning, door een naamsverandering bezegeld. Langs de Polytechnische School gaat echter de geschiedenis rechtstreeks terug naar de Koninklijke Academie, door een bevel des konings in 1842 gesticht, en wel op de achtste januari, terecht bij voortduring als verjaardag gehandhaafd.

Toen over dit land de lichten uitgingen, was elk voornemen om de uitreiking van de stichtingsbrief te herdenken, ijel en zinloos geworden. De herwonnen vrijheid gebod tot voorwaarts gaan, zonder veel omzien. Thans, bij de afsluiting van het vijftigste jaar onder de universitaire status, moge daarom over de huidige viering nog de glans vallen van een verlaat eeuwfeest.”

De unie tussen *hogere onderwijs* en *techniek* beschouwende, waagde spreker zich aan een definitie. Hij zeide het werk van de ingenieur te zien als geestelijke arbeid, die het maken van iets, dat een bepaalde bestemming heeft, voorbereidt en begeleidt. Wie deze bepaling te ruim dan wel te eng mocht vinden, dient te bedenken, dat niet een ieder die technische arbeid ver-

Gebouwencomplex der Technische Hogeschool te Delft

Foto KLM Aerocarto

richt, een ingenieur is en dat omgekeerd velen die de titel dragen, een post hebben bereikt welke voor eigenlijk ingenieurswerk geen gelegenheid meer biedt. Bij nadere analyse stuitte spreker op twee belangrijke elementen: *logica* en *intuïtie* en hij wilde deze trachten verder te benaderen in de taal van een zinbeeld.

William Wordsworth, de dichter van de meren, heeft in een uitvoerig gedicht „The Prelude” als jonge man eigen groei en belevenis neergeschreven. Het is een gedicht, dat na een levenslang gevecht met de vorm vijftig jaar later openbaar werd, vijftig jaren, die een volle eeuw voorafgaan aan het tijdvak dat wij thans herdenken. In het vijfde boek van de „Prelude” wordt een droom verteld. De dichter was in een woestijn alleen, door een wildernis van zand omgeven, en mismoedigheid beving hem, maar plotseling rees er een Arabier voor hem op, die hem twee voorwerpen toonde als gidsen door het ongebaande land: een steen en een schelp. De Arabier vertelde dat de steen „to give it in the language of the dream” was „Euclid's Elements”, terwijl de schelp, aan het oor gehouden, klanken gaf van een onbekende taal die toch verstaanbaar was. Toen, gelijk het gaat in dromen, veranderden steen en schelp in twee boeken: *waarheid* en *inspiratie*. De steen, symbool dus van de Elementen van Euclides, het oudste boek der meetkunde, voorbeeld van onwrikbaar betoog, grondslag van kritisch denken; de steen, massief en betrouwbaar, stabiel en solide, met scherpe kanten en duidelijke hoeken. De schelp, grillig en breekbaar, teer van vorm, met vreemde holtes en geheime gangen van onverwachte wending. In steen kan men bouwen, van grondpijler tot sluitstuk, passend en voegend, in rangorde stapelend van voorgaand tot volgend. Maar de schelp moet men aan het oor plaatsen, behoedzaam of met ongeduld, en in het atonale gedruis hoort men – misschien – een enkele maal een leidend motief.

Steen en schelp: zij die de geestelijke arbeid verrichten, die het maken voorbereidt en begeleidt, hebben beide gidsen nodig. Een school der ingenieurs heeft op zijn minst de plicht besef en waardering te vragen voor beide en in haar ideale vorm streeft zij naar een harmonie tussen deze twee facetten van menselijke mogelijkheid. Dit bewust aanvaarde dualisme is een zeer wezenlijk kenmerk van de hogeschool, die verjaart en het onderscheidt haar van universiteit en van kunstacademie.

Deze tweezijdigheid is ook binnen de hogeschool oorzaak van spanning, van onderlinge over- en onderwaardering en van heilzame samenwerking. En omdat zij van grote invloed is op de methodiek, ziet spreker haar als een der krachten, die de geschiedenis der hogeschool in de afgelopen halve eeuw hebben bepaald.

Na over de opmars van de moderne natuurwetenschap te hebben gesproken zeide de rector magnificus, dat in de aanvang aan de hogeschool in Delft van een werkelijk samengaan nog weinig sprake was. De oorzaak kan worden verklaard uit het Griekse legaat, dat het denken boven het doen stelt. De oven moet worden aangestoken, maar wie het doet, is een minderwaardige, een slaaf.

Bespiegelen en beschouwen zijn van hogere orde dan werken; filosoferen is meer dan maken, zuivere wetenschap heeft voorrang boven, op toepassing gerichte. De tegenstelling tussen universiteit en hogeschool – een gevolg van deze aristocratische gesteldheid – gaat zich allengs echter oplossen. De universiteit wordt maatschappelijk gericht en schaamt zich de secularisatie der wetenschap niet, terwijl omgekeerd de hogeschool, beseffend wat zij op

grond van haar burgerlijke afkomst moest ontberen, zich meer en meer opent voor de universitaire gedachte. Meer- en minderwaardigheidsgevoelens – aan weerszijden – nemen nu snel af. De vrijheid hebben beide steeds bemind en nadat in 1905 de gelijkheid was geproclameerd, kon ook de broederschap groeien.

Na op geestige wijze de staat van de hogeschool nader te hebben uiteengezet en woorden van waardering te hebben gewijd aan hen, die de hogeschool hebben gesticht en voortgezet, stond de rector magnificus nog een ogenblik stil bij de plaats van vestiging, Delft. Hierover zeide hij:

Spreker eindigde met de studenten en afgestudeerden erop te wijzen dat zij, ter volbrenging van hun taak, veel zelf moeizaam zouden moeten verrichten. „Wij kunnen weinig meer doen”, zo besloot hij, „dan U de gidsen voorhouden: de *steen* en de *schelp*”.

„In onze dagen wordt de gunstigste plaats voor de vestiging van een hogeschool bepaald krachtens een bewijsvoering, steunend op concentratiegetallen en variatiereking. Ik vermoed, mijne heren bestuurders dezer gemeente, dat in 1842 Delft werd gekozen op grond ener planologie van de schelp. De hogeschool ener rumoerige en overrompelende techniek sloot een vreemd verband met de oude, beslotene, meest innige stad van Holland, die duldten kon, met de berusting der eeuwen en haar zwijgend en onopdringend de waarde voorhield van een andere dan de eigentijdse geest. Stad en burgerij zijn voor de hogeschool een genegenheid gaan gevoelen, waarvan in deze dagen menig feestelijk geschenk getuigt en die ook toestaat, dat wij thans hier zijn, onder de toren, die naar het woord van de dichter Marsman, edelmachtig staat op het enige plein van ons land.”

STUDENTEN EN EXAMENS

Het totaal aantal ingeschreven studenten bedroeg 4962, als volgt over de studierichtingen verdeeld:

civil-ingenieur	690	mijn-ingenieur	204
bouwkundig ingenieur	411	natuurkundig ingenieur	383
werktuigkundig ingenieur	1073	geodetisch ingenieur	62
scheepsbouwkundig ingenieur	115	metaalkundig ingenieur	34
vliegtuigbouwkundig ingenieur	213	ijker	6
elektrotechnisch ingenieur	759	alle lessen	67
scheikundig ingenieur	887	enkele lessen	58

In het afgelopen studiejaar werden 528 propaedeutische examens, 643 kandidaatsexamens en 603 ingenieursexamens met gunstig gevolg afgelegd.

Er vonden dit jaar 16 promoties plaats.¹⁾ Het predikaat „cum laude” werd hierbij 6 maal verleend.

INSTELLINGEN DER HOGESCHOOL

Op 2 maart 1955 werd een gedeelte van het gebouw der voormalige academie geopend als zetel voor organisaties, stichtingen en verenigingen die nauw aan de hogeschool zijn verbonden.

Voor de afdeling *weg- en waterbouwkunde* werden ten behoeve van het onderwijs aangeschaft een stereomicroscop en een Ampro-geluidsprojector voor 16 mm film. De zolderverdieping van het gebouw voor *decoratieve kunst* werd veranderd en voor het onderwijs geschikt gemaakt.

De *afstandsverwarming* is in bedrijf geweest voor de verwarming van het windtunnelgebouw, de centrale werkplaats, blok 1, gebouw voor W. en S., slaaptank (scheepsbouwkunde) en het laboratorium voor warmte en stoftechniek.

In het laboratorium voor *vezeltechniek* kwam de apparatuur gereed voor het verwerken van cellulose tot viscose en het verspinnen van viscose tot rayonaren.

Het laboratorium voor *fysische chemie* schafte een Bausch en Lomb precisie-refractometer aan voor het onderzoek van vloeistof-dampspanningen van vinnige mengsels.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Technische Hogeschool 1955, blz. 283.

In januari 1955 werd een aanvang gemaakt met de bouw van het nieuwe laboratorium voor *microbiologie*. Voor het *ertslaboratorium* werd een metaphot van Reichert aangeschaft d.i. een microfotoparaat voor doorvallend en opvallend gepolariseerd licht, tevens uitgerust met fasencontrast-microscopie.

Aan het *geologisch laboratorium* schonk dr. P. B. Verney een grote collectie fossiele zoogdierbeenderen, die zijn opgevest uit de Westerschelde, bestemd voor de museumcollectie Nederland; de beenderen worden momenteel door dr. Kruizinga bestudeerd.

Door de afdeling *technische natuurkunde* werd een Collins helium-cryostaat aangeschaft.

In de subafdeling *vliegtuigbouwkunde* werd een kleine supersonische windtunnel in gebruik genomen en werd een elektrische analogon rekenmachine voor de bestudering van de vliegeigenschappen van vliegtuigen in bedrijf gesteld.

Het *bibliotheekgebouw* werd op verschillende punten gemoderniseerd. Het kreeg een eigen telefooncentrale en een buizenpostinstallatie met als voordeel een zeer snelle communicatie.

VIII. LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN

ALGEMEEN

Voor dit cursusjaar werd door Hare Majesteit de Koningin tot rector magnificus benoemd ir. W. F. Eijssvoogel.

Wegens het bereiken van de 70-jarige leeftijd werd aan dr. E. Reinders, die ruim 32 jaren het onderwijs in de plantkunde heeft verzorgd, aan het einde van het studiejaar eervol ontslag verleend. De lector dr. D. J. Douglas werd benoemd tot gewoon hoogleraar in de aardkunde, delfstofkunde en gesteentenleer, de lector ir. M. L. 't Hart tot gewoon hoogleraar in de graslandcultuur.

Aangezien het wenselijk is dat bij de opleiding van de studenten in de op de tropen afgestemde studierichtingen mede aandacht wordt geschonken aan de sociologische vraagstukken in de niet-westerse gebieden, werd dr. R. A. J. van Lier, buitengewoon hoogleraar in de sociologie en cultuurkunde van Suriname en de Nederlandse Antillen aan de rijksuniversiteit te Leiden, benoemd tot hoogleraar aan de Landbouwhogeschool om onderwijs te geven in de empirische sociologie en sociografie der niet-westerse gebieden.

De plannen voor de opbouw van de nieuw ingestelde studierichtingen voor landbouwhuishoudkunde konden verder worden ontwikkeld. In dit verband werd dr. C. den Hartog benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de leer van de voeding en de voedselbereiding, terwijl de benoeming van een lector in de leer van de woning en haar bewoning en de voorziening in het onderwijs in de textiel en haar gebruik voorbereid werden.

De docent dr. H. L. A. van Wijk werd op zijn verzoek in verband met zijn benoeming tot lector aan de rijksuniversiteit te Leiden ontheven van de opdracht tot het geven van lessen in Portugees aan de Landbouwhogeschool.

Wegens het bereiken van de 65-jarige leeftijd moest de docent voor het handtekenen, de heer J. J. Haak, zijn taak beëindigen.

In 1952 werd door de minister van landbouw, visserij en voedselvoorziening een commissie ingesteld onder voorzitterschap van mr. C. H. F. Polak te Leiden, oud-hoogleraar aan de Landbouwhogeschool, met het verzoek advies uit te brengen over de vraag in hoeverre de organisatie van de Landbouwhogeschool verandering behoeft en de in verband daarmee nodige wijziging van de wet van 15 december 1917 (*Stb.* 700) tot regeling van het hoger

landbouwonderwijs voor te bereiden. Bij deze opdracht bepaalde de minister dat de commissie bij de voorbereiding zo nauw mogelijk aansluiting zou zoeken bij het bij de Staten-Generaal aanhangige ontwerp voor een nieuwe wet op het hoger onderwijs.

De commissie heeft aan de minister voornoemd zowel een ontwerp voor een nieuwe wet op het hoger landbouwonderwijs als een ontwerp tot wijziging van de bestaande wet aangeboden. In het laatste zijn alleen de veranderingen betreffende de bestuursvorm van de Landbouwhogeschool opgenomen, welke naar het oordeel van de commissie geen uitstel gedogen. Curatoren en senaat hebben zich met de wijzigingen ten aanzien van de bestuursvorm verenigd.

Reorganisatie van het studieplan

Jarenlang heeft een commissie uit de senaat een reorganisatie van het studieplan bestudeerd. Over de noodzakelijkheid tot wijziging van het studieplan bestond nauwelijks verschil van inzicht. Enerzijds waren praktische aanvullingen en hervormingen nodig, anderzijds moest aandacht worden besteed aan de aandrang die na de bevrijding van vele zijden tot uiting kwam ten aanzien van een fundamentele hervorming van het hoger onderwijs.

Het bleek uiterst moeilijk de vele wensen die in dit opzicht bestonden, tot een sluitend geheel te verwerken, maar de betrokken senaatscommissie is er tenslotte toch in geslaagd een nieuw examenreglement te ontwerpen, dat door de senaat kon worden aanvaard en dat een met gunstig advies van curatoren bij de minister werd ingediend.

In zijn overdrachtsrede op 19 september 1955 merkte de aftredende rector magnificus, ir. W. J. Deweg, op, dat de gewenste fundamentele hervormingen van het studieprogramma zich het best laten concretiseren in de volgende drie vragen:

- 1e. Moet de voorkeur worden gegeven aan een korte, voor alle richtingen gelijke propaedeuse, of moet overgegaan worden tot een splitsing?
- 2e. Moet in de kandidaatsstudie meer gelegenheid worden gegeven voor eigen studie, en zo ja, wanneer en voor welke richtingen?
- 3e. Moet de studie in afwijking van de huidige inrichting wellicht in twee gedeelten worden verdeeld op zodanige wijze, dat het eerste gedeelte een afgerond geheel vormt en de student dus desgewenst daarmede kan volstaan?

De senaat bleek met de uit haar midden benoemde commissie van oordeel dat een ongesplitste propaedeutische studie gehandhaafd behoort te blijven. Zeer vele leden van de senaat achten een natuurwetenschappelijke basis voor elke landbouwkundig ingenieur, in welke richting hij zich later ook specialiseert, noodzakelijk. De duur van de propaedeuse zal volgens het ontwerp tot één jaar worden teruggebracht. In deze studieperiode zullen de fundamentele vakken worden behandeld, terwijl in een college algemene landbouwkunde de nieuwe studenten gelegenheid krijgen kennis te nemen van de algemene problemen in de landbouw. Wat de kandidaatsstudie betreft, voor vele studierichtingen wordt het mogelijk geacht deze zodanig in te richten, dat in het bijzonder in het tweede gedeelte van deze studieperiode meer gelegenheid zal worden gegeven voor eigen studie. Dit geldt niet voor alle richtingen.

Rekening moet ermede gehouden worden, dat de landbouwkundige ingenieurs, die in het buitenland, in het bijzonder in de gebieden welke een versnelde ontwikkeling doormaken, een werkkring vinden, en daar veelal juist om hun allround opleiding worden gewaardeerd. Voor een verdeling van de studie in twee gedeelten op zodanige wijze dat het eerste gedeelte een afgerond geheel vormt en de student desgewenst hiermede zou kunnen volstaan, is naar het oordeel van de senaat, althans voorlopig, geen aanleiding. Er is geen plaats voor een derde figuur, die geplaatst zou kunnen worden tussen de landbouwkundig ingenieur en de abiturient van onze zeer goede middelbare landbouwscholen.

Herdenking van de bevrijding

Volgens besluit van de Regering vond de nationale herdenking van het feit dat tien jaren geleden Nederland werd bevrijd, in Wageningen plaats. Bij deze herdenking was het Koninklijk gezin aanwezig. De Landbouwhogeschool meende ook aan deze herdenking op haar wijze een bijdrage te moeten leveren. Op 4 mei 1955 hield daarom dr. J. Smit een rede ter herdenking van de leden van de hogeschoolgemeenschap die in de oorlog vielen. In samenwerking met de in Wageningen gevestigde instituten werd voorts gedurende twee dagen een lezingencyclus gegeven onder de titel „Tien jaren vrij”, waarin de grote vooruitgang op het gebied van de landbouw in de jaren na de bevrijding werd belicht.

Studenten

De financiële moeilijkheden waarin vele studenten verkeren en welke vaak tot een onvoldoende voeding leiden, eisten ook aan de Landbouwhogeschool een voorziening. Met machtiging van de minister van landbouw, visserij en voedselvoorziening werd de ook elders gevolgde wijze van subsidiëring van de op de studentensociëteiten gebruikte warme maaltijden ingevoerd.

De Unitas Studiosorum Vadæ vierde haar 4e lustrum, bij welke gelegenheid tussen vooraanstaande sprekers van uiteenlopende levensbeschouwingen een podiumgesprek werd gehouden over het „Mandement der bisschoppen”.

De rooms-katholieke studentenvereniging Sint Franciscus Xaverius organiseerde tijdens haar 9e lustrum een lezingencyclus „Ideologie en werkelijkheid van het rassenprobleem”. Wegens de ongunstige weersomstandigheden vond, daar vooral de aardappelooft dreigde te mislukken, in het najaar van 1954 een mobilisatie plaats van werkkrachten voor de oogstwerkzaamheden. Ook de studenten der Landbouwhogeschool hebben aan het verzoek om hulp voldaan en konden, voorzien van trekkers en aardappelrooimachines, in de noordelijke provincies worden ingeschakeld. Met het oog hierop werden voor de eerste- en derdejaarsstudenten de colleges en practica gedurende de laatste twee weken van oktober gesloten.

De *sportbeoefening* door de studenten wordt in brede kringen van groot belang geacht. Het is daarom verheugend, dat door een verbouwing de voormalige grote machinehal van het instituut voor landbouwwerktuigen en -gebouwen kon worden omgebouwd tot sporthal voor de studenten.

Voor de derde maal organiseerden de Landbouwhogeschool en het Internationaal landbouw-studiecentrum in samenwerking met de United Nations food and agriculture organisation en het ministerie van landbouw, visserij en voedselvoorziening een *zomercursus*, waaraan 88 buitenlanders deelnamen. Ditmaal werden twee onderwerpen behandeld, nl. het algemene onderwerp „Methods of agricultural extension” en voor meergevorderden „Organisation of agricultural extension and extension programm planning”. De organisatie en het secretariaat berustten bij ir. J. M. A. Penders, inspecteur van de landbouw.

GEBOUWEN

Al is het tekort aan ruimte in verscheidene laboratoria nog nijpend, de stichting van enige nieuwe laboratoria na de bevrijding heeft althans de moeilijkheden voor enkele hoogleraren opgelost en andere zullen in de naaste toekomst geholpen kunnen worden.

Door Z.K.H. Prins Bernhard werd, in tegenwoordigheid van de minister van landbouw, visserij en voedselvoorziening, een aantal nieuwe gebouwen voor enige buiten de hogeschool staande instituten en voor de afdeling landbouwwerktuigkunde geopend. De afdeling landbouwwerktuigkunde is met de instituten voor landbouwtechniek en rationalisatie en van tuinbouwtechniek in één gebouw ondergebracht. Hierin is mede gehuisvest de in 1954 opgerichte stichting centrale werkplaats, die onder de dagelijkse leiding staat van de lector ir. G. J. Quast en tot taak heeft het ontwerpen, construeren en repareren van landbouwmachines, werktuigen, apparaten en technische hulpmiddelen voor de Landbouwhogeschool en de Wageningse landbouwkundige instituten.

In een te Lisse belegde bijeenkomst vond de overdracht aan voornoemde minister plaats van de door het centraal bloembollencomité ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek gebouwde laboratoria.

In 1954 werd begonnen met de bouw van een nieuw laboratorium voor landbouwscheikunde, dat het in 1944 bij een bombardement verwoeste laboratorium zal moeten vervangen. Het nieuwe gebouw zou vermoedelijk eind 1956 gereedkomen.

Twee woningen in de Herenstraat, welke tijdens de bezetting tijdelijk aan het instituut voor veredeling van tuinbouwgewassen werden afgestaan, kwamen weder ter beschikking en konden na verbouwing betrokken worden door de afdeling sociologie en sociografie, die het te klein geworden gebouw voor de agrarisch-economische wetenschappen moest verlaten. Het voormalige laboratorium voor fysiologie der dieren wordt verbouwd voor de afdelingen cultuurtechniek en weg- en waterbouwkunde. Niet alleen zal daardoor aan de wens van de betrokken hoogleraren tot een gezamenlijke huisvesting worden voldaan, maar ook zal de afdeling cultuurtechniek, welke ruim 30 jaar geleden bij wijze van noodoplossing werd ondergebracht in een verbouwde houten loods, daarmee meer aan de behoefte voldoende werkruimten verkrijgen.

De verwezenlijking van deze in uitvoering zijnde plannen opent, doordat de thans in het hoofd gebouw bij de afdeling weg- en waterbouwkunde in gebruik zijnde lokalen vrijkomen, enig perspectief voor de nieuwe studierichtingen landbouwhuishoudkunde. De hoogleraar in de landbouwhuishoudkunde beschikt over enkele lokalen in het hoofdgebouw, de hoogleraar in de voeding en de voedselbereiding heeft een werk- en een practicumlokaal. Voor de

lector in de leer van de woning en haar bewoning en voor de docente in de textiel en zijn gebruik zijn geen lokalen beschikbaar. Hoewel in het oude hoofdgebouw geen alleszins bevredigende oplossing voor de landbouwhuishoudkundige afdelingen bereikbaar is, mag verwacht worden, dat hier toch voorlopig zoveel ruimte gevonden zal kunnen worden, dat de ontwikkeling van deze afdelingen niet al te zeer wordt geremd.

STUDENTEN EN EXAMENS

De belangstelling voor de *tuinbouwkundige* studie aan de Landbouwhogeschool blijkt in het verslagjaar iets kleiner te zijn geweest dan in het studiejaar 1953/1954. Gedurende het cursusjaar 1954/1955 waren er 95 tuinbouwstudenten, van wie 32 in de propaedeuse, 29 in de kandidaats- en 34 in de ingenieursstudie. Aan het einde van het studiejaar slaagden 15 kandidaten voor het ingenieurs-examen richting tuinbouw.

Voor het studiejaar 1954/1955 waren aan de Landbouwhogeschool volledig ingeschreven 760 studenten, als volgt over de verschillende richtingen en studieperioden verdeeld:

Studierichting	Propaedeutische studie	Kandidaatstudie		Ingenieursstudie
		te gedeelte	2e gedeelte	
Akker- en weidebouw	286	17	29	54
Veeteelt		6	4	21
Zuivelbereiding		3	4	20
Landhuishoudkunde		5	19	17
Cultuurtechniek		13	14	25
Tropische landbouw		12	17	33
Tropische veeteelt		1	1	1
Tropische landhuishoudkunde		5	9	19
Tuinbouw		15	14	34
Tuin- en landschapsarchitectuur		3	2	2
Bosbouw		1	2	3
Tropische bosbouw		7	4	17
Landbouwhuishoudkunde (huishoudtechn. richting)	16	2	—	—
Landbouwhuishoudkunde (maatschappelijke richting)		3	—	—
	302	93	119	246

Totaal 760 studenten. Bovendien waren nog 30 studenten voor volledig onderwijs ingeschreven zonder bepaald examendoel.

Voor het propaedeutisch examen slaagden 79 studenten.

Het kandidaatsexamen voor de onderscheiden studierichtingen werd met goed gevolg afgelegd door 86 studenten, over de onderscheiden studierichtingen als volgt verdeeld: akker- en weidebouw 18, veeteelt 5, zuivelbereiding 4, landhuishoudkunde 12, cultuurtechniek 12, tropische landbouw 9, tropische veeteelt 1, tropische landhuishoudkunde 7, tuinbouw 9, tuin- en landschapsarchitectuur 2, bosbouw 2 en tropische bosbouw 5.

Voor het ingenieursexamen slaagden 119 kandidaten, over de onderscheiden studierichtingen als volgt verdeeld: akker- en weidebouw 19, veeteelt 9, zuivelbereiding 11, landhuishoudkunde 9, cultuurtechniek 9, tropische landbouw 18, tropische veeteelt 1, tropische landhuishoudkunde 15, tuinbouw 15, tuin- en landschapsarchitectuur 3, bosbouw 3 en tropische bosbouw 7.

In het afgelopen studiejaar vonden 9 promoties plaats.

IX. NEDERLANDSCHE ECONOMISCHE HOOGESCHOOL TE ROTTERDAM

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 19 september 1955 wees de aftredende rector magnificus der Rotterdamse hogeschool, dr. B. Pruyt, erop, dat in de achter ons liggende jaren, met behoud van het streven naar algemene vorming op economisch gebied, in steeds toenemende mate de mogelijkheid werd geopend tot een diepgaande studie van beperkte delen van het nauwelijks in zijn geheel te overziene terrein der economie. Ook dit jaar werd op deze weg voortgegaan en wel door een niet onbelangrijke verruiming van het aantal differentiatie-mogelijkheden. Naast de agrarische en de industriële economie verkregen de verkeers-economie en de commerciële economie de status van keuzevak voor de doctorale studie.

Teneinde de vraagstukken op het gebied van het assurantiewezen genoegzaam tot hun recht te doen komen, werd een coördinatie tot stand gebracht tussen verschillende colleges.

Nieuwe mogelijkheden liggen voorts in het verschiet. Zo werd een kwantitatief-economische studierichting voorbereid. Voorts maakte de rector magnificus melding van een inter-academiaal plan om te komen tot een centrale post-academische opleiding van economen en ingenieurs tot organisatiespecialist. Verder werd wederom aandacht geschonken aan het streven naar aansluiting van het onderwijs aan de behoeften van de praktijk. Met name zal uitbreiding gegeven worden aan de mogelijkheden tot praktisch werken van studenten. Ook een geheel nieuwe opzet van het studium generale beoogt de student beter toe te rusten voor het leven dat hem na de studie wacht.

Bij de onderwijsmethode werd de afstand tussen docenten en studenten, zoals de klassieke hoorcolleges die te zien geven, geleidelijk aan verkleind, met name door toepassing van het systeem van werkgroepen en werkcolleges. Intussen mag door dit alles de student niet te veel van zijn vrijheid verliezen, wil hij niet van een te groot deel van zijn verantwoordelijkheid worden ontslagen.

Na een bespreking van de examenresultaten schonk dr. Pruyt aandacht aan de grote omvang van de personeelsproblemen, waarvoor de senaat zich ieder jaar weer ziet geplaatst. Verbetering viel waar te nemen inzake de voorlichting en de ontvangst van a.s. eerstejaars-studenten. De bouw van een studentenhuus liet nog steeds op zich wachten, doordat nog geen beslissing t.a.v. een rijkssubsidie werd genomen.

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. Pruyt het rectoraat over aan dr. W. E. Boerman.

COLLEGE VAN CURATOREN

De curatoren mr. H. C. Hintzen, dr. H. M. Hirschfeld, mr. W. C. Mees, ir. S. H. Stoffel, mr. W. Suermondt Wzn. en T. J. Twijnstra die aan de beurt van aftreden waren, werden als zodanig herbenoemd. In de plaats van jhr. mr. W. J. M. van Eysinga, die zich in verband met zijn leeftijd niet herkiesbaar had gesteld, werd benoemd mr. Jacq. Dutilh. Voorts werden tot curator benoemd dr. A. H. Ingen Housz en dr. P. Rijkens.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor het aantal studenten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 32. Het aantal academische examens bedroeg 634, waarvan 505 met gunstige uitslag. Er vonden dit jaar 7 promoties¹⁾ plaats; het predikaat „cum laude” werd hierbij 2 maal verleend.

INSTELLINGEN DER HOGESCHOOL

Bibliotheek

Een voortdurende worsteling tegen de stroom van publikaties en tegen het steeds nijpender wordende ruimtegebrek, een intensief gebruik en tenslotte enige personeelsmoeilijkheden kenmerkten het bestaan van de bibliotheek in het afgelopen jaar. Een belangrijk feit was de samenvoeging van bibliotheek en economisch archief.

De aanwas bedroeg 1601 boekdelen, 215 dissertaties en 2191 periodiekdelen, tezamen 4007 delen (v.j. 4682), benevens 852 brochures (v.j. 723). Het totale bezit kwam daarmee op 130 501 delen en 17 591 brochures.

Ook dit jaar werden belangrijke schenkingen ontvangen. Bovendien kon een aantal werken uit de middelen van het Fonds van vrienden van de bibliotheek der hogeschool worden aangeschaft, welke middelen met 50 % stegen, dank zij nieuwe donateurs en verhoging van donaties.

De belangstelling van de studenten bleef bevredigend. Dit jaar kwam een regeling tot stand, waarbij studenten, alvorens aan het practicum deel te nemen, in enkele uren wegwijis worden gemaakt in het doelmatig gebruik van bibliotheek en van research- en documentatiemateriaal. Een gidsje verscheen „Hoe vind ik de weg”,²⁾ dat voor de bezoekers een eerste leidraad vormt.

Economisch archief

Op 1 maart 1955 werd het economisch archief samengevoegd met de bibliotheek. Hierdoor is een betere coördinatie verkregen bij het verwerven en verwerken van materiaal. Overigens bleef het archief zijn werkzaamheden geheel op de oude voet voortzetten.

Nederlandsch economisch instituut³⁾

In vele opzichten ontwikkelde zich het instituut in het verslagjaar voorspoedig.

Het weekblad „Economisch-Statistische Berichten” was ruim van kopij voorzien. Het aantal artikelen van Belgische auteurs nam toe. Twee nummers waren gewijd aan speciale onderwerpen: het nummer van 3 maart aan middenstandsvraagstukken en dat van 22 december aan produktiviteit en research. Het aantal leden en abonné's bewoog zich in stijgende lijn. De afdeling economisch onderzoek mocht zich verheugen in een toenemende belangstelling van overheid en bedrijven.

Hieronder volgt een kort overzicht van de bestudeerde vraagstukken.

Algemeen economisch onderzoek: gevolgen van eventuele wijzigingen in het belastingstelsel en de loonshoogte; invloed van de revaluatie van de gulden voor een bepaalde bedrijfstak; invloed van de verlegging van de buitenlandse naar de binnenlandse markt van bepaalde overheidsorders op de economische toestand van Nederland; het „redelijk” honorarium van medische specialisten.

Bedrijfs-economisch onderzoek: herziening van gas- en waterleidingtarieven; vergelijkend onderzoek naar de gemeentelijke uitgaven.

Landbouw-economisch onderzoek: marktanalyses en exportvraagstukken.

Regionaal-economisch onderzoek: bevolkingsprognoses; bejaardenvraagstukken; behoefte aan universitair onderwijs; woningbouw; scholenbouw.

Verkeers-economisch onderzoek: rentabiliteit van het taxibedrijf in bepaalde gemeenten; toekomstige ontwikkeling van het autoverkeer in Nederland.

De financiële exploitatie van het instituut sloot met een klein batig saldo.

¹⁾ Bovendien 1 promotie honoris causa. Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Nederlandsche Economische Hogeschool 1954/1955, blz. 61/62.

²⁾ Verslag over het kalenderjaar 1954.

Nederlandsch Overzee Instituut

In het verslagjaar werd op het instituut veel werk verzet. In oktober 1954 verscheen deel X van de „Rapporten en Mededelingen”, een beschouwing over luchtvrachtvervoer; in januari en mei 1955 kwamen de twee delen gereed over de oostafrikaanse havens van Port Soedan tot Lourenço Marques, inclusief die der eilanden voor de oostkust; in mei 1955 verscheen deel XII, „Paraguay”. Voorts werd dit jaar een aanvang gemaakt met de publikatie van literatuur-documentaties.

Bureau voor plaatsing van afgestudeerden

Van 1 september 1954 t/m 31 augustus 1955 werden 172 gevallen behandeld, hetgeen wil zeggen, dat van degenen die op 1 september 1954 bij het plaatsingsbureau stonden ingeschreven en de daarna ingeschrevenen er 172 een passende functie hebben gevonden of om andere redenen uit de administratie zijn afgevoerd. Van de 172 gegadigden werden er 75 geplaatst door een introductie van het bureau bij de werkgevers. In 7 gevallen werd medewerking verleend door het verstrekken van inlichtingen.

De bemiddeling van het plaatsingsbureau betrof dus 82 ingeschrevenen, die evenals de in het vorige jaar geplaatsten weer over vele instanties (51) zijn verspreid (overheidsfeer en particulierbedrijfsleven). Een duidelijke voorkeur is bij de afgestudeerden merkbaar voor het bedrijfsleven, hetgeen vooral zijn oorzaak vindt in de betere salarissen en toekomstmogelijkheden in de particuliere sectoren.

Cursussen voortgezet handelsonderwijs

Nog steeds bleek de belangstelling voor deze cursussen te groeien. Met de cursus „praktische bedrijfs-economie” werd een bescheiden begin gemaakt; de hoop bestaat dat de interesse hiervoor zal toenemen.

Voor de cursus „assurantie” werden ingeschreven 65 cursisten. Van de 52 examenkandidaten slaagden er 38.

Als bijzonderheid kan worden vermeld dat in dit cursusjaar het totaal der leerlingen dat zich in de loop der jaren voor de assuranciecursus heeft opgegeven, de duizend is gepasseerd.

Het aantal leerlingen van de cursus „scheepvaart en expeditie” bedroeg 84. Van de 56 examinandi behaalden 46 het diploma.

Voor de cursus „praktische bedrijfseconomie” was de belangstelling nog vrij gering. Dit was verwacht, aangezien de cursus nog de nodige bekendheid zal moeten verkrijgen. Bovendien moesten vele van degenen die voor deze 2e-jaarscursus interesse hadden, eerst de voorbereidende cursus volgen, teneinde toelating tot het 2e studiejaar te verkrijgen.

X. KATHOLIEKE ECONOMISCHE HOGESCHOOL TE TILBURG

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 19 september 1955 wierp de aftredende rector magnificus der Tilburgse hogeschool, dr. J. M. Pieters, een terugblik op het afgelopen studiejaar, dat weliswaar niet werd gekenmerkt door bijzondere gebeurtenissen, maar dat in zijn algemeen beeloop toch reden tot dankbaarheid en voldoening gaf.

De grote vraag, die ook het hogeschoolleven in Tilburg blijft beheersen, is die van de aansluiting tussen *hoger onderwijs* en *industrie*. Tilburgse hoogleraren hebben zitting genomen in de Contactcommissie industrie – hoger onderwijs en de drie desiderata, voorkomend in hun rapport, n.l. specialisaties in het doctoraalexamen, bevordering van praktische bedrevenheid bij de studenten en invoering van een baccalaureaatsstudie, heeft men in het studieprogramma der hogeschool gepoogd te verwezenlijken. Zowel in de economisch-bedrijfs-huishoudkundige als in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting zijn thans diverse specialisaties mogelijk gemaakt.

Van de studenten die zich voorbereiden voor het doctoraalexamen in de economische wetenschappen, bekwaamt zich thans 64 % in de praktisch-economische richting, 21 % in de theoretisch-economische, 7 % in de economisch-sociologische en 8 % in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting. Uit deze percentages blijkt, dat een groot aantal studenten later in het bedrijfsleven een functie hoopt te vervullen.

Naar verschillende bedrijven werden excursies ondernomen.

Met betrekking tot de regeling van stages buiten die welke op de instituten worden doorlopen, kan worden vermeld, dat een aantal studenten in Franse bedrijven werd ingeschakeld en één student bij de werkzaamheden van de gemeenschappelijke vergadering van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, terwijl voorts tien studenten bij Nederlandse ondernemingen praktisch werkzaam zijn geweest.

Verscheidene studenten hebben hun bevindingen neergelegd in een rapport; de stagiaires zijn in het algemeen van mening dat de stageperiode voor hen zeer vruchtbaar is geweest. Het verplicht stellen van stages in bedrijven in die zin dat geen examen zou kunnen worden afgelegd, voordat bepaalde stageperiodes zijn doorlopen, stuit vooralsnog op bezwaren, daar o.a. het praktisch werken van studenten aanleiding geeft tot een ongewenste verlenging van de studieduur.

De studie voor het baccalaureaatsexamen is in hoofdzaak opgezet als een praktisch georiënteerde uitbreiding van de stof voor het kandidaatsexamen. Een belangrijk deel van de colleges werd gegeven in de vorm van een werkcollege.

Het aantal volledig ingeschreven studenten bedroeg 613. Daarmede heeft zich de daling die, na de naoorlogse topjaren, in het academiejaar 1951/1952 intrad en die op zichzelf niets verontrustends heeft, verder voortgezet. Daarentegen is het aantal eerstejaarsstudenten sinds het vorige jaar gestegen van 77 tot 89. Het aantal ingeschrevenen voor accountancy bedroeg 28, tegen 25 in het vorige jaar en dat voor belastingdeskundige 11, tegen 8 in het jaar daarvoor. Voor de afdeling sociale wetenschappen waren 53 studenten ingeschreven, welk aantal echter vermeerderd moet worden met ± 20 eerstejaarsstudenten die waarschijnlijk de sociale studierichting zullen gaan volgen.

Het aantal promoties bedroeg slechts 2, waarvan 1 cum laude. Hiertegenover staat echter, dat een meer bevredigend aantal proefschriften in bewerking was.

Na het beëindigen van zijn rede droeg dr. Pieters het rectoraat over aan de hoogleraar H. A. Kaag.

COLLEGE VAN CURATOREN

Reeds lange tijd werd de wenselijkheid erkend aan de Rooms-Katholieke Leergangen en de Katholieke Economische Hogeschool elk een afzonderlijk bestuur te geven en aldus het onderscheiden karakter van deze beide onderwijsinstellingen te accentueren. In het studiejaar 1954/1955 hadden beide stichtingen hetzelfde curatorium.

Het zeer verschillend karakter van de beide onderwijsinstellingen en de plannen om aan de hogeschool een eigen huisvesting te geven in daarvoor op te richten gebouwen, hebben geleid tot het besluit om twee afzonderlijke curatoria in te stellen. Onder goedkeuring van het Hoogwaardig Episcopaat werd voor de Katholieke Economische Hogeschool het volgende curatorium samengesteld, nadat enkele personen zich niet meer herkiesbaar hadden gesteld en andere bereid waren gevonden tot het curatorium toe te treden: mr. M. P. L. Steenberghe, voorzitter, dr. T. J. M. A. H. Houhen, mr. dr. C. N. M. Kortmann, dr. J. F. C. M. de Meyer, drs. F. I. A. M. van Miert, prof. dr. ir. F. Ph. A.

Tellegen, mr. E. H. J. Baron van Voorst tot Voorst en mr. B. J. M. van Spaendonck, secretaris-penningmeester. Het dagelijks bestuur werd als volgt samengesteld: mr. M. P. L. Steenberghe, voorzitter; mr. dr. C. N. M. Kortmann, ondervoorzitter; drs. F. L. A. M. van Miert, lid; mr. B. J. M. van Spaendonck, secretaris-penningmeester.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor het aantal studenten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 32. Het aantal geslaagden bedroeg: voor het propaedeutisch examen 63, voor het kandidaatsexamen 42 (economische wetenschappen 33, sociale wetenschappen 9), voor het doctoraalexamen 58 (economische wetenschappen 47, sociale wetenschappen 11) en voor het examen in de accountancy 7. Er vonden dit jaar 2 promoties plaats; het predikaat „cum laude" werd hierbij éénmaal verleend.

INSTELLINGEN DER HOGESCHOOL

Bibliotheek

Wederom verminderden dit jaar zowel het aantal uitleningen als het aantal bezoekers van de leeszaal (resp. met 6,4 % en 1,6 %). Verontrustend is dit niet, gezien de terugloop van het aantal in de voorafgaande jaren ingeschreven studenten.

Steeds meer krijgt de bibliotheek in haar magazijnen met ruimtegebrek te kampen. Het aantal boeken, tijdschriften en cataloguskaarten is in de laatste jaren sterk toegenomen, terwijl bovendien het economisch en het pas opgerichte sociaal archief een extra-belasting der magazijnen met zich brengen. Het boekenbezit vermeerde sinds het voorafgaande cursusjaar door aankoop en schenking met 2893 delen, incl. 190 binnen- en buitenlandse proefschriften. Het totale boekenbezit kwam daardoor op 56 032 delen. Het aantal tijdschriften vermeerde met 258; het bedraagt thans 730.

De belangstelling voor de documentatielijsten nam ook in dit jaar weer toe. De verzameling verslagen van het *economisch archief* werd uitgebreid met 155 dossiers; het totaal aantal dossiers bedroeg op 1 september van het verslagjaar 2910.

Het *sociaal archief* werd in 1954 in het leven geroepen. In het eerste jaar na de oprichting werden vooral Nederlandse publikaties gevraagd en ontvangen. In 1956 zou een begin gemaakt worden met de aanvraag van buitenlandse publikaties.

Het archief telt thans 610 dossiers, bevattende $\pm$ 4000 publikaties. Het komende studiejaar zal het archief ter raadpleging worden opengesteld.

Tilburgse Academische Economische Kring (T.A.E.K.).

In de ledenvergadering van november 1954 behandelde prof. dr. W. R. Heere de kanalenkwesie in Noordbrabant; in de jaarvergadering doceerde mag. prof. dr. F. A. Weve O.P. wijsgerige beschouwingen over de moderne welvaartsstaat.

Het instituut der studiedagen heeft in de werkzaamheden een vaste plaats gekregen.

Op 9 oktober 1954 sprak prof. dr. K. Pinxten uit Leuven over de moderne conjunctuur-theoretische opvattingen en de conjuncturele risico's van het hedendaagse economisch bestel.

De 14e hogeschooldag was een groot succes. Prof. dr. F. J. H. M. van der Ven behandelde in de feestvergadering de idee der Tilburgse hogeschoolgemeenschap.

De werkzaamheden van het *plaatsingsbureau* namen ook dit jaar weer toe.

In 1954 werden (mede) door dit bureau 24 afgestudeerden geplaatst of herplaatst, in de eerste helft van 1955: 18.

Het ledenaantal steeg in één jaar van 736 tot 799.

Economisch-sociologisch instituut

In het afgelopen jaar was het instituut op alle terreinen waarover zich zijn activiteiten uitstrekken, vol bezet.

Een bevrindende ontwikkeling vertoonde de opdrachtenafdeling, welke afdeling belast is met de werkzaamheden ten behoeve van bedrijven en instanties die onderzoeken aan het instituut opdragen. Daartoe behoren o.m. onderzoeken naar een „redelijke" hoogte van het honorarium van medische specialisten, naar de situatie in de Nederlandse baksteenindustrie en naar de mogelijkheden voor bedrijfsvergelijking in de zuivelindustrie. De beide eerstgenoemde onderzoeken werden verricht in samenwerking met het Nederlands economisch instituut te Rotterdam.

Verder zijn diverse onderzoeken verricht naar de afzetkansen voor bepaalde, veelal zeer gespecialiseerde producten en naar de mogelijkheden tot vestiging van enige nieuwe ondernemingen en organisaties.

Tenslotte werd, voornamelijk van ondernemingszijde, een aantal verzoeken ontvangen om inlichtingen over vraagstukken van zeer verschillende aard. Bijna steeds is het gelukt aan deze verzoeken te voldoen.

In het begin van 1954 werd een afdeling *studieleiding* opgericht, welke speciaal de taak kreeg toegewezen studenten leiding te geven bij hun studie.

Begin 1955 werd overgegaan tot de oprichting van een afdeling voor *wetenschappelijk onderzoek*, in welke afdeling op eigen initiatief wetenschappelijke vraagstukken aan de orde worden gesteld en aan een nadere bestudering worden onderworpen.

Gemeenschappelijk instituut voor toegepaste psychologie

De gunstige gang van zaken in het instituut, waarvan in de vorige verslagen kon worden gesproken, heeft zich ook dit jaar voortgezet.

Het aantal opdrachten steeg in alle sectoren belangrijk. Zowel de omvang van de bedrijfspsychologische praktijk (± 400 ondernemingen) als van de afdeling opleidingen nam sterk toe.

Researchwerkzaamheden werden verricht betreffende de selectie en opleiding van bazen, de vakopleiding van zwakbegaafden, de aanpassingsmoelijkheden der arbeiders in de bedrijven en het maatschappelijk werk in de bedrijven.

C. VOORBEREIDEND Hoger en Middelbaar Onderwijs

VERSLAGEN DER INSPECTEURS

SCHOOLGEBOUWEN

In het jaar 1955 konden de volgende scholen een nieuw gebouw betrekken: het gymnasium te Gorinchem, de rooms-katholieke hogereburgerschool te Boxtel, de rooms-katholieke middelbare school voor meisjes te Oss, de christelijke hogereburgerschool te Waalwijk, het Charloise lyceum te Rotterdam, het Grotiuslyceum te 's-Gravenhage, het „Nieuw Lyceum” te Hilversum, de rooms-katholieke hogereburgerschool te Bolsward, de gemeentelijke hogereburgerschool en het gemeentelijk gymnasium te Hengelo en het gemeentelijk lyceum te Doetinchem.

Herbouwing, belangrijke uitbreiding of restauratie kwam gereed voor de volgende scholen: het christelijk lyceum te Delft. Het Titus Brandsmalyceum te Oss verkreeg een nieuwe vleugel. Het Monseigneur Zwijsencollege te Veghel kon een deel van de nieuwbouw in gebruik nemen. Het rooms-katholiek lyceum voor meisjes te Venlo verkreeg een nieuwe vleugel, evenals het St.-Bonaventuralyceum te Leiden, terwijl aan het Mollerlyceum te Bergen op Zoom twee nieuwe vleugels werden gebouwd. De rijkshogereburgerschool te Roermond verkreeg drie nieuwe lokalen, het Cornelius Janseniuslyceum te Hulst vijf. Aan de navolgende scholen werden ingrijpende verbeteringen aangebracht: het St.-Joriscollege te Eindhoven, de rijkshogereburgerschool te 's-Hertogenbosch, de rijkshogereburgerschool te Helmond, de gemeentelijke hogereburgerschool te Maastricht, het St.-Gertrudislyceum te Roosendaal, de rijkshogereburgerschool en de middelbare school voor meisjes te Breda, het gemeentelijk lyceum te Utrecht, de gemeentelijke hogereburgerschool voor meisjes te Utrecht, het rooms-katholiek lyceum te Hilversum en het Willem de Zwijgerlyceum te Bussum.

Als onvoldoend gehuisvest kunnen de volgende scholen worden genoemd: het rooms-katholiek gymnasium te Eindhoven, het christelijk gymnasium te 's-Gravenhage, het stedelijk gymnasium te Maastricht, het Juvenaat van het Heilig Hart te Bergen op Zoom, het bischoppelijk college te Roermond, het stedelijk gymnasium te Sneek, het stedelijk gymnasium te Tiel, het bischoppelijk college te Weert, de rooms-katholieke hogereburgerschool te Dongen, de rooms-katholieke middelbare school voor meisjes te Dongen, de rooms-katholieke hogereburgerschool te Geleen, het Serviamlyceum te Sittard, het Onze Lieve Vrouwe-lyceum te Breda, het Goese lyceum, het gemeentelijk lyceum te Dordrecht, het christelijk lyceum te Dordrecht, het St.-Norbertuslyceum te Roosendaal, het Montessorilyceum te Rotterdam, de rijkshogereburgerschool en de middelbare school voor meisjes te Gorinchem, de rijkshogereburgerschool en de middelbare school voor meisjes St. Eloy te Schoondijke, het St.-Willibrordcollege te Goes, de christelijke hogereburgerschool voor Walcheren te Middelburg, het St.-Janscollege te 's-Gravenhage, het christelijk lyceum te Alkmaar, het christelijk lyceum te Amersfoort, het Amersfoorts lyceum te Amersfoort, het St.-Nicolaas-lyceum te Amsterdam, de christelijke hogereburgerschool te Amsterdam, het Montessori-

lyceum te Amsterdam, de christelijke hogereburgerschool te Amsterdam, het Montessori-lyceum te De Bilt, het christelijk lyceum te Sneek, het gemeentelijk en het gereformeerd lyceum te Kampen, de gemeentelijke handelsdagschool, de hogereburgerschool A en de rooms-katholieke hogereburgerschool te Zwolle, het gemeentelijk lyceum, de rooms-katholieke en de christelijke hogereburgerschoolen te Enschede, de rooms-katholieke hogereburgerschool te Almelo, het gemeentelijk lyceum te Arnhem, de christelijke hogereburgerschool te Aalten, de rooms-katholieke hogereburgerschool te Doetinchem, de rooms-katholieke middelbare school voor meisjes te Neerbosch en het Nijmeegs lyceum.

Voor de meeste van deze scholen zijn plannen tot nieuwbouw of uitbreiding in een min of meer gevorderd stadium.

Wat betreft de gymnastieklokalen kan gemeld worden, dat in de jaren 1946 tot en met 1955 86 gymnastieklokalen werden gebouwd of aanbesteed. Thans liggen de plannen voor de bouw van 120 gymnastieklokalen gereed of worden voorbereid. Het huidige tekort aan deze lokalen kan op 150 geraamd worden.

De meeste scholen maken gebruik van een, veelal eigen, speelveld voor het beoefenen van atletiek en spel. Deze velden worden tweemaal per jaar bezocht door deskundigen van de afdeling technische zaken van het Nederlands Olympisch Comité. Deze deskundigen brengen bodemtechnische adviezen uit en adviseren mede bij de aankoop van gronden en de aanleg van nieuwe speelvelden. In totaal staan thans 175 speelvelden op deze wijze onder deskundige controle.

LEERMIDDELEN

In toenemende mate worden door de scholen grammofoonplaten aangevraagd, zowel voor het muziekonderwijs als voor het onderwijs in de moderne talen.

Er is geen twijfel aan, dat de muziekplaten nuttig worden gebruikt. De inspectie is er evenwel nog niet van overtuigd, dat dit ook reeds het geval is ten aanzien van de platen ten dienste van de talen. Ongetwijfeld zijn deze platen geschikte leermiddelen, niet alleen voor de hogere klassen, die hierdoor kunnen worden gewend aan het verstaan en genieten van literair proza en literaire poëzie, en in het bijzonder van meesterwerken van het toneel, maar ook voor de lagere klassen, die zich leren inspannen om eenvoudige vreemde taal, uitgesproken door andere stemmen dan die van de docent(e), te volgen.

Hierbij kan worden opgemerkt, dat dergelijke voordrachten, vooral van buitenlandse voordrachtskunstenaars, zelfs voor de docenten, die lang niet alle over een goede voordracht beschikken en van wie tegenwoordig vele hun studiën nog niet voltooid hebben, van niet te onderschatten waarde zijn. Om de vrij kostbare inrichting van een discotheek te verantwoorden, is het nodig, dat het regelmatig gebruik van platen is opgenomen in het leerplan van de school.

Het is beslist niet voldoende, dat de leraar zich bij een of andere gelegenheid of bij een vacuum in zijn lesplan plotseling herinnert, „dat hij weleens een plaatje kan draaien”.

Een beredeneerd leerplan voor de talen brengt mede, dat men er zich rekenschap van geeft, welke plaats dit soort auditief element in het onderwijs in de verschillende klassen inneemt,

Entree van het Grotiuslyceum te 's-Gravenhage

Foto Cor van Weele

welk het karakter en welke de inhoud zal zijn van de audities, die in de verschillende klassen op bepaalde tijden worden gegeven, en hoe deze audities worden ingeleid en verwerkt.

Een dergelijke opmerking is ook te maken ten aanzien van het gebruik van een taperecorder. De aanschaffing van dit vrij kostbaar instrument is verantwoord, als het én op nuttige wijze én voldoende frequent wordt gebruikt. Leerlingen eens een keer laten horen, hoe abominabel hun uitspraak van het Nederlands of van de vreemde taal is, kan in enkele gevallen zijn nut hebben. In het algemeen geldt echter ook hier de wet dat men leert van het goede, niet van het negatieve of verkeerde.

De taperecorder kan uitstekend dienst doen, vooral voor proza en poëzie welke niet op platen zijn opgenomen. Hierbij valt te denken aan actuele radio-uitzendingen, welke kunnen worden opgenomen en in de klassen gereproduceerd. Echter dan ook weer met voldoende regelmaat en frequentie, zoals reeds is opgemerkt ten aanzien van de grammofoonplaten. Als zowel bij Nederlands als bij de vreemde talen een taperecorder per klas twee keer per maand wordt gebruikt, betekent dit, dat het instrument op zijn allerminst tachtig keer per jaar dienst doet. Zo bezien zou de aanschaffing zeker niet minder verantwoord zijn dan die van sommige kostbare natuurkundige instrumenten, die niet meer dan enkele keren per jaar worden gedemonstreerd.

De inspectie zal zich in de komende jaren er met aandacht van op de hoogte stellen, welk gebruik van de hiervoren genoemde toestellen wordt gemaakt, in de hoop dat een voorbeeldig gebruik van deze zeer te waarderen moderne hulpmiddelen tot meer algemene invoering moge leiden. In ieder geval is het wenselijk dat, als de school een taperecorder bezit, zij ook de beschikking heeft over een radiotoestel, zodat allerlei voor het onderwijs belangrijke uitzendingen — en hierbij wordt ook gedacht aan de historische en algemeen-culturele en sociale opvoeding — op de band kunnen worden opgenomen.

PRACTICUM NATUURKUNDE

Het leerlingen-practicum vindt nog slechts aan enkele scholen toepassing. Een van de inspecteurs vermeldt hierover het volgende:

„In de r.h.b.s. te A. heeft de amanuensis van die school een aantal zeer goede instrumenten gebouwd; van elk instrument een voldoende aantal om de klasse in gelijk front te laten werken. (Het is duidelijk dat een goede amanuensis voor een school van grote waarde is; als hij in staat is zelfstandig als instrumentmaker op te treden, kan hij prachtig zijn uren, waarin hij niet bezet is met hulp in de klassen, besteden voor het verder werken aan de serie instrumenten die op het programma staat). In de les, die ik bijwoonde, assisteerden de directeur en de amanuensis. Ieder had dus ongeveer 4 tweetallen leerlingen onder zijn toezicht (nodig is dit m.i. niet; leraar + amanuensis — als deze geschikt is! — kunnen het samen aan). In dit verband acht ik een opmerking over het nog steeds zeer onvoldoende salaris van de amanuensis wel op zijn plaats: een goede instrumentmaker is voor het geldende salaris moeilijk te krijgen”.

TEKORT AAN LERAREN

De gevolgen van het reeds eerder genoemde lerarentekort doen zich in steeds sterkere mate gevoelen. De werving van leraren is voor besturen, maar vooral voor de rectoren en direc-

teuren een zeer tijdrovende en vaak niet minder teleurstellende bezigheid. Als zich geen bevoegden of bezitters van althans een „kandidaats-“ of A-diploma aanmelden, moet bij allerlei instanties naar mogelijk niet-ongeschikte „belangstellenden“ geïnformeerd en gezocht worden. Bevoegden, die bij normale competitie weinig of geen kans op een benoeming zouden hebben, ondervinden soms een welwillendheid die hun gebreken over het hoofd doet zien. Na één of twee jaren werkzaam te zijn geweest, wordt hun soms een vaste aanstelling gegeven, ook weer op te welwillend verleend krediet.

Er wordt, gelukkig, een aantal onbevoegden benoemd die talent tonen als leraar-opvoeder en ijverig doorstuderen om de volledige bevoegdheid te behalen. Dergelijke benoemingen zijn hoopgevend, maar het komt ook voor, dat herhaalde teleurstellingen bij de examens voor de volledige bevoegdheid een te zware geestelijke druk leggen op de jonge (in een aantal gevallen oudere) leraar, die tegelijkertijd de zorg heeft voor zijn gezin. Het is daarom in het algemeen ongewenst de nog studerende leraren met een betrekking van meer dan vijftien lesuren te belasten; tegelijkertijd zullen dan echter middelen moeten worden gevonden om hun en hun gezin een bestaan zonder te grote financiële zorgen te verzekeren. Van verschillende zijden wordt ook de klacht vernomen dat zich personen voor het leraarsambt aanmelden die niet zelden, behalve de nodige bevoegdheid, de beschaving missen welke zij worden verondersteld te zullen overdragen op het jonge geslacht. Dit blijkt soms reeds uit hun correspondentie, die gespeend is van goede vormen en gebrekkelijk van taal en uit hun optreden bij hun bezoek aan de inspecteur of de directeur.

Met grote bezorgdheid moet men aanzien, dat dergelijke lieden niet altijd de nodige weerstand ontmoeten en dat het wijze spreekwoord: van de nood een deugd maken, tot bij voorbaat mislukte pogingen suggereert om vermoedelijk ongeschikte sollicitanten in een gunstig licht te bezien en hun een kans te geven.

In ieder geval is het nodig, dat een wel zeer nauwkeurig toezicht wordt uitgeoefend op het doceren en de wijze van omgang van de en volkomen onervaren en nog onbevoegde docenten. Bij de eindexamens doet men nu reeds zeer onbevredigende resultaten op met niet-bevoegde leraren, die niet voldoende boven de stof blijken te staan om goed pre-universitair onderwijs te kunnen geven.

Maar ook voor de laagste klassen geldt wel in zeer bijzondere mate de behoefte aan langdurige en degelijke ervaring. Wat een directeur verzuchtte: „in de middelklassen kunnen ze nog het minste kwaad doen“, is een droevige illustratie van de toestand aan een aantal scholen.

Met kracht zullen rectoren en directeuren zich moeten verzetten tegen de jonge leraren, wier pretenties omgekeerd evenredig zijn met hun ervaring en kennis, en die zich niet voldoende bereid tonen hun aanwijzingen te volgen.

Ongeacht de beoordeling van de economische positie van de leraren binnen en buiten hun gelederen, staat het voor ieder ontwikkeld mens vast, dat het ambt van leraar aan zijn wezenlijke pedagogische, culturele en wetenschappelijke inhoud een betekenis ontleent, die de drager ervan plaatst in de hogere regionen van maatschappelijke waardigheid, plicht en verantwoordelijkheid. Er dient scherp op te worden toegezien, dat de benoemden hun hoge functie waardig zijn, althans de habitus, de deugd en de energie bezitten om deze waardigheid volledig te verwerven.

Het is ook een zorgwekkend feit dat de verhouding tussen de aantallen academici en niet-academisch gevormde docenten steeds ongunstiger wordt. Dat er academici rondlopen die weinig pedagogische talenten bezitten en daarnaast bezitters van een volledige middelbare bevoegdheid werken, die uitmunten als opvoeder, is een volkomen toevallige omstandigheid, die weinig of niets te maken heeft met hun wetenschappelijke opleiding.

Gesteld moet echter worden, dat bij gelijke didactische en pedagogische opleiding en ontwikkelde aanleg de academische wetenschappelijke vorming verre te prefereren is boven de studie-onder-leiding voor een middelbare akte. De betekenis van het v.h.m.o. als voorbereiding voor universitaire studie wordt aangetast, als de academici, en onder deze de gepromoveerden, niet meer in voldoende aantal aanwezig zijn in het docentencorps.

Ondanks deze opmerking menen de inspecteurs dat, gezien de uiterste nood, het niet verantwoord zou zijn, het z.g. algemene-ontwikkelings-examen, bedoeld in art. 3 van het K.B. van 27 dec. 1934, af te schaffen, al lijkt de behoefte aan het voortbestaan van dat examen minder sterk na de herziening van de staatsexamens hogereburgerschool A en B bij Koninklijk besluit van 18 november 1953 (*Stb.* 511). Elk jaar immers slaagt nog een — zij het bescheiden — aantal personen voor dit examen, van wie de desbetreffende commissie de indruk krijgt dat zij door hun karakter, hun offers en hun prestaties een kans verdienen te krijgen om leraar te worden. Voorlopig lijkt het noch billijk dezulken deze kans te ontnemen, noch verantwoord het v.h.m.o. deze enkele kansen op behoorlijke docenten te onthouden.

LEREN STUDEREN OF HULP BIJ HUISWERK

Meer en meer wordt ingezien, dat de overgang van het lager naar het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs ook vele begaafde leerlingen voor moeilijkheden stelt, die fnuikend kunnen zijn voor hun vorderingen en voor hun beoordeling, en die toch, met enige bijzondere zorg, kunnen worden overwonnen. Tot het zelfstandig studeren en het maken van taken zijn de leerlingen op de lagere school niet voorbereid. Zij moeten dit leren in de eerste, eventueel in de eerste en tweede klasse van het v.h.m.o.. Op verschillende wijzen kan hierin worden voorzien. Aan sommige scholen is een soort huiswerk cursus verbonden. Hierbij vertonen zich variaties, die gaan van: „eenvoudig de gelegenheid bieden in een rustiger sfeer dan thuis het huiswerk te maken” tot „controle van en leiding bij het maken van huiswerk, het leren van lessen, enz.”.

Eén hogereburgerschool vermeldt, dat het „leren studeren” van de leerlingen der eerste klasse gebleken is te leiden tot een zeer aanzienlijke daling van het percentage doublures op het einde van de eerste klas.

CONTACTEN MET HOGER ONDERWIJS

Dat ook bij het hoger onderwijs belangstelling bestaat voor het behouden en verstevigen van het contact met het v.h.m.o., moge blijken uit de aanstelling van een voorlichtingsambtenaar aan de Groningse universiteit, dr. K. van Dijk, die, bijgestaan door een commissie, bestaande uit curatoren, hoogleraren en vertegenwoordigers van het v.h.m.o., onder wie de inspecteur, en studenten, met kracht de voorlichting over de universiteit op de v.h.m.o.-scholen ter hand heeft genomen. De regelmatig terugkerende bijeenkomsten van vertegen-

woordigers van de Groningse universiteit en die van het v.h.m.o. hebben bewezen zeer nuttig te zijn. Talloze gespreksonderwerpen blijken beider belangstelling te hebben. Niet slechts ten aanzien van de voorlichting, doch ook ten opzichte van de aansluiting van het v.h.m.o. op het h.o., kunnen gunstige gevolgen worden verwacht.

Het college van inspecteurs zoekt naar wegen om contacten, zoals in Groningen zijn gelegd, ook in het westen des lands te vinden en vruchtbaar te doen zijn zowel voor het v.h.m.o. als voor het h.o.

OPLEIDING TOT LERAAR LICHAAMELIJKE OEFENING

Het aantal geslaagden voor de examens voor de akte m.o. lichamelijke oefening bedroeg in de jaren 1950 tot en met 1953 gemiddeld 100, in de jaren 1954 tot en met 1956 gemiddeld 125 per jaar.

Dit getal zal in de komende jaren toenemen, nu het aantal studenten dat zich voor opleiding meldt, groeit.

De opleiding vindt thans plaats aan een vijftal academies voor lichamelijke opvoeding. Het zijn particuliere instellingen met een eigen curatorium en een eigen bestuur, waaronder één op rooms-katholieke en één op protestants-christelijke grondslag. In het cursusjaar 1955/1956 waren hier in totaal 637 studenten ingeschreven. De academies ontvangen jaarlijks van rijkswege een belangrijk subsidie.

De besturen van de gemeenten waar deze academies zijn gevestigd, t.w. Amsterdam, 's-Gravenhage, Groningen, 's-Hertogenbosch en Rotterdam, verlenen op verschillende wijzen en in ruime mate medewerking, o.a. bij het beschikbaar stellen van gebouwen en terreinen.

Waar gewenst en mogelijk worden docenten van universiteiten aangetrokken, bibliotheken, laboratoria enz. in gebruik verkregen. Om alle geschikte studenten die zich voor opleiding melden, te kunnen opnemen, is het noodzakelijk dat over gebouwen en terreinen van voldoende omvang kan worden beschikt. Om dit te kunnen bereiken, zijn in verschillende gemeenten reeds voorbereidende maatregelen getroffen.

D. LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

I. LANDBOUWONDERWIJS

ALGEMEEN

In het verslagjaar kwam het rapport van de „Commissie van advies inzake de vakopleiding van landarbeiders" gereed en werd aan de minister van landbouw, visserij en voedselvoorziening aangeboden.

Deze commissie heeft haar werkzaamheden niet beperkt tot de opleiding van land-, tuin- en bosarbeiders in loondienst. Een belangrijk deel van de werkzaamheden in de landbouw wordt immers uitgevoerd door zelfstandigen en deze zelfstandige boeren dienen – zo merkt de commissie op – de voorkomende werkzaamheden even goed te beheersen als de landarbeiders. Voor jeugdige agrariërs geldt bovendien, dat niet altijd vaststaat, of zij later als zelfstandigen of in loondienst werkzaam zullen zijn.

Bovenbedoeld rapport heeft zeker de verdienste dat het met nadruk heeft gewezen op de noodzakelijkheid om niet alleen de handvaardigheid, zoals op een aantal lagere landbouwscholen en ook op enkele winterscholen reeds geschiedde, in te voeren, maar ook aan het onderwijs in vakvaardigheid groter aandacht te besteden. Onder „vakvaardigheid" verstaat men die combinatie van de kennis der theorie en de daarop aansluitende praktische vaardigheid, welke ten aanzien van verschillende onderdelen van het bedrijf mag worden gevraagd. Als dit rapport zou mogen bereiken dat aan dit vraagstuk ook door de praktici in Nederland meer aandacht wordt geschonken, dan zou reeds hiermede een belangrijk resultaat zijn bereikt.

Aan een ander belangrijk onderwerp werd in het afgelopen verslagjaar grote aandacht besteed, hoewel hiervan buiten de kring van de direct daarbij betrokkenen slechts weinig tot uiting kwam, n.l. het programma der landbouwwinterscholen. Het gehele samenstel van te behandelen vakken en het aantal uren, dat aan elk hiervan besteed moet worden, werd onder de loep genomen. In verband hiermede werd een norm voor het aantal lesweken en het aantal uren per week vastgesteld. Daarnaast werd nu voor ieder der vakken of groep van vakken een kleine studietoets aangewezen, welke taak het is de te behandelen leerstof, zowel afzonderlijk als in samenhang met de rest van het programma, aan een grondig onderzoek te onderwerpen en voorstellen daaromtrent te doen.

MIDDELBAAR ONDERWIJS

Rijksmiddelbarelandbouwschool te Groningen

Bij de aanvang van het schooljaar 1954/1955 telde deze school 147 leerlingen. Aan 43 leerlingen werd het eindexamen der school uitgereikt.

De toestand van gebouw, meubilair en leermiddelen geeft geen aanleiding tot opmerkingen.

Rijksmiddelbarelandbouwschool te Dordrecht

Deze school telde 48 leerlingen. Aan 15 leerlingen werd het einddiploma der school uitgereikt.

De leermiddelencollectie werd wederom uitgebreid.

De gebouwen verkeren in uitstekende toestand.

Rooms-katholieke middelbarelandbouwschool te Roermond

Deze school telde 94 leerlingen. Aan 19 leerlingen werd het einddiploma der school uitgereikt. De leermiddelencollectie en het meubilair bevinden zich in goede staat.

Het nieuwe gebouw kon omstreeks de jaarwisseling in gebruik worden genomen. Reeds thans blijkt, dat, in verband met de zeer grote toeloop van leerlingen, op zeer korte termijn tot uitbreiding van het gebouw zal moeten worden overgegaan.

Plannen hiervoor zijn in vergevorderde staat van voorbereiding.

Bijzondere middelbarelandbouwschool te Leeuwarden

Deze nieuwe school werd in oktober 1954 geopend, speciaal om te voorzien in de behoefte aan middelbaar landbouwonderwijs, zoals dat aan de drie hiervoor genoemde scholen gegeven wordt, in de provincie Friesland. Het onderwijs staat derhalve op hetzelfde peil als dat aan bedoelde drie scholen. De school staat onder beheer van de „Stichting bijzondere middelbare landbouwschool in Friesland". Het aantal leerlingen bedroeg bij de opening der school 16.

De school is voorlopig gevestigd in de vroegere Joodse school aan de Perkstraat 40. Bij een volledige klassebezetting (eind 1956) zal het gebouw te klein zijn, o.a. voor het geven van practica. Er worden dan ook stappen gedaan om te komen tot de stichting van een nieuw schoolgebouw. Met het oog hierop is, wat de inrichting van de school met meubilair en leermiddelen betreft, voorlopig slechts het hoognodige aangeschaft.

Rijksmiddelbareschool voor tropische landbouw te Deventer

Gedurende het verslagjaar telde de school 228 leerlingen. Aan 80 leerlingen werd het einddiploma der school uitgereikt.

Met de omvorming van het onderwijs, dat vroeger geheel afgestemd was op de behoeften van de landbouw in Indonesië, in die zin, dat het meer op de landbouw in andere tropische en subtropische landen zal worden gericht, werd voortgang gemaakt. Met het oog hierop werd meer aandacht besteed aan de landbouwmechanisatie. De invoering van de Spaanse taal als facultatief leervak bleek gedurende dit schooljaar geen succes te zijn: hiervoor bestond niet voldoende belangstelling.

De plaatsing van afgestudeerden in Indonesië vertoonde geen vooruitgang. Het aantal oud-leerlingen, dat emigreerde naar Zuid-Rhodesië, nam steeds toe: bedroeg hun aantal eind augustus 1954 nog slechts 3, in een jaar tijds is dit gestegen tot 22. Ook het aantal afgestudeerden, dat een gouvernementsbetrekking in Nieuw-Guinea kreeg, nam sterk toe, terwijl ook enkele oud-leerlingen werden uitgezonden naar Brits Kameroen, één naar Ethiopië en twee naar Honduras. Van de 7 geslaagde Surinaamse leerlingen keerde reeds een 3-tal naar Suri-

name terug. Nog steeds blijkt dat het voor de afgestudeerden betrekkelijk moeilijk is een betrekking in de tropische landbouw te krijgen, doch de waardering, die de meeste hunner thans in de verschillende landen waar zij werkzaam zijn, genieten, wettingen het vertrouwen dat er in dit opzicht verbetering zal komen.

Te Terwolde werd aan de leerlingen der 3e klasse wederom een facultatieve cursus gegeven in snoeien en omenten van vruchtbomen. Voor het examen slaagden 29 deelnemers.

De leermiddelencollectie werd o.m. uitgebreid met een draaibank, een saccharimeter, enige microscopen, een refractometer, een lintzaagmachine, een spiegelmicroscop, een Leitz-binoculair, een waterbad, een broedstoof en verschillende gereedschappen. De aanschaffing van meer nieuwe leermiddelen, o.a. voor het onderwijs in mechanisatie, is nog nodig.

Het nieuwe tuinbouwlokaal bleek uitstekend aan de verwachtingen te voldoen; tevens kwam de garage voor „landbouwmecanisatie” gereed en werd een gasverwarming in het gymnastieklokaal aangebracht. Diverse interne verbouwingen, o.a. van de directeurs- en lerarenkamer, staan nog op het programma.

De aan de school verbonden vervolgcursussen telden dit schooljaar de volgende aantallen leerlingen:

cursus meerjarige cultures	8
tabakscursus	13
cursus meerjarige cultures en tabak (gecombineerd)	6
suikercursus	19

Aan resp. 7, 8, 4 en 15 deelnemers werd een diploma uitgereikt.

Van de leerlingen der 2e klassen brachten vele hun landbouwpraktijk door op een gemengd bedrijf in het buitenland, o.a. in Denemarken. Hierbij speelt ook het feit, dat het steeds moeilijker wordt om in Nederland op een goed landbouwbedrijf geplaatst te worden, een rol, evenals de omstandigheid dat in het buitenland veelal boven kost en inwoning een vrij hoog dagloon wordt betaald.

Rijksmiddelbarezuivelschool te Bolsward

Op 1 oktober 1954 werd het 50-jarig bestaan dezer school met enige feestelijkheid herdacht, waarbij o.a. de directeur van het zuivelwezen een herdenkingsrede hield.

Deze school telde 64 leerlingen. Aan 15 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

Het gebouw is uitgebreid met een machinehal, welke tijdens de viering van het jubileum officieel in gebruik werd genomen.

Rooms-katholieke middelbarezuivelschool te 's-Hertogenbosch

Deze school telde 61 leerlingen. Aan 12 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

De leermiddelencollectie moet worden uitgebreid, doch de daartoe benodigde ruimte ontbreekt nog steeds.

De plannen voor de stichting van een nieuw gebouw maken – zij het langzaam – voortgang.

Middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem

Het onderwijs aan deze school (de afdeling B van de voormalige cursus) staat op ongeveer hetzelfde niveau als dat aan een middelbare landbouwschool. De opleiding is zowel theoretisch als praktisch. De leerlingen worden op 1 mei toegelaten en brengen dan eerst een praktijktijd van vier maanden door bij de Nederlandse Heidemaatschappij. Daarop volgt een theoretische opleiding van vijf maanden, daarna een jaar praktijk op werken van de Nederlandse Heidemaatschappij of van het Staatsbosbeheer en tenslotte nog negen maanden theoretisch onderwijs. Gedurende de praktijktijd worden de leerlingen herhaalde malen overgeplaatst om hen zoveel mogelijk ervaringen op verschillend terrein te laten opdoen. Tot de school worden toegelaten zij, die in het bezit zijn van het diploma ener landbouwwinterschool of mulodiploma B ofwel van een bewijs van overgang van de derde naar de vierde klasse ener hogereburgerschool B.

Bij de aanvang van het schooljaar 1954/1955 telde de eerste klasse 27 leerlingen. De tweede klasse telde 10 leerlingen, die begin februari 1954 hun praktijkjaar begonnen. De meeste van hen werden op het landgoed „De Voorst” te Warnsveld tewerkgesteld, waarbij praktisch geoefend werd in landmeten en waterpassen (3 weken) en in het werk van de werkbazen op cultuurtechnische werken (6 weken). Tevens werden cursussen gegeven in loonadministratie, werkverhoudingen, de taak van de baas en praktische grondverzetberekening in verband met het uitgevoerde werk. Deze stage heeft weder zeer goed voldaan.

De lessen voor de derde klasse, waarvan de 16 leerlingen hun praktijktijd hadden volbracht, begonnen 1 februari 1954. Gedurende de maand augustus werden hun, in groepen van 3 leerlingen, zelfstandige taken opgedragen, zoals o.a. het maken van plannen voor de aanleg van wegen, voor ontginning en drainage en het ontwerpen van een werkplan voor een gedeelte van een bosbezit. De resultaten hiervan waren bijzonder goed. Aan alle leerlingen deze klasse kon een diploma worden uitgereikt.

De school is gehuisvest in een houten hulpgebouw. Er bestaan plannen om door verbouwing van het voormalige hotel Sonsbeek een betere huisvesting te verkrijgen. De aanvulling van het demonstratiemateriaal en het meubilair wacht daarop.

Rijks- en bijzondere landbouwwinterscholen

Deze scholen zijn gevestigd in onderstaande plaatsen:

Rijkslandbouwwinterscholen: Groningen, Veendam, Leeuwarden, Sneek, Drachten, Assen, Emmen, Meppel, Zwollerkerspel, Hengelo (O.), Zutphen, Winterswijk, Andelst, Utrecht, Schagen, Alkmaar, Dordrecht, Goes en Schoondijke; totaal 20.

Bijzondere landbouwwinterscholen: Groningen, Dokkum, Hoogeveen, Hardenberg, Putten, Hoofddorp, Gorinchem, Middelburg, Emmeloord, Oldenzaal, Raalte, Hoorn, Voorhout, Hulst, Roosendaal (Nbr.), Boxtel, Cuyk, Helmond, Horst, Roermond, Valkenburg, Didam en Breda; totaal 23.

Plannen tot oprichting van een nieuwe bijzondere school te Groenlo zijn in voorbereiding.

De rijkslandbouwwinterschool te Groningen vierde op 9 juli 1954 haar 60-jarig bestaan. Deze steeds bloeiende school vormt, tezamen met die te Goes, het eerste tweetal, waarmee dit type onderwijs in het jaar 1893 is begonnen.

De school te Veendam herdacht op 17 december 1954 haar 50-jarig bestaan, ter gelegenheid waarvan de directeur der school een uitstekend overzicht gaf van de ontwikkeling van het landbouwonderwijs in de veenkoloniën. De school draagt, op voorstel van de oud-leerlingen, sedert genoemde datum de naam van de eerste directeur, wijlen de heer Jan Kok. De leerlingen boden een gebrandschilderd gedenkraam aan.

PERSONEEL

De personeelsbezetting der scholen bedroeg in de winter 1954/1955 526 leraren, van wie er 161 een vaste positie met volledige functie aan een school hadden en 215 een tijdelijke, terwijl 150 leraren hun hoofdfunctie elders (voornamelijk bij een der voorlichtingsdiensten op landbouwgebied) hadden en uit dien hoofde ambtshalve met het geven van onderwijs waren belast. Een groot deel daarvan wordt gevormd door leerkrachten voor een klein aantal lessen, die telkenmale voor een jaar worden herbenoemd, zoals bijv. de dierenartsen. Het is verheugend, dat 150 ambtenaren uit diverse rijksdiensten hun krachten aan het landbouwonderwijs hebben kunnen geven.

Wat de bevoegdheden der leraren betreft kan het volgende worden medegedeeld. In vaste dienst waren 48 % landbouwkundige ingenieurs, 16 % middelbaar bevoegden en 36 % zonder middelbare bevoegdheid. Bij de tijdelijke leraren was de verdeling als volgt: 14 % ingenieurs, 43 % dierenartsen en middelbaar bevoegden en 43 % zonder middelbare bevoegdheid. De categorie der ambtshalve leraren bestond uit 72 % ingenieurs, 4 % middelbaar bevoegden en 24 % niet-middelbaar bevoegden. Verschillende leraren van de laatste categorie zijn met de studie voor een middelbare bevoegdheid begonnen of zijn voornemens zulks te doen.

ONDERWIJS

Aan verscheidene scholen moest reeds bij of kort na het begin van de lessen het onderwijs worden gestaakt om de leerlingen de gelegenheid te geven te helpen bij het binnenhalen van de aardappeloogst, die tengevolge van de zeer slechte zomer 1954 erg verlaat was. Personeel en leerlingen der scholen hebben stellig de landbouw in de betrokken gebieden met hun hulp een dienst bewezen. Verder verliep het onderwijs gedurende de winter in het algemeen normaal.

Personeel en leerlingen van enkele scholen brachten in de eerste dagen van januari 1955 een gemeenschapsweek door aan volkshogescholen. Dit heeft stellig een gunstige invloed gehad op de bevordering van een goede schoolgeest en op de goede samenwerking tussen personeel en leerlingen.

Enige scholen (Andelst, Cuyk, Gorinchem, Drachten, Roermond, Utrecht, Schoondijke, Veendam en Emmeloord) gingen wederom over tot het instellen van een facultatieve vervolgcursus voor oud-leerlingen over algemeen-landbouwkundige onderwerpen. De inhoud

van deze vervolgcursussen werd ten dele vastgesteld op initiatief van de betrokken directeuren. De met dit soort onderwijs opgedane ervaringen zijn gunstig. In de loop van de komende jaren zal worden gezien of een en ander een meer permanent karakter zal moeten krijgen. De enkele jaren geleden ingestelde commissie-Van Vliet voor de herziening van het leerplan der landbouwwinterscholen was met haar werk gereedgekomen. Als uitvloeisel hiervan werden enige subcommissies van directeuren en leraren ingesteld om de methodiek van het onderwijs aan een nadere studie te onderwerpen en om voorstellen te doen betreffende een uitgebreide detailomschrijving van de leerstof. De werkzaamheden der subcommissies vorderen goed.

GEBOUWEN

Op 28 december 1954 ging de rijkslandbouwwinterschool te Zwollerkerk in vlammen op. De rechtervleugel met personeelsvertrekken en archief kon worden behouden. Besloten is in een ander deel van de gemeente een nieuw schoolgebouw te doen verrijzen.

De school te Hardenberg werd verbouwd en kreeg een geheel nieuwe inrichting.

De school te Emmeloord moet zich voorlopig nog met een barak behelpen, doch dit noodgebouw is in de gegeven omstandigheden goed ingericht. Minder gunstig is de toestand t.a.v. de eveneens in een noodgebouw gevestigde school te Hogeveen. Hier bestaat voorlopig nog geen uitzicht op een nieuw gebouw. Het bouwplan voor het nieuwe gebouw der school te Hoorl werd goedgekeurd maar de financiering daarvan levert moeilijkheden op. De school te Gouda is nog steeds gehuisvest in een deel van het keramisch instituut. Omtrent de stichting van een nieuw gebouw is er matig perspectief. Het bouwplan voor een nieuw gebouw voor de school te Sneek werd goedgekeurd. Ook voor de school te Zutphen zijn de plannen voor een nieuw gebouw in een vergevorderd stadium van voorbereiding.

De school te Helmond is voorlopig redelijk goed ondergebracht in een lagere school; ook hier wordt ernaar gestreefd om te komen tot een eigen gebouw. Te Utrecht kon door verbouwing een schoolzaal tot stand komen; een dergelijke zaal wordt ook te Drachten gebouwd.

Van enige andere scholen zijn bouwplannen in bewerking. Genoemd mogen worden de scholen te Hengelo en Raalte, waarvoor de plannen zogoed als gereed zijn, en die te Bostel, Breda, Cuyk, Didam en Hulst, waar de plannen op het tijdstip van afsluiting van dit verslag nog geen definitieve vorm hadden aangenomen. De school te Roermond ziet eveneens verlangend uit naar een nieuw gebouw, waarvoor plannen in voorbereiding zijn.

Voor de scholen te Horst, Meppel, Schoonijke, Gorinchem, Alkmaar en Leeuwarden bestaan verbouwings- en uitbreidingsplannen, die aan het einde van het verslagjaar evenwel nog in een beginstadium verkeerden.

De school te Emmen kreeg een redelijk bruikbaar werktuigenlokaal door verbouwing van een weinig gebruikte loods, terwijl te Emmeloord een dergelijk, goed ingericht lokaal tot stand kwam in een barak van de directie van de Wieringermeer. De scholen te Roosendaal, Schagen, Utrecht en Veendam kregen toestemming tot stichting van een werktuigenlokaal. Het wachten is op de uitvoering.

LEERLINGEN

Wanneer wij de leerlingenbezetting op de landbouwwinterscholen gedurende de laatste jaren nagaan, dan valt het op, dat niet van een stijging van het totale leerlingenaantal kan worden gesproken, terwijl het aantal scholen geleidelijk is toegenomen.

Uit de statistieken blijkt, dat midden in de winter het totaal aantal leerlingen in de jaren van 1949/1950 t/m 1954/1955 achtereenvolgens heeft bedragen: 2778, 2919, 2854, 2753, 2778 en 2768; het blijft zich dus bewegen onder de 3000. Het gemiddeld aantal leerlingen per school bedroeg resp. 71, 73, 70, 67, 66 en 64. Een kleine teruggang is dus waarneembaar. In genoemde 6 jaren nam het aantal scholen toe van 39 tot 43.

Aan in totaal 1218 leerlingen werd dit jaar het einddiploma uitgereikt.

Bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem

Deze school, de voormalige afdeling A van de cursus der Nederlandse Heidemaatschappij, leidt zowel theoretisch als praktisch op. Het onderwijs staat op ongeveer hetzelfde niveau als dat aan een landbouwwinterschool.

De leerlingen worden op 1 mei toegelaten, waarna zij een praktijktijd van vier maanden bij de Nederlandse Heidemaatschappij doorbrengen. Daarna volgen vijf maanden theoretisch onderricht, dan een jaar praktijk bij de Nederlandse Heidemaatschappij of bij het Staatsbos-beheer en tenslotte nog vijf maanden theoretisch onderwijs.

De beste vooropleiding om te worden toegelaten is: ten minste goed lager onderwijs en lagere landbouwschool of landbouwwinterschool.

Bij de aanvang van de cursus 1954/1955 telde de 1e klasse 30 leerlingen. De tweede klasse telde eveneens 30 leerlingen, die begin februari 1954 hun praktijkjaar begonnen. Gedurende dit jaar werden ze elke drie maanden naar een ander deel van het land overgeplaatst, terwijl ze in groepsverband van $\pm$ 18 leerlingen, tezamen met de leerlingen der middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school een stage van twee maanden op het landgoed „De Voorst” onder Eefde doorbrachten. Voor een nadere omschrijving daarvan moge worden verwezen naar hetgeen daaromtrent op blz. 235 bij laatstgenoemde school is medegedeeld.

Alle 30 leerlingen konden worden gediplomeerd.

De school is gehuisvest in hetzelfde gebouw als de hierboven genoemde middelbare school. Het tekort aan leermiddelen en demonstratiemateriaal zal pas kunnen worden aangevuld als de nieuwe behuizing gereed is.

LAGER LANDBOUWONDERWIJS

Lagere landbouwscholen

In het verslagjaar werden 7 nieuwe scholen opgericht, nl. te Beetgumermolen, Emmeloord (chr.), Emmen, Haaren, Made, Velp en Winterswijk.

Het gemiddeld aantal leerlingen per school liep hierdoor terug van 81,6 tot 80,2.

Het totaal aantal leerlingen nam evenwel toe en wel met 309 (van 16 983 tot 17 292).

Ook dit jaar werden weer vele nieuwe schoolgebouwen in gebruik genomen.

De inventarissen werden zonodig aangevuld of vernieuwd.

Rooms-Katholieke landbouwschool te Gemert

Het praktijkonderwijs in melken, veeverzorging, menen en aanspannen van het boerenpaard, kennis van landbouwwerktuigen, enz. kon belangrijk worden gestimuleerd.

De voorbereidingen tot uitbreiding van het leerplan met het onderricht in handvaardigheid werden in het verslagjaar voltooid.

Aan in totaal 3506 leerlingen werd dit jaar het einddiploma uitgereikt.

Landbouwpraktijkscholen

Tot deze categorie behoren de vakschool voor zuivelbereiders te Hoorn, de vakscholen voor vlasbewerkers te Standdaarbuiten, te Koewacht en te Eede (gem. Aardenburg), de praktijk-school voor landbouwmecanisatie te Slootdorp, de veeteeltvakschool te Oerle en de pluim-veeteeltvakscholen te Beesel, Horst en Maarheeze.

Vakschool voor zuivelbereiders te Hoorn. Het onderwijs aan deze school omvat de gehele zuivelbereiding. Het was gedurende het verslagjaar gesplitst in de hieronder genoemde cursussen:

1. drie voorbereidende cursussen, nl. te Amsterdam, Alkmaar en Hoorn, met in totaal 34 deelnemers; het ontwikkelingspeil der leerlingen liet over het algemeen te wensen over;
2. een cursus ter opleiding voor chef melkinrichting te Amsterdam met 22 deelnemers, van wie er 12 het diploma verwierven;
3. een cursus ter opleiding voor kaasmaker te Hoorn met 9 leerlingen, van wie er 5 het diploma verwierven;
4. een cursus ter opleiding voor fabriekscontroleur te Hoorn met 17 deelnemers, van wie er 12 werden gediplomeerd;
5. een tweejarige cursus ter opleiding voor controleur-stamboekhouder te Hoorn. Het eerste-jaarsgedeelte telde 17 leerlingen. Het tweede-jaarsgedeelte begon met 19 leerlingen. Aan 16 deelnemers werd het diploma uitgereikt;
6. de cursus ter opleiding voor stal- en voederadviseur te Alkmaar werd voortgezet met 4 deelnemers, die alle het diploma ontvingen;
7. twee cursussen ter opleiding voor centrifugist te Amsterdam en te Alkmaar. De 9 leerlingen werden alle gediplomeerd;
8. een cursus te Hoorn ter verkrijging van de aantekening voor kaas- en melkpoederonderzoek op het diploma als fabriekscontroleur met 7 deelnemers, van wie er 2 voor het examen slaagden;
9. een cursus ter verkrijging van de aantekening bedrijfsvloeistoffen op het diploma als fabriekscontroleur te Hoorn met 7 deelnemers, van wie er 3 de aantekening verkregen;
10. een cursus te Hoorn ter verkrijging van de aantekening bacteriologie op het diploma als fabriekscontroleur of als chef van een melkinrichting. Deze cursus telde 10 deelnemers, van wie er 5 de aantekening verkregen;
11. een cursus voor zuivelmachinist te Alkmaar met 25 deelnemers, van wie er 8 werden gediplomeerd.

In verband met het plaatsgebrek en tevens met het oog op betere verkeersverbindingen werden de cursussen wederom niet alle in het gebouw van het rijkszuivelconsulentschap te Hoorn gegeven, doch in de bovenvermelde plaatsen.

Vakscholen voor vlasbewerkers. De school te Standdaarbuiten telde 16 leerlingen. Aan 6 leerlingen werd het diploma der school uitgereikt.

De school te Koewacht telde 8 leerlingen; 3 leerlingen verwierven het diploma.

De school te Eede (gem. Aardenburg) had alleen een eerste klas met 8 leerlingen, die alle werden bevorderd. Alle leerlingen zijn in het vlasbedrijf werkzaam.

Praktijkschool voor landbouwmecanisatie te Sloodorp

Deze school, waaraan de lessen in het begin van 1954 aanvingen, leidt in 4 cursussen op voor de diploma's „landbouwwerktuigen en -motoren“, „trekkerbestuurder“, „landbouwwerktuigen en -motoren voor smeden“ en „trekkerreparatie“. Aan de school is een internaat verbonden, waarin de leerlingen tijdens de cursus, die één week duurt, verblijven. De cursussen werden in 1955 bezocht door 833 leerlingen, van wie er 596 een getuigschrift ontvingen.

Veeteeltvakschool te Oerle

Deze school, die eveneens in het begin van 1954 aanving, beoogt het vormen van theoretisch en praktisch goed onderlegde veehouders, c.q. fokkers, door uitbreiding van de op de landbouwscholen verkregen elementaire kennis over veeteelt en door het houden van praktische oefeningen. De school telde 24 leerlingen.

Pluimveeteeltvakscholen

Deze scholen hebben tot doel diegenen, wier beroep geheel of gedeeltelijk ligt op het gebied van de pluimveeteelt, grondige kennis te verschaffen van de pluimveehouderij, zodat zij de grondslag hebben voor toekomstig vermeerderaar. Er zijn thans drie van zulke scholen en wel te Beesel, Horst en Maarheeze, met resp. 19, 18 en 16 leerlingen.

Landbouwcursussen

Het aantal algemene landbouwcursussen verminderde sinds het vorige jaar met 58 en het aantal leerlingen met 1067. Deze daling moet wederom worden toegeschreven aan de uitbreiding van het aantal lagere landbouwscholen in de laatste jaren. Het aantal speciale landbouwcursussen vermeerderde met 109. Het aantal leerlingen steeg met 1145.

Grote belangstelling bestond voor de cursussen op het gebied van de mechanisatie.

De voorziening van leerkrachten is nog onvoldoende, zodat - tegen de bedoeling in - nog steeds veel onderwijs aan cursussen door assistenten van de voorlichtingsdiensten of hoofden van lagere land- of tuinbouwscholen wordt gegeven.

OPLEIDING VAN LEERKRACHTEN

Cursussen ter opleiding voor landbouwonderwijzer

Op 1 januari 1955 werden deze cursussen gegeven in de na te noemen plaatsen. Het aantal deelnemers is tussen haakjes vermeld.

Groningen	(11)	Alkmaar	(6)
Leeuwarden	(18)	Dordrecht	(22)
Zutphen	(19)	Goes	(10)
Utrecht	(16)	Boxtel	2 cursussen
			1 aangevangen in 1953 met 19 deelnemers.
			1 aangevangen in 1954 met 8 deelnemers.

In Assen en Roermond vingen in het jaar 1955 nieuwe opleidingscursussen aan met resp. 20 en 11 deelnemers.

Van 2 tot en met 11 augustus 1955 werden te Wageningen examens gehouden ter verkrijging van de akte landbouwkunde l.o.

Ook dit jaar was er gelegenheid, het examen in twee gedeelten dan wel het gehele examen af te leggen.

De uitslag was als volgt:

	Aantal aanmel- dingen	Opge- komen	Terugge- trokken	Afge- wezen	Geslaagd 1e ge- deelte	Geslaagd 2e ge- deelte	Geslaagd gehele examen
Eerste gedeelte . .	21	15	—	7	8	—	—
Tweede gedeelte . .	12	12	—	3	—	9	—
Gehele examen . .	19	19	2	9	2	—	6

Cursussen ter opleiding van leerkrachten in land- en tuinbouwbedrijfsleer

In de maand juni 1956 zijn de examens afgenomen van de in januari 1954 te Leeuwarden, Meppel, Zutphen, Goes en Boxtel aangevangen opleidingscursussen voor leerkrachten in land- en tuinbouwbedrijfsleer.

De examens werden afgenomen te Leeuwarden, Meppel, Zutphen en Boxtel.

Van de 61 kandidaten die aan het examen hebben deelgenomen, verwierven 45 het getuig-schrift.

De geslaagden hebben hiermede de bevoegdheid verkregen tot het geven van lager onder-wijs in de land- en tuinbouwbedrijfsleer.

De volgende vakken worden onderwezen: algemene economie, boekhouden, rechts- en wets-kennis, agrarische economie en recht en bedrijfseconomie.

Als hoofdvakken gelden: boekhouden en bedrijfseconomie.

Cursussen ter opleiding van leerkrachten in de kennis van landbouwwerktuigen

In dit cursusjaar liepen nog twee van dergelijke kadercursussen, nl. te Assen en te Zwolle. Op 1 januari 1955 telden deze cursussen beide 18 deelnemers. Aan de examens namen deel: te Assen 17 kandidaten (15 geslaagd) en te Zwolle 20 (18 geslaagd).

Cursussen ter opleiding van leerkrachten in pluimveeteelt

In het verslagjaar heeft het hoofd van de Rijksvoorlichtingsdienst voor de pluimveeteelt in samenwerking met de afdeling Landbouwonderwijs de opleiding van de landbouwonderwijzer tot leerkracht in de pluimveeteelt wederom ter hand genomen. Reeds enkele jaren was getracht tot de oprichting van dergelijke opleidingscursussen te geraken, doch steeds mislukte dit door te geringe aanmeldingen.

In het cursusjaar 1954/1955 werden drie van deze cursussen gegeven, nl. te Assen (24 deelnemers), Utrecht (36 deelnemers) en Boxtel (27 deelnemers).

Aan de examens namen 81 landbouwonderwijzers deel; 72 van hen verkregen een extra-aantekening op hun landbouwakte.

In dit verslagjaar werd geen cursus ter opleiding tot onderwijzer in praktisch hoefbeslag gegeven.

Verdere ontwikkeling van de leerkrachten

Voor de leerkrachten bij het middelbaar landbouwonderwijs werd een cursus georganiseerd over „De betekenis van het grondonderzoek voor de praktijk”.

Voor de cursus hadden zich 62 deelnemers aangemeld.

Aansluitend aan de cursus werd een excursie gehouden naar het gefundeerde gebied van zuidwestelijk Nederland.

Voor de leraren in veevoeding bij het middelbaar landbouwonderwijs werd op 16 september 1955 een excursie georganiseerd naar het Nederlands instituut voor zuivelonderzoek (N.I.Z.O.) te Ede en het laboratorium voor dierfysiologie te Wageningen.

Het aantal deelnemers bedroeg 55.

Voor de landbouwonderwijzers werden verschillende applicatiecursussen gegeven, o.a. in rundveebeoordeling, polderkennis, veevoeder, pluimveeteelt en plantenziekten- en onkruidbestrijding.

II. TUINBOUWONDERWIJS

ALGEMEEN

In het verslagjaar was het aantal leerlingen der scholen groter dan in het voorafgaande jaar, met uitzondering van dat der vakscholen, hetwelk enigszins verminderde (met 2 %).

Voor de middelbare scholen, de tuinbouwscholen met middelbaar karakter en de lagere tuinbouwscholen bedroeg de toeneming resp. 7, 4½ en 6 %.

Het aantal leerlingen dat een cursus volgde, nam vrij sterk af. Voor de algemene tuinbouw-cursussen bedroeg de achteruitgang 12 % en voor de speciale cursussen 7 %.

Uit de inmiddels verschenen publikatie „Landbouwtelling 1955, voorlopige uitkomsten” van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt, dat van de bedrijfschefs in de tuinbouw, die jonger zijn dan 35 jaar, 82,7 % tuinbouwonderwijs heeft genoten.

Van de medewerkende zoons van 25 jaar en ouder had 86,3 % tuinbouwonderwijs genoten. Uit het desbetreffende verslag blijkt, dat het percentage der leerlingen wier vader land- of tuinarbeider is, wel bijzonder laag is. Hieruit volgt dat een flinke toename van het aantal leerlingen op scholen en cursussen, in het bijzonder van zoons van tuinarbeiders, nog zeer gewenst moet worden geacht.

MIDDELBAAR TUINBOUWONDERWIJS

Rijksmiddelbaretuinbouwschool te Utrecht

Deze school telde bij de aanvang van de cursus 44 leerlingen. 7 leerlingen van de derde klasse verwierven het diploma.

Met de aanvulling der leermiddelencollectie werd, voorzover de bergruimte zulks toeliet, voortgang gemaakt.

De huisvesting is nog steeds zeer onvoldoende. Zo is het, door gebrek aan bergruimte, bijv. niet mogelijk leermiddelen van enige omvang aan te schaffen. Ook voor het geven van practica ontbreekt de nodige ruimte. Bij het gemeentebestuur werden stappen ter verbetering gedaan. De volledige medewerking van het gemeentebestuur om tot stichting van een nieuw schoolgebouw te komen, werd toegezegd. De plannen hebben echter nog geen vaste vorm aangenomen. Voorlopig zal evenwel eerst nog moeten worden uitgezien naar een andere tijdelijke huisvesting.

G. A. van Swieten-middelbaretuinbouwschool te Frederiksoord

Deze school telde 69 leerlingen. Bij het eindexamen werd aan 14 kandidaten het eindexamen uitgereikt, terwijl 21 leerlingen der 3e klasse nog niet aan dat examen konden deelnemen, omdat zij in hun praktijkjaar waren. Deze zouden in 1956 eindexamen doen. Zes der gediplomeerden moeten eerst hun militaire dienstplicht vervullen. Eén is geëmigreerd naar Amerika. Eén heeft een betrekking buiten de landbouw aanvaard. De overige gaan in de praktijk van de tuinbouw werken, teneinde de nodige praktische ervaring op te doen om later in staat te zijn leiding te geven.

Met de vernieuwing van de bij de school behorende kassen werd ook dit jaar voortgang gemaakt.

Rijks- en bijzondere tuinbouw(winter)scholen. De belangstelling voor deze scholen was weder zeer bevredigend. Aan in totaal 148 leerlingen der hier bedoelde scholen werd het eindexamen uitgereikt.

Zoals gewoonlijk keerde een groot deel der gediplomeerden in het ouderlijk bedrijf terug. Andere kregen een betrekking op diverse tuinbouwbedrijven, bij gemeentelijke plantsoen-

diensten of bij instellingen op tuinbouwgebied. Weer andere emigreerden, o.a. naar Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, Afrika en Amerika. De animo der afgestudeerden van de school te Boskoop om een werkring in Indonesië te aanvaarden, was dit jaar nihil. Ook vonden enkele gediplomeerden werk bij de plantenziektenkundige dienst te Wageningen. Met de aanvulling en de vervanging van leermiddelen werd voortgang gemaakt. T.a.v. de plaats voor een nieuw gebouw ten behoeve van de school te Aalsmeer werd een beslissing genomen. De plannen kunnen nu verder worden uitgewerkt. De bouw van een 4e leslokaal bij de school te Lisse is nog in voorbereiding. In verband met de omzetting van de school te Boskoop in een 3-jarige zal uitbreiding van het aantal lokalen nodig zijn. De school te Naaldwijk is nog gehuisvest in gehuurde lokalen. Ook de school te Venlo heeft nog een tijdelijke huisvesting. In beide plaatsen worden voorbereidingen getroffen voor de stichting van een nieuw gebouw.

Tuinbouwschool voor meisjes, „Huis te Lande” te Rijswijk (Zh.)

Dit jaar telde deze school 32 leerlingen. De leerlingen van de derde klasse waren van 1 maart tot 1 augustus praktisch werkzaam op verschillende bedrijven en proeftuinen. Het einddiploma der school werd aan 13 leerlingen uitgereikt.

LAGER TUINBOUWONDERWIJS

Lagere tuinbouwscholen

Het aantal dezer scholen bedroeg 60. Nieuwe scholen werden er in het verslagjaar niet opgericht.

Op 1 januari 1955 bedroeg het aantal leerlingen 4453. Het gemiddeld aantal leerlingen per school bedroeg 76,8 (scholen met 1, 2 of 3 klassen werden resp. als $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ en $\frac{3}{4}$ school in de telling opgenomen).

De bouw van nieuwe scholen werd ook in het verslagjaar voortgezet. In vele gevallen werd reeds rekening gehouden met de te verwachten uitbreiding van het programma.

Met de in 1951 aangevangen proef aan een drietal lagere tuinbouwscholen met de instelling van een voorbereidende klasse, waarin zij die zes klassen van de gewone lagere school hebben doorlopen, kunnen worden toegelaten, werd voortgegaan. De met deze klassen opgedane ervaringen zijn tot dusver gunstig. Onafhankelijk van een algemene invoering van voorbereidende klassen zullen bepaalde nieuwe programma-onderdelen ter bevordering van de culturele ontwikkeling en de zelfwerkzaamheid der leerlingen in het leerplan worden opgenomen.

Aan sommige scholen werden tuinbouwvakonderwijzers benoemd teneinde het onderricht nauwer op de praktijk te betrekken.

Tuinbouwvakscholen

Het aantal van deze scholen, waarvoor nog steeds grote belangstelling bestaat, bedroeg op 1 januari 1955 59.

Tuinbouwcursussen

De tuinbouwcursussen die in het verslagjaar werden gegeven, kunnen worden onderscheiden in:

- a. algemene tuinbouwcursussen;
- b. speciale tuinbouwcursussen.

Vergeleken met het vorige cursusjaar is het aantal algemene tuinbouwcursussen enigszins afgenomen. Het aantal speciale cursussen nam eveneens iets af.

OPLEIDING VAN LEERKRACHTEN

Cursussen ter opleiding voor tuinbouwonderwijzer

In het verslagjaar werden cursussen ter opleiding tot tuinbouwonderwijzer gegeven te Frederiksoord, Leeuwarden, Roermond, Bostel, Hoorn, Zutphen, 's-Gravenhage, Utrecht en Geldermalsen.

Van 16 t/m 30 augustus 1955 werden te Wageningen examens gehouden ter verkrijging van de akte tuinbouwkunde i.o. Wederom werd de gelegenheid geboden dit examen in twee gedeelten af te leggen. Het eerste gedeelte omvatte de vakken scheikunde, natuurkunde, plant- en dierkunde, bodemkunde en bemestingsleer; het tweede gedeelte de vakken: groente- en fruitteelt en teelt van siergewassen.

Er waren ook kandidaten die het gehele examen aflegden.

De uitslag van deze examens was als volgt:

	Opge- komen	Terugge- trokken	Afge- wezen	Geslaagd 1e ge- deelte	Geslaagd 2e ge- deelte	Geslaagd gehele examen
Eerste gedeelte	20	—	10	10	—	—
Tweede gedeelte	16	—	5	—	15	—
Gehele examen	25	—	9	2	—	12

Cursussen ter opleiding voor tuinbouwwakonderwijzer

In het verslagjaar werden de examens afgenomen van het algemeen gedeelte van de in 1953 aangevangen cursussen ter opleiding tot tuinbouwwakonderwijzer te Aalsmeer, Roermond, Groningen, Leeuwarden, Zutphen, Geldermalsen, Kesteren, Utrecht, Hoorn, Lisse, Goes, Rotterdam, Naaldwijk, Breda en Bostel.

In totaal namen 256 kandidaten aan deze examens deel; hiervan slaagden er 236.

Ten behoeve van de cursussen ter opleiding voor tuinbouwwakonderwijzer zijn in september en oktober 1955 de bijzondere gedeelten (o.m. voor bloemen-, groente- en fruitteelt) aangevallen. Hieraan namen in totaal 290 leerlingen deel.

Cursussen ter opleiding voor onderwijzer in de bijenteelt

Op 7 april 1955 vond te Wageningen het examen plaats van de in 1954 begonnen cursus ter opleiding voor onderwijzer in de bijenteelt. Aan het examen werd door 8 kandidaten deelgenomen, die alle slaagden.

De rijksbijenteeltconsulent te Tilburg organiseerde in het jaar 1955 aldaar een nieuwe bijenteeltcursus. De cursus begon met 8 deelnemers. Het examen van deze cursus zou in 1956 worden afgenomen.

Cursussen ter opleiding van leerkrachten in de tuinbouwtechniek

Te Wageningen werd in het verslagjaar een cursus ter opleiding van leerkrachten in de tuinbouwtechniek A gegeven. De examens zijn afgenomen op 5 juli 1955, in het gebouw van het instituut voor tuinbouwtechniek te Wageningen. Van de 21 deelnemers, waarmee de cursus was begonnen, hadden 13 de cursus geheel beëindigd. Hiervan hadden zich 12 voor dit examen aangemeld; van hen slaagden er 9. Ook werd in het verslagjaar een cursus ter opleiding van leerkrachten in de tuinbouwtechniek B gegeven. Van de 20 deelnemers, waarmee de cursus begon, namen er 12 deel aan het examen; hiervan slaagden er 9.

Verdere ontwikkeling van de tuinbouw- en tuinbouwwakonderwijzers

Naast de verschillende voor de tuinbouw- en tuinbouwwakonderwijzers georganiseerde excursies naar diverse tuinbouwcentra van het land werden ontwikkelingsdagen gehouden. De deelneming aan deze ontwikkelingsdagen en -cursussen was in het algemeen bevredigend.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS

VERSLAGEN DER INSPECTEURS EN INSPECTRICES

I. LAGER TECHNISCH ONDERWIJS

VERDERE ONTWIKKELING VAN HET I.T.O. VOOR JONGENS

De in 1954 in het leven geroepen drie werkcommissies, t.w. de kerngroep voor onderwijsvernieuwing (door de Bond van verenigingen tot het geven van nijverheidsonderwijs), de werkcommissie r.-k. lager technisch onderwijs (door de Bond voor r.-k. nijverheidsonderwijs) en de protestants-christelijke studiec commissie voor het lager technisch onderwijs (door de Bond van verenigingen voor christelijk nijverheidsonderwijs), die eerst tegen het einde van 1954 met hun werkzaamheden op gang kwamen, hebben zich in 1955 verder ontplooid. In de beginperiode van 1955 gaf zulks nog wel organisatorische moeilijkheden, doordat het verlenen van rijkssubsidie en het toekennen van diensturen aan directeurs en leraren, die bij de arbeid van de werkcommissies betrokken waren, nog niet zo snel geregeld konden worden als in verband met een vlotte gang van zaken wel wenselijk was, maar geleidelijk konden ook deze moeilijkheden worden overwonnen.

De behandeling van voorkomende problemen op wetenschappelijk niveau door de werkcommissies werd mogelijk door de inschakeling van wetenschappelijke instituten. In dit verband werd een nauwe samenwerking tot stand gebracht tussen de algemene werkcommissie en het Nederlands pedagogisch instituut voor het bedrijfsleven, tussen de rooms-katholieke werkcommissie en het gemeenschappelijk instituut voor toegepaste psychologie en tussen de christelijke werkcommissie en het christelijk pedagogisch studiecentrum.

In het verband van de coördinatiecommissie is ook tussen de drie wetenschappelijke instituten eenzelfde samenwerking tot stand gekomen als die tussen de drie werkcommissies.

Een van de eerste taken die door de werkcommissies ter hand werd genomen, was de bestudering van het werk van de commissie-Faber. Het onderzoek en de bestudering van dit werk werden door ieder van de werkcommissies naar eigen aard en inzicht verricht. In een vergelijkende eindbeoordeling kan aldus t.z.t. objectief worden nagegaan welke waarde aan het werk van de genoemde commissie kan worden toegekend.

Hoewel het werk der commissie-Faber naar buiten in 1955 vrijwel geheel is beëindigd, met uitzondering van de levering van leerstof aan scholen, werd intern veel aandacht besteed aan de concipiëring van het rapport, waarmede reeds eind 1954 een begin was gemaakt. Medio 1955 was van ieder van de leden die in dezen een opdracht hadden gekregen, de kopij binnen en kon een begin worden gemaakt met samenbundelen, hergroeperen, rangschikken en eventueel wijzigen van de verkregen kopij. Dit werk werd door de redactiecommissie, bestaande uit de voorzitter, de secretaris en enkele leden, ter hand genomen. Het bleek niet zo eenvoudig te zijn de op papier gezette meningen en gedachten van zoveel leden, met de onvermijdelijke dubbelures, tot een leesbaar geheel om te werken. Van het oorspronkelijke voornemen om het rapport eind 1955 te doen verschijnen, kwam dan ook niet veel terecht

en men was zelfs eind 1955 nog maar juist met de tekst in eindvorm gereed. Aan de fotografische verzorging en de verdere lay-out van het geheel moest in feite nog worden begonnen.

BIJZONDERE VOORZIENINGEN

a. Technisch onderwijs aan zwakbegaafden

Tot de leerlingen die thans lager technisch onderwijs volgen, behoort een vrij groot percentage dat tengevolge van tekorten in intellectuele begaafdheid niet in staat is de lagere technische school met vrucht te doorlopen. De algemeen vormende en exacte schoolvakken zijn voor deze leerlingen een groot struikelblok en ook bij de theoretisch-technische en de praktijkvakken liggen de eisen en het tempo dikwijls te hoog. Daarnaast moet nog een groep van leerlingen worden genoemd, die niet op het niveau van de leerlingen van de zesde klas der lagere school konden komen en die tot op heden van iedere vorm van vervolgonderwijs verstoken zijn. Allengs werd ingezien, dat voor deze leerlingen een speciale vorm van aangepast onderwijs moest worden ontwikkeld. Door het gemeentebestuur van Breda werd in dezen reeds in 1953 het initiatief genomen en werd aan de gemeentelijke lagere technische school als zelfstandig experiment een afdeling voor zwakbegaafde leerlingen verbonden. Hoewel de werkcommissies der drie zuilen ieder voor zich voornemens zijn dit probleem ter hand te nemen, is door de rooms-katholieke werkcommissie reeds direct met de bestudering van dit probleem een aanvang gemaakt en zijn stappen ondernomen om deze nieuwe vorm van technisch onderwijs aan de hand van enkele experimenten zo goed mogelijk te ontwikkelen. De voorbereidingen voor deze experimenten waren eind 1955 reeds in een vergevorderd stadium.

b. Technisch onderwijs aan blinden

De resultaten die in Engeland met het geven van technisch onderwijs aan volwassen blinden werden bereikt, waren voor de directeur van het blindeninstituut te Huizen aanleiding tot een initiatief om ook aan blinde leerlingen op meer jeugdige leeftijd technisch onderwijs te geven. In nauwe samenwerking met het bestuur van de technische school te Bussum en de inspectie van het nijverheidsonderwijs werd na een studiereis naar het Training Centre, uitgaande van het Ministry of Labour, te Letchworth, besloten deze wel bijzonder moeilijke vorm van lager technisch onderwijs in Nederland tot ontwikkeling te brengen.

LEERBOEKEN EN UITGEVERS

Het contact met de uitgevers van technische schoolboeken voor het l.t.o., dat reeds in 1954 tot stand is gekomen, ontwikkelde zich in 1955 verder. Met name werden vooral ten aanzien van de continuïteit inzake de verstrekking van moderne leerstof afspraken gemaakt met de commissie-Faber. Teneinde de aanlopmoeilijkheden voor de uitgevers op te vangen, werd in gemeenschappelijk overleg besloten, dat medio 1956 nieuwe leerstof op de markt zou worden gebracht en wel de leerstof voor het voorbereidend technisch onderwijs en voor het daarop volgende leerjaar de leerstof voor de vakafdelingen hout en metaal. Het daarop aansluitende leerjaar, nl. het derde leerjaar van de driejarige cursus, zou nog geheel door de

commissie-Faber worden verzorgd. Conform deze afspraken werden door de uitgevers de verschillende leerstofteams aan het werk gezet.

APPLICATIECURSUSSEN VOOR LERAREN

Dank zij de hiertoe van het Ministerie van Economische Zaken ontvangen financiële hulp konden de applicatiecursussen ten behoeve van leraren bij het l.t.o. voor jongens, in de zuidelijke sector in 1953 begonnen en in 1954 voortgezet, nu aan alle leraren bij het n.o. worden gegeven. De oorspronkelijke initiatiefneemster, de Stichting l.n.o. in de bisdommen Breda en Den Bosch, die door middel van het gemeenschappelijk instituut voor toegepaste psychologie de applicatie voor de rooms-katholieke leraren in het zuiden des lands verzorgde, stelde onmiddellijk alle opgedane ervaringen alsmede de complete cursus ter beschikking van de instituten, die in de algemene en in de prot.-christelijke sector deze taak op zich zouden nemen. In nauw overleg tussen de drie instituten werd nu ook een organisatie opgebouwd voor de leraren der scholen boven de Moerdijk. Deze organisatie omvatte niet alleen de applicatiecursussen voor de leraren, maar ook het vervolg daarop, nl. vijf dagbijekomsten (met tussenpozen van één tot drie weken) aan elk der scholen, waarvan de leraren gezamenlijk aan een applicatiecursus hadden deelgenomen. Deze bijeenkomsten stonden onder leiding van de docenten der applicatiecursussen. Bovendien werden cursussen voor discussieleiders ontworpen, die beoogden de onderwijsvernieuwing in de school voort te zetten.

AUDIO-VISUELE HULPMIDDELEN

De door het Technisch Film Centrum voor een groot aantal lagere technische scholen beschikbaar gestelde filmstrook- en geluidsfilmprojectoren maakten het noodzakelijk, dat het efficiënt gebruik van deze leermiddelen door de betrokken leraren werd aangeleerd. Hoewel hieraan in het raam van de ontworpen cursus niet veel tijd kon worden besteed, werd het wel wenselijk geacht althans een eerste stap in deze richting te doen. Met toestemming van de minister werd door de commissie-Faber de benodigde apparatuur, zoals projectoren, recorders enz., aan elk der instituten in bruikleen gegeven.

INHOUD APPLICATIECURSUS

Ter toelichting volgt hierna een overzicht van de inhoud van de genoemde applicatiecursus. Kort geleden is een begin gemaakt met het geven van een aantal bijscholingscursussen voor leraren van een lagere technische school. Deze vinden niet plaats in de vorm van een middag- of avondbijeekomst, maar de cursisten worden eerst een week bij elkaar gebracht in een conferentieoord en daarna worden per school nog enkele vervolgdagen gehouden. In deze cursussen worden diverse onderwerpen aan de orde gesteld die voor de leraren van belang zijn. De onderwerpen zijn gekozen op grond van de ervaringen met een experimentele cursus, die enkele jaren geleden aan een zestal leraren gegeven werd. In de vervolgbijekomsten van deze cursus, waaraan ook verscheidene directeurs van lagere technische scholen deelnamen, werden in onderling overleg de belangrijkste onderwerpen bepaald. Daarbij werd hulp verleend door de heer Faber, enkele andere leden van zijn commissie en inspecteurs van het n.o.

Wij vertrouwen dan ook, dat deze onderwerpen inderdaad van belang zullen blijken te zijn voor alle leraren en wij leggen de lezer hierbij het programma voor, zodat hij niet in het onzekere hoeft te verkeren omtrent de bedoelingen en de opzet van de cursus die hij zal kunnen volgen.

Inleiding

In het algemeen kan worden gesteld, dat men ook in de kringen van het n.o. behoefte gevoelt aan verdere scholing van de aan de lagere technische scholen docerende leraren. Met name is dat het geval t.a.v. de didactiek en de pedagogiek. De ontwikkeling van deze wetenschappen is gedurende de laatste jaren zó snel verlopen, dat er nu verscheidene nieuwe methodieken zijn, die ook bij het onderwijs met succes kunnen worden ingevoerd. Juist nu is daarvoor het tijdstip gunstig, omdat deze bijscholing dan kan aansluiten bij de didactische hervorming die door de commissie-Faber wordt nagestreefd en die bij de leraren wel algemeen bekend zal zijn.

Ter vermindering van overbelasting zal het programma van deze bijscholing beperkt blijven tot de meest wezenlijke terreinen, nl.: de *didactiek*, de *pedagogiek* en de *psychologie*, deze laatste echter alleen voorzover zij voor het begrijpen van de didactische en pedagogische problemen nodig is.

Programma

De didactiek zal hoofdzakelijk zijn bij de cursus van een week, terwijl de pedagogische aspecten op de vervolgbijeenkomsten op de scholen het hoofdthema zullen vormen, en wel omdat bij de behandeling van de didactiek niet enkel theoretische problemen zullen worden besproken, maar ook enkele moderne technieken zullen worden geïntroduceerd. Daarvoor is contact met alle leraren een eerste vereiste, reden waarom deze stof uitsluitend in kleinere groepen moet worden behandeld.

Blijkens onze ervaringen met de experimentele cursus zijn de bedoelde technieken ook voor het n.o. veelbelovend, al zijn zij oorspronkelijk ontworpen ten behoeve van de bedrijven. In deze eerste week zal daarom behandeld worden de methode van de werkontleding en werkinstructie, die enkele jaren geleden door het bedrijfsleven in ons land werd geïntroduceerd onder de naam „bedrijfskadertraining”. Uiteraard zal deze methode worden aangepast aan de eisen die de school stelt en die ondanks alle overeenkomsten niet dezelfde zijn als die van het bedrijf.

Daarnaast zal ook de verbetering van de methode worden behandeld, die een voortzetting is van de werkinstructiemethode en die voor het instrueren eveneens van groot belang is. Het gaat er hierbij niet om deze methoden zonder meer over te nemen, maar zij zullen worden gebracht in een didactisch kader, terwijl ook aan de algemene didactische vorming aandacht zal worden besteed. Hierbij zal bijv. de klassikale instructie tegenover de zojuist genoemde individuele instructiemethoden worden geplaatst. Wat wij hopen te bereiken is dus ook niet, dat de leraren die aan de cursus deelnemen, daarna deze methoden blindelings zullen gaan toepassen. De bedoeling is een beter inzicht te verschaffen in de achtergrond van het instrueren, de verschillende kritieke punten die zich daarbij voordoen, te leren zien, deze

te vergelijken met de eigen ervaringen en zo tot een meer doelbewuste instructiemethode te komen. Daarom zal als achtergrond hiervoor het leerproces ook psychologisch worden onderzocht, zodat de leraren zelf zullen zien hoe en waarom deze methode is ontworpen.

Het doel van deze eerste week laat zich dus het beste omschrijven als het geven van inzicht in de stand van zaken rond de didactiek, zowel wat betreft de individuele als de klassikale instructie. Uit de vergelijking van beide zal een verbetering van beide door eigen werkzaamheid van de cursisten moeten voortkomen. De psychologie zal hierbij alleen dienen als achtergrond en een analyse van het leerproces leveren, met daarbij een behandeling van die factoren welke het leerproces gunstig of ongunstig kunnen beïnvloeden.

Het tweede gedeelte van de cursus zal zich richten op de *pedagogische* taak van de leraar. Daarbij zullen dus ook onderwerpen aan de orde komen als de psychologie van de leraar, belicht vanuit de achtergrond der ontwikkelings- en puberteitpsychologie. Er zal gesproken worden over moeilijke leerlingen, over groei en ontwikkeling van het klasverband en over de invloed die het klasverband op de prestaties der individuele leerlingen kan uitoefenen. Deze stof kan beter dan de didactische in grotere groepen behandeld worden, al zullen ook hierbij de groepen nooit groter mogen zijn dan 20 leraren. Het is echter niet de bedoeling om bij deze onderwerpen de stof vanuit de theorie te benaderen. Ook hierbij staat de praktische bruikbaarheid van de kennis op het eerste plan.

Programma voor de eerste week

Maandag: Inleiding.

Didactische aspecten van de vakopleiding. Het leerproces.

Dinsdag en woensdag: Werkontleding en werkinstructie.

Analyse van de leerstof aan de hand van voorbeelden, om de leraar met het ontleden van werk en leerstof vertrouwd te maken.

Donderdag: Pedagogische aspecten van de vakopleiding, voortvloeiend uit de psychologie van het leerproces, o.a. het wekken van belangstelling, de zelfwerkzaamheid, enz.

Vrijdag: Methodenverbetering, vooral om de aandacht te vestigen op de analyse van het werk naar de wezenlijke en de onbelangrijke onderdelen, om te leren ondoordachte fouten en minder goede details in de werkwijze op te sporen, te analyseren en te verbeteren. Dit wordt vooral behandeld met het oog op de analyse van het werk der leerlingen en de verbetering van de gevolgde methode.

Zaterdag: Samenvatting en einddiscussie over de stof der gehele week.

Vorm der lessen

De lessen worden gegeven in discussievorm, daar het niet de bedoeling is de leraren in enkele lessen weer een nieuwe hoeveelheid kennis bij te brengen en het onderwijs door het invoeren van nieuwe theorieën nog gecompliceerder te maken.

De leidende gedachte is, de ogen der leraren nog eens opnieuw te openen voor de mogelijkheden die in de vakopleiding zelf liggen voor een effectiever maken van het onderwijs. Daarom zal men via de discussiemethode de leraren zelf actief inschakelen en voortbouwen op de praktische kennis die ieder van hen heeft, om zo een betere verwerking van de stof mogelijk te maken. Men zal de theoretische achtergrond nooit mogen verwaarlozen en daarom heeft deze in de cursus ook een eigen plaats, maar de theorie is alleen vruchtbaar wanneer zij wordt gecombineerd met de praktische ervaringskennis, die men in de praktijk steeds in ruime mate verwerven kan.

VERVANGINGSCENTRALE

Het was te voorzien dat het geven van de applicatiecursussen voor de betrokken scholen moeilijkheden zou opleveren inzake de vervanging van de leraren, die voor een week van hun normale onderwijstaak moesten worden ontheven. Teneinde dit probleem zo goed mogelijk op te lossen, werd een *vervangingscentrale* in het leven geroepen, waarvan het administratieve centrum werd verbonden aan de l.t.s. te Hilversum, en dat door een uitstekende leiding en beheer van de directeur en het medewerkende personeel aldaar weldra, zoal niet geheel, dan toch voor een groot deel, kon voorzien in de landelijke behoefte aan vervangende leraren.

BEREKENING VAN DE BENODIGDE PRAKTIJKLOKALEN EN -LESSEN VOOR DE AFDELING METAAL-BEWERKEN VAN LAGERE TECHNISCHE SCHOLEN

Het streven om de klassebezetting op te voeren teneinde zoveel mogelijk jongens van een opleiding te laten profiteren, wordt begrensd door twee factoren, nl. 1. het maximale aantal leerlingen dat toelaatbaar wordt geacht in een theorielokaal en tekenzaal; 2. het maximale aantal leerlingen dat met vrucht onderricht kan ontvangen in een bepaald praktijklokaal.

De tegenwoordige theorielokalen met 64 m^2 (8 bij 8 m) vloeroppervlak bieden een aanvaardbare ruimte voor 30 leerlingen, ieder voorzien van een schrijftafeltje met stoel, zoals door de Nederlandse normalisatiecommissie werd vastgesteld. Het getal 30 voor het aantal leerlingen in een theorielokaal wordt algemeen als een maximum gezien.

De tekenzalen worden vastgesteld met een vloeroppervlak van 96 m^2 (12 bij 8 m) om eveneens ruimte te bieden aan 30 leerlingen, elk voorzien van een verstelbare tekentafel. Ook hier wordt het getal 30 als een maximum gezien.

Indien men echter aan 30 leerlingen gelijktijdig in een praktijklokaal onderricht wil geven, stuit men op moeilijkheden. De machinebankwerkerij bevat een inventaris welke voor het algemene leerjaar reeds een aantal kostbare machines bevat. De machinebankwerkerij voor het laatste leerjaar bevat zelfs een zeer kostbare outillage.

Het onderricht aan deze machines vereist een voortdurende oplettendheid van de leraar, reden waarom hij geen groot aantal leerlingen in zijn lokaal kan hebben. De weinige uren welke beschikbaar zijn voor plaatwerken, smeden en lassen, vereisen een intensieve instructie, waarom eveneens geen groot aantal leerlingen in het praktijklokaal gewenst is. Om deze reden laat men in bankwerkerij en plaatwerkerij liefst niet meer dan 22, in een smederij niet meer dan 16 en in een lasserij niet meer dan 9 leerlingen toe.

In verband met deze aantallen leerlingen en de daarvoor benodigde outillage behoeven de praktijklokalen verschillende afmetingen. In normale gevallen heeft een bankwerkerij 144 m² (8 bij 18 m), de plaatwerkerij en de smederij elk 96 m² (8 bij 12 m) en de lasserij 64 m² (8 bij 8 m) vloerooppervlak. De moeilijkheden die bij de samenstelling van de lesrooster optreden, kunnen aangetoond worden met het volgende voorbeeld.

Een groep van 27 leerlingen moet 4 lessen in plaatwerken en 2 lessen in smeden per week ontvangen. Men plaatst hiervan 14 leerlingen in de plaatwerkerij en de overige 13 in de smederij, hetgeen mogelijk is gedurende 2 lestijden. Waar blijft men echter met de 13 leerlingen gedurende de overige 2 lessen in plaatwerken?

Dezelfde groep van 27 leerlingen moet les in bankwerken ontvangen, terwijl de leraar zijn handen vol heeft om aan 20 leerlingen degelijke instructies te geven.

Eenzijds zal met het oog op theorie- en tekenlessen het aantal leerlingen vrij groot en anderzijds met het oog op de praktijklessen vrij laag gehouden moeten worden.

Een oplossing kan gevonden worden door leerlingen in groepjes aan de bankwerkerijen te onttrekken voor de lessen in lassen, vuur- en plaatwerken.

Een uitgewerkt voorbeeld toont de mogelijkheid daarvan aan.

Een school met verschillende vakrichtingen heeft o.a. 4 tweedejaars- en 3 derdejaarsklassen bankwerken. Het aantal lessen per week is als volgt:

Praktijklessen in 2e leerjaar

bankwerken	13
plaatwerken	4
smeden	2

Praktijklessen in 3e leerjaar

bankwerken	14
plaatwerken	2
smeden	2
lassen	2

Indien men een aantal groepjes leerlingen bij toerbeurt voor totaal 6 lessen uit de bankwerk-klas haalt, moet de gehele klas 6 lessen langer per week in de bankwerkerij blijven, waardoor iedere leerling het juiste aantal lessen ontvangt.

Veronderstel dat de eerste klassen 30 en de tweede klassen elk 27 leerlingen tellen.

Het totale aantal leraarlessen in bankwerken bedraagt:

$4 \text{ (eerste klassen)} \times (13 + 6 \text{ lessen per week}) + 3 \text{ (tweede klassen)} \times (14 + 6 \text{ lessen per week}) = 136 \text{ l/w;}$ hiervoor zijn 4 bankwerkerijen nodig en 4 leraren, elk met 34 l/w.

Het totaal aantal leerlinglessen in plaatwerken bedraagt:

$4 \text{ (eerste klassen)} \times 4 \text{ (l/w)} \times 30 \text{ (l.l.)} + 3 \text{ (tweede klassen)} \times 2 \text{ (l/w)} \times 27 = 642.$

Wanneer hiervoor aan de gezamenlijke bankwerkerijen ± 18 leerlingen onttrokken worden, heeft de leraar in plaatwerken $642 : 18$ of rond 36 l/w.

Het totaal aantal leerlinglessen in smeden bedraagt:

$4 \times 2 \times 30 + 3 \times 2 \times 27 = 402.$

Wanneer hiervoor aan de gezamenlijke bankwerkerijen ± 16 leerlingen worden onttrokken, heeft de leraar in smeden $402 : 16$ of rond 25 l/w.

Het totaal aantal leerlinglessen in lassen bedraagt $3 \times 2 \times 27 = 162.$

Wanneer hiervoor aan de gezamenlijke bankwerkerijen ± 7 leerlingen worden onttrokken, heeft de leraar in lessen 162 : 7 of rond 23 l/w.

In totaal worden aan de 4 bankwerkerijen maximaal $18 + 16 + 7 = 41$ leerlingen onttrokken ofwel gemiddeld ongeveer 10 leerlingen.

Bij een goede planning onttrekt men aan de 4 bankwerkerijen:

25 leerlingen gedurende 15 lessen;

23 leerlingen gedurende 4 lessen;

34 leerlingen gedurende 17 lessen;

41 leerlingen gedurende 4 lessen.

Indien het aantal lessen per klas en per week 40 bedraagt en de helft daarvan aan theorie- en tekenlessen wordt besteed, verkrijgt men volgens bovenstaande methode dat 50 % van de lessen gegeven wordt aan goed gevulde klassen en de overige 50 % aan groepen met aantallen leerlingen, overeenkomstig de eisen van het praktijkonderwijs in de verschillende praktijklokalen.

BENELUX-CONFERENTIE OVER HET TECHNISCH ONDERWIJS

In het kader van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord werd van 25-30 april 1955 in hotel „Klein Zwitserland” te Heelsum een conferentie gehouden van Belgische en Nederlandse inspecteurs van het nijverheidsonderwijs en directeurs van nijverheidsscholen over het onderwerp „Heroriëntatie van het technisch onderwijs in Nederland”, onder leiding van de inspecteur van het n.o. ir. H. M. van der Maas. Van Belgische zijde werd hieraan deelgenomen door 20 personen, onder wie de heer A. Dewit, inspecteur-generaal. Van Nederlandse zijde bedroeg het aantal deelnemers eveneens 20.

Gedurende de vijf conferentiedagen werd de heroriëntatie van het technisch onderwijs in Nederland door sprekers uit de verschillende sectoren van dit onderwijs behandeld, waarna uitvoerig over de behandelde onderwerpen werd gediscussieerd. Achtereenvolgens kwamen op de conferentiedagen de volgende onderwerpen aan de orde:

25 april: „Het onderwijs in Nederland”; spreker: mr. ir. M. Goote.

26 april: „Heroriëntatie bij het lager technisch onderwijs”; spreker: R. Ph. Hennequin.

27 april: „Het leerlingstelsel en de heroriëntatie”; spreker: ir. G. H. J. M. Moerkerk.

28 april: „Preadvies over het uitgebreid technisch onderwijs”; spreker: ir. G. J. Slot.

29 april: „De heroriëntatie van het middelbaar technisch onderwijs”; spreker: ir. J. W. Niernans.

De inleidingen met discussie hadden telkens in de morgenuren plaats. In de middagen werden excursies gemaakt naar enkele technische scholen te Utrecht en Enschede, bedrijven en museums.

De gehele conferentie verliep in een bijzonder goede sfeer. De verwachting mag worden uitgesproken, dat dit contact met onze zuidelijke collega's zal uitgroeien tot een blijvende en vruchtdragende vorm van samenwerking en gedachtenwisseling op het terrein van het technisch onderwijs.

II. UITGEBREID TECHNISCH ONDERWIJS

Evenals in het vorige jaarverslag wordt ook in dit verslag onderscheid gemaakt tussen twee groepen van scholen voor u.t.o.: de uitgebreid technische scholen van *algemene richting* en de uitgebreid technische scholen voor *speciale beroepen*.

De eerste groep scholen geeft algemeen technisch onderwijs, dat verdeeld is in een vijftal afzonderlijke afdelingen: bouwkunde, werktuigkunde, elektrotechniek, weg- en waterbouwkunde en autotechniek; dit onderwijs is niet gericht op een speciaal beroep. De scholen van de tweede groep hebben een leerplan dat duidelijk gericht is op een speciaal beroep. Voorbeelden van deze groep zijn de patroonsopleidingen aan de grafische scholen te Amsterdam en Utrecht, de horlogemakerscholen, de opticiënopleiding, de vakschool voor goud- en zilversmeden, de nationale schildersscholen.

UITGEBREID TECHNISCHE DAGSCHOLEN VAN ALGEMENE RICHTING

Bij een bespreking van de algemene uitgebreid-technische dagscholen valt al dadelijk te vermelden, dat zij flink in aantal zijn toegenomen. Dit jaar zijn er 5 nieuwe scholen gestart, nl. te Alkmaar, Eindhoven, Emmen, 's-Hertogenbosch en Roermond. Het aantal dagscholen is daarmee gestegen tot 16.

Zoals reeds vermeld zijn er 5 studierichtingen; geen van de scholen heeft echter alle afdelingen. De school te 's-Gravenhage heeft er vier (autotechniek niet); de andere scholen hebben er op z'n hoogst drie. In de aanvang hebben de scholen niet meer dan twee afdelingen.

In het algemeen is het aantal leerlingen per school nog betrèkkelijk gering. De scholen te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage behoren tot de uitzonderingen; zij tellen ongeveer 400 leerlingen.

Van de overige scholen blijft het leerlingenaantal na 3 of 4 jaar nog beneden de 200. De oorzaak van de langzame groei der schoolbezetting is niet te zoeken in een onvoldoende spreiding der scholen; met 16 scholen toch is de spreiding reeds groot te noemen. Veeleer moet de verklaring worden gezocht in de nog onvoldoende belangstelling bij de leerlingen, die uit het ulo moeten komen. De belangstelling bij de abiturienten der lagere technische school is voldoende, doch hier zijn alleen de uitblinkers in staat het uitgebreid technisch onderwijs te volgen. Het laat zich aanzien, dat de recrutering van leerlingen uit het lager technisch onderwijs ook in de toekomst beperkt zal blijven. Uit de uloscholen zouden echter heel wat meer leerlingen toegelaten kunnen worden dan thans het geval is. De belangstelling bij de uloleerlingen zal zeker toenemen, zodra de betekenis van dit onderwijs voldoende wordt gewaardeerd, d.w.z. zodra gebleken is, dat de uitgebreid technische school een goede basis vormt voor een succesvolle loopbaan. Maar daarvoor zijn de scholen nog te jong. Het aantal abiturienten dat het bedrijfsleven is binnengetreten, is nog zeer klein; de meeste zijn nog in militaire dienst. De twee scholen in Amsterdam maken hierop een uitzondering.

Het is verblijdend te constateren, dat de belangstelling voor het u.t.o. bij het bedrijfsleven niet te wensen overlaat. Dit blijkt bijv. bij de vele aanvragen voor nieuwe scholen. Na een aanvankelijke twijfel aan de mogelijkheden van de u.t.s. ziet men thans in dit onderwijs de oplossing voor de toenemende behoefte aan lager kader.

In september van dit jaar werd voor het eerst een *praktijkjaar* in het schoolprogramma opge-

nomen. Dit is een praktische tewerkstelling in fabrieken en werkplaatsen, welke volgt op het laatste studiejaar in de school en nadat een schoolexamen met goed gevolg is afgelegd. De scholen waar de leerlingen aan dit praktijkjaar waren toegekomen, hadden de aangename ervaring dat vele bedrijven grote bereidwilligheid toonden om de practicanten op te nemen. Het praktijkjaar is een overgang naar de maatschappij en het beroep. Het jaar wordt in 3 of 4 perioden verdeeld, waarbij elke periode door de leerling telkens in een ander bedrijf wordt doorgebracht. Gedurende dit jaar staat de leerling onder leiding van een contactleraar, een daarvoor aangewezen leraar van de school. De drie- of viervoudige wisseling geeft de leerling meerzijdige ervaring bij de confrontatie met de praktijk van het bedrijfsleven. Zij biedt hem bovendien keuzeterrein en daarmede de mogelijkheid om dat bedrijf en die bedrijfsrichting te kiezen welke hem het beste zullen passen in zijn toekomstige loopbaan.

Op het moment dat dit verslag wordt geschreven, is reeds gebleken dat het praktijkjaar voor de leerlingen van bijzonder groot belang is. Het systeem zou gekenschetst kunnen worden als een rustige en tegelijk rechte weg naar de volwassenwording. Bij de eerste tewerkstelling komen vaak aanpassingsmoeilijkheden voor; in die gevallen blijkt de contactleraar een onmisbare figuur te zijn.

Op 16 september werd opgericht de Vereniging van uitgebreid technische scholen in Nederland (V.U.T.S.). Haar doel is de gemeenschappelijke behartiging van de belangen van het u.t.o. in de ruimste zin van het woord.

Ook dit jaar manifesteerde zich de onderlinge samenwerking tussen directeuren en leraren van de u.t.o.-scholen in periodieke samenkomsten. Vooral de directeuren en leraren van nieuwe scholen stellen deze contacten zeer op prijs, door kennis te nemen van de ervaring van oudere collega's.

UITGEBREID TECHNISCHE DAGSCHOLEN VOOR SPECIALE BEROEPEN

Bij de uitgebreid technische scholen voor speciale beroepen is het aantal gesubsidieerde scholen met één uitgebreid. Dit jaar werd nl. subsidie verleend aan de vakschool voor maalterij en bakkerij, welke is ondergebracht in het station voor maalterij en bakkerij te Wageningen. De school voor de grafische vakken in Utrecht, die in het vorige verslagjaar een omvangrijke verbouwing en herstelling onderging, verkreeg dit jaar een installatie voor offsetdruk. Met een uitgebreide verbouwing en herstelling van de Amsterdamse grafische school werd dit jaar een aanvang gemaakt. Tijdens de werkzaamheden, die twee jaar zullen duren, blijft men in het gebouw onderwijs geven.

UITGEBREID TECHNISCHE AVONDSCHOLEN

Het aantal avond-u.t.o.-scholen is tot 11 gestegen, doordat een school te Hilversum subsidie verkreeg. Dit is een van de drie scholen die verbonden zijn aan een hogere technische school; deze stellen hogere toelatingseisen en worden ter onderscheiding industrie-avondscholen genoemd.

Door de leerplancommissie u.t.o. werd voor de avond-u.t.o.-scholen een leerplan ontworpen, dat waarborg biedt voor een onderwijs, gelijkwaardig aan dat van een dagschool voor u.t.o. Dit leerplan werd aan de minister ter goedkeuring aangeboden.

III. MIDDELBAAR KUNST- EN KUNSTNIJVERHEIDSONDERWIJS

ALGEMEEN

In april 1955 heeft de Vereniging van middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen (V.M.K.S.) de staatssecretaris een rapport aangeboden, waarin antwoord werd gegeven op een aantal vragen, door de staatssecretaris aan genoemde vereniging gesteld.

In dit rapport werd nog eens duidelijk het doel van de m.k.n.s.'en gesteld, nl.: „het geven van een verantwoorde opleiding voor het vormen van daartoe aanleg bezittende personen tot ontwerper en ontwerper-uitvoerder op het gebied van de gebonden kunsten en tot vrije kunstenaar”.

Het is de bedoeling van de opleiding dat de afgestudeerden van deze scholen een zodanige grondslag hebben verkregen dat zij hierop in de maatschappij zelf kunnen voortbouwen.

Het rapport werd de staatssecretaris aangeboden bij de opening van een tentoonstelling van het gezamenlijke werk van de m.k.n.s.'en in het gemeentemuseum te 's-Gravenhage.

Uit de doelstelling voor de m.k.n.s. vloeit voort dat het onderwijs niet algemeen kan zijn, doch moet worden gegeven in afdelingen.

Aan de meeste m.k.n.s.'en zijn enige van de volgende afdelingen verbonden: tekenen en schilderen; boetseren en beeldhouwen; reclame en publiciteit; decoratieve kunsten; mode; binnenhuiskunst.

Hierbij valt op te merken dat de door de scholen gebruikte nomenclatuur niet geheel gelijk is. De selectie bij de toelating is voor deze scholen zeer moeilijk. De selectie moet dan ook plaatsvinden gedurende de studie, voornamelijk in het eerste studiejaar, waarbij tevens kan worden nagegaan voor welke vakrichting de leerling het meest geschikt is.

De resultaten van de in 1955 gehouden eindexamens waren goed. De plaatsing van de afgestudeerden was bevredigend. Nog steeds is geen volledige overeenstemming bereikt t.a.v. de gelegenheid voor afgestudeerden der middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen om zich zelfstandig te vestigen.

In september 1954 werd de *dagschool voor industriële vormgeving* te Eindhoven geopend. Daar noch in Nederland noch in het buitenland voor deze school een voorbeeld is te vinden, moet zij haar eigen weg zoeken. Dat daarvoor veel overleg met de bedrijven en met reeds gevestigde industriële vormgevers nodig is, is duidelijk.

Op 1 oktober 1955 werd aan de middelbare kunst- en kunstnijverheidsavondschool te Utrecht een aanvang gemaakt met de lessen in de afdelingen publiciteit en binnenhuiskunst. Het aantal leerlingen van deze afdelingen was bevredigend.

Aan de middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen te Amsterdam en 's-Gravenhage zijn afdelingen verbonden voor de opleiding tot *tekenleraar*. Deze opleidingen houden zich voornamelijk bezig met de voorbereiding voor de akte handtekenen i.o., de m.o.-akten (MA, MB, MC), hand- en lijntekenen en enkele n.o.-akten.

De resultaten van deze opleidingen waren bevredigend.

Van groot belang voor het onderwijs aan de m.k.n.s.'en is het bezoek aan museums, verzamelingen op kunstgebied en tentoonstellingen. Alle scholen hebben aan dit onderdeel veel aandacht besteed.

Aan verschillende scholen werden ook dit jaar weer werkweken voor „buiten werken” georganiseerd. De resultaten van dit buiten werken, blijkende uit het tentoongestelde werk gedurende deze werkweken gemaakt, waren zeer goed. Huisvesting en outillage der scholen blijven grote aandacht vragen.

SCHOLEN VOOR DE OPLEIDING VAN LERAREN BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS

De opleiding van goede, goed voor hun taak voorbereide leraren moet voor het lager technisch onderwijs van het grootste belang worden geacht. Aan het Nederlands genootschap voor de opleiding van leraren bij het lager technisch onderwijs komt grote lof toe wegens het feit dat het de herziening van de opleiding van leraren voor het l.t.o. met grote energie ter hand heeft genomen. Nu die herziening haar voltooiing nadert en blijkt van welk een groot belang zij is, zowel voor de gegadigden voor de n.o.-akten als voor het l.t.o., is een woord van dank aan het genoemde genootschap zeer zeker op zijn plaats.

Nu de opleiding goed is geleed in een basisopleiding, een voortgezette opleiding, een afsluitende opleiding en een opleiding voor het pedagogisch getuigschrift, is zij meer doeltreffend geworden en kan en moet ook meer aandacht geschonken worden aan een eigenlijke vorming van de leraar.

Zoals in de vorige verslagen reeds werd opgemerkt kan de afsluitende opleiding gevolgd worden zowel aan de avondscholen als aan de dagschool te Rotterdam. Herhaald moet echter worden dat de afsluitende opleiding het best kan worden gevolgd aan de dagschool te Rotterdam. Aan deze school toch wordt naast de praktische, de theoretische en de theoretisch-technische vorming veel aandacht besteed aan de didactiek en de methodiek. Bovendien is aan deze school een internaat verbonden, waardoor het mogelijk is ook veel aandacht te besteden aan de algemene en culturele vorming van de a.s. leraren.

CURSUSSEN VOOR VOORTGEZET EN HOGER BOUWKUNSTONDERWIJS (V.B.O. EN H.B.O.). CURSUS IN KERKELIJKE ARCHITECTUUR

Het jaar 1955 geeft geen aanleiding tot het maken van bijzondere opmerkingen.

Er wordt aan de cursussen voor v.b.o. en h.b.o., die de opleiding tot architect vanuit de praktijk beogen, in het algemeen zowel door de leerlingen als door de docenten hard en met toewijding gewerkt. Dit betekent voor de leerlingen dat zij zich, daar zij overdag in de praktijk werkzaam zijn, avond aan avond aan de studie moeten wijden. Dat vooraanstaande architecten zich, ondanks hun veelal drukke werkkring, als docent beschikbaar stellen en daardoor medewerken aan de vorming van hun a.s. collega's en opvolgers, stemt tot dankbaarheid. Ook dit jaar traden de leden van de opleidingsraad bij de beoordeling van de eindprojecten weer op als geïmmiteerde voor de minister. Hierdoor wordt het contact van de cursussen met de opleidingsraad sterk bevorderd. Door dit contact en door het goede contact van de cursussen onderling kan een goed niveau van de cursussen worden bepaald en gehandhaafd. Jaarlijks, na afloop van de eindbeoordelingen, wordt in de academie van bouwkunst te Amsterdam een bespreking gehouden, waaraan door bestuursleden en de directeuren der

cursussen alsmede de leden van de opleidingsraad wordt deelgenomen. Daarbij worden van elke cursus het beste en het minst geslaagde eindproject tentoongesteld en vindt een onderlinge vergelijking plaats. Ook door deze maatregel wordt het werk van de cursussen ten zeerste bevorderd.

Meer en meer komt men tot de overtuiging dat het eigenlijk onjuist is dat er voor architecten die vanuit de praktijk zijn gevormd, twee diploma's zijn.

Het is verleidelijk te spreken van de „bouwkunst van alle dag” en daarbij te denken dat daarvoor de „architect, diploma v.b.o.” goed genoeg is, en dat het ontwerpen van grotere, voornamere gebouwen moet worden opgedragen aan de „architect, diploma h.b.o.”.

Dit is echter onjuist. Een architect moet een „architect” zijn. De huidige toestand moet worden gezien als een overgangsfase en er moet worden gestreefd naar het instellen van één architectdiploma. Wordt daarvoor het huidige niveau van het v.b.o. niet hoog genoeg geacht, dan zal dit, met volle erkenning van het goede dat de cursussen voor v.b.o. voor de opleiding tot architect hebben gepresteerd, hoger moeten worden gesteld.

Het is de taak van de opleidingsraad met een goed voorstel te komen tot reorganisatie van de opleiding.

De opleiding „kerkelijke architectuur” moet als een bekroning worden gezien van de opleiding in de architectuur. Het zijn reeds gevestigde architecten die aan deze cursus deelnemen. Na het met vrucht beëindigen van de studie ontvangen de cursisten een getuigschrift of het „charter”. Dit „charter” kon tot nu toe slechts aan weinigen worden toegekend.

IV. MIDDELBAAR TECHNISCH ONDERWIJS

ALGEMEEN

Ook dit jaar bleek weer dat een groot percentage (ten minste 25 %) van de leerlingen die tot de m.t.s.'en waren toegelaten, de nodige aanleg en capaciteiten miste om het m.t.o. te kunnen volgen. Voorts zijn de grondslagen voor wis- en natuurkunde, gelegd op de scholen die het voorbereidend onderwijs voor de m.t.s. verzorgen, veel te zwak. Een proef, genomen op een der m.t.s.'en, leverde het volgende resultaat op. Van de 50 gegadigden, die alle het mulodiploma B bezaten, werden er 14 op grond van de rapportcijfers die in de loop van de studie op de uloschool waren verkregen, en van de cijfers verkregen bij het examen voor het mulodiploma B, niet toegelaten. De overige 36 gegadigden werden onderworpen aan een eenvoudige test, nl. het maken van enige algebra-opgaven, die zeker niet moeilijker waren dan de opgaven voor een mulo-examen B, maar waarbij het bij enige van de opgaven aankwam op begrip en zelfstandig denken. Van de 36 gegadigden konden er slechts 6 met voldoende (niet meer) worden beoordeeld; de overige met onvoldoende of zeer onvoldoende. De ontwikkeling van de techniek is revolutionair. Bewerkingsmethoden worden gewijzigd en er worden steeds meer nieuwe materialen toegepast. De eisen welke aan de middelbare technicus alleen al op het gebied van de technologie worden gesteld, zijn streng. Van hem moet kennis en begrip van en inzicht in die technologie worden geëist en de middelbare technische scholen zullen bij hun opleiding van de a.s. middelbare technici met deze eis terdege rekening hebben te houden, willen zij er inderdaad aan medewerken de industrialisatie

van ons land te doen slagen. En iedereen begrijpt dat deze industrialisatie moet slagen, wil Nederland aan zijn bevolking de mogelijkheid van een redelijk bestaan blijven bieden.

Maar kennis en begrip van en inzicht in die technologie eisen een grote mate van kennis van de exacte vakken en het met begrip toepassen daarvan. De studieduur, vier jaren, waarvan één jaar in de praktijk moet worden doorgebracht, is echter zo kort dat, mede in verband met de studie van andere vakken die eveneens hard nodig zijn, de m.t.s. niet mag en ook niet kan worden belast met het bijbrengen van de elementaire kennis van de exacte vakken, waarop bij de studie aan de m.t.s. moet worden voortgebouwd. Het is dan ook zeer juist dat het hoger algemeen vormend onderwijs (h.a.v.o.), bedoeld in de Tweede Onderwijsnota¹⁾, wordt bestemd als vooropleiding voor het hoger beroepsonderwijs. Zolang dit h.a.v.o. echter nog niet is gerealiseerd, zullen er maatregelen moeten worden genomen om, als de uloopleiding er geen kans toe ziet de leerlingen die geschikt worden geacht voor het volgen van het m.t.o., goed voor die studie voor te bereiden, deze bijv. in een schakelklasse op te nemen en voor de eigenlijke studie te prepareren. Dit zou tevens het voordeel bieden dat a.s. leerlingen van de m.t.s. leren studeren, want een van de grote euvelen is ook dat de leerlingen op de uloschool niet hebben leren studeren en zó gewend zijn aan het rechtlijnig denken dat dit op de m.t.s. bijna onoverkomelijke moeilijkheden biedt bij de pogingen om hun een andere wijze van denken bij te brengen.

De selectie op de m.t.s.'en vindt thans in het eerste en tweede studiejaar plaats; ondanks die selectie worden er toch nog te veel leerlingen tot het praktische leerjaar bevorderd, voor wie de studie in het vierde studiejaar te zwaar blijkt te zijn, hetgeen zich wrekt bij het eindexamen.

Het verdient aanbeveling leerlingen die niet geschikt worden geacht voor de middelbare technische studie en die toch gaarne in de techniek werkzaam willen zijn, zo spoedig mogelijk te verwijzen naar de scholen voor uitgebreid technisch onderwijs. De plaatsing van de in 1955 afgestudeerden, voorzover die niet hun militaire dienstplicht hadden te vervullen, leverde geen moeilijkheden op. Het aantal contactleraren kon dit jaar weer worden uitgebreid. Het contact, op deze wijze verkregen tussen bedrijf, practisant en m.t.s., wordt door alle partijen zeer op prijs gesteld.

Naar aanleiding van het rapport omtrent de toelating, uitgebracht door de commissie m.t.o. 1952, werd aan verschillende m.t.s.'en een *schakelklasse* gevormd voor leerlingen die een overwegend praktische vooropleiding hadden genoten. In deze schakelklasse, tot welke een o.p.r.o. (overwegend praktisch opgeleide) leerling na voldoende afgelegd toelatings-examen kan worden toegelaten, moet de leerling worden gebracht op het peil van de leerling die het mulodiploma B heeft behaald, zodat in de eerste klasse van de m.t.s. met alle leerlingen op ongeveer hetzelfde niveau kan worden begonnen.

Het experiment, waarmede op enige m.t.s.'en in september 1953 een begin is gemaakt en waarbij de afdelingen M en E van die z.g. experimenteerscholen werken volgens een nieuw leerplan en volgens een andere methodiek, leverde reeds enige goede resultaten op. De sub-commissies welke de experimentele leerplannen hebben opgesteld en die met de leraren der

¹⁾ Zie blz. 10.

experimenteerscholen de te volgen didactiek hebben besproken, houden met die experimenteerscholen voortdurend voeling.

De nieuwe gedachten omtrent het m.t.o. brengen mede dat er veel laboratoriumwerk moet worden verricht en dat er vooral in het hoogste studiejaar veel met opdrachten moet worden gewerkt.

Wat de overige scholen voor middelbaar nijverheidsonderwijs betreft, t.w.:

- a. de middelbare confectieschool „Mr. Koetsier” te Amsterdam;
- b. de katholieke middelbare hotelschool te Maastricht;
- c. de hogere textielscholen te Enschede en Tilburg;
- d. de middelbare vakschool voor de schoen- en lederindustrie te Waalwijk;
- e. de mijnschool te Heerlen (part-time);
- f. de werkmeestersopleiding, verbonden aan de middelbare technische school te Heerlen (part-time);

kan worden gezegd dat de onderwijsresultaten goed waren en dat zich bij de plaatsing van de afgestudeerden, voorzover deze niet werden opgeroepen voor de militaire dienst, geen moeilijkheden voordeden.

Hierbij valt nog op te merken dat aan de middelbare confectieschool te Amsterdam in 1955 voor het eerst een eindexamen werd afgenomen en dat aan die school, evenals aan de hotelschool te Maastricht, het tentamensysteem met succes werd toegepast. Uiteraard wordt bij dit systeem, dat mede moet dienen om de studie te bevorderen, veel van directeur en leraren gevergd.

AVONDCURSUSSEN VOOR STAAL- EN BETONCONSTRUCTIES

Staal- en betonconstructies spelen in onze maatschappij een zeer grote rol. Op het ogenblik zijn er slechts twee door het Rijk gesubsidieerde avondopleidingen, nl. een te Amsterdam en een te 's-Gravenhage, die een opleiding voor deze constructies verzorgen.

Van groot belang is het dat er meer deskundigen op het gebied van staal- en betonconstructies worden gevormd. Dit brengt met zich mede dat er voor deze constructies meer opleidingen, goed verdeeld over het land, moeten komen om bezitters van een getuigschrift van een m.t.s.-afdeling B of afdeling W, resp. aan hen die een opleiding hebben genoten welke met een van de genoemde opleidingen is te vergelijken, in de gelegenheid te stellen zich verder in de staal- en betonconstructies te bekwamen.

De resultaten van de cursussen te Amsterdam en 's-Gravenhage waren ook dit jaar goed. Wel is er helaas een vrij groot verloop te constateren in het eerste studiejaar van deze tweejarige opleidingen.

CURSUS VOOR INDUSTRIËLE VORMGEVING

Deze cursus is verbonden aan de academie van beeldende kunsten te 's-Gravenhage.

De lessen worden gegeven op vrijdagmiddag- en -avond en op zaterdagmorgen en -middag. De cursus duurt drie jaren.

De bedoeling is om personen die reeds in de maatschappij werkzaam zijn en die daarvoor de nodige aanleg en capaciteiten bezitten, in te leiden in de beginselen der industriële vormgeving en hun capaciteiten in die richting verder tot ontwikkeling te brengen. Met de eerste „weekend“-cursus werd in 1950 een begin gemaakt, met de tweede in 1953. De resultaten van de eerste cursus waren goed.

V. SCHEEPVAART- EN LUCHTVAARTONDERWIJS

A. SCHOLEN VOOR DE ZEEVAART EN VOOR DE LUCHTVAART

ALGEMEEN

De in het vorige verslag aangekondigde commissie die het geheel van opleidingen en examens voor stuurlieden en scheepswerktuigkundigen zal moeten bezien, is in 1955 benoemd en is met haar werkzaamheden aangevangen.

Verscheidene rederijen hebben aan directeurs en leraren wederom gelegenheid geboden in de schoolvakanties korte zeereizen mede te maken, waarmede zij aan het nautisch en technisch onderwijs aan de scholen voor de zeevaart een bijdrage hebben geleverd, waarvoor gaarne erkentelijkheid wordt betuigd.

Met leerlingen werden verschillende excursies gemaakt naar scheepswerven, machinefabrieken, schepen van verschillende rederijen, het K.N.M.I. te De Bilt, het Zeiss-Planetarium te 's-Gravenhage, het Instituut tot verificatie van 's Rijks zeeinstrumenten te Leiden, het Nationaal instituut voor scheepvaart en luchtvaart te Rotterdam, het vliegveld Schiphol met werkplaatsen, enz. Door lezingen en films werden bijzondere onderwerpen toegelicht.

Met de stuurmansleerlingen werden aan boord van het instructieschip „Prinses Juliana“ de gebruikelijke oefentochten gehouden.

Leermiddelen werden vernieuwd en uitgebreid, terwijl door enkele fabrieken en maatschappijen schenkingen werden gedaan, instrumenten gedemonstreerd of in bruikleen gegeven.

De stuurmansleerlingen en leerling-scheepswerktuigkundigen namen in de paasvakantie wederom deel aan het „Abel Tasman-sporttoernooi“ te Amsterdam, terwijl de roeiploegen van de zeevaartscholen deelnamen aan de roeiwedstrijden te 's-Gravenhage, georganiseerd door het Algemeen Haags Comité. Leerlingen van enkele zeevaartscholen hebben wederom gevolg gegeven aan de uitnodiging tot deelneming aan de jaarlijkse roei- en zeilwedstrijden op de rede van Den Helder onder leiding van de Koninklijke Marine Jachtclub.

RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS

De eindexamens van de tweejarige cursussen voor stuurmansleerling en voor leerling-scheepswerktuigkundige hadden een normaal resultaat, evenals die van de tweejarige cursussen van de luchtvaart-nijverheidsschool.

De examens ter verkrijging van de verschillende diploma's als stuurman voor de grote en de kleine handelsvaart en van die als scheepswerktuigkundige en als radiotelegrafist vertoonden eveneens een normaal verloop.

Het wordt als een gemis gevoeld dat er van de moderne navigatiemiddelen zo weinig op de

scholen kan worden gedemonstreerd. Te dezen bestaat, in vergelijking met de zeevaartscholen in het buitenland, een achterstand, die in korte tijd zal dienen te worden ingehaald. Het demonstrenen van modellen, ook op ander gebied, zal de begripvorming steunen en de resultaten van het onderwijs kunnen verbeteren.

De avondscholen, opleidende voor het examen ter verkrijging van het voorlopig diploma als scheepswerktuigkundige, leveren te weinig geslaagde leerlingen af: in 1955 slechts 39 door 8 scholen.

Teneinde de resultaten te verbeteren werd een schakelklasse ingesteld als brug tussen de lagere technische school en deze avondscholen en werd de driejarige cursus van acht maanden per jaar verlengd tot een driejarige cursus van twaalf maanden per jaar.

Ook aan de gemeentelijke middelbare dagschool voor scheepswerktuigkundigen te Utrecht werd een schakelklasse ingesteld, teneinde abiturienten van de lagere technische school die voor toelating in aanmerking komen, beter voorbereid aan de opleiding in de tweejarige cursus volgens programma AM te doen deelnemen.

LEERLINGEN

Het aantal leerlingen, op 1 september van het verslagjaar tot de eerste klassen van de tweejarige cursussen voor stuurmansleerling toegelaten, is in totaal iets groter dan in 1954. Het aantal leerlingen in de B.S.-klassen is toegenomen en dat in de A.S.-klassen afgenomen.

De daling van de aanmelding van het totale aantal gegadigden voor stuurmansleerling, vermeld in het verslag over 1954, is derhalve tot staan gekomen.

Zij die de tweejarige cursussen, opleidende voor stuurmansleerling, met een getuigschrift verlieten, werden allen bij de diverse rederijen geplaatst.

De daling van de aanmelding van leerlingen voor de tweejarige cursussen voor leerling-scheepswerktuigkundige, vermeld in het verslag over 1954, zette zich in het verslagjaar voort. Ook voor deze categorie van a.s. koopvaardij-officiëren was de plaatsingskans vergroot en allen die de tweejarige cursussen met een getuigschrift verlieten, vonden een plaats bij de verschillende rederijen.

De tonnage van de Nederlandse koopvaardijvloot bedroeg op 1 juli 1955 3 696 000 b.r.t., ten opzichte van 1 juli 1954 een verhoging van 253 000 b.r.t., terwijl er nog veel tonnage in aanbouw is. Wanneer men deze vlootuitbreiding beziet en het verloop onder de koopvaardij-officiëren in aanmerking neemt, dan is het duidelijk dat de toeloop naar de zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen belangrijk groter zal moeten worden om onze koopvaardijvloot blijvend met Nederlandse officieren te kunnen bemannen. Deze toeloop dient m.i., gedachtig aan de spreuk „navigare necesse est”, zoveel mogelijk te worden bevorderd.

Het aantal gegadigden voor de opleiding voor radiotelegrafist nam belangrijk toe. De vermindering van de eis van toelating tot het examen voor het certificaat als radiotelegrafist, nl. het bezit van het mulodiploma A met wiskunde in plaats van het mulodiploma B, heeft deze grotere toeloop sterk bevorderd. De afgestudeerde radiotelegrafisten konden direct worden geplaatst. Het tekort aan deze scheepsofficieren is nog zeer groot.

De andere afdelingen van de scholen voor de zeevaart, die, opleidende voor de diploma's als 3e, 2e, en 1e stuurman voor de grote handelsvaart, voor de diploma's als stuurman voor de kleine handelsvaart en de sleepvaart en voor de diploma's A, B en C als scheepswerktuigkundige, waren van matig tot zeer sterk bezet.

De toelooop van leerlingen naar de tweejarige dagscholen, opleidende voor het examen ter verkrijging van het voorlopig diploma (V.D.) als scheepswerktuigkundige, welke scholen tot het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs behoren, was over het algemeen bevredigend. Zij die na het doorlopen van deze scholen het V.D. verwierven, konden eveneens direct bij een rederij worden geplaatst, evenals die leerlingen die hun opleiding voor het V.D. op een avondschool hadden ontvangen. De aanmelding van gegadigden voor deze avondscholen was over het algemeen gering.

De luchtvaart-nijverheidsschool te Scheveningen met opleidingen voor vliegtuigmonteur, vliegtuig-radiomonteur, vliegtuig-elektromonteur, vliegtuig-instrumentmonteur (welke opleidingen tot het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs behoren) en de opleiding tot vliegtuigwerktuigkundige (welke tot het middelbaar nijverheidsonderwijs behoort), blijft zich in een steeds stijgende belangstelling verheugen, welke tot uitdrukking komt in een groeiend aantal leerlingen.

ONDERWIJZEND PERSONEEL

Het tekort aan wettelijk bevoegde leraren aan de middelbare scholen voor de zeevaart (zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen) beweegt zich nog steeds in stijgende lijn. Het percentage van het totale aantal lessen aan deze scholen, door niet-wettelijk bevoegden gegeven, bedroeg op:

1 september 1951	23	%
1 september 1952	21,7	%
1 september 1953	22,6	%
1 september 1954	23	%
1 september 1955	23,5	%

Een groot gedeelte van deze door niet-wettelijk bevoegden gegeven lessen zijn die waarvoor de middelbare nijverheidsonderwijsakten N XIII (scheepswerktuigkunde), N XV (zeeman-schap) en N XVI (wis- en zeevaartkunde) bevoegdheid verlenen. Het volgende staatje geeft hiervan een beeld (steeds naar de toestand op 1 september).

Akte	1949	1951	1952	1953	1954	1955
N XIII	35 %	42,1 %	35,7 %	35,6 %	49,6	54,6 %
N XV	16 %	13,4 %	15,4 %	33,6 %	33,8 %	31,1 %
N XVI	21,5 %	21,5 %	23,2 %	20,6 %	25,1 %	21,3 %

In het bijzonder is het tekort aan wettelijk bevoegde leraren in het bezit van de akte N XIII toegenomen; dit heeft thans een bedenkelijke hoogte bereikt.

De vereniging „Cornelis Douwes” te Amsterdam beheert ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde opleidingen voor de examens ter verkrijging van de akten N XIII, N XV en N XVI. Bedroeg het aantal studerende op 1 september 1954 voor de akte N XIII 5, waarvan 2 in het eerste studiejaar, voor de akte N XV 13, waarvan 4 in het eerste studiejaar, en voor de akte N XVI 17, waarvan 8 in het eerste studiejaar, op 1 september 1955 bedroeg dit aantal voor de akte N XIII 8, waarvan 3 in het eerste studiejaar, voor de akte N XV 16, waarvan 6 in het eerste studiejaar, en voor de akte N XVI 22, waarvan 7 in het eerste studiejaar. De belangstelling voor de betrekking van leraar aan een middelbare school voor de zeevaart, door verschillende nautische en technische koopvaardij-officieren in het vorige verslagjaar getoond, is inderdaad tot uitdrukking gekomen in het grotere aantal studerende voor de genoemde akten. Het is noodzakelijk dat deze belangstelling blijft bestaan niet alleen, doch in een groter aantal studerende en geslaagden voor de begeerde m.o.-akte zal resulteren.

Overigens kan worden geconstateerd dat vrijwel alle niet-wettelijk bevoegde leraren de studie hebben opgevat resp. voortgezet voor het examen ter verkrijging van de gewenste akte. Deze leraren hebben derhalve een zware taak, waarvan zij zich in het verslagjaar in het algemeen op goede wijze hebben gekweten.

De leraren aan de middelbare scholen voor de zeevaart, die lesgeven in de afdelingen voor stuurlieden en scheepswerktuigkundigen en opleiden voor de examens voor stuurman en voor die voor scheepswerktuigkundige, hebben een moeilijke taak. In de eerste plaats is er de mogelijkheid dat elke dag nieuwe leerlingen in de klasse komen en in de tweede plaats dat leerlingen vrijwel elke maand (stuurlieden) of twee maanden (scheepswerktuigkundigen) examens voor het verlangde diploma gaan afleggen voor een vreemde commissie. Onder deze omstandigheden is het geven van goed onderwijs vrijwel uitgesloten en zullen de resultaten sterk worden verminderd. In het algemeen hebben de directeuren en leraren deze zware en moeilijke taak met veel toewijding en naar behoren verricht.

B. VISSERIJSCHOLEN, SCHOLEN VOOR DE BINNENVAART, OPLEIDINGSSCHEPEN VOOR MATROZEN EN HAVENVAKSCHOOL

VISSERIJSCHOLEN

Het ongeoorloofd schoolverzuim van leerplichtige leerlingen, die de tweejarige dagcursussen bezoeken, neemt wel wat af, doch komt nog in belangrijke mate voor, evenals het verlaten van de school onmiddellijk na het leerplichtvrij worden. Meer medewerking van de ouders mocht worden verwacht. Ook de reders zouden meer medewerking kunnen verlenen door nog leerplichtige leerlingen niet op hun schepen toe te laten.

In Den Helder is een gemeentelijke visserijdagschool opgericht, welke sedert 1 januari 1955 krachtens de Nijverheidsonderwijswet wordt gesubsidieerd. Aan deze school worden, evenals aan de scholen te Katwijk aan Zee, Scheveningen, IJmuiden en Urk, a.s. zeevissers in een tweejarige cursus voorbereid voor de uitoefening van het door hen gekozen beroep. De

belangstelling voor deze tweejarige cursussen aan de scholen te Den Helder en Urk is minder dan werd verwacht, doch is voor die aan de overige scholen normaal tot groot.

De aan de visserijsscholen verbonden afdelingen, opleidende voor de examens ter verkrijging van diploma's als stuurman, machinist, motordrijver, van het beperkt certificaat als radio-telefonist en het bewijs van bekendheid met de bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee, telden in het verslagjaar over het algemeen vele leerlingen. De examens gaven goede resultaten te zien.

SCHOLEN VOOR DE BINNENVAART

De grote belangstelling voor de tweejarige opleidingen aan de dagnijverheidsscholen voor de binnenvaart te Amsterdam, Delfzijl en Rotterdam bleef gedurende het verslagjaar bestendig. Aan verscheidene aanvragen tot plaatsing kon ook dit jaar niet worden voldaan. De uitbreidingsplannen voor deze scholen te Delfzijl en te Rotterdam hebben thans vaste vorm aangenomen, zodat in de nabije toekomst de capaciteit van deze scholen zal zijn verdubbeld. Met de vergroting van de capaciteit van deze scholen zal moeten samengaan een verruiming van de gelegenheid voor de praktische oefentochten met de instructievaartuigen. Het bouwen van een derde instructievaartuig is daarom nodig en is in beginsel toegestaan; met het uitwerken van een bouwplan voor dit schip is reeds een begin gemaakt.

Het aantal leerlingen van deze drie dagnijverheidsscholen bedroeg aan het einde van het verslagjaar 361, waarvan 104 of 28,8 % zoons van varende schippers. Het eindgetuigschrift werd door 136 leerlingen verworven, die vlot door het bedrijfsleven werden opgenomen.

Teneinde een inzicht te verkrijgen in de resultaten van de opleiding aan deze dagnijverheidsscholen, werd door middel van een aan de ouders toegezonden circulaire met vragenlijst onderzocht, waar de leerlingen die in 1953, 1954 en 1955 deze scholen met het eindgetuigschrift vertienden, op het einde van het verslagjaar werkzaam waren. Dank zij de medewerking van de ouders kon worden vastgesteld dat slechts 20 leerlingen (5 %) na hun opleiding in een wal-betrekking waren gaan werken; van 7 leerlingen (2 %) werden geen inlichtingen ontvangen, terwijl 365 leerlingen (93 %) in het scheepvaartbedrijf werkzaam waren, waarvan 191 (49 %) in het binnenvaartbedrijf, 156 (39 %) in de kleine handelsvaart en 18 (5 %) in de grote handelsvaart. Dit onderzoek leverde derhalve een zeer bevredigend resultaat op.

Aan de dagnijverheidsschool te Rotterdam en aan de christelijke dagnijverheidsschool voor schippers „Eben Haëzer” te Sneek werden wederom met zeer goed resultaat opleidingen gegeven voor het examen ter verkrijging van diploma's als schipper voor de binnenvaart. Het leerlingenbezoek aan de 14 binnenvaartscholen (winteravondscholen) liep wederom terug. De bijzonder drukke vaart in het verslagjaar zal hiertoe wel hebben bijgedragen, doch de animo van de opvarenden van onze schepen in de Rijn- en binnenvaart om hun vak-kennis uit te breiden, laat veel te wensen over.

De examens ter verkrijging van diploma's als schipper voor de binnenvaart en van diploma's als machinist voor die vaart vonden wederom plaats. Ze werden afgenomen door commissies, benoemd door het stichtingsbestuur van het Koninklijk Onderwijsfonds voor de Scheepvaart, onder toezicht van rijksgedelegeerden. De resultaten waren goed.

OPLEIDINGSSCHEPEN VOOR MATROZEN

De opleidingen voor matrozen aan boord van de „Pollux” te Amsterdam en de „Nederlander” te Rotterdam vonden normaal voortgang. De plannen voor de vergroting van de opleidingscapaciteit en de vervanging van de „Nederlander” zijn goedgekeurd en zullen worden uitgevoerd.

HAVENVAKSCHOOL

Te Rotterdam is gesticht een tweejarige *havenvakschool*, welke ten doel heeft een opleiding te geven voor havenarbeid, zoals het laden en lossen van schepen, het verrichten van veem-, controle- en expeditie-arbeid en het verwerken van granen. Aan deze havenvakschool werd met ingang van 1 september 1955 een voorbereidende klasse verbonden. Leerlingen die ten minste zes klassen ener lagere school hebben doorlopen en ten minste 12 jaar en 8 maanden oud zijn, kunnen tot de voorbereidende klasse worden toegelaten.

De school, die nog in een noodhuisvesting is ondergebracht, is groeiende en telde aan het eind van het verslagjaar 98 leerlingen.

De plannen voor het stichten van een nieuw gebouw voor deze havenvakschool bevinden zich in een vergevorderd stadium van voorbereiding.

VI. SCHOLEN VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK

Het werk van de bovengenoemde scholen ontwikkelde zich in 1955 gestadig. Uitbreiding van het aantal scholen vond in het verslagjaar niet plaats. Het aantal gesubsidieerde scholen bedraagt nog 13.

Er bestaan plannen om het opleidingscentrum „De Nijenburgh” om te zetten in een school voor maatschappelijk werk.

Het aantal leerlingen nam in het verslagjaar wederom toe; het bedroeg op 1 oktober 1955: 1188, waarvan 236 mannen (1 oktober 1954: 1132), derhalve een stijging van bijna 5%. Deze stijging was al wat kleiner dan in 1954, doordat het aantal eerstejaarsleerlingen op 1 oktober 1955 iets terugliep: 327 tegen 356 (waarvan 61 mannen) in 1954. Deze achteruitgang is vermoedelijk te wijten aan de trek van vele jonge meisjes naar het buitenland, de voorkeur voor een universitaire opleiding en het grote aanbod van behoorlijk bezoldigde arbeid ook aan ongeschoolden.

In de behuizing van de scholen kwam in 1955 geen verandering. Met de verbouwing van de school voor maatschappelijk werk te Amsterdam (Pieter de Hooghstraat) werd een aanvang gemaakt. Helaas werden de plannen voor de bouw van een nieuwe school te Rotterdam in verband met de bouwstop voorlopig terzijde gelegd.

Ook in de directie van de scholen kwam geen wijziging.

De in 1953 als experiment begonnen „in-service-training” voorziet in een grote behoefte. De door de minister van maatschappelijk werk ingevoerde subsidieregeling heeft de belangstelling van werkgeversinstellingen en werknemers-maatschappelijke werkers sterk gestimu-

leerd. De urgentie-opleiding biedt de mogelijkheid in drie jaar een volledig schooldiploma te verwerven. De meeste scholen zijn bezig een urgentie-opleiding op te zetten. Aan de scholen te Breda, Eindhoven, 's-Gravenhage, Hengelo, Rotterdam en Sittard zijn thans zodanige opleidingen verbonden; die te Eindhoven en Rotterdam startten met een tweede cursus. Aan de urgentie-opleidingen werd in het verslagjaar door 140 personen deelgenomen, waarvan 80 mannen. De ervaringen van de scholen geven reden tot optimistische verwachtingen, daar de lessen zeer regelmatig en met grote belangstelling worden gevolgd. De gesuperviseerde praktijk in het derde cursusjaar levert aan de leiding nog wel enige hoofdbreken op.

In 1954 werd voor het eerst de mogelijkheid geopend voor een opleiding tot maatschappelijk werker(ster) een rijksstudietoelage te verkrijgen. In 1955 werd voor 198 toewijzingen f 250 252,50 beschikbaar gesteld, tegenover f 127 480,— voor 111 toewijzingen in 1954. De 198 aanvragen betroffen 93 geheel nieuwe gevallen, 54 verlengingen en 42 aanvragen van jeugdleiders in Jvvo-kampen, die, na twee jaar werkzaam te zijn geweest en een speciale voorbereidende cursus te hebben gevolgd, in de tweede klasse van een school konden worden geplaatst. De scholen te Eindhoven, Groningen en Hengelo hebben zich in het bijzonder met deze taak belast. Plaatsing geschiedt in overleg met de inspecteur van de kampen voor sociale jeugdzorg.

De vooropleiding aan de rooms-katholieke school voor maatschappelijk werk te Sittard, welke in 1951 werd ingesteld, voorziet zeker in een behoefte. In het verslagjaar volgden 13 leerlingen deze vooropleiding; 10 werden tot de school of de leeszaalopleiding toegelaten.

VII. NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES

In dit verslagjaar heeft de uitbreiding van het meisjesnijverheidsonderwijs zich voortgezet. Het aantal scholen is groter geworden en het totale leerlingenaantal is opnieuw belangrijk toegenomen. In verband hiermede staat het steeds nijpender wordend gebrek aan schoolruimte, dat slechts gedeeltelijk gecompenseerd wordt door sterk uitgeschoven lesroosters. Voor directrice en onderwijzend personeel is het werken onder deze omstandigheden zwaar te noemen.

Het tekort aan leraren en leraressen is grotendeels aangevuld, met uitzondering van de leraressen voor de akten N XII en N XX. De grotere spreiding van de scholen die voor deze akten opleiden, naast de goede bezetting van de huidige opleidingsklassen, rechtvaardigt voor de naaste toekomst de verwachting dat ook dit tekort spoedig zal zijn ingelopen.

De tendens zet zich voort om alle meisjes een algehele vorming te geven voorzover de school daartoe in staat is, rekening houdend met de leeftijd en de omstandigheden van de leerlingen. In deze vorming is de ontwikkeling van de gehele persoon betrokken, zodat aandacht geschonken wordt aan het goed doen functioneren van hoofd, hart en hand. De primaire opleiding, de huishoudassistenten, de vormingsklas, het vormingswerk van de Mater Amabilisscholen en de zonnebloemcursussen werken in deze richting doelbewust verder. In deze gedachtengang past eveneens het geven van lessen in huishoudelijke vorming en/of in de

naaldevakken aan leerlingen van uloscholen en van kweekscholen, waartoe steeds meer nijverheidsscholen worden aangezocht.

De voortgang van de industrialisatie en de gewijzigde maatschappelijke verhoudingen in Nederland leiden ertoe dat elk meisje een kortere of langere periode in haar leven zal gaan deelnemen aan het beroepsleven. Dit geldt in hoge mate voor leerlingen van het nijverheids-onderwijs voor meisjes.

Een goede voorbereiding voor de beroepsarbeid blijkt van essentieel belang te zijn. Voor een groot aantal beroepen is het mogelijk een *opleiding* te verzorgen, waar de noodzakelijke mentale en handvaardige bekwaamheid kunnen worden opgedaan om tot een goed „vak-man” en een goede medewerker in werk- en leefgemeenschappen uit te groeien. Voor andere beroepen is een korte oefentijd in de bedrijven nodig om tot de vereiste vaardigheid te komen. Vooral ook voor deze laatste groep is een oriënterende *voorbereiding* voor het beroepsleven dringend noodzakelijk.

De beroepsopleiding op de nijverheidsscholen voor meisjes richtte zich tot voor kort voornamelijk naar de sector van de huishoudelijk verzorgende beroepen. Naast de opleidingen voor leraren immers werden en worden diëtisten, huishoudkundigen voor inrichtingen, kinderverzorgsters voor koloniehuisen, gezinsverzorgsters, gezinshulpen, kleuterhulpen en naaisters opgeleid. Aan deze reeks is nog toegevoegd de opleiding tot inrichtingsassistente, die in ziekenhuizen, bejaardentehuizen en dergelijke een waardevolle hulp blijkt te zijn. De contacten met de betrokken instanties worden onderhouden door leden van de inspectie van het nijverheidsonderwijs. De onderscheiden subcommissies van de commissie-Van Houte bestuderen de onderwijsmethoden en de aanpassing van de leerstof aan de leerlingen en aan de maatschappij.

De voorbereiding voor het beroepsleven in winkel of bedrijf gaat nu belangstelling krijgen. In september 1955 is op enkele scholen de éénjarige opleiding tot leerling-verkoopster begonnen. Een plaatselijke contactcommissie, vertegenwoordigend de middenstand, het groot-winkelbedrijf, de werknemers en de kamers van koophandel, geeft adviezen aan het school-bestuur betreffende leerplan en opleiding en zal de examens meemaken. Voortbouwend op de primaire opleiding wordt hier aandacht geschonken aan het goed gebruik van de Nederlandse taal, aan gesprekstechniek, aan omgang met elkaar, met de chefs en met de klanten, aan het voeren van een eenvoudig verkoopgesprek in één vreemde taal, aan het snel hoofd-rekenen en eenvoudig boekhouden. De ontwikkeling van de persoonlijkheid krijgt grote aandacht, mede door de tijd die besteed wordt aan opvoedkunde, smaakontwikkeling, hygiëne, expressie en huishoudelijke vakken. De elementaire warenkennis wordt over een breed terrein verder uitgebreid. Aan de verkoopkunde worden wekelijks enkele lessen gewijd. In drie jaar na de zesde klas lager onderwijs zullen deze meisjes als degelijk voorbereide aankomende verkoopsters de winkels ingaan, op de hoogte van wat haar daar kan wachten door de uitermate praktisch gerichte opleiding op de school.

De oriëntatie omtrent de beroepen bracht met zich mee, dat meer aandacht geschonken werd aan de opleiding van de meisjes volgens het leerlingstelsel.

Tot 1955 bestond alleen het leerlingstelsel huishoudhulpen, gezinshulpen en kleuterhulpen. Van de zijde van de confectiefabrikanten kwam de vraag naar voren of het niet juist zou zijn

de meisjes die in de confectiefabrieken werken, een opleiding te geven. Na verschillende besprekingen werd op 1 september 1955 begonnen met een cursus voor meisjes die in de confectiefabrieken werkzaam waren en die in deze fabrieken een opleiding ontvingen. Het leerlingstelsel confectienaister omvat, behalve de beroepsopleiding op de fabrieken, verplicht aanvullend onderwijs gedurende 8 uur per week. Dit onderwijs moet overdag gegeven worden in de bedrijfstijd. Men streeft er enerzijds naar om de overgang van school naar bedrijf zo soepel mogelijk te laten zijn, terwijl anderzijds de nadruk op vakbekwaamheid wordt gelegd. Het leerlingstelsel confectienaister is een éénjarig leerlingstelsel. Het aanvullend onderwijs is niet zuiver beroepsgericht, doch is ook gericht op de verdere vorming van het meisje. Men is begonnen in Amsterdam, 's-Gravenhage, Groningen, Rotterdam, Haarlem, Breda, Utrecht en Twente. Een subcommissie van de commissie-Van Houte bestudeert in samenwerking met de scholen de onderwijsmethode en de aanpassing van de leerstof aan de leerlingen en aan de maatschappij.

Met een *algemene oriëntatie* op beroepen die meisjes in een bepaalde stad of streek kunnen gaan uitoefenen, is dit cursusjaar begonnen in de zgn. „assistentenklas met beroepen-oriëntatie”.

De staf van de school kiest 6 à 10 beroepen uit. Huishouding, inrichting en bedrijven worden bezocht na een grondige voorbereiding in de verschillende lessen. Na elk bezoek is de belangstelling dermate groot dat de leerlingen openstaan voor het ontdekken van eigen tekorten in verband met het beroepsleven. De leerstof gaat functioneren, krijgt zin en betekenis. Dit alles schept de voorwaarden, nodig voor een tenminste enigszins voorbereid binnentreden van het beroepsleven.

In de vormingsklas (de éénjarige algemene huishoudelijke vorming) voor meisjes met ten minste 3 jaar middelbare school of mulodiploma wordt deze beroepenoriëntatie eveneens verzorgd door in de rooster wekelijkse lezingen en excursies op te nemen.

De *opleiding voor lerares* in de huishoudelijke vakken is bezig zich te wijzigen en te vernieuwen. Sedert april 1953 is op vijf scholen een experiment gaande, geleid door een door de staatssecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen ingestelde commissie (experiment v.o.l.n.o.). De nieuwe akte XII zal de beide akten N VII en N VIII gaan vervangen.

Genoemde commissie motiveert haar opzet als volgt:

„Voor de splitsing van de leraresbevoegdheid, in casu voor huishoudkunde, wasbehandeling en gezondheidsleer enerzijds en koken en voedingsleer anderzijds, is geen steekhoudend motief aan te voeren. De scheiding in twee akten zou vaktechnisch zijn te verdedigen, daar vele jonge meisjes en vrouwen de voorkeur geven aan een der huishoudvakken in het bijzonder.

Pedagogisch is de vakgescheidenheid onjuist. Op de scholen blijkt hoe moeilijk het is om tot samenwerking te komen van de leraren en leraressen in de verschillende vakken. Onderlinge kennis en waardering laten te wensen over. De vakgescheidenheid brengt mede, dat het totaliteitskarakter van de huishouding in het onderwijs verloren gaat. De huishouding vertoont een bij uitstek totaalair beeld, niettegenstaande de zeer uiteenlopende gebieden: de voeding, de kleding, de woning, waarbij religieuze, zedelijk-sociale, esthetische en economische waarden de geestelijke en lichamelijke gesteldheid van volwassene en kind beïn-

vloeden. De mens is niet los te zien van deze gebieden. De vakgescheidenheid brengt mede, met alle waardering voor de pogingen, die zijn gedaan tot overbrugging hiervan, dat het totaliteitskarakter van de huishouding in het nijverheidsonderwijs voor meisjes niet tot zijn recht komt.

Zelden zal een meer complete situatie worden aangetroffen dan het totaalbeeld van het werk der huisvrouw.

Daar het tot het wezen van de taak van de lerares behoort om mede te werken aan de vorming van de huisvrouw, zal de opleidingsschool, voorzover dat in een school mogelijk is, het totaliteitskarakter van de taak der huisvrouw moeten verwerkelijken. Op grond hiervan is de opleiding tot huishoudlerares als eenheid gerechtvaardigd. De uitgebreidheid van het terrein maakt het echter noodzakelijk de opleidingen tot lerares voor de naaldvakken, voor kinderverzorging en opvoeding en voor land- en tuinbouw af te splitsen.

De opleiding zal de onderlinge samenwerking van de leraren, leraressen en aspirantleraresen moeten bevorderen, opdat de leerstof in juiste samenhang wordt doorgewerkt en opdat onderwijs en opvoeding in de school een goede gemeenschapsgeest scheppen.

Integratie van geestelijke, lichamelijke, economische en praktische vorming zij het wezenskenmerk van de nieuwe opleiding.

Het beginsel van integratie kan toepassing vinden:

1. in omgang, samenleving en samenwerking in de school;
2. bij de methoden van het onderwijs;
3. bij de organisatie van werkzaamheden zoals b.v. rooster, taken, zinvolle opdrachten ten behoeve van de huishouding van de school en zonedig daarbuiten;
4. bij bouw en inrichting van de school".

Het efficiënte huishouden, de inrichting van de moderne woning, het huishoudelijk beheer, zó dat de vrouw in het hedendaagse leven een menswaardig bestaan kan leiden, is een probleem in de maatschappij dat dringend om een oplossing vraagt.

De huishoudelijke opleiding moet hierin richtinggevend zijn. De aanstaande huishoudlerares zal zeer bewust moeten meehelpen aan de verbetering van de positie van de huisvrouw. Zij zal overbelasting moeten helpen bestrijden, door haar onderwijs zó in te richten, dat meisjes en vrouwen een nieuwe wijze van woninginrichting, beheer en onderhoud durven aanvaarden. De huishoudschool kan aldus belangrijk medewerken aan de bevordering van een goed gezinsleven. Dit is voorwaar in deze tijd een uiterst belangrijk doel. Hieraan zullen huishoudleraresen, wasleraresen en kookleraresen moeten medewerken.

Doch slechts in nauwe, eensgezinde samenwerking tussen deze beide groepen is hier iets te bereiken. Het zich tezamen verdiepen in een nijpend probleem dat ons allen raakt en niet alleen de vrouw maar ook de man betreft, omdat het hier gaat om het scheppen van de beste en meest praktische mogelijkheden voor huishouding en woongemeenschap, zal in de komende jaren ons werkproject moeten zijn.

De commissie zegt over haar werkwijze o. a.:

„Wat de werkmethode betreft, is er deze jaren veel voorbereidend werk verricht en in sommige opzichten is er positieve vooruitgang te bespeuren. De zelfwerkzaamheid van de leerlingen is bij het onderwijs meer naar voren gekomen. De opleidingslerares oefent zich erin niet

altijd alles zelf te zeggen en de leerlingen te veel terzijde te staan. Het initiatief van de leerlingen werd meer gerespecteerd. Gunstig heeft gewerkt, dat op de eerste praktijkles van de opleiding aan de leerlingen een soortgelijke opdracht is gegeven als op het examen of tentamen.

De leerlingen hebben namelijk alle de vormingsklas doorlopen, zij zijn 150 dagen in de praktijk geweest, zij hebben ervaring uit eigen milieu. Ter kennismaking is het nu zeer leerrijk om een examen of tentamen „stapeltje” te geven en „werk door huis” om te zien, waar de sterke en zwakke punten van de leerlingen gelegen zijn. Dit bevordert in hoge mate de goede verstandhouding in de klas, het brengt een openhartige sfeer en men weet direct wederzijds waar men aan toe is. De leerlinge wordt bewust met zichzelf geconfronteerd, met haar fouten en met haar goede zijden, wat aanleg en bekwaamheid betreft.

De klasgenoten leren elkaar direct kennen en waarderen. Deze les, waarvan men aanvankelijk dacht dat ze te veel tijd zou kosten, bleek winst te zijn. Wanneer wij uit willen gaan van het bekende, zoals de aloude en nog steeds nieuwe didactische stelregel luidt, dan is dit de eenvoudigste en meest directe weg om de praktijkopleiding mee te beginnen. We moeten eerst weten wat onze leerlingen kennen en kunnen, om te weten wat wij verder zullen gaan doen. Maar vooral de persoonlijke band, die door deze openhartige en loyale wijze van beginnen ontstaat tussen leerlingen en lerares, is een waardevolle factor. De leerlingen krijgen gelegenheid te tonen wie ze zijn en hoe ze werken. Dat is een eerlijke basis om met elkaar in zee te gaan. De methode van de stille demonstratie (zie verslag 1954/1955) werd met vrucht toegepast. Ook bij het lesgeven aan primairen door de aanstaande leraressen NXII bleek dit zeer te voldoen. Het werkboekje is ingevoerd en is tevens leeroverzicht.

De leerlinge wordt verantwoordelijk gesteld; langzaam aan breekt het inzicht door dat de leerlinge een medewerkster is en niet een door ons te bewerken object of kind.

Er zijn boekenlijsten opgesteld voor studieboeken en bibliotheekboeken. De scholen hebben (of streven ernaar) een bibliotheek en studieruimte voor de leerlingen. Stafdocenten mogen benoemd worden. De leraaropleiding staat in de volle aandacht.

De manier van onderwijzen is zich aan het wijzigen.

Door concentratie wordt meer efficiënt gewerkt, er komt een betere training tot stand, de belangstelling van de leerlingen wordt erdoor vergroot.

Wij citeren uit het verslag over 1954: „De opdracht zij dus kort en goed, dan gaat het werken vlug en goed”.

Vele leraressen hebben de waarheid hiervan ondervonden en oefenen zich in het geven van exacte opdrachten.

Er is reeds veel gewerkt aan de sociaal-culturele vorming. De lessen in vrije expressie, muziek en bewegingsleer zijn doelbewust voortgezet. Het assisteren en lesgeven op primaire scholen is systematisch en met zorg voorbereid.”

In november 1951 werd bekendgemaakt, dat voor diegenen, die niet in het bezit waren van het mulodiploma of een daarmee gelijkstaand bewijs van algemene ontwikkeling, toch de mogelijkheid bestond te worden toegelaten tot de examens voor lerares in de naaldvakken; zij dienden in het bezit te zijn van het diploma A.V.V. (algemene vrouwelijke vorming) van de schriftelijke cursus, uitgaande van de stichting Ivio, en tevens aan te tonen dat zij zes jaren werkzaam waren geweest op het gebied van de naaldvakken.

Dit gaf vele ouderen, die vroeger niet in de gelegenheid waren geweest uitgebreid lager onderwijs te volgen en die op het terrein van de naaldvakken werkzaam waren, de kans lerares te worden. Bij de aanvang van deze nieuwe vooropleiding werd tevens bekendgemaakt dat het laatste jaar dat men nog tot de Na-examens zou worden toegelaten op grond van het A.V.V.-diploma, 1957 zou zijn. Deze speciale Ivo-cursus loopt dus ten einde. Velen grepen deze kans aan. Meer dan 800 personen hebben het eerste deel van het A.V.V.-examen reeds afgelegd, meer dan 500 het tweede deel. 97 van de 101 kandidaten voor het Na-examen behaalden een gunstig resultaat in 1955.

Deze bijzondere vooropleiding zal niet verlengd worden tot na 1957, doch wel zal het nog mogelijk zijn met het mulo- of een daarmee gelijkgesteld diploma tot de examens voor de akten Na, N XII en N XIX te worden toegelaten; men dient dan in het bezit te zijn van het A.V.V.L.-diploma (algemene vrouwelijke vorming lerares). Dit is een diploma dat men behaalt door een jaar voortgezette studie na het A.V.V.-diploma.

Tenslotte zij hier van de veelheid van activiteiten nog vermeld, dat twee kadertrainingscursussen van 10 x een dag gehouden zijn, een voor jonge directrices en een voor adjunct-directrices en leraressen die zich willen bekwalen voor een leidinggevende taak in de scholen. Vraagstukken van algemene aard als de administratie in de scholen, roosters, gebouw en inventaris, techniek van vergaderen en discussiëren zijn besproken in gemeenschappelijke bijeenkomsten, waaraan voor beide groepen ± 110 dames hebben deelgenomen. Onderwerpen als de taak van de school in het maatschappelijk bestel, de directrice in de school, de beroepskeuze-voorlichting en andere zijn behandeld in kleinere groepen, gesplitst naar de levensbeschouwing der deelnemers.

VIII. LANDBOUWHUISHOUDONDERWIJS

Het landbouwhuishoudonderwijs vertoonde in het verslagjaar een verheugende groei. Het aantal leerlingen nam in belangrijke mate toe. Helaas was het stichten van nieuwe schoolgebouwen en het verbeteren van de bestaande scholen slechts in beperkte mate mogelijk. Zo bleven nog vele plaatsen van dit onderwijs verstoken. Dit is vooral te betreuren in die plaatsen waar geen andere vorm van voortgezet onderwijs bestaat.

LERARESSEN

Het tekort aan leraressen met de akte N XX blijft bestaan. Het tekort aan leraressen in de naaldvakken wordt belangrijk minder. Hoewel het aantal geslaagden voor de akten N XIX en N XXI door uitbreiding van het aantal opleidingen belangrijk toeneemt, blijft er een tekort bestaan. Het aantal leerlingen van de opleidingen neemt echter in verheugende mate toe. Een groot bezwaar vormt bij deze opleidingen, die meisjes uit het gehele land betrekken, het tekort aan internaatruimte. Plannen werden ontworpen om hierin te voorzien, doch in dit kalenderjaar kon nog niet met de bouw worden aangevangen.

MILIEU VAN DE LEERLINGEN

Het landbouwhuishoudonderwijs tracht steeds opnieuw nauw aan te sluiten bij het milieu van de leerlingen en de omstandigheden waaronder zij leven. Werd vroeger bij voorkeur met primitieve hulpmiddelen gewerkt, thans, nu elektrificatie en waterleiding op het platteland worden uitgebreid en vele nieuwe woningen worden gebouwd, wordt getracht de inrichting van de scholen hiermee in overeenstemming te brengen en deze tot voorbeeld voor de omgeving te doen zijn. Zo wordt mede bereikt, dat men op het platteland doeltreffende apparaten voor arbeidsbesparing leert kennen.

Bij de grote wijzigingen in het leven ten plattelande wordt het steeds duidelijker, dat men niet volstaan kan met het overdragen van de traditie van het ene geslacht op het andere, maar dat de jongeren geholpen moeten worden bij het zoeken naar eigen, waardevolle levensvormen. Zij zijn niet geholpen met het bijbrengen van kennis en het aanleren van vaardigheden, maar zij moeten zich vormen tot een zelfstandige persoonlijkheid met een helder oordeel, die in veranderde omstandigheden zijn weg weet te vinden.

OPLEIDINGEN

Dat de ouders het onderwijs op prijs stellen, bleek uit het feit dat men meer en meer de leerlingen na het volbrengen van de leerplicht vrijwillig een derde, vierde en soms een vijfde jaar liet blijven om een beroepsopleiding te volgen. Deze laatste jaren werden gebruikt om het meisje voor te bereiden voor haar taak in beroep en maatschappij, terwijl zij tevens geholpen werd aan een zinvolle vrije-tijdsbesteding. Voor deze beroepsopleidingen geldt hetzelfde als in de vorige paragraaf is vermeld.

Voor de kleinere centra is van bijzonder belang de *opleiding voor inrichtingsassistente*, welke op 1 september 1955 aan 14 huishoud- en landbouwhuishoudscholen met 135 leerlingen aanving. Deze opleiding is bestemd voor meisjes die de opleiding tot huishoudassistente hebben gevolgd. Zij duurt 2 jaar, waarvan 1 jaar schoolopleiding en 1 jaar stage in ziekenhuizen. De voorbereidingen werden getroffen door de inspectie van het n.o., in overleg met de geneeskundige hoofdinspectie en deskundigen op het gebied van ziekenhuizen en andere inrichtingen. Deze opleiding biedt voor het meisje goede perspectieven en kan van groot belang worden om in het tekort aan inrichtingspersoneel te voorzien.

CURSUSSEN VOOR A.S. BOERINNEN

Verder blijft het van belang dat de toekomstige boerin wordt voorbereid voor haar taak in gezin en bedrijf. De belangstelling hiervoor ontstaat echter veelal op oudere leeftijd, daar het meisje eerst bij haar verlovings weet of haar toekomst op de boerderij zal liggen.

Bij wijze van proef werden daarom speciale cursussen voor de toekomstige boerin georganiseerd. Met grote belangstelling en veel animo werden de lessen gevolgd. Bij deze lessen werd gebruik gemaakt van de discussiemethode, van lichtbeelden, van films en bandrecorder. Bovendien werden over de onderwerpen vlugschrijftjes uitgereikt. Behandeld werden bijv. de verschillende boerderijtypen, de beplanting van het erf, de melkbehandeling, de landbouwkundige problemen, de trek naar de stad, de betekenis van de vrouwenorganisaties, enz. Daar de eerste cursussen zeer goed geslaagd zijn, wordt deze proefnemings voortgezet.

GEBOUWEN EN TUINEN

In 1955 werden nieuwe schoolgebouwen geopend te: Beerta, Bentelo, Breukelen, Eersel, Elst, Haaksbergen, Helden, Panningen, Klazinaveen, Musselkanaal, Oosterhesselen, Oosterwolde, Purmerend, Tolbert, Vorden, Weesp en Wychen.

Aan de schooltuinen werd ook dit jaar veel aandacht besteed. De betere aanleg en verzorging was duidelijk merkbaar. Wel bleef het moeilijk geschikte tuinlieden te vinden voor het onderhoud van de tuin, daar de beloning hiervoor zeer gering is. En toch blijft de tuin voor het landbouwhuishoudonderwijs een zeer belangrijk onderdeel.

BELANGSTELLING

In de kringen van het landbouwhuishoudonderwijs werd het zeer gewaardeerd dat de staatssecretaris zoveel belangstelling voor deze tak van onderwijs toonde en persoonlijk drie van de opleidingsscholen bezocht. Ook de installatie van een commissie van advies voor de rijkslandbouwschool „Nieuw Rollecatte”, welke beoogt een levend contact te leggen tussen de zich steeds veranderende maatschappij en de opleiding, mag gezien worden als een morele steun bij het onderwijs.

CONTACT MET HET BUITENLAND

Bezoeken werden gebracht door deskundigen uit Israël, Indonesië en Engeland. De ambassadeur van Pakistan liet zich over het onderwijs voorlichten en bezocht enige scholen. Twee inspectrices van het landbouwhuishoudonderwijs maakten een studiereis naar Engeland. Uit de verslagen bleek duidelijk, dat vooral op het gebied van de leraresopleiding uitwisseling van belang kan zijn.

VOORLICHTING

De belangstelling bij het Departement van Landbouw voor de taak van de vrouw op het platteland, in het bijzonder in de ontwikkelingsgebieden, maakt nauwer overleg met dit departement noodzakelijk.

In het bestuur van het instituut voor landbouwhuishoudkundig onderzoek, dat te Wageningen werd opgericht, is de inspectie vertegenwoordigd. De resultaten van de onderzoeken in dit instituut worden in de kringen van het landbouwhuishoudonderwijs en de voorlichting met grote belangstelling tegemoetgezien.

Door de Stichting voor huishoudelijke voorlichting ten plattelande werden vele voorlichtingscursussen gegeven. Ook legde men zich toe op het vervaardigen van doelmatige leermiddelen voor de lessen over goede kleding en over woningverbetering.

Het is te betreuren dat door het tekort aan leerkrachten slechts zeer weinig voorlichtingscursussen op de scholen gegeven konden worden. Gelijktijdige beïnvloeding van jonge leerlingen en van moeders zou zeer vruchtbaar kunnen zijn.

IX. VERSLAG VAN DE HOOFDCONSULENTEN VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS

ALGEMEEN

De mogelijkheid tot het geven van verantwoord onderwijs in de lichamelijke oefening wordt voor een groot deel bepaald door het beschikbaar zijn van bevoegde leerkrachten, alsmede door het beschikbaar zijn van goede oefengelegenheden.

Bij de beoordeling van het onderwijs in de lichamelijke oefening bij het nijverheidsonderwijs dient men echter wel in aanmerking te nemen dat dit onderwijs nog maar sinds kort daadwerkelijk is ingevoerd en dat een tiental jaren geleden slechts enkele oefengelegenheden bij de nijverheidsscholen werden aangetroffen. Op het tijdstip van invoering was het tekort aan oefenruimten dan ook zeer groot.

Weliswaar is in 1955 de achterstand wat ingelopen, maar, zoals uit het volgende blijkt, dreigt in de komende jaren het tekort weer toe te nemen.

OEFENRUIMTEN

Vóór 1950 waren bij het nijverheidsonderwijs 26 oefenruimten aanwezig, welke hoofdzakelijk in het westen van het land waren gelegen en in vele gevallen niet aan redelijke eisen voldeden, o.a. door het ontbreken van een kleedkamer en een wasgelegenheid en te gering vloerooppervlak. Gedurende het tijdperk van 1 januari 1950 tot 1 maart 1955 werden 52 nieuwe oefengelegenheden gebouwd, terwijl er op 1 maart 1955 49 in aanbouw waren. Gezien de zeer sterke uitbreiding van het nijverheidsonderwijs was de bouw van deze oefengelegenheden in vrijwel alle gevallen gekoppeld aan nieuwbouw of uitbreiding van de scholen. Deze vermeerdering van het aantal oefengelegenheden is uitermate verheugend. Het gaf de hoop dat binnen afzienbare tijd de grote achterstand op dit gebied enigermate zou worden ingehaald. De beperking van de bouw van scholen en afzonderlijke gymnastieklokalen, die omstreeks september 1955 noodzakelijk bleek, heeft echter weer een zeer grote vertraging in het verwezenlijken van deze plannen veroorzaakt. Talrijke scholen kunnen nog steeds door het ontbreken van oefenruimten geen onderwijs in de lichamelijke oefening geven en de mogelijkheid tot invoering daarvan binnen afzienbare tijd is niet te verwachten.

De inmiddels gereedgekomen oefenruimten beantwoorden aan het gestelde doel. Zowel de afmetingen van de zaal alsmede de inrichting hiervan, de kleedkamer en het waslokaal blijken in de praktijk aan de verwachtingen te voldoen. De samenwerking met het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst was hierbij bijzonder vruchtdragend.

Zoals de situatie zich thans laat aanzien, zal het gebrek aan oefengelegenheden steeds groter worden doordat het nijverheidsonderwijs zich voortdurend uitbreidt en bijgevolg voor steeds meer klassen een oefengelegenheid moet worden gezocht. Bovendien is de toename van het aantal leerlingen bij het lager onderwijs en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs oorzaak dat de oefengelegenheden van deze takken van onderwijs in steeds mindere mate kunnen worden gehuurd ten behoeve van het nijverheidsonderwijs.

LEERKRACHTEN

Het tekort aan leerkrachten is groot, zodat in zeer vele gevallen noodgedwongen tot aanstelling van onbevoegden moest worden overgegaan, terwijl van de mogelijkheid tot selectie bij de voorziening in vacatures ook nu geen sprake is.

Het aantal bevoegde leerkrachten in het bezit van de akte P en de aantekening lichamelijke opvoeding op de akten N XIX, N XX en N XXI, werkzaam bij het nijverheidsonderwijs, bedroeg op 1 maart 1955 418, terwijl op genoemd tijdstip 156 onbevoegden waren aangesteld. Door het verschijnen van het Bevoegdheidsbesluit N.O. 1955 kwam tegen het einde van het jaar een wijziging, die naar het zich laat aanzien een gunstige invloed zal uitoefenen op het steeds toenemende tekort aan bevoegde leerkrachten. Krachtens dit besluit zijn de bezitters van de lagere akte lichamelijke oefening (s), voorzover behaald in of na 1943, bevoegd voor het lager nijverheidsonderwijs met uitzondering van het uitgebreid lager nijverheids- onderwijs. Bovendien is in dit bevoegdheidsbesluit de nieuwe akte Ngy opgenomen, die eveneens bevoegdheid verleent voor het lager nijverheidsonderwijs voor meisjes, met uitzondering van het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs. Hierdoor bestaat de hoop dat een stijging van het aantal gegadigden voor deze akten zal plaatsvinden. Zowel de akte s, als de akte Ngy zijn gekoppeld aan een andere onderwijsbevoegdheid, hetgeen in het bijzonder voor kleine scholen het voordeel heeft dat een benoeming aan deze scholen twee vakken kan omvatten, waardoor een volledige betrekking aan één school mogelijk wordt.

Het streven bij de schoolbesturen naar het verkrijgen van bevoegde leerkrachten is thans wel algemeen te noemen, hoewel bij de cursussen voor werkende meisjes in loondienst men in dezen nogal eens te vlug wil overgaan tot het aanstellen van een onbevoegde.

AANTAL LESSEN LICHAMELIJKE OEFENING

Bij het nijverheidsonderwijs wordt gestreefd naar het geven van 2 lestijden voor lichamelijke oefening per week voor iedere klasse. Het geven van deze twee lessen is uiteraard alleen dan mogelijk, indien men voor deze lessen de beschikking heeft over een gymnastieklokaal.

Op 1 maart 1955 bedroeg het aantal nijverheidsscholen waarmee de hoofdconsulenten bemoeienis hadden, 678. Op 572 scholen werd onderwijs in de lichamelijke oefening gegeven en bijgevolg op 106 scholen niet. Het aantal lessen — berekend naar 2 lessen per week — zou op dit tijdstip 13838 moeten bedragen, terwijl maar 8687 lessen werden gegeven; een tekort dus van 5151 lessen.

De oorzaak van het niet geven van bovengenoemd aantal lessen is in de allereerste plaats het ontbreken van een overdekte oefengelegenheid. In de praktijk is overduidelijk gebleken dat het geven van onderwijs in de lichamelijke oefening, zonder de beschikking te hebben over een overdekte oefengelegenheid, in ons klimaat zeer weinig resultaat heeft.

De tweede oorzaak van het niet geven van het voorgeschreven aantal lessen is, hoewel in veel mindere mate, gelegen in het ontbreken van leerkrachten. In het bijzonder geldt dit voor de moeilijk bereikbare kleine scholen. Ondanks het bevoegd verklaren van de bezitters van de akte s en het instellen van een nieuwe akte Ngy, zal het tekort, gezien de vermeerdering van het aantal scholen en de uitbreiding van de bestaande scholen, in de eerste jaren niet kunnen worden opgeheven.

SCHOOLZWEMMEN

Het zwemondericht werd waar mogelijk als onderdeel van het onderwijs in de lichamelijke oefening gegeven. Ook hier valt een vooruitgang te constateren, doordat het aantal zwemonderichtingen zich uitbreidde. Talrijke scholen stelden de leerlingen in staat het examen af te leggen voor de rijksschoolzwemdiploma's, waarbij de hoofdconsulenten vele malen aanwezig waren. Op 1 maart 1955 werd op 245 van de 678 scholen onderrecht in zwemmen gegeven en hiervoor subsidie verstrekt volgens de geldende regeling.

LESROOSTER

In de voorafgaande jaren is steeds gestreefd naar het gescheiden geven van de beide lessen in lichamelijke oefening, waardoor het effect van het onderwijs in dit vak groter wordt dan wanneer de beide lessen aaneengesloten worden gegeven. Ook op dit punt valt een vooruitgang te constateren. De hoofdconsulenten zijn ervan overtuigd dat bij het samenstellen van de lesrooster deze eis niet gemakkelijk is te realiseren. Het aaneengesloten geven van de beide lessen komt thans praktisch gesproken alleen nog op die scholen voor, waar de ligging van de oefengelegenheid dit noodzakelijk maakt.

ONDERWIJSVERNIEUWING

Mochten wij hierboven reeds melding maken van het feit dat goed onderwijs in de lichamelijke oefening afhankelijk is van het beschikbaar zijn van goede oefengelegenheden en van bevoegde leerkrachten, daarnaast is een belangrijke factor de wijze waarop dit onderwijs wordt gegeven, zodat het aangepast is aan en verweven met de overige facetten van de opvoeding. Ook hier mag een vooruitgang worden geconstateerd.

Verschiedende besprekingen vonden wederom plaats met de commissie-Faber. Het in 1954 verschenen werkje „Lichamelijke oefening, algemene houtbewerking” blijkt in de praktijk een goede richtlijn te zijn voor de wijze waarop het onderwijs in de lichamelijke oefening op de lagere technische scholen dient te worden gegeven.

Ook dit jaar vond een bijeenkomst plaats met de leerkrachten voor lichamelijke oefening, werkzaam aan de scholen die het leerplan van deze commissie volgen. Op deze bijeenkomst werd door de voorzitter van de commissie-Faber en de hoofdconsulenten een nadere uiteenzetting gegeven over de voorgestelde werkwijze.

Bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes werd dit jaar het grote onderzoek gehouden naar de „conditie” van de leerlingen bij het nijverheidsonderwijs. Dit onderzoek omvatte ongeveer 7000 meisjesleerlingen. Gezien het grote aantal gegevens dat bij dit onderzoek is verkregen, zal het geruime tijd vergen voordat het betreffende rapport kan verschijnen. Grote medewerking werd onder meer ondervonden van de 83 leerkrachten voor lichamelijke oefening die belast waren met het afnemen van de proeven.

Ook bij het middelbaar technisch onderwijs begon men zich te bezinnen op de plaats die het onderwijs in de lichamelijke oefening dient in te nemen. De taak van dit onderwijs, de doelstellingen en het realiseren van deze doelstellingen werden vastgelegd in een rapport van de sectie Lichamelijke opvoeding m.t.o. en ter oriëntering aangeboden aan de Bond van verenigingen van leraren bij het m.t.o.

SCHOOLSPORTDAGEN

Het aantal scholen dat aan het einde van het cursusjaar een sportdag organiseert, nam ook dit jaar wederom toe. Enige van deze schooldagen werden bijgewoond. Het houden van deze schooldagen werd nader geregeld in de beschikking van de staatssecretaris van 19 maart 1955, no. 11 223, afd. N.O./J.

Het „Abel Tasman-tournooi" werd ook dit jaar gehouden in de paasvakantie, te Amsterdam. Het aantal deelnemende zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen was wederom groter dan in de voorafgaande jaren.

INVENTARISLIJSTEN

Teneinde een goed overzicht te verkrijgen over het materiaal waarover de verschillende scholen de beschikking hebben voor het onderwijs in de lichamelijke oefening, werd aan alle scholen een inventarislijst toegezonden, met verzoek deze lijst in te vullen. Hierdoor beschikken de hoofdcounselenten thans over een volledig overzicht betreffende het aanwezige materiaal.

Aan het einde van dit verslag dient te worden vermeld de wel zeer prettige samenwerking met en de steun die de hoofdcounselenten ook dit jaar mochten ondervinden van de inspecteur-generaal van het onderwijs, van de leden van de inspectie van het nijverheidsonderwijs, van de ambtenaren van de afdeling Nijverheidsonderwijs en van het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst.

F. LAGER ONDERWIJS

VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE EERSTE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Gelderland, Limburg en Noordbrabant

§ 1. *Algemene toestand van het lager onderwijs*

ALGEMENE OPMERKINGEN

Hoewel niet gezegd kan worden dat zich in het afgelopen jaar geen enkele storende invloed deed gelden, kan in het algemeen worden geconstateerd, dat het lager onderwijs in de eerste hoofdinspectie zich in een betrekkelijke rust heeft kunnen ontwikkelen. De steeds groeiende leerlingstroom kon worden opgevangen, al moest op verschillende plaatsen gebruik worden gemaakt van noodlokaliteiten, terwijl in sommige gevallen door gebrek aan klasselokalen of noodruimten tot roulering moest worden overgegaan. In slechts weinige gevallen kon van een noodtoestand worden gesproken, terwijl het tekort aan leerkrachten bijna nergens onoverkomelijke moeilijkheden veroorzaakte.

De betrekkelijk veelvuldige toepassing van artikel 56, 2e lid, der Lager-onderwijswet 1920, die met de hulp van gehuwde onderwijzeressen en gepensioneerd leerkrachten kon worden geëffectueerd, heeft er zelfs in vele gevallen toe bijgedragen de sterke klassebezetting te drukken, al blijft het euvel van de grote klassen in de meeste inspecties veel zorg baren.

De uitbreiding van het aantal nieuwe scholen vond geregeld voortgang. Het aanbrengen van verbeteringen aan gebouwen, meubilair, leer- en hulpmiddelen en de steeds verdergaande verhoging van de exploitatievergoedingen voor de scholen vormden evenzovele gunstige factoren in de materiële voorzieningen van het onderwijs.

Als andere gunstige factor moge genoemd worden het onder leiding van de pedagogische centra en onder stimulering van de inspecteurs steeds voortschrijdende proces van de onderwijsvernieuwing, dat de scholen meer en meer gaat beroeren, waarbij de nog altijd toeneemende belangstelling van ouders en verzorgers mede een stimulans blijkt te zijn.

BOUWACTIVITEIT

Met dankbaarheid maken de meeste inspecteurs melding van de grote bouwactiviteit die in de eerste helft van het afgelopen jaar is ontwikkeld. Door uitbreiding van het leerlingenaantal en tengevolge van vervanging van oude gebouwen kwamen, onder toepassing van de moderne inzichten op het gebied van de scholenbouw, vele mooie, nieuwe schoolgebouwen tot stand. Ook kwamen enkele gymnastieklokalen gereed.

De trage gang bij de voorbereiding en de uitwerking van de bouwplannen heeft vele inspecteurs verontrust. De talloze instanties die de plannen moeten passeren, vormen reeds een belangrijke hinderpaal voor een snelle uitvoering van de bouw. Wanneer daarbij nog komen

de laksheid van de besturen en de weinige voortvarendheid bij de dikwijls overbelaste architecten, dan wordt het vaak moeilijk een verleende urgentie spoedig te effectueren. Geconstateerd kan worden, dat vooral gymnastieklokalen uiterst moeilijk tot stand komen. Verschillende inspecteurs laten dienaangaande klachten horen. Het is daarom des te meer te betreuren dat, ondanks de tijd van hoogconjunctuur waarin wij leven, tengevolge van de woningnood in de tweede helft van het jaar een abrupte bouwstop werd afgekondigd, die een belangrijke stagnatie dreigt teweeg te brengen in de noodzakelijke scholenbouw en een afskapping zal veroorzaken van bepaalde voorzieningen, die langzamer hand in de school- en bouwwereld ingang hadden gevonden en die voor de pedagogisch-didactische organisatie van het schoolleven van zo grote betekenis zijn gebleken, zonder dat van een bepaalde luxe kon worden gesproken.

KLASSEBEZETTING

Zoals ik reeds in het voorbijgaan aanstipte, geeft het euvel van de grote klassen nog steeds aanleiding tot ernstige bezorgdheid. Voor een goede ontwikkeling van het onderwijs en de toepassing van de nieuwe inzichten vormen de sterk bezette klassen een bijna onoverkomelijke moeilijkheid. Hoewel alle leerlingen onder deze toestand lijden, komen de zwakbegaafden, die in elke klasse aanwezig zijn en die een belangrijk percentage uitmaken van het totaal aantal leerlingen, in het gedrang.

Toch was in het afgelopen jaar een geringe teruggang van het euvel te constateren, dank zij vooral ook de ruimere toepassing van artikel 56, 2de lid, der Lager-onderwijswet.

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* heeft berekend, dat in de voorgaande jaren in zijn inspectie de gemiddelde bezetting bij het gewoon lager onderwijs 38 kinderen per klasse was, terwijl over 1955 het gemiddelde 36 was. De omstandigheden zijn dus aanmerkelijk verbeterd, waarvan de belangrijkste oorzaak moet worden gezocht in het groter aantal boventallige onderwijzers dat voor rijksrekening werd genomen.

Toch is de gemiddelde klassebezetting van 36 nog aan de hoge kant om de onderwijzers minder zwaar te belasten en de leerlingen in het algemeen meer kansen te geven op beter en meer individueel onderwijs. De voornaamste oorzaak van de sterke klassebezetting moet gezocht worden in de huidige leerlingenschaal, doch daarnaast spelen de grote scholen in de stad, het ambulantisisme, het tekort aan voldoende grote leslokalen, het zittenblijven vooral in de lagere klassen, combinaties van bepaalde klassen, de voorkeur voor één enkele grote klasse boven een combinatie van twee klassen met minder leerlingen, opleidingsklassen en last but not least een onoordeelkundige of onverantwoorde indeling van de klassen door de schoolleiding mede een zeer belangrijke rol.

§ 2. De scholen

AANTAL SCHOLEN

De belangrijke toeneming van het aantal leerlingen, dat in het afgelopen jaar ruim 18 000 bedroeg, heeft de bouw van vele nieuwe scholen noodzakelijk gemaakt. Toch heeft de nieuwbouw geen gelijke tred gehouden met de uitbreiding van het leerlingenaantal. Uit de ver-

slagen van verschillende inspecteurs blijkt dan ook, dat er een tekort is aan schoolruimte. Het aantal noodlokalen is in het afgelopen jaar in diverse inspecties weder belangrijk toegenomen. Een noodvoorziening eist in vele gevallen grote sommen. Ik vraag mij weleens af of deze, ondanks de moeilijke positie in de sector van de scholenbouw, wel ten volle verantwoord zijn en of zowel uit sociaal-economische als uit onderwijskundige overwegingen niet de voorkeur dient te worden gegeven aan definitieve bouw. De openbare school te Klundert (Moerdijk,) waarvan ik in vorige verslagen melding maakte, is op 1 mei 1955 geopend en hiermede is een einde gekomen aan het conflict dat, terecht, veel opspraak heeft verwekt.

GROOTTE DER SCHOLEN

Een ander gevolg van het feit dat de bouw van nieuwe scholen geen gelijke tred heeft gehouden met de toename van het leerlingenaantal, is de groei van de grootte der scholen.

In de inspectie *Eindhoven* waren er in 1955 bij het g.l.o. 26 onderwijzers meer werkzaam dan in 1954, terwijl er één school minder was. In die inspectie is een 7-mansschool de gemiddelde grootte geworden. Er komen niet minder dan 22 scholen voor met meer dan 391 leerlingen en 10 of meer onderwijzers. En dit beperkt zich niet alleen tot de stad, ook in verschillende plattelandsgemeenten is dit verschijnsel te constateren. Eén gewone lagere school in Valkenswaard telde op 31 december 1955 zelfs 634 leerlingen. In Eindhoven komen er 5 gewone lagere scholen voor met meer dan 500 leerlingen en derhalve met 12 of meer onderwijzers. De grootste school te Eindhoven, die door niet minder dan 762 leerlingen wordt bezocht, zal binnenkort gesplitst worden. Daarvoor is een nieuwe school in aanbouw. Dat dergelijke grote scholen, ook wanneer het hoofd ambulant is, ernstige problemen voor de leiding van de school oproepen, behoeft geen betoog.

Ook in andere inspecties blijkt de groei van de grootte der scholen de aandacht van de inspecteurs te hebben getrokken. Een enkele inspecteur meent die onevenredig uitgegroeide scholen gevoeglijk de naam van kinderpakhuizen te mogen geven, waar het hoofd het overzicht en de kijk op het individuele kind volkomen verliest.

SCHOLEN MET BIJZONDER KARAKTER

Meer en meer doet zich de behoefte gevoelen van de stichting van scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden.

De inspecteurs in de inspecties *Apeldoorn*, *Breda* en *Nijmegen* maken melding van de oprichting, of het voornemen daartoe, van zodanige scholen en klassen.

In de pers en op vergaderingen, in onderwijscentra en dergelijke wordt over deze materie veel van gedachten gewisseld.

De inspecteur in de inspectie *Tiel* heeft bij de scholen een enquête gehouden over de zwakbegaafde leerlingen, waarmee bedoeld worden die kinderen die moeilijk meekunnen, voor wie het leerprogramma te zwaar is wegens tekorten aan vermogens of aanpassing, tekorten door milieu-invloeden, zoals asociale gezinnen, enz. Hij komt bij zijn onderzoek, waarbij hij opmerkt dat het aantal gevallen dat is opgegeven, aan de lage kant is gehouden, tot een percentage van ongeveer 15.

De inspecteur in de inspectie *Tilburg*, die eveneens aandacht heeft geschonken aan het probleem der zwakbegaafden, meent dat deze categorie van leerlingen ongeveer 25 % uitmaakt van het totaal aantal leerlingen. Beide inspecteurs komen tot de conclusie dat de studie van het probleem der zwakbegaafden noodzakelijk is. Beiden, en ik sluit mij hierbij aan, zijn intussen van mening dat men, zonder het resultaat van een zodanige studie af te wachten, in de scholen reeds veel, heel veel kan doen om de praktische moeilijkheden op te vangen. Eén der middelen kan zijn de klasse te verdelen in een twee- of drietal groepen van betere en zwakkere, betere, normale en zwakbegaafde leerlingen en de leerstof aan te passen aan de persoonlijke behoeften van de leerlingen uit elke groep. In deze richting wordt gelukkig reeds op vele scholen naar een oplossing gezocht.

Daarnaast wordt ook vaak de wenselijkheid betoogd van scholen voor meer dan normaal begaafde leerlingen, die bij de zorg voor het onvolwaardige of op een of andere manier afwijking vertonende kind in het gedrang dreigen te komen.

VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS

De huisvesting van het v.g.l.o. is nog niet bevredigend. Verschillende scholen of klassen zijn nog ondergebracht in de gebouwen van de gewone lagere scholen of in noodlokalen.

De omzetting van meisjesscholen voor v.g.l.o. in dito nijverheidsscholen vond ook in het afgelopen jaar weder verschillende malen plaats.

Toch kwamen nog verschillende nieuwe gebouwen zowel voor jongens- als voor meisjes-scholen tot stand.

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

De nog steeds voortgaande uitbreiding van het leerlingenaantal bij deze tak van onderwijs maakte ook in het afgelopen jaar de bouw van nieuwe scholen noodzakelijk. In de volgende jaren zal de toeneming van het aantal leerlingen nog belangrijk groter zijn, doordat de naoorlogse geboortegolf dan door de lagere school is heengestroomd en de scholen voor voortgezet onderwijs zal hebben bereikt, zodat met de bouw van verschillende nieuwe uloscholen rekening zal moeten worden gehouden.

§ 3. De schoolgebouwen

TOESTAND DER GEBOUWEN

Evenals in voorgaande jaren zijn ook in het afgelopen jaar weder vele schoolgebouwen uitgebreid, gerestaureerd of gemoderniseerd. Gestadig groeit het aantal scholen dat voorzien wordt van behoorlijke aan de eisen des tijds aangepaste verlichtings- en verwarmingsapparaten.

De oliestookverwarming blijkt op vele plaatsen een uitkomst te zijn bij de schaarste van personeel dat de verwarming moet bedienen.

In het onderhoud van de scholen mag, dank zij de betere exploitatievergoeding en de aanschaffing en het gebruik van moderne hulpmiddelen, een blijvende verbetering worden geconstateerd.

Toch blijft er een aantal scholen, waarbij aan het onderhoud niet de nodige aandacht wordt besteed. Opmerkelijk wordt dit, als men streeft naar de bouw van een nieuwe school. Ik kan mij niet altijd onttrekken aan de indruk dat hier een zekere opzet in het spel is. Het schoonhouden van de gebouwen blijft een langzame verbetering vertonen.

Bij mijn toevallige bezoeken tref ik nog te veel scholen aan, waar gangen en vloeren bestrooid zijn met prullen, snippers papier e.d. Hier kan de organisatie van de school nog heel wat worden verbeterd, zonder dat dit veel moeite behoeft te kosten.

Onnodige verontreiniging wordt vaak veroorzaakt door niet of slechts gedeeltelijk betegelde speelplaatsen of toegangspaden tot de school. De leerlingen brengen veel stof en vuil mede naar binnen, zodat vooral bij regenachtig weer gangen en vloeren er reeds in het begin van de week of onmiddellijk na de schoonmaak onverzorgd en vies uitzien.

In de sanitaire voorzieningen van de scholen zijn opnieuw vele verbeteringen aangebracht. Niet altijd is de oplossing even gemakkelijk. Bij vele scholen liggen de toiletten nog buiten de gebouwen, wat op zichzelf reeds een euvel kan worden genoemd. Doch in de winter en bij vorstperiodes geeft dat tot hoogst ongewenste hygiënische toestanden aanleiding. Ook het schoonhouden van deze inrichtingen laat vaak veel te wensen over.

VLOEREN

De naadloze vloeren in de leslokalen vinden steeds meer ingang. Bij nieuwgebouwde scholen krijgen de moderne procédés een ruime toepassing, doch ook oude vloeren worden naadloos gemaakt door belegging met linoleum en andere tegenwoordig in de handel zijnde preparaten. Hygiënisch bekeken kan hier van een belangrijke verbetering worden gesproken, doch ook het schoonhouden van de lokaliteiten wordt door een en ander aanzienlijk vergemakkelijkt, terwijl bij het gebruik van de moderne hulpmiddelen het schoonhouden veel intensiever kan plaatsvinden, waarbij de vroegere stofverplaatsing vermeden wordt.

MIJNSCHADE

Het onderhoud van de gebouwen in de Mijnstreek eist een voortdurende en nauwlettende zorg. De inspecteur in de inspectie *Heerlen* schrijft daarover o.a.:

„Vandaag kan een bestuur voldaan zijn over de voltooiing van de herstelwerkzaamheden, 's anderendaags gaat een deur niet open of sluit een raam niet meer.

De schade, veroorzaakt door de ondergrondse werking der steenkoolmijnen, kan gering, doch ook desastreus zijn.

Desastreuze gevallen hebben zich ook dit jaar weer voorgedaan. Van een school voor uitgebreid lager onderwijs te Hoensbroek bijv. moeten de drie middenlokalen uit veiligheidsoverwegingen worden afgebroken. Het zodoende in twee delen gesplitste gebouw kan natuurlijk niet meer aan zijn bestemming beantwoorden.

Een ander schoolcomplex, te Heerlerbaan, liep zodanige schade op dat men zich afvraagt of algehele vervanging, met inbegrip van een gymnastiekzaal, niet noodzakelijk is.”

SCHOOLMEUBELN

In verschillende inspecties werden plannen opgezet om te komen tot een systematische vervanging van verouderd en versleten meubilair. Op de meeste plaatsen werd overgegaan tot

invoering van het zgn. beweeglijke materiaal. Bij deze voorzieningen kan met veel lof worden gesproken over de medewerking van de gemeentebesturen, die, waar mogelijk, de initiatieven der inspecteurs ondersteunen of zelf initiatieven oproepen.

SCHOOLVERSIERING

Met veel enthousiasme wordt gebruik gemaakt van de gelegenheid om het toegestane percentage van de bouwsom te besteden aan de innerlijke of uiterlijke versiering van de scholen. Ik zag daarvan in het afgelopen jaar op verschillende plaatsen zeer lofwaardige voorbeelden. De inspecteur in de inspectie *Apeldoorn* maakt melding van een aardig staaltje van versieren. Hij schrijft:

„Bij de verdere bouw van de uloschool te Heerde heeft de architect zich weten te verzekeren van de medewerking van mejuffrouw Thoden van Velzen uit Hattem. Deze heeft van waardeloos materiaal, scherven van stenen en dakpannen, op de buitenmuur een kunstprodukt van de eerste orde weten te scheppen, een grote figuur van een zaiende landman met ornamenten er omheen. Een produkt, dat de bewondering tot ver in het land heeft weten te wekken.”

RIJWIELBERGPLAATSEN

Op vele scholen heb ik een groot tekort aan rijwielberging geconstateerd. De fietsen stonden buiten de bergplaatsen tegen bomen en hagen, langs de schoolmuren en zelfs in de gangen of lagen verspreid over de speelplaats.

Hierin dient wel enige ordening te worden gebracht.

Teneinde de bouw van te grote bergplaatsen te vermijden of een onordelijke „opberging” te voorkomen, zouden voor het komen per rijwiel naar school zekere beperkingen dienen te worden aangehouden door bijvoorbeeld een afstandslimiet te bepalen.

§ 4. Leerlingen en ouders

BELANGSTELLING DER OUDERS

In vrijwel alle verslagen der inspecteurs komt tot uiting dat de belangstelling van de ouders voor het lager onderwijs blijft toenemen. De vorming van hun kinderen blijkt hun meer dan voorheen ter harte te gaan en allerwegen worden contacten gelegd, contacten die een persoonlijke ontmoeting van ouders en onderwijzers ten doel hebben. Deze groeiende belangstelling acht ik een gelukkig verschijnsel, daar de beste opvoedings- en onderwijsresultaten zijn te verwachten, waar gezin en school op een harmonieuze wijze samenwerken en elkaar aanvullen en steunen.

Het medeleven met de school wordt in hoge mate bevorderd door oudercommissies, ouderverenigingen en oudercomité's. De oudercomité's aan de rooms-katholieke scholen kwamen de laatste jaren slechts zeer langzaam tot ontwikkeling, hetgeen ik in voorgaande verslagen reeds opmerkte. De oorzaak hiervan moet naar mijn mening gezocht worden in het feit dat de kerkbesturen en de religieuze congregaties, die het bestuur van de lagere scholen vormen, niets wensen los te laten van de machtspositie, welke deze instanties sinds de pacificatie steeds hebben ingenomen en de ouders volkomen buiten de zaken hebben gehouden van de school

die hun kinderen bezochten. Hieruit moet waarschijnlijk ook worden verklaard dat nog geen 10 % van de rooms-katholieke schoolbesturen ertoe gekomen is een oudercomité op te richten. Als ik echter goed zie, wensen de ouders deze gang van zaken niet langer te tolereren en zal er een werkwijze moeten worden gevonden die aan de ouders meer recht doet weder-
varen.

De belangstelling van de ouders mag echter ook niet omslaan in een hinderlijke bemoeizucht.

ONDERWIJSFORUM

De inspecteur in de inspectie *Heerlen* haalt in zijn verslag een bijzondere vorm van een ouderavond aan en neemt daartoe het verslag over van het Limburgs Dagblad van 26 oktober 1955, hetwelk als volgt luidt:

„Een onderwijsforum, waarbij een groep deskundigen de door de ouders gestelde vragen beantwoordde, werd te Heerlen gehouden op 25 oktober 1955.

Het forum, georganiseerd door de Broeders van de Congregatie van de Onbevleete Ontvangenis in de gymnastiekzaal der scholen op de Molenberg, is primair een groot succes geworden door de deskundigheid der forumleden. Dat de gymnastiekzaal te klein was en vele ouders moesten plaats nemen in „de engelenbak“, was een tweede succes.

De vragen die de ouders op het forum afvuurden, waren van uitstekende kwaliteit en werden op uitstekende wijze beantwoord.“

VERKEERDE INSTELLING DER OUDERS

De inspecteur in de inspectie *Apeldoorn* wijdt een korte beschouwing aan een tekort aan inzicht bij sommige ouders ten aanzien van de opvoeding van hun kinderen, tengevolge waarvan de taak van de school aanzienlijk verzwaard wordt, al voegt hij er onmiddellijk aan toe, dat in dezen gelukkig geen algemene conclusie mag worden getrokken. Hij schrijft:

„Ook al kan geconstateerd worden, dat het aantal conflicten in de school en daarbuiten zich tot een minimum heeft beperkt, toch is er een maatschappelijk symptoom, dat in de school niet nalaat zijn invloed te doen gelden. Het is het symptoom van het steeds zwakker wordend gezag van de ouders in de gezinnen. Het is hier niet de plaats diep op dit betreurenswaardige verschijnsel in te gaan. Mijns inziens oogsten wij hier met volle handen de slechte vruchten van een verkeerde opvoeding. Onder invloed van half begrepen psychologen is men gewend geraakt aan angsten voor verdrongen complexen, opgekropte minderwaardigheidsgevoelens (mico's zeggen we tegenwoordig populair), infantiele sexualiteiten, verkeerd inperken van machtsdriften, enz. enz.. Er mogen bij de opvoeding geen klappen vallen, men moet het kind trachten te begrijpen, het moet zich kunnen uitleven. En niet al deze eenzijdige waarheden en generaliseringen komt het gevaar, de afwijking voor het normale of het normale voor afwijking aan te zien. Alle kinderen worden „probleemkinderen“. Verkeerd begrepen of half gehoorde eenzijdige waarheden van Adler, Klinkel of Freud bezorgen de ouders minderwaardigheidscomplexen ten opzichte van de handhaving van hun gezag. In hoevele gezinnen is het al niet zover dat gehoorzamen, het gewone onvoorwaardelijke gehoorzamen aan bepaalde normen er niet meer bijhoort. Men zegt dan: „Ik heb over die jongen of dat meisje niets meer te vertellen. Meester moet hem of haar maar eens flink onder handen nemen“. Dit nu verzwakt de taak van de school en dus van de leerkracht in sterke mate. Frater Rombouts schreef reeds in „Ons Eigen Blad“: „Er moge vaak gezondigd zijn en nog gezondigd worden door overdreven strakheid en strengheid, tot grote schade van zelfstandigheid en persoonlijkheid, het tegenovergestelde euvel: slapheid en verweking, richt in onze dagen meer kwaad aan dan de ouderwetse strenge ouders en opvoeders van weleer hebben gedaan,“ en hij voegt er beeldrijk aan toe: „Perziken die men in de watten legt, blijven gaaf; kinderen die men in de watten legt, bederven.“

De inspecteur in de inspectie *Helmond* uit zich in dezelfde geest.

ZORGENKINDEREN

Verschillende inspecteurs besteden aandacht aan de leerlingen die om de een of andere reden niet in de lagere school thuishoren, daardoor zichzelf en anderen tot last zijn en als gevolg daarvan tevens een grote handicap vormen voor de goede gang van het onderwijs in een bepaalde klasse.

Al is er in dezen een gelukkige wending te bespeuren, toch is er nog altijd een aantal ouders die het belang van hun kinderen niet willen inzien. Zij zijn niet voornemens hun kinderen naar de „achterlijke” school, of, zoals sommigen zelfs zeggen, naar de „gekkenschool” te zenden. Zij vergeten dat de gewone lagere school voor hun kinderen, die het normale onderwijs niet kunnen volgen, een permanente kwelling betekent, maar, wat erger is, dat zij daardoor tevens hun kinderen het aan hun ontwikkeling aangepaste onderwijs op de scholen voor buitengewoon lager onderwijs, dat hun een zegen zou kunnen zijn, onthouden.

In dit verband wijdt de inspecteur in de inspectie *Arnhem* een beschouwing aan de kinderen, die voortkomen uit de maatschappelijk zwakke gezinnen, kinderen die niet vallen onder de debielen, de psychopaten en dergelijke, en in feite alzo zouden beschikken over een normale intelligentie, ware deze niet door verkeerde gezinsinvloeden gestoord en gedeformeerd. Hij schrijft:

„Naast de kinderen wier tekorten buiten de spreiding van het normale vallen, zoals debielen, psychopaten, slechthorenden, slechtzienden enz., is er nog een groep kinderen, die een bijzondere zorg vraagt: het zijn de kinderen uit de maatschappelijk zwakke gezinnen.

Deze kinderen met vaak normale intelligentie, althans bij de geboorte, worden door de milieu-omstandigheden zeer sterk geremd, in groei belemmerd en gedeformeerd zowel wat intelligentie als wat vorming betreft.

In de school zijn het de kinderen van de achterbuurt, de „rommel”; het is het „schofje”, de „stiekemer”, de „gannef”, de kwaadwillige, de ongrijpbare en vaak de onbegrijpbare.

Telkens valt het mij op, dat de onderwijzer tegenover dit type kind zelf een volkomen asociale houding aanneemt. Hij denkt ook aan dit kind dezelfde eisen te mogen stellen als aan al de andere kinderen. En komt hij er niet mee klaar, dan ontstaan er conflicten, dan volgt het wegsturen van de leerling als tuchtmaatregel, dan gaat het hard tegen hard, waarbij de onderwijzer niet begrijpt, dat de ouders van deze kinderen nu eenmaal geen normaal normbesef hebben en dus ook niet zullen reageren als gewone mensen.

Het gezin uit de achterbuurt, vaak betiteld als het asociale gezin — liever noem ik dit het gezin met milieutekorten — komt verspreid overal voor, maar in groten getale vooral in de steden, in het bijzonder in de vestingsteden, waar vanwege de omwalling lange tijd de uitbouw werd vertraagd.

Een van de kenmerken van de ouders is de geestelijke onvolgroeidheid, die weer haar oorzaak vindt in de eigen jeugdekorten, economische omstandigheden, debiliteit, die niet werd opgevangen, enz. Deze onvolgroeidheid treedt in diverse vormen naar buiten: arbeidsschuwhoud, het aanleunen tegen maatschappelijke zorg, ongebreidelde vrijheidszin en daardoor een niet-kunnen-staan in gezagsverhouding.

Een tweede kenmerk van het gezin met milieutekorten is de gebrekkige integratie van geestelijke en morele waarden in de levenssituatie: de levenswaarden die ieder mens richting en houvast geven, werken bij hen niet door in het gedrag van elke dag: zij worden geleid door vitale egoïstische motieven. Een derde kenmerk is het gebrek aan begrip voor het kind. Dit gebrek aan begrip komt niet enkel in deze gezinnen voor, maar wel betrekkelijk frequenter dan in andere gezinnen. Het kind nu uit deze gezinnen heeft niet altijd, doch wel vaak, door drieërlei tekorten een achterstand: voedingstekorten, verzorgingstekorten en opvoedingstekorten. Vooral door de verzorgingstekorten krijgt het emotionele leven geen voldoende kansen: de hunkering naar koestering heeft in het zeer jonge kind geen bevrediging gevonden: dit zal zich wreken in de uitgroei van het gevoel; de achterstand begint reeds hierdoor.

De opvoedingstekorten maken de kleuter reeds tot een tyran. Er is geen regelmaat, er is een schreeuwerg gegeven bevel dat tot weerstand wekt, er is geen zelfbeheersing, noch bij de ouders noch bij de

huisgenoten, er is geen ongestoord spel, geen omgang met materiaal en dus: aandachtsconcentratie is er onbekend. Diefstal ziet dit kind als een handigheid, de leugen als een noodzaak om de straf te ontlopen.

Kinderen uit dit soort gezinnen hebben reeds enorme achterstanden bij het bereiken van de lagere-schoolleeftijd: het spreken is slechter, taalprestaties blijven geringer, de woordenschat is klein, het tempo is laag; dit kind kan geen interesse hebben, zijn belangstelling gaat niet buiten het zelf-beleefde, de handigheid is geringer, het kind heeft te weinig materiaal aangeboden gekregen, geen platenboeken, bouwdozen, legpuzzels enz. althans nooit zó, dat een volwassene met belangstelling de vorderingen begreep. En dit is nodig.

Zo ontstaat bij deze kinderen een achterstand, die niet aangeboren is maar die uiterst moeilijk in de schooljaren wordt weggewerkt. Dit weggewerken is alleen mogelijk, wanneer het kind op de juiste wijze wordt opgevangen in de school. Daarvoor zou nodig zijn, zoals proeven in Leiden hebben uitgewezen, een mild klassegemiddelde voor scholen, die in hoofdzaak door dit soort leerlingen worden bevolkt.

Er worden miljoenen uitgegeven aan sociale diensten, gezinszorg, maatschappelijk werk, woonoordren enz., ook door het nieuwe Ministerie voor Maatschappelijk Werk. Dit werk zal echter voor de jeugd en dus voor de toekomst alleen vruchtdragend kunnen zijn, indien deze jeugd op bijzondere wijze wordt opgevangen. Reeds schonk de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen ex artikel 56, 2e lid, der Lager-onderwijswet enkele boventallige leerkrachten aan scholen met veel kinderen uit het geschetste milieu: er zal moeten worden gezocht of er een vast systeem van hulp is te vinden.

Niet zonder reden wendde de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zich tot de minister met het verzoek om bij verlaging van de leerlingenschaal eerst te willen denken aan deze groep."

SCHOOLVERZUIM

In het afgelopen jaar vertoonde het geoorloofde schoolverzuim in verschillende inspecties een lichte stijging. Het ongeoorloofde schoolverzuim daarentegen heeft in een groot aantal inspecties weder een belangrijke daling te zien gegeven, zodat ook veel minder processen-verbaal behoeften te worden opgemaakt.

Het is mij opgevallen, dat in sommige inspecties veel processen-verbaal worden geseponneerd. Aangevend dient te worden, dat sommige inspecteurs van oordeel zijn dat meerdere schoolhoofden slordig omspringen met de ongeoorloofde verzuimen en nalatig zijn in het vermelden daarvan.

Hoewel in het algemeen na ruim vijftig jaar Leerplichtwet de meeste ouders, die uit zichzelf het belang van geregeld onderwijs voor hun kinderen inzien, de dwang der wet zouden kunnen missen, zou anderszins de leerplicht niet kunnen worden opgeheven, gezien het gemak waarmede nog verschillende ouders hun kinderen thuishouden om hen in gezin of bedrijf in te schakelen.

LANDBOUWVERLOF

Merkwaardig is, dat het aantal ingevolge artikel 13 der Leerplichtwet verleende landbouwverloven van jaar tot jaar blijkt terug te lopen.

In verschillende gemeenten schijnt aan landbouwverlof in het geheel geen behoefte te bestaan, zodat daar zelfs niet is vastgesteld een tijdvak als bedoeld in artikel 15 der Leerplichtwet.

§ 5. Onderwijzend personeel

AANTAL LEERKRACHTEN

Door de toeneming van het aantal leerlingen met ruim 18 000 onderging het aantal leerkrachten weder een belangrijke uitbreiding. In vergelijking met het accres van de leerlingen is het

aantal leerkrachten in sterkere mate toegenomen. Het onderwijzerscorps in de eerste hoofdinspectie nam met ruim 600 leden toe, hetgeen mede een lager klassegemiddelde tot gevolg had.

Uit het feit dat er bij de voorziening in tijdelijke vacatures dikwijls een beroep moest worden gedaan op gepensioneerd en gehuwde onderwijzeressen, blijkt dat er niet een voldoende reserve aan onderwyzend personeel aanwezig was. En al kon in deze hoofdinspectie niet van een nijpend tekort aan onderwijzers worden gesproken, toch gaf de personeelsvoorziening in het afgelopen jaar, vooral in de kleinere plaatsen, vele moeilijkheden. Het aantal sollicitanten was dikwijls heel gering, zodat de besturen in hun keuze zeer beperkt waren. Herhaalde oproepen waren in sommige gemeenten aan de orde van de dag. Bovendien bemoeilijkte de woningnood in sommige plaatsen de voorzieningen.

De personeelsbezetting aan de uloscholen, waarbij gebrek aan de vereiste bevoegdheden, mede een gevolg van de zuigkracht van het v.h.m.o., een grote rol speelt, verkeert in een kritiek stadium.

In de laatste jaren openbaart zich een ernstig gebrek aan belangstelling voor de functie van hoofd en school, in het bijzonder op het platteland, zodat de voorziening in dergelijke vacatures grote zorgen baart.

Tal van inspecteurs laten opnieuw ernstige klachten horen over de vele mutaties onder het onderwyzend personeel, welke een zeer nadelige invloed uitoefenen op de goede gang van het onderwijs. Hoofden en onderwijzers zijn gedurende te korte tijd, soms op zijn hoogst een jaar, in dezelfde plaats werkzaam, hetgeen in het algemeen ongewenst moet worden geacht.

LOF EN WAARDERING

Al missen nog vele mensen het juiste inzicht in de verantwoordelijke taak van de onderwijzer en worden de korte werktijden en de lange vakanties dikwijls als maatstaf genomen om het ambt van onderwijzer als een gemakkelijk baantje te beschouwen, het smalend spreken over de onderwijzer behoort vrijwel tot het verleden. De meeste inspecteurs hebben veel lof en grote waardering voor de ijver en de toewijding waarmede het onderwyzend personeel in het algemeen zijn taak in de school verricht onder dikwijls moeilijke omstandigheden, waarvan ik slechts wil noemen de grote klassen en de veranderende mentaliteit van de leerlingen, die zich o.a. uit in hun sterk verminderde concentratie.

TEKORTKOMINGEN

Toch heb ik in de verslagen der inspecteurs ook wel ernstige tekortkomingen bij de onderwijzers geconstateerd. Ik neem over wat de inspecteur in de inspectie *Tiel* hierover schrijft: „Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat het tekort aan onderwijskrachten nadelig werkt op de mentaliteit van de werkers en dat meer het eigenbelang dan het algemeen belang in het oog wordt gehouden. Deze generaliserende wijze van spreken doet vanzelf onrecht aan de vele toegewijde en offerende krachten, die zichzelf wegeijeren en dienend hun arbeid verrichten. En van deze dienende en toegewijde wijze van werken mocht ik weer vele keren getuige zijn. Maar er zijn ook schaduwzijden, en deze te melden acht ik plicht. Zo zijn er hoofden van scholen die het gebied van een inspectie komen binnenstappen na een benoeming, daar werken zonder zich de moeite te getroosten eens kennis te maken met en zich voor te stellen aan de inspecteur. Er zijn er die zulke onduidelijke en slordige ambtelijke brieven schrijven dat men geneigd is deze naast zich neer te leggen. Wat te denken

van een hoofd van een nieuwe school, die niet zijn gast eens rondleidt door het gebouw, maar hem rustig zelf een speurtocht laat maken? Er is een aantal onderwijskrachten dat beslist beneden de maat blijft in het menselijk verkeer, die een tekort aan vorming en beschaving vertonen, zonder welke men geen goed opvoeder kan zijn.

Ligt hier niet een taak voor de kweekscholen om toe te zien, dat er jongelui afgeleverd worden, die de toets der kritiek kunnen doorstaan? Het is niet de kennis, die beslissend moet zijn bij de vraag of iemand voor onderwijzer, dit is voor pedagoog geschikt is, beslissend is de persoon zelf."

MISSTANDEN

Sommige inspecteurs wijzen erop, dat de onderlinge verhoudingen tussen de leden van het personeel van de scholen of met de besturen soms niet deugen, hetgeen dan meestal tot onfrisse toestanden aanleiding geeft. De inspecteur in de inspectie *Sittard* schrijft in dit verband: „Zo bestaat er een zeer ernstige toestand te U., waar het hoofd der school met alle personen in zijn omgeving moeilijkheden heeft. Dit uit zich dikwijls in heftige incidenten met leden van het onderwijzend personeel, ouders en schoolbestuur.

Zeer betreutenswaardig is het dat deze incidenten zich vaak voordoen in het bijzijn van de leerlingen. Ik heb speciaal in dit jaar getracht hier bemiddelend op te treden, hetgeen echter niet altijd gelukte. Een krachtig bestuur zou hier zeker iets kunnen bereiken. Nu geschiedt er niets, zodat gedurende jarenlang van de school aldaar geen invloed ten goede, welke dan ook, kan uitgaan. Vele kinderen van U. bezoeken scholen elders."

STUDIEZIN

Verschiedende inspecteurs constateren, dat de studiezin onder de onderwijzers in het afgelopen jaar is toegenomen. Ik heb in de verslagen geen vergelijkingscijfers kunnen aantreffen, doch ik hoop, dat de resultaten van de door de inspecteurs waargenomen meerdere studielust zich straks in de scholen, en meer in het bijzonder in de scholen voor uitgebreid lager onderwijs, waar de toestand van de voorziening met de vereiste bevoegdheden precar is, zal doen gevoelen.

§ 6. Leerplan

VERNIEUWING

In mijn verslagen over voorgaande jaren heb ik uitvoerig stilgestaan bij de vernieuwing van het onderwijs, die zich in vele scholen bezig is te voltrekken. In de verslagen over het afgelopen jaar schenken wederom verschillende inspecteurs aandacht aan de activiteiten op het gebied van de onderwijsvernieuwing. Niet alle inspecteurs laten echter even enthousiaste geluiden horen. De inspecteur in de inspectie *Sittard* is in dit opzicht bepaald pessimistisch. Hij schrijft:

„Nog steeds moet ik vermelden, dat in de inspectie *Sittard* de vernieuwing slecht op gang komt. Ook de prot.-chr. scholen maken weinig of geen vorderingen, hoewel juist het Christelijk pedagogisch studiecentrum hier de meeste activiteit ontwikkelt.

Bij alle scholen blijft de vernieuwing beperkt tot uiterlijkheden, die met de vernieuwing zelf weinig te maken hebben.

Ik ben van mening, dat het gemiddeld grote aantal leerlingen per onderwijzer de oorzaak is dat de leerkrachten de eenmaal gewende didactiek enz. blijven volgen."

De inspecteur in de inspectie *Nijmegen* vraagt zich o.a. af, waarom de deelneming aan de vernieuwingscursussen niet groter is.

In het verslag van de inspecteur in de inspectie *Roermond* lees ik echter:

„Het steeds voortschrijdende proces der onderwijsvernieuwing doet de mensen voor de klas wel degelijk iets. Slechts weinig scholen laat het geheel onberoerd. Vroeg of laat wordt elke schoolgemeenschap hierdoor geraakt. Het doet de mensen nadenken over het wezenlijke van hun werk, doet hen nieuwe wegen zoeken. Zij zijn niet meer tevreden met datgene wat jaren en jarenlang als hoogste wijsheid gegolden heeft.

Juist deze gezamenlijke en individuele bezinning acht ik een zeer belangrijk winstpunt. Men ervaart dit bij gesprekken met personeel, bij het beschouwen van de nieuwere leermiddelen, aan de sfeer in de klas, de aankleding van de lokalen. De onderwijsvernieuwing schrijdt langzaam, dikwijls zeer langzaam voort, maar ze is er.”

De inspecteurs in de inspecties *Roosendaal* en *Tilburg* hebben veel waardering voor de vernieuwingscursussen en uiten hun tevredenheid over de grote deelneming van het onderwijzend personeel.

LEERVAKKEN

Wegens de uitgebreide enquête over de stand van het muziekonderwijs, die in het afgelopen jaar is gehouden¹⁾ en waardoor de inspecteurs aan dit onderwijs meer dan gewone aandacht hebben geschonken, meen ik de behandeling van de afzonderlijke vakken, mede in verband met de uitgebreide beschouwingen te dien aanzien in de voorgaande jaren, dit jaar achterwege te kunnen laten.

MUZIEKONDERWIJS

Bij het onderzoek naar de stand van het muziek(zang)onderwijs aan de lagere scholen werd gebruik gemaakt van een leidraad, opgesteld door een commissie van voorbereiding, bestaande uit de inspecteurs B. J. Sipkens, P. A. Eggermont en Aug. Weiss.

Deze leidraad, door de inspecteurs aan de hoofden der scholen toegezonden, luidde als volgt.

a. Doelomschrijving

Het muziekonderwijs bedoelt de ontwikkeling (binnen de grenzen der mogelijkheden die de lagere school biedt) van de muzikale aanleg, opdat het kind in zijn latere leven deel kan nemen aan het muziekleven en aan het gemeenschapsleven, voorzover de muziek daarbij een rol speelt.

b. Personeel

1. Hoeveel leden van het personeel zijn in het bezit van een getuigschrift of diploma van het Wardinstituut, het Gehrelsinstituut of van de Commissie tot verbetering van het zangonderwijs op de christelijke scholen (C.V.Z.)?
2. Werken de bezitters(sters) van deze getuigschriften (diploma's) volgens de betreffende methode in de school?
3. Zo neen, welke beletselen bestaan daartegen?
4. Krijgt ieder leerjaar dit onderwijs van haar eigen onderwijzer(es)?
5. Hoeveel leerjaren niet?
6. Aan hoeveel scholen is een vakleraar verbonden?

¹⁾ Zie deze en de volgende bladzijden.

7. Hoeveel onderwijzers zijn dirigent van *a.* een kinderkoor, *b.* een dameskoor, *c.* een mannenkoor, *d.* een gemengd koor, *e.* een muziekgezelschap?

c. Plaats van het zingen (de muziek) in het schoolleven

8. Vervult de muziek (zang) een functie in het eigen leven van de school (begin en/of einde van de schooltijden, van de schoolweek, ouderavonden, schoolfeestjes, enz.):

9. Treedt de school met muzikale activiteiten naar buiten op? Gedacht wordt hierbij aan verenigingen, kerken, nationale manifestaties, plaatselijke feesten, schoolzangdagen, radio, enz.

10. Komt dit optreden naar Uw mening ten goede aan de bovenomschreven doelstelling?

11. Blijft er na het verlaten van de school nog een band met deze school in de vorm van muziekbeoefening (koor, blokfluit-club, bandje, enz.):

d. Leerplan, lesrooster, methode en didactiek

12. Wordt er in de school stelselmatig muziekonderwijs gegeven? Doet men aan stemvorming, gehoortraining, ritme-oefeningen, improvisatie, notenbalkoefeningen? Of bepaalt men zich tot het zingen van liederen?

13. Worden er in het leerplan al of niet verplichte liederen opgegeven?

14. Worden de liederen alleen op het gehoor ingestudeerd, of ook met steun van muzikale notaties (cijfers, balknotatie, handzingen, vingerzingen, handnotenbalk)?

15. Wordt er in elke klas volgens een bepaalde methode muziekonderwijs gegeven?

16. Zo ja, welke methode wordt gevolgd? (het opgeven van liederbundels wordt hier niet verwacht).

17. Hoeveel tijd is er voor dit vak op de rooster uitgetrokken?

18. Waar zijn in het algemeen deze lessen op de rooster geplaatst? (aan het begin of aan het einde van de schooltijd, 's morgens of 's middags).

19. Wordt er in alle leerjaren muziekonderwijs gegeven, of beperkt zich dit onderwijs tot de 1e klasse? (deze vraag alleen voor uloscholen).

20. Wordt er onder de andere lessen en/of bij de vakkenverwisseling weleens gezongen? Heeft men oog voor het verband tussen het muziekonderwijs en andere vakken als: lezen, taal, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurkunde, gymnastiek, vreemde talen?

22. Wordt er iets gedaan aan het beluisteren van muziek?

23. Bezoeken de leerlingen school(jeugd)concerten?

24. Welke hulpmiddelen gebruikt men bij het muziek-beluisteren?

25. Wat is Uw mening over de muziekuitzendingen van de schoolradio?

e. Repertoire

26. Tot welke opmerkingen betreffende melodie en tekst geeft de keuze der in de school gezongen liederen U aanleiding? (zie ook vraag 9).

27. Zijn de liederen die gezongen worden, voldoende aangepast aan de leeftijd der leerlingen?

28. Welke liederbundels worden er gebruikt?

28a. Wordt meerstemmigheid, behalve in canons, ook in andere liederen beoefend?

f. Leermiddelen

29. Worden er bij dit onderwijs klassikale leermiddelen gebruikt? (piano, harmonium, viool, blokfluit, stemvork, stemfluit, klokkenspel, triangel, tamboerijn, leermiddelen van mej. Geert Jansen, Noot en Melodie, Wardcharts, enz.).

30. Gebruikt men ook hoofdelijke leermiddelen? (blokfluit, leermiddelen van mej. Geert Jansen, Noot en Melodie, enz.).

31. Tot welke opmerkingen geeft het gebruik van deze leermiddelen U aanleiding?

g. Resultaten

32. Wat is Uw oordeel over de op school bereikte resultaten in verband met de boven gegeven doelstelling? Hierbij te denken aan: beschaafde zang, kennis van muzikale notatie, beheersing van een bepaald repertoire.

Voor de ulo- en v.g.l.o.-scholen bovendien aan: kennis van instrumenten en hun timbre, van muzikale ensembles, aan het muziekleven en de plaats van de muziek in de samenleving, aan enkele componisten en bekende muziekwerken, aan het bespelen van een instrument, aan het lezen van muzikale termen uit de radiotijdschriften enz.

h. Bevordering van het muziekonderwijs

33. Komen de pasgeslaagde onderwijzers(essen) voldoende toegerust voor dit vak de school binnen?

34. Acht U de instelling van een lagere akte voor schoolmuziek wenselijk?

35. Hoe kan naar Uw mening het muziekonderwijs op de scholen worden bevorderd? De vragen hebben de bedoeling de aandacht te vestigen op bepaalde facetten en kunnen dus aanleiding zijn tot het geven van allerlei commentaar.

Verschillende inspecteurs maken dankbaar gewag van de wijze waarop de hoofden der scholen hun medewerking verleenden.

In een groot aantal scholen vormde de vragenlijst een onderwerp van bespreking in een personeelsbijeenkomst. Enkele hoofden van scholen deelden mede, dat ze door de enquête een aansporing hadden gekregen om het zangonderwijs aan hun school eens terdege onder de loep te nemen. Een bezinning in de welhaast onvermijdelijke sleur van alledag, een soort gewetensonderzoek juist voor wat betreft een vak dat ook thans nog hier en daar weleens dreigt verwaarloosd te worden, zal naar ik hoop leiden tot een meerdere erkenning van de grote waarde van dit vak en tot een betere integratie in het geheel van opvoeding en onderwijs. De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Tilburg* spreekt zich aldus uit:

„De bekende musicus Franz Schubert heeft in zijn Ode an die Musik de volgende dichtregels over de betekenis van de kunst der muziek geschreven. Hij spreekt hierin over de muziek als van een:

„Verheven kunst, die mij in droeve tijden,
als heel het leven zwart was als de nacht,
opnieuw naar licht en vreugde kwaamt geleiden
en mij een betere wereld binnenbracht.”

(Vertaling van dr. H. Nolthenius)

Men zou wensen, wanneer wij de stand van het muziekonderwijs in de lagere scholen opnemen en overzien, dat onze leerkrachten deze woorden van Schubert ernstig zouden willen overdenken en dat zij iets meer doordrongen waren van de waarde dezer verheven kunst, die in staat is aan het leven van de mens in droeve en ook in blijde uren een glans van licht en vreugde te verschaffen, zoals dit wellicht door geen der andere kunsten mogelijk is."

Ondanks de activiteiten van een Ward- en een Gehrelsinstituut is voor een te groot deel van de scholen ook nu nog van toepassing hetgeen dr. H. E. Becht schreef in „Waarom muziekonderwijs?":

„Met de dag groeit de noodzakelijkheid, in ons onderwijs niet te zien een verzameling van vakken, maar een organisch geheel en aan dat organisch geheel ontbreekt ten onzent nog immer een der edelste delen: de muziek!"

Bij de verdere beschouwing zal ik de leidraad op de voet volgen.

a. Doelomschrijving

Een groot aantal hoofden van scholen kon zich met de gegeven omschrijving verenigen. Een van de inspecteurs vermeldt voor zijn inspectie zelfs 117 van de 124 schoolhoofden. Niet overal echter werd de doelomschrijving zo kritiekloos aanvaard. Vooral in inspecties waar de leerkrachten in betrekkelijk geringe mate een verdere muzikale vorming genoten, achtte men de omschrijving te ruim.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Zutphen* typeert de mening van een belangrijk aantal leerkrachten met een aanhaling van een van de hoofden van scholen:

„Na een bespreking met het personeel meen ik U, naast de antwoorden op de lijst, het volgende te moeten mededelen:

Wij hebben ons afgevraagd of we konden instemmen met de door U gestelde omschrijving onder a. De meningen liepen uiteen van „niet helemaal" tot „helemaal niet". Als hoofddoel van het onderwijs op de lagere school zien wij voornamelijk het leren zingen van een liefst zo groot mogelijk aantal verantwoorde liederen. Deze liederen kunnen zijn: volksliederen, vaderlandse liederen, algemeen godsdienstige liederen en gelegenheidsliederen. Vanaf het vierde leerjaar verzamelen de leerlingen deze in een of meer zangschriften. Bij het verlaten van de school nemen de leerlingen hun „eigen" zangbundel mee naar huis. Uit ervaring weten we, dat dit zeer gewaardeerd wordt en dat er later op de jeugdverenigingen en bij festiviteiten uit gezongen wordt. In zoverre onderschrijven we dus de doelstelling. We menen echter in alle oprechtheid, dat we niet veel verder kunnen gaan in de toegemeten tijd, die o.i. voldoende is." (1 uur per klas per week).

Ook de inspecteur in de inspectie *Eindhoven* spreekt zich in deze geest uit.

Blijkens het volgende citaat uit het rapport van de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Tilburg* kan deze geenszins met zijn Eindhovense collega instemmen:

„Volgens artikel 2 der Lager-onderwijswet 1920 behoort zingen tot de verplichte vakken der lagere school.

Het vak, waar het dus in het onderstaande over gaat, is het vak, dat wordt aangeduid met de term zingen. Toch zou ik liever willen spreken van muziekonderwijs of nog liever van muzikale vorming dan van zangonderwijs. Met de term muzikale vorming of muzikale opvoeding wordt beter uitgedrukt dat door de kennismaking met en de beleving van een of andere vorm der muziek de persoon van de leerling geraakt wordt, niet alleen verstandelijk of in muziektechnisch opzicht, maar vooral geestelijk en emotioneel. Bij de muzikale opvoeding gaat het derhalve op de eerste plaats om het bereiken van de muzikale beleving, waaruit de behoefte ontstaat aan meer muzikale ervaringen en het verlangen om de muzikale moeilijkheden te beheersen en zo mogelijk de muziek te beoefenen."

Tenslotte mag niet onvermeld blijven de opmerking van de inspecteur in de inspectie *Doetinchem*, die na aanvaarding van de omschrijving van de commissie als algemene omschrijving erop wijst:

„Voor de christen komt daar echter bovenuit, dat muziek en zang heerlijke gaven zijn om God te loven. Zal in de hemel de ganse schare van gezaligden niet voortdurend zingend zijn Heer prijzen? Zang en muziek zijn gaven, waardoor de gelovige ook reeds in dit leven zijn Schepper en Zaligmaker wil loven in het lied.”

Het is dezelfde gedachte als door paus Pius XII in de encyclick *„Musicae sacrae disciplina”* is uitgedrukt:

„Zo moge het christenvolk reeds hier op aarde het loflied beginnen te zingen, dat het voor eeuwig zal zingen in de hemel: Hem die zetelt op de troon, en aan het Lam zij lof en eer en glorie en kracht in de eeuwen der eeuwen.”

De door de commissie gegeven doelomschrijving wekt herinnering aan de woorden, waarmee Gehrels zijn „Algemeen vormend muziekonderwijs” aanvangt: „Het ideaal van de muzikale opvoeding moet zijn iedere jonge mens zoveel muzikale ontwikkeling mede te geven dat hij later, op welke wijze dan ook, actief of passief, aan het muziekleven deel kan hebben.” Wanneer Gehrels verder in zijn boek het doel aangeeft van het algemeen vormend muziekonderwijs, meer speciaal van het elementair muziekonderwijs, stelt hij uitdrukkelijk voorop, dat bij de algemene muzikale vorming het zingen uitgangs- en middelpunt moet zijn. *Musica est ars cantandi*. Ik kan mij voorstellen, dat verschillende hoofden van scholen, speciaal van scholen voor g.l.o., niet alleen degenen die een poging tot „selfdefence” demonstreerden, maar ook andere, node een aanduiding van dit naar mijn mening zeker voor deze scholen juiste uitgangs- en middelpunt hebben gemist. Ook de term muziekonderwijs, waarbij men veelal eerder aan instrumentale dan aan vocale muziek denkt, kan hier en daar aanleiding zijn geweest de doelomschrijving als te ruim aan te merken. Minder begrip kan ik hebben voor die leerkrachten, die zich niet in de eerste plaats afvragen wat het belang van het kind eist, doch die zich met een beroep op de Lager-onderwijswet 1920 menen te kunnen afmaken met zingen zonder meer. Bij de in verschillende vorm gegeven opmerkingen dat in de omschrijving de nadruk te veel op het latere leven ligt, meen ik mij te moeten aansluiten. De spontane muzikale uiting moet ook in de school haar kans krijgen. Het is mede de taak van de school haar te cultiveren. Ook bij de keuze van het lied, van het tijdstip waarop het gezongen wordt, dient gelet te worden op datgene wat in het kind leeft, zodat het kind zich in het lied kan „uitspreken”.

Het stemt intussen tot verheugenis, dat uit de verschillende reacties op de omschrijving blijkt, dat men zich in de materie verdiept heeft, zodat reeds hierom het opnemen van een omschrijving in de vragenlijst van groot belang is geweest.

b. Personeel

1. Aantal bezitters van getuigschriften

Alvorens na te gaan, in welke mate de leerkrachten bij het lager onderwijs in het bezit zijn van getuigschriften en diploma's op het gebied van het muziekonderwijs, is het nuttig de aandacht

erop te vestigen, dat de akte van bekwaamheid als onderwijzer(es) tevens de bevoegdheid verleent tot het geven van onderwijs in het vak zingen.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Zutphen* geeft als zijn oordeel, dat ook zonder speciale getuigschriften verantwoord zangonderwijs zeer wel mogelijk is.

Het onderzoek beperkte zich tot bepaalde getuigschriften en diploma's, die meer in het bijzonder voor het lager onderwijs van belang worden geacht. Andere diploma's op muziekgebied werden derhalve buiten beschouwing gelaten. Het diploma C.V.Z. werd in de vragenlijst naast de getuigschriften Ward en Gehrels opgenomen, doch kan naar mijn mening hiermede geenszins op een lijn worden gesteld.

De gegevens overziende trekt allereerst de aandacht het geringe aantal getuigschriften van de leerkrachten bij het openbaar onderwijs. Aan de protestants-christelijke scholen is het aantal enigszins hoger; verreweg het grootste aantal getuigschriften treft men echter bij de leerkrachten van de rooms-katholieke scholen aan. Zo vermeldt de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Amhem* voor zijn inspectie, dat slechts 3 % van het aantal leerkrachten bij het openbaar onderwijs in het bezit is van een getuigschrift of diploma van het Ward-instituut, het Gehrelsinstituut (of van de Commissie tot verbetering van het zangonderwijs op de christelijke scholen); voor de leerkrachten bij het protestants-christelijk onderwijs bedraagt het aantal $7\frac{1}{2}$ %, bij het rooms-katholiek onderwijs 16 %.

Het hogere percentage bij de protestants-christelijke en de rooms-katholieke scholen zal wel mede verklaard moeten worden uit een zekere verbondenheid van deze scholen met de kerk, waar de muziek een eigen functie heeft. Het grootste aantal getuigschriften in deze hoofdinspectie wordt dan ook aangetroffen in de provincies met overwegend rooms-katholieke scholen, Noordbrabant en Limburg. Ongeveer $\frac{1}{4}$ gedeelte van de leerkrachten in elk van deze provincies is in het bezit van één of meer getuigschriften, nagenoeg alle van het Ward-instituut.

Eenzelfde beeld geeft in Gelderland de inspectie *Nijmegen* met overwegend rooms-katholieke scholen; ook hier is 25 % van de leerkrachten in het bezit van één of meer getuigschriften. De provincie Gelderland in haar geheel beziende blijkt ruim 12 % van de leerkrachten in het bezit te zijn van een der genoemde getuigschriften of diploma's (Ward 9,53 %, Gehrels 2,05 %, C.V.Z. 0,62 %). Zonderen we de inspectie *Nijmegen* uit, dan bedraagt voor de rest van de provincie het percentage 9.

Nader regionaal bezien blijken in Noordbrabant en Limburg de leerkrachten uit de inspecties *Boxmeer*, *Helmond*, *Eindhoven*, *Roermond* en *Venlo* boven het provincie-gemiddelde uit te komen; de door de inspecteur in de inspectie *Boxmeer* gegeven cijfers resulteren zelfs in een percentage van bijna 45. Is hier een „uitstraling” van het Ward-centrum Roermond van invloed?

Opvallend is in Noordbrabant het zeer lage percentage in de inspectie *Waalwijk* (5,5 %); de verhouding van het aantal leerkrachten aan rooms-katholieke en andere scholen in deze meest gemengde inspectie van de provincie van 7 : 4 geeft hiervoor slechts een gedeeltelijke verklaring.

In Gelderland blijven de inspecties *Nijkerk* en *Apeldoorn*, die bijna de gehele Veluwe omvatten, met resp. 4,3 en 5,5 % belangrijk beneden het gemiddelde.

Zoals reeds vermeld is het aantal leerkrachten in de provincies Noordbrabant en Limburg in het bezit van een getuigschrift Gehrels of een diploma C.V.Z. zeer gering. In Noordbrabant komen nog een twintig bezitters van het Gehrels-getuigschrift voor, in Limburg slechts enkele. Het diploma C.V.Z. beperkt zich in beide provincies tot enkele leerkrachten. Van de bezitters van een getuigschrift of diploma in Gelderland heeft ruim 78 % één of meer Ward-getuigschriften, bijna 17 % een getuigschrift Gehrels en ruim 5 % het diploma C.V.Z. Van de weinige bezitters van getuigschriften in de inspecties *Apeldoorn* en *Nijkerk* heeft ongeveer de helft een getuigschrift Gehrels.

Bij de beschouwing van de gegeven cijfers mag niet uit het oog worden verloren, dat de Wardmethode reeds voor de oorlog op verschillende scholen ingang had gevonden, terwijl de eerste getuigschriften voor de methode-Gehrels in 1941 werden uitgereikt.

2. Praktisering

Daar de vraag of de bezitters van de getuigschriften volgens de betreffende methode in de school werken, strikt werd opgevat, in de zin van een volledig consequent volgen van de methode, is uit het onderzoek gebleken, dat dit weinig geschiedt.

Zo vermeldt de inspecteur in de inspectie *Maastricht*, dat 7 van de 126 bezitters van een getuigschrift in zijn inspectie de methode volgen.

De inspecteur in de inspectie *Boxmeer* deelt mede, dat slechts enkelen de methode volledig toepassen.

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* schat het gedeelte, dat de methode werkelijk geheel volgt, voor zijn inspectie op $\frac{1}{4}$.

De inspecteur in de inspectie *Doetinchem* telt 10 van de 77, terwijl de inspecteur in de inspectie *Zutphen* als zijn oordeel geeft, dat behoudens uitzondering de methode niet consequent gevolgd wordt.

Het is echter wel uitermate moeilijk een grens te trekken tussen degenen, die de methode, waarvoor zij een opleiding ontvangen hebben, wel, en degenen die de methode niet volgen. Het zal dikwijls een meer of minder zijn. Veelal zal het onderwijs van een leerkracht, die een opleiding in een bepaalde methode gevolgd heeft, meerdere of mindere reminiscenties aan de methode wekken, ook al is hij zich bewust niet „volgens de methode” te werken. Wanneer de inspecteur in de inspectie *Roosendaal* vermeldt, dat 101 van de 148 bezitters van een getuigschrift volgens de methode werken, de inspecteur in de inspectie *Helmond* 146 van de 339, de inspecteur in de inspectie *Nijmegen* 128 van de 258, dan zijn in deze cijfers ongetwijfeld mede te rekenen degenen, die hun onderwijs in de geest van de methode geven, zonder zich strikt daaraan te houden. Met deze ruimere opvatting van de vraagstelling komt de inspecteur in de inspectie *Eindhoven* voor zijn inspectie op een schatting van $\frac{1}{3}$.

Alle gegevens overziende moet zeker worden geconcludeerd, dat meer dan de helft van de leerkrachten die een getuigschrift bezitten, niet volgens de methode, opgevat in vrij ruime zin, te werk gaan. Uit de verslagen is geen voldoende inzicht te verkrijgen, in hoeverre bij ongeveer gelijke omstandigheden het niet-volgen van de methode meer of minder voorkomt bij de bezitters van een getuigschrift Ward, Gehrels of C.V.Z.

3. Beletselen

Verreweg het voornaamste beletsel blijkt te bestaan in het feit, dat aan veel scholen slechts 1 of 2 leerkrachten in het bezit zijn van een (zelfde) getuigschrift, waardoor de nodige continuïteit in het onderwijs ontbreekt. Staat de leerkracht in het bezit van een getuigschrift in de hoogste leerjaren, dan kan hij niet voortbouwen op hetgeen in de voorafgaande jaren is geschied, en ervaart daarvan alle nadelen, waardoor hij uiteindelijk niet voldoende resultaten ziet, wat tot desillusie leidt. Begint een leerkracht in de eerste leerjaren met enthousiasme aan het toepassen van een methode, dan ziet hij zijn werk in de volgende leerjaren verzanden, waardoor zijn aanvankelijke animo langzaam aan verslapt.

Voor al op kleinere plaatsen wordt aan de continuïteit door de zeer sterke personeelwisseling nog meer afbreuk gedaan. Zo vermeldt de inspecteur in de inspectie *Nijkerk*, dat het hoofd van een 7-mansschool een Ward-getuigschrift behaalde en daarna in samenwerking met het instituut een cursus aan het personeel gaf. Het resultaat was dat alle leerkrachten aan de school het getuigschrift behaalden en het zangonderwijs in de gehele school volgens de Ward-methode werd gegeven. Enige jaren later was echter enkel nog het hoofd aan deze school verbonden, de andere leerkrachten waren door nieuwe vervangen.

Ook het gebrek aan leermiddelen voor het volgen van de methode wordt herhaaldelijk als beletsel naar voren gebracht. Ook daar, waar bij de schoolleiding nog wel voldoende interesse aanwezig is, wordt het soms niet verantwoord geacht voor 1 of 2 klassen tot de aanschaffing van bij de methode behorende leermiddelen over te gaan.

Sommige hoofden van scholen hebben niet voldoende interesse en geven te weinig leiding, hetgeen op den duur verlamdend werkt op de activiteit van de overige leerkrachten, zo delen verschillende inspecteurs mede. Nog al te veel wordt het „vak” zang, vooral aan de zgn. opleidingsscholen, beschouwd als een bijvak, zowel door de leiding van de school als door de ouders, in plaats van de muzikale vorming als onmisbaar element te zien in de totale vorming van de jonge mens. Stimulerende leiding en teamgeest zijn ook hier nodig voor een goed resultaat.

Betreffen de voorgaande beletselen de omstandigheden waaronder gewerkt moet worden, meer de methode zelf raken de hier en daar geuite bezwaren, dat het volgen van de methode te veel tijd kost, en dat, naarmate het leerjaar vordert, door een teveel aan „techniek” bij de leerlingen een zekere lusteloosheid te constateren valt.

Het komt mij voor, dat die leerkrachten, die enig inzicht hebben in de totaliteit van het onderwijs, veel gelegenheden, ook buiten de daarvoor op de rooster uitgetrokken lesuren, kunnen aangrijpen om de muzikale vorming in het geheel van hun onderwijs te verweven, terwijl bij voldoende begrip voor de wezenlijke elementen van de gevolgde methode het zangonderwijs een levend vak kan blijven. Men zal hiervoor soms van het „schema” moeten durven afwijken; geen goed onderwijzer volgt slaafs een methode zonder met zijn klas rekening te houden. Wanneer Gehrels enkele lesschema's geeft, zegt hij: „Wij geven deze schema's dan ook alleen onder voorwaarde, dat – om het nu maar paradoxaal te zeggen – niemand er zich aan houdt. Elke les moet er een met een bult zijn, d.w.z. het een of andere onderwerp dient zo vlot te gaan, dat ongemerkt de daarvoor beschikbare tijd overschreden wordt. Men hoede zich echter voor te veel bulten van hetzelfde karakter.”

Voldoende begrip voor het wezenlijke van de methode ontbreekt echter nogal eens. De inspecteur in de inspectie 's-Hertogenbosch wijst erop, dat dikwijls de bijgebrachte stof in de voorbereiding van het behalen van het diploma te vluchtig is moeten opgenomen worden, zodat zij niet voldoende betrouwbare ondergrond geeft voor een zelfstandige en goede opbouw van een efficiënt lesprogramma.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Roosendaal* geeft als zijn oordeel dat wijziging in de Ward-methodiek gewenst zou zijn, in dier voege, dat ze ook mannen en jongens beter zou aanspreken. In ander verband vermeldt hij, dat van de 148 diploma's (bijna uitsluitend Ward-getuigschriften) in zijn inspectie er 36 in het bezit zijn van mannen en 112 in het bezit van vrouwen. Van de mannen werken er 16 volgens de methode, van de vrouwen 85.

Uiteraard kan van een werken van de bezitters van de getuigschriften volgens de betreffende methode in de school geen sprake zijn, waar de schoolleiding een andere methode voorstaat of voorschrijft. Zo wijzen de inspecteurs in de inspecties *Tilburg* en 's-Hertogenbosch erop, dat de onderwijscongregatie van de Fraters van Tilburg een eigen methode „Geniet van het lied” uit geeft, die op veel scholen gebruikt wordt.

Tenslotte worden ook het euvel van de te grote klassen en de gecombineerde klassen soms als beletselen genoemd.

4 en 5. Wisseling van leerkrachten

Hoewel doorgaans in ieder leerjaar het zangonderwijs wordt gegeven door de eigen onderwijzer(es), komt toch verwisseling van leerkrachten op verschillende plaatsen nogal eens voor. De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* vermeldt, dat 109 van de 730 klassen het zangonderwijs niet van hun eigen klasseonderwijzer ontvangen.

De inspecteur in de inspectie *Roermond* noemt een aantal van 97 op de 558, de inspecteur in de inspectie *Tiel* telt 35 klassen en de inspecteur in de inspectie *Zutphen* 55.

Waar bij het ulo werkelijk aandacht aan het muziekonderwijs wordt gegeven, is dit doorgaans aan één leerkracht opgedragen. De cijfers wettigen de conclusie, dat waar het aantal diplomabezitters groter is, eerder tot wisseling van leerkrachten wordt overgegaan.

6. Vakleerkrachten

Aan een dertigtal scholen in deze hoofdinspectie wordt een vakonderwijzer(es) voor zang aangetroffen, waarvan een gedeelte niet bezoldigd wordt. Ongeveer de helft hiervan is bij het ulo werkzaam.

In verschillende inspecties blijkt aan geen enkele school een vakleerkracht voor zingen te zijn ingeschakeld. In de inspecties 's-Hertogenbosch, Arnhem en *Roermond* zijn aan resp. 6, 5 en 5 scholen vakleerkrachten verbonden.

Zeker bij de scholen voor g.l.o. dient naar mijn mening niet gestreefd te worden naar een verbetering van het zangonderwijs door het aanstellen van vakleerkrachten. Het zangonderwijs behoort tot de taak van de klasseonderwijzer en het toewijzen van een gedeelte van deze taak aan een ander leidt tot een volledige afsplitsing van het „vak” zingen uit het geheel van het onderwijs, dat een organisch geheel behoort te zijn.

In die gevallen, waarin een leerkracht iedere aanleg mist voor het verantwoord geven van zangonderwijs, acht ik het overnemen van de les door een collega beter dan het aantrekken van een overigens geheel buiten de schoolgemeenschap staande vakleerkracht.

Ik ben er echter van overtuigd, dat in veel gevallen de onderwijzer, die meent alle aanleg te missen, door het volgen van een cursus van voldoende lange duur tot redelijke resultaten kan komen. Ieder die zijn taak goed verstaat, moet streven naar een verbetering van eigen zwakke punten. Voor de onderwijzer, wiens verantwoordelijkheid voor de alzijdige vorming van de hem toevertrouwde kinderen zo ontzaglijk groot is, geldt dit in nog sterkere mate. Hij dient te beseffen, dat wat aan muzikale vorming in de lagere-schooljaren gemist wordt, later nooit geheel meer is in te halen. Juist de eerste leerjaren zijn hier van het allergrootste belang.

7. Onderwijzer-dirigent

Rond 1000 leerkrachten in deze hoofdinspectie zijn dirigent van een koor of muziekgezelschap; 37 % hiervan dirigeert een kinderkoor, 30 % een mannenkoor; vele van deze koren zijn kerkkoren. De belangstelling voor een dames- en een gemengd koor blijkt gelijkelijk verdeeld (beide 13 %), 7 % geeft leiding aan een muziekgezelschap.

Verschillende leerkrachten leiden meer dan één koor of muziekgezelschap. De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* maakt melding van een leerkracht, die dirigent is van 6 harmoniegezelschappen.

De inspecteur in de inspectie *Tilburg* merkt t.a.v. de leerkrachten die tevens dirigent zijn, het volgende op:

„Deze functie gaat niet altijd samen met betere zangresultaten op school. Met name geldt dit van de leiders van de kinderkoren. Deze kinderkoren doen vooral dienst bij de opluistering van kerkelijke plechtigheden. Zij krijgen hun repetities na schooltijd en bestaan uit de beste zangertjes van enkele, in regel de hogere, klassen. Het is mij echter gebleken, dat verschillende van deze leiders van kinderkoren in hun gewone klas geenszins betere resultaten op zanggebied behalen dan degenen, die geen leider van kinderkoren of andere verenigingen zijn. Verschillende leiders van zgn. kinderkoren konden met hun klas slechts een zeer matig programma afwerken.”

Ook enkele andere inspecteurs laten zich in deze geest uit.

c. Plaats van het zingen (de muziek) in het schoolleven

8. Functie in het eigen leven van de school

Veel hoofden van scholen beantwoordden de vraag of de muziek een functie in het eigen leven van de school vervult, bevestigend. Op ouderavonden en schoolfeestjes zijn enkele zangnummertjes, soms operettes of blokfluitstukjes, regel.

De zang aan het begin of het einde van de schooltijd of van de schoolweek is geenszins in alle scholen ingeburgerd. De richting van de school geeft grote verschillen te zien.

Ik laat in dit verband de inspecteur in de inspectie *Nijkerk* aan het woord:

„Nagenoeg alle hoofden van openbare scholen moeten op de vraag of de muziek (zang) een functie in het eigen leven van de school vervult, een ontkennend antwoord geven. Dit stemt geheel overeen met mijn eigen ervaring bij schoolbezoek, dat aan de openbare scholen aan het zangonderwijs weinig aandacht wordt geschonken. Op de protestants-christelijke scholen is het regel dat de morgen- en

meestal ook de middagschooltijd wordt aangevangen met het zingen van een psalm of gezangvers of een ander lied.

Aan enkele scholen wordt ook speciaal in de lagere leerjaren bij het wisselen van de vakken even gezongen, tot groot genoegen van de kleintjes."

Ook andere inspecteurs komen tot dezelfde ervaring: bij de protestants-christelijke scholen is het zingen bij het begin van de schooltijd regel, bij de rooms-katholieke scholen in mindere mate en bij de openbare scholen komt het nagenoeg niet voor.

Bij de nieuwgebouwde scholen met hal of schoolzaal wordt gemeenschappelijke zang aan het begin of het einde van de schooltijd of schoolweek minder beoefend dan zou mogen worden verwacht bij aanwezigheid van een dergelijke goede gelegenheid tot het bevorderen van een echte schoolgemeenschap. Bij een bezoek aan verschillende van deze scholen is mij opgevallen, dat men deze ruimten te weinig weet te benutten voor het doel waarvoor ze bestemd zijn. De soms jarenlange voorbereiding voor de stichting van het nieuwe gebouw gaat lang niet altijd samen met een voldoende voorbereiding om het onderwijs aan de nieuwe mogelijkheden aan te passen.

De meeste inspecteurs delen mede, dat er onder de andere lessen en bij verwisseling van vak weinig gezongen wordt.

9. Muzikale activiteiten naar buiten

Veelvuldig treden de scholen met muzikale activiteiten naar buiten op, vooral bij nationale manifestaties, in kerkelijk verband en bij plaatselijke feesten.

De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* geeft voor zijn inspectie het navolgende overzicht.

a. in verenigingsverband	5 scholen
b. in de kerk	64 scholen
c. bij nationale manifestaties	98 scholen
d. bij plaatselijke feesten	21 scholen
e. op schoolzangdagen	4 scholen
f. voor de radio	3 scholen
niet naar buiten treden op.	18 scholen

In de inspectie *Helmond* ligt blijkens onderstaand staatje het accent nog iets meer op het optreden bij kerkelijke plechtigheden.

a. in verenigingsverband	6 scholen
b. in de kerk	94 scholen
c. bij nationale manifestaties	72 scholen
d. bij plaatselijke feesten	42 scholen
e. op schoolzangdagen	—
f. voor de radio	3 scholen

De inspecteur in de inspectie *Breda* schrijft:

"Veelvuldig treedt op de r.-k. scholen de school met muzikale activiteiten naar buiten op: kinderkoren in de kerken (H. Mis en Lof op bepaalde dagen, eerste vrijdag); ook de zondagse kerkdienst

wordt voorbereid in de scholen, zodat de kinderen een zeer belangrijk aandeel hebben in de kerkzang der r.-k. kerken. Zeer veel aandacht, liefde en zorg wordt in de scholen besteed aan allerhande godsdienstige liederen met Kerstmis, Pasen, Pinksteren, feesten van Christus Koning en het H. Hart, Mariadagen, liederen voor de meimaand enz., enz. In sommige kerken wordt de z.g. schoolmis iedere dag opgeluisterd met zang der kinderen. Hetzelfde geldt bij de opening van scholen, van het schooljaar, bij de eerste en plechtige H. Communie, H. Vormsel, bij feestelijke gelegenheden.

In de gemeente Breda wordt ieder jaar een schoolzangdag gehouden, n.l. een uitvoering van de gezamenlijke scholen, met begeleiding van het muziekkorps der plaatselijke politie. Deze uitvoering heeft plaats op de Grote Markt van Breda op de verjaardag van Prins Bernhard. Hiervoor bestaat overgrote belangstelling van de geestelijke en wereldlijke autoriteiten en van een overtalrijk publiek. Tijdig worden de uit te voeren zangnummers aan de schoolhoofden opgegeven en in de scholen geoefend, waarna een voorafgaande gezamenlijke repetitie plaats vindt.

Een openbare school te Breda trekt met vaandel en zang door de straten op z.g. wandeltochten.

Het befaamde koor der „Oosterhoutse Nachtegaleu“, dat in binnen- en buitenland regelmatig met succes optreedt, telt vele leerlingen der Oosterhoutse lagere scholen.”

Ook elders hetzelfde beeld.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Doetinchem*, een gemengde inspectie met kleinere plaatsen, zegt:

„Vrij veel scholen treden ook naar buiten op met muzikale activiteiten, voornamelijk in kerken (34, waarvan 28 rooms-katholieke en 6 protestants-christelijke) en bij nationale manifestaties (34).”

En de inspecteur in de inspectie *Heerlen*:

„Vier scholen bezitten een „Schola Catorum“; de meeste scholen voor g.l.o. treden op bij nationale en plaatselijke feesten, alsmede ter opluistering van kerkelijke plechtigheden; schoolzangdagen worden niet gehouden; een twintigtal scholen voor g.l.o. treedt niet naar buiten op; bij het ulo en v.g.l.o. komen muziek- en zangactiviteiten voor, met uitzondering van één school voor ulo.”

De inspecteur in de inspectie *Nijkerk* maakt o.m. melding van het hoofd van een openbare school, dat jaarlijks met de leerlingen van de hoogste klassen een kinderoperette instudeert. Uitvoeringen worden gegeven voor de overige leerlingen van zijn school en voor die van andere scholen, terwijl tevens een publieke uitvoering wordt gegeven, die veel belangstelling trekt.

In Nijmegen wordt een formeel muziekgezelschap, compleet met uniform enz., bestaande uit leerlingen van een der lagere scholen, aangetroffen, dat veelvuldig naar buiten optreedt. De inspecteur in de inspectie *Apeldoorn* wijst nog op het optreden voor ouden van dagen en patiënten van een sanatorium.

10. Optreden naar buiten bevorderlijk voor de doelstelling:

De meeste hoofden van scholen zijn van mening, dat dit optreden de omschreven doelstelling ten goede komt.

Zo vermeldt de inspecteur in de inspectie *Helmond*, dat 82 hoofden van scholen in zijn inspectie de vraag bevestigend beantwoordden. De inspecteur in de inspectie *Heerlen* deelt mede, dat $\frac{2}{3}$ van de schoolhoofden de vraag bevestigend beantwoordde, van het overige het grootste aantal geen oordeel durfde uit te spreken, en slechts een vijftal de vraag met neen beantwoordde. In de inspectie *Sittard* bleek de twijfel wat groter: 80 bevestigende antwoorden, 31 gaven geen antwoord of plaatsten een vraagteken, en 24 scholen antwoordden in ontkennende zin.

Verreweg de meeste inspecteurs zijn dezelfde mening toegedaan als het merendeel der schoolhoofden.

Persoonlijk meen ik echter t.a.v. het optreden buiten de school meer te kunnen instemmen met het oordeel van de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Tilburg*, die schrijft:

„Of dit optreden naar buiten ten goede komt aan het zangonderwijs en aan de doelstelling welke men voor het zangonderwijs stelt, is niet zonder meer en niet uitsluitend met ja te beantwoorden. Ongewijfeld heeft dit naar buiten treden der school met muzikale activiteiten voordelen voor de jeugd, alsmede voor haar muzikale vorming. De aanleiding tot het optreden naar buiten is een concrete prikkel die het zangonderwijs in een bepaalde periode stuwt en stimuleert. Het krijgt daardoor meer het karakter van echtheid en werkelijkheid en is in staat het kind iets meer te doen beleven van de muzikale ervaring. Het optreden naar buiten zal waarschijnlijk aanleiding zijn, dat er meer gerepeteerd wordt, dat er gezamenlijk met de gehele school, zelfs met andere scholen, gerepeteerd en gezongen moet worden en van dit alles wil ik de betekenis niet ontkennen. Of het echter veel bijdraagt tot de ontwikkeling van de muzikale aanleg, voorzover dit binnen de grenzen der lagere school ligt, waag ik te betwijfelen. De lessen aan de voorbereiding van de muzikale feestviering besteed, hebben te sterk het karakter van een speciale training en instudering van bepaalde voor deze gelegenheid samengestelde programma's, zonder verder verband met de systematische muzikale vorming op school.

De lessen die gegeven moeten worden ter voorbereiding van deze feestelijke gebeurtenissen, dragen te sterk het karakter van repetities van koorleden, die reeds geschoolde zangers zijn. Maar de leerlingen der school zijn geen geschoolde zangers die moeten repeteren, doch ongeschoolde zangertjes die zangles moeten krijgen om enige muzikale scholing te verwerven, en niet om een feestprogramma uit te voeren.

Ik heb dan ook nergens kunnen ervaren, dat een veelvuldig deelnemen der school aan dergelijke gelegenheden het zangonderwijs gunstig beïnvloed heeft, eerder het tegendeel.

Ik constateer overal, dat er soms gedurende vrij lange perioden geen normale zangles meer gegeven werd. Zelfs moest ik van hoofden van scholen vernemen, ofschoon dit slechts enkele malen voorkwam, dat zij het zeer betreurden, dat van de zijde van het schoolbestuur, waar de voorzitter tevens de pastoor der parochie is, zoveel wensen aan de school kenbaar werden gemaakt ten aanzien van het deelnemen aan het zangleven in de kerk, dat dit het normale zangonderwijs in de school nogal eens ernstig belemmerde. Men moest zoveel zangleslessen besteden aan de voorbereiding van de kerkelijke diensten, dat er voor gewone zangleslessen niet voldoende tijd overbleef.”

Ook de inspecteurs in de inspecties *Zutphen* en *Roermond* delen mede, dat soms door de voorbereiding van het zingen bij de kindermis enz. het stelselmatig zingen in het gedrang komt.

II. Band na het verlaten van de school

„In enkele gevallen blijft de band met de oud-leerlingen bestaan door de vorming van een koortje, blokfluitclub of bandje. Meestal verdwijnen de leerlingen van lagere scholen naar andere scholen voor voortgezet onderwijs, die dan volledig beslag leggen op deze kinderen. Incidenteel werken de oud-leerlingen wel mee bij voorkomende gelegenheden”

schrijft de inspecteur in de inspectie *Zutphen*.

In de overige inspecties ligt dit niet anders.

In de enkele gevallen, waarin een band blijft bestaan, is dit doorgaans te danken aan de bezielende leiding van één enkele leerkracht, zodat nog eerder van een band met de leerkracht dan van een directe band met de school kan gesproken worden.

d. *Leerplan, lesrooster, methode en didactiek*

12. Stelselmatig muziekonderwijs

Het aantal scholen waar in alle leerjaren stelselmatig muziekonderwijs wordt gegeven, is vrij gering.

De meeste scholen beperken zich tot het aanleren van liederen, waarbij occasioneel iets aan stemvorming, gehoortraining enz. wordt gedaan.

Zo deelt de inspecteur in de inspectie *Nijkerk* mede:

„Op verreweg de meeste scholen beperkt men zich tot het zingen van liederen. Dit antwoord was te verwachten, nu een zo gering aantal onderwijzers in het bezit is van een diploma. Volgens de ingekomen antwoorden doet men op 9 scholen aan stemvorming, op 7 scholen aan gehoortraining, op 8 scholen aan ritmeoefeningen, op 5 scholen aan improvisatie en op 28 scholen aan notenbalkoefeningen.”

De inspecteur in de inspectie *Arnhem* laat zich in dezelfde geest uit.

De inspecteur in de inspectie *Doetinchem* vermeldt:

„Op 66 scholen, dat is dus bijna de helft, beperkt men zich tot het zingen van liederen; op de andere wordt ook aan stemvorming, gehoortraining enz. aandacht geschonken, maar toch niet in grote mate. Naar mijn mening kan in slechts zeer sporadische gevallen gesproken worden van stelsmatig muziekonderwijs.”

Enkele inspecteurs in de provincie Noordbrabant rapporteren iets minder in mineur.

De inspecteur in de inspectie *Helmond* komt voor zijn inspectie nog tot een hoger percentage van scholen. Hij vermeldt, dat op 94 scholen stelselmatig muziekonderwijs wordt gegeven, terwijl men op 65 scholen zich in hoofdzaak tot het zingen van liederen beperkt. Op genoemde 94 scholen wordt aan stemvorming en gehoortraining aandacht besteed, op 84 ervan aan ritme- en notenbalkoefeningen en op 61 aan improvisatie.

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* wijst op de in zijn inspectie verbeterde leerplannen.

De inspecteurs in de provincie Limburg tekenen geen rooskleurig beeld.

De inspecteur in de inspectie *Roermond* komt tot een twintigtal scholen waar stelselmatig muziekonderwijs wordt gegeven. De inspecteur in de inspectie *Sittard*, de ingekomen antwoorden met zijn bevindingen vergelijkend, zegt:

„Totaal 28 scholen vermelden stelselmatig muziek- en zangonderwijs. Dit aantal is naar mijn ervaring beslist te hoog. Het werkelijk aantal is niet hoger dan ongeveer 5.”

Uit het vorenstaande blijkt, dat nog veel braakliggend terrein in cultuur kan worden gebracht. Het belang van stemontwikkeling, gehoorontwikkeling, ontwikkeling van het gevoel voor maat en ritme, de waarde van de zang als expressievorm, de vreugde van het gemeenschappelijk zingen, de beschavende invloed die er van goed zingen uitgaat, de ontspanning die het zingen van een fris lied tussen de andere lessen teweegbrengt, dit alles wordt door te weinig onderwijzers onderkend. Een meer systematische aanpak van het zangonderwijs is dringend nodig. Of men hierbij gebruik wil maken van wat anderen uitgewerkt hebben en tot overneming van een van de bestaande methodes overgaat, of dat men zelf komt tot de opbouw van een zekere methodiek, waarbij aan de verschillende onderdelen voldoende aandacht wordt besteed, het zij mij om het even, mits men de noodzaak ervan aanvaardt en men de gehele school er daadwerkelijk in betreft.

13. Verplichte liederen in het leerplan

In de meeste lagere scholen worden geen verplichte liederen in het leerplan opgenomen. Een enkele maal ziet men onderscheid gemaakt tussen geheel verplichte en deels verplichte liederen. Meermalen wordt volstaan met een opgave van de liederbundels.

Opmerkelijk is, dat daar waar het zangonderwijs zich uitsluitend beperkt tot het aanleren van liederen, deze meer in het leerplan zijn opgenomen dan elders. Zo vermelden verschillende inspecteurs in de provincie Gelderland getallen tussen de 25 en 30 % der scholen. In de provincie Noordbrabant ligt dit beduidend lager, in Limburg nog wat lager. In vorige jaarverslagen heb ik reeds herhaaldelijk gewezen op het belang van een gezamenlijk opgemaakt, goed uitgewerkt leerplan als basis voor vruchtbaar onderwijs.

14. Hoe worden de liederen geleerd?

Na het bovenstaande is het niet verwonderlijk, dat in de provincie Gelderland het aantal scholen, waar de liederen uitsluitend op het gehoor worden aangeleerd, beduidend groter is dan elders in de hoofdinspectie. Toch ziet men soms zelfs in dicht bij elkaar gelegen inspecties vrij grote verschillen.

Ter illustratie haal ik enkele gegevens uit de rapporten van verschillende inspecteurs aan. De inspectie *Nijkerk*, waar weinig onderwijzers met een verdere muzikale vorming dan de kweekschool geeft, aanwezig zijn: alleen op het gehoor 103 scholen. De inspectie *Arnhem* 70 % der scholen alleen op het gehoor. Ook in de inspectie *Nijmegen*, met een betrekkelijk groot aantal diplomabezitters onder het onderwijzend personeel, worden de liederen in verreweg de meeste gevallen enkel op het gehoor geleerd.

De inspectie *Roosendaal*: 61 scholen uitsluitend op het gehoor, 63 waar dit niet het geval is. De inspectie *Boxmeer*: 31 scholen alleen op het gehoor, de overige scholen met behulp van muzikale notaties. De inspectie *Eindhoven*: in verreweg de meeste scholen wordt de muzikale notatie, eerst in cijfers, later in balknotatie aangeleerd. De inspecteur in de inspectie *Tilburg* daarentegen vermeldt, dat in de meeste klassen de liederen op het gehoor worden geleerd. De inspectie *Heerlen*: slechts enkele scholen zingen uitsluitend op het gehoor. In de inspectie *Maastricht* daarentegen 92 scholen uitsluitend op het gehoor; ook in de inspectie *Sittard* 91 scholen op het gehoor.

Handzingen, vingerzingen en handnotenbalk komen in inspecties met een groter aantal diplomabezitters beduidend meer voor dan elders, zoals ook te verwachten is. Het gebruik van balk- en cijfernotaties gaat ongeveer gelijk op.

15. Methode in elke klas:

Zoals uit de beantwoording van de vragen 2 en 12 reeds gedeeltelijk blijkt, is het aantal scholen waar in elke klas volgens een bepaalde methode muziekonderwijs wordt gegeven, niet zeer groot.

Toch werd de vraag door verschillende schoolhoofden bevestigend beantwoord.

Verscheidene inspecteurs laten zich echter zeer sceptisch uit over de antwoorden in dezen. Ik moge volstaan met de mededeling, dat in een inspectie, waar verhoudingsgewijs zeer veel aan muziek gedaan wordt, 39 schoolhoofden vermeldden, dat in elk leerjaar volgens een bepaalde methode muziekonderwijs wordt gegeven, terwijl 32 schoolhoofden vermeldden, dat in enkele leerjaren (totaal 95 klassen) een bepaalde methode gevolgd wordt.

16. Methoden

In deze hoofdinspectie wordt verreweg het meest de methode Ward gebruikt. De methode „Geniet van het lied” is in de inspecties *Tilburg* en *'s-Hertogenbosch* zeer verbreid. In de inspectie *Apeldoorn* komt de methode Gehrels het meest voor.

Met uitzondering van genoemde inspecties komen de methoden „Geniet van het lied,” Gehrels en Jansen ongeveer gelijk voor, echter bijna nergens meer dan op 5 scholen per inspectie. Verder worden hier en daar de richtlijnen van het C.P.S. gevolgd en zijn enkele malen de methoden Veldkamp, Douwes en Chev  r vermeld. Andere methoden zijn nagenoeg niet in gebruik.

„Noot en melodie” werd nogal eens aangehaald, maar betreft slechts een onderdeel. Enkele schoolhoofden deelden mede, dat een eigen methode wordt gevolgd.

17. Op de rooster uitgetrokken tijd

In de meeste scholen voor g.l.o. is één uur per week per klasse voor het zangonderwijs op de rooster uitgetrokken, dikwijls over twee halfuren verdeeld; op de scholen met de Ward-methode doorgaans 1     uur, verdeeld over ieder der vier volle schooldagen twintig minuten. Het aantal scholen voor g.l.o., waar meer dan één uur zangonderwijs wordt gegeven, is iets groter dan dat met minder dan één uur, terwijl de afwijkingen van één uur naar boven groter zijn dan die naar beneden.

Op de v.g.l.o.- en uloscholen voor meisjes wordt meer aan muziek gedaan dan op die voor jongens, doch bijna overal is het uitgetrokken aantal uren per klasse minder dan op de scholen voor g.l.o. In de hogere klassen voor ulo wordt dikwijls niet gezongen.

De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* berekent voor de scholen voor g.l.o. in zijn inspectie een gemiddelde van 71 minuten per klasse (minimum 40 minuten, maximum 130) voor de scholen voor v.g.l.o. 48 minuten en voor die voor ulo 29 minuten.

De inspecteur in de inspectie *Zutphen* telt in zijn inspectie 19 scholen met gemiddeld     uur, 89 scholen met gemiddeld 1 uur, 4 scholen met gemiddeld     uur en 18 scholen met gemiddeld 1     uur en de inspecteur in de inspectie *Sittard* 4 scholen met     uur, 12 scholen met     uur, 98 scholen met 1 uur en 21 scholen met 1     uur.

Verschillende inspecteurs delen mede, dat in de lagere leerjaren voor g.l.o., vooral in het eerste leerjaar, meer tijd besteed wordt aan het zangonderwijs dan in de hogere klassen. Dit blijkt echter geenszins regel te zijn.

18. Plaats op lesrooster

De zanglessen worden op alle uren van de schooldag geplaatst. Zij komen echter meer in de middagen dan in de morgenuren voor, terwijl een zekere voorkeur voor plaatsing tegen het einde van de schooltijd of vlak voor het speelkwartier is waar te nemen.

Naast elkaar gelegen klassen kunnen moeilijk tegelijkertijd zangles hebben, zodat dikwijls een spreiding uit praktisch oogpunt geboden is, vooral in de scholen die op de volle schooldagen in alle klassen een korte zangles op de rooster hebben.

Voorzover mij bekend heeft hier te lande nimmer een uitgebreid wetenschappelijk onderzoek plaatsgevonden naar de uit didactisch en psychologisch oogpunt meest juiste plaatsing van de verschillende vakken, naar de meest gewenste tijdsduur voor ieder van deze vakken en naar die van de totale schooltijd en pauzes.

Hoewel de strenge vakken scheiding wel enigszins aan het vervagen is, zouden de pedagogische centra ook op dit gebied waardevol werk kunnen verrichten.

19. In welke leerjaren? (ulo)

Het muziekonderwijs is op de scholen voor ulo over het algemeen zeer stiefmoederlijk be-deeld. Men krijgt de indruk dat het, indien het niet tot de verplichte vakken behoorde, soms niet gegeven zou worden.

Op zeker 60 % van de scholen beperkt het zich tot het eerste leerjaar, waar dan nog veelal met een halfuur of minder per week volstaan wordt. In ten hoogste $\frac{1}{4}$ deel van de uloscholen, nagenoeg alle meisjesscholen, wordt in alle klassen muziekonderwijs gegeven.

Zonder direct verklaarbare oorzaak komen ook hier van inspectie tot inspectie aanmerkelijke verschillen voor. Zo vermeldt een der inspecteurs, dat in 16 van de 17 uloscholen in zijn inspectie enkel in het eerste leerjaar zingen op de rooster staat, in een andere inspectie komt bij 10 van de 18 scholen zingen in alle leerjaren voor.

De gegeven cijfers wijzen erop, dat het intellectualisme bij het ulo nog lang niet overal overwonnen is. Nu verschillende scholen vierjarig geworden zijn, kan aan het muziekonderwijs zeker meer worden gedaan. Toch is wel vooruitgang te bespeuren. Vooral aan het luisteren naar muziek wordt op sommige plaatsen veel aandacht besteed. Een grote moeilijkheid blijkt voor veel uloscholen, dat de muzikale vorming van de leerlingen zeer verschilt, naar gelang het peil van het muziekonderwijs aan de lagere scholen, waaruit de leerlingen gerecruteerd zijn.

20. Zang onder andere lessen en bij verwisseling van vak

Op het merendeel der scholen wordt noch onder de andere lessen noch bij verwisseling van vak gezongen.

Slechts daar, waar systematisch gewerkt wordt met leerstofkernen, belangstellingscentra of projecten, komt het verband met de andere vakken voldoende tot zijn recht.

Het meest wordt nog gezongen bij de gymnastieklessen, vooral zangspelletjes in het eerste leerjaar, en aan het einde van de liturgielessen op de rooms-katholieke scholen en van de bijbellessen op de protestants-christelijke scholen, waar dan zang, verband houdend met het kerkelijk jaar, en psalmen een aansluitend geheel vormen.

De handwerklessen worden nogal eens opgevrolijkt door gezang.

Op scholen voor ulo leert men ter afwisseling van de lessen in de vreemde talen soms enkele liedjes in de betreffende taal aan.

In de nieuwe methode voor het moedertaalonderwijs „Groeiende taal”, die ingang begint te vinden, is een goed verband met zingen gelegd. Waar de schrijfmethode „Bon départ” in gebruik is, worden de ritmische schrijf oefeningen door zang begeleid. Soms geeft een bekend versje uit het leesboek aanleiding tot het zingen ervan. Incidenteel ziet een enkele onderwijzer

kans ook bij andere vakken verband te leggen. Zo vermeldt een der inspecteurs het verrassend effect van het in beeld laten brengen van een liedje tijdens de tekenles.

Het zingen bij verwisseling van vak komt vooral in de eerste leerjaren voor. De ontspannende waarde van een fris lied tussen de andere lessen wordt echter door de meeste onderwijzers niet voldoende gezien.

21. Ziet men verband met andere vakken?

In het algemeen heeft men geen oog voor het verband tussen het muzikonderwijs en andere vakken, met uitzondering soms van een verband met de vakken gymnastiek, godsdienst en vreemde talen.

Wanneer 69 hoofden van scholen in een inspectie aan de inspecteur berichten geen enkel verband te zien, geeft dit te denken.

In een inspectie, waar weinig aan systematisch muzikonderwijs wordt gedaan, zagen slechts 19 schoolhoofden enig verband.

Versand tussen muziek en gymnastiek werd in eerstgenoemde inspectie door 29, tussen muziek en godsdienst door 14 schoolhoofden onderkend, verband met meerdere of andere vakken slechts door enkele.

Men zou kunnen verwachten, dat kennisneming van de verschillende vormen van totaliteitsonderwijs, ook al zijn ze niet op de eigen school in gebruik, veel hoofden een beter inzicht in de samenhang van de vakken zou hebben verschaft. Rapporten en publikaties op dit gebied schijnen echter veelal ongelezen te blijven, een kennisneming van de wijze van werken van collega's komt veel te weinig voor.

De hoofden van scholen zijn naast de zorg voor hun eigen klasse met velerlei werkzaamheden belast en komen zodoende dikwijls niet boven de dagelijkse besommeringen uit. Zowel door het hoofd van de school als door de onderwijzers wordt te veel alles wat buiten de zorg van de eigen klasse ligt, gezien als de uitsluitende taak van het hoofd van de school. De onderwijzers voelen zich te weinig lid van een gemeenschap, die onder leiding van het hoofd der school voor de gehele interne gang van zaken op de school een zekere verantwoordelijkheid heeft. Hoofd en onderwijzers vormen te weinig een team, waarin ieder als vanzelfsprekend genegen is een gedeelte van het werk voor de gehele school voor zijn rekening te nemen. Zo valt het bijvoorbeeld niet in te zien, waarom onder externe verantwoordelijkheid van het hoofd van de school velerlei administratieve werkzaamheden niet feitelijk door een of meer onderwijzers zouden kunnen geschieden, waardoor het hoofd meer tijd zou krijgen zijn aandacht aan meer wezenlijke dingen van het onderwijs te wijden.

22 en 24. Beluisteren van muziek

Ruim 25 % van de schoolhoofden maakt melding van het min of meer regelmatig luisteren naar de muziekuivoeringen voor de radio. Ook hier komen de scholen op de Veluwe verre achteraan, terwijl elders soms door een inspecteur een beduidend hoger percentage wordt vermeld.

De grammfoon en de taperecorder worden vooral op v.g.l.o.- en uloscholen nog wel eens voor het luisteren naar muziek ingeschakeld, doch het gebruik daarvan komt niet boven een

gemiddelde van resp. 6 en 3 scholen per inspectie. Voor het gebruik van een grammofoon moet een enigszins uitgebreide doch kostbare discotheek ter beschikking zijn, terwijl ook de aanschaffing van een taperecorder vrij duur is. Toch hebben deze hulpmiddelen boven de radio het grote voordeel dat de onderwijzer zelf het nuttig gebruik ervan beter in de hand heeft. Hij kan bij de keuze van de stof rekening houden met het muzikale peil van zijn leerlingen, een toelichting geven, die daaraan aangepast is, desgewenst bepaalde gedeelten opnieuw laten horen, door vragen waardevolle reacties uitlokken, terwijl hij noch wat het tijdstip van aanbieding noch wat de tijdsduur betreft, gebonden is. Door het beluisteren van opnamen van de zang van de eigen klas stelt de taperecorder onderwijzer en leerlingen in staat tot gezamenlijke zelfkritiek. De grotere gebruiksmogelijkheid van de taperecorder wettigt de verwachting dat dit hulpmiddel over enkele jaren meer in de school ingeburgerd zal zijn dan de grammofoon in lange jaren heeft weten te bereiken.

Vele onderwijzers hebben echter niet voldoende muzikale ontwikkeling om alle mogelijkheden van grammofoon en taperecorder te realiseren.

Bijzonder belangwekkend acht ik het in 1955 door het Comité cultuurbehartiging schooljeugd te Eindhoven genomen initiatief. De inspecteur schrijft hierover:

„Voor bezoek aan een concertzaal, waar eisen gesteld worden aan smaak en ontwikkeling, is de lagere school niet rijp, met uitzondering van een bevoorrecht klein gedeelte, dat door bijzondere aanleg, door opvoeding en milieu, gevoel kan hebben voor wat daar geboden wordt. Als eerste kennismaking en om een grondslag te leggen voor verdere ontwikkeling worden de leerlingen van de zesde klas van de lagere school op school in klasseverband in regelmatig contact gebracht met kunst (o.a. muziek) en kunstenaar, om te trachten, zeer elementair en zonder veel theorie, hen de innerlijke ontroering, die door het kunstwerk wordt gewekt, te doen ondergaan. Deze schoolkinstuurtjes worden verzorgd door daarvoor competent geachte kunstenaars. Door een subsidie van de gemeente is het mogelijk, dat voor de school of voor de leerlingen hieraan geen kosten verbonden zijn. Op muzikaal gebied zijn in het afgelopen jaar in de klassen bijv. opgetreden Leo Rommerts, bas-bariton, en A. Michels, met blokfluit en viool. Op tweeënzeventig lagere scholen heeft de ene kunstenaar zijn stem laten horen en heeft de andere volksliederen gespeeld op de blokfluit.

Hoofden, onderwijzers en leerlingen, allen die deze musici hebben gehoord, waren vol lof over deze vorm van het benaderen van de schoonheid in het onderwijs. Wanneer de kunstenaar bovendien nog een uitstekend pedagoog is, zoals de heer Michels, die volksliederen uit de verschillende landen toelichtte en daarna liet horen, dan slaan deze „lessen" dubbel in."

Van grote waarde acht ik hierbij, dat de leerlingen direct in contact worden gebracht met de musicus, hetgeen juist bij radio-uitzending enz. ontbreekt. Het onmiddellijke contact tussen mens en mens spreekt veel meer aan. Enkele scholen blijken, door aanwezigheid van een muzikaal zeer begaafde leerkracht, in staat zelf deze vorm van muziek-beluisteren toe te passen.

23. Bezoek jeugdcconcerten

Vooraf in de grotere plaatsen zien we in toenemende mate initiatieven om de schoolgaande jeugd in contact te brengen met diverse vormen van cultuur.

De jeugdcconcerten nemen hierbij een voornaam plaats in. Naast de leerlingen van de middelbare scholen worden de leerlingen van het ulo en dikwijls ook van het v.g.l.o. in de gelegenheid gesteld deze speciaal op de jeugd afgestemde concerten bij te wonen. Een enkele maal worden hierbij ook de leerlingen van de hoogste leerjaren van de scholen voor g.l.o. ingeschakeld.

Door de uloscholen wordt van de geboden gelegenheid veelvuldig gebruik gemaakt. De leerkrachten laten zich zeer prijzend over de bij deze concerten gegeven toelichtingen uit; de leerlingen, zowel meisjes als jongens, schijnen in het algemeen enthousiast.

In bijna alle inspecties komen deze jeugdcconcerten in een of meer plaatsen voor, met een frequentie per plaats van één à twee tot zes concerten per jaar.

25. Meninge over muziekuivoeringe van de schoolradio

De meninge over de muziekuivoeringe van de schoolradio onder de leerkrachte, die ze regelmatig of zo nu en dan beluisterene, lopen sterk uiteene. Enkele inspecteurs geve in hun rapporten cijfers over de op deze vraag binnengekomen antwoorde, waarbij merkwaa-digerwijze bijna overal het aantal gunstige en ongunstige beoordeelingen nagenoeg gelijk ligt, met kwalificeringe van zeer prijzend tot sterk afwijzend.

Sommige vindene de uitvoeringe heel goed, zeer prettig, delen mede, dat de leerlingen interesse hebben, andere daarentegen vindene ze veel te moeilijk, niet interessant genoeg, klagen dat de aandacht te gemakkelijk wordt afgeleid. Enkele vonden ze vroeger te ingewikkeld, thans goed.

Onder het hoofd „beluisterene van muziek” vermeldde ik reeds terloops enkele bezwarene tegen het gebruik van de radio.

De radio zal nimmer de leerkracht het werk uit de hand kunne nemen. De uitzendinge zullen niet zozeer op het beluisterene van muziek moeten zijn ingesteld, als wel op een stimulerene van de leerlingen om zelf iets te doe, terwijl de leerkrachte hun de vele mogelijkheden op dit gebied onder ogen moeten brengene. Zij zullen niet gericht moeten zijn op vervanging van de leerkracht, doch hem een hulp moeten zijn, een ondersteuning bij diens werk. In dit opzicht is Ad Heerkens met „Muziek voor jullie en mij” naar mijn mening op de goede weg.

e. Repertoire

26 en 27. Keuze der liederene en aanpassing aan de leeftijd

Veelal beperkt zich de keuze der liederene tot de liederene die de onderwijzer in zijn opleidingstijd zijn bijgebracht. De onderwijzers die geen verdere muzikale vorming genotene, wagen zich niet gemakkelijk aan voor hen nieuwe liederene.

De bezitters van getuig-schriften hebben een groter eigen repertoire, voelen zich soms minder onzeker, en hebben een betere kijk op wat voor de verschillende leerjare geschikt is.

Wanneer het eigen repertoire van de onderwijzer zeer beperkt is, moet dit bijna onvermijdelijk leiden tot het aanlerene van liederene die niet voldoende aangepast zijn aan de leeftijd van de leerlingen. Van dat beperkte repertoire vallen dikwijls nog af die liederene, waar de onderwijzer zelf minder voor voelt. Komt een onderwijzer met een opleiding aan een bijzondere kweekschool bij het openbaar onderwijs, dan is voorts een aanzienlijk gedeelte van zijn repertoire voor zijn school niet bruikbaar. Van het overblijvende is slechts een gedeelte geschikt voor de leerlingen in de eigen klasse, zodat, vooral voor de lagere leerjare, dikwijls weinig meer rest.

Wanneer ik in een van de verslagen van de inspecteurs lees, dat in sommige scholen reeds in het eerste leerjaar aan canon-zingen gedaan wordt, is dit wel een droeve bevestiging van het zojuist gereleveerde. Geen onderwijzer begint het rekenonderwijs met honderdtallen, bij het zangonderwijs echter blijkt het mogelijk met het meerstemmige lied te beginnen, voordat de leerlingen in staat zijn het eenstemmige lied zuiver weer te geven.

Niet genoeg kan dan ook bij de kweekschoolopleiding de nadruk worden gelegd op het aanleren van een groot aantal voor de lagere school geschikte, niet te eenzijdig gekozen, liederen, voldoende gespreid ook voor de verschillende leerjaren. Het volledig beheersen van 100 van dergelijke liederen acht ik belangrijker voor een onderwijzer in de school dan het volledig beheersen van een uitgebreid werk over muziekgeschiedenis en van een flink stuk muziektheorie.

Waar op de vraag naar melodie en tekst door de schoolhoofden werd ingegaan, werd in hoofdzaak het bezwaar geuit dat van veel liederen de tekst te archaïstisch is, meer geschikt voor volwassenen dan voor kinderen, of te weinig zinvol (canons).

Ondanks de tekst, die voor de school weleens bezwaarlijk is, komen de volksliederen steeds meer in zwang. Het zingen ervan geeft meer vreugde dan dat van de „kunst”liederen, waarvan tekst en melodie veelal buiten het bereik van de kinderlijke psyche, stem en belangstelling liggen.

28. Liederbundels

Zeer talrijk zijn de verschillende liederbundels, die op de scholen in gebruik of althans aanwezig zijn.

Een van de inspecteurs komt voor de scholen in zijn inspectie op meer dan honderd verschillende bundels; verscheidene andere inspecteurs tellen er 70 à 80.

De meest gebruikte bundels zijn „Nederlands Volkslied” van Pollman en Tiggers, en „Kun je nog zingen, zing dan mee” van Veldkamp en de Boer.

In het merendeel van de inspecties heeft „Nederlands Volkslied” „Kun je nog zingen” van de eerste plaats verdrongen, vooral in de zuidelijke inspecties. In enkele inspecties in Gelderland komt echter „Kun je nog zingen” nog ongeveer tweemaal zoveel voor; elders ziet men soms juist het omgekeerde. Merkwaardig is de uitlating van een der hoofden van scholen in de inspectie Doetinchem: „Vele liederen uit „Kun je nog zingen, zing dan mee” worden nog altijd graag gezongen, terwijl verschillende volkszangwijzjes bij veel kinderen niet in de smaak vallen.”

Na de twee zojuist genoemde volgt „Kinderzang en spel” van Kes-Pollman-Tiggers. Aanmerkelijk minder, maar toch nog vrij frequent, treft men aan: Geniet van het lied, Psalterke, Liederkeur, Een alleen, Lentezangen, Leeuwerik, Jan Pierewiet. Er zijn enkele inspecties, waar „Geniet van het lied” de eerste plaats inneemt.

Daarna volgen nog: Nu wil ik een liedje zingen, Cantus Populares, Wardliederen, 50 Canons, 50 Lieder en e.a.

Op protestants-christelijke scholen komen daarnaast de psalmenbundels voor, op de rooms-katholieke scholen de parochiebundel.

28a. Meerstemmig zingen

Canons worden op de meeste scholen gezongen.

Hoe spoedig zij de volwassen toehoorder vervelen, de kinderen zingen ze graag. Het „krijger-tje spelen” van de stemmen vormt voor hen een grote aantrekkelijkheid.

In verschillende scholen worden naast de canons gewone meerstemmige liederen aangeleerd, speciaal in de hoogste leerjaren. In de provincie Gelderland komt dat op ongeveer de helft van de scholen voor, in de provincies Noordbrabant en Limburg beduidend minder.

Naar mijn mening zijn tegen het geregeld zingen van gewone meerstemmige liederen door de leerlingen van de scholen voor g.l.o. nogal enige bezwaren aan te voeren. De stem van de leerling, nog in ontwikkeling zijnde, wordt gedetermineerd; men wordt bij een bepaalde stem ingedeeld en blijft daarbij. Op gemengde scholen zullen dikwijls de meisjes de eerste stem zingen, de jongens de tweede. Zij die altijd de tweede stem zingen, leren geen enkel lied, daar de tweede stem op zichzelf niets betekent en enkel in combinatie met de eerste kan worden gebruikt. Voor de minder muzikalen is het zich houden aan de tweede stem erg moeilijk, hetgeen dikwijls vals zingen ten gevolge heeft. Een verkeerde indeling in verband met de stemligging kan stemforcering veroorzaken, welk gevaar vooral bij de drie- en vierstemmige liederen lang niet denkbeeldig is. Ik vraag mij af, of de meeste onderwijzers voldoende deskundigheid bezitten om alle genoemde bezwaren te vermijden. De resultaten zijn dan soms ook vrij bedroevend. Wij hebben enkele malen gehoord hoe een klas een meerstemmig liedje zong. Bijna altijd liep dit op een mislukking uit.

Voor de allerhoogste klassen zou ik het gewone meerstemmige lied, vooral in de scholen waar in de lagere leerjaren voldoende muzikale vorming is bijgebracht, niet helemaal willen missen. Het ontwikkelt het gevoel voor harmonie; om de velerlei bezwaren evenwel moge het zingen van gewone meerstemmige liederen meer uitzondering dan regel zijn.

29. Klassikale leermiddelen

In verreweg de meeste scholen worden klassikale leermiddelen gebruikt.

Hierbij neemt het harmonium een zeer voorname plaats in. Gemiddeld bezit ruim de helft van de scholen in deze hoofdinspectie een harmonium. In enkele inspecties in het zuiden is de aanwezigheid van een harmonium zelfs regel en wordt iedere nieuwe school ermee geïnstalleerd.

Verder worden stemvork en stemfluit veelvuldig gebruikt, in een verhouding van 5 : 3. Het gebruik van de blokfluit varieert vrij sterk. Een der inspecteurs vermeldt, dat deze in slechts vier scholen gebruikt wordt, een ander telt 51 scholen. Zij wordt in hoofdzaak door de jongere onderwijzers gehanteerd.

De blokfluit en de viool zijn doorgaans eigendom van de leerkrachten. Daar het spelen van viool aanmerkelijk hogere eisen aan muzikaliteit stelt dan de blokfluit, is het niet verwonderlijk dat dit instrument veel minder in de scholen voorkomt. Een raming van gemiddeld 15 leerkrachten per inspectie is aan de hoge kant.

Piano's worden nog minder in de scholen aangetroffen. Daar waar het harmonium minder

voorkomt, in de scholen in verschillende inspecties van de provincie Gelderland, wordt meer van blokfluit, viool en piano gebruik gemaakt dan elders.

Nogal enkele malen werd de triangel vermeld en wat minder de tamboerijn; sporadisch verder: klokkenspel, gitaar, (flessen)xylofoon, mirleton, bekkens, mandoline, klarinet, banjo, citer, cello, accordeon.

Over radio, grammofoon en bandrecorder rapporteerde ik reeds eerder in dit verslag.

Het gebruik van de wardcharts varieert zeer sterk. In enkele inspecties worden ze nagenoeg niet gebruikt, in andere inspecties veelvuldig. De leermiddelen van „Noot en melodie” beginnen met de methode hier en daar ingang te vinden. Ook wordt nog wel eens gebruik gemaakt van het flanelbord met notenbalk.

De leermiddelen van mejuffrouw Geert Jansen vind ik bijna nergens vermeld.

30. Hoofdelijke leermiddelen

Afgezien van de zangbundels zijn hoofdelijke leermiddelen vrijwel niet in gebruik.

Op slechts enkele scholen wordt de blokfluit gebruikt als instrument voor de gehele klas. De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* maakt melding van een school waar de blokfluit door de leerlingen onder leiding zelf wordt gesneden.

Blokfluitgroepjes komen wat meer voor.

Met een frequentie van 5 à 6 scholen per inspectie wordt gebruik gemaakt van de hoofdelijke leermiddelen van „Noot en melodie”. Sporadisch vond ik vermelding van kleppers, schudbekers en notenbalkkaartjes met losse noten.

31. Opmerkingen omtrent gebruik der leermiddelen

De meeste hoofden van scholen gaven geen opmerkingen over het gebruik van de klassikale en hoofdelijke leermiddelen.

Overigens werd veelal aan het gebruik van een draagbaar harmonium als klassikaal leermiddel de voorkeur gegeven, terwijl ook de blokfluit enthousiaste aanhangers telt.

Het harmonium is een nuttig instrument voor het voorspelen van een melodie, het aangeven van de toonhoogte en de controle daarvan; als begeleidingsinstrument is het echter minder aanbevelenswaardig.

De gebruikers van de blokfluit vermeldde, dat de belangstelling in de klas groeit, dat er meer animo voor de zangles is te bespeuren. Voor veel onderwijzers zijn deze klassikale leermiddelen een onmisbare steun.

Een enkele maal bleef het werken met „Noot en melodie” beneden de verwachting, hetgeen dan soms aan de onmuzikaliteit van de leerkracht werd toegeschreven.

Naar mijn mening wordt bij het muziekonderwijs op de school te weinig gebruik gemaakt van ritme-instrumenten. Deze verdienen beslist meer aandacht.

g. Resultaten

32. Op de vraag naar de resultaten gaven enkele inspecteurs de mening van de hoofden van scholen weer. Ik acht kennisneming daarvan van bijzonder belang, omdat bij pogingen om tot verbetering van het muziekonderwijs te komen van grote betekenis is, of de hoofden van scholen zelf een verbetering nodig achten.

De inspecteur in de inspectie *Apeldoorn* vat de ingekomen antwoorden als volgt samen:

oordeel slecht tot droevig	28 maal
oordeel zeer middelmatig	41 maal
oordeel middelmatig	48 maal
oordeel goed tot zeer goed	7 maal

Geconcludeerd kan worden, dat bij het overgrote deel van de hoofden van scholen pogingen tot verbetering van het muziekonderwijs niet op een zekere zelfvoldaanheid af zullen stuiten. Thans laat ik het oordeel van enige inspecteurs volgen.

De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* schrijft:

„De resultaten zijn in zo sterke mate afhankelijk van het milieu waaruit de kinderen voortkomen en van de buitenschoolse muziekstudie, dat de invloed van de school op de muzikale vorming niet hoog aangeslagen kan worden. Het beschaafd zingen treft men dan ook het meest op de stadsscholen aan en op de volledig uitgebouwde grote scholen in enkele dorpen. Het repertoire is bijna nooit volledig bezit van de jeugd. Tekstbeheersing is zeldzaam. Vaak hoort men belangrijke afwijkingen van de melodie. Het overgrote deel van de leerlingen blijft muzikaal analfabeet. Enkele scholen waar reeds enige jaren volgens Ward of Gehrels gewerkt wordt, vormen uitzonderingen op deze regel. Bij schoolfeestjes en op ouderavonden kan men wel aardige uitvoeringen beluisteren. De kennis van muziek op de uloscholen is sporadisch en fragmentarisch. Ze is meer het resultaat van individuele belangstelling dan van het werk van de school.”

De inspecteur in de inspectie *Roermond*:

„In het algemeen moet ik constateren, dat het zang- en muziekonderwijs het stiefkind is. De resultaten zijn dan ook in het algemeen niet hoopvol. In vele klassen wordt dit onderwijs sterk verwaarloosd. Ik verdenk er vrij veel onderwijzers van, op dit onderwijs, wat de roostertijd betreft, te bekniptelen. Het zangonderwijs bestaat in hoofdzaak uit het aanleren van liederen, in de hogere leerjaren ook meerstemmige en enkele buitenlandse.

Op meisjesscholen is het resultaat een stuk beter dan op jongensscholen.

Ik schat het aantal scholen, waar een goed resultaat bereikt wordt, op maximaal dertig procent.

Ruw en onbeschaafd zingen komt gelukkig slechts in enkele gevallen voor.

De muzikale notatie wordt op ongeveer 50 % der scholen verzorgd, deels cijferschrift, deels notenschrift, vooral in de hoogste leerjaren.”

De inspecteur in de inspectie *Tiel*:

„Hoewel er enige scholen zijn, waar op bijzonder esthetische wijze wordt gezongen, dient toch te worden geconstateerd, dat in het algemeen te hard en te weinig beschaafd gezongen wordt. De kennis van muzikale notatie is veelal gering en een zeker repertoire wordt niet beheerst.”

Met enige nuances worden derhalve algemeen de resultaten niet bevredigend geacht.

h. Bevordering van het muziekonderwijs

33. Pasgeslaagde onderwijzers voldoende toegerust:

Het merendeel van de hoofden van scholen en van de inspecteurs is van oordeel, dat in het algemeen de pasgeslaagde onderwijzers niet voldoende toegerust voor dit vak de school binnenkomen. Men acht doorgaans wel voldoende kennis aanwezig, doch eigen geoefendheid en bekwaamheid in het lesgeven ontbreken te veel. Velen menen echter enige verbetering te bespeuren; vooral het bespelen van de blokfluit door verschillende jongere onderwijzers wordt van belang geacht.

De onderwijzers, die een volledige kweekschoolopleiding hebben doorlopen, zijn op dit gebied in het voordeel tegenover degenen, die na een middelbare school op de kweekschool zijn gekomen, en zeker tegenover de spoedcursisten.

Overigens varieert het muziekonderwijs op de kweekscholen zeer sterk.

Waarschijnlijk moet een van de oorzaken van de opmerkelijke verschillen bij het muziekonderwijs op de lagere scholen in vrij dicht bij elkaar gelegen inspecties gezocht worden in het verschillende peil van het muziekonderwijs op de streekweekscholen.

34. Lagere akte wenselijk?

Veel hoofden van scholen spraken zich niet uit over de vraag of zij de instelling van een lagere akte voor schoolmuziek wenselijk achten. Van degenen, die wel een oordeel gaven, achtte de meerderheid de instelling van een zodanige akte gewenst, waarbij dan soms als voorwaarde aparte honorering werd gesteld.

De inspecteurs zijn zeer verdeeld in hun oordeel; ongeveer de helft is voor de instelling van de akte, de overige zien er weinig heil in.

Ik laat enkele voorstanders aan het woord.

De inspecteur in de inspectie *Zutphen* zegt:

„Het zou zeer gewenst zijn, indien een lagere akte voor schoolmuziek zou worden ingesteld en dat deze akte zou worden gehonoreerd.

Ik ben ervan overtuigd, dat hiervoor grote belangstelling bij de leerkrachten aanwezig is. De opleiding voor deze akte zou moeten kunnen geschieden o.m. aan kweekscholen, maar ook op muziekscholen, aangezien in elke inspectie wel een dergelijke school aanwezig is, zodat de mogelijkheid een opleidingscursus voor deze akte te volgen, niet zou worden belemmerd door reismogelijkheden.

Ook voor de actieve muziekbeoefening door de leerplichtige jeugd zou de opleiding van onderwijzers (essen) voor een lagere akte voor schoolmuziek van waarde kunnen zijn.”

Iets minder positief is de inspecteur in de inspectie *Nijmegen*, die schrijft:

„Aanvankelijk was ik geneigd, van de instelling ener dergelijke akte veel heil te verwachten. Hoe meer ik dit probleem echter overdenk, hoe meer ik het zie samenvallen met een ander probleem: namelijk dat van de vakleerkracht voor zang. Moet niet eerst beslist worden, of wij in de richting van meer vakleerkrachten willen gaan? Doch dan zal de vraag zich niet alleen voor zang, maar bijvoorbeeld ook voor tekenen voordoen.

Wordt er een diploma ingesteld, waar hoe dan ook veel voor te zeggen is, dan dient deze studie sterk gestimuleerd te worden, aangezien anders een nieuw euvel, of liever een oud euvel, in versterkte mate zich zal melden. Moet niet gevreesd worden, dat die ene onderwijzer met deze akte in alle andere klassen les zal moeten geven met als resultaat de afbraak van zijn eigen klas, zo ongeveer een vakleerkracht met de nadelen van een klasseonderwijzer, die een belangrijk stuk van zijn werk uit handen moet geven?”

Ik meen mij te moeten aansluiten bij die inspecteurs, die de instelling van een lagere akte met het oog op de bevordering van het muziekonderwijs in de school van weinig nut achten.

35. Op welke wijze te bevorderen?

Na het voorafgaande is het zonder meer duidelijk, dat bevordering van het muziekonderwijs op de lagere school dringend nodig is. De moeilijkheden om tot een in alle opzichten verantwoord muziekonderwijs te komen, zijn echter zeer groot. In de gezinnen wordt minder aan muziekbeoefening gedaan dan vroeger. De onderwijzers hebben in hun eigen kleuter-

en lagere-schooltijd veelal weinig muzikale vorming opgedaan; in de daarop volgende scholen voor ulo of m.o. behoorde muziek tot de stiefkinderen. Deze verwaarlozing in gevoelige perioden is later nimmer meer geheel goed te maken. Voor geen enkel vak komt de aanstaande onderwijzer minder voorbereid op de kweekschool dan voor muziek. Is op de kweekschool dan ook niet meer dan gewone aandacht aan dit vak besteed, dan is het niet verwonderlijk, dat de onderwijzer vaak in dit onderdeel van zijn taak tekortschiet.

Toch zou reeds een eerste stap tot verbetering van het muziekonderwijs hierin gelegen zijn, dat in iedere school een duidelijk uitgestippelde leergang werd opgesteld, waarbij met de muzikale aanleg van de verschillende leerkrachten ware rekening te houden.

Inspectie, onderwijzersorganisaties, gemeente- en schoolbesturen mogen ieder naar vermogen hierop aandringen!

Voorts dienen de mogelijkheden tot kennisneming van elkaars werkwijze en resultaten bevorderd te worden.

Als verderstrekkende maatregelen kunnen worden genoemd het geven van applicatiecursussen en het propageren van de studie voor de getuigschriften Ward, Gehrels e.d. Wil deze opzet slagen, dan zal tenminste voor een zeer groot gedeelte in de kosten moeten worden tegemoetgekomen. Voor een blijvend resultaat is naar mijn mening een goede „follow up” dan onontbeerlijk.

Indien voorts het werken in de school volgens de op de cursussen verstrekte richtlijnen financieel aantrekkelijk gemaakt werd, zou dit ongetwijfeld een grote stimulans betekenen. Voorzover mij bekend is als eerste in deze hoofdinspectie de gemeente Oss hierin voorgegaan. Het gemeentebestuur verstrekt een jaarlijkse vergoeding aan iedere onderwijzer die in de school volgens de methode Ward e.a. werkt, welke vergoeding hoger ligt, indien alle onderwijzers van dezelfde school de methode in toepassing brengen. Te denken valt in dit verband ook aan praktijk-certificaten, zoals het Gehrelsinstituut die verstrekt.

Bij de studie op de kweekscholen zal de nadruk moeten worden gelegd op praktische muzikale vorming, waaronder ook te rekenen is het leren bespelen van een instrument, waarvoor in de eerste plaats blokfluit en viool in aanmerking komen. Men zal er met de tijd moeten woekeren. Bij het aanstellen van leerkrachten bij het ulo en het v.g.l.o. zal er rekening mede moeten worden gehouden, dat ten minste één der leerkrachten bijzonder muzikaal geschoold moet zijn, anders zal voor vruchtdragend muziekonderwijs de aanstelling van een goede vakleerkracht onvermijdelijk blijken.

Slotopmerking

Bij een beschouwing als de bovenstaande is er moeilijk aan te ontkomen, dat de nadruk valt op tekortkomingen. Hiermede wordt onrecht gedaan aan die leerkrachten — en deze zijn gelukkig niet tot enkelingen beperkt — die zonder veel ophef, ondanks vaak allerlei tegenwerkende factoren, hun leerlingen iets van de blijheid en de schoonheid van de muziek hebben leren ervaren, die in hun onderwijs de muzikale vorming van hun leerlingen onmisbaar achten. Het zijn lang niet altijd de meest muzikalen, maar zij, die zich enthousiast en met groot doorzettingsvermogen, met inzet van hun hele persoon aan onderwijs en opvoeding van de

aan hun toevertrouwde jeugdigen wijden. Een openlijke waardering voor deze werkers mag niet achterwege blijven. Hulde moet tevens worden gebracht aan alle medewerkers van het Ward- en het Gehrels Instituut e.a., aan wier activiteiten voor een groot deel te danken is, dat het muziekonderwijs in onze scholen nog niet verder in het slop is geraakt.

VERKEERSONDERWIJS

Vrijwel alle inspecteurs bespreken in hun verslagen het verkeersonderwijs op de scholen, dat gelukkig in steeds toenemende mate de belangstelling van de onderwijzers heeft.

VERKEERSONDERWIJS ALS WETTELIJK VAK ERKEND?

De Lager-onderwijswet 1920 kent nog altijd niet verkeersonderwijs als een verplicht of facultatief vak. Strikt genomen mag het niet als zodanig onderwezen worden, daar artikel 2, in het eerste en tweede lid, een limitatieve opsomming geeft van alle vakken die onderwezen moeten worden of kunnen worden bij het lager onderwijs. Verkeersonderwijs wordt daarom in het leerplan en op de lesrooster ondergebracht bij het vak aardrijkskunde. Waar gestreefd wordt naar organisch onderwijs kan men verkeersonderwijs ook onderbrengen bij Nederlandse taal, lichamelijke oefening, tekenen.

Herhaaldelijk en met steeds meer klem wordt erop aangedrongen om verkeersonderwijs afzonderlijk op te nemen onder de wettelijk verplichte leervakken of het te erkennen als facultatief leervak der lagere school. De omvang van de leerstof is weliswaar beperkt. Het vlot en vaardig toepassen van de verkeersregels eist echter heel veel praktische oefening, niet alleen op het schoolbord en in het schrift, maar ook op de speelplaats en in het gymnastieklokaal en vooral in het verkeer op de weg zelf.

Indien verkeersonderwijs als verplicht of facultatief vak in de wet werd opgenomen, zou er zeker meer aandacht aan besteed worden dan nu het geval is.

Een theoretisch examen, gevolgd door een praktisch examen langs drukke verkeerswegen, te voet of per fiets, geeft een veilige uitslag bij voldoende kennis en bij een vaardig hanteren van die kennis. Maar waar het aan schort is: de verkeersopvoeding. „Wees een heer in het verkeer” moesten we alle leerlingen der lagere school in hun hart kunnen griffen. Daarvoor is veel oefening, herhaling, correctie en . . . wellevendheid nodig. Als we het vak wellevendheid op de lagere school invoerden, dan zouden de leerstof en de vorming door middel van het verkeersonderwijs hiervan een deel uitmaken.

De leerstof van zulk een vak, dat vooral het goed sociaal gedrag wil bevorderen, is niet beperkt en hoogst actueel.

Op vele schoolrapporten komen wel waarderingcijfers voor voor gedrag, beleefdheid en wellevendheid, maar de lagere school voedt niet uitdrukkelijk op tot een goed sociaal gedrag. Het voortgezet onderwijs hecht meer waarde aan de individuele prestatie, o.a. bij rekenen en aardrijkskunde, en het leven verlangt meer hardheid voor zich zelf en voor anderen dan bescheidenheid en voorkomendheid.

Niet de kennis van de verkeersregels alleen maakt het verkeer veilig, maar het gedrag van de mens die „weet waar hij moet gaan en staan.”

VERKEERSEXAMENS

Het is elk jaar een feest om honderden leerlingen van het zesde leerjaar der lagere scholen in Eindhoven op de zomerzaterdagmorgen te zien optrekken naar het Stadswandelpark, onder leiding van hun onderwijzers, om de prijsuitreiking bij te wonen en de begeerde verkeersdiploma's in ontvangst te nemen. Zij zijn getooid met mutsen en sjerpen en vlaggetjes; ze komen per fiets of te voet uit alle delen der stad, van allerlei soort onderwijs, opgewekt en in spanning of hun klas de wisselbeker zal halen. Het muziekkorps der Eindhovense politie marcheert in dezelfde richting, gevolgd door kinderen en volwassenen, die deze jaarlijkse gebeurtenis niet willen missen.

De klassen stellen zich op in het park rond de muziekkiosk.

Elk jaar zijn het meer dan 2000 kinderen, die geslaagden voor het schriftelijk en voor het praktisch verkeersexamen.

Van de ongeveer 2850 zesde-klassemers die de Eindhovense scholen gezamenlijk tellen, nemen er de laatste jaren steeds meer deel, zodat het aantal deelnemers gestegen is tot ongeveer 2600. Zij vertegenwoordigen 70 van de 78 scholen.

Na een speechje van een onderwijs- of politie-autoriteit worden de diploma's aan de klasvertegenwoordiger uitgereikt. Maar het hoogtepunt van dit feest is de uitreiking van twee wisselbekers, die door de Eindhovense politie beschikbaar zijn gesteld voor die jongens- en meisjes- of gemengde klasse, welke de beste prestatie heeft geleverd op het examen.

Eén der wisselbekers is nu al definitief in het bezit van een rooms-katholieke lagere meisjes-school, gelegen in de Bennekelstraat.

De andere wordt dit jaar bewaard in een b.l.o.-school.

§ 7. Bijzondere voorzieningen

GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT

Het merendeel van de scholen in de eerste hoofdinspectie is thans aangesloten bij een schoolartsdienst.

Uit de verslagen van de inspecteurs blijkt, dat er een uitstekende verstandhouding en een goede samenwerking groeien tussen de schoolartsen en de inspecteurs.

De inspecteurs zijn vol lof over de gunstige invloed, die er van de schoolartsdienst uitgaat op de lichamelijke en geestelijke gezondheidstoestand van de leerlingen, terwijl de medewerking van de schoolartsen bij de verbetering van de schoolgebouwen c.a. in het algemeen op hoge prijs wordt gesteld.

Van de schoolartsendiensten gaat tevens een sterke stimulans uit voor de bevordering van de schooltandartsdienst, terwijl mede onder hun invloed het onderwijs aan spraakgebrekkigen meer en meer ingang vindt.

Ook bij de selectie van de leerlingen voor het buitengewoon lager onderwijs spelen de schoolartsen een voorname rol. De inspecteur in de inspectie *Zutphen* maakt melding van een bijzondere activiteit, namelijk het inrichten van een *solarium* voor de schooljeugd in een wijkgebouw.

De wethouder van Winterswijk, een arts, schrijft daarover het volgende:

„Toen enkele jaren geleden het wijkgebouwtje van het Groene Kruis verrijkt werd met een solarium, rees de vraag, op welke wijze dit solarium het meeste nut zou kunnen afwerpen. Daarom werd een proef genomen met een hoogtezonzonkuur voor de kinderen van alle kleuterscholen, ook van de bijzondere. De kinderen worden vooraf door de schoolarts onderzocht en gepirquetteerd. Vervolgens worden zij gedurende vier weken driemaal per week bestraald. Gedurende deze periode worden lengte en gewicht gecontroleerd.

De resultaten blijken zeer gunstig te zijn. De kinderen gaan beter eten en zijn beter bestand tegen infecties, hetgeen ook objectief blijkt uit sneller gewichtstoename en minder schoolverzuim. Het vorig jaar werd besloten ook de kinderen van alle eerste klassen der lagere scholen in de gelegenheid te stellen een hoogtezonzonkuur te ondergaan.

De kinderen gaan in klasverband naar het solarium, onder leiding van de leerkracht. Gedurende de bestraling wordt de klas beziggehouden met spelletjes en voorlezen.

Aan de ouders wordt gevraagd, zo mogelijk f 2,50 voor deze kuur te betalen. De kinderen van ouders voor wie dit een bezwaar is, worden gratis bestraald.

Praktisch nemen alle kinderen deel aan de hoogtezonzonkuur.”

SCHOOLMELKVERSTREKKING

In verschillende gemeenten is wederom het gebruik van schoolmelk ingevoerd.

CULTURELE VORMING SCHOOLJEUGD

Verschiedende inspecteurs wijden in hun verslagen beschouwingen aan de culturele vorming van de schooljeugd. In voorgaande jaren heb ik hiervan reeds melding gemaakt, vooral waar het betrof de leerlingen van v.g.l.o.- en uloscholen.

De inspecteur in de inspectie Eindhoven schrijft thans over een desbetreffend initiatief in de hoogste klasse van de gewone lagere scholen:

„Het „comité cultuurbehartiging schooljeugd”, dat reeds enige jaren in Eindhoven vruchtbaar en zeer nuttig werk doet, richtte in het verleden zijn aandacht vooral op de leerlingen van het voortgezet onderwijs. Zo worden o.a. voor de uloscholen, sedert 1952, regelmatig concerten, toneelvoorstellingen, ballet- en declamatieuitvoeringen georganiseerd.

In 1955 nam het comité echter een soortgelijk initiatief voor de leerlingen van het zesde leerjaar der gewone lagere scholen. Het verdient een bijzondere vermelding, omdat dit experiment, dat in het begin van 1955 werd begonnen, thans bewezen heeft een gelukkig initiatief te zijn geweest. In het verslag over het muziekonderwijs werd hierover reeds afzonderlijk gerapporteerd. Men is uitgegaan van de gedachte om de leerlingen van de zesde klas der lagere scholen de innerlijke ontroering van de kunstenaar in het kunstwerk zelf te doen ondergaan.

Het 12-jarig meisje en de aanstaande gymnasiast, evengoed als de aanstaande ambachtsschoolleerling, komen in contact met de kunst, door de kunstenaar zelf. De kinderen blijven in hun eigen omgeving, in hun eigen klas, waar de kunstenaar hen komt opzoeken.

Voor het bezoek aan een concertzaal, waar eisen gesteld worden aan smaak en ontwikkeling, zijn deze kinderen nog niet rijp, met uitzondering wellicht van een bevoorrecht, betrekkelijk klein gedeelte, dat door bijzondere aanleg, door opvoeding en milieu gevoel kan hebben voor wat daar geboden wordt.

Als eerste kennismaking en om een grondslag te leggen voor verdere ontwikkeling worden de leerlingen van de zesde klas van de lagere school op school in klasverband in regelmatig contact gebracht met kunst (o.a. muziek) en kunstenaar, om te trachten, zeer elementair en zonder veel theorie, hen de innerlijke ontroering, die door het kunstwerk wordt gewekt, te doen ondergaan.

Deze „schoolkunststudies” worden verzorgd door daarvoor competent geachte kunstenaars. Door een subsidie van de gemeente is het mogelijk, dat voor de school of de leerlingen hieraan geen kosten verbonden zijn. Op muzikaal gebied zijn in het afgelopen jaar in de klassen zo opgetreden Leo Rommerts, bas-bariton en A. Michels, met blokfluit en viool. De declamator Leo Derijks en de declamatrice mevrouw J. Linders-Lampe bezochten in dit verband ook de lagere scholen, 68 van de 78. Onderwijzers en leerlingen zijn allen enthousiast over deze vorm van het benaderen der schoonheid in ons lager onderwijs.”

BEROEPSVOORLICHTING

In de laatste jaren komt de beroepsvoorlichting op v.g.l.o.- en uloscholen meer en meer in zwang.

TE VEEL AAN ACTIVITEITEN

Toch uiten verschillende inspecteurs hun bezorgdheid over de velerlei aanspraken, die de maatschappij maakt op de school. Zij waarschuwen ertegen, dat de school te veel gemaakt wordt tot voedingsbodem van allerhande activiteiten.

AANSLUITING V.H.M.O. — L.O.

De inspecteurs in de inspecties *Heerlen* en *Maastricht* bespreken in hun verslagen het initiatief van wijlen inspecteur Hermans, in 1951 genomen, om te geraken tot een gecombineerd Limburgs toelatingsexamen, teneinde het probleem van de aansluiting van het lager onderwijs bij het v.h.m.o. nader tot een oplossing te brengen.

De inspecteur in de inspectie *Heerlen* heeft aan het verslag van de commissie voor dat examen het volgende ontleend:

„Aanvankelijk bestond de commissie uit vertegenwoordigers van het lager onderwijs. In 1955 verkreeg ze de huidige, meer representatieve samenstelling. Ze telt nu 8 leden: 4 uit het m.o., 4 uit het l.o.

De commissie stelt zich een tweeledig doel:

1. beïnvloeding van het lager onderwijs in moderne richting;
2. verbetering van de selectie.

Het eerste tracht zij te bereiken door in de examenopgaven de eisen betreffende het materiële, betreffende het kwantum parate kennis te verminderen, en meer dan tot dusver gebruikelijk het formele element in te schakelen. Door een sterke beklemtoning van functionerende kennis wenst zij ongewenste examendril zoveel mogelijk te voorkomen. Bij de samenstelling der opgaven wordt er zorgvuldig naar gestreefd slechts waardevolle leerstof te verwerken en in het bijzonder een beroep te doen op het inzicht van de kandidaat.

Door dit laatste element tracht de commissie een scherpere differentiatie te verkrijgen ten aanzien van geschiktheid voor verdere studie.

De door de commissie samengestelde opgaven worden eerst geprobeerd in de hoogste klassen van scholen buiten Limburg (Den Haag, Utrecht, Arnhem, Nijmegen). Blijkens de ervaring moeten dan nog talrijke wijzigingen in de opgaven worden aangebracht.

De resultaten van deze experimenten bieden tegelijkertijd geschikt materiaal bij de vaststelling van de beoordelingsnormen voor de verschillende onderdelen der werkstukjes.

De rectoren en directeurs der ontvangende scholen krijgen eveneens een ontwerp van de voorgestelde opgaven en zijn gerechtigd door hen gewenste wijzigingen voor te stellen, waarmee door de commissie zoveel mogelijk rekening wordt gehouden.

Het examen wordt afgenomen op de diverse ontvangende scholen, onder toezicht van de leraren of hoofden van scholen.

De correctie van het werk geschiedt op de meeste plaatsen (Blerick, Heerlen, Maastricht, Roermond, Venlo, Tegelen) door de hoofden van scholen, daartoe in plaatselijke commissies verenigd.

De centrale commissie is van mening, dat deze jaarlijks terugkerende confrontatie met de concrete methodische en didactische problemen en vooral met de tastbare resultaten van het onderwijs, niet zonder invloed zal zijn op het onderwijs op de lagere school.

Na de correctie worden de resultaten van de verschillende scholen centraal verwerkt en worden mede met behulp van de verkregen gegevens waarderingsnormen vastgesteld. Deze normen zijn voor elke school en voor elk van de 10 examenonderdelen gebaseerd op een indeling van de leerlingen in decilen. De uitslagen geven daarom allereerst een rangorde aan van de kandidaten, waardoor de normen voor elke school anders liggen. Door vergelijking met de resultaten van de overige deel-

nemende scholen is het toch mogelijk zich een objectief beeld te vormen van het peil der prestaties van elke school apart.

In 1955 maakten de volgende scholen van het werk gebruik:

Heerlen: Claracollege, Bernardinuscollege, Grotiuscollege.

Maastricht: gem. h.b.s., Hendrik van Veldekecollege, lyceum voor meisjes, m.m.s. Maria Stella.

Roermond: St. Ursulalyceum.

Vaals: lyceum St. Magd. Sophie.

Venlo: lyceum Marianum, rijks h.b.s., Thomascollege.

Weert: Bissch. college, m.m.s. Maria Auxiliatrix.

Bovendien 12 ulo-scholen te Blerick, Maastricht, Venlo en Tegelen.

Totaal betrof het hier ongeveer 2000 kandidaten, afkomstig van een 200 lagere scholen.

Vooral aan dit laatste getal dient men de omvangrijkheid van de invloed te meten.

In 1956 zal het aantal deelnemende scholen zich vermoedelijk weer uitbreiden."

BIBLIOBUS

De inspecteur in de inspectie *Arnhem* deelt mede, dat de gemeente Arnhem in september 1955 is overgegaan tot het instellen van een rijdende jeugdbibliotheek, de zogenaamde „bibliobus".

Het is een uniek initiatief, dat tot op heden elke gezindte bevredigt.

De inspecteur schrijft daaromtrent:

„Doordat de beide openbare leesalen (openbare en rooms-katholieke) in het centrum der stad zijn gelegen, komen bij de uitbreiding der stad de nieuwe buitenwijken minder gemakkelijk aan jeugdboeken. Een culturele eis voor de buitenwijken, waar alle gebouwen voor bewoning benut moeten worden, is dus het vergemakkelijken van het verkrijgen van lectuur, mede voor zinvolle besteding van de vrije tijd door de jeugd.

De beide plaatselijke leesalen beschikken niet over de middelen om te komen tot een rijdende bibliotheek. Het gemeentebestuur stelt daarom voor elke leeszaal een bus ter beschikking.

Een tweetal bussen zijn keurig als rijdende bibliotheek ingericht. De leeszaaldirecties bepalen de keuze der boeken, die door de gemeente worden betaald. Het lesgeld bedraagt 50 cent per drie maanden. De kinderen hebben dan recht op één boek per week en één ontwikkelingsboek in de veertien dagen. Alle boeken zijn met doorschijnend plastic gekaft, zodat het interieur der bussen een prettige aanblik biedt.

De leesalen hebben zich verbonden om een gediplomeerde jeugdbibliotheek-assistente met elke bus mee te zenden. Bij het bepalen van de standplaatsen der bussen is er rekening mee gehouden, dat in bepaalde stadswijken reeds een filiaal of uitlenepost van de leesalen aanwezig was. Voor verwarming kunnen de bussen worden aangesloten op het elektrisch net. Daarvoor zijn op de standplaatsen aansluitkastjes aangebracht.

De bibliobus heeft een standplaats niet ver van de school, schuift één keer per week geruisloos nabij en blijft anderhalf uur op de standplaats wachten op de lezers, die op hun gemak in de bus hun keus kunnen bepalen. De tijden zijn met zorg gekozen en liggen altijd op of kort ná de sluiting van de scholen in die omgeving. Elke bus werkt per week 10 vaste standplaatsen af.

Hoewel de bussen nog slechts vijf maanden in gebruik zijn, mag reeds worden geconstateerd, dat deze vorm van lectuurvoorziening bij de jeugd is ingeslagen.

Op het einde van het jaar, dus na vier maanden, bedroeg het aantal lezers van de bus der neutrale leeszaal reeds 832; de bus van de katholieke leeszaal telde 358 lezers.

Ik bracht een bezoek aan de bibliobus en was getroffen door de prettige inrichting en beschaafde bediening".

§ 8. De kosten van het onderwijs

HOGERE BIJDAGEN

De kosten die de gemeentebesturen maken voor de scholen, gaven ook in het afgelopen jaar een stijgende lijn te zien.

De heersende hoogconjunctuur doet zich in belangrijke mate gelden, getuige de grote gemakkelijkheid waarmee de meeste gemeentebesturen aanvragen van schoolbesturen tot

het doen van kapitaalsuitgaven inwilligen, teneinde enerzijds voorzieningen van materiële aard aan gebouwen en meubilair en anderzijds aanschaffing van moderne leermiddelen te bewerkten. Een en ander weerspiegelt zich ook in de vaststelling van hogere exploitatiebedragen voor de scholen. Slechts enkele gemeentebesturen vertonen in dezen nog een duidelijke achterstand. Over het algemeen zijn de bedragen gunstig te noemen en kan thans de achterstand die bestond bij het aanschaffen van nieuwe leer- en hulpmiddelen en in het onderhoud van de gebouwen, worden ingehaald.

AANVRAGEN EX ARTIKEL 101TER

Van jaar tot jaar neemt het aantal aanvragen om toepassing van het bepaalde in artikel 101ter der Lager-onderwijswet 1920 toe. Het valt mij telkens weer op, dat sommige schoolbesturen bij de opstelling van de begrotingen, die de aanvragen moeten motiveren, dikwijls gespeend zijn van de vereiste realiteit. De besturen houden voorts te weinig in het oog dat grote onderhoudsuitgaven over een aantal jaren dienen te worden verdeeld en gaan daarom te gemakkelijk over tot het vragen van een verhoogde bijdrage. Ook komt in de aanvraag dikwijls tot uiting dat de besturen niet op de hoogte zijn van het onderscheid tussen kapitaalsuitgaven en exploitatiekosten, om welke reden de aanvragen om een hoger bedrag als ongemotiveerd worden afgewezen.

AANVRAGEN EX ARTIKEL 55QUATER

Steeds meer gemeentebesturen gaan ertoe over voor hun openbare school (scholen) toepassing te vragen van artikel 55quater der Lager-onderwijswet 1920.

Verschillende keren geven de gemeentebesturen blijk niet te hebben voldaan aan de bij de wet gestelde eisen voor een dergelijke aanvraag, waardoor deze moet worden afgewezen of niet-ontvankelijk verklaard.

Ook is het mij herhaalde malen opgevallen dat aan de aanvragen geen reële begroting voor de betreffende school (scholen) ten grondslag ligt, waardoor de aanvragen in een eigenaardig licht komen.

§ 9. Rijkschooltoezicht

SAMENWERKING

De uitnemende samenwerking die er bestond met de respectieve instanties, waarmee ik door mijn ambt in aanraking kom, heeft zich ook in het afgelopen jaar bestendig en mijn veelzijdige werkzaamheden vergemakkelijkt. Ook de inspecteurs getuigen van een gelijke gelukkige samenwerking die, ondanks hun door de voortgaande groei der inspecties steeds toenemende werkzaamheden, hun taak aanzienlijk verlicht.

MUTATIES

Op 1 augustus trad als consulent voor de lichamelijke opvoeding in de inspecties *Arnhem* en *Nijmegen* in dienst de heer W. Teixeira. Hierdoor werd de sedert lange tijd bestaande vacature vervuld.

Op 27 december overleed onverwacht, na een kortstondige doch hevige ziekte, de heer H. J. H. Hermans, inspecteur in de inspectie *Venlo*. Met volledige toewijding en met inzet van zijn gehele persoon heeft hij zich gegeven aan zijn moeilijke taak. Zijn sterk gestel was hem daarbij een grote steun, doch de laatste tijd had hij boven zijn krachten gewerkt. In hem heeft het rijksschooltoezicht een van zijn beste inspecteurs verloren. Geve God hem de eeuwige rust als loon voor zijn rusteloze arbeid in dit leven.

VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE TWEDE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Zuidholland, Noordholland, Zeeland en Utrecht

§ 1. Algemene toestand van het lager onderwijs

Wie zich neerzet om rustig de verslagen der inspecteurs van het lager onderwijs door te lezen en te bestuderen, wordt getroffen door de grote eenstemmigheid die ten aanzien van de toestand van het lager onderwijs in deze verslagen tot uitdrukking komt.

Onder de omstandigheden die *belemmerend* werken op het onderwijs, worden in vrijwel alle verslagen genoemd:

1. de woningnood;
2. de trage gang bij het bouwen van scholen;
3. de te grote klassen;
4. het tekort aan personeel.

Over elk van deze onderdelen een enkel woord.

WONINGNOOD

Dienaangaande schrijft de inspecteur in de inspectie Rotterdam het volgende:

„In de bewering dat alle problemen oplosbaar zijn, als eerst het woningprobleem is opgelost, zit veel waars.

In de oude volkswijken van een stad als Rotterdam wordt de jeugd wegens de onvoldoende behuizing de straat opgedreven. De vroegrijpe kinderen leren daar niet veel goeds, komen 's avonds te laat thuis, krijgen te weinig nachtrust en komen de volgende dag niet uitgeslapen en met weinig belangstelling naar school. Soms komen ze niet eens zo ver, wenden ziekte voor en verzuimen. Ze snoepen veel, roken sigaretten en bezoeken bioscopen.

Met waardering vermeld ik hier de nuttige arbeid van clubhuizen en ander buitenschools werk, van kinderpolitie en sociale werksters, alsmede het optreden van enkele schoolhoofden, die 's avonds in de buurt van hun school rondgaan om te zien, of zij er nog leerlingen ontdekken.

De woningnood oefent ook een zeer nadelige invloed uit op de personeelsbezetting. Jonge onderwijzers worden naar buiten gelokt, omdat zij daar eindelijk de woning kunnen betrekken die zij ondanks veel moeite in de stad niet hebben kunnen verkrijgen.”

Deze klacht is althans voor de grote steden algemeen.

SCHOLENBOUW

Algemener nog is de ontevredenheid over de trage afwikkeling van de plannen tot scholenbouw.

De inspecteur in de inspectie Amersfoort schrijft daaromtrent:

„In het najaar van 1955 bleek plotseling, dat door de minister van wederopbouw geen rijksgoedkeuringen kon worden afgegeven voor objecten die op de urgentielijsten voorkwamen en die reeds alle toezienende en adviserende instanties waren gepasseerd.

Er zijn in deze inspectie gevallen, waarbij goedkeuringen ex artikel 69 en goedkeurende adviezen ex artikel 77, 4e lid, der Lager-onderwijswet 1920, reeds in of vóór augustus 1955 konden worden afgegeven, die nog niet aan een aanbesteding toe zijn.

Hoe onaangenaam deze trage gang van zaken ook wezen moge, funester is zij nog ten aanzien van de nog steeds omhoog lopende bouwkosten.”

Deze sobere mededeling, die aangevuld kan worden met mededelingen uit andere verslagen, spreekt door haar nuchterheid voor zichzelf. We hebben hier met een noodtoestand te maken en het Nederlandse volk zal in de nabije toekomst de gevolgen daarvan ondervinden.

GROTE KLASSEN

Allerwegen wordt ernstig geklaagd over de te grote klassen. Wel werd door toepassing van artikel 56, 2e lid, der Lager-onderwijswet 1920 enige verbetering gebracht, maar de toestand is nog nijpend.

De inspecteur in de inspectie *Utrecht* geeft voor zijn inspectie de volgende cijfers, die een duidelijke taal spreken:

„Op 31 december 1955 was de bezetting bij het g.l.o. als volgt:

50 of meer leerlingen	19 leerkrachten
45 t/m 49 leerlingen	99 leerkrachten
40 t/m 44 leerlingen	208 leerkrachten
35 t/m 39 leerlingen	243 leerkrachten
minder dan 35 leerlingen	330 leerkrachten

2 % van de in de inspectie Utrecht werkzame leerkrachten had een klasse met 50 of meer leerlingen en 62 % een klas met minder dan 40 leerlingen.”

Een gelijk geluid laat de inspecteur in de inspectie *Amersfoort* horen, weder onder overlegging van cijfers:

Aantal leerlingen per klas	1951	1952	1953	1954	1955
40 t/m 44	143	138	160	165	152
45 t/m 49	83	67	127	91	101
50 t/m 54	36	36	25	20	25
55 t/m 59	5	2	1	6	2
60 t/m 64	2	—	—	—	—

Hoewel de ergste excessen niet meer voorkomen, is de groep klassen waarvan het aantal leerlingen ligt tussen 45 en 55, veel te groot. De gevolgen zijn in deze tijd, waarin van allerlei zijden met grote aandrang wordt gepleit voor onderwijs dat meer rekening houdt met de individuele leerling dan in het klassikale stelsel mogelijk was, verderfelijker dan de blote cijfers doen vermoeden.”

Wij zijn het met deze inspecteur eens, dat inderdaad de allerergste excessen niet meer voorkomen, maar het blijft erg.

TEKORT AAN ONDERWIJZERS

Het tekort aan onderwijzers is algemeen bekend. Het is hier niet de plaats te zoeken naar de oorzaken daarvan. Een jaarverslag dient de feiten te constateren, meer niet.

Dit euvel is niet alleen een plattelandsverschijsel. Ook in de grote steden doet het zich gevoelen. De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* rapporteert:

„Hoe verder het jaar voortschreed, hoe moeilijker het werd met de personeelsvoorziening. De kweek-schooleindexamiens in mei/juni betekenden in dit opzicht voor het platteland niet veel; slechts korte tijd was er een geringe verbetering te constateren. Aan het eind van het jaar was in verschillende vacatures niet afdoende te voorzien. De zuigkracht naar de steden schijnt sterker te worden. De veel bepleite afschaffing der classificatie zou een der motieven voor sollicitatie naar de stad doen vervallen.”

Of de afschaffing der classificatie hier zou helpen, waag ik te betwijfelen. Ook de stad heeft haar moeilijkheden op dit terrein. De schaarste van woonruimte is daar een belemmerende factor, waardoor het vaak heel moeilijk is om in de vacatures te voorzien. Bij het openbaar onderwijs klaagt men steen en been dat er vaak geen behoorlijke voordrachten te vormen zijn en dat de gemeenteraad maar genoeg moet nemen met een voordracht waarop slechts één naam voorkomt. Dat dit een ongewenste toestand is, spreekt vanzelf. Maar er is meer. De stabiliteit van de personeelsbezetting wordt minder en daardoor daalt het peil van het onderwijs.

Hierop wijst o.a. de inspecteur in de inspectie *Rotterdam*:

„Menige school heeft daardoor geen vaste kern van personeel, maar moet het stellen met een hoofd in vaste dienst, bijgestaan door gehuwde onderwijzeressen en andere tijdelijke krachten. Bovendien maakt het grote aantal wisselingen in het personeel het voor het hoofd moeilijk de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in zijn school te dragen en ik zie daarin een van de oorzaken, die het hoofdschap blijkbaar zó weinig aantrekkelijk maken dat ook hiervoor het aantal sollicitanten onvoldoende is.”

OPVOEDING

Een opmerking van meer algemene aard, door de inspecteur in de inspectie *Amersfoort* gemaakt, menen wij onder deze paragraaf te moeten opnemen. Het is een opmerking die meer van sociaal-pedagogische aard is, maar die naar mijn gevoelen voor het Nederlandse onderwijs van grote betekenis is. Deze inspecteur schrijft dan:

„Langzamerhand wordt het duidelijk dat een der naar mijn oordeel ernstigste gebreken van onze huidige lagere school is dat men een te grote aandacht gaat schenken aan de techniek en de didactiek van het onderwijs en te weinig waarde hecht aan de pedagogiek zelf. Zonder overdrijving kan gezegd worden, dat het huidige gezin blootgesteld is aan van buiten komende krachten, die bijdragen tot de uitholling ervan. Het kind van deze tijd vindt nimmer beschutting tegen de invloeden die van buiten komen; het heeft minder bindingen en verscheidene hiervan zijn minder hecht dan vroeger. En toch zal dit kind later in een maatschappij moeten leven, die nog verder geëvolueerd is naar een vertechneerde samenleving, die massificatie als voornaamste kenmerk draagt. Indien wij een ruwe onderscheiding maken in de opvoedingssystemen, komen we tot een tweedeling. De oude of patriarchale opvoeding was principieel ingesteld op de gehoorzaamheid van het kind zonder rekening te houden met datgene wat er diep in de kinderlijke psyche omging. Het systeem was tevreden met een oppervlakkige gehoorzaamheid, die vooral naar buiten zeer duidelijk moest blijken, maar zag over het hoofd dat de groei der persoonlijkheid van jaar tot jaar meer afweek van de natuurlijke.

Onze tijd vraagt iets anders. Men moet het kind tegemoet treden, het erkennen en waarderen als een verschijning, als een persoonlijkheid die zich niet met een andere laat verwisselen. De opvoeder moet trachten het kind in zijn ontwikkeling, zijn problemen en zijn conflicten te begrijpen en het ondertussen voortdurend met liefdevolle hulp bijstaan.

Het lijkt mij niet mogelijk tussen deze twee methoden een compromis te vinden. Onze typische Nederlandse eclectische opvoedkundige methode, die hier en daar van binnen- en buitenlandse pedagogische enkele onderdelen overneemt en daarvan een systeem opbouwt voor onze kinderen, kan in deze tijd, nu wij op het punt staan onze typische Nederlandse aard te verliezen, geen oplossing meer brengen. De onderwijzer van deze tijd, vooral de jongere, ziet onvoldoende het verschil tussen oud en nieuw in de opvoeding. Met enthousiasme werpt hij zich vaak op de vernieuwing van het onderwijs, hetgeen voor hem slechts betekent vernieuwing van onderwijsstechniek en van didactiek.

Toch moet het mogelijk zijn met behulp van deskundige voorlichting hem duidelijk te maken wat het huidige kind mist en op welke terreinen het kind van vandaag ten prooi valt aan verwaarlozing. Met verwaarlozing wordt hier allermest bedoeld de verwaarlozing waaronder het kind gebukt ging in de perioden van crisis, werkloosheid, gewoonte-armoede, enz.

Onder invloed van de geperfectioneerde hygiëne, de al of niet noodzakelijke uithuizigheid der ouders, de continu-arbeid der vaders, de regelmatige arbeid der moeders kan het niet anders of het

kind geraakt in moeilijkheden, m.a.w. het kind verkommt. Het behoort tot de taak van de school om te zorgen voor al datgene wat in artikel 42 der Lager-onderwijswet 1920 wordt genoemd. Maar het is de levensopdracht van al degenen die bewust het ambt van onderwijzer en dus van opvoeder in een bepaald milieu hebben gekozen, het hunne bij te dragen om de verkommering van de aan hun zorgen toevertrouwde kinderen op te heffen. Het kind van deze tijd heeft minder behoefte aan schools onderwijs dan aan grote kameraden, die het gedurende zijn jeugd begeleiden op het begin van zijn levenspad en het de moeilijkheden van dit pad leren kennen en overwinnen tot op het ogenblik dat de opvoeding alleen en zelfstandig, onbeschroomd en toch voorzichtig verder kan gaan. Ik heb wel waardering voor discussies over schuinschrift en steilschrift, over het aansluitingsprobleem, over globaal of analytisch-synthetisch lezen. Toch lijkt mij voorlichting omtrent de moderne pedagogiek primair."

Dit is een ernstig woord, dat aller aandacht verdient en een nauwgezette overweging.

BETERE OUTILLAGE

Naast deze sombere klanken mogen we ook een opgewekter toon laten horen. In schier alle verslagen der inspecteurs wordt namelijk geconstateerd, dat de *inrichting* der scholen verbeterd is. Een van hen maakte de wat grappige opmerking dat het net is of de gemeentebesturen de mening zijn toegedaan dat je toch ergens je geld aan moet uitgeven. Kan het dan niet aan scholenbouw, dan maar aan de verbetering der inrichting.

De inspecteur in de inspectie *Bruckelen*, die hieromtrent wel het algemeen gevoelen weergeeft, schrijft:

"Als credit-post mag ik vermelden de verbeterde outillage van de scholen, waarvoor in vele gemeenten ook in het afgelopen jaar extra-gelden zijn toegestaan. Niet alleen de leermiddelen, ook het meubilair, de vloerbedekking, de verwarming en verlichting der scholen hadden daarbij de aandacht. In dit opzicht is de gestegen algemene welvaart in 1955 ook aan het onderwijs ten goede gekomen."

Zijn ambtgenoot in de inspectie *Amersfoort* laat in dit opzicht een waarschuwend geluid horen:

"Tenslotte dient voor het jaar 1955 nog de aandacht te worden gevestigd op de zeer royale toevloed van leermiddelen. De beroemde en veel geroemde oudhollandse zuinigheid is vervangen door een zeer royale goedgeefheid der gemeentebesturen. Het komt zelfs voor, dat gemeentebesturen bij schoolbesturen aandringen op het aanschaffen van schoolmeubelen in een luxere vorm dan de normen van de bouwkundig hoofdinspecteur toelaten. Wat de inrichting en de outillage aangaat zijn er voor het onderwijs geen betere tijden geweest.

Het ware te wensen, dat men in de scholen wat voorzichtiger omsprong met de toch wel zeer kostbare installaties waarover men op dit ogenblik reeds de beschikking heeft of nog krijgt."

§ 2. De lagere scholen; hun werkwijze en hun resultaten

In het algemeen bestaat er in de lagere scholen een streven om zich, wat het onderwijs betreft, te richten naar de praktijk. Een zekere actualiteit valt niet te ontkennen. Toch doet het eigenaardig aan, dat ten aanzien van ons nationale leven de Nederlandse scholen hun vorm nog niet hebben kunnen vinden.

BEVRIJDINGSDAG

In de eerste plaats denken we hier aan de viering van de vijfde mei. Nederland heeft in dit jaar voor de tiende maal de bevrijding gevierd. Toch schijnt er aan een echte, nationale herdenking, waarin ook de scholen zijn betrokken, in het onderwijs iets te ontbreken.

In dit verband vestigen wij de aandacht op wat de inspecteur in de inspectie *Breukelen* in zijn jaarverslag meedeelt:

„In het begin van dit jaar is van regeringswege de opwekking uitgegaan om de tiende verjaardag van onze bevrijding op 5 mei meer dan in voorafgaande jaren tot een nationale feestdag te maken. Dit rondschrijven is voor mij aanleiding geweest eens na te gaan in hoeverre de jongste geschiedenis van ons volk, speciaal die van de jaren 1940-1945, waarin het toch om niet minder ging dan ons al of niet voortbestaan als zelfstandige natie en die daarom voor ons nationale leven in belangrijkheid misschien alleen geëvenaard wordt door de eerste moeilijke geboortejaren van ons volksbestaan in de strijd tegen Spanje, reeds een plaats had gevonden in het leerprogramma van onze scholen. Eerlijk gezegd was ik van tevoren daar al niet erg gerust op. Een krachtig nationaal bewustzijn, dankbaarheid voor historisch verworven waarden, heeft mij nooit de sterkste kant van onze generatie geleken, evenmin als het vermogen om daaraan op verantwoorde wijze uiting te geven en daarvoor gepaste vormen te vinden. Zo heeft het mij altijd getroffen dat wij ons leed en lijden, alsook onze blijdschap en dank voor alles wat wij als volk in de laatste oorlog beleefden, uitsluitend hebben kunnen uitzingen in liederen uit de bovengenoemde strijd in de 16e en 17e eeuw.

Dat de school dus voor de behandeling van dit tijdperk reeds haar vorm zou hebben gevonden, was misschien meer dan verwacht mocht worden. Uit mijn onderzoek bleek, dat dit ook nog allerminst het geval was. Gaande van school tot school kreeg ik sterk de indruk dat bij de behandeling van de vaderlandse geschiedenis wel aan het „hunebed“ alle aandacht was besteed tot in plaatschrift en kleiwerk toe, maar dat aan het „heden“, waartoe toch zeker ook het zeer recente verleden van de oorlogsjaren te rekenen is, veel scholen niet waren toegekomen.

De paalvloten, waarop de Bataven naar deze lage landen kwamen afzakken, genoten grotere bekendheid dan de landingsboten van D-day, zodat onwillekeurig de vraag bij mij rees of aan de jeugd daar vóór mij, die gelukkig geen herinnering meer heeft aan de gruwelen die over onze hoofden zijn heengegaan, maar die helaas ook geen weet heeft van de vreugde en dank, die ons bij onze herwonnen vrijheid doortintelde, niet grotelijks tekort gedaan werd, doordat de school te weinig oog heeft voor de mogelijkheden, die er in de behandeling van deze periode liggen voor haar vorming.

Deze 11- tot 14-jarigen, over wier wieg of kinderbedje in de koude hongerwinter van 1944/1945 moeder zich meermalen met grote zorg in het hart gebogen heeft, moeten toch weten van de strijd die er toen in en om ons land gestreden is voor vrijheid en recht!

En kan niet juist ons geslacht, dat door bittere herinnering aan het tegendeel weet wat die voorrechten betekenen, deze jeugd van de waarde daarvan doordringen? Dit doende zal de school eraan medewerken onder de komende generatie de bereidheid te wekken tot het dragen van de lasten die voor de veelgisting van ons nationaal bestaan onvermijdelijk zijn.”

Een enigszins opgewekter geluid laat de inspecteur in de inspectie *Leiden* horen:

„Zeer druk bezocht was ook de tentoonstelling „Tien jaar bevrijd“ en de leerstofkern „Naar groter vrijheid“.

De leerlingen hadden deze tentoonstelling zelf ingericht en onder leiding opgesteld. Veel materiaal ervoor werd door de ouders en andere belangstellenden tijdelijk voor dit doel afgestaan. Ook van officiële zijde toonde men grote interesse voor het bijeengebrachte.”

Wij geven gaarne toe, dat deze wijze van herdenken in een ander vlak ligt, maar willen toch de hoop uitspreken dat de werkelijke betekenis van de bevrijding in 1956 aan de jeugd van Nederland wordt duidelijk gemaakt. De opvolgende geslachten moeten ook in dit opzicht het verleden leren kennen.

INDIVIDUEEL ONDERWIJS

In verschillende verslagen der inspecteurs wordt met vreugde geconstateerd, dat men tracht te komen tot individueel onderwijs. Vooral onder invloed van de moderne stromingen in de didactiek is er een tempering van het klassikale onderwijs te constateren. Bij de ouders wordt

voor deze zaak belangstelling gevonden. Ofschoon, en hier legt de inspecteur in de inspectie Amersfoort wel even de vinger op een wondeplek in deze belangstelling, als hij schrijft:

„Regelmatig vragen de ouders om meer individueel onderwijs. Toch blijkt herhaaldelijk, dat zij verwachten, dat daardoor de intellectuele vorming op een hoger peil zal worden gebracht. Nieuwe ervaringen werden opgedaan door de oudercomité's die bij de rooms-katholieke scholen zijn opgericht met de bedoeling schakel te zijn tussen school en huis enerzijds en school en bestuur anderzijds. Het is opvallend dat in deze comité's een groot aantal ouders zitting heeft genomen, die om de een of andere reden moeilijkheden hebben met hun kinderen. Juist uit deze groep komt een sterke kritiek voort op de huidige school en deze kritiek wordt gesteund door de teamleden der medisch-opvoedkundige bureaus.

Steeds weer wordt het verlangen geuit de scholen te maken tot scholen voor individueel onderwijs, in de veronderstelling dat daarmee een groot aantal leer- en opvoedingsmoeilijkheden onmiddellijk kan worden opgelost.”

Wij moeten hem, helaas, gelijk geven en hierdoor zou de roep om meer individueel onderwijs wel eens een gevaar kunnen blijken voor goed didactisch verantwoord onderwijs en in strijd kunnen komen met de pedagogiek.

PEDAGOGISCHE CENTRA

In schier alle verslagen wordt melding gemaakt van de in de scholen merkbare invloed der verschillende pedagogische centra.

Natuurlijk verkeert de arbeid der centra nog in een beginstadium en ondergaan nog niet alle scholen de invloed daarvan; maar er is al meer dan een hoopvol begin.

Na te hebben opgemerkt, dat er enige stabiliteit in de scholen is opgetreden en bezinning op en kritische beschouwing van het nieuwe hebben geleid tot verbetering op pedagogisch en didactisch terrein, vervolgt de inspecteur in de inspectie Leiden zijn verslag aldus:

„De invloed van de pedagogische centra is in sommige scholen merkbaar en heeft tot verbetering, tot vernieuwing en verfrissing van de didactiek geleid. In het bijzonder in de laagste leerjaren is op deze scholen een prettige werksfeer geschapen. Dat een geroutineerde onderwijzeres in haar keuze uit het nieuwe beter slaagt dan haar jonge, nog onervaren collega, is begrijpelijk.

Op sommige scholen volgt men cursussen welke door bovengenoemde centra georganiseerd worden, op andere bepaalt men zich tot kennisneming van hun publikaties. Een voortdurend contact tussen de leerkrachten onderling over de didactische en pedagogische problemen in engere en ruimere zin bevordert de teamgeest en daardoor het onderwijs.”

Voor al ten aanzien van de expressievakken constateert hij een bijzondere belangstelling. Hij schrijft daaromtrent:

„Enkele vakken hebben in het bijzonder de aandacht der theoretische en praktische vernieuwers getrokken. De expressievakken genieten de meeste belangstelling, met name het vak handenarbeid, dat zelfs op enkele uitscholen in één of twee leerjaren wordt onderwezen. Op één- of meerdaagse onderwijzersconferenties en cursussen geniet dit vak veel aandacht. Allerlei nieuwe technieken worden er onderwezen en dikwijls keren dames en heren huiswaarts met een schat van nieuwe mogelijkheden. Ook op het gebied van het zang- en tekenonderwijs ondergaat de school de invloed van deze vernieuwingsprocedure. Doordat echter veelal de goede zangers, tekenaars en handenarbeiders de cursussen bevolken, missen juist de „behoeftegen” onder de onderwijskrachten, d.w.z. zij, wier bekwaamheden op dit gedeelte van het onderwijsgebied beperkt zijn, deze zo noodzakelijke stimulans.”

OPSTELLEN MAKEN

De inspecteur in de inspectie Den Helder heeft ten aanzien van het taalonderwijs nogal veel te klagen en schrijft dit in hoofdzaak toe aan een z.i. verkeerde werkwijze. Hij wil veel

opstellen laten maken en daar ook vroeg mee beginnen. Wij geven hem gaarne het woord. Hij schrijft dan:

„Mijn ervaring is, dat nog steeds te weinig aan het schriftelijk stellen wordt gedaan en dat men hiermee dikwijls ook nog te laat begint.

Alleen aan die scholen waar van de laagste klassen af regelmatig opstellingen worden gemaakt, kan men verwachten, dat de leerlingen aan het einde van het 6e leerjaar over een uitstapje of een feestje een verslag kunnen maken, dat in eenvoudige woorden en behoorlijke Nederlandse zinnen een aardig leesbaar logisch geheel vormt.

De remedie is dan ook naar mijn overtuiging simpelweg deze:

1e. begin met het vrije stellen reeds eind eerste of begin tweede leerjaar;

2e. laat de gehele school door geregeld elke veertien dagen of liever nog elke week een opstelletje maken, in welke vorm ook.

Is volgens de moderne inzichten de herhaling stellig niet de bij uitstek juiste methode voor goed onderwijs, voor het goede stellen, voor het gemakkelijk, vlot en goed spreken en neerschrijven van zijn gedachten is routine natuurlijk niet alles, maar wel zeer belangrijk: doen, doen en nog eens doen! Maar de vele correctie dan? zo hoor ik de onderwijzer al vragen. En inderdaad, met hem geloof ik dat het tijdrovende werk van de correctie velen ertoe brengt om slechts occasioneel of zelfs sporadisch een opstel te laten te maken.

Het vele correctiewerk weerhoude hen echter niet."

Het spreekt vanzelf, dat deze opmerking over de werkwijze in de school al vele malen gemaakt is, maar het kan geen kwaad er nog eens aan te worden herinnerd.

INVLOED VAN DE GEBOUWEN OP DE WERKWIJZE IN DE SCHOLEN

Er is vanzelfsprekend verband tussen het gebouw waarin onderwijs wordt gegeven, en dat onderwijs zelve. In dat opzicht leven wij ook wel in een zeer dynamische tijd.

De inspectrice in ressort B der inspectie *Amsterdam* geeft hiervan een typisch beeld. Zij schrijft:

„Het westelijk gedeelte van de stad blijft zich maar uitbreiden; de ene woonwijk verrijst naast de andere. En met de hoge flatgebouwen verrijzen nieuwe scholencomplexen. De nieuwe gebouwen zijn groot, fraai en vooral doelmatig. De scholen beschikken over een ruime speelplaats en over een behoorlijk grote tuin. De lokalen voldoen aan alle moderne eisen; ze zijn ruim en het licht komt er van beide kanten binnen. De ventilatie is uitstekend. Een benauwde schoollucht is hier bijna niet meer mogelijk. De wanden van de lokalen en van de gangen zijn zacht van tint, en de kleur van de vloerbedekking in klas en gang doet warm aan. De leer-speellokalen van de aanvangsklassen zijn geregeld in gebruik. Het kind vindt er het mooiste leerspeelgoed dat denkbaar is: blokken in allerlei grootte en vorm, waarmee „bouwwerken" tot stand kunnen worden gebracht. Deze lokalen zijn groot, zodat de „bouwers" een gedeelte van het lokaal voor zich kunnen opeisen. Dan zijn er de taal- en reken-spelletjes. De kinderen hebben hier veel belangstelling voor. En de winkel met een ruime sortering in diverse artikelen naar vaste prijzen, waar de juffrouw of de mijnheer aanprijst en verkoopt en geld ontvangt en wisselt. En niet te vergeten: in een hoekje van de gang, die aan het speelleerlokaal grenst, het zand en het water, waar de kinderen tunnels en kastelen uit te voorschijn toveren. In deze lokalen heerst een prettige sfeer, maar ook een sfeer van ernst. Het kind gaat op in de bezigheid, die het zelf heeft mogen kiezen. Zelden ziet men een kind alleen spelen. Meestal vormen zich groepjes. Er wordt druk overlegd en geredeneerd hoe het beste te komen tot het object dat men wil realiseren. De scholen beschikken over een aula, waar gelegenheid is voor toneeluitvoeringen en waar zingen en besprekingen kunnen worden gehouden. Naast de aula is een ruimte, waar men een mooie installatie vindt voor het zetten van koffie en thee. De school is niet alleen het gebouw van het kind, maar na schooltijd tevens een centrum van vermaak en ontspanning voor de bewoners uit de omliggende huizen. De mooie en goed ingerichte gymnastiekzaal is ieder uur bezet, tijdens de schoolduren door de kinderen en na schooltijd door de volwassenen. Ook van de leslokalen wordt des avonds door verenigingen en clubs druk gebruik gemaakt. Het is natuurlijk van belang dat de conciërge, die aan deze

scholen is verbonden, erop let, hoe de gebruikte lokalen worden achtergelaten en hoe is omgesprongen met het meubilair.

De hoofden en de leerkrachten van de scholen in nieuw-west hebben een zware taak op zich genomen. Het hoofd deelt onwillekeurig in de zorg dat aan de finishing touch van het gebouw voldoende aandacht wordt besteed. Dan de zorg voor de inrichting, het aankleden van de lokalen, het aanschaffen van leermiddelen en de honderd en een karweitjes die om een oplossing vragen. En dan de leerlingen. Het kleine groepje, waarin leerlingen uit alle leerjaren zijn ondergebracht, is in korte tijd uitgegroeid tot een school met 14 of 18 klassen. De klassen zijn groot. Het bouwen van scholen houdt geen gelijke tred met het bouwen van woningen.

Voor de leerkrachten is het niet gemakkelijk werken in dit nieuwe stadsgedeelte. Het lesgeven is zwaar door het grote aantal leerlingen, maar nog meer door de heterogene samenstelling van de klas. De kinderen komen uit alle delen van Amsterdam. De scholen volgen nu eenmaal niet dezelfde methode. Het ligt voor de hand dat de kinderen van al die scholen ver uit elkaar lopen in kennis en in ontwikkeling. En het is niet eenvoudig, van deze verscheidenheid een eenheid te maken. De leerkrachten zijn jong, komen zogoed als allemaal zo van de kweekschool. Ze beginnen spontaan, zijn blij een eigen klas te hebben en vinden vrugde in hun arbeid. Het hoofd houdt met deze jonge mensen besprekingen, algemene bijeenkomsten, en, wat meer vruchten afwerpt, hij helpt ze ieder individueel, wijst ze op fouten en brengt verbetering aan in hun wijze van optreden en in hun manier van lesgeven. Omdat ze jong zijn en omdat ze voelen onervaren te zijn, aanvaarden ze dankbaar alle leiding die hun gegeven wordt. Zo ontstaat door de leiding van het hoofd een teamgeest, die niet anders dan ten goede moet komen aan het onderwijs, aan de kinderen en aan de vorming van deze jonge mensen.⁹

Natuurlijk is niet alles zo ideaal als hier wordt geschetst. Er zijn ook specifieke moeilijkheden en problemen die om nadere bestudering vragen en om een oplossing roepen. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Amsterdam*:

„Hier dient een bijzondere omstandigheid te worden vermeld, die aan de pedagogische bekwaamheid en de toewijding van de onderwijzers wel zeer hoge eisen stelt.

In de tuinsteden Slotmeer en Geuzenveld zijn twee huizenblokken van in totaal resp. 100 en 110 woningen betrokken door sociaal zwakke gezinnen. Het betreft hier een poging om deze gezinnen tussen de gewone bevolking op te nemen en te doen assimileren. Daartoe moeten de scholen een belangrijke bijdrage leveren. Slechts extra-zorgen en -maatregelen zullen een pedagogische beïnvloeding mogelijk maken, die tot een gezonde samenleving tussen alle kinderen in en buiten de school kan leiden. Ik ben van mening dat het reeds nu gewenst is een voorlopige indruk te geven van deze leerlingen en hun aanwezigheid op de scholen gedurende de eerste vier maanden van het thans lopende cursusjaar. Zij vallen ogenblikkelijk in hun schoolmilieu op door hun onverzorgd uiterlijk: kleding, hoofdhaar, nagels en huid.

Bij het veelvuldig contact van de onderwijzers met de ouders wordt erop gewezen, dat hun kinderen zo geen vrienden krijgen; dit leidt dikwijls tot verbetering. Natuurlijk komen vaak klachten voor van de zijde der „gewone“ ouders, voornamelijk verband houdende met de slechte hygiënische verzorging van deze kinderen. Sommige dezer ouders en hun kinderen nemen dat zo licht over, hebben de neiging deze buurtbewoners en klasgenoten als tweederangsburgers en -kinderen te behandelen. Natuurlijk vinden deze het, nu zij door subsidie in een betere woonwijk terecht kwamen, zeer grievend wanneer zij als sociaal worden betiteld.

Het probleem dat deze schoolbevolking meebrengt, wordt moeilijker naarmate het percentage stijgt. Soms maken de kinderen uit maatschappelijk zwakke gezinnen 1/5, 1/4 of 1/3 van de totale klassebezetting uit. Wat hun gedrag betreft komen er vrij veel uitgesproken moeilijke en opvallende typen naar voren, die bijzondere zorg eisen. Zij zijn agressief, gauw op hun teentjes getrapt, driftig en koppig. Ze staan in afwerende houding tegenover alle maatregelen van „buiten“. Het naleven van voorschriften, schoolverzuim en te laat komen leveren grote moeilijkheden op.

In het begin was de reactie van de ouders op schoolmaatregelen zeer agressief; nadat een intensief huisbezoek is opgezet, vermindert dit echter. Hiermee verandert ook in langzaam tempo het vreemde gedrag der kinderen.

Wanneer in een klas deze typisch moeilijke leerlingen de meerderheid hebben, is hun invloed op het klaspeil slecht. De normale leerlingen voelen zich onzeker en nemen een afwachtende houding aan. De zwak-sociale kinderen zijn impulsief, schreeuwerig, lui, luidruchtig en werken storend op de orde. Zij eisen de volle aandacht van de onderwijzer en te veel individuele hulp en tegemoetkoming. Ook hun

intellectuele prestaties verschillen zodanig dat differentiëring van de leerstof en individualisatie bij de verwerking noodzakelijk zijn. De klas wordt dan in groepen ingedeeld, waarbij de bovenbedoelde leerlingen niet in aparte groepen worden ondergebracht. Binnen iedere groep blijft onderlinge hulp tussen alle leerlingen mogelijk.

Rondom deze bevolkingsgroep is een problematiek ontstaan, waarbij behalve het onderwijs ook de jeugdzorg en de afdeling kinderhygiëne van de gemeentelijke geneeskundige dienst ten nauwste betrokken zijn. Zij alle werken dan ook bij de oplossing samen.¹⁶

CONSERVATIEVE EN PROGRESSIEVE SCHOLEN

Aan deze m.i. vermeende tegenstelling, die tegenwoordig veel opgeld doet en waarmee veel geschermd wordt, wijdt de inspecteur in de inspectie *Amsterdam* een diepgaande beschouwing. Daar wij in vele scholen hetzelfde hebben geconstateerd, menen wij goed te doen, deze opmerkingen, die in deze tijd zeer typerend zijn, in ons verslag op te nemen. Bedoelde inspecteur schrijft dan:

„Zelfs de tegenstelling van conservatieve en progressieve scholen, zoals die veel wordt gehanteerd om de positieken ten opzichte van de onderwijsvernieuwing te typeren, is veelal een valse tegenstelling. Aan zgn. conservatieve scholen werken soms zeer vooruitstrevende onderwijzers, aan andere van hetzelfde type volgt men voor één of meer vakken geheel nieuwe wegen. Omgekeerd kan men in scholen die graag de naam voeren dat zij progressief zijn, zowel onderwijzers als methoden aantreffen die allesbehalve modern aandoen. Alleen de door de gemeente ingerichte vernieuwingscholen dragen sterk het vernieuwingscachet, daar voor deze scholen een selectie van personeel heeft plaatsgehad, zodat hier alleen mensen werken die vrijwillig de progressieve werkwijze hebben gekozen. Deze scholen kenmerken zich door een sterke teamgeest, wat reeds op zichzelf een niet te onderschatten voordeel is. Daar deze scholen de aanpassing aan het leven en het milieu van de kinderen in hun vaandel schrijven, wordt zeer veel van de onderwijzers geëist. Het gaat dan niet meer aan op de oude beproefde paden te wandelen. Het schoolboekje domineert niet meer. De onderwijzer gaat, inventief, zijn eigen wegen. Het onderwijs is sterk gericht op het kind, dat centraal is gesteld. De lessen eisen een omvangrijke voorbereiding.

Een consequente doorvoering van deze werkwijze is vele onderwijzers, en vooral onderwijzeressen, te machtig gebleken. Sommige van hen naderden of overschreden de grens van de overspanning en moesten tot een minder zware taak terugkeren. Deze ervaring is waarschijnlijk mede oorzaak dat het aantal vernieuwingscholen alleen toeneemt doordat nieuw opgerichte scholen deze werkwijze prefereren.

Daar de werkwijze dezer vernieuwingscholen in vorige jaarverslagen uitvoerig werd uiteengezet, kan hier worden volstaan met wat thans nog de praktijk van het onderwijs beheerst. Het eerst valt op de vrije dagindeling, die de lesrooster heeft vervangen en die de onderwijzer de vrijheid laat zijn lessen te doen aanpassen bij de omstandigheden. Het wel dikwijls geopperde bezwaar dat aan vrijheid van lesrooster een verwaarlozing van sommige vakken inherent zou zijn, is door ons niet geconstateerd.

Het uitgaan van een belangstellingscentrum of het veel toegepaste projectonderwijs is trouwens onverenigbaar met het slaafs volgen van een rooster. In de middel- en hogere klassen overheerst bij het onderwijs een taakstelsel dat min of meer georiënteerd is op het daltononderwijs.

Wanneer dan nog een enkel detailpunt moet worden genoemd, dan is dit zeker in de eerste plaats de grotere aandacht, die aan alle vormen van expressie wordt geschonken. Een natuurlijk gevolg hiervan is dat de leerlingen over een groot aantal werkcahiers beschikken. De wijze waarop veel van het werk is geïllustreerd, dwingt bewondering af. Naast het beginsel van de zelfwerkzaamheid is dat van de aanschuifbaarheid in ere. Al het onderwijs wordt zoveel mogelijk door de film of het op andere wijze vertonen van platen en schetsen geïllustreerd. De orde is vrij. Van wanorde is echter geen sprake, daar spontane activiteit uit zichzelf de rust meebrengt die een ordelijke klas kenmerkt.

Wanneer men nu de vraag stelt of de resultaten van deze scholen gunstig afsteken bij die van wat men conservatieve scholen noemt, ben ik niet genegen, daarop een beslist antwoord te geven. Alles hangt hier immers af van de vraag welke resultaten men het zwaarst laat wegen. Hier is een tegenstelling tussen het intellectuele en het volutatieve, tussen de verstandelijke en de karaktervorming, tussen onderwijs en opvoeding. En binnen het onderwijs is nog weer te onderscheiden in het functionele, het dynamische en het statische moment, in reproduceerbare kennis en in andere paraatheden, die

hun betekenis ontlenen aan hun waarde als ordeningsmateriaal. Een rechtvaardige beoordeling van de oude tegenover de nieuwe school zal in sommige opzichten ten gunste, in andere ten ongunste van de conservatieve school uitvallen. Oude waarden, die we slechts tot ons nadeel kunnen verwaarlozen, zijn netheid, orde, grondigheid, het aanbrengen van goede noties op verschillend gebied, gewinning aan normen en vaste gedragsregels.

De klachten die ons bereiken van de scholen die de abiturienten van de lagere school opnemen, verdienen toch wel ernstige overweging.

Een hoofdklacht van alle opnemende scholen is, dat de jongeren op de lagere school geen werken hebben geleerd. Ze kunnen niet luisteren. Ze doen niets correct. Ze cijferen slordig, beheersen de spelling zeer onvoldoende. Zinsontleding is niet of onvoldoende beoefend, de voornaamste woordsoorten worden niet goed onderscheiden. Voor ieder voortgezet onderwijs, zo luidt de klacht, ontbreekt de onmisbare grondslag.

Wat in deze beschuldiging zwak is, is de generalisatie. Op het Amsterdamse onderwijs als geheel is zij beslist niet van toepassing. Ik ken scholen zowel van de oude stempel als modern georiënteerde, waar de grondslagen voor het verdere onderwijs niet worden verwaarloosd, integendeel zeer grondig worden gelegd. Dat men niet wenst te voldoen aan de vaak onzinnige eisen die sommige scholen voor voortgezet onderwijs stellen en waaraan in geen geval die leerlingen voldoen die zij wel opnemen en dan na korter of langer tijd wegens tekort aan intelligentie weer afstoten, getuigt voor de lagere school en niet daartegen. Wanneer er onderwijsinrichtingen zijn waar men het geheugen onnodig belast en doet alsof het alfabet nog moet worden uitgevonden en er geen atlanten met keurige registers bestaan, daarvoor moet men in de laatste plaats de lagere school verantwoordelijk stellen.

Anderzijds doet men niet goed, wanneer men zich niet afvraagt of er in deze klachten toch niet een grond van waarheid schuilt.

Luistert een klas naar een mondelinge uiteenzetting of concentreert zij zich niet? Is zij gewend overzichtelijk werk in te leveren of wordt aan de netheid weinig, aan de kwantiteit van het werk veel aandacht besteed? In hoeverre hangen de resultaten van het onderwijs samen met een algemene tendens van onderwaardering van de kennis in onze hedendaagse cultuur? Is de kritiek op het Herbartianisme ook zo ver gegaan, dat men in een ander uiterste is vervallen en met minimale eisen zich tevreden stelt?

Radiolessen zijn soms weleens verantwoord, zeer vele niet geheel, omdat ze op zichzelf ongeschikt zijn of omdat het aan voorbereiding en „nazorg” ontbreekt. Excursies en schooltuintjes zijn zeer nuttig, muziekonderwijs en museumbezoek eveneens.

Het illustreren van schriftelijk werk door daarvoor begaafde leerlingen is geen verloren tijd. Maar als ik 10 km van een school een groepje jongens aantref, die naar een kruispunt van wegen werden gezonden om daar de afstanden naar verschillende plaatsen te noteren, waarmee dan een gehele middag genocid is, dan vraag ik mij toch wel af: waar is het verantwoordelijkheidsgevoel van de schoolleiding gebleven?

Wanneer door allerlei activiteiten, die eigenlijk buiten de verstandelijke vorming liggen — en dat zijn er vele —, voor de hoofdvakken lezen, Nederlandse taal en rekenen in de klassen 5 en 6 niet meer dan 10 uren per week beschikbaar blijven, zullen de middelmatige en zwakke leerlingen onvoldoende toegerust de lagere school verlaten.

Voor de intellectuele resultaten van het ulo zou men een maatstaf hebben in de examenresultaten van vroeger in vergelijking met die van nu. Natuurlijk niet in het aantal geslaagden, want dat is door de wijze van examineren vrijwel constant. De normen voor het schriftelijk werk worden bepaald door het gemiddelde te nemen van een aantal ingeleverde werkstukken. Alle normativiteit is hier zoek. Als men eens het werk opgaf van voor 25 jaar, en men hanteerde daarbij de normen die toen zijn vastgesteld, zou men kunnen vaststellen, of het mulodiploma niet ernstig is gedevalueerd. De uloleerkrachten zelf trekken dit geenszins in twiëfel. Van vernieuwing van de didactiek van dit onderwijs is het minst te bespeuren. Hier worden leerstof en leerwijze geheel beheerst door het examen enerzijds en door de mogelijkheden der leerlingen anderzijds. Naarmate het v.h.m.o. meer leerlingen opneemt, daalt het intelligentiegehalte van het ulo. Dit kan bij de huidige exameninrichting ongelimiteerd doorgaan zonder dat door de examenuitslagen het sein op onveilig wordt gehesen. Slechts insiders zijn op de hoogte met dit devaluatieproces. Er zit iets tragisch in, daar de uloleerkrachten van nu op z'n minst zo plichtsgetrouw en toegewijd zijn als welke groep van onderwijsgeevenden ook.

Het blijft een ondankbare taak wie geen dorst heeft te doen drinken. De intelligentie is een nauwelijks wijzigbare factor in de geestelijke structuur van de mens. Voorzover zij voor verbetering en intensivering vatbaar is, is zij dit door transfer van de intentie van de onderwijzer. Heeft deze een sterke

oerdrift naar weten, dan kan het niet uitblijven dat dit een gunstige invloed heeft op het kind. Er gaan veel jeugdigen van school bij wie deze ook in hen ingeschapen drift nimmer tot ontwakings is gekomen. De onderwijzers kunnen geen weetlust overbrengen op hun leerlingen als zij deze niet zelf bezitten.

Wanneer er sprake is van inflatie van het onderwijs, dan moet de oorzaak op de juiste plaats worden gezocht: bij de man voor de klas. En dat hier iets hapert, blijkt uit het feit dat de aktenstudie bij de onderwijzers in de laatste kwarteeuw met een derde is afgenomen. Deels mag dit te wijten zijn aan positieverbetering en het ontbreken van een toelage voor aktenbezit, we kunnen de vrees niet van ons afzetten, dat dit feit symptomatisch is voor een verminderde studiezijn. Zou dan ook niet het intellectuele peil van de onderwijzersstand zijn gedaald? Oude volkswijsheid formuleerde kort en krachtig: hersens hebben honger. In onze tijd van onderwijzerstekort komt alles wat zich aanbiedt voor de klas. Dit is gevaarlijk in een tijd, waarin meer dan 90 % der kandidaten bij het kweekschoolindexamen de eindstreep haalt.

Al is het dan niet al goud wat blinkt, met vreugde kan geconstateerd, dat er vooral onder de onderwijzers een groot aantal enthousiaste werkers(sters) wordt gevonden, die met veel élan en daaraan evenredig succes hun schooltaak verrichten. Zij kunnen even hoog worden gewaardeerd als die velen uit de oude garde, die ondanks de vele teleurstellingen, die het vak nu eenmaal eigen zijn, met toewijding, soms zelfs met geestdrift zich geven aan hun klas. En de onderwijzerstaak wordt er niet gemakkelijker op. Door de radio, de grammofoon en hoe langer hoe meer ook door de televisie geraakt de rust uit de gezinnen. Het moderne gezin lijdt onder moderne huwelijksopvattingen. De arbeidsschuheid neemt toe. De geestelijke weerbaarheid neemt af. Het gezag verslapt.

Al deze factoren beïnvloeden de onderwijsresultaten in ongunstige zin. Het verantwoordelijkheidsbesef der onderwijzers moet stijgen naarmate dat in de gezinnen schijnt te dalen. Waar dit de toon aangeeft, daar vind ik uitstekende resultaten zowel bij de conservatieve school als bij wat progressief is of zich althans met die naam graag toot. En daar is de werkwijze, ze zij oud of nieuw, ingesteld op het bereiken van resultaten. En deze moeten de onderwijzer steeds voor ogen staan. Onderwijsresultaten zijn meer meetbare grootheden dan opvoedingssuccessen. De goede school streeft naar beide."

§ 3. Leerlingen en ouders

Wie schrijft over leerlingen en ouders kan zich onmogelijk onttrekken aan de plicht de verhouding van school en gezin, zoals die in het verslagjaar geweest is, mede in zijn verslag te betrekken. Op grond van eigen waarneming en van de rapporten der inspecteurs wil het ons voorkomen, dat er in die verhouding iets aan het veranderen is. In de eerste plaats valt op te merken dat de belangstelling van de ouders voor de school schijnt te groeien. Deze openbaart zich in een voortdurend groter wordend aantal bezoekers van de ouderavonden, zoals die op vele scholen gehouden worden. Ik heb enige neiging aan te nemen, dat die bij het openbaar onderwijs over het algemeen groter is dan bij het bijzonder onderwijs. In dit opzicht hebben de oudercommissies wel een grote betekenis gekregen. Wij kunnen ons daarover verheugen.

Wij doen uit de inspecteursverslagen maar wederom een greep. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage rapporteert:

„De belangstelling van de ouders voor de school is groeiende. De opkomst op de ouderavonden is dikwijls zo groot dat het niet altijd mogelijk is de ouders in de gymnastiekzaal van het eigen gebouw onder te brengen. Slechts een enkele maal bleek de belangstelling voor de school niet evenredig te zijn aan de toewijding van de oudercommissie en de leerkrachten. Het is verheugend dat de schoolhoofden door de grote activiteit van de oudercommissies in staat worden gesteld over ruime geldmiddelen te beschikken, zodat extra-uitgaven voor de school niet altijd problemen opwerpen."

Hoe deze ouderavonden praktisch zijn ingericht moge blijken uit hetzelfde verslag:

„Een zeer interessante ouderavond werd door ons bijgewoond op 2 februari 1955 in een van de volksscholen in de gemeente 's-Gravenhage in de omgeving van het station Hollandse Spoor.

Het op 1 september 1954 benoemde hoofd van deze school was voordien als onderwijzer aan een volksschool in Leiden werkzaam geweest, waar men onder toezicht van het Nutseminarium met een vernieuwing van het onderwijs speciaal voor het kind van de „echte volksschool” experimenteert. Dit experiment, aangepast aan de Haagse toestanden en aan het type kind van deze volksschool, is met de nodige variaties ook hier begonnen.

Op bovenbedoelde ouderavond gaf het hoofd van de school op zeer populaire wijze aan de hand van treffende voorbeelden een heldere uiteenzetting van het doel van de ingevoerde vernieuwing. Uit de reacties van de aanwezige ouders bleek duidelijk, dat het nieuwe systeem zeer gewaardeerd werd. Een ander initiatief werd genomen door de contactcommissie schilderswijk. Op 19 januari 1955 werd in het gymnastieklokaal van de openbare school voor glo aan de Jan van Gojenstraat een onderwijsforum gehouden. Helaas moest geconstateerd worden, dat de opkomst van de ouders matig was. De bedoeling van deze avond was de ouders van de leerlingen van de hoogste klassen van de openbare scholen in deze wijk de weg te wijzen naar goed en geschikt voortgezet onderwijs. De leden van het forum waren: mej. Jansen, directrice van een huishoudschool, de heer A. G. Trommel, directeur van een h.b.s., de heer H. J. I. Daniëls, hoofd van een school voor ulo, de heer S. H. Posthuma, directeur van een lagere technische school, en de heer K. F. Simons, hoofd van een school voor v.g.Lo. Na een inleiding van de voorzitter, de heer E. R. v. d. Velde, konden de ouders vragen stellen, waarvan een dankbaar gebruik gemaakt werd, zodat deze bijeenkomst, die om kwart over acht begon, zonder onderbreking tot half elf duurde.”

Het kan niet anders of de gunstige invloed van deze samenkomsten moet in de school merkbaar zijn.

In de tweede plaats moet geconstateerd worden, dat er vele ouders zijn die nog meer van de school verwachten dan deze redelijk geven kan.

Een hoofd ener school zei eens: „Er zijn veel ouders die mij liefst de gehele zorg voor hun kinderen zouden willen opdragen”. En dit betrof een school voor kinderen uit de zgn. beter gesitueerde milieus. Hier dreigt een gevaar: het gevaar, dat ligt in de verwording van het Nederlandse gezin. Vader en moeder hebben het veelal zo druk met vergaderingen, bijeenkomsten, congressen, bezoeken, amusement in allerlei vorm dat de kinderen schromelijk tekort komen. Sommige scholen ondervinden daar de ernstige gevolgen van en proberen dan door buitenschoolse arbeid aan deze kinderen een vergoeding te geven voor het verzuim der ouders, die hun eerste plicht blijkbaar niet verstaan.

Wij willen dit eens met nadruk vaststellen en deze nieuwe vorm van asocialiteit als een ernstige ziekte van het Nederlandse gezinsleven aanduiden.

Wat bovendien het gevolg zal zijn van het steeds meer inschakelen van de gehuwde vrouw in het arbeidsproces, is nog niet te overzien. Maar dat hier deformatie van het gezin dreigt is o.i. wel zeker en dat dit nadelige gevolgen zal hebben voor de Nederlandse gemeenschap is overduidelijk. De school, die hiervan de rampzalige invloed ondervindt, zal niet bij machte zijn tegen deze stroom op te roeien. Hier zullen andere organen een taak krijgen om mede te werken tot verbetering en versterking van het gezinsleven.

SCHOOLKRANT

Bij vele scholen wordt een regelmatig verschijnende schoolkrant gezien als een uitstekend middel om de band tussen school en huis te versterken. Ze zijn natuurlijk niet alle gelijk en hebben ook niet alle dezelfde betekenis. Maar over het algemeen slaagt men er wel in om een prettige periodiek te maken, die terecht gewaardeerd wordt, zowel door de ouders als door de leerlingen.

De inspecteur in de inspectie *Rotterdam* deelt dienaangaande het volgende mede:

„Een uitstekend middel tot contact met de ouders is de schoolkrant. Deze periodiekjes nemen in aantal en omvang steeds toe. Gewoonlijk zijn zij gestencild, bevatten een hoofdartikel — in de meest letterlijke zin van het woord: een artikel, geschreven door het schoolhoofd —, bijdragen van de onderwijzers en onderwijzeressen, opstelletjes, raadsels en tekeningen van de leerlingen, personalia en „officiële“ mededelingen.

Met genoegen neem ik altijd kennis van deze krantjes, die alle hun eigen karakter hebben. Zij worden bij verschijning met gejuich begroet en door ouders, ooms en tantes en zeker door oma's en opa's met aandacht gelezen.

Een van deze periodieken, de *Fatima Post*, heeft ook ver buiten Rotterdam terecht een kring van bewonderaars gekregen. Ook de ouders werken mee om de meer dan 60 pagina's te vullen met uitstekende artikelen.”

SCHOOLVERZUIM EN LEERPLICHT

Over het algemeen hebben wij de indruk dat in de meeste inspecties het ongeoorloofd schoolverzuim iets afneemt, althans gelijk blijft. Vooral ten plattelande schijnt dat het geval te zijn.

De inspecteur in de inspectie *Gouda* schrijft:

„Het ongeoorloofd schoolverzuim is vrij stationair: 50 processen-verbaal, tegen 51 in 1954 en 49 in 1953.

De meeste gevallen betroffen 14-jarigen die niet konden wachten tot het eind van de cursus.

De trage afwikkeling van de procedures en de belachelijk lage geldboetes zijn niet bevorderlijk voor een afdoende bestrijding van het ongeoorloofd schoolverzuim.”

Zijn ambtgenoot in de inspectie *Bruckelen* laat een nog optimistischer geluid horen. Hij schrijft:

„Het aantal ongeoorloofde verzuimen daalde tot een nooit voorheen bereikt minimum, n.l. 1,8 per 10 000 schooltijden. Ook al moeten dergelijke cijfers met de nodige reserve worden bekeken, een dalende tendens mag er toch zonder twijfel uit worden geconcludeerd.

Praktisch gesproken komt het onwettige schoolverzuim momenteel alleen voor in enkele asociale gezinnen, en met medewerking van de politie wordt in verschillende gemeenten dit euvel onder dit deel der bevolking krachtig bestreden.

De toegenomen welvaart heeft eveneens het ongeoorloofd schoolverzuim gunstig beïnvloed.

Vermeldenswaard is ook dat de achtjarige leerplicht, die in deze plattelandsinspectie aanvankelijk heftige tegenstand opriep, thans vrijwel volledig is aanvaard. Enkele jaren geleden was het nog zo, dat ik op elk spreekuur een of meer ouders ontving, die voor het volgen van het achtste leerjaar mij poogden te bewegen t.a.v. hun kinderen de grootst mogelijke soepelheid te betrachten, maar in 1955 is dit tot een enkel geval beperkt gebleven. Ik heb dan ook slechts tegen 34 ouders in totaal 47 processen-verbaal behoeven op te maken.”

Natuurlijk wordt de algemene klacht weer gehoord dat de trage procesgang en de te geringe geldboeten nu eenmaal niet bevorderlijk zijn om de eerbied voor de wet te bevorderen. Leukweg merkt de inspecteur in de inspectie *Utrecht* op, dat „de hoogte der boeten stellig niet de vlucht der huidige hoogconjunctuur heeft gevolgd”.

Deze inspecteur geeft voor zijn grote-stadsinspectie het volgende relaas, waarbij ook de cijfers spreken:

„Van de zijde van het O.M. wordt naar vermogen medewerking verleend. De door de kantonrechter opgelegde straffen zijn in de regel echter gering tot zeer gering. Enige preventieve werking is naar mijn mening daarvan dan ook niet te verwachten.

In 1955 werden 428 gevallen van verzuim opgegeven. 96 processen-verbaal werden opgemaakt en verzonden.

78 „opgaven van het verloop der strafvervolgning wegens overtreding der Leerplichtwet" werden op het bureau terugontvangen.

65 van deze opgaven hadden betrekking op in 1955 opgemaakte processen-verbaal, de overige 13 zaken waren in 1954 aanhangig gemaakt.

Een rubricering van de grootte der opgelegde boeten toont het volgende overzicht:

1 boete van f 1,—	3 boeten van f 12,—
1 boete van 3,—	10 boeten van 15,—
7 boeten van 4,—	7 boeten van 20,—
6 boeten van 5,—	1 boete van 30,—
11 boeten van 6,—	1 boete van 35,—
9 boeten van 8,—	7 gevallen geseponeerd.
14 boeten van 10,—	

88 % der opgelegde boeten bedroeg minder dan f 20,—.

Een bloemlezing inzake de duur van het verzuim en de hiervoor opgelegde boete volgt hier:

verzuim van 55 schooltijden f 8,— boete
verzuim van 47 schooltijden 15,— boete
verzuim van 22 schooltijden 8,— boete
verzuim van 26 schooltijden 35,— boete
verzuim van 10 schooltijden 6,— boete

Hierbij dient opgemerkt dat bij de strafmaat met de aanleidende oorzaak van het verzuim rekening is gehouden."

Wij dreigen in de opeenvolgende jaarverslagen eentonig te worden en laten het daarom bij deze opmerkingen.

VERVROEGD MET VAKANTIE GAAN

De hoogconjunctuur en de daarmee gepaard gaande welstand heeft voor de school een nieuw gevaar meegebracht. De inspecteur in ressort A van de inspectie *Amsterdam* signaleert dit op de volgende wijze:

„Een andere vorm van schoolverzuim, die in toenemende mate optreedt, is het vervroegd met vakantie gaan.

Dit is het gevolg van een complex van gewijzigde omstandigheden, die na de laatste oorlog optraden. De toegenomen welvaart maakt het voor grote bevolkingsgroepen die daar vroeger noch de middelen noch de gelegenheid toe hadden, thans mogelijk in gezinsverband voor een of meer weken naar buiten te gaan. In dit opzicht werken daaraan nog stimulerend mee de in de laatste jaren snel toenemende centra van kampeerhuisjes, strandhuisjes, e.d., waardoor de uitgaven voor een verblijf buiten tot een minimum worden gereduceerd.

Op zichzelf is dit een verheugend verschijnsel en het is een voldoening gevende gedachte dat zoveel gezinnen er toch altijd nog beduidend bedrag aan geld en een omslachtig heen en weer reizen voor over hebben om van zon, zeelucht en ruimte te kunnen profiteren. Bleef dit alles beperkt tot de vastgestelde vakantieweken, dan zou er van deze zijde niets tegen in te brengen zijn, maar zo is het niet. Het aantal aanvragen om huur van huisjes of standplaatsen is te groot om in die tijd verwerkt te worden, met het gevolg dat een verschuiving naar voren (zelden naar achteren) optreedt. Daar komt bij dat in vele gevallen de huren in juni aanmerkelijk lager zijn dan in juli en augustus. Het gevolg hiervan is, dat steeds meer ouders verlof vragen voor vervroegde vakantie, waarbij het motief: het huis wordt gesloten, prevaleert boven de bezwaren van het schoolhoofd.

Hoe sterk dit ingrijpt in het schoolbezoek, moge blijken uit het schrijven van het hoofd der Orion-school, d.d. 9 juni 1955, waarin hij bekrachtiging vroeg van een dergelijk verlof voor 22 van zijn leerlingen tezamen voor 238 dagen. Hij plaatste er de volgende aantekening onder:

Het zij mij vergund naar aanleiding van bovenstaand verzoek op te merken dat, naar mijn mening, het vragen van extra-vakantie i.v.m. het huren van huisjes, pensions, vakanties van ouders buiten de schoolvakantie, een grote omvang gaat aannemen. Hierbij moeten er ook nog een aantal worden geteld, die verlof vragen voor tien schooltijden of minder, waarvoor dan geen bekrachtiging behoeft te

worden gevraagd. Bij elkaar betreft het zo tegen de twaalf procent van de bevolking van de Orion-school.

Veilig kan worden aangenomen dat al deze kinderen in die verlofdagen op een zeer te appreciëren wijze van zonlicht, frisse lucht en lichaamsbeweging zullen genieten, maar geen onderwijs zullen krijgen. We zullen hier niet ingaan op de vraag of dit alles tezamen winst of verlies betekent. We laten ook de vraag of deze lange rusttijd de intellectuele prestaties in de komende winter ten goede komt, buiten beschouwing, maar we kunnen de bezwaren van de onderwijzers volkomen begrijpen, die met gedeeltelijk ontvolkte klassen blijven doorwerken met alle moeilijkheden welke daarvan het gevolg zijn."

§ 4. Het onderwijzend personeel

Over het algemeen laten de inspecteurs zich gunstig uit ten aanzien van het onderwijzend personeel aan de scholen in hun inspecties. Natuurlijk kan het niet anders, of bij een zo groot corps komen er weleens enkelen voor die, wat hun schoolarbeid betreft, beneden de maat zijn. Maar dat kan toch niet de totaalindruk wegnemen dat we hier te doen hebben met een belangrijke groep van trouwe werkers, die in de school geven wat ze te geven hebben. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Gorinchem*:

"Evenals het vorig jaar kan ook ditmaal niet anders dan met veel lof gesproken worden over de toewijding van het onderwijzend personeel. Ongeacht de omstandigheid dat er vanzelfsprekend zwakke leerkrachten zijn, blijkt mij toch telkens weer hoe geschikt het overgrote deel van het corps der leerkrachten onzer scholen is.

Dat zijn de hoofden, maar ook de klasseonderwijzers. Af en toe is er wel gelegenheid daarvan wat meer aan de weet te komen en/of iets van de waardering voor deze mensen te laten blijken. Dat geschiedt dan bij een afscheid, een jubileum, soms ook bij ernstige ziekte. Het doet goed aan wanneer de gemeenschap rondom de school hiervan onverholven blijf geeft.

Een klasseonderwijzer die 25 jaar in een klein dorp werkzaam was geweest, viel een huldiging te beurt om zijn grote trouw en toewijding aan welhaast een heel geslacht. En hij verdiende het ook. Deze man van eenvoudige allure heeft blijkbaar een monument in het hart van de dorpsgemeenschap verkregen.

En zo zijn er tal van voorbeelden aan te halen van uitingen dier gemeenschap van dankbaarheid en waardering voor deze mensen. Waarbij ik me dan steeds gaarne heb aangesloten."

Wij kunnen deze mening delen en voelen persoonlijk veel voor de stille, trouwe werkers, die dag in dag uit met grote precisie en regelmaat het werk in de school verrichten en vaak — wij denken aan de grote en aan de zeer grote klassen — onder zeer moeilijke omstandigheden.

STUDIEZIN

Over de studiezin van de onderwijzers valt minder te roemen. Wat daarvan de oorzaak is, valt moeilijk te zeggen, maar een feit is het dat het aantal bevoegdheden waarom de uloschool zit te springen, jaarlijks maar in een zeer laag tempo groeit.

Verscheidene inspecteurs hebben naar een en ander een onderzoek ingesteld. De inspecteur in de inspectie *Gouda* schrijft daaromtrent:

"Evenals vorig jaar werd een onderzoek ingesteld naar de studiezin van de onderwijzers.

In 1955 slaagden voor de hoofdkte 9 leerkrachten, waarvan 3 dames, voor een ulobevoegdheid 2 leerkrachten, voor de akte u of v 1 leerkracht en voor de akte r 5 leerkrachten.

In totaal 12 akten op 450 leerkrachten, behalve voor vak r dus. Dit is nog geen 3 %.

Door onderwijzers bij het ulo werden behaald 1 m.o.-akte en 3 lagere akten.

In totaal 4 op een groep van 53 leerkrachten.

Dat is dus $\pm 8 \%$."

Deze cijfers spreken een duidelijke taal, en, afgaande op de ingezonden verslagen, zijn wij van oordeel dat het in de andere inspecties niet veel beter is.

HOOFDEN VAN SCHOLEN

Uit talrijke jaarverslagen vernemen wij de klacht dat het uiterst moeilijk is om in de vacatures van hoofd ener school te voorzien. De inspecteur in de inspectie *Breukelen* meldt dienaangaande het volgende:

„Opvallend lastig was wel de benoeming van hoofden van scholen als gevolg van het sterk verminderd aantal sollicitanten. En dat niet alleen voor kleine scholen op afgelegen plaatsen. Voor een vacature voor hoofd in Bithoven aan een mooie zsmansschool meldden zich zes sollicitanten, waarvan 4 van buiten.

Onwillekeurig rijst de vraag waaraan dit te wijten is. Het huidige onderwijzerstekort kan er onmogelijk debet aan zijn, want het aantal leerkrachten met hoofddate en de nodige ervaring, dat zou kunnen solliciteren, is gelukkig nog groot genoeg. Men moet daarom wel tot de conclusie komen dat de ambitie voor het hoofdschap sterk verminderd is, wat ik niet anders dan een bedenkelijk verschijnsel kan vinden, dat tot schade van het onderwijs moet leiden. Daarom is het van belang de oorzaken te onderkennen.”

Hieraan voegt hij enige weloverwogen opmerkingen toe, die waard zijn te worden overgenomen. Hij schrijft dan:

„Wil het onderwijs werkelijk bloeien, dan moet het mogelijk zijn voor de leiding der school een keuze te doen uit de besten. Het ernstig pogen daartoe mag niet door gebrek aan sollicitanten belemmerd worden.

Zoekend naar de oorzaken van de verminderde ambitie voor het hoofdschap valt het onmiddellijk op, dat dit verschijnsel eigenlijk uitermate bevreemdend is. Het is zo geheel in strijd met de drang naar promotie, die de meeste mensen toch in het bloed zit en dan ook op andere terreinen, bijv. het bedrijfs- of verenigingsleven of ook in de politieke en ambtelijke wereld op allerlei — soms zelfs op vinnige — wijze tot uiting komt. Fascinerend wordt dit voor het Amerikaanse zakenleven getekend in het boek „De man aan de top” van de schrijver Cameron Hawley.

Dat dit streven aan het onderwijzerscorps vreemd zou zijn, gelooft niemand, maar dan moet wel geconstateerd worden dat de benoeming tot hoofd te weinig meer als een aantrekkelijke promotie gezien wordt.

Ongetwijfeld is dit mede te wijten aan de te geringe hoofdenmarge, die niet in overeenstemming is met de grotere verantwoordelijkheid en de meerdere arbeid die van een schoolhoofd moet gevraagd en mag verwacht worden. Energieke leerkrachten kunnen door het geven van bijlessen en cursussen dikwijls een groter inkomen op gemakkelijker wijze verkrijgen. Ook zien in het bijzonder in de laatste jaren de intellectueel begaafden met studiezijn zich betere kansen geboden bij andere takken van onderwijs.

Toch meen ik, dat nog tal van andere factoren meespelen. Als voornaamste meen ik te zien dat van de leidinggevende functie van hoofd der school aan het geheel van het schoolleven te weinig in de praktijk is overgebleven. Het komt ook in deze inspectie nogal eens voor, dat het hoofd weinig meer is dan de man, die lessen geeft aan de hoogste klas, de administratie verzorgt en verder de strubbelingen in de verschillende klassen en van de school met ouders en besturen tracht te beredderen.

Dikwijls blijkt dat in de bespreking na mijn schoolbezoek met het hoofd, waarin ik doorgeef de opmerkingen, waartoe het onderwijs in de bezochte klassen mij aanleiding gaf. Van de moeilijkheden, ook van de werkwijze en de resultaten in die klassen, zelfs van de kwaliteiten en de gebreken van het personeel, blijken sommigen dan onvoldoende op de hoogte te zijn, deels doordat ze door hun taak als klasleider te zeer in beslag genomen worden, deels doordat ze van hun taak als hoofd der school een te beperkte opvatting hebben, terwijl het ook gebeurt, dat alleen gemakzucht als verklaring overblijft.

Dat in deze gevallen van het hoofdschap weinig bekoring uitgaat, ligt voor de hand. Evenzeer dat het onderwijs daardoor ernstig tekortkomt.

Waar de scholen behoefte aan hebben, dat is aan hoofden die in overleg met het personeel de grote lijnen voor het werken aan heel de school scherp weten te trekken en daarnaast sament met de onderwijzers en de onderwijzeressen zoeken naar een oplossing voor de moeilijkheden in elke klas, van wie een bezielende en door hun voorbeeld gemakkelijk aanvaarde pedagogische en didactische leiding – en voorzover het onervaren leerkrachten betreft – ook vorming op het personeel uitgaat. De praktijk leert dat zij op die wijze, door het dienen van het groter geheel, die diepe voldoening ervaren welke het hoofdschap tot een begerenswaardig ambt maakt.

Naast een verhoging van de hoofdenmarge moet er dan ook ernstig naar gestreefd worden om dit leidinggevend deel van de taak van het schoolhoofd beter tot zijn recht te doen komen. Het ambulantisme is daarvoor naar mijn ervaring ondeugdelijk gebleken, maar enige meerdere vrijheid t.a.v. de lesrooster van eigen klas is toch aan te bevelen.

Aan vele scholen is dit, wanneer de ernstige wil daartoe aanwezig is, meer mogelijk dan nu dikwijls gebeurt, door ruiling van klas en opvulling van enkele door vakonderwijs vrijgekomen uren."

OVERPLAATSINGEN

De inspecteur in de inspectie *Utrecht* signaleert een te snel overplaatsen van het hoofd aan enkele bijzondere scholen. Dit zijn rooms-katholieke scholen, die onder een landelijk schoolbestuur staan. Hij schrijft:

„Aan enkele bijzondere scholen werd om de 1½ à 2 jaar een nieuw hoofd aangesteld, zulks tengevolge van overplaatsingen binnen de scholenkring van het – veelal landelijke – schoolbestuur. Volledig de vrijheid van schoolbesturen erkennende om hier te handelen zoals men meent te moeten doen, moet ik toch opmerken, dat deze schoolbesturen ten aanzien van de regelmatige voortgang en consolidering van het onderwijs een grote verantwoordelijkheid op zich nemen."

Met deze opmerking, die, hoewel hoffelijk gemaakt, aan duidelijkheid niets te wensen overlaat, kunnen wij het eens zijn. De scholen hebben, vooral in hun hoofdenbezetting, wel enige stabiliteit nodig. Die kan niet anders dan de school ten goede komen.

ONVOLLEDIGE VOORDRACHTEN

Bijna algemeen is de klacht dat burgemeester en wethouders bij de voorziening in de vacatures aan openbare scholen met onvolledige voordrachten moeten komen, waarop vaak slechts één naam voorkomt. Daardoor heeft de raad, die benoemen moet, geen keus. Dat dit wrevel wekt, is begrijpelijk, terwijl het zeker niet in overeenstemming is met de bedoeling van de wetgever.

Dat het onderwijzerstekort hier de voornaamste oorzaak is, spreekt wel vanzelf, maar ook de woningnood spreekt hier een woordje mee. Er zouden in vele gevallen nog wel sollicitanten zijn, indien zij slechts de zekerheid hadden in de toekomst een huis te kunnen krijgen. Of hier de gemeentelijke instellingen voldoende actief zijn, waag ik wel enigszins te betwijfelen. De lust tot solliciteren wordt er niet door bevorderd en de vrije keuze uit een normale voordracht wordt door het geringe aantal sollicitanten onmogelijk gemaakt.

GEHUWDE ONDERWIJZERES

Dank zij de gehuwde onderwijzeres zijn ettelijke moeilijkheden in de personeelsvoorziening der scholen tot een zekere oplossing gebracht. Fraai is ze niet, maar van de nood moet vaak een deugd gemaakt worden. Wij willen instemmen met de lof die enkele inspecteurs haar toegeweend hebben, maar vinden het overigens toch maar een bedenkelijk geval.

Hoe het zal worden, als straks de gehuwde vrouw een vaste aanstelling zal kunnen krijgen en of daardoor het schoolbeeld zal worden veranderd, is uit den aard der zaak nog niet te voorzien.

De inspecteur in de inspectie *Amersfoort* schrijft daarover het volgende:

„Nu het parlement er zich over uitgesproken heeft, dat het huwelijk van een ambtenares niet behoeft mede te brengen een ontslag uit haar functie, zal de gehuwde vrouw in de school niet nalaten de sfeer daar te wijzigen. Het aantal gehuwde vrouwen in tijdelijke dienst is zeer groot. Wellicht door het tijdelijke van haar functie is haar invloed op het onderwijs in de school nog niet duidelijk onderkend. In het algemeen kan worden gezegd dat men over een tijdelijke onderwijzer reeds tevreden is, indien hij in staat blijkt te zijn het onderwijs gaande te houden zonder al te veel af te wijken van de werkwijze van zijn voorganger.

Stellig zijn de eisen die men aan een vast onderwijzer stelt, geheel anders dan de verwachtingen die men omtrent een tijdelijke kracht koestert. Of de gehuwde vrouw als vaste leerkracht in de school een gunstige of een ongunstige invloed zal doen gelden, is op dit ogenblik nog een open vraag.”

ONTNEMING VAN ONDERWIJSBEVOEGDHEID

Het valt niet te ontkennen, dat in het laatste jaar het aantal gevallen waarin gedeputeerde staten moesten overgaan tot het ontnemen van de bevoegdheid tot het geven van onderwijs, vrij groot is, al is het, gelukkig, procentsgewijs nog minimaal.

Wij vinden dit een ongelukkig verschijnsel, dat wijst op een ontwaarding van de normen die er bestaan voor het persoonlijk en maatschappelijk leven.

Bij hen die aan de kinderen van ons volk onderwijs geven, moesten deze euvelen niet voorkomen.

§ 5. Leerplan

In de verslagen der inspecteurs wordt met genoegen vastgesteld, dat de tijd waarin het leerplan een archiefstuk was, wel zo ongeveer voorbij is. Schier overal valt een streven waar te nemen het leerplan aan te passen aan de eisen die de moderne didactiek stelt. Natuurlijk gebeurt dat niet overal, maar over het algemeen is er ook in de samenstelling van het leerplan een zekere dynamiek te constateren, die weldadig aandoet.

VRIJE UREN

In vele scholen heeft men een beperkt aantal vrije uren in leerplan en lesrooster opgenomen, waardoor wel de vakken *a t/m k* van artikel 2 der Lager-onderwijswet 1920 worden onderwezen, maar waarbij men de klassikale gebondenheid wat heeft laten varen. Op deze wijze is groepswerk en projectonderwijs mogelijk. Wij hebben daar veel waardering voor.

Natuurlijk vereist de mogelijkheid wat vrijer te zijn een zekere fantasie en een creatieve geest om deze mogelijkheid uit te buiten. Niet allen kunnen dat. Zo spreekt de inspecteur in de inspectie *Rotterdam* van zijn teleurstellende ervaring in dezen. Hij schrijft:

„Het nieuwe leerplan biedt de mogelijkheid om enkele uren per week te besteden aan onderwerpen die de bijzondere belangstelling van de leerlingen en de leerkracht bezitten. Het basisleerplan geeft hiervoor tal van suggesties, maar in de praktijk blijken de meeste onderwijzers te weinig initiatief en fantasie te bezitten om hiervan te profiteren. Men is blijkbaar niet in staat hiervoor een lesplan op te maken, maar gebruikt de uren om achterstand in rekenen en Nederlandse taal bij te werken.”

SPELLING

Ook de spelling heeft de belangstelling van het rijksschooltoezicht gehad. Hoe zou het ook anders kunnen. De inspecteur in de inspectie *Alpen aan den Rijn* deelt daaromtrent het volgende mede:

„De meeste scholen zijn bezig de leerlingen de nieuwste wijzigingen in de spelling bij te brengen. De spellingswijziging, die de scholen nogal wat moeilijkheden bezorgt, is over het algemeen niet met enthousiasme begroet, hoewel, nu de Regering het besluit eenmaal heeft genomen, het onderwijs „als een goed instrument” doet wat in zijn vermogen is om maar zo spoedig mogelijk om te schakelen.”

In deze hoffelijke woorden valt toch wel iets van kritiek te beluisteren. En wij kunnen dat heel goed begrijpen.

NEDERLANDSE TAAL

Over dit vak schrijven verschillende inspecteurs in gelijke zin. De inspecteur in de inspectie *Gouda* heeft dit jaar weer eens speciale aandacht besteed aan het taalonderwijs, zowel aan het zuiver schrijven als aan het uitdrukken van de gedachten in woord en geschrift. Hij schrijft:

„Op de scholen waar volgens de beproefde methode Hoogeveen wordt gewerkt, werden in de lagere klassen in het algemeen minder fouten in het zuiver schrijven gemaakt.

Maar op diezelfde scholen verdwijnt de accuratesse in de hogere leerjaren, vooral als er gewerkt wordt met aantekencahiers voor geschiedenis, aardrijkskunde en natuurkunde, of waar uitsluitend zgn. „vrije” opstellen worden gemaakt.

Ik vraag mij af of er onder het mom van vernieuwing niet te veel tijd wordt besteed aan het verzamelen en inplakken van plaatjes, het maken van tekeningetjes en versieringen, waarbij de aandacht voor tekst en inhoud verloren gaat.

Ook de correctie laat te wensen over.

Het is heel mooi dat men bij het „vrije” opstel het kind geheel vrij wil laten in zijn uitingen. Te veel rode strepen en verbeteringen mogen het kind zeker niet remmen en ontmoedigen, maar op een lagere school, waar de grondslag gelegd moet worden voor de elementaire kennis, zal toch aan het zuiver schrijven zeer grote aandacht moeten worden besteed.

Wanneer op eenzelfde kaartje Oude Rijn naast Oude Rein geschreven wordt, plattegrond naast plategrond, dan ontbreken toch nauwkeurigheid, concentratie en correctie, tot schade van het juiste woordbeeld.

In de gesprekken met de onderwijzers hoort men de algemene klacht dat de leerlingen geen interesse hebben, onrustig zijn, zich niet kunnen concentreren en vooral niet meer gewend zijn te luisteren. Een andere vraag dringt zich op.

Wordt bij het gebruik van de globaal methode de analyse niet te veel verwaarloosd?

Op een van de scholen wordt volgens zeer moderne methoden gewerkt onder leiding van een hoofd, theoretisch en praktisch uitstekend onderlegd. (Hij is in het bezit van akte ped. A en zal spoedig het examen voor de akte B afleggen).

De drukpers is hier ingevoerd en er wordt in *alle* klassen intensief mee gewerkt.

Dit hoofd deelde mij mede, dat hij zeer dankbaar was voor een hint mijnerzijds om naast de globaal-methode ook de leesplank van Hoogeveen te gebruiken. Juist bij het gebruik van de drukpers, ook in de aanvankklassen, waarbij de kinderen immers uit de letterbakken één voor één de letters moeten zoeken voor de samenstelling van woord en zin, bleek het grote voordeel van de bekendheid met de onvolprezen leesplank van Hoogeveen.

Op deze school heeft men een gelukkige combinatie gevonden van het oude beproefde en het moderne, ongetwijfeld ten voordele van het zuiver schrijven.

Onderstaande taalproef werd op de volgende wijze afgenomen. Bij elke zinnetje werd vooraf op de eventuele moeilijkheden gewezen, speciaal ook op de werkwoordsvorm.

Bij het zinnetje met aanhalingstekens en leestekens werd eerst een analoog geval besproken.

Bij een woord als wethouder werd geïnformeerd naar de taak van een wethouder i.v.m. de wet (wetten). Toch werd in elke klas door ten minste vijf leerlingen „wethouder” geschreven.

De zinnen werden overdreven duidelijk en langzaam gedictieerd. Na afloop werd het geheel nog een keer voorgelezen en mochten de leerlingen verbeteringen aanbrengen.

De stof was ontleend aan boekjes uit het vierde en vijfde leerjaar.

Alle hoofden of klasseonderwijzers waren van oordeel dat het werk behoorlijk gemaakt zou worden. Maar de uitslag viel bitter tegen.

Van elke klas werd het totaal aantal gemaakte fouten gedeeld door het aantal leerlingen en zo werd het gemiddeld aantal fouten bepaald van een leerling in die klas.

Het onderzoek werd ingesteld op zesklassige scholen, waar elke klas een eigen leerkracht heeft. Op slechts 25 % van alle scholen lag het gemiddeld aantal fouten per leerling beneden zes. Op 75 % bedroeg het zes tot tien per leerling.

In het eenvoudige zinnetje „Grootmoeder breide een wollen truitje” werden meer fouten gemaakt dan in een van de andere zinnen. Niet alleen werd geschreven „breidde” en „wolle” maar ook „groommoeder”, „Groot-Moeder” en „truijtje”; daarnaast „schoenpoester”, „amtenaar”, terwijl op de betreffende scholen het woord „christelijk” door 20 % der leerlingen fout werd geschreven.

Taalproef voor zuiver schrijven in het zesde leerjaar

1. Wij zijn leerlingen van een bijzondere christelijke school (rooms-katholieke jongensschool — openbare opleidingsschool).

2. Onder de hoogmis werd een schaalcollecte gehouden voor arme parochies. Of:

Onder de dankdienst werd een schaalcollecte gehouden voor een sanatorium. Of:

Bijna elke zaterdag wordt een straatcollecte gehouden voor een nuttige instelling.

3. Ik word schoenpoester.

4. Word jij dat ook?

5. Frits vroeg: „Moeder, mag ik een oliebol?”

of: „Vader, mag ik een sinaasappel?”

6. Dat vervelende ventje verbeeldt zich te veel.

7. Het verwenne meisje lustte geen spekpannekoek.

8. De oudste wethouder leidde de raadsvergadering.

9. Zwaluwen, ooievaars en spreeuwen zijn trekvogels.

10. In het avondblad stonden veel advertenties.

11. De ambtenaar controleerde het adres op het postpakket.

12. Grootmoeder breide een wollen truitje.

13. Op koninginnedag wappert van alle torens onze nationale driekleur.”

REKENEN

In meer dan een verslag is sprake van enige bezorgdheid over de stand van het rekenonderwijs. De inspecteur in de inspectie *Leiden* rapporteert:

„Te oordelen naar het aantal nieuwe rekenmethodes dat in de laatste jaren van de pers is gekomen en de vele veranderingen van rekenmethodes welke ik in de loop van het jaar heb opgemerkt, probeert men op het gebied der rekenkunst de steen der wijzen te vinden. Dat hij inmiddels gevonden is, meen ik te moeten betwijfelen. Menige methode blijkt na een kort of lang gebruik niet mee te vallen: het tempo in de eerste boekjes is nog te vlug; zij bieden te weinig oefenstof, de deeltjes voor de vijfde en zesde klassen zijn te moeilijk of te eenvoudig, enz. enz.

Mijns inziens laten nog te veel onderwijzers zich door de methode de weg voorschrijven. Men vergeet weleens dat het schoolbord kan dienen om wat aanvullende rekenoefeningen op te schrijven of er op duidelijk te maken wat het boekje voor vele kinderen in duisternis hield. Ik meen opgemerkt te hebben dat aan het hoofdrekenen meer aandacht wordt besteed dan voorheen. Het cijferen echter gaat heel wat minder vlot en nauwkeurig dan voorheen, hetgeen ik wijt aan de weinige aandacht die de nieuwe rekenboekjes aan dit onderdeel van het vak rekenen schenken.”

In nog sterker bewoordingen drukt de inspecteur in de inspectie *Rotterdam* zich uit. Hij schrijft namelijk:

„Bij mijn schoolbezoeken in het verslagjaar vervulde één vak mij met stijgende ongerustheid: het rekenen en daarom wil ik hieraan in het jaarverslag enige aandacht besteden.

Als inleiding het volgende verslag van een rekenles in het eerste leerjaar, toen de kinderen „al“ drie maanden op school waren. „Vindt U ze niet knap, meneer?“ vraagt de onderwijzeres mij, als ik binnenstap tijdens de les in schriftelijk rekenen.

Op het bord staan 4 rijen van 10 sommen:

$8 + 5 = 6 + 9 = 12 - 3 =$ enz. Vanzelfsprekend bevestig ik de opinie van de juffrouw: „U hebt knappe, lieve kinderen. Gebruiken ze nog een of ander hulpmiddel om het antwoord uit te rekenen?“ vraag ik dan voorzichtig.

„In het begin heb ik telraampjes laten gebruiken, maar nu hoeft dat niet meer“, zegt juf met enige trots. Er moet enige twijfel in mijn blik geweest zijn, want juf zoekt steun bij de klas. „Julie hebben geen telraampjes meer nodig, hé jongens?“ „Nee juf“, zegt de klas gehoorzaam, „Julie maken sommetjes net als de grote mensen, hé?“ „Ja juf“, beaamt de klas.

Wat doet de inspecteur tegen zo'n aaneengesloten front? Ik wandel zo eens wat tussen de rijen. Er wordt met inspanning gewerkt. Als een sommetje van het bord in het schriftje is overgenomen, wordt de pen neergelegd en de kleine knuistjes gaan onder de bank. Met het rechterwijsvingertje worden de vingers van de linkerhand geteld en dan met het linker- dito die van de rechterhand. Dan worden de vuistjes gebald en uit die knuistjes maakt een duim zich los, een wijsvinger, een middelvinger.

Spiedend gaan de blikken van het linker- naar het rechterhandje en van het rechter naar het linker. Dan wordt de pen opgenomen en het antwoord genoteerd. Ik bekijk eens een schriftje en verbaas me meer over de goede antwoorden dan over de fouten. Als ik daarna een schriftje opneem met wat meer en wat dikker rode strepen, komt juf naast me staan en zegt, wel zacht, maar goed hoorbaar: „Ja, meneer, dat is een hopeloos geval, die maakt er niets van. Volgend jaar nog maar eens of anders naar het b.l.o.“.

Ik stel nadrukkelijk en voor de hele klas goed hoorbaar vast dat ik de sommetjes heel mooi geschreven vind. Een dankbare blik van het hopeloos geval is mijn beloning en na de schooltijd voor ik met juf een gesprek, waarin wat didactiek en pedagogiek is vervlochten. Waarom toch die haast? In de eerste klas wil (of moet) de juffrouw tot 100 komen, in de tweede tot 1000, in de derde enz., want we zijn een opleidingsschool en anders komen we niet klaar.

Slechts enkele leerlingen kunnen dit marstempo bijhouden; strafexercities voor en na schooltijd kunnen niet beletten dat er uitvallers komen. Van meet af aan wordt een aversie tegen en een zekere vrees voor rekenen gekweekt. Voor begripsvorming is geen tijd; slechts kort laat men het kind in de concrete situatie; zo gauw mogelijk laat men het zwemmen en verdrinken in abstracties“.

Wij delen de zorg van deze inspecteurs. Rekenen schijnt zo langzamerhand een „stervend“ vak te worden, en dat is jammer.

KENNIS DER NATUUR

Voorzover aan dit vak bijzondere aandacht is geschonken, zijn de meningen nogal verdeeld. Somber is, vooral ten aanzien van het onderdeel fysica, het oordeel van de inspecteur in de inspectie *Alkmaar*. Overigens een blijmoedig man. Hij schrijft:

„Op het gebied der natuurkunde (fysica) presteert de lagere school bedroefd weinig. Ook hier zou voor een logisch opgebouwde methode, die gelegenheid geeft tot veel zelfwerkzaamheid, zeker plaats zijn. Berekeningen volgens fysische wetten worden zelden of nooit uitgevoerd. Het berekenen van het gewicht van een stukje marmer met gegeven s.g. biedt al moeilijkheden. Het berekenen van het onderwatergewicht blijkt — trots het feilloos opzeggen van de wet van Archimedes — dikwijls boven het vermogen te liggen van de leerlingen die de lagere school gaan verlaten. Zelfs het omrekenen van thermometerschalen stuit op bezwaren. Bij elektriciteit behoeft men helemaal niet aan de meest simpele berekeningen te beginnen. De begrippen der elektrische eenheden (volt — ampère — ohm — watt) zijn zelden aanwezig. Het hoofdbezwaar is dat er geen logisch verband zit in de behandelde stof. De leerlingen haspelen de diverse wetten en bepalingen nog erger dooreen dan de bekende gravenhuizen. De laatste komen er — overigens totaal overbodig! — nog wel in, als resultaat van eindeloos herhalen. Bij natuurkunde komt men aan herhalen niet toe.

Er gaan weleens stemmen op om dit vak voor de lagere school maar af te schaffen. Gezien het nut voor het latere leven en de wezenlijke eenvoud der materie (de wetten zijn onveranderlijk) lijkt mij deze wanhoopsoplossing noch nodig, noch verantwoord."

In andere plaatsen zijn er meer mogelijkheden, zodat men daar een blijder geluid kan laten horen. In dit opzicht mag niet onvermeld blijven hetgeen de inspecteur in ressort A der inspectie *'s-Gravenhage* meedeelt:

"Het kan niet ontkend dat in onze scholen het vak kennis der natuur in het algemeen stiefmoederlijk wordt bedield. Wanneer men de lesroosters aan een onderzoek onderwerpt, blijkt spoedig, dat de tijd, voor dit vak uitgetrokken, tot een minimum is beperkt. De oorzaak van dit feit zou enerzijds gezocht kunnen worden in onvoldoende kennis omtrent dit vak bij de leerkracht; anderzijds moet worden erkend dat, met name bij de biologie, het observeren van plant en dier in de grote steden meer moeilijkheden oplevert dan op het platteland. Vandaar dan ook, dat onze scholen zich bij het biologie-onderwijs bedienen van de hulpmiddelen als film, filmstrip en wandplaat. Doch hoe goed deze leermiddelen ook mogen zijn samengesteld en hoewel zij het kind dichter bij de natuur kunnen brengen, zij zullen de leerling nimmer die beleving doen ervaren die men verkrijgt bij de ontmoeting met dier en plant in de levende natuur. Daarom moet het worden toegejuicht, dat onze scholen door de dienst van de gemeentelijke school- en kindertuinen zo ruimschoots gelegenheid ontvingen de natuur niet alleen dichter te benaderen, maar ook haar schoonheid te ontdekken.

Wij willen daarom de aandacht vestigen op de dertig schooltuinen, waar onder deskundige leiding de leerlingen van het 4e t/m 6e leerjaar hun eigen tuintje verzorgen.

Jaarlijks wordt aan de hoofden van scholen een opgave gevraagd van het aantal leerlingen dat in aanmerking wil komen voor het werken in de tuinen. Aan ongeveer 6000 leerlingen kan een lapje grond van 12-18 m² worden verstrekt. Pootgoed en gereedschappen worden gratis verstrekt en gedurende 32 weken per jaar staat een staf van 70 onderwijzers gereed om de kinderen behulpzaam te zijn. Deze onderwijzers hebben een cursus van twee jaar gevolgd en zich daarna verbonden om gedurende 8 tot 12 uur per week zich beschikbaar te stellen voor dit opvoedende werk. Geen wonder dan ook dat vele ouders dit werk op prijs stellen en dat het aantal aanvragen meer dan het tweevoud bedraagt van het aantal kinderen dat geplaatst kan worden.

Bovendien verzorgt de dienst van de gemeentelijke school- en kindertuinen de uitgave van een eenvoudig blaadje met tekst en tekeningen, betrekking hebbende op de natuur van de maand. Uit de oplage van 130 000 exemplaren blijkt duidelijk, dat van deze uitgave op de scholen een dankbaar gebruik gemaakt wordt.

In vele scholen wordt de tekst in een aantekencabier overgenomen en soms aangevuld, terwijl de tekeningen worden uitgeknipt, opgeplakt en gekleurd. Zo was bijv. in de maand oktober alle aandacht besteed aan de vogeltrek. De leerkrachten ontvangen een eenvoudige toelichting, geschreven door de directeur, de heer J. A. Nijkamp, zodat men steeds over voldoende vertelstof beschikt.

Wil een onderwijzer planten voor zijn klas hebben, dan staat de dienst voor hem klaar, want de botanische tuin beschikt over niet minder dan 1200 planten en de kweektuin bevat vele wilde exemplaren. Per jaar worden 1000 bossen planten aan de scholen verstrekt, terwijl op de tuin „Zuiderpark" gelegenheid is zelf planten te snijden.

Voorts worden op vijf plaatsen in de stad dagelijks lessen gegeven door een zevental deskundigen. Deze lessen hebben de volle belangstelling van de jeugd, omdat er volop gelegenheid bestaat de levenswijze van plant en dier niet alleen te bespreken, maar ook van nabij in ogenschouw te nemen. Zo werden lessen gegeven over amfibieën en reptielen, over het leven van de bijen, over het leven in zoetwater en in zee water. Bij al deze lessen wordt steeds beoogd de belangstelling van het kind voor de natuur te wekken. Met opzet wordt vermeden de leerlingen vol te proppen met allerlei kennis, maar de kinderen hebben een ontmoeting gehad met de natuur, waardoor niet alleen liefde voor de natuur werd gewekt, maar ook eerbied voor al het geschapene.

Ook voor excursies naar de terreinen Meijendel, Meer en Bos, Ockenburg, Marlot en langs het strand is grote belangstelling. Zo vermeldde het programma het beluisteren van zangvogels in het voorjaar, een kennismaking met de flora van het duinlandschap en de vogeltrek in het najaar. Getracht wordt het kind bij deze excursies actief te doen zijn. Dat deze excursies ook bij de leerkrachten in trek zijn, bewijst wel het deelnemen van 150 onderwijzers van Haagse scholen aan de excursie voor volwassenden die in het afgelopen jaar door deze dienst werd georganiseerd. Naast het voortreffelijke werk van de

gemeentelijke school- en kindertuinen is ook de arbeid, verricht door de directeur en de docenten van het museum voor het onderwijs, van grote betekenis gebleken. De leerlingen van de lagere scholen vanaf het 5e leerjaar en die van de uloscholen kunnen aan de museumlessen deelnemen.

Om geen school wegens de grote afstand van deelneming uit te sluiten, wordt van autobusvervoer gebruik gemaakt.

Vele scholen volgden dan ook deze lessen en aan alle aanvragen kon lang niet worden voldaan. De onderwerpen werden door de docenten op uitstekende wijze behandeld. Voortdurend wordt getracht aan te sluiten bij de leerstof die reeds op de school is behandeld. Vooral de natuurkundeproeven voor de leerlingen van de 6e klas der lagere school en voor de uloleerlingen waren zeer geslaagd. Er was geen leerling die zich vervelde, want de docent wist door een goed geleid klasgesprek zijn toehoorders bij de les te betrekken. Voor de leerlingen van de examenklas der uloschool bestond gelegenheid een aantal proeven in uitgebreide vorm mee te maken, die verband hielden met hun examens. Er werden onderwerpen behandeld als aggregatietoestanden, eigenschappen van vloeistoffen, magnetisme, inductieverschijnselen, warmte, statische en galvanische elektriciteit. De tentoonstelling „Licht en Verlichting” trok aller aandacht, en door een korte, degelijke toelichting leerden de kinderen de waarde kennen van de elektriciteit en de optiek.

Behalve door deze lessen is het museum voor het onderwijs de scholen behulpzaam door het uitlenen van een projectie-apparaat en van filmstrips.

De school zal echter haar taak niet mogen veronachtzamen. Daarom wil het ons gewenst voorkomen dat de lessen in het museum niet alleen worden aangehoord, maar ook goed worden voorbereid en dat vervolgens door het maken van korte aantekeningen wordt zorggedragen dat de leerstof bekijft.”

Toch blijft dit vak steeds in discussie en zal het noodzakelijk zijn, dat het eens op de helling komt, zowel wat de leerstof als wat de methode betreft. Wellicht ligt hier een taak voor de pedagogische centra.

Wat de overige vakken aangaat zij medegedeeld, dat de gemaakte opmerkingen al zo dikwijls gepubliceerd zijn, dat het o.i. geen zin heeft om ze in dit verslag weer op te nemen.

Een uitzondering moeten we maken voor het *zangonderwijs*.

In het gehele land is naar de toestand van het zangonderwijs een onderzoek ingesteld aan de hand van een enquête, die, wat de vragen aangaat, werd samengesteld door een drietal inspecteurs (resp. één uit elk der drie hoofdinspecties), t.w. de heren P. A. Eggermont (Roosendaal), Aug. Weiss (Rotterdam) en R. J. Sipkens (Sneek).

Voor deze hoofdinspectie zijn de resultaten van dat onderzoek verwerkt tot een speciaal verslag, samengesteld door de heer Aug. Weiss, inspecteur in een ressort der inspectie Rotterdam.

Wij laten dit verslag als een bijlage volgen. ¹⁾

VERKEERSONDERWIJS

Meer en meer burgent het verkeersonderwijs in onze scholen in. Wij achten dit een gelukkig verschijnsel, want iedere poging om de jeugd te behoeden voor de gevaren die het moderne verkeer met zich brengt, dient te worden toegejuicht. De inspecteur in de inspectie Leiden schrijft:

„Het verkeersonderwijs wordt nu, althans volgens het leerplan, in de meeste scholen in alle leerjaren gegeven, meestal occasioneel, op enkele scholen op vastgestelde tijden. Controle op het verkeersonderwijs is moeilijk uitvoerbaar, juist omdat het niet op de rooster is vermeld. Alleen wanneer het verkeersonderwijs in de wet op het lager onderwijs als verplicht vak zal zijn opgenomen, verwacht ik een geleidelijke verbetering van de resultaten van dit onderwijs.

¹⁾ Zie blz. 360/388.

Het landelijk verkeersexamen, waaraan heel veel scholen deelnemen, stimuleert de onderwijzer om vooral in het laatste schooljaar verkeersonderwijs te geven. Helaas moet welens in enkele maanden ingehaald worden wat men jarenlang heeft verwaarloosd. De verkeerspolitie wordt dan ook nog ingeschakeld en alles staat een tijdlang in het teken van veilig verkeer. De kinderen worden echter door dit kunst- en vliegwerk niet „verkeersminded”: op z'n hoogst voldoen zij aan de eenvoudige eisen die het verkeersexamen stelt.

Maar zelfs aan dit eenvoudig examen is men in sommige gemeenten nog niet toe. Voorzover mij bekend, is bijv. in Lisse, Hillegom en Valkenburg geen verkeersexamen gehouden, hetgeen ik ernstig betreurt.

Op de meeste opleidingsscholen, maar ook op enkele niet-opleidingsscholen meent men in de 6e klasse geen tijd te kunnen vinden voor het verkeersonderwijs. Er moeten veel sommen worden gemaakt, veel taaloefeningen worden ingevuld, jaartallen en plaatsnamen worden ingestampt en men vergeet de kinderen te leren hoe zij hun jonge leven in de drukte van het verkeer moeten beschermen en bewaren."

Uit bovenstaande opmerking blijkt tevens dat helaas nog niet overal de dringende noodzaak van verkeersonderwijs wordt ingezien.

Een blijde toon laat de inspecteur in de inspectie *Delft* horen:

„Leidschendam is de eerste gemeente in ons land, waar een verkeerscursus speciaal voor onderwijskrachten werd gegeven. De opleiding geschiedde onder auspiciën van de Vereniging voor veilig verkeer en met medewerking van de groepscommandant van de plaatselijke rijkspolitie.

Aan vele lagere scholen wordt reeds verkeersonderwijs gegeven, al is het dan ook geen verplicht leervak. En ook op de kweekschool wordt al les in de verkeersvoorschriften gegeven. Aan het in dienst zijnde onderwijzend personeel, waarvan niet weinigen de opleidingstijd al jaren achter de rug hebben, werd evenwel nog geen aandacht besteed. Dit was zeker fout. Daarom verheugt het mij hier melding te kunnen maken van een poging om deze vergeten groepen nader te instrueren door het geven van een cursus in de verkeersvoorschriften. Het voltallige personeel meldde zich vrijwillig hiervoor aan. De lessen werden gegeven door een verkeersdeskundige en aan het einde van de cursus kon aan alle deelnemers het verkeersdiploma worden uitgereikt. Met spontaneïteit en toewijding hebben alle leerkrachten zich voor deze vrijwillige cursus laten inschrijven. Blijkbaar werd de noodzaak ervan sterk gevoeld. Moge dit voorbeeld veel navolging in ons land vinden. Praktisch verkeersonderwijs is voor leerkracht en leerling stellig geen luxe."

Een gelijk geluid vernemen wij van de inspecteur in de inspectie *Gouda*:

„Op alle lagere scholen in de inspectie Gouda wordt opzettelijk verkeersonderwijs gegeven met in de zesde klas als afsluiting het jeugdverkeersexamen.

Dit jaar werd, met uitzondering van twee scholen, die door bijzondere omstandigheden verhinderd waren, door alle zesde klassen deelgenomen aan het examen, waarbij de percentages geslaagden varieerden van 75 tot 100.

De dorpsscholen leverden weer uitstekende prestaties.

Van de openbare tweemansschool in Hekendorp behaalden alle twaalf kandidaten een gemiddelde van 8½.

Van de christelijke tweemansschool te Berkenwoude slaagden alle 20 leerlingen met een gemiddelde van slechts 1,8 fout. Aan tien leerlingen werd het insigne uitgereikt voor een foutloos examen."

Tenslotte vermelden wij de opmerkingen die gemaakt worden door de inspecteur in de inspectie *Den Helder*. Deze schrijft:

„Het verkeersonderwijs is nog steeds niet bij de verplichte vakken opgenomen. Het ware te overwegen in een bij artikel 2 der Lager-onderwijswet te voegen lid 5 op te nemen, dat onder het vak aardrijkskunde, lezen of Nederlandse taal ook valt het verkeersonderwijs.

Hoewel het verkeersonderwijs vooralsnog niet verplicht is gesteld, mag het zich ook op de plattelandscholen gelukkig in een groeiende belangstelling van de zijde van de onderwijzers verheugen. Naast de gewone lessen met verkeersbord of uit de gebruikelijke boekjes wordt door een stijgend aantal scholen deelgenomen aan het jeugdverkeersexamen, terwijl een groot aantal scholen geabon-

neerd is op de Jeugd Verkeerskrant, uitgegeven door het Verbond van veilig verkeer, waarover de de volgende opmerkingen.

Zeker 60 van de 140 scholen in mijn ambtsgebied maken gebruik van de Jeugd Verkeerskrant. Weliswaar zijn enkele scholen na een jaar gebruik er jammer genoeg toe gekomen hun abonnement op te zeggen, maar de meeste schoolhoofden zouden dit krantje niet graag meer missen vanwege de actuele inhoud van dit blaadje, dat als aantrekkelijke en welkome afwisseling en vooral aanvulling op de gewone methodische verkeerslessen wordt beschouwd.

Ook mijn oordeel is gunstig, zulks temeer, daar de nadruk meermalen valt op de moraal: de opvoeding van de weggebruiker. Bij de leerlingen valt het aardig geïllustreerde blaadje goed in de smaak. Persoonlijk ben ik er weleens bij mijn schoolbezoek getuige van geweest dat het verkeerskrantje met enthousiasme door de kinderen werd begroet.

Het blaadje wordt voornamelijk in het 6e leerjaar gelezen, soms ook wel in het 5e of zelfs 4e leerjaar, een enkele maal in de laagste twee klassen van een uloschool.

De stof wordt gelezen of — wat beter is — in een klasgesprek aan de orde gesteld, met behandeling daarna van de aangeboden verkeerssituaties op het verkeersbord of de verkeersmaquette.

Meermalen wordt in een apart verkeerscahier de stof verwerkt. Na de behandeling met of zonder schriftelijke verwerking wordt het krantje in de regel mee naar huis gegeven.

In het algemeen worden de abonnementskosten door het gemeentebestuur betaald of via het exploitatiebedrag per leerling vergoed."

Op grond van bovenstaande opmerkingen zijn wij geneigd te zeggen, dat wij met het verkeersonderwijs op de goede weg zijn.

We zijn er evenwel nog lang niet. Het onderwijs is hier niet eens het voornaamste. Het gaat om de instelling van de leerling ten aanzien van het verkeer en dan komen wij bij de verkeersopvoeding, die o.i. heel wat belangrijker is dan verkeersonderwijs. Dit is een kwestie van zelfbeheersing en tucht en daarin schiet de Nederlandse jeugd nog al eens tekort.

VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS

Met het v.g.l.o. wil het nog niet. Helaas. Als groot voorstander van dit onderwijs voor een belangrijk deel van de Nederlandse jeugd betreur ik dat. Hier en daar treft men een enkele school aan die, dank zij de geestdrift van het personeel, prachtige resultaten boekt; maar als geheel is deze sector van het onderwijs kwijnend en wordt het door allerlei factoren in zijn groei belemmerd. De concurrentie met het n.o. is te zwaar en het élan van de voorstanders van de zelfstandige of in symbiose levende v.g.l.o.-school vermag niet deze factoren de baas te worden. Dat is fnuikend. Hier zal krachtig dienen te worden ingegrepen en zal men van overheidswegen duidelijk dienen aan te geven, waarheen men met het v.g.l.o. wil.

Om aan te geven hoe over het algemeen de toestand is, zij hier het woord gegeven aan de inspecteur in de inspectie Leiden. Deze schrijft:

„Zo populair als het ultiem bij de ouders is, zo weinig populair is het v.g.l.o. Met tegenzin zenden vele ouders hun kinderen naar de scholen voor v.g.l.o. Deze zijn en blijven van mening, dat hun kinderen daar niets bijzonders leren en beter mee kunnen helpen om de wekelijks inkomsten van het gezin op te voeren. De meeste „onwetende“ verzuimers vindt men bij het v.g.l.o., al moet ik daar onmiddellijk aan toevoegen, dat sommige v.g.l.o.-scholen een zeer gunstige uitzondering vormen. Ik schrijf het geringe verzuim op sommige v.g.l.o.-scholen (v.g.l.o.-afdelingen inbegrepen) toe aan de vasthoudendheid en bekwaamheid van hoofden en onderwijzers. Zij sporen met elkander de oorzaak van het verzuim onmiddellijk op, brengen persoonlijk een bezoek aan de ouders om het kwaad de kop in te drukken en trachten het onderwijs inderdaad levensrecht te maken. Zij slagen erin het vertrouwen van de ouders te wekken en de kinderen aan zich te binden. In Hillegom bestaat thans een rooms-katholieke school voor v.g.l.o. die in een modern en ruim gebouw is gehuisvest. De modelkeuken wordt niet alleen door de meisjes van deze school, maar ook door de vrouwelijke leerlingen der hervormde en gereformeerde scholen gebruikt.

Wasdag bij het voortgezet gewoon lager onderwijs

Het verzuim is uiteraard gering. De meisjes willen hun kook-, naai- en huishoudlessen niet missen. De protestants-christelijke school voor v.g.l.o. in Katwijk is nog steeds ondergebracht in een schoolgebouw, zoals er gelukkig maar zeer weinige in de inspectie zijn. Een keuken is er niet en, wat erger is: de nauwelijks begonnen kooklessen in de keukens van de protestants-christelijke huishoudschool moesten weer worden gestaakt, omdat deze school de keukens zelf voortdurend in gebruik had. Deze school voor v.g.l.o. mag zich noch in de belangstelling der ouders noch in die van de jeugd verheugen; het onwettig verzuim is er groot en de gezondheid der leerlingen is er blijkbaar zeer labiel. De v.g.l.o.-klassen van de rooms-katholieke school voor meisjes Krauwelsteeg 8 te Leiden werden opgeheven, hetgeen ik geenszins betreurt, omdat op 10 minuten afstand zich een behoorlijke rooms-katholieke school bevindt, waar de meisjes zonder enig bezwaar werden ondergebracht. Een der beste scholen voor v.g.l.o. bevindt zich te Leiden, de openbare school Oude Vest. Dank zij de bezielende leiding van het schoolhoofd en de grote beroepsheide van zijn medewerkers is het tot heden gelukt deze school, ondanks de vele concurrerende onderwijsinstellingen in deze gemeente, op peil te houden. Ter illustratie moge ik enige gedeelten van het verslag dat ik van deze school ontving, laten volgen.

„Het aantal leerlingen, dat op 31 december 1954 150 bedroeg, liep enigszins terug en was op 31 december 1955 144. Wellicht zijn de lagere geboortecijfers van 1942 en de volgende jaren hiervan mede de oorzaak.

Van de vertrekkende leerlingen ging een deel naar de lagere technische school, een klein gedeelte naar de uloschool of huishoudschool, terwijl de rest na het beëindigen van de leerplicht in het vrije bedrijf werd opgenomen. Door de grote vraag naar jeugdige werkrachten kozen verscheidene, aange trokken door het flinke weekloon, jammer genoeg het vrije bedrijf in plaats van verder onderwijs. De meisjes vonden een dienstje, bleven moeder helpen of kozen de fabriek, voorzover zij daar toegelaten mochten worden. De nieuw aangekomen leerlingen waren van diverse scholen uit de gemeente en van enkele buitenscholen.

Sedert 1950 wordt volgens het v.g.l.o.-experiment gewerkt en dus het door de leerplancommissie ontworpen leerplan gevolgd. Het werken met de leerstofkernen en als gevolg daarvan het werken op verschillend niveau had de belangstelling der leerlingen, hoewel het grote gemis aan parate kennis zeer remmend werkte.

Een onderdeel van genoemd v.g.l.o.-experiment vormde de sinds jaren bestaande samenwerking met de lagere technische school. Deze „symbiose” was weer een groot succes. Door geregelde besprekingen tussen directeur en leraren der l.t.s. enerzijds en de leerkrachten der v.g.l.o.-scholen anderzijds was het mogelijk — meer en beter dan voorheen — aan de ouders over het door hun kinderen te kiezen beroep advies uit te brengen.

Deze besprekingen vonden steeds in de beste harmonie plaats. De leerlingen ontvingen de lessen in handvaardigheid (metaal, hout, schilderen en technisch tekenen) van leerkrachten der l.t.s., terwijl een tweetal onderwijzers der v.g.l.o.-school les aan de l.t.s.-leerlingen in de algemeen vormende vakken gaf. Deze wederzijdse hulpverlening was voor het kind van enorme waarde.

Mochten de ouders bij het kiezen van een vak voor hun kind nog niet weten hoe te beslissen, dan werden zij op contactavonden in de gelegenheid gesteld, van de directeur en leerkrachten — bijgestaan door ambtenaren van de afdeling jeugdbemiddeling van het gewestelijk arbeidsbureau — meer te horen over de verschillende beroepen.

Meermalen kwam ook een vrouwelijke ambtenaar van genoemd bureau met de meisjes en moeders praten. Geconstateerd mag worden, dat velen daardoor de weg naar het arbeidsbureau gevonden hebben. Er is een stijgende belangstelling op de spreekuren voor jeugdige werkzoekenden.”

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Dit onderwijs is populair en bloeit. Gelukkig, omdat hier een schoolvorm is, die door het maatschappelijk leven is geaccepteerd.

Toch knagen er twee wormen aan deze echt Nederlandse plant.

In de eerste plaats menen wij, dat nog altijd te veel leerlingen naar deze inrichting van onderwijs gaan, die daar eigenlijk, wat hun capaciteiten betreft, niet thuishoren. Zij verzwaren de taak van hen die hun beste krachten aan dit onderwijs wijden.

In de tweede plaats is daar de personeelsvoorziening, die sterk belemmerd wordt door de

aantrekkingskracht van het middelbaar onderwijs. Wij willen hier niet ingaan op de oorzaken van deze zuigkracht. Zij zijn trouwens bekend.

Maar dat de personeelsbezetting bij de uloscholen daardoor bovenmenselijk moeilijk wordt, valt te begrijpen. Het is ons bekend dat de overheid daarvoor oog heeft, en wij hopen dat deze bloeiende tak van ons onderwijs weer die mogelijkheden krijgt, waardoor het zich naar zijn aard kan ontwikkelen. Aan de werkers in de school ligt het niet. Zij leven aan de grens van hun kunnen en daarom is het des te meer te betreuren, dat de omstandigheden hun zo tegen zijn.

§ 6. De schoolgebouwen

Het is bepaald geen opwekkende bezigheid om de verschillende hoofdstukken uit de inspecteursverslagen, die gewijd zijn aan de schoolgebouwen, te lezen. Een litanie van klachten stijgt er uit op. Klachten over de onvoldoende schoolruimte, over de trage afwikkeling, over de vele noodlokaliteiten, die algemeen als kapitaalverlies worden beschouwd, en van lokalen die door de inspecteur van de volksgezondheid zouden moeten worden afgekeurd, als men maar lokaliteiten zou kunnen aanwijzen, waarin de kinderen die in de ongeschikte scholen zitten, onderwijs zouden kunnen ontvangen.

Wij achten die klachten te algemeen bekend dan dat we hier nog eens een bloemlezing zouden geven van de meningen der inspecteurs over de onvoldoende, de zeer onvoldoende scholenbouw gedurende het verslagjaar.

De bouwstop van eind 1955 heeft het blijmoedig idealisme van alle inspecteurs wel een zeer gevoelige knak gegeven.

Algemeen wordt deze als een nationale ramp beschouwd.

Enkele stemmen van ervaren inspecteurs wil ik hier laten horen. De inspecteur in de inspectie Breukelen schrijft:

„Op het gebied van de scholenbouw is 1955 een jaar van teleurstelling geweest. Van de vele projecten, begin januari van dit jaar in uitvoering of in een vergevorderd stadium van voorbereiding, zijn er maar enkele tot een goed einde gebracht.

Nieuwe schoolgebouwen konden er slechts twee in gebruik worden genomen, nl. de tweede hervormde school in Baarn en de tweede openbare school in Maarssen. En dat terwijl het leerlingental in de inspectie een aanzienlijke stijging onderging. Meer dan ooit moest dan ook gebruik gemaakt worden van noodlokaliteiten, dikwijls zeer tot schade van het onderwijs in de uitgestoten klassen en bovendien funest voor de teamgeest onder het onderwijzend personeel. Niet minder dan 21 scholen hebben onder dit euvel geleden. Van de 19 plannen, waarvoor in december 1954 urgentie werd verleend, zijn er slechts twee in 1955 uitgevoerd en die betroffen dan nog slechts de bijbouw van een enkel lokaal. Zelfs enkele objecten van het urgentieplan 1954 zijn thans nog niet voltooid. En als ik dan bedenkt dat het in 1948 aan een schoolbestuur nog gelukte een schoolgebouw van 7 lokalen, waarvoor het pas in januari opdracht had gegeven aan de architect, prompt op 1 september d.a.v. te openen, dan kan ik moeilijk een gevoel van ergernis onderdrukken over de huidige trage gang van zaken. In bijna alle gevallen lag dit jaar de voornaamste oorzaak daarvan in de moeilijkheden in de bouwwereld. Het wordt heel normaal, dat over een gewone zesklassige school belangrijk meer dan een jaar wordt gebouwd, hoewel in het bestek een veel kortere termijn is voorgeschreven. En voordat tot gunning en uitvoering kan worden overgegaan, heeft de overschrijding van de begroting bijna zonder uitzondering aanleiding gegeven tot velerlei en moeizaam overleg.

Zijn ambtgenoot in de inspectie *Alkmaar* rapporteert:

„Voor 1956 werden 72 lokalen aangevraagd en daarvan kwamen er slechts 28 op de concept-urgentielijst met de mededeling dat aan uitbreiding van dit aantal niet te denken viel.

Het laat zich berekenen dat er na de zomervakantie 1956 op z'n minst 80 lokalen in deze inspectie te weinig zullen zijn.

Verschillende gemeentebesturen zijn er inmiddels toe overgegaan, of gaan ertoe over, noodlokalen te zetten. In één gemeente werd dezer dagen besloten om er maar 10 tegelijk te zetten, teneinde in de eerste nood te voorzien.

Met de gymnastieklokalen is men helemaal achterop. Met slechts één gymnastieklokaal op de urgentielijst 1956 is van het inlopen van deze achterstand geen sprake.

Toch lopen er trots dit tekort aan lokalen geen kinderen op straat, evenmin als er gezinnen op straat zitten wegens de woningnood.

Men heeft allerlei middelen ter hand genomen om de kinderen onder te brengen, maar die middelen zijn soms even erg als de kwaal. Zo doen ergens twee zesklassige scholen samen met één gebouw met zes lokalen. Op papier ging dat heel aardig: de ene week school A van half negen tot half elf en van een tot drie en school B van half elf tot half een en van drie tot vijf. De andere week andersom. De praktijk toonde echter aan, dat dit systeem niet ongestraft gedurende maanden kan worden volgehouden. Een school werd een complete chaos, terwijl een der leerkrachten aan een totale zenuwuitputting ten prooi viel.

Overigens zitten de kinderen in afgekeurde oude schoolgebouwen, in jeugthuizen, in café's, in consistoriekamers, onder hanebalken en in pas gezette noodgebuurtjes. Deze laatste zijn verreweg de beste, maar kosten dan ook weinig minder dan een normaal klaslokaal. Scholen die nodig gesplitst moesten worden, blijven met ongewenste combinaties van klassen doorsukkelken. Extra-leerkrachten worden soms maar niet aangevraagd, omdat er toch geen lokaal voor hen beschikbaar is. Het tekort aan lokalen is in deze inspectie groter dan het tekort aan leerkrachten."

Wij kunnen deze ternaauwernood bedwongen ergernis volkomen begrijpen.

TERREINKEUZE

De uitbreiding die onze steden ondergaan, heeft specifieke moeilijkheden met zich gebracht. De inspecteur in de inspectie *Utrecht* schrijft daarover het volgende:

„De snelle uitbreiding van de stad Utrecht en de grote behoefte aan woonruimte en gebouwen van algemeen belang maken het vaak zeer moeilijk om voor nieuw te stichten schoolgebouwen een bevredigende terreinkeuze te doen.

Deze moeilijkheden worden nog vergroot door het feit dat de grote verkeerswegen door de stad een steeds duidelijker „wijkvorming“ bevorderen. Het regelmatig moeten oversteken van bepaalde wegen wordt te gevaarlijk geacht.

Ook in 1955 bleek het moeilijk — en in een enkel geval vrijwel onmogelijk — om voor nieuw te stichten schoolgebouwen tot een bevredigende terreinkeuze te geraken: er moet met grond gewoerd worden."

SCHOONHOUDEN

Over het schoonhouden der schoolgebouwen rapporteert de inspecteur in de inspectie *Leiden*:

„Het schoonhouden der scholen geeft grote moeilijkheden. Er zijn weinig mensen die zich voor dit werk beschikbaar stellen. De hoge lonen die aan het schoonmaakpersoneel moeten worden betaald, vormen een zware post op de exploitatierekening. Bekwame stokers voor de centrale verwarming zijn al even schaars als flinke schoonmakers. Stofzuigers, elektrische boen- en wrijfapparaten, maar vooral ook oliestook, zijn in de toekomst op alle scholen onmisbaar."

Deze klacht is vrij algemeen. Daarom zal het nodig zijn bij de bouw van scholen hiermee rekening te houden en meer en meer gebruik te maken van de mechanische hulpmiddelen die de techniek ten dienste stelt.

GELUIDSISOLATIE

Naar ons oordeel wordt aan dit belangrijke onderwerp in onze scholen te weinig aandacht besteed. Wij zijn dan ook van mening dat de inspecteur in de inspectie *Delft* gehoor verdient, waar hij schrijft:

„De voortplanting en teruggolven van geluiden is een probleem, dat ook voor de school niet zonder betekenis is. Daarnaast speelt de geluidsisolatie voor de schoollokalen ook een rol. Laat dit alles veel te wensen over, dan wordt bij het lesgeven niet alleen door de onderwijzer de hinderlijke invloed hiervan ondervonden, maar kunnen ook de resultaten van het onderwijs erdoor neergedrukt worden. Temeer daar onze scholen bij het huidige klassikale stelsel voor een goed deel van de dag luisterscholen zijn en blijven. Alles moet gedaan worden, opdat de leerkracht in alle hoeken duidelijk en gemakkelijk door de kinderen bij zijn lesgeven gevolgd kan worden.

Wordt hieraan wel steeds voldoende aandacht besteed?

In dit verband wijs ik op metingen, die in Delft werden verricht omtrent de geluidsisolatie en geluidstransmissie op 23 maart 1955 bij een tweetal schoolgebouwen, gelegen aan de Maria Duystlaan aldaar.

Men ging hierbij uit van bepaalde vloerconstructies.

In de ene, in aanbouw zijnde school was een houten balkvloer met los steengaas plafond, opgehangen aan de houten balken. Op de vloerdelen was een laag zachtboard van 10 mm gelegd, waarop 4 mm hardboard was gelijmd. Hierop was marmoleum B kwaliteit aangebracht.

In de andere, oudere school werden van één als boven omschreven vloer, doch nu zonder dekvloer van zacht- en hardboard plus marmoleum, eveneens de luchtgeluidsisolatie en de contactgeluidstransmissie nagegaan.

De meetresultaten, die volgens een bekende meetmethode werden bepaald en met zo groot mogelijke nauwkeurigheid op grafieken werden vastgelegd, toonden aan, dat de luchtgeluidsisolatie van de vloeren in de nieuwe school belangrijk hoger was dan die van de vloer der oude school. De conclusie was dat het aanbrengen van de beschreven board- en marmoleumbedekking een belangrijke reductie gaf betreffende de contactgeluidsoverdracht.”

TAFELS EN STOELN

Zo langzamerhand komen er in de nieuwgebouwde scholen en in verschillende bestaande gebouwen tafels en stoelen en worden de bestaande banken verwijderd. Wij achten dit een groot voordeel en hopen dat dit vervangingsproces voortgang hebben zal. De scholen krijgen een ander aanzien en de mogelijkheden voor de plaatsing van de leerlingen worden groter. De inspecteur in de inspectie *Breukelen* schrijft in dit verband:

„De vereiste afwijking van artikel 17 van het Bouwbesluit werd vlot verleend en de meerdere kosten door de gemeentebesturen even bereidwillig verstrekt. Heel wat klassen hebben daardoor een veel gezelliger aanzien verkregen, terwijl de mogelijkheden voor nieuwe werkwijzen daardoor aanzienlijk zijn vergroot. De schoolbank zou nog meer terrein verloren hebben, wanneer de afmetingen der lokalen groter of de aantallen leerlingen per lokaal kleiner waren geweest.”

§ 7. Bijzondere voorzieningen

SCHOOLARTSENDIENST

De betekenis van de schoolartsdienst is groeiende en de samenwerking tussen schoolartsen en inspectie is uitstekend.

Op een der vergaderingen die maandelijks in deze hoofdinspectie worden gehouden, is een zeer instructieve bespreking gevoerd met de inspecteur van de volksgezondheid in Zuidholland, teneinde na te gaan of er ook regelmatig overleg mogelijk is met de schoolartsendienst bij de beoordeling van de plannen voor de bouw van nieuwe scholen.

Wij geloven dat deze samenwerking de volksgezondheid zeer ten goede kan komen.

LOGOPEDIE

Met blijdschap constateren wij, op grond van de inspecteursrapporten, dat de logopedie op vele scholen veld wint.

Zo vermeldt de inspecteur in de inspectie *Amstelveen* het volgende:

„In de loop van het verslagjaar trok het mijn aandacht dat in enkele gemeenten spraaklessen aan leerplichtige kinderen werden gegeven. Het leek mij gewenst te trachten een volledig overzicht te verkrijgen. Te dien einde werd een circulaire aan de 13 gemeentebesturen dezer inspectie gezonden met de volgende vragen:

Worden er van gemeentewege spraaklessen gegeven aan leerplichtige kinderen? Zo ja,

- hoeveel kinderen nemen op heden aan deze lessen deel?
- hoe geschiedt de toelating? (via advies van de schoolarts of anderszins?)
- is de docent(e) een bevoegd logopedist(e)?
- betalen de ouders een zekere retributie?

Het resultaat van deze enquête volgt hieronder.

In 4 van deze gemeenten werden geen spraaklessen gegeven; in 5 van gemeentewege; in 4 via een of andere vorm van particulier initiatief, hetzij via een spraakleraar(es), hetzij via een daartoe opgerichte commissie.

a. In de 5 gemeenten waar de gemeente zelf de spraaklessen verzorgde, bedroeg het aantal leerlingen resp. 30 - 32 - 11 - 64 - 1, in totaal dus 138. Hieronder vielen 7 kleuters.

In 2 van de 4 andere gemeenten bedroeg het aantal leerlingen 13 - 13, in totaal 26, waaronder 2 kleuters.

b. De toelating tot de gemeentelijke of door de gemeente gesubsidieerde particuliere cursussen geschiedt steeds of door de schoolarts of door deze na overleg met de logopedist(e).

c. Alle in functie zijnde spraakleraren(essen) waren bevoegde logopedisten.

d. Steeds betaalden de ouders een zekere retributie, naar draagkracht. In enkele gemeenten met particuliere cursussen werd een gemeentelijke bijdrage aan minvermogene ouders verleend."

Hier ligt naar onze mening een belangrijke taak voor de overheid.

VAKANTIE-ONTSPANNING

De lange (te lange?) vakanties zijn aanleiding dat in verschillende inspecties op middelen gezonden wordt om een behoorlijke vulling van deze tijd te geven. Zo meldt de inspecteur in de inspectie *Utrecht* het volgende:

„Het Utrechts comité voor vakantie-ontspanning van schoolkinderen was in 1955 zeer actief.

Op velerlei wijze werd ernaar gestreefd de jeugd in de lange zomervakantie met aantrekkelijke vormen van ontspanning op te vangen. De grote en regelmatige belangstelling was een duidelijk bewijs van de doeltreffendheid dezer organisatie.

De uitscholen werden in de gelegenheid gesteld enige toneelvoorstellingen bij te wonen, terwijl ook voor de lagere scholen deze mogelijkheid geopend was voor twee jeugdtonelvoorstellingen. Voorts werden school- en kamermuziekconcerten (deze laatste in het eigen schoolgebouw) gegeven voor de uitscholen."

ESTHETISCHE VORMING

In aansluiting op bovenstaande mededeling moet worden opgemerkt dat vooral in de grote steden met kracht de esthetische vorming der schooljeugd ter hand wordt genomen. Wij doen uit de verslagen een keuze en vermelden hier wat de inspecteur in ressort C van de inspectie *Amsterdam* mededeelt omtrent wat dienaangaande in deze inspectie wordt gedaan:

„De zorg die van gemeentewege aan de esthetische vorming van de schooljeugd besteed wordt, nam in dit verslagjaar toe, zowel in omvang als in diepte.

Om de vraagstukken op dit terrein van vorming, ten aanzien waarvan ook de wetenschap eigenlijk nog in de kinderschoenen staat, breed en diep te bezien, werd een speciale studiec ommissie ad hoc, verbonden aan de gemeentelijke raad voor de kunst, ingesteld. Voor alle onderdelen van het omvangrijke werkterrein: de vrije expressie, de verbale expressie, muzikale vorming, toneel en dans, zijn subcommissies benoemd. In alle hebben de gemeentelijke inspecteur drs. Palland en ondergetekende zitting.

De subcommissies hebben de bevoegdheid zich door deskundigen te doen bijstaan. Zij maken hier in ruime mate gebruik van en laten zich in referaten voorlichten door specialisten.

Hoewel het zeker nog jaren zal duren voor als vaststaand kan worden aangenomen vanaf welke leeftijd het kind beïnvloedbaar is voor deze dingen en hoe dit eventueel moet geschieden, wordt het probleem nu toch deskundig bezien en worden de terreinen moeizaam afgetast.

Het ruime krediet, waarover de raad voor de kunst beschikt, maakt het mogelijk het onderzoek wat ruimer op te zetten.

Ook wat de omvang betreft, zijn de werkzaamheden van de schoolkunstcommissie over 1955 uitgebreid. Het krediet zal worden verhoogd tot f 100 000,— per jaar.

Teneinde ook de uloscholen in het werk te betrekken werd, voorlopig nog informeel, een subcommissie voor het ulo ingesteld, bestaande uit hoofden en leerkrachten van openbare en bijzondere uloscholen. Rijks- en gemeentelijke inspectie nemen ook hieraan deel. De mogelijkheden worden afgetast en plannen worden gemaakt. Begonnen zal worden voor de uloscholen een voorstelling te geven van de Gijsbrecht van Aemstel en een tiental uloscholen zal worden ingeschakeld in de museumrondleidingen: vijf in het Rijksmuseum, vijf in de gemeentelijke museums per leerling.

Aan de museumlessen voor het gewoon lager onderwijs namen in 1955 135 klassen deel, d.i. $\pm$ 6000 leerlingen.

De rondleidingen in de afdeling kunstmijverheid werden gehouden voor 56 klassen met $\pm$ 1600 leerlingen. Als proef werden deze leerlingen ook nog tweemaal rondgeleid in het Allard Piersonmuseum. Om de waarde van deze dingen te kunnen uitbouwen in de school werd ook dit jaar weer een cursus van tien lessen georganiseerd voor de leerkrachten van het lager onderwijs. Tachtig leerkrachten namen hieraan deel.

Om het inzicht van de vaste rondleiders, die de commissie in dienst heeft, te verdiepen, werd voor hen een serie van vier colleges gearrangeerd over het vraagstuk van de esthetische waarneming door kinderen. De commissie was zo gelukkig prof. dr. F. J. J. Buytendijk bereid te vinden deze colleges te geven.

Voorts werden in dit verslagjaar voor 13 600 leerlingen van de lagere school, voor 2 200 van het ulo en 700 van het middelbaar onderwijs balletvoorstellingen gegeven, terwijl $\pm$ 18 500 leerlingen van het g.l.o. de toneelvoorstellingen van de commissie bijwoonden. Filmvoorstellingen werden gegeven voor 17 000 leerlingen.

Een zeer belangrijk onderdeel van het werk der commissie zijn de muzieklessen geworden.

Evenals in de vorige jaren werden ook in het schooljaar 1954 in de zgn. volksbuurten van Amsterdam aan de leerlingen van de zesde klassen lessen gegeven in het luisteren naar goede muziek.

De lessen beoogen de leerlingen zoveel van goede muziek te leren houden, dat zij later minder afwijzend zullen staan tegenover goede radioconcerten, omdat zij ervaren hebben dat bijv. Beethoven en Debussy ook door hen te genieten zijn.

Terwijl alle verbalisme wordt vermeden — vaktermen worden niet gebruikt dan nadat het muzikale verschijnsel hun reeds door auditie bekend is geworden —, worden ook de kinderen nietszeggende jaartallen en historische bijzonderheden niet bijgebracht.

Nee, men streeft ernaar het muzikale geheugen te scherpen door melodieën en/of ritmen te doen herkennen en de totale orkestklank gedifferentieerd te laten beluisteren: dat is de viool, dat de hobo, enz. Als materiaal gebruikt men de „klassikale” instrumentale muziek in de ruimste zin van het woord, m.a.w. het repertoire van onze grote orkesten via de beste kort- en langspeelplaten. Vocale stukken worden slechts bij uitzondering ook in de lessen betrokken. In het algemeen mag men immers aannemen, dat de vocale muziek t.z.t. de volwassen geworden leerlingen gemakkelijker zal aanspreken. Alle goede vocale muziek staat bijna altijd in een taal die de leerlingen van de lagere school nog niet verstaan. Er wordt bij de lessen ook steeds gebruik gemaakt van het bord en van afbeeldingen.

Het spreekt vanzelf dat uit het klassieke instrumentale repertoire alleen die muziek gekozen wordt die qua structuur en „invloed” binnen de kinderlijke interessefeer kan worden gebracht.

Iedere zesde klasse van de deelnemende scholen krijgt een serie van 10 lessen van 75 minuten. In dit verslagjaar namen daaraan 80 klassen deel, steeds in het eigen klasslokaal.

Op het terrein van de „passieve” esthetische ontwikkeling van de lagere school vormen zij het unicum van door alle scholen gelijkmatig geaccepteerd en begeerd te worden.

Aan de openbare scholen werden gegeven 37 series, aan de prot.-christelijke 19 series en aan de rooms-katholieke scholen 24 series; in totaal 1000 lesuren van 60 minuten over 80 series.

De lessen staan onder auspiciën van de schoolkunstcommissie van de gemeente Amsterdam. Zij worden gegeven door gediplomeerde vakmusici, die hiervoor door de gemeente worden gehonoreerd. De lessen zijn voor alle scholen gratis en worden voornamelijk in de volksbuurten gegeven. De plannen zijn ontwikkeld door het lid van de commissie dr. J. Pollmann, die sedert enige maanden in de supervisie wordt bijgestaan door het commissielid G. Kremer, cantor-organist.

In dit schooljaar kon voor het eerst een voorzichtige proef genomen worden met een echt concert. Ongeveer 600 zesdeklassers kwamen voor het eerst in het Concertgebouw en luisterden daar, nadat de betreffende muziek in het kleine klasseverband uitvoerig was behandeld, met gespannen aandacht naar werken van Mendelssohn, Dvorak en Mozart. Stukken die op de plaat lang niet altijd de aandacht konden boeien, bleken het voor dit zeer jeugdig publiek in de zaal voortreffelijk te doen.

De proeven om de lessen-in-de-school te bekronen met een echt concert, worden voortgezet.

In het schooljaar 1955/56 zal het Concertgebouw orkest voor $\pm$ 2000 zesdeklassers een programma uitvoeren, dat in overleg met dr. Pollmann werd opgesteld:

Debussy — Prélude à l'après-midi d'un faune; Mozart — concert voor harp en fluit en Beethoven — Leonore.

De Amsterdamse school is dr. Pollmann voor al zijn zorgen en moeiten veel dank verschuldigd.

Met de nodige voorzichtigheid is de Amsterdamse werkwijze vrijwel overal in den lande toe te passen.”

INTERNATIONALE SCHOOL

's-Gravenhage wordt steeds meer een internationaal centrum. Dit is merkbaar bij het onderwijs. Vandaar de oprichting van een internationale school, waarover de inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage het volgende rapporteert:

„Van het in het jaarverslag 1954 aangekondigde prospectus omtrent deze school verscheen in november 1955 reeds een tweede druk. Hieraan zijn de volgende gegevens in hoofdzaak ontleend.

Tot directeur werd benoemd dr. J. G. van der Valk. Elke bij de stichting aangesloten school heeft volledige vrijheid het onderwijs te geven overeenkomstig de nationale gewoonten. Op 1 november 1955 waren 5 scholen aangesloten, waarvan de Franse, Engelse en Amerikaanse gevestigd zijn in het gebouw Parkweg 19 en de Duitse aan de Van Stolkweg 31.

De Franse school met 65 leerlingen omvat een afdeling kleuteronderwijs met 40 leerlingen van 4 tot 6 jaar, een afdeling lager onderwijs met 21 leerlingen van 6 tot 11 jaar en de eerste twee leerjaren van een afdeling voortgezet onderwijs met 4 leerlingen. Het schooljaar is verdeeld in 3 perioden; met Kerstmis en Pasen wordt 2 weken, in de zomer 2½ maand vakantie gegeven. De schooltijden van de lagere school zijn: maandag tot en met vrijdag van 9—12 en van 13.30—15.30 uur.

De Engelse school met 96 leerlingen omvat een afdeling kleuteronderwijs met 32 leerlingen van 4-6 jaar, een afdeling lager onderwijs met 53 leerlingen en een afdeling voortgezet onderwijs met 11 leerlingen tot 13 jaar. Het schooljaar is verdeeld in 3 perioden met $\pm$ 2 weken kerstvakantie en paasvakantie en ongeveer 2 maanden zomervakantie. De schooltijden van de lagere school zijn: maandag tot en met vrijdag van 9.15—12.45 en van 14.15—15.30.

De twee Amerikaanse scholen tezamen met 40 leerlingen omvatten een lagere school met een afdeling kleuteronderwijs, waar resp. 10 leerlingen van 6-13 jaar en 9 van 4-6 jaar ingeschreven staan. Het onderwijs wordt gegeven volgens het Calvertstelsel onder toezicht van de Calvertschool in Baltimore. Leerkrachten van de laatstgenoemde school verlenen hulp bij de samenstelling van de lessen en geven adviezen omtrent het aan ieder kind te verstrekken werk. De highschool telt 21 leerlingen. De schooltijden zijn: maandag tot en met vrijdag van 9—12.30 en van 13.30—16 uur. Omtrent vakanties wordt niets meegedeeld.

De Duitse school met 5 leerlingen in de afdeling kleuteronderwijs, 20 in de afdeling lager onderwijs en 9 in de afdeling voortgezet onderwijs is in overeenstemming met de Duitse scholen onderverdeeld in een „Volksschule” met 8 klassen, waarvan de eerste 4 als basisschool dienen voor de „Oberschule”.

Deze Oberschule telt 9 klassen, begint in het eerste leerjaar met Latijn, in het 3e met Engels en in het 4e met Frans. In alle klassen wordt 2 uur per week onderwijs in de Nederlandse taal gegeven. Ook de Amerikaanse school besteedt 1 schooltijd per week aan het onderwijs in de Nederlandse taal. Als bewijs van het grote aantal nationaliteiten dat op deze scholen is vertegenwoordigd, moge onderstaand — niet geheel volledig — overzicht dienen:

<i>Staat</i>	<i>Aantal leerlingen</i>	<i>Staat</i>	<i>Aantal leerlingen</i>
Ver. Staten N.-Amerika	60	Venezuela	4
Gr.-Britannië	29	Indonesië	3
Frankrijk	29	Israël	3
Duitsland	28	Noorwegen	3
Nederland	14	Iran	2
Belgie	7	Portugal	2
Zwitserland	6	Zweden	2
Zuid-Afrika	5	Columbia	1
Brazilië	5	Egypte	1
Canada	5	Spanje	1
Joegoslavië	5	Finland	1
Australië	4	Japan	1
India	4	Pakistan	1
Polen	4	Tsjechoslowakije	1

§ 8. De kosten van het onderwijs

Het spreekt vanzelf dat tengevolge van de stijging van prijzen en lonen ook de kosten van het onderwijs zich voortdurend in opwaartse richting bewegen. Daar hierover geen belangrijke mededelingen zijn te doen, menen wij te kunnen volstaan met deze korte mededeling. Overigens verstrekken de regelmatig uitkomende publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek dienaangaande alle mogelijke gegevens.

§ 9. Het rijksschooltoezicht

Het rijksschooltoezicht heeft, zij het onder zeer moeilijke omstandigheden, zijn taak ook dit jaar met opgewektheid kunnen verrichten.

Toch verdient het overweging, dat eens nagegaan wordt of het corps niet moet worden uitgebreid.

De groei, vooral van onze grote steden, is niet evenredig aan de bezetting van het rijks-schooltoezicht in die steden.

De inspecteur in de inspectie *Amsterdam* maakt dit met cijfers nog eens duidelijk. Hij schrijft:

„Het rijksschooltoezicht bleef ongewijzigd.

Het aantal gemeentelijke inspecteurs werd van 5 op 6 gebracht. Deze 6 inspecteurs hebben het toezicht over 152 lagere scholen met 49 773 leerlingen, 5 v.g.l.o.-scholen met 1058 leerlingen en 21 uloscholen met 6563 leerlingen. Bovendien hebben zij nog bemoeiingen met enkele andere gemeentelijke onderwijsinrichtingen.

Ter assistentie van de gemeentelijke inspectie voor de lichamelijke opvoeding werd een consulent aangesteld. Deze heeft het toezicht op de lichamelijke oefening in bovenvermelde scholen.

Voorts zijn er speciale ambtenaren ter instructie van pasgeslaagde onderwijzers, voor handwerk- en tekenonderwijs.

Toen de inspectie *Amsterdam* 83 000 leerlingen had, telde het rijksschooltoezicht 5 leden. Nu er 114 000 leerlingen zijn ingeschreven, is dit aantal nog steeds 4. Toen had een schoolopziener jaarlijks 500, thans heeft een inspecteur per ressort 1000 klassen te bezoeken.

Voor het toezicht op de lichamelijke oefening heeft het Rijk 1 consulent op 2 inspecties. Onder deze regel valt ook de inspectie Amsterdam, hoewel deze inspectie meer leerlingen telt dan 5 plattelandsinspecties samen.

Het werkterrein van deze consulent heeft driemaal de omvang van dat van zijn collega's.¹⁾

Deze getallen spreken een duidelijke taal. Wanneer wij daarbij in aanmerking nemen dat de taak van de inspecteurs hoe langer hoe meer administratief dreigt te worden en de talrijke examens bovendien hun medewerking vragen, dan vragen wij ons af, wat er tenslotte van de eigenlijke taak van het rijksschooltoezicht overblijft. Hier ligt een probleem, dat wel zo actueel is dat het om een onmiddellijke oplossing vraagt.

De hoofdinspecteur heeft, na een langdurige ziekte, op 1 september 1955 zijn ambtsbezigheden hervat. Tijdens zijn verlof heeft de inspecteur van het lager onderwijs in algemene dienst, de heer P. Tazelaar, hem op voortreffelijke wijze vervangen.

ENQUÊTE NAAR DE STAND VAN HET ZANG(MUZIEK)ONDERWIJS OP DE LAGERE SCHOLEN

Algemeen

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Hilversum* moet in dit verslag eerst aan het woord komen. Hij zegt:

„Dit onderzoek naar de stand van het zangonderwijs is ingesteld naar aanleiding van een verzoek mijnerzijds.

Mijn ervaringen bij de kweekschoolindexamens, waar ik mij over de povere resultaten van de leerlingen bij het examen in de zang verbaasde, leidden tot herhaalde opmerkingen aan onderscheiden kweekscholen, dat ik niet moest vergeten, dat vele leerlingen op de lagere school nooit hadden gezongen en dat in de op de kweekschool beschikbare tijd deze achterstand niet viel in te halen. Bij een door mijzelf ingesteld onderzoek bij vele kandidaten werd door velen inderdaad gezegd, dat zij op de lagere school nooit hadden gezongen. Hierdoor kon ik de opmerking van de docenten niet meer als ongeloofwaardig aanvaarden.”

Als gevolg van besprekingen in de inspectievergadering der tweede hoofdinspectie in november 1954, waarin de inspecteur in de inspectie *Hilversum* deze kwestie ter sprake bracht, werd besloten, dat alle inspecteurs in de tweede hoofdinspectie een onderzoek naar de stand van het zangonderwijs op de scholen zouden instellen gedurende het dienstjaar 1955. Ook in de beide andere hoofdinspecties zou een dergelijk onderzoek worden ingesteld en aan de heren R. J. Sipkens, P. A. Eggermont en ondergetekende werd opgedragen, een leidraad voor dit onderzoek samen te stellen.¹⁾

Hieronder volgt het verslag over de stand van het zangonderwijs, zoals de heren inspecteurs in de tweede hoofdinspectie dit, aan hand van de genoemde leidraad, meenden te moeten formuleren.

De inspecteur in de inspectie *Goes* begint zijn verslag aldus:

„Het is *merkwaaardig* en misschien ook wel *begrijpelijk*, dat aan een typisch expressievak als zingen op school zo weinig aandacht wordt geschonken.

Merkwaardig is het juistst geschetste verschijnsel, omdat ieder menskenkind immers de onuitroeibare behoefte gevoelt om uit te drukken wat er in hem leeft en zang of muziek juist zo'n rijkdom aan mogelijkheden geeft om de scala van gevoelens en stemmingen tot uitdrukking te brengen. De nog ongeremde kleuter vertolkt primitief en zingend zijn gevoelens en ervaringen; muziek is voor hem nog een vanzelfse levensuiting, evenals zij dit is voor de natuurmens.

Begrijpelijk is het bovenvermelde verschijnsel, omdat bij het wassen der jaren de gene en terug-

¹⁾ Zie voor deze leidraad blz. 293/295.

houdendheid ontstaan en de groeiende kinderen zich voor hun gevoelens gaan schamen. (Hetgeen trouwens o.m. een zeer bekend verschijnsel is van de puberteit).

Bij de volwassenen zijn er reeds zoveel remmingen ontstaan en leeft er ergens — bewust of onbewust — een zekere angst om te zijn als de kinderen, of om zich „belachelijk te maken". Men moet eerst leren begrijpen, dat zingen en musiceren doorgewone, normale en zuiver menselijke zaken zijn en dat ieder mens van nature de aanleg en het verlangen bezit om muziek te maken of er naar te luisteren.

Alles moet medewerken om dit normale en natuurlijke groeiproces te bevorderen, inzonderheid de school, daar de kinderen tenslotte het grootste gedeelte van hun zo belangrijke en voor het leven zo bepalende jeugd moeten doorbrengen.

Dat dit onderwijs met animo en vreugde dient te geschieden, is uiteraard een *conditio sine qua non*. Dit groeiproces mag niet worden bevorderd uit specifieke utiliteitsoogmerken, doch vooral om zichzelf wil, daar de muziek of zang immers een integrerend deel van de geestelijke persoonlijkheid is, welke dient te worden ontwikkeld.

Vandaar dan ook, dat de zang nooit tot een zuiver en koel leervak mag worden verlaagd.

Buiten de beoefening van de aangeboren muzikale aanleg dient dit onderwijs ook ter bevordering van het gemeenschapsgevoel en ter sublimering van het gevoels- en gedachtenleven. Voorts worden ook het kritisch luisteren en de beoordelingsbekwaamheid geacheveerd."

Plaast de inspecteur in de inspectie *Goes* de muziek en zang aldus op een hoog niveau, zijn collega in de inspectie *Brille* begint zijn verslag, terwijl hij midden in zijn scholen staat. En het is goed, dit geluid weer eens te horen. *De stem eens roependen in de woestijn* :

„Het zangonderwijs, of liever de muzikale opvoeding, heeft nog steeds niet de plaats in de lagere school, waarop zij recht heeft.

In de eerste plaats is er weinig of geen belangstelling voor dit vak. In de tweede plaats meent men „begaafd" te moeten zijn om dit vak goed te kunnen geven.

Hoe komt het nu, dat op vele scholen de muzikale vorming er zo slecht afkomt? Omdat vele onderwijzers(essen) de noodzaak van de esthetische vorming niet inzien.

Het is een belangrijke taak van de volksschool — en het zal dit blijven — de intellectuele vermogens van de leerlingen te ontwikkelen. Maar de school mag hierin niet *uitsluitend* haar taak zien. De school moet een gezonde harmonie nastreven tussen de lichamelijke, intellectuele en emotionele vorming. Daarom mag de esthetische vorming niet slechts geduld worden als een liefhebberij van sommige leerkrachten maar zij heeft haar rechten en deze komen voort uit het doel der opvoeding.

Leerkrachten die de esthetische vorming op de school de plaats geven die haar toekomt, mogen niet beschouwd worden als idealisten met een persoonlijke hobby. En dit wordt nog maar al te veel gedaan. Daarom is het op vele lagere scholen nog zo slecht gesteld met de vakken zang en tekenen.

Eerst wanneer de waarde van de esthetische vorming beter zal worden ingezien — en dit inzicht begint wel te groeien — zal de muzikale vorming de plaats krijgen waarop ze recht heeft.

En dan komt dadelijk de kwestie van de didactiek aan de orde. Voor elk ander vak (tekenen uitgezonderd) worden normen gesteld, eisen, waaraan de leerling op het eind van zijn lagere-schooltijd moet voldoen. Bij de muzikale vorming worden *geen* eisen gesteld.

We zullen moeten beginnen ook aan de muzikale vorming eisen te stellen, waaraan na 6 jaar zal moeten zijn voldaan. En dit houdt in, dat we een methode nodig hebben als voor alle andere vakken, die op de lagere school moeten worden onderwezen.

Er is geen school, waar men b.v. geen reken- of leesmethode gebruikt, maar er zijn nog duizenden scholen, waar geen zangmethode gebruikt wordt. Men moet gaan inzien, dat het zangonderwijs niet alleen bestaat uit het aanleren van liederen, maar dat aan het kind een muzikale vorming moet worden gegeven. Het kind moet het notenschrift leren, evengoed als hij het alfabet leert; het moet de beginselen leren van een juist hygiënisch stemgebruik, van ritmiek en melodiek. En dit alles op een wijze, aangepast aan het kinderlijk belevingsvermogen.

De beginselen en leervormen van een gezonde, moderne pedagogiek moeten toepassing vinden bij het muziekonderwijs.

Ook moet de onderwijsmethode zo zijn, dat de gewone klasseonderwijzer ze kan toepassen. En het is in de praktijk bewezen, dat dit *kan*.

Persoonlijk spreek ik op dit punt uit ervaring. Niet de meest muzikaal begaafde onderwijzer(es) geeft de beste zanglessen. Degene die het best de kunst van onderwijsgeven verstaat, brengt het 't verst in

het geven van goede zanglessen. Iedere onderwijzer(es), die wil (slechts een heel enkele uitgezonderd), kan goed zangonderwijs geven.

„Er is maar één artiest in de volksschool op zijn plaats”, zegt de Heer Carpay in zijn brochure „De muzikale vorming op de volksschool”, „en dat is de pedagogische artiest”.¹¹

Doel

De bovengenoemde commissie, door welke een leidraad werd vastgesteld, meende als doel van het zangonderwijs op de lagere school te mogen stellen:

„Het muziekonderwijs bedoelt de ontwikkeling (binnen de grenzen der mogelijkheden die de lagere school biedt) van de muzikale aanleg, opdat het kind in het latere leven deel kan nemen aan het muziekleven en aan het gemeenschapsleven voorzover de muziek daarbij een rol speelt”.

Als de inspecteurs het zangonderwijs in hun inspectie aan deze doelomschrijving gaan toetsen, staan hun conclusies steeds in mineur.

„Met leedwezen moet geconstateerd worden, dat, althans in de inspectie *Alphen aan den Rijn*, slechts op een klein aantal scholen goed zangonderwijs wordt gegeven. Op een wat groter aantal is de kwalificatie „voldoende” van toepassing, terwijl op meer dan de helft der scholen het zangonderwijs beslist onvoldoende geacht moet worden. Van „ontwikkeling van de muzikale aanleg, opdat het kind in het latere leven deel kan nemen aan het muziekleven”, komt in vele gevallen weinig terecht.”

„Het doel is niet gericht op de toekomst en de zanguurtjes zijn voor de toekomst van de leerlingen niet zelden als absoluut verloren aan te merken. Het resultaat is vaak bedrevend en werkt soms meer in het nadeel dan in het voordeel der muziekontwikkeling van de leerling” schrijft de inspecteur in de inspectie *Delft*.

Niet alleen de heren inspecteurs hebben deze doelstelling bestudeerd en het zangonderwijs op hun scholen in dit licht gezien, ook de hoofden van scholen hebben, op verzoek van hun inspecteur, zeer uiteenlopende reacties gegeven op de hun gestelde vraag: „Hoe zou u het doel van het zangonderwijs op *uw* school willen formuleren?”

Hieronder volgen enige antwoorden uit de inspectie *Goes*:

1. Van groot belang voor de esthetische vorming. Kan m.i. alleen tot zijn recht komen, wanneer het muziekonderwijs gegeven wordt door een bevoegde vakleeraar.
2. Het beschaafd leren zingen van kinderliederen, volksliederen en geestelijke liederen.
3. Het ontwikkelen van muzikale gaven tot eer van God. Ook het blijde kinderlied hoort in onze school thuis.
4. Onze zielsstemming behoeft goed zangonderwijs, het heeft pedagogische betekenis, kweekt zin voor orde, regelmaat en schoonheid, geeft sociale waarde (het lied klinkt bij alle gebeurtenissen: thuis, kerk, vaderland, feesten, arbeid, enz.) en heeft grote waarde voor de godsdienstige vorming. De school moet „goed” leren zingen, moet kennis aanbrengen van godsdienstige en profane gezangen en de smaak helpen ontwikkelen.
5. De kinderen al zingende een elementair muziekbegrip bij te brengen; de kinderen brengen tot belangstelling voor de muziek.
6. Veraangenaming van het leven.
7. Mee kunnen in het gezelschapsleven.
8. Als een stiefkind, omdat het personeel helaas weinig muzikale gaven bezit.
9. Ontwikkeling van het gehoor en van het geheugen door het aanleren van liedjes.
10. Voornamelijk de leerlingen een aangename afwisseling te geven.
11. Opmerking vooraf. Doordat de meeste onderwijzers niet in staat zijn goed zangonderwijs te geven, zou het beter zijn dat ze het dan ook niet gaven. Op veel scholen worden meer stemmen verknoeid dan gevormd. Mijn doel is de kinderen hun stem „goed” te leren gebruiken. Dit kan alleen bereikt worden door onderwijzers die weten wat zingen is. Veel kan bereikt worden door een goede zangmethode.

12. Zanglust aankweken; wat liedjes meegeven, waaraan de leerlingen later iets hebben.
13. Het kind te leren, op beschaaft wijze een melodie te leren kennen.
14. Aardige onderbreking van de alledagsvakken en oefening van de stem.
15. Steer scheppen.
16. Ontwikkeling van het schoonheidsgevoel.
17. Een prettige afwisseling van de andere vakken.
18. Liefde bijbrengen voor het schone, dat het leven der leerlingen kan verrijken.
19. Het draaglijk leren zingen van eenvoudige liederen.
20. Aangename afwisseling.
21. Het resultaat is geheel afhankelijk van de persoon voor de klas. Als doel zie ik: smaak bijbrengen voor zang en muziek.
22. Het meegeven van een aantal liederen.

Allerlei gevoelens zullen de muziekpedagogen bestormen bij het lezen van deze uitspraken: blijdschap, droefheid, verbazing, ergernis, vooral, als we daarbij het slot van het verslag van de inspecteurs in de inspectie 's-Gravenhage lezen:

„Naar het zich laat aanzien zal in verband met de in de toekomst nog sterker wordende tendens tot inkrimping van de werkweek voor de thans schoolgaande jeugd het probleem van de vrije-tijdsbesteding in sterkere mate gelden dan in het verleden het geval is geweest. Beoefening van zang en muziek kan een verrijking zijn van het leven en een aangename besteding van vrije uren. Welk een schone taak kan de lagere school ook in dit opzicht vervullen door haar leerlingen een degelijke scholing in en liefde voor de zang mee te geven.”

Personeel

Aan de hand van de vraag: „Hoeveel leden van het personeel zijn in het bezit van een getuig-schrift van het Wardinstituut, het Gehrelsinstituut of van de Commissie tot verbetering van het zangonderwijs op de christelijke school (C.V.Z.)?” geven de inspecteurs getallen op, waaruit verschillende conclusies zijn af te leiden.

Vooraf diene men te weten, dat het Wardinstituut in 1928 begon met in verschillende plaatsen zangcursussen te geven voor dames en heren, werkzaam bij het onderwijs. In 1942 nam het Gehrelsinstituut dit werk ter hand, terwijl sinds 1951 ook de C.V.Z. cursussen leidt. Honderden dames en heren werden op deze cursussen praktisch bekwaamd om verantwoorde, moderne zanglessen te geven in hun klassen. De gegeven lessen waren niet alleen van belang voor de ontwikkeling der ritmische, harmonische en melodische vorming der leerkrachten zelf en streefden naar een goede stemvorming bij de cursisten, doch er werd op de cursussen bovendien de didactiek en methodiek van het „vak” aangeleerd. De vraag: „Hoe moet ik een zangles geven?” werd telkens door de docenten aan de orde gesteld.

Gezien het aantal jaren dat dit werk nu reeds gedaan wordt en gelet op het aantal gegeven cursussen, valt het aantal bezitters van zo'n getuig-schrift ons tegen.

De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* meldt:

- 61 onderwijzers zijn in het bezit van het Warddiploma;
- 4 onderwijzers zijn in het bezit van het Gehrelsdploma;
- 7 onderwijzers zijn in het bezit van het diploma C.V.Z.

Op 52 van de 108 scholen is geen enkele onderwijzer in het bezit van een getuig-schrift of diploma.”

De inspecteur in de inspectie *Gouda* drukt het aantal getuigschriftbezitters tevens in procenten uit. Van de ruim 500 leerkrachten, verdeeld over 106 scholen, komt hij tot het volgende overzicht:

In het bezit van een getuigschrift of diploma waren van:

Wardinstituut	15	3 %
Gehrelsinstituut	20	4 %
C.V.Z.	5	1 %

Aan de hand van de bovengenoemde leidraad werden in de inspectie *Rotterdam* enquête-formulieren aan de hoofden der scholen ter invulling gezonden. 345 formulieren werden terugontvangen. Aan deze scholen werken 2242 onderwijzers(essen). 221 dames en heren, dat is bijna 10 %, bleken in het bezit te zijn van een zanggetuigschrift.

„Van de 1064 onderwijzers en onderwijzeressen, die in mijn enquête-materiaal voorkomen, bezitten er 69 het diploma van het Wardinstituut, 37 het diploma van het Gehrelsinstituut en 8 het diploma C.V.Z. Bovendien is er één onderwijzer in het gelukkige bezit van het directeursdiploma van de Nederlandse Sint Gregoriusvereniging.”

zo meldt de inspecteur in de inspectie *Amersfoort*.

Alle inspecteurs rapporteren in dezelfde geest en als conclusie kan wel getrokken worden: „Ongeveer 10 % van het aantal dames en heren, dat in de scholen van de tweede hoofdinspectie werkt, bezit één der genoemde getuigschriften (diploma's).”

De vraag: „Waarom hebben de instituten die zangcursussen organiseren, niet meer dames en heren kunnen bereiken?” zal aldus beantwoord worden door de docenten van deze cursussen:

„Wat wij doen is hoognodig, doch het blijft „lapwerk”. Onze cursisten behoren tot de muzikaal geïnteresseerden. Doch de dames en heren uit het onderwijzerscorps, die het volgen van onze cursussen het meest nodig hebben, komen er helaas niet”.

Helaas vormen deze 10 %, bezitters van een diploma, niet een Gideonsbende. Want op de vraag: „Werken de bezitters van deze getuigschriften volgens de betreffende methoden in de scholen en, zo neen, welke beletselen zijn daar dan tegen?” antwoorden de heren inspecteurs alle in mineurakkoorden.

Heel veel dames en heren zetten hun licht onder de korenmaat. De inspecteur in de inspectie *Delft* deelt mede dat

60 leerkrachten het Warddiploma bezitten; 26 werken ermee op school.
15 leerkrachten bezitten het Gehreldiploma; 8 werken ermee op school.
3 leerkrachten bezitten het diploma C.V.Z.; 1 werkt ermee op school.

De getuigschriftbezitters zijn niet echt doordrongen van het schone in de moderne manier van zangonderwijs geven. Waren ze dat wel, dan zouden zelfs de grootste bezwaren worden overwonnen. Die bezwaren zijn vaak van dezelfde aard.

De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* zegt:

17 diplomabezitters werken niet volgens de betreffende methode; 10 gedeeltelijk; 45 passen de beginselen wel toe.

Als argumenten voor het niet toepassen worden genoemd: „te kleine school”, „klassen te groot”, „gebrek aan leermiddelen”, „omdat ik de enige getuigschriftbezitter ben aan de school”, „omdat ik het zangonderwijs niet op de hele school geef, daar ik dan te veel uit mijn klas zou zijn”.

„Het niet toepassen van het behaalde diploma vindt zijn oorzaak in enige gemakzucht en het niet aansluiten van de andere klassen bij de nieuwe richting van het zangonderwijs”, meldt de inspecteur in de inspectie *Brielle*.

Soms onomwonden gezegd, dan weer tussen de regels door, gewagen de rapporten toch van „gebrek aan doorzettingsvermogen”, „gemis aan waardering” onder leden van het personeel der scholen.

De inspecteur in de inspectie *Dordrecht* zegt:

„Als beletselen voor het niet werken volgens de betreffende methode in de school moeten worden genoemd:

- a. gecombineerde klassen;
- b. te weinig bevoegden per school, waardoor geen methodische gang voor de hele school kan ontstaan;
- c. *de geringe waardering bij sommige schoolhoofden;*
- d. te weinig tijd beschikbaar.”

Waarom moedigen de hoofden van scholen, die zelf geen zanglessen kunnen geven, of die zich maar blijven bewegen op de oude paden, de bezitters van de zanggetuigschriften en de op de kweekscholen goed geïnstrueerde leerkrachten, die wel zanglessen kunnen geven, niet meer aan? Waarom laten zij enthousiaste nieuwelingen niet toe, in de praktijk hun kennis en liefde uit te dragen? Als het moderne zangonderwijs in alle klassen een volledige, eerlijke kans krijgt, zal er een geheel andere sfeer in de school komen. Er zijn hoofden van scholen, die dit in het eind hebben toegegeven. Helaas zijn er nog heel wat tegenstanders, „hoofdige boeren”.

De jonge leerkrachten, die op de kweekscholen goed voorbereid werden voor het te geven zangonderwijs op de scholen, zullen de moderne methodiek de scholen indragen. Dat is nu reeds te voorspellen door alle inspecteurs, die bij de nieuwe kweekschoolindexamens aan de examinandi opdroegen, een zangles te geven. Dat moge bevruchtend werken op de houding van oudere personeelsleden, zodat er meer waardering zal komen voor de nieuwe methodiek. Er is gebrek aan belangstelling. Men heeft geen interesse om zich in de nieuwe zangmethodiek in te werken en, wat nog erger is, men negeert het werk van jonge, enthousiaste collega's. Er is, om allerlei redenen, geen lijn en geen leiding in en bij het zangonderwijs in de gehele school.

„De wijze, waarop dit onderwijs zal worden gegeven, wordt geheel aan de inzichten van de klasleerkracht overgelaten,” zeggen de inspecteurs in de inspectie *'s-Gravenhage*.

„De verklaring voor het weinige gebruik der methoden Ward, Gehrels en C.V.Z. ligt voor de hand. Deze methoden beoogen een muzikale vorming *gedurende de gehele lagere-schoolperiode van het kind*. Dat deskundigen er weinig nut in zien om in die periode één jaar lang consequent aan die vorming te werken in de wetenschap, dat er na dit jaar niets meer aan gedaan wordt, is begrijpelijk. Bovendien werkt de typische celvorming in de school, waarbij de regelmatige bespreking van de werkwijze ontbreekt, een methodisch doorwerken in dezelfde richting gedurende 6 jaren absoluut tegen.”

(Inspectie *Amersfoort*)

En de inspecteur in de inspectie *Utrecht* schrijft hierover:

„Als regel zijn het éénlingen op een school, wat de mogelijkheden voor hen zeer beperkt. Slechts bij uitzondering werken deze leerkrachten systematisch volgens de beginselen van het in hun bezit zijnde getuigschrift.

Wat in één cursusjaar is bereikt, blijkt in een volgend cursusjaar weer teniet te worden gedaan. Een bepaaldelijk niet-animerende situatie!”

In een school werkte een onderwijzeres, in het bezit van enige zanggetuigschriften, zes jaar lang volgens de moderne beginselen, die zij op de cursussen had aangeleerd. Elk jaar deed ze haar leerlingen weer genieten van al het schoons dat deze werkwijze biedt. Zij zelf genoot, als ze beleefde, hoe de kinderen reageerden, hoe de psychologisch verantwoorde, kinderlijke activiteiten bij haar leerlingen aansloegen. Terwijl haar collega's, als er over deze dingen werd gesproken, smalende op- en aanmerkingen maakten, terwijl in het lokaal naast het hare de leerkracht met de kaartstok de maat „aangaf” bij het zingen, ook van geestelijke liederen, ging zij rustig voort. Totdat, na zes jaar, de erkenning der collega's kwam.

Omdat men in de scholen toch voelt, hoe belangrijk goed zangonderwijs voor de leerlingen is, heeft men steeds gezocht naar middelen om de situatie nog te redden. Een vaak gevolgd middel is: een muzikale onderwijzer komt zangles geven in de klas van de collega die het niet kan. En, wanneer de financiën het toelaten, treedt de vakleraar de school binnen.

Volgens de rooster is er zang in klas 4. De onderwijzer neemt een stapeltje taalschriften en zijn flesje rode inkt en gaat naar de derde klas. Want de juffrouw uit 3 komt in klas 4 de zangles geven. Hij kan het niet. Dat wordt een fijne les, waarvan de leerlingen en de onderwijzeres intens genieten. De klasseonderwijzer heeft hier geen deel aan. Hij zit te corrigeren en houdt toezicht. De intimiteit in zijn eigen klas, de fijne sfeer, gaat hem totaal voorbij en verdwijnt helaas snel, als hij bij zijn terugkomst in zijn lokaal schriften en rode inkt op hun plaats zet en zegt: „Rekenboeken voor, som 12 op blz. 16”.

„Mijn persoonlijke mening is, dat deze lessen *door de eigen leerkracht* dienen te worden gegeven. De muzikale uiting der kinderen is eigenlijk te veel verwerven met de algemene sfeer in de klas en moest ook niet slechts op het vastgestelde halfuurtje zijn toegestaan”.

aldus de inspecteur in de inspectie *Delft*.

Er zijn klassen, speciaal zg. „opleidingsklassen”, waarin nooit gezongen wordt. Dat blijkt niet alleen uit de ambtelijke verslagen der inspecteurs, maar ook uit vele gesprekken met ouders van leerlingen.

De inspecteur in de inspectie *Leiden* spreekt uit zijn ervaring aldus:

„Mij is meer dan eens gebleken, dat de onderwijzer die niet zingen kan, geen zangles meent te kunnen geven, of een volkomen gemis aan belangstelling voor dit onderwijs heeft, zijn zanglessen bekort, wel eens overslaat, of *in het geheel niet geeft*.

Van het zangonderwijs — om van muziekonderwijs maar niet te spreken — komt in de gehele school weinig terecht, wanneer het schoolhoofd geen zanger is en er zich niet over bekommert, of de zanglessen in zijn school wel of niet worden gegeven.”

Wij wezen er reeds op, dat meer en meer de vakleraar voor muziek de school binnentreedt. Het hoofd der school kiest dan de weg van de allerminste weerstand. De bezwaren hiertegen zijn groter dan tegen het overnemen van de zanglessen door andere aan de school verbonden collega's.

Een musicus heeft in het algemeen niet die pedagogische scholing, die men van een onderwijzer mag verwachten. Hij mikt vaak te hoog, kent de leerlingen niet en kan ook de sfeer in een klas niet aanvoelen. Het contact is te gering. Het ideaal, waarnaar gestreefd moet worden, blijft om allerlei redenen: „Elke onderwijzer(es) geve het zangonderwijs in zijn (haar) klas zelf!” Zeker op de gewone lagere school.

Dat in de hogere uloklassen en op de v.g.l.o.-school de muzieklessen aan een vakleraar worden toevertrouwd, zou, al blijven de bovengenoemde bezwaren bestaan, nog te verdedigen zijn. Het arbeidsterrein van de vakleraren ligt in de kweekschool. Zij moeten de aanstaande onderwijzers(essen) bekwamen voor hun muzikale opvoedingstaak in de school, doch deze taak niet van hen overnemen. Liever dus de vakleraar niet in de lagere school. De fijne vakken, tekenen, gymnastiek en zang, mogen niet ontglippen aan de handen van de klasseonderwijzer.

Voor al op het platteland treden onderwijzers vaak op als directeuren van zang- en muziekverenigen. Hierdoor blijft dan een band tussen school en oud-leerlingen bestaan. In de grotere gemeenten is koorleiding en muzikdirectie bijna uitsluitend in handen van beroepsmusici.

Plaats van het zingen (de muziek) in het schoolleven

Bijna op alle scholen vervult de zang(muziek) een bepaalde functie in het schoolleven. Aan het begin en/of einde der schooltijden, van de schoolweek, op ouderavonden, schoolfeestjes, enz. wordt door de kinderen gezongen.

Het zingen bij het begin en aan het eind van de schooltijd vindt het meest plaats op protestants-christelijke scholen. Nog veel te weinig hoort men in de klas een liedje zingen bij het wisselen der vakken. Is dit voor de leerlingen een leuke ontspanning, voor vele onderwijzers (essen) kan dit een ordelijke overgang van de ene naar de andere les betekenen.

Het aantal klassen, dat onder leiding van hun onderwijzer zingt in kerkdiensten, op vergaderingen en voor de radio, is heel klein. Dat is jammer. De radioverenigingen zouden op dit gebied veel meer stimulerend werk kunnen verrichten. Dit soort audities wordt deze verenigingen ernstig aanbevolen. Het zou van grote betekenis voor de muzikale ontwikkeling van ons volk zijn.

Het regelmatig aanleren, volgens het leerplan, van geestelijke liederen, psalmen en gezangen is oorzaak dat de zang op de protestants-christelijke scholen in het algemeen een meer functionele rol speelt dan op de andere scholen. Dit betreft dan vooral het gemeenschappelijk beginnen van de schooltijden met een lied.

Het optreden van zingende schoolkinderen op ouderavonden en schoolfeestjes is voor de ouders vooral een gebeurtenis. Dat de leerlingen, na vele repetities, die, op zijn zachtst gezegd, niet altijd sfeervol verlopen, niet meer zo enthousiast zijn voor de geleerde teksten en melodieën, weten alle insiders.

Vaak treden schoolklassen naar buiten op, bij plaatselijke feesten, schoolzangdagen, voor de radio, enz. De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* zegt hierover:

„Dit optreden komt mijns inziens stellig ten goede aan de doelstelling: de leerlingen krijgen meer ambitie voor de zang; de belangstelling der ouders stijgt; de onderwijzers worden genoodzaakt meer aandacht dan voorheen aan dit „bijvak”(1) te besteden.”

In sommige gemeenten wordt ieder jaar een volkszangdag met de schoolkinderen gehouden. Stellig kan het optreden naar buiten van zingende schoolklassen grote betekenis hebben voor de muzikale vorming van het kind, mits het met verstand gebeurt en de leerlingen niet „dood” gerepeteerd worden.

Niet in wedstrijden en om prijzen, doch alleen om de „pret” van het zingen organiseren men op bepaalde dagen zangfeesten.

Jammer is het, dat er na het verlaten van de school weinig banden blijven bestaan in de vorm van muziekbeoefening. Uit sommige inspecties wordt wel gemeld, dat een koortje, een blokfluitclub of een band gevormd blijft, waarin oud-leerlingen meewerken. Doch dat is alleen op die scholen het geval waar een muzikale onderwijzer, met veel liefde voor dit werk en voor zijn leerlingen, dit doet in zijn vrije tijd.

„Na het verlaten van de school blijft de band niet bewaard met de school. In zeer enkele gevallen worden de kinderen opgevangen in een zangkoortje of muziekclubje, dat onder leiding staat van een onderwijzer(es)”, meldt de inspecteur in de inspectie *Dordrecht*.

„Met grote voorzichtigheid moet men de leerlingen trachten te leiden, als ze een „band” willen vormen. De resultaten zijn meestal niet van dien aard, dat van een goede, alzijdige muzikale vorming kan gesproken worden. De welluidendheid van de door deze jeugd voortgebrachte muziek is zeker niet recht evenredig met de geluidsterkte die ze produceert”, schrijft de inspecteur in de inspectie *Rotterdam*.

Leerplan, lesrooster, methode en didactiek

In verreweg de meeste scholen wordt geen stelselmatig zang(muziek)onderwijs gegeven. Men bepaalt zich tot het zingen van liederen. Alle inspecteurs antwoorden op de vraag: „Wordt er in de school stelselmatig zangonderwijs gegeven?” als regel ontkennend en onderstrepen in hun verslag hetgeen de inspecteur in de inspectie *Brielle* in de aanhef van dit verslag zegt.

„51 scholen geven op, dat zij zich bepalen tot het aanleren van liederen. Ik vermoed echter, dat dit beeld te geflatteerd is, en dat er heel wat méér scholen zijn, waarvoor hetzelfde geldt. Zelfs heb ik twee scholen (uloscholen) ontdekt, waar men zich bepaalde tot het vermelden van „zang” op de lesrooster en in het leerplan!

Oefeningen in stemvorming, gehoortraining, enz. vond ik slechts op een klein aantal scholen, naar schatting niet meer dan 25 % = 27 scholen.

Verplichte liederen volgens leerplan: komt slechts op 21 scholen voor.

De meeste scholen (70 van de 108) studeren de liederen alleen op het gehoor in, de overige maken gebruik van handzingen, cijfers of noten.

Slechts 31 scholen geven op een bepaalde methode te volgen. De andere geven op: „geen bepaalde methode”. Bij het schoolbezoek is dit maar al te gemakkelijk te constateren”,

aldus de inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn*.

De inspecteurs in de inspectie *'s-Gravenhage* geven uiting aan de verwarring, die er in de scholen bestaat ten opzichte van het vak zingen:

„Op 89 scholen wordt min of meer systematisch gedaan aan stemvorming, ritmische oefeningen e.d.; op 135 scholen worden de liederen, behalve op het gehoor, ook aangeleerd met behulp van notaties; 51 scholen onderwijzen balknotatie, 54 cijfernotatie, op 20 scholen leert men „handzingen”. Precies 50 % der scholen leert de liederen uitsluitend op het gehoor aan.

Op slechts 24 scholen is de methodiek voor het zangonderwijs in alle klassen dezelfde. Op de andere scholen wordt de wijze, waarop dit onderwijs zal worden gegeven, geheel aan de individuele inzichten van de klasleerkracht overgelaten. Ongeveer de helft der scholen (133) doet ook aan meerstemmige zang.”

Uit de gehouden enquête bleek, dat men vaak bij de vraag welke methode er voor zang aan de school werd gebruikt, het verschil niet wist tussen een *zangmethode* en een *zangbundel*.

Ook de inspecteur in de inspectie *Dordrecht* legt de vinger bij een foutieve opvatting inzake het volgen van een zangmethode:

„In 30 scholen wordt volgens een bepaalde methode muziekonderwijs gegeven. In verschillende van deze gevallen beperkt zich dat dan tot de hogere leerjaren.”

Veel minder dan vroeger wordt in de scholen de hand gehouden aan het leren van een serie verplichte liederen, in het leerplan aangegeven. Dit wijst op de grote meningsverschillen, die er onder de muziekpedagogen bestaan betreffende de liederkeuze.

Op de vraag of in elke klas volgens een bepaalde methode zang(muziek)onderwijs wordt gegeven, zegt de inspecteur in de inspectie *Hilversum*:

„Ofschoon hier en daar wel een methode in het leerplan is opgenomen, meen ik op deze vraag toch een ontkennend antwoord te moeten geven.”

De inspecteur in de inspectie *Middelburg* vat zijn bevindingen omtrent het stelselmatig zangonderwijs in de scholen aldus samen:

„Ten aanzien van de vragen omtrent stelselmatig muziekonderwijs of wel liederen en die omtrent het aanleren (gehoor of notatie) kunnen de scholen in drie categorieën worden verdeeld:

- a. In ongeveer een derde gedeelte van het totaal aantal scholen is er van stelselmatig muziekonderwijs of van een bepaalde notatie geen sprake. Daar ligt het terrein dus nog braak.
- b. In enige tientallen scholen is de situatie iets beter. Gezien de velerlei variatie is hiervoor geen exact getal te geven. De antwoorden luiden hier: weleens- soms- gebeurt wel — bij het hoofd — alleen in 3 en 4 enz. Ofschoon de conclusie t.o.v. deze categorie in geen enkel geval bevredigend zou luiden, zijn mij toch ook scholen bekend, waar in bepaalde klassen — ondanks het gemis aan lijn — goede resultaten worden behaald, ook al gaan deze later soms verloren.
- c. De scholen, waar het muziekonderwijs door de gehele school heen een vaste lijn vertoont. *Helaas* belooft dit aantal zeker nog geen dozijn.”

De meest gebruikte leergangen op de scholen, waar volgens een bepaalde methode gezongen wordt, zijn thans:

1. „Muziek in de School”, Dr. Justine Ward.
2. „Algemeen Vormend Muziekonderwijs”, Willem Gehrels.
3. „Singht met Aendacht”, Aug. Weiss.
4. „Richtlijnen”, uitgegeven door het Chr. ped. studiecentrum.
5. „Geniet van het Lied”, Fr. Realinus Donders.

De onder 4 en 5 genoemde werken zijn geen methoden voor de gehele school, doch geven resp. hoofdlijnen aan en een prachtige manier om balknotatie aan te leren.

Uit de tijd, besteed aan „zingen” en aan de plaats op de rooster, waar deze lessen door het hoofd der school zijn geplaatst, kan men vaak concluderen, welke waarde men op die school aan het vak *h* toekent.

Alle inspecteurs rapporteren, dat het aantal uren, voor zingen uitgetrokken, varieert van $\frac{3}{4}$ uur tot 2 uur per week per klas en dat de lessen meestal tegen het einde der middagschooltijden worden gegeven.

Het aantal motieven om een op de rooster aangegeven zangles te laten vervallen, is groot.

„Ik kan niet zingen”; „ik heb nooit goed les gehad, om deze lessen te kunnen geven”; „ik ben verkouden en hees”; „mijn collega hiernaast is bezig met hardop aardrijkskundige namen te laten leren”; „in klas 2, naast mij, worden tafels klassikaal opgezegd”; „de leerlingen waren vanmiddag veel te druk en daarom krijgen ze voor straf geen zingen. Ik heb ze aan het cijferen gezet”; „ik ben achter met taal en/of rekenen en meen dit halfuur beter te kunnen gebruiken”; enz.

Het zang(muziek)onderwijs op de uloscholen verkeert nog steeds in een „assepoesterpositie”. Van de komst van de „prins” is nog niets te bespeuren.

„De uloscholen beperken dit onderwijs tot $\frac{1}{2}$ uur voor klas 1, soms zelfs tot een $\frac{1}{4}$ uur per week uitsluitend voor deze klas.

Veilig kan worden aangenomen, dat het zingen op verschillende van deze scholen geheel zou zijn verdwenen, wanneer artikel 3, lid 4, der Lager-onderwijswet 1920 dit onderwijs niet als verplicht vak had opgenomen. *Gevaardeerd wordt het hier nog meestal, omdat er liederen in de moderne talen kunnen worden gezongen, waarbij de oefening in de uitspraak nog eens extra kan worden verzorgd.*”

zo schrijft de inspecteur in de inspectie Breukelen en hij slaat de spijker, vooral in de laatste alinea, precies op de kop.

Uit de rapporten der inspecteurs volgen hier nog enige uitspraken betreffende het zang-onderwijs op de uloscholen.

„Wat de uloscholen aangaat: vier openbare, twee protestants-christelijke en één rooms-katholieke school beperken het zangonderwijs alleen tot het eerste leerjaar; één openbare school geeft zowel in het eerste als in het vierde leerjaar dit onderwijs, terwijl één rooms-katholieke school in alle leerjaren zangonderwijs geeft en één protestants-christelijke school in geen enkel leerjaar tijd voor zangonderwijs uittrekt.”

(Inspectie Zaandam)

„Op de uloscholen wordt het muziekonderwijs stiefmoederlijk behandeld.

Van de 17 uloscholen zijn er ongeveer 7, waar behoorlijk zangonderwijs wordt gegeven en dan nog slechts in de eerste klas.”

(Inspectie Brielle)

„Op de scholen voor ulo erkent men in het algemeen wel de grote waarde van muziek(zang)onderwijs, maar vooral op de 3-jarige ulo's — en die zijn er helaas nog — meent men elke minuut te moeten gebruiken voor de voorbereiding tot het mulo-examen. Slechts op een enkele uloschool zingt men in alle klassen. Meestal bepaalt men zich tot het eerste leerjaar, maar wanneer de school niet beschikt over een leerkracht met enige kennis van muziek en bekwaamheid in het geven van muziek(zang)onderwijs, komt van die ene zangles per week niets terecht. Gelukkig de uloschool, waar men wel de beschikking heeft over een onderwijzer die de kunst verstaat, de zangles tot een muzikaal genot te maken. Op vier uloscholen bestaat een schoolkoor. Het repeteert in de regel na schooltijd en de deelneming eraan is vrij. Dergelijke koren moesten op de uloscholen regel en geen uitzondering zijn. Zij zijn een bron van genietingen voor de leerlingen, vooral ook als zij zich op hoogtijdagen eens aan hun medeleerlingen en hun ouders mogen laten horen.”

(Inspectie Leiden)

Op tal van uloscholen, waar men toch aan muziekonderwijs doet, beperkt men dit vaak tot het zingen met de meisjesleerlingen. Als excuus geldt dan dat de jongens „de baard” in de keel hebben. Gelukkig ontmoet men ook wel eens een ulo-onderwijzer, die de jongens voor het blokfluitspel weet te animeren en ze op deze wijze bij de zanglessen weet te betrekken. Instrumenten worden soms mee naar school genomen. Hoe belangrijk voor de sfeer in die klassen!

Men dient bij het beoordelen van het zang(muziek)onderwijs op de scholen onderscheid te zien tussen de actieve en de passieve muziekbeoefening. Dat toont het opgewekte verslag over het muziekonderwijs op enige uloscholen van de inspecteur in de inspectie Amstelveen:

„Het meest populair, in de goede zin, zijn zang en muziek. Negen van de dertien scholen beoefenen deze kunsten in enigerlei vorm, veelal actief, veelal passief.

Op drie scholen zijn misjeskoren van vrij grote omvang. Het aantal deelnemers ligt tussen 40 en 70. Deze koren treden op op ouderavonden, bij schoolfeestviteiten en jubilea, bij kerstwijding enz. Zij zingen meest 1 à 2 uur buiten schooltijd, soms onder leiding van een personeelslid, soms onder leiding van zang- of muzikleraren.

De meisjes oefenen met veel enthousiasme. Enkele scholen zijn in het bezit van een goede piano, die voor een verantwoorde beoefening van schoolzang en schoolmuziek welhaast onontbeerlijk is.

Een school bezit een eigen band onder leiding weer van een der docenten. Zij treedt met veel succes op, op ouderavonden en feestjes. Op een der scholen wordt aan zang en muziek welcens een zeer grote plaats ingeruimd, met zozeer wat het aantal uren betreft (dit beperkt zich tot 1 lesuur per week voor alle klassen) als wel wat het programma aangaat. Men streeft welbewust naar muzikale vorming. In de eerste plaats wordt het wekelijks lesuur gebruikt voor het zingen van bekende Nederlandse en eenvoudige Duitse, Franse en Engelse liederen; ook z.g. kamp- en trekkersliedjes, met begeleiding van piano of andere instrumenten, zo mogelijk door de leerlingen.

Een gedeelte van de les, en om de 3 à 4 weken de gehele les, wordt gebruikt voor de algemene muzikale vorming (ook de jongens doen daaraan voor het grootste deel mee) en wel in het bijzonder voor: — het bijbrengen van kennis over leven en werken van grote componisten, zoveel mogelijk in verband met de behandeling der voornaamste cultuurperiodes, welke bij het geschiedenis- en literatuuronderwijs aan de orde komen;

— het gezamenlijk beluisteren van solistische en orkestrale muziek in aansluiting op de besproken componisten. Hierbij wordt een ruim gebruik gemaakt van een eigen, welvoorzien discotheek en een radio-grammofooninstallatie. Op deze wijze worden ook de door het interscholair comité gegeven jeugdcconcerten op school reeds voorbereid, terwijl ook de eigen leerlingen af en toe gelegenheid krijgen, hun vorderingen op enig instrument (vooral piano of solozang), te laten horen indien de muziek van de besproken componist of cultuurperiode zich daartoe leent.

— Onmiddellijk bij het voorgaande sluit aan een min of meer systematische ontwikkeling van de kennis van muziekinstrumenten, het bijbrengen van enige theoretische muziekennis, welke nodig is voor het goed volgen van de muzieklessen enz. (muziekschrift, muziek-terminologie, enz.),

— Er zijn 2 docenten aan de school, die speciale liefhebberij voor dit vak hebben, waarvan de ene een voortreffelijk zanger en pianist is, de ander instrumentalist en goed verteller en pedagoog. Ondanks de op zichzelf eenvoudige opzet en de weinige pretenties die men met dit vak wil hebben, zijn de resultaten toch bijzonder prettig, bijv. wat betreft de sfeer op school van: „samen iets doen“, het muzikaal plezier op schoolavonden en in schoolkampen, het meedoen jaarlijks op het interscholair jeugdtournooi te Haarlem en het optreden af en toe van het (eenvoudige) schoolkoor voor de radio (tot nu toe 4 maal).

Ook elders wordt muziekonderwijs gegeven met behulp van grammofoonplaten. Onder de passieve muziekbeoefening valt ook: bezoek aan jeugdcconcerten te Amsterdam (een gang naar het Concertgebouw is een evenement). Een school woonde een uitvoering bij van Verdi's Requiem. Het zijn de leerlingen der hoogste of beide hoogste klassen, die, meest na voorbereiding op school, deze tochten maken.

Soms ook worden in de hoogste klassen casuerieën gehouden over onderwerpen die op de muziek betrekking hebben. Zo hoorde ik een aardige lezing over „Het Nederlandse Kerstlied“, geïllustreerd met grammofoonplaten en zang. Deze kunstbeoefening wordt door de leerlingen zeer gewaardeerd: „veel animo“; „zeer enthousiast“; „een succes“.

„Op de meeste uloscholen wordt alleen in de eerste klas muziekonderwijs gegeven“,

zo moet de inspecteur in de inspectie Den Helder rapporteren. Doch hij vervolgt:

„Twee uloscholen behoren tot de uitzonderingen, aangezien er daar in alle vier leerjaren muziekonderwijs wordt gegeven, hetgeen de leerlingen zeer ten goede komt. Er wordt in de hogere leerjaren

naar klassieke en moderne muziek geluisterd, ook de verschilpunten aangegeven, zodat de leerlingen, die schoolconcerten bezoeken, inderdaad iets gaan begrijpen van de hun geboden concerten."

Niemand zal het nut van schooljeugdconcerten kunnen bagatelliseren. Doch ieder zal moeten toegeven, dat de actieve muziekbeoefening door de leerlingen voorop dient te staan. De passieve muziekbeoefening zij aanvulling, geen hoofdzaak.

Nog te weinig heeft men in de school oog voor het verband tussen het muziekonderwijs en andere vakken, zoals: lezen, Nederlandse taal, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurkunde, gymnastiek, vreemde talen.

Beluisteren van muziek

Aan het beluisteren van muziek wordt in toenemende mate, vooral in ulo- en v.g.l.o.-scholen, gedaan. Omdat wij in een tijd van hoogconjunctuur leven, treft men bijv. in de inspectie Rotterdam op 92 scholen een radiotoestel aan, vaak met een pick-up en een discotheek. Ook de bandrecorder is reeds op enige scholen ingevoerd. Aan deze instrumenten worden grote bedragen besteed en men krijgt vaak de indruk dat zij, die gevoelen toch iets aan de muzikale vorming hunner leerlingen te moeten doen, deze weg van de minste weerstand dan maar kiezen.

Het waarachtige nut is niet evenredig aan de grote kosten. Men kan met al dit geld toch niet de liefde tot muziek en zang kopen. En de onderwijzer staat er bijna altijd naast.

Hij, die met blijdschap en overgave zijn zanglessen geeft en de leerlingen op kinderlijke wijze inspireert, stimuleert en suggereert tot activiteit op dit gebied, behoeft deze grote bedragen niet uit te geven om de esthetische vorming van zijn pupillen te bevorderen.

Dit neemt niet weg, dat naast de actieve muziekbeoefening, naast het zelf-musiceren der leerlingen, zo mogelijk iets aan passieve muziekbeoefening, het luisteren naar goede muziek, het kennismaken met de levensgeschiedenis van grote componisten, het leren onderscheiden van muzikale stijlen en perioden, enz. kan worden gedaan. Doch dan met grote voorzichtigheid, deskundig geleid, aangepast aan de vermogens der leerlingen, niet doctrinair, doch naar aanleiding van de zelfgespeelde of beluisterde muziek. Meestal grijpt men te hoog.

Het bezoeken van jeugdconcerten door leerlingen van v.g.l.o.- en uloscholen beperkt zich tot de grotere gemeenten in ons land. Om allerlei redenen is slechts daar gelegenheid, dergelijke concerten te organiseren.

In de Koninginnekerk te Rotterdam geeft het Rotterdams Philharmonisch Orkest onder leiding van Eduard Flipse telkens 2 concerten op een middag. Tweemaal is op zo'n middag de kerk bezet met $\pm$ 1500 jonge mensen, die stil en vol belangstelling luisteren naar de eenvoudige toelichtingen van de dirigent en daarna naar het sublieme spelen van het orkest. „Gespeeld wordt dan het slot der Baron Hop-suite van Alexander Voormolen, waarin het bekende Wilhelmus-motief voorkomt. Na de eclatante uitvoering van dit werk staan alle jonge mensen spontaan op en danken met een ferm applaus. Directeur Flipse bedankt buigend, zijn musici in dit eerbetoon betreffend en terwijl het applaus meer toe- dan afneemt, buigt hij zich naar de violisten Een paar tikjes op de lessenaar, een krachtige inzet en de musici herhalen het enthousiaste werk van Voormolen. De dirigent slaat

een aantal maten, legt de dirigeerstok neer en gaat rustig naast de jongelui zitten. Het orkest speelt enthousiast door".

„Wie meent, dat onze jonge mensen alleen voor jazz en moderne muziek voelen en van klassieke muziek niet kunnen genieten, zou concerten als bovengenoemd eens meer moeten bijwonen." (Inspectie *Rotterdam*)

De manier, waarop men de jongelui op jeugdconcerten de muziek aanbiedt en de sfeer, die een dirigent in zulk een muziekuurtje weet te scheppen, zijn van het hoogste belang voor het slagen van dit experiment. De inspecteur in de inspectie *Amersfoort* schrijft hierover:

„De leerlingen van de scholen voor v.g.l.o. en ulo bezoeken geregeld jeugdconcerten. Meestal gaan deze uit van de stichting „Een uur muziek". Voor bepaalde groepen is een zeer krachtige ordehandhaving tijdens dit uur zeer noodzakelijk."

De inspecteurs in de inspectie *'s-Gravenhage* rapporteren:

„Geen enkele school voor v.g.l.o. gaat naar de jeugdconcerten, ofschoon sommige gaarne zouden willen, dat ze hiertoe in de gelegenheid werden gesteld."

Naast en in plaats van het bezoeken van jeugdconcerten worden in toenemende mate muziekuitvoeringen op de scholen gegeven door erkende musici. Ook via de schoolradio en door middel van eigen grammofoon, piano en taperecorder beluisteren de leerlingen goede muziek.

Vele schoolklassen volgen de uitzendingen van de schoolradio. De meningen over de muziekuitzendingen van de schoolradio zijn nog niet onverdeeld gunstig. Het instituut schoolradio staat, wat de muziekuitzendingen betreft, nog in de kinderschoenen. Ze vormen nog een surrogaat in vergelijking met de jeugdconcerten. Op de laatste wordt behalve het oor ook het oog ingeschakeld.

De inspecteurs hebben zich over de muziekuitzendingen van de schoolradio thans wel een oordeel gevormd.

De inspecteur in de inspectie *Delft* zegt:

„De meningen der onderwijzers zijn hieromtrent zeer verdeeld. Er zijn klachten.

Velen vinden de uitzendingen lang niet altijd geslaagd. Te moeilijk voor de lagere school. Te weinig contact met de klas. Het spreekt de kinderen niet aan. De KRO-uitzendingen hebben in het algemeen een betere pers.

Tenslotte is er een grote groep, die geen oordeel hierover kon vormen, omdat ze er nooit naar luisteren."

Wanneer de onderwijzer tijdens zo'n uitzending de orde in zijn klas moet handhaven, heeft de uitzending de leerlingen niet kunnen pakken. Maar men zoekt steeds naar verbeteringen.

De inspecteur in de inspectie *Hoorn* geeft als uitslag van een door hem ingestelde enquête de volgende opgave door:

„37 scholen denken gunstig over de uitzendingen, 30 scholen vinden het twijfelachtig en 8 scholen denken ongunstig over de schooluitzendingen."

De inspecteur in de inspectie *Gorinchem* geeft verschillende goede wenken, als hij het over de muziekuitzendingen van de schoolradio heeft:

„Naar het oordeel van de meeste schoolhoofden zijn de muzikale uitzendingen van de schoolradio te lang. Vele kinderen zijn door de radio gewend aan goedkope vermaaksmuziek. Andere muziek vinden zij „vreemd“. En het beluisteren daarvan kost inspanning, zodat de kinderen snel vermoeid raken. Naar de omlijsting — aldus is het oordeel — zal zeker niet met animo geluisterd worden. Daarom is er de vraag naar kortere programma's, wil men eventueel tot luisteren animeren. Dan: de schoolradio diene zich niet te richten tot het in een muzikaal milieu opgevoede kind. Daarom worden gevraagd: eenvoudige liederen, kerkliederen en instrumentale muziek, die hieraan verwant is. Juist het beluisteren van bekende liederen animeert en de onderwijzer heeft dan een middel om de kinderen scherp te leren luisteren. Hij kan ze leren vergelijken tussen het door de radio en het door hen zelf gezongen lied. En dan is er de kans om te wijzen op: uitspraak, tempo, voordracht enz., waardoor de eigen zang kan worden verbeterd.”

„Persoonlijk ben ik van mening, dat de muziekuitzendingen doorgaans te moeilijk zijn voor leerlingen van het zesde leerjaar.”

zo zegt de inspecteur in de inspectie *Gouda*. En hij vervolgt:

„Van de 30 hoofden van scholen, die zich uitspraken over de muziekuitzendingen van de schoolradio, waren de meningen zeer verschillend;

4 niet gunstig;

5 bevredigend;

11 vonden de stof vaak te moeilijk, maar wilden de uitzending niet missen;
10 goed.

Hij wijst er tenslotte op, dat de onderwijzers bij de muziekuitzendingen van de schoolradio ook een taak hebben:

„Bij goede voorbereiding door de onderwijzer (waar nog weleens iets aan ontbreekt) heeft zo'n uitzending zeker vormende waarde.

Voor uloscholen, mits men de belangstelling der leerlingen weet te wekken, zijn ze zeker van belang.”

Naast muzikale problemen komen bij de muziekuitzendingen voor leerlingen ook moeilijkheden van psychologische en didactische aard aan de orde.

De inspecteurs in de inspectie *Rotterdam* merken op:

„Wat de radio-uitzendingen op muziekgebied betreft, kunnen wij niet enthousiast zijn. De visuele prikkels ontbreken en andere dingen worden door de kinderen gevolgd. De radiospreker, die bij deze uitzendingen de verklarende tekst uitspreekt, kan de onderwijzer nooit vervangen, terwijl de muziek vaak te moeilijk is.”

De onderwijzer kan bij de muziekuitzendingen van de schoolradio door zijn toegewijde luisterhouding een stimulerende invloed op zijn leerlingen uitoefenen. De inspecteur in de inspectie *Alkmaar* vestigt hier de aandacht even heel scherp op:

„In 36 gevallen worden de muziekuitvoeringen van de schoolradio uitstekend of minstens goed geacht. In 32 gevallen worden deze moeilijk of te moeilijk gevonden, 9 schoolhoofden konden bij hun leerlingen geen interesse constateren en waren blijkbaar ook niet bij machte die aan te kweken. (Dat gaat ook moeilijk, als men tijdens de uitvoering zelf schriften gaat zitten corrigeren).”

De inspecteur in de inspectie *Haarlem* geeft enige uitspraken van schoolhoofden betreffende de radio-muziekuitzendingen door:

„Over waarde en nut van schoolradiomuzieklessen spraken 55 scholen een oordeel uit.

Het gunstig of ongunstig oordeel slaat soms op deze radiolessen in het algemeen, soms op bepaalde uitzendingen.

Voorzover deze uitspraken te rubriceren zijn, zeggen

16 scholen: positief goed of zeer goed;

16 scholen: beslist te moeilijk;

4 scholen: niet onverdeeld gunstig;

1 vormist: waardeloos;

1 zegt: te storend;

1 zegt: voor onze school overbodig.

Enkele nader omschreven uitspraken:

De leerlingen kunnen zich onvoldoende op het gebodene concentreren bij gemis aan zichtbaar contact met spreker, executant, instrument. De interesse verdwijnt daardoor spoedig. De kinderen zijn te passief.

De radiomuzieklessen moeten kort van duur zijn en vooral zachte muziek geven.

De lessen zijn te kort van duur, te vaag, te fragmentarisch.

Onze verstandelijk minder begaafde leerlingen zingen liever zelf dan dat ze moeten luisteren.

Geen uiteenzettingen, alleen muziek laten horen."

Repertoire

Vroeger werd in bijna alle scholen een serie verplichte liederen ingestudeerd, in elke klas een aantal dat steeds gerepeteerd moest worden. Men is daarvan teruggekomen, mede doordat de zangpedagogen het over een geschikt repertoire niet eens kunnen worden. Pogingen op hoog niveau om tot een algemeen repertoire voor de school te komen, zijn mislukt. Dit is wellicht één van de redenen, waarom de meeste scholen de liederkeuze aan de klasseleider(ster) overlaten, een vrijheid, die deze, wegens gemis aan de nodige kennis des onderscheids, niet kan dragen en die soms tot losbandigheid leidt.

Door de verdienstelijke arbeid van bekende musici en muziekpedagogen werden in de laatste decennia vele mooie, oude Hollandse liederen weer onder de aandacht van ons volk gebracht. Zijn die echter alle geschikt voor de schooljeugd? Jammer is ook, dat men in het enthousiaste aanbevelen van deze mooie liederen vaak even heftig vele reeds bekende liederen om hals meende te moeten brengen. Waarom niet „de naald in het huisje" gelaten? In de praktijk blijkt, dat vele dames en heren in het onderwijzerscorps hun liederen niet weten te kiezen, en daardoor zelfs weleens last krijgen met de ouders hunner leerlingen over de aangeleerde teksten, waarmee ze op zangcursussen kennismaakten, doch die meer voor de cursusbezoekers(sters) dan voor hun leerlingen geschikt bleken.

Over de liederen die in de scholen gezongen worden, zegt de inspecteur in de inspectie Gorinchem:

„Over het algemeen moeten tekst en melodie van de gekozen liederen, hoezeer men eraan gewend is geraakt, toch te moeilijk worden geacht. Men zingt zonder de tekst te begrijpen en de melodie is op de volwassen mens „afgestemd". Ook werd de opmerking vernomen dat de terugkeer naar het „volkslied met zijn oorspronkelijke naieve volkstaal" een terugzetten van de klok betekent en een verarming moet zijn voor ons zangonderwijs.

Deze opmerkingen houden ten nauwste verband met de klacht dat de liederen niet voldoende aangepast zijn aan de leeftijd der leerlingen. Met enkele nieuwere bundels is dit wel het geval."

De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* merkt over deze netelige kwestie op:

„Er worden nog veel liederen gezongen die qua tekst of melodie minder geschikt zijn, nl.:

1. liederen met een retorische, onkinderlijke inhoud:

b.v. „ziet in blinde razernij-tuimelende vloed";

2. liedjes met zinloze inhoud, die een aardige melodie hebben, maar die niet het enige repertoire moeten vormen, zoals soms voorkomt;
b.v. „Ik ben geboren in het Friese land”.

3. liederen met te grote intervallen voor de kinderstem, of die een te grote stemomvang vereisen.
b.v. „Hollands vlag”

De liederen zijn niet altijd voldoende aangepast aan de leeftijd der leerlingen. Dit is wel noodzakelijk, al zou ik een uitzondering willen maken voor kerkliederen, waarvan de betekenis eerst later kan worden verstaan, doch die in de jeugd geleerd moeten worden.”

Ook de inspecteur in de inspectie *Brille* constateert verwarring in de scholen, als hij naar de liederen luistert die men de leerlingen laat zingen.

Bij nationale feestdagen komt men vaak tot de ontdekking, dat het volk ons prachtige volkslied niet goed kent. Hier ligt een ernstige opdracht voor alle onderwijzers(essen). Zij dienen te zorgen, dat onze jeugd niet 1 of 2, doch minstens 5 coupletten van ons „Wilhelmus” uit het hoofd kan zingen.

De inspecteur in de inspectie *Gouda* zegt over het schoolliederen-repertoire:

„In het algemeen wordt op de scholen niet enkel uit eenzijdig georiënteerde bundels gezongen, maar treft men naast „Kun je nog zingen, zing dan mee”, „Liederkeur”, „Ons Liedboek”, „Zangzaad”, ook bundels aan als „Jan Pierewiet”, „Kinderzang en Kinderspel”, „Canons van Gehrels”, „Iedereen op zijne wijs”.

Uit mijn overzicht blijkt, dat er nog wel een sterke hang is naar de oude beproefde bundels.

Op de ouderavonden vallen naast de speelliedjes de liederen uit „Kun je nog zingen, zing dan mee”, „Liederkeur”, „Lentezangen” toch nog het meest in de smaak.

Dit is natuurlijk te verklaren, omdat deze liedjes de ouders als oude bekenden in de oren klinken. Maar toch valt het mij op, dat de kinderen in het algemeen deze liederen liever zingen dan de vele inhoudloze rijmelarijen uit de moderne bundels, b.v. „Daar was een wuf die spon” of „Ine mine mutte”, enz.

Wanneer men de kinderen beluistert in hun spel „schoolje spelen”, hoort men zelden de liedjes van Tiggers, Kes, e.a., terwijl canons praktisch nooit uit eigener beweging gezongen worden.

Op de prot.-chr. scholen wordt zeer veel gebruik gemaakt van „Ons Liedboek” en van „Kun je nog zingen, zing dan mee” en „Een alleen”.

De inspecteur in de inspectie *Alkmaar* is ten opzichte van de liederkeuze in de school wat optimistischer gestemd:

„In het algemeen lijkt mij de keuze van lied en melodie goed getroffen. Vooral in de lagere leerjaren beschikt men over een uitgebreid repertoire eenvoudige en toch melodieuze liedjes, die kostelijk en levendig gedramatiseerd kunnen worden”.

Dr. I. van der Velde, inspecteur in de inspectie *Amstelveen*, merkt in zijn verslag over het liederrepertoire op de openbare scholen op:

„Er is een zeker vrij algemeen verzet tegen de inhoudloze en zinloze „moderne” zang: het verveelt op de duur. De melodie wordt over het algemeen gewaardeerd.”

Waardevol zijn de gedachten, die de inspecteur in de inspectie *Hilversum* over de kinderzang in zijn verslag uitte:

„Een heel groot aantal liederen is alleen hierom al niet geschikt, doordat men met de omvang van de kinderstem niet voldoende of helemaal geen rekening heeft gehouden. Bovendien moet omtrent de teksten worden opgemerkt, dat deze, en dan doel ik op de „ouderwetse” zangbundels, te onkinderlijk en vaak te sentimenteel zijn, omtrent de later in gebruik genomen bundels, dat deze liederen te veel onzinteksten bevatten, soms ook te anachronistisch-folkloristisch zijn of liefdethema's bezingen, die voor deze leeftijd stellig beter zouden kunnen worden weggelaten.

Het ontbreekt in ons land en dus in onze scholen aan prettige liederen, die graag worden gezongen en kunnen worden gezongen als men in gezelschap bijeen is en lust tot zingen heeft, hetzij op feestelijke bijeenkomsten, hetzij op schoolreises, uitstapjes, enz.

Wat dit doel betreft, en dat lijkt mij een zeer belangrijk doel, daarvoor lenen zich de ouderwetse Lentezangenliedjes nog meer dan de vaak heel korte Pollmann- en Tiggersliedjes met hun onbegrijpelijke of amoureuze teksten.

Zijn er in Nederland geen dichters te vinden, die aardige, passende teksten kunnen maken, en zijn er geen musici voorhanden, die deze teksten op goede muziek kunnen zetten?

Wanneer men de omgekeerde weg zou moeten volgen, is het mij ook goed, als maar de leemte aan goede liedjes, die men graag zingt en die prettig zijn te verstaan, die dus uitnemend te gebruiken zijn als men zijn blijde gemoedsstemming in samenhang wil uiten, wordt weggenomen."

De inspecteur in de inspectie *Middelburg*, die zich intens heeft beziggehouden met de moderne muziekpedagogiek, zegt, als hij het over melodieën en teksten van schoolliedjes heeft:

„Hoe moeilijker de melodie en de tekst, hoe meer toegewijde zorg er nodig is om behoorlijke resultaten te bereiken. In dit geval — waarbij o.m. te denken valt aan de gewijde zang — dienen beide aspecten van het lied zorgvuldig ingestudeerd te worden. Gehoord de resultaten kan ik mij niet aan de indruk onttrekken, dat dit niet altijd geschiedt.

T.a.v. het wereldlijke lied, meer in het bijzonder van het in allerlei bundels gepropageerde volkslied, valt op te merken, dat de teksten soms heel wat minder geschikt zijn dan de bijbehorende melodieën. Hoezeer het gewenst is uit te komen boven bepaalde 19e-eeuwse schoolliederen, lijkt het mij toch nodig, dat men de bedoelde liederen voor zijn school niet enkel accepteert, omdat zij in een bepaalde bundel voorkomen."

De aanpassing van tekst en melodie bij de leeftijd der leerlingen is moeilijk.

„Zelden is het repertoire aangepast aan de leeftijd der leerlingen. Wel wordt een aanpassing geconstateerd bij de godsdienstige overtuiging en de levensbeschouwing."

zegt de inspecteur in de inspectie *Amersfoort*.

„Aanpassing aan de leeftijd der kinderen? Dat laat nog wel eens veel te wensen over."

(Inspectie *Delft*)

„Vele melodieën stellen te hoge eisen aan de stemomvang bij kinderen. De tekst is vooral bij liederen uit oudere bundels te weinig kinderlijk, dikwijls bombastisch en soms chauvinistisch."

zegt de inspecteur in de inspectie *Dordrecht*.

„De melodie is meestal wel aangepast aan de omvang van de kinderstem; de woorden maken het wel eens moeilijk een geschikte keus te doen."

(Inspectie *Den Helder*)

Op de vraag: „Welke liederbundels worden er op de scholen gebruikt?" kwam een bonte rij van titels als antwoord binnen. Gerubriceerd geven deze titels voor insiders op zichzelf reeds een beeld van de vorderingen, welke de nieuwere ideeën ten opzichte van de liederkeuze op de scholen hebben gemaakt.

In de uit de inspecties ontvangen staatjes staan „Kun je nog zingen?", „Een alleen", „Liederkeur", „Lentezangen", „Ons Liedboek" bovenaan.

„Het nieuwe lied heeft bij de meeste onderwijzers nog geen weerklank gevonden",

zegt de inspecteur in de inspectie *Leiden*.

Dat blijkt uit deze statistiek, want dan volgen de bundels: „Nederlands Volkslied", „Kinderzang en kinderspel", „50 liederen van Willem Gehrels", „Jan Pierewiet", enz.

Hierbij zij nog even verwezen naar hetgeen de inspecteur in de inspectie *Altena* opmerkte: „Vooral in de lagere leerjaren beschikt men over een uitgebreid repertoire eenvoudige en toch melodieuze liedjes, die kostelijk en levendig gedramatiseerd kunnen worden”. (Bundels: „Kinderzang en Kinderspel”, „Wij zijn rijk”, „50 liedjes van Annie Langelaar”).

Meerstemmigheid

Werd er vroeger veel tijd en moeite besteed aan de studie van meerstemmige liederen, sinds 1928 dringen de muziekpedagogen aan op het mooi, beschaafd zingen van éénstemmige liederen. Dit doet men in hoofdzaak, omdat tweede en derde stemmen bij een melodie als regel niet muzikaal verantwoord zijn. Maar men vervalt ook hier gemakkelijk in het andere uiterste: geen meerstemmigheid in de school. Ook dit is niet goed. Voor de ontwikkeling van het harmonisch gevoel is in eerste instantie het zingen van canons zeer waardevol. Doch zelden hoort men dit in de school goed uitvoeren. De onderwijzer kent vaak de didactische moeilijkheden niet en meent, dat het canonzingen in de klas even vlug kan gaan als op de kweekschool of op de cursussen. Men pleegt te spoedig over te gaan tot canonisch zingen. Daardoor „mislukken” vele canons in de school, hetgeen ontmoedigend werkt en de ambitie voor het zingen niet verhoogt.

De resultaten met het meerstemmig gezang zijn lager naarmate men hoger grijpt. Een kind wordt weleens beschouwd als een volwassen zanger in zakformaat.

Insiders weten, dat soms de klas gedrild wordt, dat de leerlingen vóór en na schooltijd moeten repeteren, dat er veel gemopperd wordt, alleen maar, om op een ouderavond b.v. met de klas een goed figuur te slaan met het zingen van moeilijke meerstemmige liederen. De waarachtige muzikale opvoeding heeft dan het veld moeten ruimen voor het zoeken naar eigen eer en glorie.

Leermiddelen

Er zijn nog honderden onderwijzers(essen), die bij het zangonderwijs geen enkel leermiddel gebruiken. Telkens komt men in klassen, waar een onderwijzer de begintoon van een lied aangeeft zonder gebruik te maken van een stemvork, een stemfluitje of een ander hulpmiddel. Vele malen mislukt daardoor het gezang. Op christelijke scholen moet de onderwijzer dan in het midden van een koraal ophouden, omdat de leerlingen te hoog of te laag zingen. Dat daardoor de muzikale vorming schade lijdt, ligt voor de hand.

„Men zou verwachten, dat een stemvork of stemfluit op alle scholen aanwezig was. Dat dit op slechts 30 % van de scholen het geval is, wijst er mijns inziens op, dat er weinig methodisch gezongen wordt”.

zegt de inspecteur in de inspectie *Gouda*.

Pessimistisch is ook het geluid van de inspecteur in de inspectie *Utrecht*:

„Het gebruik van klassikale leermiddelen is een vrij grote uitzondering: zelfs de stemvork ontbreekt nog maar al te vaak.”

Toch begint er langzamerhand enige verbetering te komen en hoort men zo nu en dan piano's, harmoniums, violen, blokfluiten, stemvorken, stemfluitjes, triangels, tamboerijnen,

bellen, schudkokkers, enz. gebruiken als klassikale leermiddelen bij de melodische en ritmische vorming der schooljeugd.

De onderwijzer, die altijd meespeelt (meezingt), voedt zijn leerlingen niet op tot zelfstandigheid.

De inspecteur in de inspectie *Leiden* zegt over het gebruik van leermiddelen bij het zangonderwijs in de scholen:

„Een onderwijzer met een zuiver gehoor en een goede stem heeft bij de zangles slechts een stemfluitje of stemvork nodig. Piano, harmonium, viool, blokfluit en gitaar worden op vele scholen uitsluitend gebruikt om de toon aan te geven, hetgeen de betekenis van het instrument in de school tekort doet. De onderwijzer, die een instrument kan bespelen, kan aan zijn zangles een bijzonder cachet geven, maar hij gebruike het niet bij elke les en zeker niet uitsluitend om zijn leerlingen een nieuwe melodie te leren.

Voor al de blokfluit heeft als toonaangevend of begeleidend instrument in vele klassen zijn entree gemaakt. Dat er kinderen zijn, die, door het voorbeeld van hun onderwijzer geïnspireerd, op de blokfluit leren spelen en wel eens clubjes vormen, acht ik een winstpunt.

Op vele scholen hanteert men wel eens de triangel of tamboerijn, instrumenten die van waarde zijn bij oefeningen in de ritmiek.”

In 43 van de 342 scholen in de inspectie *Rotterdam* van welke de enquêteformulieren werden verwerkt, wordt een piano gebruikt; in 116 scholen „staat” een harmonium; in 31 scholen bespeelt een onderwijzer(es) de viool; 80 leerkrachten gebruiken de blokfluit, terwijl ook de triangels, tamboerijnen, bellen, bamboestokken, enz als klassikaal en hoofdelijk leermiddel worden aangewend.

Verschillende dames en heren, die liefde voor dit vak in de school gevoelen, maakten klassikale en hoofdelijke leermiddelen. Hier mag genoemd worden de methode van mej. G. Jansen en die van „Noot en melodie”. Zeer verblijdend is de voortdurende vooruitgang van het gebruik van de blokfluit in de school. Dit eenvoudige, mooie instrument wordt niet alleen door een groeiend aantal onderwijzers(essen) gebruikt, maar ook het aantal leerlingen, dat in clubverband dit instrument leert bespelen, wordt steeds groter. Het werk van de pionier G. Vellekoop (Ver. voor huismuziek) en van de heren W. Mennes en G. van Hulst (Commissie tot verbetering van het zangonderwijs op de chr. school, C.V.Z.) breidt zich steeds uit. Tal van onderwijzers(essen) behaalden reeds een getuigenschrift blokfluitspel. De beide bovengenoemde instellingen werken thans niet meer naast elkaar, doch bestrijken samen de studie van het blokfluitspel vanaf de leerling tot de uitvoerende kunstenaar. Zo komt het, dat in sommige klassen thans de begintoon van een te zingen liedje wordt aangegeven op de blokfluit en dat de onderwijzer(es) aan het eind ook even op zuiverheid controleert. Dit ontwikkelt uitermate het muzikaal gehoor.

Op verschillende kweekscholen wordt eveneens het blokfluitspel beoefend.

„De blokfluit wint veld. Een verheugend verschijnsel!” zegt de inspecteur in de inspectie *Amsterdam*.

Dat dit van verstrekkende betekenis kan zijn in het leven der jonge fluitisten, hebben we in onze eigen loopbaan ervaren. Hier volgt het verslag van een Rotterdamse onderwijzeres:

„Wat is er heerlijker, zowel voor de volwassene als voor het kind, dan zijn eigen muziekinstrument te maken, en daarop allerlei wijsjes en melodietjes te kunnen spelen? Van een eenvoudige, dood stuk bamboe kan een levend instrument gemaakt worden. Handvaardigheid en oefening van het gehoor gaan hier samen. Van een stukje bamboe van ± 27 cm lengte en een doorsnee van ± 2 cm wordt

eerst het tussenschot uitgeboord en weggevijld. Dan wordt het mondstuk „gesneden”. Dit gebeurt met een zaagje. Met een priem en een paar vijltjes wordt een venster gemaakt. In het mondstuk komt geen hout, maar een kurk. Deze is veel gemakkelijker te bewerken en geeft een mooie toon. Er wordt nu niet zo lang gezaagd en gevijld, tot de zuivere grondtoon (d⁴) weerklinkt. Hoe meer er van de fluit afgezaagd wordt, hoe hoger de toon wordt. Hebben we de goede grondtoon, dan kunnen reeds ritmen geïnproviseerd worden.

Hierna volgt het maken van het eerste gat, waardoor de tweede toon ontstaat. Met deze twee tonen oefenen we niet zo lang, tot we ze goed kunnen „hanteren” en van ’t blad kunnen lezen. Nu volgt het tweede gat, dus de derde toon, enz. We beginnen niet aan een nieuwe toon, voor we met de andere goed om kunnen gaan. Wat wordt het gehoor goed geoefend! Telkens weer luisteren: „ben ik er al? nog niet helemaal. nog een beetje uitvullen.”

De fluit krijgt in het geheel 7 gatjes en dan kunnen we $\pm 1\frac{1}{2}$ octaaf omvatten.

Is de fluit helemaal af, dan gaan we hem versieren. Dit kan door middel van tekenen, kleuren, verven, vijlen, plakken.

Wie zijn sopraanfluit klaar heeft en een eenvoudig melodietje kan spelen, kan toegelaten worden als leerling van het Nederlandse pijpersgilde. Later kun je nog „gezel” worden en musici kunnen de graad van „meester” halen.

Twintig kinderen van mijn school van ± 10 jaar hebben een sopraanfluit gemaakt. Ze hadden hiervoor een uur les per week, ongeveer een jaar lang. De bamboefluit leent zich bij uitstek tot de meest elementaire vorm van muziek maken. En wat genieten de kinderen ervan!”

Ja, maar ook de aanwezige ouders, het personeel der school en de leden van het aanwezige rijkschooltoezicht. Het was ontroerend!

Dit is de eerste school in de Rotterdamse inspectie, waarin dit experiment schitterend slaagde. Mogen er nog vele scholen volgen.

Resultaten zangonderwijs

Over de resultaten in het algemeen van het zangonderwijs op de scholen volgen hier verschillende uitspraken van de inspecteurs. Het zijn helaas vaak evenzoveel klachten.

De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* zegt:

„De resultaten zijn over het algemeen matig. Zuiver en beschaafd wordt slechts op weinig scholen gezongen; kennis van muzikale notaties wordt slechts op een betrekkelijk klein aantal scholen aangeleerd. Het meegeven van een aardig repertoire in het leven gebeurt lang niet op alle scholen; als men de kerkliederen buiten beschouwing laat, zelfs op weinig scholen. Dit komt ook, doordat in vele scholen de eenheid ontbreekt, waardoor liederen, in een vorig leerjaar ingestudeerd, niet worden herhaald. Een minimum zangrepertoire, dat gekend moet worden, zoals door het C.P.S. is opgesteld, acht ik van groot belang. Natuurlijk is een dergelijke lijst niet bindend.

Voor ulov- en v.g.l.o.-scholen acht ik kennis van instrumenten, van enige bekende componisten en hun voornaamste werken zeer belangrijk. Er is in de inspectie op dit gebied echter nog weinig gebeurd. Scholen in een plaats waar jeugdcconcerten worden gegeven, verkeren in een belangrijk gunstiger positie.”

Hier volgt de mening van de inspecteur in de inspectie *Brielle*:

„Zoals ik reeds in mijn algemene opmerkingen gezegd heb (zie in de aanhef van dit verslag), ben ik geenszins over de resultaten van het zangonderwijs tevreden. Er wordt in vele scholen nog te hard en weinig beschaafd gezongen en zeer vele leerlingen kunnen bij het verlaten van de school nog niet beschikken over een voldoende aantal mooie liederen. In de hoogste klassen der lagere scholen en van de verschillende uloscholen wordt wel veel gedaan om de bekendste componisten te leren verstaan en wordt getracht de leerlingen met bekende muziekwerken op de hoogte te brengen.”

„Van resultaten kan strikt genomen niet gesproken worden”, zegt de inspecteur in de inspectie *Delft*, als hij zijn totaalindruk over het zangonderwijs aldus samenvat:

„Met het zangonderwijs is het praktisch gezien op de lagere school wonderlijk gesteld. Zoals dit vak vroeger algemeen en thans op de meeste scholen nog wel wordt gegeven, is het alleen maar op te vatten als een min of meer aangename afwisseling der andere vakken.
Van resultaten van het zangonderwijs kan strikt genomen niet gesproken worden en van muzikale opvoeding is uiteraard geen sprake.”

Ook het eindoordeel van de inspecteur in de inspectie *Dordrecht* is niet gunstig:

„Het eindoordeel over de bereikte resultaten is niet gunstig. Wel wordt meestal een behoorlijk aantal liederen gekend, maar van beschaafde zang is veelal geen sprake. In het bijzonder treft op prot.-christ. scholen de ruwe, harde manier waarop psalmen en gezangen worden gezongen.
De kennis van muzikale notatie is gering en oppervlakkig. Wat ulo- en v.g.l.o.-scholen betreft, kan het oordeel — op een enkele school na — niet gunstig zijn. De andere vakken eisen zoveel tijd, dat men meent toegewijde aandacht en de daaraan evenredige hoeveelheid tijd niet te kunnen en te mogen besteden aan zang en muziek.”

De inspecteurs in de inspectie *'s-Gravenhage* komen tot de volgende mineurconclusie:

„Hoewel alle scholen in hun leerplan voor het zangonderwijs een min of meer stelselmatige leergang hebben neergeschreven, is het zangonderwijs in de praktijk op de overgrote meerderheid der scholen van de inzichten en de meer of minder grote bekwaamheid van de individuele leerkrachten afhankelijk. Daarmee vervalt dan de mogelijkheid dat stelselmatig zangonderwijs gegeven wordt”.

Het is alles te veel „stukwerk”, meent de inspecteur in de inspectie *Alkmaar*. Hij zegt verder:

„Goede zangscholen zijn er niet, omdat slechts een deel van het personeel bekwaam is of er genoeg voor voelt.”

Dit laatste is toch wel droevig.

De inspecteur in de inspectie *Amsterdam* vermeldt, naast verdrietige resultaten, verblijdend nieuws over het werk van een musicoloog in Amsterdam:

„De resultaten zijn zeer verschillend en worden aangetroffen in een scala, die loopt van nihil tot subliem. Ook hier geldt de curve van Gauss. Alles hangt af van het kunnen en het enthousiasme van de onderwijzer. Alleen de ulo- en v.g.l.o.-scholen die een vakleeraar hebben, brengen er iets van terecht. Bekendheid geniet hier het werk van de musicoloog van professie De Vries. In opdracht van het gemeentebestuur rijdt hij van school tot school en geeft, gewapend met platen, wire-recorder en instrumenten, zijn grandioze lessen. Dit jaar hadden 180 scholen deze lessen aangevraagd.
Hij kiest zijn scholen vooral in die omgeving van de stad, waar de kinderen in de regel geen v.h.m.o. volgen.

Deze lessen werken uit, dat kinderen in de Jordaan en op Kattenburg voor hun Sinterklaas om een grammofoonplaat met een fuga van Bach gaan zeuren en dat een heel gezin luistert naar een symfonie van Dvorak, die hun wordt uitgelegd door Jooop, die in de 6e klas zit. De heer De Vries bereikt 2000 leerlingen. „Op 23 april, dan zullen we het hebben”, zegt hij. „Dan speelt het concertgebouworkest voor mijn klassen. Tweeduizend kinderen. In het concertgebouw zelf. Op het programma staan Debussy — Mozart — Beethoven.”

Hoewel de inspecteur in de inspectie *Hilversum* klachten heeft, heeft hij toch ook redenen gevonden om dankbaar en hoopvol te zijn ten opzichte van de resultaten van het zangonderwijs. Hij zegt:

„De resultaten zijn over het algemeen matig, misschien zeer matig.
Beschaafde zang treft men nog lang niet overal aan. Toch moet mij van het hart, dat er hier van een zeer belangrijke vooruitgang sprake kan zijn.
Het schreeuwerige zingen is uit heel veel scholen verdwenen en gaat uit nog meer scholen verdwijnen. Ik meen, dat dit een aanzienlijk winstpunt kan worden genoemd, zij het dan ook, dat dit nog een negatieve waardering inhoudt.

Zeker, er is lang nog niet overal beschaafde zang voor in de plaats gekomen, maar de mogelijkheid, dat deze heel langzaam aan de plaats van de schreuwliedjes zal gaan innemen is aanwezig. Gehrels, Ward en zoveel andere propagandisten voor de verbetering van de kinderzang, ik denk hierbij ook gaarne aan de aandacht die via de pedagogische centra op de scholingsbijeenkomsten aan het zangonderwijs wordt besteed, hebben toch wel bereikt, dat men zich in de school bewust is, dat aan het zangonderwijs het een en ander dient te worden gedaan. Een eerste gevolg hiervan is naar mijn oordeel, dat men probeert minder schreuwrig en iets meer beschaafd te zingen. Dit is winst, misschien een zeer grote winst."

De inspecteur in de inspectie *Amersfoort* zegt over de resultaten van het zangonderwijs:

"De resultaten zijn, de gehele inspectie als eenheid genomen, zeer onbevredigend. Beschaafde zang van herhaaldelijk gezongen liederen komt vrij zelden voor. Alleen daar, waar muziekliefhebbers, die goed geschoold zijn, een plaats hebben en op medewerking kunnen rekenen van hoofd en collega's, wordt een goed peil bereikt. Op uloscholen is het vak in diskrediet".

De resultaten zijn volgens de inspecteur in de inspectie *Breukelen* zeer verschillend:

"Vooral de voorbereiding van het kind tot deelneming aan het muziekleven wordt op weinig scholen verzorgd en het leren luisteren naar goede zang en muziek is nog grotendeels beperkt tot de radio-uitzendingen die men volgt, of tot enkele jeugdcconcerten, waar dan tevens kennis wordt gemaakt met verschillende instrumenten en hun timbre. Ook hebben enkele scholen weleens een klein ensemble geëngageerd. De belangstelling voor dit onderdeel is echter groeiende. Ook de kennis van de muzikale notatie is over het geheel genomen gering. Te eenzijdig wordt nog het zangonderwijs op de meeste scholen beperkt tot het aanleren van een groter of kleiner aantal liederen en worden stemvorming, gehoortraining, ritmeoefeningen e.d. verwaarloosd."

"Verkeren we met het zangonderwijs in een overgangperiode?", zo vraagt de inspecteur in de inspectie *Utrecht*. Hij schrijft over de resultaten voorts:

"De bereikte resultaten van het zangonderwijs zijn m.i. niet moedgevend.

Zowel beschaafde zang als kennis van muzikale notatie en beheersing van een bepaald repertoire laten veel te wensen over.

Zuiver en beschaafd gezongen liederen hoort men veel te weinig in de school.

Misschien omdat men in een tussenperiode verkeert? Het oude karretje langs de zandweg en het stille groene dal zijn duidelijk aan het verdwijnen. Maar aan de volwaardige weergave van de nieuwe liederkeuze is men nog niet toegekomen.

Vermoedelijk zal er nog veel water door de Rijn vloeien voor we alom in het land kunnen spreken van „een rein geluid uit jonge kelen".

Bevordering van het muziekonderwijs

Alle hoop is voor de toekomst van het zangonderwijs gevestigd op het werk van de jonge onderwijzers(essen). Is er gegronde reden om te dien aanzien hoopvolle verwachtingen te koesteren? Hoe pakken de jonge collega's dit vak in de school aan? Zijn ze voldoende voorbereid om goede zanglessen te geven in de school?

Op deze en dergelijke vragen antwoorden de inspecteurs. De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* merkt hierbij op:

"De pasgelaagde onderwijzers komen niet voldoende uitgerust voor dit vak in de school. De theoretische kennis is meestal voldoende, maar zij missen veelal de praktische oefening, al moet gezegd worden, dat er de laatste jaren verbetering is te constateren."

De belangrijkste taak van de kweekschool komt hier duidelijk naar voren. „Want", zo zegt de inspecteur in de inspectie *Brielle*:

„de kweekschool heeft hier een grote en belangrijke taak. Deze moet aan de kwekeling allereerst de waarde van de esthetische vorming laten zien als onderdeel van een harmonische ontwikkeling en hem langs deze weg liefde en belangstelling voor het zangonderwijs bijbrengen. Daarna moet hij een degelijke muzikale vorming ontvangen en tevens de didactiek leren, die hij op de lagere school nodig heeft. Dit laatste ontbreekt m.i. nog al te vaak.

Men moet op de kweekscholen een methode onderwijzen.

Wat heeft de pasgeslaagde onderwijzer(es) aan zijn of haar muzikale kennis, wanneer hij (zij) niet in staat is, deze aan de leerlingen over te dragen?

Goede oefenscholen zouden hier in de juiste richting kunnen werken. *Maar kweekschool en oefenschool moeten beide dezelfde methode volgen.*”

Men gaat thans op de kweekscholen ook voor zang een methode onderwijzen, zo hopen we. En de leerscholen zullen verstandig doen, ook het zangonderwijs naar die methode te geven. Geheel anders staat het met de jonge mensen, die via de staatsonderwijzersexamens de school binnentreden. Hierop doelt de inspecteur in de inspectie *Gouda*, die vele jaren voorzitter van deze examens was. Hij schrijft:

„Tot op heden kwam een deel van de pasgeslaagde onderwijzers niet voldoende toegerust voor het zangonderricht de school binnen.

Op spoedcursussen, schriftelijke cursussen en avondopleidingen kan door tijdgebrek naar verhouding ook niet de volle aandacht aan dit vak besteed worden.

De ervaring, opgedaan als voorzitter van de staatsonderwijzersexamens, geeft mij de vrijmoedigheid deze mening uit te spreken.”

Door deze a.s. onderwijzers wordt het vak zingen eerst recht in de assepoesterpositie gedrongen. Uit jarenlange ervaring weet steller dezes, dat meer dan de helft der kandidaten op de staatsexamens voor onderwijzer een onvoldoend cijfer voor zang behaalt. Men krijgt vaak de stellige indruk dat men het vak verwaarloosd heeft.

Een onvoldoend cijfer voor zang wordt toch door hoge cijfers voor de kennisvakken of voor de mathematische vakken gecompenseerd! Hoe kan men via een schriftelijke cursus ook goed zangonderwijs ontvangen? Hoogstens kan de theorie goed bestudeerd zijn.

En alleen met de theoretische kennis van de muziekleraar staat de onderwijzer, die een zangles moet geven in de school, met z'n handen in het haar.

Maar aan de zangprestaties van de jonge onderwijzers(essen) in de school is niet altijd af te meten de kwaliteit van het onderwijs, dat deze dames en heren op de kweekscholen hebben ontvangen.

De eerlijkheid gebiedt, dit te constateren, zoals de inspecteur in de inspectie *Leiden* dit doet:

„Veel pasgeslaagde onderwijzers moeten in staat worden geacht het zangonderwijs te kunnen geven. Ik meen dat te mogen vaststellen op grond van hun prestaties bij de kweekschoolindexamens.

Wanneer deze jonge mensen echter enige tijd op de scholen werkzaam zijn, verflaauwt hun geestdrift voor het vak, laten zij de methodiek, welke zij op de kweekschool hebben geleerd, los en schijnt hun liederrepertoire snel in te krimpen. Dat een zangles een der moeilijkste lessen voor de jonge onderwijzer is, mag als een excuus gelden. De beginnening zal bij vele lessen met moeilijkheden te kampen hebben. Naar mijn mening zoekt hij de weg van de minste weerstand en kijkt hij te veel naar collega's, wier zanglessen in de loop der jaren ontaarden in een voor- en nazingen (-schreeuwen) van overbekende liedjes. Het ontbreekt menig jonge onderwijzer aan durf en kracht om een zangles te geven zoals hem dat op de kweekschool geleerd is.”

Op vele kweekscholen wordt tegenwoordig goed muziekonderwijs gegeven. Op de didactiek en methodiek moet vooral de aandacht der leerlingen gevestigd worden.

„De vraag of de pasgeslaagde onderwijzers(essen) voldoende toegerust in de school komen, kan m.i. beter door de leden van het rijksschooltoezicht beantwoord worden dan door de hoofden der scholen. Eerstgenoemden toch wonen de jaarlijkse kweekschoolindexamen bij en ontmoeten in de school weer tal van pasgeslaagden.

Wat mijn ambtsgebied betreft, moge ik volstaan met de opmerking dat aan de beide alhier gevestigde kweekscholen uitstekende muziekleraren zijn verbonden. Zij worstelen bij hun werk echter met de omstandigheid dat sommige kwekelingen bij hun aankomst muzikaal gezien nog analfabeet zijn.”

zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Middelburg*.

Deze, vaak gerechtvaardigde klacht der kweekschoolleraren, is een ernstige grief tegen het onderwijs in de „opleidingsklassen” van vele lagere scholen.

Toch is met goede wil in drie jaar op de kweekschool heel wat te bereiken. Steller dezes kan ook dit uit ervaring vaststellen.

Niet opwekkend is het verslag van de inspecteur in de inspectie *Amersfoort*, als hij beoordeelt, hoe de pasgeslaagde onderwijzer(essen) de zanglessen in de school geven:

„De pasgeslaagden moeten onderscheiden worden in 2 groepen. De ene groep, die les gehad heeft van moderne zangpedagogen, draagt de nieuwe gedachten de school binnen. Het zijn vooral de canons, die zij hun opvoedingen leren. Jammer genoeg vaak op dezelfde ouderwetse manier van voorzingen en nazingen, zonder meer.

De tweede groep, die opgeleid is volgens de oude school, past dezelfde methode toe op een oud repertoire.

De pasgeslaagde onderwijzers tonen minder interesse voor het aanleren van een notenschrift dan de oudere.”

Over de wenselijkheid en de mogelijkheid om door de instelling van een *lagere akte schoolmuziek* het zang- en muziekonderwijs op de scholen op een hoger plan te brengen, volgen hier de meningen der verschillende inspecteurs.

De inspecteur in de inspectie *Gouda* heeft meer vertrouwen in de doorwerking van het nieuwe kweekschoolprogramma. Hij zegt:

„Een lagere akte voor schoolmuziek moet mijn inziens overbodig zijn, wanneer straks de onderwijzers die volgens het nieuwe kweekschoolprogramma zijn opgeleid, de scholen zullen binnentreden.”

Er bestaat ook gegronde vrees voor het in de school komen van onderwijzers(essen) met een akte schoolmuziek. Uit de inspectie *Gorinchem* schrijft de inspecteur:

„Het oordeel over deze aangelegenheid is zeer verschillend. Vrij algemeen is men van oordeel dat een akte voor schoolmuziek alleen zou worden behaald door de muzikale leerkrachten, die het nu niet bepaald allereerst nodig hebben. De niet-muzikale collega's zouden de akte moeilijk kunnen behalen! Bovendien bestaat de vrees voor een zeker specialisme, waardoor mogelijk het zangonderwijs het werk zou kunnen worden van vakspecialisten, in wier schaduw moeilijk anderen de moed zouden blijven houden om met hun klas regelmatig te zingen.”

De inspecteurs in de inspectie *'s-Gravenhage* zijn ook niet optimistisch gestemd over de gevolgen van het instellen ener lagere akte schoolmuziek. Zij zeggen:

„Ofschoon op 110 (glo) en 5 (tlo) scholen een totaal van 259 diploma's aanwezig is, blijkt dat slechts op de helft van dit aantal scholen deze diploma's praktisch nut hebben.

Van deze gediplomeerden laten derhalve velen in dit opzicht verstek gaan, dat zij niet die promotors van beter zangonderricht zijn geworden, waarop men gehoopt had.

In dit licht bezien lijkt het dan ook niet urgent — nog afgezien van andere bedenkingen welke men hiertegen kan hebben — tot het instellen van een lagere akte voor schoolmuziek over te gaan, zoals wel gesuggereerd is of wordt. Degenen die wenselijk in deze richting te bekwamen, vinden voldoende gelegenheid tot het volgen van cursussen en behalen dan verschillend gearde muziek-

en/of zangdiploma's. Waar het op aankomt is de bereidheid de verworven bekwamenheid dienstbaar te maken aan het onderricht.

Wellicht zouden de pedagogische centra meer dan tot nu toe het geval is geweest door het geven van korte cursussen een stimulerende invloed kunnen hebben, welke er ten slotte toe zou kunnen leiden dat de lagere scholen vooral systematischer in alle klassen het zangonderwijs gingen verzorgen."

Het gaat tenslotte om die bereidheid!

Al lijkt het instellen van een lagere akte voor schoolmuziek de inspecteur in de inspectie *Alkmaar* in het algemeen wel gewenst, toch is hij wat bevreesd:

"Een aparte akte voor schoolmuziek lijkt mij gewenst. Er zal ongetwijfeld belangstelling voor bestaan. Bij de benoeming zal dan vanzelf aan dit belangrijke onderdeel van de geestelijke bagage van de sollicitant meer aandacht worden besteed. Het moet echter niet zo worden als bij handwerken, handenaarbeid en gymnastiek, dat men zonder deze bevoegdheid geen zangles zou mogen geven. Althans voorlopig niet. Het wordt dan nog moeilijker in een vacature te voorzien. Wel lijkt mij een extra-beloning voor deze akte nuttig, gewenst en verantwoord."

De goedwillende, ernstige, doch middelmatige zangonderwijzer zou wellicht in vele gevallen zijn zanglessen moeten afstaan aan de bezitter van zulk een schoolakte voor muziek. Dat zou opvoedkundig zeer aanvechtbaar zijn.

De inspecteur in de inspectie *Amstelveen* rapporteert, dat men op de openbare scholen in zijn inspectie de instelling van een schoolakte voor muziek niet gewenst acht. De prot.-christelijke en de r.-k. scholen daarentegen menen, dat zo'n bevoegdheid wel wenselijk is.

In de inspectie *Amersfoort* lopen de meningen over bedoelde schoolakte sterk uiteen. De inspecteur zegt:

"Over de instelling van een lagere akte voor schoolmuziek lopen de meningen sterk uiteen. De meerderheid der hoofden vindt het vak niet zo belangrijk, dat er een speciale bevoegdheid voor moet worden gecreëerd.

Ik meen, dat zo'n bevoegdheid niet de oplossing brengt voor het ontbreken van de belangstelling voor het zangonderwijs. De Kweekschoolwet biedt, door het prijsgeven van veel parate kennis, gelegenheid de belangstelling bij de onderwijzers voor dit vak weer levendig te maken. *Als deze jonge mensen weer leren veel te zingen om de vreugde ervan en verder zonder enige bijbedoeling, zullen zij de feestelijke sfeer van de zangles in de school terug kunnen brengen.*"

Die feestelijke sfeer! Hoe zelden voelen wij die aan, als we bij ons schoolbezoek een zangles bijwonen.

Als de vraag gesteld wordt: "Hoe kan naar uw mening het zang(muziek)onderwijs op de scholen worden bevorderd?", worden door de heren inspecteurs tal van suggesties gegeven.

De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* schrijft:

"Enkele mogelijkheden om het muziekonderwijs op de scholen te bevorderen:

1. bij de opleiding van onderwijzers vooral aandacht besteden aan de praktijk van het lesgeven. Op de leerscholen de aanstaande onderwijzers regelmatig ook zangles laten geven.
2. het stimuleren door gemeente- en schoolbesturen en de inspectie van het volgen van cursussen (Gehrels, Ward, C.V.Z.).
3. invoering van een gematigd vaklerarensysteem met dien verstande, dat slechts in noodzakelijke gevallen een onmuzikale onderwijzer de zangles overdraagt aan een collega.
4. door elke dag een kwartier zang op de rooster te plaatsen, wat betere resultaten geeft dan één- of tweemaal drie kwartier.
5. door een onderwijzer, die onvoldoende zangles geeft, maar het waarschijnlijk wel zou kunnen leren, een goede zangles te laten bijwonen.

In enkele gevallen zou mogelijk de inspecteur het kunnen voordoen, in de andere gevallen zou hospiteren de oplossing kunnen zijn.

6. door de leerkrachten te wijzen op instructieve lectuur als: „Muziekkennis op de lagere school” van collega Sipkens.

7. doordat scholen aan andere scholen doorgeven wat zij aan bruikbare liederen hier of daar buiten de algemeen bekende bundels hebben gevonden.

8. door op een of andere manier te bewerken, dat in de gezinnen meer wordt gezongen.”

De inspecteur in de inspectie *Amsterdam* zegt:

„De eerste maatregel, die genomen moet worden, is de invoering van muziekonderwijs op scholen voor pubescenten, zonder uitzondering. Wordt deze maatregel genomen, dan zal dit onderwijs in de toekomst op de lagere school ook in orde komen. Zolang dit niet geschiedt, ligt het muzikaal cultuurpeil van het Nederlandse volk, waaruit de onderwijzers toch voortkomen, te laag om meer te verwachten dan wat we nu opbrengen: weinig voldoende met hier en daar een top.

Ik heb de indruk dat wij in Nederland een grote achterstand hebben in vergelijking met de ons omringende landen, Oostenrijk en Zwitserland inbegrepen. Dat zal zo blijven zolang de Nederlandse jeugtherbergen meer voor de volkszang en muziek oefening betekenen dan heel ons onderwijs, gegeven na de lagere school.

Een tweede maatregel is deze, dat al de a.s. onderwijzers bij hun praktijklessen komen onder leiding van bezielde zangers en daar veelvuldig de gelegenheid krijgen, zelf instructieve en prettige zanglessen te geven. Bij het praktisch eindexamen moet de gecommiteerde een zangles vragen en in staat zijn deze te beoordelen.

Verder hebben we behoefte aan een nieuw repertoire.

Vele oude liederen en nieuwe „onzinliederen” moeten worden vervangen door nieuwe liederen op mooie, oude melodieën. De volksmuziekscholen verdienen de steun van de propaganda door de scholen.”

In de inspectie *Leiden* hebben velen gereageerd op de vraag: „Hoe kan het muziekonderwijs worden bevorderd?”. De inspecteur rapporteert:

„Vooral op de scholen, waar van het zang(muziek)onderwijs weinig of niets terecht komt, leven blijkbaar vele verlangens. Een summiere samenvatting van al deze wensdromen moge hier volgen.

1. Vakleerkracht in het bijzonder voor de scholen voor v.g.l.o. en ul.o. Voor het l.o. naar mijn mening niet nodig en misschien zelfs ongewenst.

2. Betere opleiding op de kweekscholen. Mijs inziens is de muzikale opleiding op vele kweekscholen goed, maar de kwekeling geeft te weinig zanglessen op zijn leerschool.

3. Er moet meer tijd, ten minste 1½ uur, beschikbaar komen voor het zangonderwijs. Op sommige opleidingsscholen wordt in de hoogste klas niet meer dan een halfuur zangles per week gegeven.

4. Het zangonderwijs worde door de gehele school gegeven volgens eenzelfde methode en dus ook met dezelfde leermiddelen.

5. Het aantal goede zangbundels, waarin oude en nieuwe liederen voorkomen, is klein; aanvulling is gewenst.

6. Een piano of harmonium.

7. Aansluiting op de draadomroep of aanschaffing van een radiotoestel voor het beluisteren van goede muziek.

8. Voor v.g.l.o. en ul.o. bovendien een pick-up en een discotheek.

9. Een consultant voor het muziekonderwijs.

10. Een applicatiecursus voor onderwijzers, uitsluitend op de praktijk van het lesgeven afgestemd.

En tenslotte:

a. alle driejarige uloscholen moeten zo snel mogelijk worden omgezet in scholen met een vierjarige cursus, anders kan voor enige esthetische vorming (dus ook voor muziekonderwijs) geen tijd worden gevonden;

b. het nieuwe schooltype, de halschool, leent zich uitstekend voor community-singing, een middel om de jeugd veel en goed te laten zingen."

„Scholing in de muziek vanaf het eerste leerjaar der lagere school en daarna voortgaand, tot de kweekeling zijn intrede doet in de school, lijkt mij een essentiële voorwaarde voor de bevordering van dit deel der opvoeding.

Daarnaast verdienen allerlei pogingen, die eenzelfde strekking vertonen, steun. Voor mijn ambtsgebied mag hiertoe gerekend worden de vrij recente stichting van een muziekschool, die in verschillende gemeenten onderafdelingen heeft."

(Inspectie Middelburg)

De inspecteur in de inspectie *Hilversum*, de promotor van dit onderzoek, zegt aan het eind van zijn verslag:

„Opmerkelijk is hoe weinig leerkrachten een of ander instrument bespelen. Te dien opzichte zijn de kweekscholen wel heel erg achtergebleven bij de rijkskweekscholen van vroeger. Toen leerden alle kweekelingen viool- of pianospel.

Ik geloof, dat het van groot belang zou zijn, wanneer de „nieuwe" kweekschool hiermee weer begon. De grote moeite, die de kandidaten bij de eindexamens hebben met het muziklezen, het in de maat lezen en het maatslaan, zou dan dunkt mij spoedig tot het verleden behoren.

Bij een behoorlijke verzorging van dit vak op de kweekschool moeten de kandidaten toch zo ver gebracht kunnen worden, dat ze een Gehrels- of Warddiploma of dat, ingesteld door de C.V.Z., gemakkelijk zouden kunnen behalen.

Voorts dienen de kweekscholen ervoor te zorgen, dat de leerlingen de school verlaten met een grote lieder-schat. Ook hieraan ontbreekt naar mijn oordeel nog veel te veel. Wanneer de leerkrachten zo opgeleid en met een dergelijk muzieksarsenaal op de scholen komen, zal dit vak ook daar stellig een grotere en betere aandacht krijgen.

De diploma's, die in veel te gering aantal op de scholen voorkomen, worden bijna niet gebruikt, omdat de bezitters hiervan te geïsoleerd staan. In een voorafgaand leerjaar wordt geen stelselmatig zangonderwijs gegeven en in een volgend leerjaar kan op het geleerde niet worden voortgebouwd. Om het personeel, dat nu reeds in de scholen werkzaam is, bij te scholen, zullen er voor dit vak veel meer applicatiecursussen moeten worden gegeven. Voor de pedagogische centra ligt hier nog een zeer groot arbeidsveld.

Ik meen, dat de bijscholing van het personeel veel te weinig ter hand is genomen".

Ook de inspecteur in de inspectie *Gouda* dringt aan op het leren bespelen van een instrument op de kweekschool.

De inspecteur in de inspectie *Gorinchem* ziet de bevordering van het muziekonderwijs op de scholen:

„allereerst in een betere voorbereiding van dit onderwijs. De kweekschool zal de opleiding al meer in handen moeten stellen van bekwame, maar ook praktisch ingestelde leraren, die hun leerlingen ook werkelijk leren zingen. En indien enigszins mogelijk zal het daarheen moeten, dat iedere school een behoorlijk klasse-instrument krijgt, waarbij aan een piano of een harmonium de voorkeur dient te worden gegeven, naast de blokfuit voor individueel gebruik. Voorts zal het behalen van een der bekende diploma's dienen te worden gestimuleerd.

Tenslotte zou door het geven van cursussen de eigen *stemontwikkeling* van de leerkrachten en de nieuwe *zangmethodiek* kunnen worden beoefend."

Waard om gelezen en overdacht te worden zijn de opmerkingen, die de inspecteur in de inspectie *Brielle* maakt. Hij schrijft:

„Voor degenen die langer of korter geleden de kweekschool verlaten hebben, zijn er cursussen die voor een getuig-schrift „muzikale vorming" opleiden.

Voor allen die in school staan en zangonderwijs te geven hebben, zou ook het aanstellen van consulenten heilzaam kunnen werken. Zij kunnen waar het nodig is modellessen geven, de leerkrachten met raad en daad bijstaan en de helpende hand bieden. Nu we twee uitstekende zangmethoden hebben, de Gehrels- en de Wardmethode, al zijn ze verschillend van aard en opzet (de eerste als voorbereiding

voor het instrumentaal onderwijs, de laatste speciaal als methode voor het zangonderwijs geschreven), mag er toch feitelijk geen leerkracht zijn die verlegen staat wanneer hij zangonderricht moet geven. Echter — het moet hun geleerd worden. En het is opvallend, dat de musicus, die zangleraar op de kweekschool is, zich niet bemoeit en zelfs niet wil bemoeien met een zangmethode voor de lagere school. Met andere woorden — hij wil geen methode aan zijn leerlingen onderwijzen.

En toch is er alleen langs de weg van een goede methodische gang op de lagere school iets te bereiken met de muzikale vorming.

Ook is het wel te verstaan, want wat houdt de muzikale vorming feitelijk in? Deze omvat stemvorming, ritmische vorming, gehoorvorming en muzikale improvisatie.

Iets wat gevormd moet worden is niet in één of twee weken gereed. Er moet regelmatig de hele school door aan al deze elementen gewerkt worden. Het gehoor moet door doelmatige oefeningen ontwikkeld, gescherpt en verfijnd worden. Het ritmisch gevoel evenzo. En aan de stem moet geschaafd en geslepen worden, totdat het een fijnklinkend instrument is geworden. Want dit alles komt bij het zingen van een lied aan de orde.

En wanneer nu de kinderen al deze muzikale elementen weer zelfstandig kunnen opbouwen en samenstellen tot iets nieuws, dan weten we, dat dat alles verwerkt en opgenomen is. Het is te bereiken, dat iedere leerling wanneer hij de lagere school verlaat, een lied van het blad kan zingen. Als dit eens op iedere school verwezenlijkt werd!

Zij kunnen dan ook deelnemen aan het muzikale leven.

Overbodig te zeggen (voor leerlingen van christelijke scholen) dat zij dan in staat zijn hun kerkboek te lezen en te verstaan.

Bovendien, de vreugde en blijdschap die er uitgaan van een goede zangles, zal ook al de andere vakken beïnvloeden. Het is een expressiemiddel bij uitnemendheid.

In deze jaren is het mij opgevallen, dat kinderen die regelmatig gelegenheid krijgen tot expressie in de zangles (vanzelf ook bij tekenen en handenarbeid), bij de andere vakken grotere prestaties leveren. Tevens zijn ze in hun gedragingen rustiger en evenwichtiger. Ook het saamhorigheidsgevoel wordt ontwikkeld. Ze gewennen eraan samen iets moois, iets schoons te leveren en dan blijven de kleine kibbelarijjes en de naijver achterwege.

Tenslotte zou ik nog willen opmerken, dat een geldelijke vergoeding voor hen die een getuigschrift voor muzikale opvoeding bezitten en deze methode ook toepassen, veel zou kunnen bijdragen tot het verbeteren van het zangonderwijs op de lagere school."

De inspecteur in de inspectie *Alkmaar* eindigt zijn verslag aldus:

„Mijn eindconclusie is: er ontbreekt aan dit leervak praktisch nog heel veel. Diverse scholen zijn weliswaar al op de goede weg, enkele bovendien doen het zelfs op voorbeeldige wijze. Maar we zijn er nog lang niet!"

Neen, we zijn er nog niet met het zangonderwijs op onze scholen. Het is dit jaar 28 jaar geleden, dat men in Utrecht verbaasd en tenslotte met grote verwondering de resultaten volgde die mevr. dr. Justine Ward met haar leerlingen bereikte. Nieuwe gedachten in ons onderwijs hebben op z'n minst 50 jaren nodig om enigszins gemeengoed te worden.

Allen die zang en muziek onmisbaar achten, ook in het kinderleven, gaan rustig door.

Maken we van de zanglessen een feest in de school!

III. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE DERDE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel

§ 1. Algemene toestand van het lager onderwijs

Kon in de laatste jaarverslagen nog met een zeker optimisme over de algemene toestand van het onderwijs in deze hoofdinspectie worden geschreven, thans moet zulks in mindere mate het geval zijn. De symptomen die een langzaam zich voortzettende verslechtering aankondigden, werden in de verslagen over 1953 en 1954 reeds signaleerd en besproken. De ernst ervan werd min of meer duidelijk in het licht gesteld. Deze factoren, waarvan de voornaamste zijn de te sterke klassebezetting en de onderbezette personeelsformaties, werken nog steeds door en de nadelige gevolgen worden immer duidelijker merkbaar. Hoewel de gemiddelde grootte van de schoolklassen nu niet bepaald hoger was dan in 1954, betekent toch een permanent hoog leerlingengemiddelde per klasse op den duur een overbelasting van de leerkrachten. De resultaten van het onderwijs moeten daaronder wel lijden. De schaarste van onderwijzers en onderwijzeressen en de abnormale mutaties, die daarmee in direct verband staan, zijn niet alleen schadelijk voor de rustige voortgang van het onderwijs, maar maken bovendien het invoeren van nieuwe werkmethoden vaak onmogelijk. Ik acht het overbodig over deze belemmerende factoren nogmaals in den brede uit te weiden. Enkele citaten uit de verslagen van de inspecteurs in deze hoofdinspectie mogen ditmaal illustreren, hoe benard in vele gevallen de toestand moet worden genoemd.

TE GROTE KLASSEN

De inspecteur in de inspectie Zwolle geeft een overzicht van de klassen van meer dan 45 leerlingen, die in zijn inspectie 8,5 % van het totaal uitmaken en waarbij te bedenken is, dat zij meermalen voorkomen in de kleinere scholen. Hij telt dan 15 klassen van 46 leerlingen, 16 van 47 leerlingen, 7 van 48 leerlingen, 9 van 49 leerlingen, 6 van 50 leerlingen, 3 van 51 leerlingen, 3 van 52 leerlingen, 2 van 53 leerlingen, 2 van 54 leerlingen en vermeldt tenslotte dat er een klasse is met 57 leerlingen en nog een, waarin 62 kinderen worden geherbergd, met het doel ze op te voeden en te onderwijzen. Ieder commentaar lijkt mij hier verder overbodig.

TEKORT AAN LEERKRACHTEN

Aan het verslag van dezelfde inspecteur ontleen ik het volgende:

„Geen jaar gaat voorbij, of er moet in het verslag een opmerking gemaakt worden over de personeelsbezetting der scholen. Ook dit verslag moet het klaaglied vervolgen en dus wederom melding maken van de moeilijkheden, waarmede het vervullen van de vacatures gepaard gaat. Dat het aantal leerkrachten bij het lager onderwijs te gering is, zal een ieder die kranten leest, thans wel bekend zijn. Dat vele gehuwde vrouwen de te vervullen plaatsen innemen, mag ook als bekend worden verondersteld. Van de droge getallen welke hierover van tijd tot tijd worden gepubliceerd, kan ieder wie het interesseert, kennisnemen. De werkelijke situatie kunnen deze getallen echter niet schetsen. Zij maken geen melding van de moeizame pogingen die gedaan moeten worden om aktebezitters (ik spreek hier expresselijk niet van voor de functie geschikte leerkrachten) aan te trekken, noch van de teleurstelling

wanneer alle moeite vergeefs is gebleken en men „genoegen” moet nemen met de tijdelijke hulp van de gehuwde onderwijzers. Van deze intussen geen woord kwaads. Voor de wijze waarop zij in vele en in moeilijke gevallen hun taak verrichten, bestaat dezerzijds groot respect. Vaak blijkt de aanstelling van een gehuwde onderwijzers voor het onderwijs een betere, zij het tijdelijke, oplossing dan het benoemen van een leerkracht die deze vaknaam heeft, omdat hij of zij aktebezitter(ster) is en slechts benoemd wordt wegens gebrek aan betere gegadigden. Aan een school van acht leerkrachten in deze inspectie zijn thans vier gehuwde onderwijzeressen tijdelijk werkzaam. Wel een bewijs van de nood door het tekort aan leerkrachten.”

GEEN HOOFDEN BESCHIKBAAR

De inspecteur in de inspectie *Zwolle* vervolgt zijn klaaglied:

„Deze devaluatie zet zich voort ook bij de leidende functies, bij de schoolhoofden. Reeds meermalen moest het worden opgemerkt: voor de functie van hoofd, vooral voor die aan kleine scholen, tweemansscholen onder andere, melden zich weinig of geen sollicitanten. Men raakt de tel kwijt van het aantal herhaalde oproepen. Voor de openbare school te Ossenzijl ontstond in september 1954 de vacature voor hoofd. Thans, bij het schrijven van dit verslag, is er nog geen enkele aanwijzing, dat gehoopt mag worden hierin spoedig te voorzien. Ofschoon een nieuw schoolgebouw en een nieuwe woning worden aangeboden!

Dat de woningnood ook een woordje meesprekt bij het solliciteren naar een functie als onderwijzer of hoofd, is duidelijk. Het aanbieden van een woning kan in sommige gevallen een stimulans zijn. De praktijk leert ook, dat onderwijzers met een functie in een flinke plaats niet spoedig solliciteren naar een plattelandsgemeente, waar de verbandingen matig of slecht zijn en de mogelijkheden voor verder onderwijs voor hun kinderen gering.”

De indruk dat alleen de inspectie *Zwolle* lijdt onder de schaarste van onderwijzend personeel, wordt, indien nodig, weggevaagd door de inspecteur in de inspectie *Heerenveen*:

„Het voorzien in hoofden-vacatures begint mij met grote zorg te vervullen. Op een gegeven tijdstip bleek het niet mogelijk — ook niet na het plaatsen van herhaalde oproepingen — in vijf hoofden-vacatures aan twee- en driemansscholen te voorzien, omdat zich geen sollicitanten hadden aangemeld. En meldt zich toch een sollicitant aan, dan wordt deze zo spoedig mogelijk bezocht en dan trekt hij zich nog terug ook, meestal denkend: „Er zal zich nog wel een betere gelegenheid voordoen.”

Op het moment dat ik dit schrijf, d.i. zo ongeveer negen maanden na het ontstaan van bovengenoemde vijf vacatures, zijn er nog steeds drie onvervuld en de mogelijkheid daarin te voorzien zie ik nog bij lange na niet.

Gelukkig konden in alle gevallen nog tijdelijke oplossingen worden gevonden, maar hoe en hoe lang nog?

Aan een dezer scholen neemt een onderwijzer zonder ervaring het hoofdschap en de hoogste klassen waar ten koste van zijn studie voor de hoofddake. Ik heb respect voor en medelijden met deze jongeman, die zich met veel inspanning nog net weet te handhaven en die in de middelklassen een flinke onderwijzer zou zijn, als hij de steun van een geroutineerd hoofd der school achter zich had en die nu zelf steun moet verlenen aan telkens weer een andere tijdelijke onderwijzer.

In zijn jaarverslag aan burgemeester en wethouders schrijft hij: „Dat het onderwijs in de middelklassen te lijden heeft onder al de wisselingen, spreekt welhaast vanzelf. Al doen de tijdelijke leerkrachten nog zo hun best, een achterstand zal er toch zeker ontstaan. Het zal dan ook van harte toegelicht worden wanneer binnen afzienbare tijd in de vacature van hoofd der school zal kunnen worden voorzien.” „Binnen afzienbare tijd”, wanneer zal dat zijn!”

TEKORT AAN ONDERWIJZERS BIJ HET ULO

De precare situatie betreffende de personeelsvoorziening bij het uitgebreid lager onderwijs is meermalen ook in deze jaarverslagen behandeld. Enkele citaten mogen een indruk geven van de situatie in 1955.

De inspecteur in de inspectie *Sneek* schrijft:

„Het aantal uloscholen bleef in 1955 vijftien. Opvallend is de doorgaande groei van vrijwel al deze scholen, waardoor de moeilijkheden van personeelsbezetting en huisvesting steeds groter worden. De nieuwe openbare uloschool in Grouw met acht lokalen is alweer te klein en moet met minstens twee lokalen worden uitgebreid. De nog niet eens geopende nieuwe school in Lemmer is waarschijnlijk ook te klein. Het is uiterst moeilijk voor deze plattelands-uloscholen bevoegd personeel te krijgen. Meermalen is men gedwongen een pasgeslaagd onderwijzer, die voor een lagere taalkunde of wiskunde studeert, te benoemen. Aan enkele scholen moesten vakonderwijzers worden aangesteld, omdat het personeel niet over alle ulobevoegdheden beschikte. Als hierbij in aanmerking genomen wordt, dat het hoge geboortecijfer in de naoorlogse jaren nog geen invloed heeft gehad op deze groei, is het duidelijk, dat er in de komende jaren op een nog sterkere toeneming van het aantal leerlingen gerekend moet worden. *Als er tegen die tijd niet gezorgd is voor uitbreiding van het aantal lokalen en als het aantal bevoegde leerkrachten niet is toegenomen, is ten plattelande een desorganisatie van het uitgebreid lager onderwijs te verwachten!*”

En de inspecteur in de inspectie *Deventer*:

„De vacatures aan uloscholen konden nog worden vervuld, zij het dan ook, dat er weinig keus was, zo weinig zelfs dat in een paar gevallen de persoon de voorkeur moest hebben boven zijn bevoegdheden. Dat betekent, dat in een paar gevallen les in Frans en wiskunde wordt gegeven zonder dat de bij de wet vereiste bevoegdheden aanwezig zijn. Waar niet is, verliest de keizer zijn recht!”

MUTATIES

Over het in deze jaarverslagen meermalen gesignaleerde en besproken euvel der te grote mutatie onder het onderwijzend personeel bericht thans de inspecteur in de inspectie *Winschoten* het volgende:

„De vraag kan rijzen of er dan vacatures te vervullen zijn, als er toch geen liefhebberij voor solliciteren is. Uit den aard der zaak is er slijtage, vooral bij de hoofden van scholen. Het euvel zit in de inspectie Winschoten — ongetwijfeld ook in andere — echter dieper! Tengevolge van de schaarste ook in andere delen van het land is er een ontstellend „verloop” naar plaatsen, die in veler ogen aantrekkelijk zijn: de grote steden, het Gooi, de duinstreek, de Veluwezoom, de Achterhoek. Het is zonder meer duidelijk dat de werkelijk goede leerkrachten, die hier zo node bij het onderwijs gemist kunnen worden, de gunstigst mogelijke sollicitatiekansen hebben. Er is een ware exodus! In alle ernst is mij door een gemeentebestuur de vraag voorgelegd of het niet onverstandig is te proberen zo goed mogelijk in een bestaande vacature voor hoofd te voorzien, daar dit alleen maar betekent: binnen afzienbare tijd opnieuw een vacature voor dezelfde betrekking. Het opnieuw solliciteren binnen een zeer kort tijdsverloop is mede een der huidige moeilijkheden. Het behoort niet tot de uitzonderingen dat een hoofd ener school binnen twee jaar na zijn benoeming opnieuw elders solliciteert. Met onderwijzers aan een uloschool is het niet anders, terwijl verscheidene leerkrachten, in vaste dienst aan een lagere school verbonden, wel binnen het jaar weer elders benoemd worden. Zelfs buurgemeenten sparen elkaar in dit opzicht niet: het hemd is nader dan de rok. Maar voor het onderwijs is het funest. En het verantwoordelijkheidsgevoel is in zulk een geval bij de betreffende leerkracht toch stellig niet groot! Desondanks wordt de sollicitant graag benoemd!”

LICHTPUNTEN

Het lager onderwijs had het, getuige ook weer de bovenstaande beschouwingen en citaten, in 1955 wel moeilijk. Gelukkig zijn er lichtpunten. De meeste gemeentebesturen toonden ook in het verslagjaar een open oog te hebben voor de belangen van het lager onderwijs. Zij brachten veelal de vergoedingsbedragen op een redelijk peil en namen besluiten ter verbetering van de gebouwen voor het openbaar onderwijs, terwijl zij in dezelfde mate besloten tot medewerking voor bouw en restauratie van bijzondere scholen. Een zeer belangrijk gunstig aspect is ook gelegen in het feit dat er ondanks de moeilijke omstandigheden nog be-

langstelling is voor de onderwijsvernieuwing in pedagogisch-didactische zin. De Leidraad van de derde hoofdinspectie moest voor de vijfde maal sinds 1949 worden herdrukt. De besprekingen die inspecteurs beleggen, werpen gunstige resultaten af. De cursussen die door de pedagogische centra werden gehouden, werden nog goed bezocht. Een beeld van dergelijke activiteiten ontleen ik aan het verslag van de inspecteur in de inspectie Meppel:

„Onder de factoren die het onderwijs hebben bevorderd, moeten de verschillende cursussen, die in mijn inspectie zijn gehouden, worden genoemd.

1. De algemene praktijkcursus, georganiseerd door de N.O.V. en begonnen in het vorig verslagjaar, werd dit jaar voortgezet.

Aan de orde kwamen o.a.:

het werken in losser klasseverband;

het werken met leerstofkernen in de lagere leerjaren;

taalwerk bij de verschillende vakken;

expressie in klei en schilderen;

de theoretische achtergrond van het werken met leerstofkernen.

Aan deze cursus namen 87 leerkrachten deel, waarvan er 53 uit de inspectie Meppel kwamen.

De bijeenkomsten werden op vrijdagavond en de daarop aansluitende zaterdagmorgen gehouden en wel éénmaal in 1954 en viermaal in 1955. Ze werden trouw bezocht en vooral bij de expressievakken werd er met enthousiasme gewerkt.

Bij de meer theoretische lessen kwamen dikwijls de tongen los en ontstond er een uitvoerige discussie.

2. Voor de opleiding voor de bevoegdheid tot het geven van onderwijs in de lichamelijke oefening is wederom te Meppel een cursus georganiseerd, waaraan 11 onderwijzers(essen) deelnamen.

3. In mijn vorig jaarverslag gewaagde ik van de op instigatie van het bestuur der inspectievereniging opgerichte werkgroepen. Hier moge het verslag van de werkzaamheden van een dezer groepen volgen:

„De werkgroep in B. is vlot gestart. Nog in 1954 zijn vier bijeenkomsten gehouden. Besloten werd om de leervakken in de volgorde van de leerplan nader te bespreken. Als eerste vak kwam dus lezen aan de beurt. Een geanimeerde bespreking daarover bood gelegenheid de diverse moeilijkheden nader te beschouwen. Verschillende boekjes, die van diverse scholen waren meegebracht, werden bekeken. Ook het stillezen kreeg een beurt. Verschillende mooie uitgaven daarvoor werden besproken. De volgende bijeenkomst was aan het vak Nederlandse taal gewijd. Na het zuiver schrijven, het dictee, het stellen en het opstel werd uitvoerig ingegaan op de schoolcorrespondentie, zoals die aan een der scholen werd gevoerd. De vele voordelen hiervan, ook voor het zuiver schrijven, stellen, indeling van brieven enz. zullen waarschijnlijk tot gevolg hebben, dat ook andere scholen zich hierop gaan toelagen.

Door allerlei omstandigheden is de werkgroep in het eerste halfjaar niet zo vaak bijeen geweest als ze wel wenste. Op 26 mei werd het aardrijkskunde-onderwijs besproken. Naar aanleiding van een les op de praktijkcursus te Meppel werd een vergelijking gemaakt met het onderwijs zoals dat hier gegeven wordt. Voor- en nadelen werden besproken, waarbij vooral de jongere leerkrachten konden profiteren van de mededelingen van de ouderen.

Op 12 juli werd het geschiedenisonderwijs onder de loep genomen. Volgens een der leden moet het geschiedenisonderwijs in de huidige vorm zo spoedig mogelijk uit het leerplan worden verwijderd. De resultaten beantwoorden niet aan de tijd en moeite die eraan besteed worden. De tegenwoordige methodes zijn te moeilijk voor de lagere school. Het vak heeft niet de belangstelling van alle kinderen, ze kunnen de draad die door de geschiedenis loopt, niet zien. Nog het best gaat het met het eerste geschiedenisonderwijs. Dit vinden de kinderen leuk, ze genieten zichtbaar van de goede vertelling; de bekende wandplaten geven aangename leerstof. Veel moeilijker is het in de hogere klassen het inzicht bij te brengen in het begrip „staatsburgerschap” en alles wat daarmee samenhangt alsmede in de voorrechten der democratie.

De vergadering hoopt dat in de toekomst geschikte lectuur in de vakbladen (Inspectiebode) zal verschijnen en eenvoudiger methodes uitgegeven zullen worden.

Besloten werd om na de vakantie gezamenlijk een les bij te wonen aan een der scholen, te geven door een der leerkrachten, welke les na afloop door de werkgroep besproken zal worden.”

Moge het spoedig zo zijn, dat een voldoende aantal hoofden en onderwijzers in redelijk bezette klassen allerwegen tijd en gelegenheid zullen krijgen zich op hun arbeid te bezinnen en zich daartoe in steeds meerdere mate te bekwamen!

§ 2. De lagere scholen; hun werkwijze en hun resultaten

In het over het jaar 1951 uitgebrachte verslag is het resultaat van een onderzoek naar het onderwijs in de Nederlandse taal opgenomen; in dat over het jaar 1953 werd gerapporteerd over de stand van de onderwijsvernieuwing. Gedurende de jaren 1954 en 1955 is een meer speciaal onderzoek ingesteld betreffende het *zangonderwijs*. Ook voor dit onderzoek werd een leidraad opgesteld, ditmaal door een commissie van inspecteurs uit de drie hoofdinspecties van het lager onderwijs, bestaande uit de heren P. A. Eggermont, R. J. Sipkens en A. Weisz. De redenen die in mijn hoofdinspectie hebben geleid tot het instellen van enquêtes naar de stand van het onderwijs in bepaalde vakken of combinaties van vakken in de zin van artikel 2 der Lager-onderwijswet 1920, zijn ontvouwd in het jaarverslag over 1951. Zij zijn, in het kort geformuleerd, de volgende.

In de eerste plaats is het onmogelijk om telkenjare een omvangrijk en gedetailleerd verslag samen te stellen over het onderwijs in zijn algehele uitgebreidheid; men kan niet anders doen dan de in de aantekeningen bij het schoolbezoek vastgelegde ervaringen groeperen en in vrij algemeen gehouden bewoordingen weergeven. Een speciaal onderzoek kan leiden tot meer verantwoorde conclusies, waardoor de waarde van het verslag voor de belangstellende lezer waarschijnlijk groter zal zijn. Voor de inspecteurs zowel als voor de hoofden van scholen geldt tenslotte, dat men bij een speciaal onderzoek gedwongen wordt zich een zo nauwkeurig mogelijk beeld van de toestand te vormen. Ook ter gelegenheid van het thans ingestelde onderzoek hebben de inspecteurs blijken van instemming van de hoofden van scholen ontvangen van gelijke aard als die in het verslag over het jaar 1951 zijn gereleveerd.

Het verslag van het onderzoek, zoals het is samengesteld uit de antwoorden op de in de enquête gestelde vragen, is in zeven hoofdstukken onderverdeeld. Ten eerste zijn gegevens verzameld ten aanzien van de bevoegdheden en de werkzaamheden der onderwijzers. Vervolgens is nagegaan welke plaats het zingen inneemt in het schoolleven. In de derde plaats heeft het onderzoek betrekking op leerplan, lesrooster, methode en didactiek. Verder werden het repertoire en de leermiddelen in het onderzoek betrokken. De twee laatste hoofdstukken behandelen de resultaten van het zangonderwijs en de middelen die tot de verbetering ervan kunnen worden aangewend.

PERSONEEL

Het aantal bezitters van een getuigschrift of diploma van het Wardinstituut, het Gehrels-instituut of van de Commissie tot verbetering van het zangonderwijs op de christelijke scholen is in verhouding tot het aantal leerkrachten nog vrij gering. Enkele cijfers tonen dit aan: inspectie Zwolle 48 van de 765; inspectie Assen 19 van de 451; inspectie Sneek 30 van de 503; inspectie Deventer 93 van de 780; inspectie Hengelo 84 van de 1033. Wel bestaat er nog altijd belangstelling voor het volgen van cursussen voor muziekonderwijs, vooral bij de jongere leerkrachten. De bovengenoemde instituten hebben een kwalitatief belangrijke bij-

drage geleverd tot het bevorderen van het onderwijs in het zingen. Naar de kwantiteit gezien zijn de resultaten, getuige de bovenvermelde cijfers, die een beeld geven van de toestand in geheel deze hoofdinspectie, nog gering, mede daardoor, dat het bezit van een getuigenschrift nog volstrekt niet impliceert, dat nu ook volgens de betreffende methode in de scholen wordt gewerkt. Van de genoemde 48 in de inspectie *Zwolle* doen dit er dertig; van de 19 in de inspectie *Assen* slechts zes en van de 30 in de inspectie *Sneek* eveneens niet meer dan zes. Dikwijls is slechts één lid van het personeel in het bezit van een diploma. Wanneer dit bijv. het hoofd der school is, dan moet hij elk jaar in zijn klasse(n) met de meest elementaire beginselen aanvangen, hetgeen de aantrekkelijkheid aanmerkelijk vermindert. Het werken volgens een bepaalde methode kan slechts vruchtbaar zijn, indien alle leerkrachten deze beheersen of indien de bezitter van het diploma het zangonderwijs in de gehele school verzorgt. De laatstgenoemde maatregel schijnt echter veelal op organisatorische bezwaren te stuiten. Uit de ingekomen antwoorden blijkt verder, dat men afziet van het geven van onderwijs volgens de bestudeerde methode, omdat er geen leermiddelen aanwezig zijn, omdat de verschillende klassencombinaties de hantering van de methode onmogelijk maken en omdat de klassen te groot zijn om methodisch verantwoord onderwijs te geven. Men moet deze bezwaren ten volle recht doen wedervaren. Evenals ten aanzien van andere onderdelen van het onderwijs dient echter ook hier te worden opgemerkt, dat zulke bezwaren weleens te gemakkelijk worden aangevoerd en het karakter van uitvluchten aannemen. Dit blijkt wel uit het werk van die onderwijzers en onderwijzeressen, die zich niet spoedig laten ontmoedigen en wier arbeid tot redelijke resultaten leidt.

Dat niet alle onderwijzers in staat zijn of zich geschikt achten tot het geven van zangonderwijs, blijkt uit het vrij grote aantal klassen dat niet van de eigen leerkracht zangonderwijs ontvangt. Over het algemeen genomen mag dit een gelukkige maatregel worden genoemd. Zij verdient in overweging te worden genomen in alle scholen waar zich onder het personeel een bezitter van een diploma bevindt, die het enthousiasme kan opbrengen, zich met deze taak te belasten. Daardoor zou ook kunnen worden voorkomen, dat de onkunde zich in de mantel der deskundigheid hult. Het is uit de beantwoording van de vragen gebleken, dat veelal niet wordt begrepen om welke dingen het bij het muziekonderwijs gaat. Men moet, zoals een der inspecteurs opmerkt, bij de beoordeling van de antwoorden de invuller van de vragenlijst kennen. Er zijn onmuzikale schoolhoofden, die rustig beweren dat er aan hun school stelselmatig muziekonderwijs wordt gegeven en dat er aan stemvorming, gehoortraining, ritme-oefeningen en dergelijke wordt gedaan, terwijl vaststaat, dat zij alle begrip aangaande deze zaken missen. Daartegenover staan de bescheiden mensen, die ernstig streven naar alzijdige muzikale vorming en deze vragen ontkennend beantwoorden.

Wanneer als doel van het muziekonderwijs op de lagere school kan worden aangegeven, dat het (binnen de grenzen der mogelijkheden die deze school biedt) beoogt de ontwikkeling van de muzikale aanleg, opdat het kind in zijn verdere leven kan deelnemen aan het muziekleven en aan het gemeenschapsleven voorzover de muziek daarbij betrokken is, dan mag als algemene conclusie uit het onderzoek worden gesteld, dat het onderwijzend personeel voor het grote merendeel onbevoegd en onbekwaam is om onderwijs te geven dat met deze doelstelling in overeenstemming kan worden geacht.

PLAATS VAN HET ZINGEN (DE MUZIEK) IN HET SCHOOLLEVEN

Uit de aan het slot van het vorige onderdeel gestelde conclusie behoeft niet te worden afgeleid, dat aan het zangonderwijs op de lagere scholen alle waarde moet worden ontzegd. Langs de traditionele weg van liederen leren en zo beschaafd mogelijk zingen worden dikwijls aardige en in de gegeven omstandigheden aanvaardbare resultaten bereikt. De zang vervult ook dan een zekere functie in het eigen leven van de school. In de protestants-christelijke scholen wordt in de regel met het zingen van een of meer psalmen of gezangen begonnen en ook wel geëindigd. Ook op de openbare scholen burgert meer en meer de gewoonte in, de lessen met het zingen van liederen te beginnen of te sluiten.

Op de rooms-katholieke scholen worden de feesten van het kerkelijk jaar meermalen opgeleust met zang. Het zingen van de leerlingen vormt een belangrijk onderdeel bij schoolfeesten en ouderavonden. Ook op de schoolreisjes wordt natuurlijk gezongen. Bij de laatstgenoemde gelegenheden moet steeds hardnekkig strijd worden gevoerd tegen de „Schläger“, die boven de mars- en kampliederen en boven het kinderlied in het algemeen attractief schijnen te zijn.

Dat oudere leerlingen in staat zijn zelfstandig een aardig programma te verzorgen, blijkt uit het verslag van het hoofd ener uloschool, waar de leerlingen een goed verzorgde kerswijing met orgelbegeleiding ten beste gaven. Schoolorkestjes vindt men op verschillende uloscholen, o.a. te Groningen, waar de toneeluitvoeringen van de onderwijzerstoneelvereniging op zeer verantwoorde wijze worden opgeleust. „Naar buiten“ treden de scholen trouwens bij allerlei gelegenheden op, vooral ter gelegenheid van de nationale feestdagen. Zo vermeldt de inspecteur in de inspectie *Deventer*:

„In Stad- en Ambt-Delden wordt door alle scholen één keer per maand samen zang beoefend met de leerlingen van de klassen 4 tot en met 8 onder leiding van het hoofd der rooms-katholieke jongensschool. Het repertoire wordt door de gezamenlijke hoofden van Stad- en Ambt-Delden (10 scholen) samengesteld.

Zo nu en dan wordt in het openbaar een zanguitvoering gegeven, met name op 30 april. In Deventer wordt op Koninginnedag massaal gezongen voor het stadhuis. In Borne zingt een kinderkoor op geregelde tijden. Enkele scholen maken melding van medewerking bij een zangdienst in de kerk. In Deventer zingen verscheidene jongens met succes mee in de Mattheus-Passie. De leerlingen der protestants-christelijke school, Noord-Esweg, te Hellendoorn hebben een paar keer voor de radio gezongen. Diverse scholen voeren operettes op. Ook wordt gezongen bij de jaarsluiting met de ouders (protestants-christelijke scholen te Deventer). De meeste Deventer scholen nemen deel aan schoolwandeltochten, waarvoor wandelliederen worden ingestudeerd.”

Aan het verslag van de inspecteur in de inspectie *Dokkum* ontleen ik in dit verband het volgende:

„Een schoolzangdag bestaat in mijn ambtsgebied nog slechts kort in één gemeente. De deelneming van de scholen is nog lang niet algemeen, vermoedelijk mede doordat er een wedstrijdelement in gebracht is. Het hoofd van een der deelnemende scholen schrijft mij: „Naar mijn mening dienen dergelijke schooldagen het concourskarakter zoveel mogelijk te vermijden en meer een stimulans te zijn voor het beoefenen van eenvoudige volkszang“, een oordeel, waarmee ik het volkomen eens ben. In enkele gevallen wordt de kerstcantate of het declamatorium, dat de school heeft ingestudeerd, uitgevoerd in de kerk voor ouders en andere belangstellenden. Eén der scholen verzorgt voor Kerstmis en voor Pasen regelmatig een zangdienst in de kerk. Een andere school bericht: „Op de christelijke feestdagen wordt af en toe door een schoolklas in de kerkdienst gezongen, speciaal met Kerstmis. Een

enkele maal zingen de kinderen in de kerk de Nederlandse Geloofsbelijdenis, getoonzet door P. van Westering. Soms worden op verzoek van de predikant (nog) minder bekende gezangen uit de bundel van de Nederlands Hervormde kerk, die in de kerkdienst gebruikt zullen worden, door de kinderen ingestudeerd, waardoor zij een steun zijn voor de zang van de gemeente."

Een klein aantal scholen heeft wel eens deelgenomen aan een radiozangwedstrijd van de N.C.R.V. Een enkele heeft als gevolg daarvan een uitzending van het „Jeugdland"-programma mogen verzorgen.

Van één der uloscholen is de kerstwijding, in hoofdzaak een zang- en muziekprogramma, geheel verzorgd door de leerlingen, opgenomen en later uitgezonden door de Regionale Omroep Noord. Hier was ook een wedstrijdelement aan verbonden: „Wie heeft het mooiste programma?"

De inspectrice in de inspectie *Emmen* schrijft:

„In de meeste gevallen worden op ouderavonden en dergelijke bijeenkomsten enkele liederen gezongen die op de school tijdens de zangles zijn ingestudeerd. Komt dit optreden slechts in zeer geringe mate ten goede aan de bovenomschreven doelstelling, nog minder is dit het geval wanneer de zanglessen worden gebruikt voor het instuderen van een operette. Vele zanguurtes moeten worden opgeofferd voordat een dergelijk zangspel grondig wordt gekend. De muzikale vorming wordt met dit drilsysteem zeker niet gediend.

De leerlingen der rooms-katholieke scholen werken op gezette tijden in klasverband mee aan de kerkelijke plechtigheden, terwijl een viertal protestants-christelijke scholen en een tweetal openbare mededewerken aan een kerstfeestviering in de kerk.

Bij nationale en plaatselijke feesten blijven de scholen evenmin afzijdig, al werken slechts achttien scholen regelmatig aan een feestprogramma mee.

De rooms-katholieke school te Coevorden en de protestants-christelijke school te Schoonebeek zongen een enkele maal voor de radio, terwijl het meisjeskoor van de openbare uloschool te Emmen-Compascuum een uitvoering gaf in de muziekkoepeel te Emmen.

Het mededewerken aan genoemde activiteiten komt de ontwikkeling van de muzikale aanleg van de leerlingen slechts in zeer geringe mate ten goede. Te veel zanglessen moeten worden gebruikt, wil de uitvoering van het programma de toets der kritiek kunnen doorstaan."

Met de inspectrice en de inspecteurs van het lager onderwijs in mijn hoofdinspectie erken ik gaarne de waarde van het optreden der school naar buiten door middel van de zang. Eveneens zijn wij eenstemmig van oordeel dat dergelijke activiteiten niet behoren te worden overdreven. Het voorbereiden van deze manifestaties kost te veel tijd, die voor een werkelijk doelgericht muziekonderwijs beter kon worden besteed.

Als werkelijk doeltreffend onderwijs in muziek en zang meer gemeengoed zou worden van de scholen, dan zou men waarschijnlijk gaan inzien, dat manifestaties als de bovengenoemde meer schijn dan wezen zijn. Dan zou ook de tijd gekomen zijn om de organisatoren van allerlei feestelijkheden ervan te overtuigen, dat de school niet zonder schade bij allerlei facetten van het sociale leven kan worden betrokken.

Het schijnt moeilijk te zijn de leerlingen na het verlaten van de school te blijven binden door het beoefenen van zang en muziek. De inspecteurs maken wel melding van verschillende pogingen in dit opzicht, doch door het vertrek van de oud-leerlingen naar elders of van een initiatiefrijke onderwijzer ebt de belangstelling meestal spoedig af.

De inspecteur in de inspectie *Assen* maakt melding van een school, waar de leerlingen onder leiding van de onderwijzer tijdens de handenarbeidlessen en na schooltijd hun eigen bamboefluiten vervaardigd hebben. Op de zanglessen en buiten de schooluren wordt er vlijtig gerepeteerd. Op 28 april 1955 zijn de jongens en meisjes plechtig geïnstalleerd als leerling-gezellen van het pijpersgilde. De inspecteur tekent bij dit prijzenswaardig feit aan, dat de onderwijzer, van wie dit initiatief uitging, inmiddels vertrokken is.

LEERPLAN, LESROOSTER, METHODE EN DIDACTIEK

Van stelselmatig muziekonderwijs kan slechts bij zeer weinig scholen worden gesproken. Men bepaalt zich op het overgrote merendeel der scholen uitsluitend tot het aanleren en zingen van liederen. De vermelding van schoolhoofden dat in hun school „volgens de Ward- of Gehrelsmethode gezongen wordt” moet, zoals boven reeds gezegd, met het nodige korreltje zout worden genomen. Als note gaie teken ik hierbij aan, dat een der hoofden verklaart, dat in zijn school de methode-Sipkens wordt gevolgd. De gesignaleerde auteur is deze methode niet bekend!

Aan stemvorming, gehoortraining, ritme-oefeningen, improvisatie en notenbalkoefeningen wordt zeer weinig gedaan. Als oorzaak van deze tekortkomingen wordt meestal aangegeven dat de opleiding aan methodiek, didactiek en praktische bekwaamheid te weinig aandacht heeft kunnen besteden.

Het aanleren der liederen geschiedt meestal op het gehoor. Waar van muzieknotaties gebruik wordt gemaakt, staat het instuderen door middel van de cijfernotatie ver bovenaan.

In ongeveer een derde deel van de leerplannen der scholen zijn verplichte liederen opgenomen. Bij de protestants-christelijke scholen zijn dit in hoofdzaak psalmen en gezangen. Sommige leerplannen vermelden, dat de school de taak heeft ervoor te zorgen, dat een aantal van onze meest gezongen nationale en andere liederen het eigendom van de Nederlandse jeugd wordt, zonder dat precies is aangegeven welke liederen zijn bedoeld. Over het algemeen wordt voor het zingen ongeveer een uur per week uitgetrokken; voor de lagere klassen dikwijls iets meer. Meestal worden de uren voor zang geplaatst aan het einde van een schooldag; over het algemeen worden de voor de andere vakken van onderwijs minder geschikte uren gekozen. Wel wordt vaak een lied gezongen bij de wisseling van de leervakken volgens de lesrooster.

Slechts sporadisch heeft men oog voor het verband tussen het zingen en de andere leervakken. Op de scholen waar dit verband wel eens wordt gelegd, geschiedt het occasioneel bij het lezen, Nederlandse taal, geschiedenis en het onderwijs in de kennis der natuur. Op de scholen voor uitgebreid lager onderwijs worden ook wel liederen in de moderne talen gezongen. Van organisch verband is nagenoeg in het geheel geen sprake. Bij een overigens zeer verantwoorde opzet en uitwerking van een project moet erop worden gewezen, dat ook het zingen in de totaliteit kan worden betrokken. Deze omstandigheid tekent eens te meer, dat het zingen meestal als een geheel bijkomstige activiteit of wel aardigheid wordt beschouwd, die het schoolleven weliswaar kan veraangenamen, doch overigens voor de vorming van de kinderen geen intrinsieke betekenis heeft.

Op vrij veel uioscholen en ook op een gedeelte der lagere scholen wordt muziek beluisterd. Meestal ziet men in, dat een zekere mate van toelichting daarbij een vereiste is. De middelen daartoe zijn het bezoeken van jeugdconcerten, de schoolradio, de grammofoon en het voor- spelen door de onderwijzer.

Ofschoon ten plattelande meestal de mogelijkheid tot het bezoeken van jeugdconcerten ontbreekt, wordt in de grotere plaatsen de gelegenheid daartoe in toenemende mate geboden. Meer mogelijkheden biedt de schoolradio. Blijkens de antwoorden van de hoofden der

scholen zijn de ervaringen over het algemeen niet zeer gunstig. De meeste onderwijzers vinden de muziekuitzendingen te moeilijk, te zwaar, te hoog gegrepen, boven het bevattingsvermogen van de leerlingen. Sommige hoofden uiten zich in meer waarderende zin. De mening van de inspecteurs is dat over het algemeen genomen de uitzendingen zeer goed aan het gestelde doel beantwoorden. Wellicht laat het verwerken van de uitzendingen door de leerkrachten meer dan dat van andere radiolessen te wensen over. De oorzaak zou, na hetgeen aangaande de bekwaamheid en de geschiktheid van de meeste leerkrachten op het gebied van de muziek is gezegd, wel enigszins voor de hand liggen.

De grammofoon (pick-up) bewijst bij de meer geschoolde leerkrachten goede diensten. De voordelen, nl. de mogelijkheid van onderbreking en die van herhaling, zijn duidelijk. Bij goede toelichting en verwerking gaat vanzelfsprekend een zeer gunstige invloed uit van het eigen viool- of orgelspel van de onderwijzer. Slechts betrekkelijk weinig leerkrachten echter schijnen daartoe in staat te zijn; nog minder getroosten zich daartoe de moeite of hebben zich deze mogelijkheid bij hun muziekonderwijs gerealiseerd.

REPERTOIRE

De inspecteur in de inspectie *Zwolle* zou, zulks over het algemeen genomen onder instemming van zijn ambtgenoten, aan het liederrepertoire de volgende eisen willen stellen.

Er moet bij de keuze van de liederen voor worden gezorgd dat:

1. in de lagere klassen speelliedjes of klapliedjes veel worden gezongen;
2. de omvang van de kinderstemmen niet wordt overschreden;
3. te grote intervallen, lastige modulaties en overdadig stippenritme worden vermeden;
4. het aantal te leren meerstemmige liederen wordt beperkt en eventueel wordt vervangen door canons;
5. de tekst van de liederen niet boven het bevattingsvermogen der leerlingen uitgaat;
6. eenvoudige liederen van nationale betekenis worden aangeleerd. Bij de keuze van het repertoire dienen vooral de jongere onderwijzers en onderwijzeressen zich te realiseren, dat er nog andere liederen bestaan dan de oudnederlandse volksliedjes, waaraan zij verslaafd schijnen te zijn. Ook dient men in overweging te nemen, dat de keuze niet uitsluitend en zelfs niet in de eerste plaats mag worden bepaald door de vraag of men daarmee op ouderavonden een goede beurt zal kunnen maken!"

Dat een verantwoorde systematische opbouw van het zangonderwijs op de meeste scholen ontbreekt, komt ook tot uiting in de leerstof die de leerlingen geboden wordt. Meermalen is het repertoire te eenzijdig opgebouwd en ontbreekt de nodige schakering. De inspecteurs vermelden weinig positieve reactie op de vraag, tot welke opmerkingen betreffende melodie en tekst de keuze der in de school gezongen liederen aanleiding geeft. Waarschijnlijk spelen traditie en sleur bij de keuze wel de hoofdrol. Weliswaar is er ten aanzien van het repertoire wat melodie en tekst betreft wel enige vooruitgang te bespeuren, maar van een bewuste keuze op grond van bepaalde criteria als boven zijn gesteld is nog weinig sprake. Men krijgt de indruk dat de verandering het gevolg is van een nieuwe mode zonder meer. Van enigerlei motivering was bij het onderzoek bijna geen sprake. Zeer vaak zijn de gekozen liederen niet voldoende aangepast aan de leeftijd van de leerlingen. Met de eisen die de stemomvang aan de liederen stelt, wordt zelden rekening gehouden.

Er is een grote verscheidenheid van liederbundels waaruit een keuze wordt gedaan. De

onderstaande lijst is overgenomen uit het verslag van een der inspecteurs. Deze lijst komt vrijwel geheel overeen met die van de andere inspecteurs, zowel wat de namen als wat de frequentie van de aanwezigheid in de scholen betreft.

Aantal scholen

Kun je zingen, zing dan mee	91
Nederlands Volkslied (Pollmann en Tiggers)	55
Kinderzang en Kinderspel I en II.	34
Ons Liedboek (Pelser en Van Zanten)	55
Een alleen (Weisz en Andreae)	37
Jan Pierewiet	37
Lentezangen	34
Lentezangen voor de kleintjes	10
Liederkeur (Weeren)	33
50 Canons (Gehrels)	29
50 Lieder (Gehrels)	19
Iedereen op zijne wijs (Feenstra en Keemink)	22
Geef ere den Here (Seinstra)	11
Oude en Nieuwe Zangen (Woensel-Kooy)	11
Zing en speel me maar (Bouman-Van Tertholen)	7
Voor zingende kleintjes (Jo Moinat)	6
Stemmen des Heils (Douma en de Zwaan)	4
't Psalterke (Hamers)	5
De Leeuwerk	4
Prettig zingen	5
Zing veel (Feenstra)	3
Uit volle borst	3
Het blonde Riet	1
De Roodborstjes	2
Een twee - doe maar mee.	2
Ons Volkslied (De Klerk)	2
Nu wil ik een liedke zingen	4
Wilt heden nu treden (Aug. Weisz)	4
Kinderliedjes (J. Hamel)	1
Geniet van het lied.	2
Goede bekenden (Gilles van Hees)	2

De volgende Friese bundels worden natuurlijk het meest op de dorpscholen in Friesland aangetroffen en vrij frequent gebruikt:

Aantal scholen

Fryslân sjongt	54
Ien fan sang en ien fan sin.	4
Frysk Lietboek	13

	Aantal scholen
Helje op en lit us sjonge	1
Sjong mar ta (1 en 2).	5
Dû earst en dan ikke	1

Het aantal leerkrachten dat als koördirigent optreedt, loopt, evenals dat der scholen waar de meerstemmigheid naar de trant van de Liedertafel wordt beoefend, terug. Tweestemmige liederen worden nog wel veel gezongen. Meer en meer wordt de canon in praktijk gebracht, hetgeen bij verantwoorde keuze als een winst te beschouwen is.

LEERMIDDELEN

Afgezien van de vermelding door enkele hoofden van scholen van het schoolbord bevat de lijst van de in gebruik zijnde klassikale leermiddelen naar volgorde van frequentie: de stemvork, de stemfluit, de blokfluit, het harmonium, de viool, de piano, de triangel, de tamboerijn, de Wardcharts en verder de leermiddelen van mej. Jansen en die van de methode „Noot en melodie”. Hierbij moet de aantekening worden gesteld dat „volgorde van frequentie” hier meer betrekking heeft op de aanwezigheid van het leermiddel dan op het gebruik daarvan. Een der inspecteurs maakt de opmerking dat zijn binnentreden gedurende een zangles vaak enige schrik veroorzaakt; meestal moet de stemvork dan nog worden gezocht of is hij toevallig vergeten.

Als hoofdelijke leermiddelen worden genoteerd de zangbundels, tekstboekjes, blokfluiten, de leermiddelen van „Noot en melodie”. Enkele leerkrachten hebben zelfgemaakte leermiddelen als schudkokers, slag-, rammel- en ratelinstrumenten in gebruik genomen. Het spreekt vanzelf dat de leermiddelen in de boekjes vermeld uitsluitend worden gebruikt in klassen van onderwijzers, die daarmee ook werkelijk iets kunnen doen en bereiken. Het vertrek van zulk een onderwijzer maakt in de regel ook aan het gebruik van deze hoofdelijke leermiddelen een einde.

RESULTATEN

Getoetst aan de bovengeformuleerde doelstelling: de muzikale aanleg van de leerlingen te ontwikkelen, opdat het kind in zijn later leven deel kan nemen aan het muziekleven en aan het gemeenschapsleven voorzover daarbij de muziek een rol speelt, kan het muziek- of zangonderwijs in de lagere scholen in het algemeen niet anders dan slecht worden genoemd. Aan methodisch onderwijs, waaronder ik onder meer versta de stelselmatige gehooroefeningen, ritme-oefeningen, improvisatie en andere middelen om de muzikale aanleg der leerlingen te ontwikkelen, wordt op zeer weinig scholen aandacht besteed. Bij het verlaten der school is de kennis van de muzikale notatie meestal zeer gering en dikwijls nihil. De liederen die werkelijk gekend en beheerst wordt, is meestal pover te noemen.

Toetst men de resultaten aan een meer beperkte doelstelling: het aanleren van liederen, dan kan de beoordeling wel iets, doch slechts weinig gunstiger luiden. Volgens de verslagen der inspecteurs zou van ongeveer 10 % van het aantal scholen kunnen worden gezegd, dat zij op een behoorlijk resultaat kunnen bogen in die zin, dat de keuze der liederen verantwoord is

en dat zij met goede voordracht en met een juist gebruik van de stem ten gehore kunnen worden gebracht.

Het zou onbillijk zijn de teleurstellende situatie te wijten aan onwil of onverschilligheid der leerkrachten. Meestal erkent men de waarde van de muzikale vorming voor individu en samenleving en heeft men ook wel belangstelling voor het vak, maar de nodige vakkennis ontbreekt ten enenmale. Verreweg de meeste onderwijzers zijn voor geen enkel vak (het tekenen niet uitgezonderd) zo slecht toegerust als voor het zingen. Het is een bloot toeval, te danken aan persoonlijke aanleg en liefhebberij, wanneer een onderwijzer in staat is even verantwoord onderwijs te geven in zingen als bijv. in Nederlandse taal en rekenen.

De cursussen van de Ward- en Gehrelsinstututen hebben enige verbetering gebracht, maar het is een druppel op een gloeiende plaat. Zeer weinig leerkrachten zijn in het bezit van een door deze instituten uitgereikt diploma; van hen werkt nog slechts de helft volgens de methode en dan nog meestal in een enkele klasse. Waarschijnlijk voelen niet alle bezitters van de diploma's zich in staat om goed systematisch zangonderwijs te geven. Het bezit van de diploma's biedt dan ook lang niet altijd voldoende waarborg voor de kennis van de bezitter. Het hier geschetste beeld is triest, maar in overeenstemming met de werkelijke toestand. Op een groot aantal scholen zijn de vorderingen van de leerlingen na een periode van zes à zeven jaar in zangvaardigheid, in muzikale vorming in het algemeen uiterst miniem en de vraag mag worden gesteld, of deze geringe vooruitgang te danken is aan de school dan wel een gevolg is van het natuurlijk groeiproces, dat zijn gang gaat ondanks de school. Want er zijn ook scholen waar de onmuzikale of muzikaal onontwikkelde onderwijzer zo erbarmelijk vals voorzingt en waar een aantal „brommers" zo de boventoon voert, dat elke muzikale aanleg welhaast in de kiem gesmoord moet worden.

Zoals de zaken thans staan, dient men genoeg te nemen met het zangonderwijs dat als resultaat kan aanwijzen het enigszins beschaafd en verantwoord zingen van enkele welgekozen liederen. Voor de meeste leerkrachten is hiermede reeds het plafond van hun kunnen als didacticus voor het zangonderwijs bereikt.

BEVORDERING VAN HET MUZIEKONDERWIJS

De vraag of de pasgeslaagde onderwijzers en onderwijzeressen voldoende toegerust voor dit vak de school binnenkomen, wordt door alle inspecteurs ontkennend beantwoord. Telkenjare constateert men bij kweekschoolindexamens dat vele kandidaten zelf niet goed kunnen zingen, dat, gezien de kwaliteit van het zelfgekozen lied, hun smaak vrij infantiel is en dat zij in theoretisch opzicht van enige kennis van stemvorming en didactiek gespeend zijn. En dat is eigenlijk geen wonder. Als de kandidaat-onderwijzer de kweekschool binnentreedt, heeft hij op de lagere school slecht en op de uloschool of de middelbare school weinig of in het geheel geen zangonderwijs genoten.

De kweekschool moet veel meer tijd voor het muziekonderwijs beschikbaar (kunnen) stellen. Eerst dan zal men over beter opgeleide onderwijzers kunnen beschikken en de huidige feitelijk onhoudbare toestand met succes bestrijden.

Het instellen van een lagere akte, die behoorlijk gehonoreerd dient te worden en dan ook be-

hoorlijke eisen aan theoretische en praktische bekwaamheid moet stellen, zou een tweede middel kunnen zijn om verbetering in de toestand te brengen.

Het aanstellen van vakleerkrachten voor het zangonderwijs, in het bijzonder voor de scholen voor voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, zou zeer goed kunnen werken, indien zij niet alleen het onderwijs in de scholen behartigden, doch ook de leerkrachten instrueerden. Zo maakt de inspecteur in de inspectie *Deventer* in dit verband melding van de vakleerkracht aan de rooms-katholieke scholen te Deventer. Met de aanstelling van een consulent voor het zangonderwijs beoogt het gemeentebestuur van Groningen stimulerend te werken.

Tenslotte zij hier met nadruk gewezen op de taak van de pedagogische centra. Zij vooral dienen de herscholing van het onderwijzend personeel door vakbekwame voorlichting ter hand te nemen.

Een ieder die een taak te vervullen heeft bij ons Nederlandse onderwijs, zij doordrongen van de noodzaak dat er aan deze beschamende toestand in een land, dat terecht beroemd is om zijn perfecte orkesten, koren en solisten en dat kan bogen op een bloeiend muziekleven, een einde wordt gemaakt.

BIOLOGIE

Na het verslag omtrent de stand van het muziekonderwijs zal ik ditmaal volstaan met enkele korte notities over speciale onderwerpen, die in de verslagen van de inspecteurs zijn opgenomen en die ook in dit algemene verslag naar mijn oordeel niet onvermeld mogen blijven. Over het complex van opvoedingsactiviteiten, die onder de naam van onderwijs in de biologie kunnen worden samengevat, maakt de inspecteur in de inspectie *Deventer* de volgende opmerkingen:

„De didactische en pedagogische taak van de school is in vele opzichten nog te zeer gebonden aan de begrenzing van de school als gebouw. In mijn rapport over het zangonderwijs heb ik er reeds op gewezen, dat de leerkrachten te weinig gebruik maken van de mogelijkheid die een gunstige ligging van het gebouw vaak biedt om zang in de openlucht te beoefenen. Wat het biologie-onderwijs betreft, liggen die mogelijkheden als het ware op een presenteerblaadje.

Het is een gelukkig feit dat de bouw van nieuwe scholen een gereede aanleiding geeft om tot praktisch biologie-onderwijs te komen. Voor de aanleg van een schooltuin wordt meestal een behoorlijk bedrag uitgetrokken. Borders met gevarieerde sierheesters, meestal besdragers, omzomen de gazons. Bovendien wordt er ruimte gelaten voor zaai bloemen. Ook wordt vaak een aparte hoek voor de leerlingen zelf gereserveerd. De school wordt voorzien van tuingereedschap, terwijl in de lokalen een aantal siervazen, bloemenringen, drijfschaaltjes en bloemenprikkers aanwezig zijn ter vervanging van de jampotjes, waarin alle bloemen in alle hoeveelheden ingepropt werden.

Is voor een school een dergelijke voorziening getroffen, dan groeit in de regel de belangstelling der leerlingen. De jongens houden het grasveld met de roller bij, knippen keurig de kantjes en wieden het gazon. De meisjes zorgen voor de bloemen en leren die spelenderwijze in de vazen schikken, waardoor het klaslokaal in esthetisch opzicht weer wat gewonnen heeft.

Ik zie wel graag een klas tijdens de natuurkundeles in de schooltuin. In de Leidraad wordt ergens gesproken over krijftysica. Er bestaat ook nog zo iets als krijtbioogie. De hierboven bedoelde scholen hebben dit tijdperk achter zich gelaten gelukkig!

Er zijn scholen die nagenoeg het hele jaar hun zorgen aan de schooltuin besteden. Slechts in het voorjaar en in het najaar is mannenhulp nodig. Met recht kan hier meer van opvoeding dan van onderwijs gesproken worden. De gelden die hiervoor beschikbaar zijn gesteld, brengen hun rente wel op.

Of is het niet tekenend dat plattelandsmeisjes op zaterdagmiddag een paar kilometer komen fietsen om bloemen uit de schooltuin te halen voor de zondag, als men dan nog weet, dat — hoe is het mogelijk! — tot voor kort slechts papieren bloemen de ramen thuis „sierden“.

Van de planten naar het dier is maar één stap.

Niet iedereen kan het idealisme en het organisatievermogen opbrengen waardoor de openbare Hoven-school te Deventer reeds sinds enige jaren de aandacht trekt. Ware het niet, dat deze school wars is van alles wat op uiterlijk vertoon lijkt, ik had er al eerder in mijn jaarverslag melding van gemaakt. Door de goede zorgen van het gemeentebestuur van Dventer is bij deze school een schooltuin aangelegd met een keur van struiken en heesters, terwijl in het midden een goudvisvijver is aangelegd met een drinkplaats voor vogels. De vijver heeft op de hoeken planten uit de naaste omgeving, o.a. uit de uiterwaarden van de IJssel. De beplanting is zodanig geselecteerd, dat er nagenoeg het hele jaar iets bloeit. Vooral de besdragende heesters zijn een lust voor het oog. De tuin wordt grotendeels door de leerlingen onderhouden. De animo is zo groot, dat men nooit bang behoeft te zijn handen tekort te komen. Groter is de zorg, de leerlingen op tijd naar huis te krijgen.

In de klasselokalen is de invloed van dit voortreffelijke werk volop te merken. Overal staan op de tafels der kinderen vaste planten in potjes, door de leerlingen van hun spaargeld betaald en steeds goed verzorgd. Bij een van mijn schoolbezoeken maakte ik het mee, dat een jongen uit de derde klas tijdens het speelkwartier een bosje speenkruid keurig in een krans op een tot drijschaal gepromoveerd schotelletje legde en het daarna neerzette op het tafeltje van zijn buurmeisje. Wat evenwel nog meer de aandacht trekt is een dierenboerderij, grotendeels op het terrein naast de speelplaats ondergebracht. Ieder speelkwartier is een gebeurtenis. Dan worden de dieren gevoederd. De duiven vliegen van hun til op de schouders en de hoofden der leerlingen en trippelen bedrijs, doch ongestoord temidden van de spelende kinderen. Een aantal meisjes mag de Guinese biggetjes vertroetelen. Andere voeren met wittebrood of beschuit de goudvissen. Intussen laten de parkieten in de gang zich niet onbetuigd. Aan de overzijde van de gang is het rustiger. Daar staat het warmwateraquarium, natuurlijk goed verzorgd.

Ieder kind kent Peter. Dat is de bok van het damhertenpaar, dat zijn familie al tot vijf stuks heeft zien uitbreiden. Het werd er een paar te veel. Twee ervan zijn nu verkocht. De dieren hebben het goed. Niet alleen de kinderen zorgen ervoor; de hele wijk, waar de school in ligt, doet mee.

Toen er eens een jong hertje geboren werd onder schooltijd, stond een kwartier later de hele school stil naar het nieuwe wonder te kijken. Zelfs de eenden waren er blijkbaar van onder de indruk. Zij dreven rustig rond in de eendenvijver die voor hen gemaakt is. Eenden, een paar ganzen, herten, een schaap, een paar bokjes, zij hebben alle de levendige belangstelling der kinderen. Het biologisch gebeuren van geboren worden wordt als een gezond natuurlijk feit aanvaard. Met stijgende aandacht wordt het broedproces der eenden gevolgd. Kinderen en dieren, is er iets mooiers denkbaar? Het kan niet anders of de geestelijke groei van deze kinderen moet door de zorg en de belangstelling voor de dieren een weldadige invloed ondergaan. Zelfs tegenover hun medemensen zullen zij anders komen te staan."

VERKEERSONDERWIJS

Zoals in vorige jaarverslagen reeds is gereleveerd, wordt het verkeersonderwijs langzamerhand wel bijna overal gegeven. Er zijn over het geheel genomen maar weinig kinderen die de lagere school zonder het verkeersdiploma verlaten. Ik acht dit een verheugend verschijnsel, niet alleen omdat door het aanleren van de verkeersregels en de praktische oefening in de toepassing daarvan het aantal verkeersongevallen allengs kan verminderen, maar ook en vooral om de opvoedkundige waarde van het verkeersonderwijs. Het kan een belangrijke bijdrage leveren tot de opvoeding van het kind in die zin, dat het respect voor de medemens noopt tot fatsoenlijk gedrag. Aldus gezien wordt het aanbrengen van deze kennis dienstbaar gemaakt aan de algemene vorming en aan de harmonische ontwikkeling van de persoonlijkheid. De vraag kan rijzen of een verkeersexamen zin heeft, indien het verkeersonderwijs moet worden opgevat als verkeersopvoeding en deze opvoeding als integrerend deel van de totale vorming. Evenals de inspecteur in de inspectie Meppel ben ik nog gencigd deze vraag bevestigend te beantwoorden, zolang het examen wordt beschouwd als een stimulans, als een attractie ter bevordering van het verkeersonderwijs.

Met instemming verleen ik plaats aan de volgende beschouwingen, die de genoemde inspecteur wijdt aan het verkeersonderwijs en het examen:

„Het nieuwe breekt zich vooral in ons vaderland gemeenlijk slechts zeer moeizaam baan: het heeft om uit te groeien dikwijls allerlei injecties en kunstgrepen nodig.

Als zo'n kunstgreep wil ik met betrekking tot het verkeersonderwijs ook het verkeersexamen zien. Want het is toch een communis opinio, dat echte examens op onze lagere scholen niet thuishoren, dat sommige scholen reeds zwaar genoeg zuchten onder het juk van het toelatingsexamen der scholen voor voortgezet onderwijs, zodat we in flagrante strijd met onze eigen opvattingen zouden handelen, als we het verkeersexamen te serieus zouden nemen. Het gevaar daarvoor is niet denkbeeldig. Slechts met grote moeite heb ik de Vereniging voor veilig verkeer te Meppel ervan kunnen terughouden de uitslagen van de examens in de plaatselijke pers te publiceren met vermelding van het procent geslaagden van elke school. Opdat er een edele wedijver zou ontstaan tussen de verschillende scholen onderling!

En het gebeurt mij welens, dat een hoofd van een school mij vol trots vertelt, dat al zijn leerlingen voor het verkeersexamen zijn geslaagd. Ik vind zo iets natuurlijk prachtig, maar toch niet van meer gewicht dan wanneer ze een of andere wedstrijd hebben gewonnen. Het verkeersexamen wil ik zien als een spel, dat wij — onderwijzers(essen), de inspecteur en andere daarbij betrokken volwassenen — meespelen, omdat we er een gunstige invloed van verwachten op de belangstelling en de toewijding bij het onderwijs in de verkeersregels. Het verkeersexamen is mijns inziens derhalve alleen te aangaan, omdat er een stimulerende werking van kan uitgaan op het verkeersonderwijs. Kan, want dit examen heeft als alle examens de tendentie de onderwijzer tot dressuur te verleiden. En opdat deze dressuur op het examen de grootst mogelijke uitwerking zal hebben, wordt ze vooral kort daarvoor bedreven. Ik meen n.l. te constateren, dat het verkeersonderwijs op de meeste scholen hoofdzakelijk in het zesde leerjaar en dan in gecompriëerde vorm wordt gegeven. Dit nu is volkomen onjuist, want niet alleen komen de leerlingen reeds veel vroeger met het verkeer in aanraking en is het onverantwoordelijk hen in de middel- en laagste klassen in dit opzicht geheel onkundig te laten, niet alleen is het voor het bekliven van de kennis welke op deze materie betrekking heeft, beslist verkeerd, wanneer men er in betrekkelijk korte tijd nog zoveel mogelijk inpompt, maar op deze wijze komt er van de verkeersopvoeding niets terecht. Het is dan ook wel overwogen, dat in het leerplan van de meeste openbare scholen in mijn inspectie een apart hoofdstuk over het verkeersonderwijs bij het vak aardrijkskunde is opgenomen met de volgende inhoud:

Het doel van het verkeersonderwijs moet zijn, de leerlingen op te voeden tot weggebruikers, die zich zullen houden aan de verkeersvoorschriften, maar die ook de ongeschreven wetten van het verkeersfatsoen zullen eerbiedigen. Om dit doel te bereiken, heeft de school o.a. te zorgen dat

1. in elke maand één les aan dit onderwijs wordt besteed, die in de hogere leerjaren $\frac{1}{2}$ à 1 uur duurt en in de lagere leerjaren 15 à 20 minuten;

2. de lessen zoveel mogelijk aanschouwelijk worden gemaakt op een plat gelegd schoolbord of op de tegelvloer van het terrein voor lichamelijke oefening;

3. het geleerde dadelijk praktisch wordt toegepast op de speelplaats of op straat;

4. in de hogere leerjaren een verkeersschrift wordt aangelegd, waarin getkend, geplakt en verzameld kan worden;

waarna een verdeling van de leerstof over de leerjaren 1 tot en met 6 volgt.

Ik heb in het afgelopen jaar de leerkrachten der openbare scholen nog eens op het hart gebonden ook wat het verkeersonderwijs betreft het leerplan goed te volgen en de dames en heren, werkzaam bij het bijzonder onderwijs, in ernstige overweging gegeven ook op hun scholen dit onderwijs volledig tot zijn recht te laten komen.

Alleen dan is het mogelijk een steentje bij te dragen tot de verkeersopvoeding der kinderen, de daarbij te onderwijzen kennis tot hun blijvend bezit te maken en de toepassing ervan hun tot een dawerbe natuur te doen worden, opdat vele jonge levens voor de dood of verminking tengevolge van een verkeersongeval, dat zij zelf hebben veroorzaakt, gespaard zullen blijven en dat zij, volwassen geworden, zich ook nog zullen gedragen als „een heer in het verkeer“.

§ 3. De leerlingen en de ouders

NALEVING VAN DE LEERPLICHTWET

De meeste inspecteurs uiten hun tevredenheid over de teruggang van het ongeoorloofd schoolverzuim. In de inspectie Zwolle blijft Urk nog een zwakke plek; in dit opzicht is het

voormalige eiland blijkbaar nog steeds niet uit zijn isolement verlost. Helaas geeft aldaar ook de commissie tot wering van schoolverzuim geen blikken van grote activiteit.

Tot de ontwikkeling in gunstige zin hebben verschillende factoren meegewerkt. Niet alleen een snellere berechting en het opleggen van een hoge boete voorwaardelijk met een proeftijd van zes maanden tot twee jaar hebben een goede uitwerking gehad, maar ook een strenger optreden en een meer consequente toepassing van de bepalingen van de Leerplichtwet door een aantal hoofden van scholen. Een slappe houding van het schoolhoofd werkt misbruik door de ouders in de hand, dat tenslotte dan toch niet meer getolereerd kan worden en opgave van ernstige gevallen niet kan voorkomen. Door een intensieve controle van de inspecteur op een aantal daarvoor in aanmerking komende scholen kon aan het euvel van toestemming voor niet-verantwoord verzuim een einde worden gemaakt. In nagenoeg alle gevallen waren deze schoolhoofden naderhand dankbaar voor de verlossing uit de moeilijke situatie, waarin hun toegevendheid hen had gebracht en thans, over het algemeen genomen, werkt men mede aan een nauwgezette handhaving van de leerplichtbepalingen.

De toepassing van artikel 16 der Leerplichtwet – bekrachtiging van verlof voor meer dan tien schooldagen – stelt de inspecteur meermalen voor een moeilijke beslissing in twijfelgevallen. Het is de ervaring, o.a. van de inspecteur in de inspectie *Dokkum*, dat inschakeling van de gemeentelijke dienst van sociale zaken voor het verstrekken van advies hierbij steeds tot een goed resultaat leidt. Zijn de betrokken gezinnen bij deze dienst niet voldoende bekend om direct een verantwoord oordeel te geven, dan stelt de maatschappelijke werkster zich van de situatie in het gezin op de hoogte. Niet alleen kan zodoende verlof, dat niet verantwoord is, worden voorkomen, maar bovendien was in meerdere gevallen het resultaat dat het gezin aan meer passende hulp kon worden geholpen en het leerplichtige meisje rustig de school kon blijven bezoeken.

De commissies tot wering van schoolverzuim vervullen over het algemeen hun taak serieus en op vrij vlotte wijze. Slechts enkele commissies blijven, wat dit laatste betreft, weleens in gebreke. Een ernstig vermaan om tijdig het rapport van de bevindingen in te zenden, is dan nodig om weer tot een correcte afdoening te komen.

Het aantal vergunningen voor landbouwverlof vertoont een vrij stabiel beeld.

De inspectie *Emmen*, voorheen gelegen in het frontgebied van de strijd tegen het schoolverzuim, vertoont allengs een veel gunstiger beeld. De inspectrice rapporteert ditmaal:

„Ook in het veenkoloniale gedeelte der inspectie, waar voorheen het handhaven van de Leerplichtwet herhaaldelijk de oorzaak van grotere en kleinere wrijvingen was, zijn de ouders tot het inzicht gekomen dat hun kinderen, wanneer zij behoorlijk onderwijs hebben genoten, gemakkelijker een goede plaats in de maatschappij kunnen veroveren. Het aantal jongens en meisjes dat in de zevende en de achtste klas „hun tijd uitdient“, wordt steeds kleiner, doordat ook de veenarbeider het nut van „verder leren“ inziet. Men ziet echter meer en meer dat de mensen die vroeger de school slechts als een noodzakelijk kwaad beschouwden, thans de neiging vertonen in het andere uiterste te vervallen door voor hun kinderen een school te kiezen die boven hun verstandelijke vermogens ligt. Gelukkig staat ook dan het hoofd der school gereed om het werkelijke belang van zijn leerlingen te verdedigen.”

SCHOOL EN OUDERS

De verhouding tussen de ouders en de onderwijzers mag ook in dit jaarverslag goed worden genoemd. De ouderavonden beantwoorden meer en meer aan het voor dit instituut te stellen

doel. Het karakter van amusementsavond gaat verdwijnen en op de bijeenkomsten worden schoolzaken besproken en inleidingen gehouden welke betrekking hebben op de opvoeding der kinderen naar velerlei aspect.

Van belang is ook, dat het aantal zogenaamde contactavonden toeneemt. Men verstaat hieronder bijeenkomsten, waar de ouders gelegenheid krijgen het werk van hun kinderen te bezichtigen en met de leerkracht over hen te spreken. Komen op de ouderavonden vooral algemene zaken aan de orde die betrekking hebben op de gehele school en op alle kinderen, de contactavonden worden door de onderwijzers belegd om met de vader of de moeder of beiden over hun kind speciaal te praten. Dat zulke gesprekken bijdragen tot een beter begrip zowel van het kind, van zijn gedrag en zijn schoolprestaties als van de leerkracht en zijn optreden, ligt voor de hand.

Een der inspecteurs maakt melding van een maatregel welke bij de ouders van leerlingen van scholen voor uitgebreid lager onderwijs in verschillende plaatsen verzet heeft gewekt en derhalve de goede verstandhouding tussen school en huis dreigde te verstoren. De inspecteur schrijft:

„Het is nog altijd zo, dat het personeel van de uloscholen het recht meent te hebben te bepalen welke leerlingen van de hoogste klas wel en welke niet aan het mulo-examen deel zullen nemen. Op grond van artikel 25 van de Lager-onderwijswet 1920 zal het wettelijk recht van het hoofd der school in dezen wel vaststaan, maar ik meen, dat er morele bedenkingen tegen bestaan om leerlingen die naar de vierde klas zijn overgegaan, door minder fraaie middelen te beletten het examen aan het eind van het lopende cursusaar af te leggen. Naar ik meen komt deze situatie bij geen enkele andere school voor voortgezet onderwijs voor. Verschillende klachten hierover hebben mij in het afgelopen jaar bereikt. In het ene geval betrof het een school, waarvan enige leerlingen na een tentamen de boodschap mee naar huis kregen dat ze maar van het examen moesten afzien. Aan een vader die daarmee geen genoegen nam en die zijn dochter toch aan het examen wilde laten deelnemen, werd te kennen gegeven, dat in dat geval deze leerlinge naar de derde klas zou worden teruggeplaatst. In het andere geval nam een school reeds enige weken na de zomervakantie op grond van geleverde prestaties de vrijheid een achttal leerlingen die onvoorwaardelijk naar de vierde klas waren overgegaan, weer naar de derde terug te plaatsen.

Ik meen, dat de uloscholen ervan af moesten zien tot dergelijke maatregelen, die voortvloeien uit een ongezonde wedijver tussen de verschillende scholen om een zo hoog mogelijk percentage geslaagden te bereiken, hun toevlucht te nemen, niet alleen omdat ze — en mijns inziens terecht — verzet wekken bij de ouders, maar ook, omdat ze niet in overeenstemming zijn met de standing dezer scholen.”

§ 4. Het onderwijzend personeel

TOEWIJDING EN PLICHTSBETRACHTING

Mede in aanmerking genomen de zware taak waarvoor vele onderwijzers en onderwijzeressen zich zien geplaatst, mag ook in dit jaarverslag een woord van waardering voor de plichtsbetrachting van het merendeel der leerkrachten niet ontbreken.

Vele inspecteurs zijn minder geestdriftig over de houding van *jongere* leerkrachten, zonder daarbij deze categorie in haar geheel als onvoldoende te kwalificeren en ook zonder dat men uit het oog verliest, dat alle begin moeilijk is en dat ook de jonge onderwijzers uiteraard nog veel moeten leren. Hun optreden in het algemeen ontmoet kritiek:

„Van de overgrote meerderheid van de leerkrachten vallen ijver en toewijding te prijzen. Natuurlijk zijn er uitzonderingen. En dan denk ik allereerst aan een klein aantal jongeren, nog maar kort in de school, die hun taak wel heel gemakkelijk opvatten. Ze roken gezellig een sigaret, terwijl ze een taalles

bespreken; ze laten „deze keer" maar op een blaadje werken, want het vorige werk is nog niet gecorrigeerd; of de schriften liggen thuis; op woensdag zijn in de cahiers de laatste lesjes nog niet gecorrigeerd, want „ik ben het weekeinde naar huis geweest"; dat zijn enkele voorbeelden van gedragingen die men soms tegenkomt.

schrijft een der inspecteurs.

Aan het verslag van een andere inspecteur ontleen we het volgende staaltje:

„Ook uit hun brieven blijkt meermalen, dat sommige pasgeslaagden nog de nodige rijpheid missen. Een jongeman, die wel een aardige proefles gaf, had een brief aan het hoofd der school geschreven, waarvoor hij de juiste vorm noch de juiste toon had kunnen vinden. Zinswendingen als „het wordt dunk me tijd dat we eens kennismaken" en „ik hoop, dat U me terug wilt schrijven; alle kosten worden vergoed" bewijzen, dat het verschil tussen een brief aan een vriend en een schrijven, bestemd voor een eventuele toekomstige chef, niet werd gevoeld."

Men kan niet alles weten, zelfs een onderwijzer niet. Maar men mag toch verwachten, dat hij onder meer de sommen kan oplossen die hij verwacht wordt aan de leerlingen van een vijfde of zesde klas ener lagere school te leren. Of dat hij bijv. enkele eenvoudige zaken van de aardrijkskunde weet, die in de lagere school van pas kunnen komen.

Voorbeelden:

„Bij verschillende proeffessen, door pasgeslaagde onderwijzers gegeven, bleek, dat deze de elementaire kennis van de aardrijkskunde van Nederland niet beheersten.

En dan te bedenken, dat deze jongelui bevoegd zijn om de zaakvakken in de vierde klas van een school voor uitgebreid lager onderwijs te onderwijzen!

Zo werd door een onderwijzer op een proefles aan de Oude Rijn de naam Kromme Rijn gegeven en de Zuid-Willemsvaart met de naam Wilhelminakanaal betiteld. De St.-Pietersberg werd bij Valkenburg gelokaliseerd evenals het vliegveld van deze naam. Kribben in de rivieren werden kaden genoemd en hun dienst zou zijn het bevorderen van de aanslibbing.

Van een behandeling van een provincie kwam, nadat de proeflesgevers zich hierop hadden kunnen voorbereiden, dikwijls weinig terecht. Van een systematische behandeling was geen sprake; meestal werden, springende van de hak op de tak, door hen wat losse feiten medegedeeld."

Men kan ook weleens iets vergeten:

„De gehuwde vrouwelijke leerkrachten bewijzen over het algemeen het onderwijs in deze tijd van leerkrachtenschaarste belangrijke diensten. Ze zijn veelal in de lagere leerjaren volkomen op hun plaats. In de laatste tijd komen echter ook gehuwde dames in de school, die zich aanvankelijk, doordat ze sinds lange jaren geen onderwijs meer hadden gegeven, daarvoor niet meer competent achten, maar die tenslotte door herhaald aandringen en door de aantrekkelijke salarissen zich toch voor een benoeming beschikbaar stelden. En wanneer het ongeluk dan nog wil, dat zo'n dame in de middelklassen wordt geplaatst, zijn ontsparingen niet denkbeeldig.

Zo klaagde een gehuwde onderwijzeres mij haar nood dat ze het onderwijs in de zaakvakken zo moeilijk vond. En ook de nieuwe spelling baarde haar grote zorgen. Ik wilde haar geruststellen door te zeggen, dat de spelling 1955 in de schrijfwijze van de woorden, welke leerlingen van het derde en vierde leerjaar gebruiken, wel niet zoveel veranderd zou hebben, maar zij repliceerde met de woorden: „Nee, dat bedoel ik niet, ik bedoel die spelling van van Minister Marchant geloof ik. Is het waar mijnheer, dat de verleden tijd, bijv. hij vond, nu altijd zonder t wordt geschreven?"

Het is wel zaak dat de kweekschool zich realiseert, dat niet alles wat de a.s. onderwijzer bij zijn vooropleiding heeft geleerd, ook als bekend wordt verondersteld. De ervaring leert dat dit nog deertlijk kan tegenvallen!

BEKWAAMHEID

Afgezien van de bovenvermelde gevallen, die meer voorkomen dan men weleens meent te moeten aannemen, maakt de inspecteur in de inspectie Meppel de opmerking dat de be-

kwaamheid, of zo men wil de geschiktheid, van de onderwijzer dikwijls ophoudt, zodra hij in aanraking komt met leerlingen die in een of ander opzicht afwijken van wat men het normale kind pleegt te noemen:

„Tegenover motorische storingen, leesstoornissen, kinderen met leermoeilijkheden in de meer uitgebreide zin staat hij vrijwel machteloos. Natuurlijk kan hij zich op deze afwijkingen niet specialiseren en ook de kweekschool kan niet anders doen dan hem opleiden tot onderwijzer voor het normale kind, maar wel is het gewenst dat hij bepaalde defecten kan herkennen en enkele eenvoudige gevallen weet te behandelen. Om de belangstelling van de leerkracht te stimuleren voor dat complex van taalmoeilijkheden dat men gewoonlijk met de naam van woordblindheid bestempelt, heb ik aan alle scholen in mijn inspectie een boekje over dit onderwerp gezonden, dat in de bekende AC-reeks van de stichting Ivio is verschenen en waarvan deze stichting mij op mijn verzoek meer dan honderd exemplaren ter beschikking stelde. Een in dit boekje opgenomen literatuurlijst gaf gelegenheid om aan een door dit werkje geweekte diepere belangstelling voor dit onderwerp te voldoen.”

ONDERLING SCHOOLBEZOEK

Wanneer de jonge leerkracht de kweekschool heeft verlaten en een betrekking heeft aanvaard, bestaat er gewoonlijk geen gelegenheid meer om anderen in de klasse te zien werken. Met enige hulp van het hoofd der school of van oudere collega's moet hij dan maar zien hoe hij er zich doorslaat. Wellicht zou hij na enige ervaring in de eigen praktijk graag nog eens een kijkje willen nemen in de klas van andere onderwijzers om te zien, hoe zij bepaalde dingen aanpakken. Dit verlangen leeft overigens niet alleen bij de jonge onderwijzers(essen). Ook zij, die reeds op een ruime ervaring kunnen bogen, voelen vaak de behoefte eens kennis te nemen van het werk van anderen. Uit dit verlangen is het onderling schoolbezoek ontstaan, dat de scholen, aangesloten bij het Gereformeerd Schoolverband in de inspectie Meppel, hebben georganiseerd. De inspecteur vertelt ervan:

„In het district Hoogeveen vond dit in 1955 voor de eerste maal plaats. Vier commissies, bestaande uit het hoofd ener school, een bestuurslid van diezelfde en een onderwijzer van een andere school, bezochten de ruwalf aangesloten scholen in genoemd district. Het hoofddoel van deze bezoeken was in de middelklassen een vertelling uit de bijbelse geschiedenis te beluisteren. Na afloop van een bezoek werd na schooltijd een samenspreking gehouden tussen de commissie, het bestuur der bezochte school en de onderwijzers van die school. Dit eerste onderlinge schoolbezoek is heel goed bevallen en zal zeker door meer bezoeken worden gevolgd. Ook de openbare scholen in mijn inspectie hebben met dit onderling schoolbezoek een begin gemaakt. Aanvankelijk was men en is men er nog wel een beetje huiverig voor. Niet zozeer om een bezoek bij anderen af te leggen, maar wel om zelf bezoekers in zijn klas te ontvangen.

Toch heb ik er steeds naar gestreefd het contact tussen de scholen te versterken, omdat ik het van groot belang vind, dat door het zien van elkaanders werkmethode en de bespreking hiervan de onderwijzer uit zijn isolement verlost wordt, waarin hij noodgedwongen zo vaak verkeert. Daarom heb ik ook in het geheel geen bezwaar gemaakt, toen het personeel van een school te Meppel de wens te kennen gaf de bekende school van de heer F. Evers te Eindhoven te bezoeken en is op mijn verzoek een verslag daarvan in de Inspectiebode opgenomen. Opdat zo weinig mogelijk van de rooster behoefte te worden afgeweken, vindt het onderling schoolbezoek op een vrije woensdagmiddag plaats. De ontvangende school heeft dan dus die middag les en heeft haar vrije middag voor die week naar een andere dag verplaatst.”

ARTIKEL 10, 2E LID, DER LAGER-ONDERWIJSWET 1920

Het is helaas in het verslagjaar weer enkele malen voorgekomen dat er inspecteurs zich noodzaak zagen aan gedeputeerde staten voor te stellen aan leerkrachten de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs te ontnemen. Het is ter bescherming van de leerlingen nood-

zakelijk dat in gevallen van ontuchtige handelingen onmiddellijk en rigoureuus wordt ingegrepen. Zo meldt de inspecteur in de inspectie *Deventer*:

„Het is gelukkig hoge uitzondering, doch in de loop van dit jaar zag ik mij genoodzaakt aan gedeputeerde staten van Overijssel voor te stellen, aan een oud-onderwijzer in deze inspectie de onderwijsbevoegdheid te ontnemen op grond van zijn veroordeling tot gevangenisstraf en terbeschikkingstelling van de Regering wegens het plegen van niet nader te noemen handelingen met mannelijke leerlingen. Bij het door mij ingestelde onderzoek is mij weer eens gebleken hoe onvoorzichtig een schoolbestuur handelt wanneer het tracht, reeds bekende feiten met zijn verantwoordelijkheid te dekken in de hoop dat het ditmaal de laatste keer zal zijn.

Beduchtheid voor de naam van de school speelt hier ten onrechte een grote rol. Men wacht ongewild tot het nog grotere kwaad is geschied, om dan tot de ontdekking te komen dat de verantwoordelijkheid op een andere plaats lag. Het is te hopen, dat een strenge toepassing van de artikelen 36bis en 89, 4bis, der Lager-onderwijswet 1920 de mogelijkheden van ernstige ontsporingen tot het uiterste minimum beperkt.”

§ 5. De schoolgebouwen

De vervanging of restauratie van oude gebouwen vond in het verslagjaar, de omstandigheden in aanmerking genomen, redelijke voortgang. Toch zijn er nog vele urgente objecten waarvan de verwezenlijking in de naaste toekomst noodzakelijk is. De meeste werken van nieuwbouw welke in dit jaar werden voltooid, behoorden tot de bouwplannen welke reeds in 1953 en 1954 waren opgezet. Van het programma voor 1955 waren aan het einde van het verslagjaar nog slechts weinige gebouwen voltooid. Architecten en diensten van gemeentewerken sturen dikwijls hun plannen niet tijdig genoeg in. Ook ondervond de behandeling wel vertraging tengevolge van de achterstand die op het bureau van de bouwkundige inspectie was ontstaan. Bovendien waren de evolutie die zich in de laatste jaren op het gebied van de scholenbouw heeft voltrokken, en de wisselende mogelijkheden met betrekking tot allerlei voorzieningen in verband met het beschikbare bouwvolume nogal eens oorzaak dat ingediende plannen geheel en al moesten worden omgewerkt.

Behalve de projecten van nieuwbouw kon weer een niet onbelangrijk aantal gebouwen door volledige restauratie in nagenoeg nieuwe scholen worden getransformeerd. De ervaring heeft echter wel geleerd, dat deze restauratieplannen bijna steeds duurder uitvallen dan aanvankelijk begroot is, doordat tijdens de werkzaamheden vaak meer nieuwe voorzieningen nodig blijken door „verborgen gebreken” van de oude constructie. Geen wonder daarom, dat steeds meer tot nieuwbouw wordt overgegaan, omdat deze economisch en financieel beter verantwoord is. Anders ligt het natuurlijk, wanneer de restauratie van meer beperkte aard kan blijven. Ook van dergelijke gedeeltelijke verbouwingen en diverse veranderingen van inrichting konden in het verslagjaar weer verschillende hun beslag krijgen.

Bij de overgrote meerderheid van de plattelandsscholen is een rijwielbergplaats noodzakelijk. Aan het euvel dat tal van fietsen, aan regen en sneeuw blootgesteld, het ordelijk aanzien van het schoolplein verstoren, kwam in 1955 in vele gevallen een einde.

VERWARMING

De ouderwetse kachel raakt als middel tot verwarming van de scholen al meer en meer in onbruik. Nu reeds bij drie lokalen in een nieuw gebouw centrale verwarming mag worden

aangelegd, verrijzen er bijna geen scholen meer zonder deze verwarmingsinstallatie. Hierbij gaat men er dan ook veelal toe over de ouderwetse kolenketel te vervangen door een volautomatische oliestookinrichting.

Ook uit bestaande gebouwen van meer dan vier lokalen verdwijnt allengs de kachelverwarming. Waar deze om de een of andere reden nog gehandhaafd blijft, schaft men, indien de bestaande kachels versleten zijn, heteluchtkachels aan of een kachel met oliestook. Geconstateerd kan worden, dat de verwarming der schoollokalen op de hier genoemde wijze aan doelmatigheid begint te winnen en dat aan de hygiënische eisen meer wordt tegemoetgekomen.

SCHOONHOUDEN

De schoonmaak van de lokalen gaat men tevens moderniseren. In nieuwe lokalen met naadloze vloeren is de stofzuiger het middel geworden, niet meer om stof te *verplaatsen*, zoals bij de oude methode meestal geschiedt, maar om stof te *verwijderen*. Ook in bestaande gebouwen gaat men ertoe over de vloeren af te vlakken en dan met linoleum te beleggen, waarna ook de stofzuiger zijn dienst kan doen. Nog lang niet alle schoollokalen worden op deze hygiënische manier gereinigd, maar we zijn op de goede weg.

§ 6. Bijzondere voorzieningen

Ook ditmaal worden onder deze paragraaf enkele voorzieningen besproken voor welke in de andere afdelingen minder gemakkelijk een plaats kan worden gevonden.

SCHOOLPSYCHOLOOG

De aanstelling van een schoolpsycholoog in de provincie Drenthe heeft nieuwe perspectieven geopend ten aanzien van een meer verantwoorde psychologische behandeling van het schoolkind en met name van die kinderen die in een of ander opzicht psychische afwijkingen vertonen. Het schoolpsychologische werk is in Drenthe nog slechts kort geleden begonnen. Toch geven de tot nu toe verrichte werkzaamheden reeds aanleiding tot goede verwachtingen voor de naaste toekomst. De inspecteur in de inspectie *Meppel* bericht dienaangaande:

„In mijn inspectie mag in dit verband vermeld worden het klassikale onderzoek naar de verstandelijke prestaties van de leerlingen der openbare lagere school te Westerbork.

Reeds geruime tijd werd hier zogoed als elders een groeiende behoefte gevoeld iets te doen tot oplossing van het probleem der zwakbegaafde leerlingen, zowel in het belang van deze leerlingen zelf als in dat van de andere kinderen, daar deze zwakbegaafden door hun uiterst trage leertempo een remmende factor zijn voor het onderwijs aan de klas in zijn geheel.

Als een oplossing voor het probleem van het onderwijs aan verstandelijk weinig presterende kinderen werd gedacht aan een plan om deze kinderen in een aparte klas samen te brengen en hen te stellen onder de hoede van een leerkracht, wiens kennis, kunde en ambitie gericht is op de opvoeding van deze kinderen.

Hoewel de talrijke vragen die dit plan opwerpt, evenzovele moeilijkheden zijn als:

hoe komt men aan zo'n leerkracht?;

is er een lokaal voor zo'n klas beschikbaar?;

hoe groot moet het aantal leerlingen van zo'n klas zijn?;

welke leerlingen gaan deze klas bevolken?;

hoe moet het leerplan van deze klas eruit zien? enz.,

en op geen dezer vragen in het huidige stadium een afdoend antwoord is te geven, is de schoolpsycholoog toch met een eerste terreinverkenning begonnen „uit de overweging" — zo schreef hij in zijn

rapport —, „dat een positieve poging tot heil van de moeilijk lerende kinderen moest worden aangewend, dat men al te lang in de oude situatie had berust, waarbij aan een onderkend probleem geen afdoende poging tot oplossing ervan werd gedaan.”

Als eerste stap werd een intelligentie-onderzoek ingesteld in de zes leerjaren van bovengenoemde school, in de eerste twee leerjaren door middel van de Pinter-Cunningham's test bij het schoolbegin, model K 2, en in de overige leerjaren met gebruikmaking van Luning Prak's test school A, model 1. Het spreekt vanzelf dat aan het „eenmalige” toepassen van testmateriaal, dat bovendien nog vrij eenzijdig is samengesteld, niet een al te grote betekenis mag worden gehecht. Toch meen ik, dat het zin heeft iets van de resultaten hier mede te delen, omdat deze, wat de spreiding van de intelligentie in de verschillende leerjaren betreft, soortgelijke uitkomsten geeft te zien als die waartoe ook het onderzoek van dr. Nieuwenhuis in Den Haag heeft geleid.

Leer- jaar	G.K.L.	G.K.L.	G.I.Q.	S.K.L.	V.K.L.	S.V.L.	V.V.L.	S.I.Q.	V.I.Q.	Aantal leerl.
1	7.3	7.0	97	6.9-8.5	1.8	4.10-8.2	3.4	65-113	48	37
2	8.6	8.1	96	6.9-9.7	2.10	5.10-10.11	5.1	73-133	60	47
3	10.-	10.1	101	9.3-11.5	2.2	7.- -13.-	6.-	64-131	67	27
4	10.8	11.4	106	9.2-12.8	3.6	7.5 -15.7	8.2	58-144	86	33
5	12.-	13.-	108	11.4-13.11	2.7	10.11-13.9	2.8	80-116	36	23
6	13.3	12.9	97	12.5-14.8	2.3	9.11-15.7	5.8	70-121	51	27

G.K.L. = Gemiddelde kalenderleeftijd.

G.V.L. = Gemiddelde verstandelijke leeftijd.

G.I.Q. = Gemiddeld intelligentiequotiënt.

S.K.L. = Spreiding kalenderleeftijd.

V.K.L. = Verschil der uitersten m.b.t. de kalenderleeftijd.

S.V.L. = Spreiding verstandelijke leeftijd.

V.V.L. = Verschil der uitersten m.b.t. de verstandelijke leeftijd.

S.I.Q. = Spreiding intelligentiequotiënt.

V.I.Q. = Verschil in uitersten m.b.t. het intelligentiequotiënt.

Opmerking: 7.3 = 7 jaar en 3 maanden.

De schoolpsycholoog besluit zijn rapport met de volgende woorden:

„Resumerend kan worden opgemerkt, dat dit onderzoek een situatie aan het licht heeft gebracht die naar alle waarschijnlijkheid ook op elke andere, soortgelijke school zal zijn aan te treffen en als zodanig niet uitzonderlijk is te noemen, maar daarentegen als een onderkenbaar probleem kan worden gerekend, dat zeker pogingen tot oplossing behoeft.

De grote verstandelijke leeftijdsspreiding in een klas kan onmogelijk bevorderlijk zijn voor het nuttig effect van het onderwijs.

Door enerzijds de ouders van debiele kinderen met tactvolle nadruk te adviseren hun kind het passende buitengewoon onderwijs te laten volgen en anderzijds de zwakbegaafden en de leerlingen met speciale leermoeilijkheden op te vangen in klasjes, waarin de leerstof op elke leerling afzonderlijk kan worden afgestemd, kan een meer productieve gang van het onderwijs in de gehele school worden verkregen. Het kind, hoe ook zijn capaciteiten mogen zijn, zal zeker gebaat zijn bij deze differentiatiemogelijkheid.”

NATUURBESCHERMING

De inspecteur in de inspectie Zwolle meldt, dat in de stad Zwolle op initiatief van de „Zwolle gemeenschap” een actie is ingezet om de jeugd mede op te voeden tot beschermer van de natuur.

Met lezingen en filmvoorstellingen zijn de jongens en meisjes „opgeleid” tot jeugdnatuurwachter. Een groot aantal is door de burgemeester van Zwolle officieel als zodanig geïnstal-

leerd. Andere middelen tot het levendig houden van deze gedachte zijn het maken van excursies en het medewerken aan de verfraaiing van de stadsplantsoenen door enkele ervan door de jeugd te laten verzorgen.

FRIESE PROEFSCHOLEN

De „Commissie van drie”, waarin door het bedanken van de heren Wendelaar Bonga en Post twee vacatures kwamen, werd aangevuld met prof. dr. H. Nieuwenhuis te Groningen en de heer K. Boelens te Franeker. Ongetwijfeld zal het onderwijs in Friesland met het toetreden van deze beide heren zeer gebaat zijn.

Met het personeel van de negen proefscholen werden twee vergaderingen gehouden. Het tweetalig onderwijs heeft zich in de afgelopen zes jaar aan deze scholen voldoende geconsolideerd; het oordeel van de leerkrachten is onverdeeld gunstig. Momenteel is een commissie bezig een leergang voor het onderwijs in de Nederlandse taal in de hogere klassen te ontwerpen.

Gelijk bekend is de inspecteur in de inspectie *Sneek* de vertegenwoordiger van het rijksschooltoezicht in de „Commissie van drie”, welke met de leiding van het experiment is belast.

FRIES ALS VOERTAAL

In het verslagjaar kwam de „Wet tot regeling van het onderwijs in de Friese taal en het gebruik van die taal of van een streektaal als voertaal bij het lager onderwijs” tot stand (wet van 20 mei 1955, *Stb.* 225), waarbij dus het gebruik van het Fries als voertaal in de lagere klassen zijn wettelijke fundering heeft gekregen.

Dit gebruik is facultatief gesteld, zodat aan gemeente- en schoolbesturen de beslissing is overgelaten of aan een bepaalde school van de bij de wet omschreven mogelijkheden gebruik zal worden gemaakt. Gedeputeerde staten van Friesland hebben het nuttig geoordeeld, dat de gemeente- en schoolbesturen de beschikking zouden hebben over een objectieve en deskundige adviesinstantie en hebben daartoe een adviescommissie ingesteld, welker taak het is aan de gemeente- en schoolbesturen desgewenst onderwijskundig advies te geven:

a. met betrekking tot de vraag of en in hoeverre gebruik zal worden gemaakt van de in de Lager-onderwijswet 1920 geopende mogelijkheid om in de eerste leerjaren der lagere school het Fries als voertaal bij het onderwijs te bezigen;

b. omtrent de wijze waarop de onder a bedoelde mogelijkheid kan worden verwezenlijkt.

§ 7. De kosten van het onderwijs

Betreffende dit onderdeel kan over het algemeen worden verwezen naar hetgeen in het vorige jaarverslag daaromtrent is vermeld. Het feit dat de kosten van het onderhoud, de leermiddelen en schoolbehoeften zowel als die voor verwarming en schoonhouden nog steeds stijgende zijn, heeft de inspecteurs en mij aanleiding gegeven tot het herzien van de verschillende normen die bij de beoordeling der kosten over het algemeen worden aangelegd. De gunstige ervaring die wij met deze algemene richtlijnen hebben opgedaan, zal, naar wij verwachten, worden bestendig.

De uitkering van de overschrijdingsbedragen over het vijfjarige tijdvak van 1948 tot 1953, welke veelal nogal aanzienlijk waren, heeft menig schoolbestuur in staat gesteld zijn school eens een flinke opknappbeurt te geven, hetgeen een fleuriger aanzien van de lokalen zeer ten goede is gekomen.

§ 8. Het rijkschooltoezicht

Met diep leedwezen moet ik melding maken van het overlijden van de heer H. Nienhuis, in leven inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Groningen*. De heer Nienhuis was een voorbeeldig inspecteur; hij was daarenboven een gaaf en wijs man. Zij die hem gekend hebben en met hem hebben mogen samenwerken, zullen hem niet meer vergeten en dankbaar zijn dat zij hem in hun leven hebben ontmoet.

Met ingang van 1 april 1955 werd de inspectie *Groningen* waargenomen door de heer J. J. H. van der Ree, inspecteur in de inspectie *Zuidhorn*.

De vacante inspectie *Leeuwarden* is van 1 mei 1954 tot 1 oktober 1955 waargenomen door de heer R. J. Sipkens, inspecteur in de inspectie *Sneek*. Op laatstgenoemde datum is de heer K. Elzinga als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Leeuwarden* in functie getreden.

IV. VERSLAG VAN DE INSPECTEUR VOOR DE LICHAMELIJKE OPVOEDING IN ALGEMENE DIENST EN BIJ DE ONDERWIJZERSOPLEIDING

ALGEMENE OPMERKINGEN

Kon in vorige jaarverslagen als de belangrijkste creditpost op de balans van de lichamelijke opvoeding worden vermeld de voortgezette activiteit op het gebied van de bouw van gymnastieklokalen en kon ogenschijnlijk worden aangenomen dat in de volgende jaren geleidelijk het grote tekort aan gymnastieklokalen in ons land zou worden ingelopen, helaas bleek in het laatst van 1955 dat voor de bouw van gymnastieklokalen nog slechts een zeer gering bouwvolume kon worden beschikbaar gesteld.

Dit feit is des te meer te betreuren, omdat het ter beschikking komen van gymnastieklokalen een der eerste voorwaarden is waaraan moet worden voldaan, zullen de scholen in staat zijn zowel de lichamelijke als de geestelijke vermogens der leerlingen tot ontwikkeling te brengen. Het inzicht dat het nodig is ook de lichamelijke vermogens tot ontwikkeling te brengen, is nog versterkt door het standpunt van de huidige psychologische wetenschap omtrent de correlatie tussen lichaam en geest.

Ook de snel toenemende bevolkingsdichtheid in ons land, waardoor de kinderen in ernstige mate in hun activiteits- en bewegingsdrang worden geremd, maakt het mede noodzakelijk dat in het schoolprogramma hiermede rekening wordt gehouden. De activiteits- en bewegingsdrang van het schoolgaande kind is immers een belangrijke stimulans voor zijn groei en ontwikkeling. Tegemoetkomen aan deze innerlijke drang is een pedagogische noodzakelijkheid.

Van de mogelijkheid deze drang te volgen is de ontplooiing van het jeugdige individu afhankelijk. Zijn activiteitsdrang moet worden geleid, op pedagogisch verantwoorde wijze gekanaliseerd. Het onderdrukken van de activiteitsdrang heeft tot gevolg dat het kind in zijn natuurlijke ontwikkeling wordt geschaad.

Hier heeft de school als algemeen vormingsinstituut haar taak en verantwoordelijkheid. Deze taak en verantwoordelijkheid kunnen slechts effectief tot uitdrukking komen, indien de school kan beschikken over de middelen daartoe, waaronder in de eerste plaats is te rekenen een gymnastieklokaal.

Met de bouw van gymnastieklokalen kon pas in 1950 op bescheiden schaal een begin worden gemaakt. De voortzetting van de op dit gebied gedurende enige jaren bestaande bouwactiviteit dreigt thans opnieuw te worden gestagneerd.

Omtrent de tweede belangrijke factor in de opbouw der lichamelijke opvoeding, n.l. het kunnen beschikken over een voldoende aantal competente onderwijzers en onderwijzeressen, moet worden verwezen naar hetgeen daaromtrent in vorige jaarverslagen reeds werd medegedeeld.

Inzake het probleem van het toenemende tekort aan vakonderwijzers, tengevolge waarvan het onderwijs in de lichamelijke oefening ernstige schade ondervindt, kon nog steeds geen bevredigende oplossing worden gevonden.

CONSULENTEN VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING

De heer W. Teixeira werd benoemd tot consulent in de inspecties Arnhem en Nijmegen. Het aantal consulenten is hiermede weer op 26 gebracht.

Vele consulenten delen in hun jaarverslag mede, dat door de omvangrijke arbeid welke in hun amtsgebied te verrichten valt, het schoolbezoek op de achtergrond komt.

Veel tijd vragen o.a. de administratieve werkzaamheden. Op de aanstelling van een bureauhulp wordt dan ook aangedrongen. Overigens blijken de amtsgebieden van een aantal consulenten te groot te zijn voor het bereiken van een algemene verbetering in het door de onderwijzers te geven onderwijs in de lichamelijke oefening.

In maart 1955 werd een consulenten-conferentie gehouden te Bennekom. Tijdens deze conferentie werd o.a. een *proeve* van een kernprogramma voor de lichamelijke oefening voor de lagere scholen uitvoerig behandeld en aanvaard.

In verband met de grote behoefte aan voorlichting ware het wenselijk dat genoemde proeve van een kernprogramma kon worden gedrukt en aan de consulenten ter beschikking gesteld, teneinde deze te kunnen gebruiken bij de door hen te geven adviezen. Hiermede zou een belangrijke bijdrage worden geleverd tot de bevordering van een doelgericht en methodisch verantwoord onderwijs in de lichamelijke oefening, zoals dit door de onderwijzers en onderwijzeressen moet worden gegeven.

SPEELPLAATSEN (OEFENPLAATSEN)

Voor verreweg de meeste scholen in ons land, zowel op het platteland als in de steden, biedt de speelplaats de enige mogelijkheid om het onderwijs in de lichamelijke oefening te geven.

Een belangrijk gedeelte van de lichamelijke oefening zijn de openluchtspelen. De sportterreinen, voorzover beschikbaar, liggen in de regel te ver van de school. Mede in verband met de toenemende bevolkingsdichtheid en de toenemende onveiligheid op de wegen is het scheppen van voldoende speelgelegenheden een eis des tijds geworden. Des te belangrijker voor de lichamelijke vorming en voor de geestelijke gezondheid der jeugd worden hierdoor de speelplaatsen bij de scholen. De inrichting dezer speelplaatsen stelt nu geheel andere eisen dan voorheen, zullen deze waarlijk dienstbaar kunnen worden gemaakt aan de lichamelijke oefening.

De afmetingen van de speelplaatsen, voorzover ook de openluchtspelen hierop moeten plaatsvinden, zullen ten minste $\pm$ 30 bij 40 meter moeten zijn. Voor het opbergen van het spelmateriaal is bovendien een eenvoudige bergruimte noodzakelijk. Ook een kleed- en wasgelegenheid kan, indien bij de school geen gymnastieklokaal met kleed- en wasruimte aanwezig is, niet worden gemist.

MATERIËLE VOORZIENINGEN IN DE KWEEKSCHOLEN

De verbeteringen van de materiële voorzieningen voor de lichamelijke oefening in de kweekscholen vond in 1955 op verheugende wijze voortgang.

Tal van plannen, nog een vrij groot aantal kweekscholen betreffende, liggen gereed of bevin-
den zich in diverse stadia van uitvoering.

SCHOOLZWEMMEN

Het aantal uitgereikte schoolzwemdiploma's was in 1955 groter dan ooit tevoren, n.l. ruim
58 000.

Deze aantallen bedroegen in 1948	19 706
in 1952	35 181
in 1954	43 591

SCHOOLDIPLOMA'S LICHAMELIJKE GEOEFENDHEID

De instelling van deze diploma's is een goede stimulans gebleken voor de lichamelijke
oefening. In een aantal inspecties van het lager onderwijs vinden de schooldagen en de daaraan
verbonden diploma's meer en meer ingang.

De invoering van schooldagen en -diploma's heeft — naar verscheidene consulenten in hun
jaarverslagen mededelen — ook dit voordeel dat de onderwijzers in die diploma's een goede
norm vinden, waaraan zij de prestaties van hun leerlingen kunnen toetsen. De prikkel om
tot de individueel beste prestatie te komen, maakt de lessen veel meer geanimeerd.

De schooldagen komen het best tot hun recht, indien het aantal deelnemende kinderen niet
groter is dan 200 à 300.

Het ware te wensen dat deze schooldagen meer algemeen, dus in *alle* inspecties, konden
worden ingevoerd.

OPLEIDINGSCURSUSSEN EN EXAMENS VOOR DE LAGERE AKTE LICHAMELIJKE OEFENING

In 1955 namen 27 kandidaten aan het examen deel; 11 werden afgewezen.

Nieuwe opleidingscursussen werden geopend in Eindhoven en 's-Gravenhage, waardoor het
aantal cursussen is gestegen tot 7, n.l.:

1. Amsterdam (aan de gemeentelijke kweekschool);
2. Heerlen (aan de bisschoppelijke kweekschool);
3. Breda (aan de bisschoppelijke kweekschool);
4. Hilversum (aan de rijkskweekschool);
5. Rotterdam (aan de St. -Luciakweekschool);
6. Eindhoven (aan de r.-k. kweekschool Edenstr.);
7. 's-Gravenhage (aan de rijkskweekschool).

De „Regeling bevordering studiezijn onderwijzers” is zeer zeker een stimulans, ook voor de
studie voor de lagere akte lichamelijke oefening. De bezitters van deze akte ontvangen echter,
indien zij vakonderwijzer in de lichamelijke oefening zouden willen worden, geen hoger

salaris. In verband met het toenemende tekort aan vakonderwijzers in de lichamelijke oefening bij het lager onderwijs ware het wenselijk dat in het Bezoldigingsbesluit bedoelde akte werd opgenomen onder de zgn. ulobevoegdheden.

CURSUSSEN TER OPLEIDING VOOR DE BEVOEGDHEID j

Nog steeds is in vele inspecties van het lager onderwijs het aantal niet voor vak j bevoegde onderwijzers vrij groot. De consulente voor de lichamelijke opvoeding streefde ook in 1955 naar een zo goed mogelijke spreiding van de cursussen ter opleiding voor vak j.

KWEEKSCHOOLOPLEIDING

Enige kritische opmerkingen met betrekking tot de kweekschoolopleiding, vermeld in de jaarverslagen van een aantal consulente, zijn de volgende:

1. De opleiding is nog te veel gericht op het lesgeven in het gymnastieklokaal en te weinig op het lesgeven op de speelplaats (oefenplaats).
2. De opleiding is niet afgestemd op het lesgeven aan grote klassen.
3. Te weinig aandacht wordt besteed aan het verkrijgen van inzicht in de methodische behandeling der oefenstof. Door het te geringe inzicht in de methode blijven zichtbare resultaten van het gegeven onderwijs uit. De belangstelling van de onderwijzer neemt dan spoedig af en uiteraard ook die van de leerlingen, als gevolg waarvan het peil van het onderwijs steeds lager zakt. Aan het leren toepassen van een methodisch verantwoorde houdings- en bewegingvorming zal in de kweekscholen meer zorg moeten worden besteed.
4. In vele gevallen blijkt tevens te weinig inzicht in het gebruik van een goed leerplan te bestaan. In verband daarmee wordt aanbevolen het in de kweekschool doen behandelen van een zgn. kernprogramma, dat een beperkte oefenstof in logische openvolging aangeeft.
5. Ook ten aanzien van het schoolzwemmen heeft de aanstaande onderwijzer een betere vorming nodig.

Daarnevens constateren verschillende consulente dat de resultaten van de verbeterde opleiding in de kweekscholen merkbaar zijn, hoewel anderzijds de opleiding aan een deel der kweekscholen nog steeds onvoldoende wordt geacht.

De door de consulente gemaakte kritische opmerkingen zijn in het algemeen juist. De gesignaleerde tekortkomingen zijn echter in de meeste gevallen het gevolg van het feit dat aan het vak lichamelijke oefening in de kweekscholen niet een voldoende aantal wekelijkse lesuren kan worden besteed.

Bovendien worden in vele gevallen de drie wekelijkse lesuren voor de 1e klassen en de twee beschikbare lessen voor de 2e, 3e en 4e klassen niet op aparte dagen gegeven, waardoor het nuttig effect wordt geschaad. Het is n.l. zo, dat, zelfs wanneer de ligging van het gymnastieklokaal en het speelterrein ten opzichte van de school vrij gunstig is, vaak twee lessen van 50 minuten worden samengevoegd tot één les van 100 minuten (verminderd met de tijd die nodig is voor het verplaatsen der klassen, het verkleiden en het wassen).

Het gevolg hiervan is, dat thans in de meeste kweekscholen de 2e, 3e en 4e klassen éénmaal per week onderwijs in de lichamelijke oefening ontvangen.

Weliswaar laat de huidige Kweekschoolwet toe, dat aan bepaalde vakken in de eerste leerkring een extra-uur wordt besteed, doch van deze mogelijkheid wordt slechts door een heel enkele kweekschool ten gunste van de lichamelijke oefening gebruik gemaakt.

Ook het aantal kweekscholen dat gebruik maakt van de mogelijkheid in de tweede leerkring extra-uren te besteden aan de lichamelijke oefening als keuzevak, is nog vrij gering. Overigens wordt aan deze extra-lessen in de regel niet deelgenomen door de leerlingen die deze lessen het meest nodig hebben, doch door degenen die bijzondere belangstelling voor dit vak hebben.

Een zeer nadelige omstandigheid is voorts, dat in de gemengde kweekscholen het onderwijs in de lichamelijke oefening meestal aan gemengde klassen moet worden gegeven.

Een behoorlijke lichamelijke geoefendheid – zo belangrijk te achten voor de jonge mensen zelf en in het bijzonder belangrijk omdat zij later in dit vak onderwijs moeten geven – kan onder deze omstandigheden bezwaarlijk worden verkregen.

Bovendien is tot op heden voor de didactische vorming van de aanstaande onderwijzers met betrekking tot de lichamelijke oefening geen aparte tijd uitgetrokken. Deze didactische vorming moet dus geschieden in de uren, welke eigenlijk voor het verkrijgen van de lichamelijke vorming zouden moeten worden gebruikt.

Men zou verwachten, dat de onder de geschetste omstandigheden opgeleide kwekelingen voor het overgrote deel bij het eindexamen zouden worden afgewezen voor vak j. Toch is dit niet het geval. Het percentage der afgewezenen is in 1955 zelfs iets gunstiger geweest dan in voorgaande jaren, t.w. 12%.

De verklaring van het feit dat, niettegenstaande de zwakke opleiding, een zo hoog percentage jaarlijks voor deze bevoegdheid slaagt, ligt deels in het feit dat door vele leraren met bijzondere ijver en toewijding wordt gewerkt; dikwijls worden extra-lessen gegeven in de vrije tijd. Ook het corrigeren van de door de leerlingen op schrift gestelde lessen geschiedt na de schooltijd en in vele gevallen is dit ook zo met de mondelinge nabespreking van gegeven lessen.

Voor een ander gedeelte moet echter de relatief gunstige uitslag van de examens tevens worden toegeschreven aan de door een aantal leraren en gecommiteerden gehuldigde opvatting dat bij het beoordelen van de eindexamenkandidaten rekening moest worden gehouden met de beperkte tijd welke voor de opleiding beschikbaar was, en met eventueel andere bezwaren-omstandigheden welke de opleiding hebben beïnvloed.

De samensteller van dit verslag moge hier attenderen op het gevaar dat daardoor de normen van het eindexamenbesluit in de onderscheiden kweekscholen op steeds weer andere wijze worden geïnterpreteerd.

Aan de, bindend voorgeschreven, exameneisen zal moeten worden voldaan, opdat redelijkerwijze zal mogen worden verwacht, dat aan de voor de bevoegdheid j geslaagde onderwijzer het onderwijs in de lichamelijke oefening werkelijk kan worden toevertrouwd.

Toen in 1920 in de Lager-onderwijswet de lichamelijke oefening als verplicht vak van onderwijs werd opgenomen, was het te voorzien dat het nog vele jaren zou moeten duren voordat

van een goed verzorgde regeling van het onderwijs in dit vak in alle scholen van het lager onderwijs sprake zou kunnen zijn.

Wanneer thans moet worden geconstateerd dat aan de mogelijkheden, dit onderwijs in de lichamelijke oefening in alle scholen met vrucht te doen geven, nog zeer veel ontbreekt, dan mag daarbij evenwel niet uit het oog worden verloren de grote vooruitgang welke in de loop der jaren mocht worden verkregen.

Voor al door de gestadige beïnvloeding welke van de consulenten voor de lichamelijke opvoeding is uitgegaan, zijn niet te onderschatten verbeteringen bereikt.

De belangrijkste vooruitgang ligt ongetwijfeld in het feit dat de noodzaak van een betere verzorging van het vak lichamelijke oefening thans duidelijk en algemeen wordt ingezien.

V. VERSLAG VAN DE INSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS IN ALGEMENE DIENST BETREFFENDE HET ONDERWIJS AAN TREKKENDE KINDEREN

A. ONDERWIJS AAN SCHIPPERSKINDEREN

AANTAL SCHOLEN EN KLASSEN

In het aantal scholen en klassen kwam in 1955 weinig verandering. De stichting van 2 ligplaatsklassen te Maastricht, als dependance van de ligplaatschool te Born, werd een feit. Naar mijn mening is Zuid-Limburg daardoor nu voorzien van voldoende gelegenheid om onderwijs te geven aan de aan boord verblijvende kinderen.

De r.-k. continuschool te Hansweert, die na de watersnood van 1953 tijdelijk verplaatst werd naar Sittard, werd op 1 september 1955 opgeheven. Het besluit daartoe werd genomen op grond van het niet aanwezig zijn van voldoende bouwkapitaal en exploitatiemogelijkheden voor een nieuw internaat te Hansweert. Het aantal leerlingen was wel voldoende, zodat een herbouwde school zeer zeker levensvatbaarheid zou hebben gehad, als het huisvestingsprobleem op te lossen was geweest. Ik betreur deze gang van zaken zeer; wij hebben een goede continuschool minder. Het was een uitstekende school, waar met veel liefde en toewijding aan de opvoeding en het onderwijs van de schipperskinderen werd gewerkt. Aan het eind van het verslagjaar werd ook opgeheven de pr.-chr. ligplaatsklas te Lemmer. De wijziging in de structuur van de Friese binnenvaart, waardoor Lemmer als overslaghaven uitvalt, nu grotere schepen via het nieuwe kanalenstelsel verder Friesland binnen kunnen varen, is hiervan de oorzaak.

De r.-k. continuschool te Zevenaar werd overgeplaatst naar Nijmegen. Aan de oude Mollenhutseweg aldaar is een gebouwencomplex verzeen — school en internaat, dat naast dat aan de Velperweg te Arnhem tot het mooiste behoort wat wij in Nederland op dit gebied kennen. Het geheel ligt in een mooie omgeving, is ruim opgezet en voldoet wat uiterlijk en inrichting betreft aan alle te stellen eisen.

Aan het eind van het verslagjaar bestonden de volgende scholen en klassen.

Amsterdam:	r.-k. continuschool, Amstelveenseweg 595.
pr.-chr. continuschool met ligplaatsklassen, Brouwersgracht 287.
openbare ligplaatschool, Droogbak 1 c.
ligplaatsklasse, verbonden aan de openbare school voor g.l.o., De Wittenstraat 100.
Arnhem:	r.-k. continuschool voor meisjes, Velperweg 137.
ligplaatsklas, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Roermondsplein 32.
Born (L.):	Interconfessionele school voor ligplaatsonderwijs, met een klas te Stein en twee klassen te Maastricht.
Delfzijl:	ligplaatsklas, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Buitensingel 3.
Deventer:	openbare continuschool met ligplaatsklas, Deensestraat 6.

- Dordrecht: pr.-chr. continuschool, Burg. de Raadtsingel, ligplaatsklassen verbonden aan de o.l.s. 15, gevestigd Nieuwkerksplein 28.
- Duisburg: pr.-chr. ligplaatsschool, Bergiusstrasse 27.
- Ruhrort: r.-k. ligplaatsschool, Fürst Bismarckstrasse 34.
- Groningen: openbare continuschool, Parklaan 26.
openbare ligplaatsschool, Parklaan 26.
pr.-chr. continuschool, Sophiastraat 27, met ligplaatsklassen aan de Kraneweg.
ligplaatsklassen, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Oliemuldersweg 1.
- Harlingen: ligplaatsklasse, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Rozengracht 34.
- Krimpen a/d IJssel: continuklassen, verbonden aan de Joh. Calvijnschool.
- Leeuwarden: openbare ligplaatsschool met continuklas, Schoolstraat 4.
pr.-chr. continuschool met ligplaatsklassen, Pieter Feddestr. 4.
- Maasbracht: pr.-chr. ligplaatsschool, Haven.
r.-k. ligplaatsschool, Haven.
- Nijmegen: r.-k. continuschool voor jongens, Oude Mollenhutseweg 23.
- Oud-Gastel: r.-k. continuschool voor jongens, Veerkensweg.
- Rotterdam: openbare continuschool met ligplaatsklassen, Grondherenstraat 62.
ligplaatsklassen, verbonden aan de openbare school A 104, gevestigd Osseweistraat 35.
ligplaatsklassen, verbonden aan de openbare school A 144, gevestigd Persoonshaven 123.
pr.-chr. continuschool, Nozemanstraat 16.
ligplaatsklassen, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Nozemanstraat 16.
prot.-chr. continuschool, Eendrachtstraat 87.
ligplaatsklassen, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Eendrachtstraat 87, gevestigd Zwarte Paardenstraat 99.
- Sneek: openbare ligplaatsschool met continuklassen, Willemstraat 28.
prot.-chr. continuschool met ligplaatsklasse, J. W. Frisostraat 63.
- Stadskanaal (W): ligplaatsklassen, verbonden aan de openbare school voor g.l.o., genaamd „De Nieuwe School”.
- Velsen: ligplaatsklassen, verbonden aan de pr.-chr. school voor g.l.o., Noorderlaan 1.
- Wemeldinge: pr.-chr. continuschool, Prinses Julianastraat 45.
- IJmuiden: ligplaatsklas, verbonden aan de openbare school voor g.l.o., Kerkstraat 1.
- Zwartsluis: pr.-chr. continuschool, Schippersschoolstraat 8.
- Zwolle: pr.-chr. ligplaatsschool met continuklassen, Vechtstraat 52.

SAMENVATTING

openbaar onderwijs:	3 continuscholē
	2 ligplaatsscholē met continuklassen
	4 ligplaatsscholē
	8 scholē met ligplaatsscholē
pr.-chr. onderwijs:	10 continuscholē
	2 scholē met continuklassen
	2 ligplaatsscholē
	12 scholē met ligplaatsscholē
r.-k. onderwijs:	4 continuscholē
	2 ligplaatsscholē
interconf. onderwijs:	1 ligplaatsschool
totaal: continuonderwijs:	17 scholē
	4 scholē met klassen
ligplaatsonderwijs:	9 scholē
	20 scholē met klassen.

Gelegenheid tot het ontvangen van ligplaatsonderwijs bestaat nu:
 provincie Groningen: Delfzijl, Stadskanaal, Groningen (5 adressen).
 provincie Friesland: Leeuwarden (2 adressen), Harlingen en Sneek (2 adressen).
 provincie Drenthe: —
 provincie Overijssel: Zwolle en Deventer.
 provincie Gelderland: Arnhem.
 provincie Utrecht: —
 provincie Noordholland: Amsterdam (3 adressen), Velsen en IJmuiden.
 provincie Zuidholland: Rotterdam (5 adressen) en Dordrecht.
 provincie Zeeland: —
 provincie Noordbrabant: —
 provincie Limburg: Maasbracht (2 adressen), Born, Stein en Maastricht.
 Duisburg/Ruhrort: 2 adressen.

Naar mijn mening is het aantal gelegenheden tot het ontvangen van ligplaatsonderwijs voldoende. Voorzover ik kan nagaan is geen enkele los-, laad- of wachthaven daarvan verstoken. Misschien dat Terneuzen nog aan de rij moet worden toegevoegd, maar zeker ben ik daarvan niet. Mogelijk ook Antwerpen.

Het ligplaatsonderwijs vraagt spreiding: hoe meer gelegenheden, hoe beter het aan zijn doelstelling, de aan boord verblijvende kinderen voort te helpen, kan voldoen. De scholē voor g.l.o., waar varende schipperskinderen zich ook wel aanmelden, hebben weinig of geen gelegenheid aan deze kinderen de nodige zorg of aandacht te schenken. Deze kinderen toch met hun taakwerk hebben individuele hulp nodig, die de g.l.o.-scholē mede door de klassebezetting niet kunnen geven.

Voor het continu-onderwijs zijn grote scholen belangrijk, gezien de mogelijkheden die deze bieden. Hier is concentratie noodzakelijk.

AANTAL LEERLINGEN

Het gemiddeld aantal leerlingen, gerekend naar de 16e van elke maand, dat de ligplaats-scholen en klassen in 1955 bezocht, bedroeg 758.

In 1954 was dit 774

in 1953 was dit 776

in 1952 was dit 792

in 1951 was dit 753

in 1950 was dit 785

Hoeveel verschillende kinderen aan dit onderwijs hebben deelgenomen, is niet bekend. In 1956 zal het Centraal Bureau voor de Statistiek hierover cijfers publiceren, die tevens een inzicht kunnen geven in de intensiteit van het schoolbezoek. Ik vermoed, dat de gegevens betreffende de duur van het schoolbezoek tot de conclusie: „onvoldoende” zullen leiden. Er bestaat echter nog een aanzienlijk verschil tussen het noorden van ons land (Groningen en Friesland) met zijn kleine schepen en de rest. De kleine schepen met sterke motor vinden nog voldoende werk. Vele kleine schepen, die verouderd zijn, vinden moeilijk meer vracht. De schippers die hierop varen, gaan negen maanden werk zoeken en varen in de campagnetijd aardappelen en bieten. In die tijd gaat het hun financieel goed.

Voor de overige — eigenlijke — binnenvaart en de Rijnvaart lagen de verhoudingen gans anders. Hiervoor is het jaar 1955 een tijd van ongekeerde hoogconjunctuur geweest.

Door de grote aanvoeren van overzee in de transitohavens Rotterdam en Amsterdam was er steeds een grote vraag naar scheepsruimte, welke vrijwel het gehele jaar door niet door het aanbod werd gedekt. Uiteraard had dit zeer korte laad-, los- en wachttijden tot gevolg, terwijl de vrachtprijzen, die in de internationale binnenvaart niet aan wettelijke regelen zijn gebonden, steeds verder omhoog liepen. In de binnenlandse vaart was er eveneens een groot aanbod voor lading. Voor deze tak van de binnenvaart gelden echter wettelijk vastgestelde tarieven, die met de vrachtprijzen in de internationale vaart geen gelijke tred hielden. Vele schippers, die zich voordien om verschillende redenen voornamelijk op het binnenlands vervoer toelegden, gingen, aangetrokken door de hogere vrachtprijzen, over naar de internationale vaart, voornamelijk op de Rijn. Bijkomstige omstandigheden maakten in het laatste kwartaal de moeilijkheden voor het verkrijgen van scheepsruimte nog groter: de bietencampagne, die veel scheepsruimte vroeg, de buitengewoon lage waterstand in de Rijn, waardoor de schepen slechts gedeeltelijk konden worden beladen, en de vertraging door veel voorkomende mist. Het gehele beeld was dat van haast en nog eens haast. Vaak was het zo, dat een schip al opnieuw was bevracht, vóórdat nog de losplaats was bereikt.

Wanneer men dan ook nog in beschouwing neemt, dat het machinale laden en lossen steeds meer toepassing vindt, dan is het wel duidelijk dat het aantal ligdagen zeer minimaal was. De oude regel ten aanzien van het ligplaatsonderwijs: hoe drukker de vaart, hoe minder en korter schoolbezoek, ging in 1955 weer ten volle op.

De klas te Arnhem had een gemiddeld aantal leerlingen van 10, maar werd door 159 verschillende kinderen bezocht. Voor de klas te Deventer bedroegen deze aantallen resp. 9 en 140, voor die te IJmuiden 11 en 135, voor die te Delfzijl 18 en 151. De ligplaatsklassen aan de Grondherenstraat te Rotterdam hadden een gemiddeld aantal leerlingen van 51, maar 367 verschillende kinderen, de pr.-chr. school te Maasbracht resp. 50 en 487, de r.-k. school aldaar: 19 en 117, terwijl die aantallen voor Born bedroegen 39 en 409.

Uit deze cijfers blijkt: 1e dat het schoolbezoek telkens maar heel kort heeft geduurd, 2e dat het gemiddeld aantal leerlingen geen duidelijk antwoord geeft op de vraag of een klas of school reden van bestaan heeft, 3e dat de organisatie van dit onderwijs steeds weer verrassingen oplevert. Men dient steeds met plotseling opkomende omstandigheden rekening te houden: te veel of te weinig water, dicht of open water, veel of weinig vracht, enz. enz.

Het aantal leerlingen der continuschoolen en klassen nam ook in 1955 toe. Dit is een gelukkig verschijnsel.

In 1955 bedroeg het gemiddelde 2142.

in 1954 was dat 1972

in 1953 was dat 1875

in 1952 was dat 1732

in 1951 was dat 1656

in 1950 was dat 1628

in 1949 was dat 1585

in 1948 was dat 1552

Blijft de ontwikkeling in de binnenvaart verder in de opgaande lijn, dan zullen, wil het onderwijs tot zijn recht komen, steeds meer kinderen aan de wal moeten worden geplaatst om regelmatig school te kunnen gaan.

Dit brengt mij tot het punt van de:

HUISVESTING

Deze is, afgezien van de verdere ontwikkeling, waarop ik in het volgende punt terugkom, goed geregeld. Neemt het aantal leerlingen der continuschoolen nog meer toe, dan worden de moeilijkheden rondom de huisvesting echter nog groter dan ze nu al zijn.

„Het probleem: onderwijs aan schipperskinderen is in hoofdzaak een huisvestingsprobleem”, schreef ik in een van mijn eerste jaarverslagen. Dit gaat nog volledig op. De eerste die dit probleem aanpakte, was het Nationaal comité voor onderwijs aan schipperskinderen door christelijke scholen met internaat, dat in 1915 de eerste continuschool (school met beperkt leerplan was toen de naam) met een internaat te Vreeswijk stichtte. Het Nationaal comité mocht in 1955 het veertigjarig bestaan van zijn stichting feestelijk vieren.

Het voorbeeld Vreeswijk werd gevolgd door Zwartsluis, echter zonder internaat, maar met gezinsverpleging. Langzamerhand werden méér continuschoolen gesticht, die behalve de r.-k. scholen allemaal zich bepaalden tot gezinsverpleging.

Na de tweede wereldoorlog werd dit steeds moeilijker, de huisvesting werd beperkter en de mogelijkheid om schipperskinderen te doen opnemen in gezinnen steeds kleiner. Bovendien begonnen de schippers steeds meer de voorkeur te geven aan internaten.

Het gevolg van een en ander is geweest, dat steeds meer internaten zijn gesticht, zodat er thans 15 zijn, n.l. 4 r.-k. internaten: te Amsterdam, Arnhem, Nijmegen en Oud-Gastel, het internaat te Vreeswijk, terwijl het Nationaal comité bezig is een tweede internaat te stichten te Maasbracht, dat in 1956 geopend zal worden. Verder stichtte het Schoolfonds voor schipperskinderen vanwege de Hervormde Kerk 4 internaten, n.l. te Amsterdam, Rotterdam, Zwolle en Groningen. Behalve te Amsterdam zijn deze internaten op een logiesschip gehuisvest. Het laatstgenoemde wordt voornamelijk bezocht door kinderen, die leerling zijn van de openbare continuschool te Groningen. Tenslotte zijn nog opgericht pr.-chr. internaten te Dordrecht, Krimpen aan de IJssel, Leeuwarden, Rotterdam (voor de leerlingen van de school aan de Nozemanstraat), Sneek en Wemeldinge.

Deze internaten hebben bijna alle dit gemeen, dat de financiële moeilijkheden groot zijn, zodat zij niet dat kunnen doen wat noodzakelijk wordt geacht om de kinderen een goede en prettige jeugd te geven.

Een mogelijkheid zou zijn, de verpleegkosten aanzienlijk te verhogen, maar dan zijn de financiële offers, vooral voor de loonschippers en voor hen die meer kinderen tegelijk naar school willen zenden, te groot, zodat er dan weer minder kinderen zullen komen.

De kosten der internaten, vooral wat betreft het aantrekken van geschikt en bekwaam personeel, worden zó hoog, dat naar mijn overtuiging de tijd gekomen is om te overwegen of steun — in welke vorm dan ook — van overheidswege niet overwogen moet worden. Zou dit gebeuren, dan zou het stichten en het exploiteren van goed ingerichte internaten gemakkelijker worden gemaakt, en zouden meer kinderen geplaatst kunnen worden. Het moet toch zo zijn, dat geen enkel schipperskind om financiële redenen niet het onderwijs kan krijgen waarop ieder walkind aanspraak kan maken. Mochten stappen in deze richting worden gedaan, dan zou ik willen aanbevelen, dat de stichting van internaten planmatig geschiedt, om versnippering van krachten te voorkomen, terwijl de voorttrekkers zeker niet in een ongunstiger positie mogen worden gebracht dan zij, die nu nog afwachten.

ONDERWIJS

Het ligplaatsonderwijs is, wat zijn resultaten betreft, onmeetbaar. De kinderen komen met boeken en taken op school, soms een halve dag, soms langer, en werken aan de taak waaraan zij bezig zijn.

De onderwijzer(es) helpt hen voort, geeft, als het nodig is, een test op, voorziet hen van nieuwe boeken, ook weer indien nodig, waarna zij weer vertrekken, soms voorgoed, anders voor kortere of langere tijd. Graag komen zij op dezelfde school terug; zij hechten zich aan hun meester of juffrouw.

Het individuele takensysteem blijft goed voldoen: leerlingen, die geregeld een ligplaats-school kunnen bezoeken, kunnen de hoogte bereiken van een goede lagere school en overgaan naar een school voor voortgezet onderwijs. Zo ontving ik bericht, dat van de Harm

Smeengeschool te Amsterdam 1 leerling naar een uloschool was gegaan, 2 leerlingen van de ligplaatsklasse, verbonden aan de Jacob de Wittschool te Amsterdam, eveneens naar een uloschool. Eén leerling van de ligplaatschool te Born werd toegelaten tot de voorbereidende klasse van het bisschoppelijk college te Sittard, 1 leerling van de ligplaatsklas te Delfzijl ging naar een dagnijverheidsschool, 1 leerling van de ligplaatsklas aan de Kraneweg te Groningen naar een uloschool evenals 1 leerling van de openbare ligplaatschool te Leeuwarden, terwijl 1 leerling van de r.-k. ligplaatschool te Maasbracht toegelaten werd tot de voorbereidende klas van de rooms-katholieke h.b.s. te Roermond en een tot de technische school te Echt. Uiteraard hadden deze kinderen vrij geregeld het ligplaatsonderwijs gevolgd.

Zoals ik reeds eerder vermeldde, is het bezoek aan de scholen in het afgelopen jaar zeer onregelmatig geweest. Vooral voor de beginnelingen is dit nadelig: het duurt te lang eer het lezen enigermate wordt beheerst, terwijl de fundamentele kennis van rekenen en zuiver schrijven in het gedrang komt.

De scholen voor continuonderwijs blijven aan de gestelde verwachtingen voldoen. Inder tijd, in 1915, toen de school te Vreeswijk werd gesticht, sprak men van een school met beperkt leerplan. Deze terminologie is nog wel blijven voortleven, maar is absoluut onjuist: het zijn scholen met beperkte leertijd, maar met een normaal programma. De drie schooltijden en de — in vergelijking met het g.l.o. — gunstige klassebezetting maken het mogelijk, in vier jaar een lagere-schoolprogramma af te werken. Er moet intensief worden gewerkt, zowel door de leerkrachten als door de kinderen. Met de tijd moet gewoekerd worden, wat het voordeel heeft dat de leerlingen zich een goede werkgewoonte eigen maken.

De behoefte aan verder onderwijs begint onder de schippers te leven.

Van de chr. schippersschool te Groningen gingen in 1955

naar de ambachtsschool	5 leerlingen
naar de uloschool	6 leerlingen
naar de industrijschool	7 leerlingen
naar de binnenvaartschool	6 leerlingen

totaal 24 leerlingen

Van de chr. schippersschool aan de Nozemanstraat te Rotterdam gingen

naar een uloschool	6 leerlingen
naar een ambachtsschool	2 leerlingen
naar een huishoudschool	2 leerlingen
naar een dagnijverheidsschool	2 leerlingen

totaal 12 leerlingen

Van de openbare continuklassen te Sneek gingen

naar een uloschool	2 leerlingen
naar een huishoudschool	2 leerlingen
naar een ambachtsschool	1 leerling

totaal 5 leerlingen

De kleine openbare school te Deventer zag:

1 leerling naar de h.b.s.,

2 leerlingen naar de uloschool,

1 leerling naar de nijverheidsschool voor meisjes gaan.

Zo zou een overzicht zijn samen te stellen voor het gehele land.

Het hier vermelde moge duidelijk maken, dat via de continuschoolen de leerlingen ook verder kunnen.

De vraag begint op te komen of men in de toekomst met een vierjarige continuschool voor de schipperskinderen kan volstaan. Wordt de leerplicht verlengd, dan zal beantwoording van deze vraag aan de orde moeten worden gesteld. Voor het lager onderwijs zijn de continuschoolen zeker voldoende; of daarop nog een ander soort onderwijs moet worden gebouwd, zal t.z.t. onder de ogen moeten worden gezien.

Ik denk o.a. aan het huishoudonderwijs voor meisjes. Dit wordt nu aan de school te Vreeswijk, waar een uitstekend ingericht lokaal (keuken) voor dit onderwijs is gebouwd, in het vierde jaar gegeven. Het zou m.i. aanbeveling verdienen een tweejarige cursus mogelijk te maken. Natuurlijk kunnen de schipperskinderen na de continuschoolen naar andere scholen overgaan.

Maar dan komt weer de grote moeilijkheid: de huisvesting.

Hoe meer kinderen verder onderwijs verlangen, hoe meer het huisvestingsprobleem ook na de continuschool van belang zal blijken te worden.

SCHOOLGEBOUWEN

Over het geheel verkeren de gebouwen in goede staat.

Onvoldoende blijft nog de huisvesting van de pr.-chr. continuschool, Brouwersgracht, te Amsterdam, de pr.-chr. continuschool, Eendrachtstraat, te Rotterdam, de pr.-chr. school te Zwolle en de pr.-chr. continuschool te Dordrecht.

B. ONDERWIJS AAN WOONWAGENKAMPKINDEREN

Het jaar 1955 was voor dit onderwijs zeer belangrijk door het tot stand komen van het Koninklijk besluit van 26 november 1955 (*Stb.* 526), houdende wijziging van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 (Koninklijk besluit van 28 december 1949, *Stb.* J. 596). Door deze wijziging werd het onderwijs aan woonwagenkampkinderen gerangschikt onder het buitengewoon lager onderwijs. Aan een lang gekoesterde wens is nu voldaan; dit onderwijs heeft nu een regeling gekregen, waarmee gewerkt kan worden. Door het Koninklijk besluit van 26 november 1955 werd ook de mogelijkheid geopend aan de kampscholen klassen voor zeer jeugdige kinderen te verbinden. Deze kleuterklassen zijn voor de kampkinderen van eminent belang, zij leren wat orde en regel, leren spelen ook met speelgoed, leren luisteren naar een verhaaltje, leren een versje, enz. enz., allemaal dingen die hun anders volkomen vreemd blijven.

Het jaar 1955 kenmerkte zich evenals het vorige verslagjaar door grote activiteit. Zoals bekend, behoort een zeer groot percentage der kampbewoners tot de r.-k. kerk. Het Landelijk Bureau van de R.-K.-vereniging van Woonwagenwerken in Nederland, geleid door de directeur, de heer P.H.J.M. Janssen, is onvermoeid bezig schoolstichting te stimuleren.

In 1955 werden r.-k. scholen gesticht te 's-Hertogenbosch en Schiedam en r.-k. klassen te Alkmaar en Dordrecht, terwijl de klassen verbonden aan de openbare school te Osdorp (gemeente Amsterdam), werden omgezet in een zelfstandige school. Het jaar 1955 leverde slechts één verliespunt op: de r.-k. klas te Hengelo (O.) werd op 1 oktober opgeheven, omdat geen leerkracht te krijgen was. Dank zij het Koninklijk besluit, hierboven vermeld, is het nu mogelijk een vaste leerkracht te benoemen, zodat in 1956 de klas te Hengelo weer geopend kan worden.

Aan het eind van het verslagjaar waren de volgende scholen en klassen in werking:

Almelo:	r.-k. klassen in het woonwagenkamp, verbonden aan de St. Dominicus-school.
Amsterdam:	openbare school te Osdorp.
Apeldoorn:	r.-k. school in het woonwagenkamp.
Arnhem:	klas verbonden aan de pr.-chr. school aan het Roermondsplein.
Amersfoort:	r.-k. school aan de Soesterweg.
Breda:	r.-k. school in het woonwagenkamp.
Dordrecht:	r.-k. klas verbonden aan de r.-k. meisjesschool, Brouwersdijk.
Eindhoven:	r.-k. school in het woonwagenkamp.
Emmen:	klas verbonden aan de o.l.s. VII. r.-k. school aan de Heideleen.
Enschede:	r.-k. klassen verbonden aan de r.-k. school Velveweg.
's-Gravenhage:	r.-k. klas in het woonwagenkamp, verbonden aan de r.-k. school Westeinde.
Groningen:	klassen verbonden aan de openbare school, Rembrandtschool.
's-Hertogenbosch:	r.-k. school in het woonwagenkamp.
Heesch (bij Oss):	r.-k. klassen in het woonwagenkamp, verbonden aan de r.-k. jongensschool te Heesch.
Leeuwarden:	klas in het woonwagenkamp, verbonden aan de o.l.s. Huizumerlaan.
Maastricht:	r.-k. school in het woonwagenkamp.
Nijmegen:	r.-k. klassen bij het woonwagenkamp, verbonden aan de r.-k. jongensschool te Neerbosch.
Rotterdam:	klas verbonden aan de o.l.s. te Pernis.
Schiedam:	r.-k. school in het woonwagenkamp.
Tilburg:	r.-k. klassen in het woonwagenkamp, verbonden aan een r.-k. jongensschool te Tilburg.
Utrecht:	openbare school aan de Oude Vleutenseweg.
Venlo:	klassen verbonden aan de r.-k. jongensschool, Casinostraat.
Weert:	r.-k. klas in het woonwagenkamp, verbonden aan de r.-k. school te Leuken-Weert.
Zwolle:	klas, verbonden aan de o.l.s. Kleine Voort.

Samenvatting

openbaar onderwijs: 2 scholen.
6 scholen waaraan klassen verbonden zijn.
prot.-chr. onderwijs: 1 school waaraan een klas verbonden is.
r.-k. onderwijs: 8 scholen.
9 scholen waaraan klassen verbonden zijn.
In totaal dus: 26 adressen waar de woonwagenkinderen het voor hen geschikte onderwijs kunnen ontvangen.

Inmiddels moet er nog veel gebeuren, eer alle kinderen uit de kampen bereikt kunnen worden. De praktijk is, dat waar geen kampschool of klas is, de kinderen geen enkele school bezoeken. De kampen liggen meestal ver buiten de bebouwde kom, en de scholen hebben over het algemeen weinig lust deze kinderen op te nemen. Veelal is het ook onmogelijk: door het trekkend bestaan en ongeregeld schoolbezoek passen zij in geen enkele klas. Men weet er geen raad mee.

De enige oplossing wordt gevormd door afzonderlijke scholen en klassen. Op het ogenblik zijn plannen — in zeer verschillend stadium — in bespreking, bewerking of uitvoering te: Bergen op Zoom, Roosendaal Helmond (waar alle plannen in orde zijn, maar nog steeds niet met de bouw begonnen is), Sittard, Arnhem, Deventer, Hengelo (O.), Oldenzaal, Zwolle, Beverwijk en Leiden.

Dit betreft de stichting van r.-k. scholen of klassen.

Met de toeneming van het aantal scholen en klassen stijgt het aantal kinderen, dat bereikt wordt. In 1951 bedroeg het gemiddeld aantal leerlingen, gerekend naar het schoolbezoek op de 16e van elke maand: 319, in 1952: 426, in 1953: 497, in 1954: 603 en in 1955: 733, met als hoogste aantal 861 op 16 december.

De te verwachten publikatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek kan inzicht geven, hoeveel van de circa 4000 woonwagenkampkinderen in de leerplichtige leeftijd in 1955 gedurende kortere of langere tijd de scholen hebben bezocht en hoe het staat met de duur van het schoolbezoek.

ONDERWIJS

Voor het eigenlijke onderwijs was 1955 eveneens een belangrijk jaar. Dank zij de besprekingen, waarover ik in mijn vorig jaarverslag berichtte, is het gelukt tot onderlinge samenwerking te komen. Een commissie, bestaande uit 3 leden, aangewezen door de R.-K. landelijke vereniging voor woonwagenwerken, en 3 leden, aangewezen door de Nederlandse Onderwijzersvereniging, en waarvan ik als voorzitter optrad, heeft in eendrachtige samenwerking een plan opgezet voor het onderwijs aan de woonwagenkampkinderen. Richtlijnen voor dit onderwijs, dat individueel gericht is, werden samengesteld, een takenstelsel met de daarbij behorende tests werd ontworpen, terwijl een vrijwel uniforme boekenlijst vastgesteld werd. Het systeem dat op de ligplaatscholen voor schipperskinderen gevolgd wordt, strekte tot voorbeeld.

De staatssecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen verklaarde zich bereid, de leermiddelen voor aanvankelijk lezen, schrijven, rekenen, Nederlandse taal en aardrijkskunde,

alsmede de nodige hulpmiddelen daarbij, van rijkswege in bruikleen aan de scholen en klassen te verstrekken. Aan de schipperskinderen, die aan boord verblijven, worden de boeken meegegeven; dit is bij de woonwagenkampkinderen onmogelijk. Door de beslissing van de staatssecretaris is het mogelijk, dat in 1956 op alle scholen en in alle klassen voor woonwagenkampkinderen op een en dezelfde datum op het ontworpen systeem wordt overgeschakeld, en dat de kampkinderen op de voor hen bestemde scholen in hun systeem worden opgevangen. Deze beslissing zal voor het onderwijs aan de kampkinderen van het grootste belang blijken te zijn. Allen, die met dit onderwijs van nabij te maken hebben, zijn de staatssecretaris zeer dankbaar voor het genomen besluit.

Ik verhele mij niet, dat zich in het begin vele moeilijkheden en bezwaren zullen doen gelden, maar ik ben er aan de andere kant zeker van, dat die door onderling overleg uit de weg zullen worden geruimd.

Het onderwijs geven aan de woonwagenkampkinderen is moeilijk: zij zijn heel gauw afgeleid. Handenarbeid trekt hen zeer aan, evenals tekenen. De volgende stap zal moeten zijn het onderwijs in handenarbeid te stimuleren.

Hoe merkwaardig de ouders — bijna allen analfabeten — over de mogelijkheden van onderwijs denken, moge blijken uit het volgende: Een wagen is op het kamp gekomen. De vader brengt zijn zoonje naar school met de mededeling: „Meester, hij moet nog maar naar school, al kunt U hem niet veel meer leren, want hij kan al lezen.” De jongen bleek zo halfweg het tweede leerjaar van een school voor g.l.o. thuis te horen.

GEBOUWEN

De scholen en klassen te Emmen, Schiedam, Tilburg, Venlo en Weert zijn onvoldoende gehuisvest. Het is dringend nodig, dat hierin verbetering komt. De lokalen van de houten school te Apeldoorn zijn voorlopig nog wel bruikbaar, het meubilair is echter volkomen verouderd en uit de tijd. Het is juist zo opvoedend, in deze scholen goed verzorgd meubilair te plaatsen; de kinderen leren daar zuinig op te zijn. Dat dit kan blijkt daar, waar de scholen nieuw zijn ingericht.

C. RIJDENDE SCHOOL

Voor het onderwijs aan de kinderen van kermisexploitanten en hun personeel is de Rijdende School in het leven geroepen. In 1955 heeft deze school, de Prinses Beatrixschool, zich voor het eerst op verschillende kermissen laten zien. Allerwegen had deze nieuwe inrichting op onderwijsgebied veel bekijks. Zelfs H.M. de Koningin gaf van haar belangstelling blijk, door de school tijdens het verblijf te Amersfoort te bezoeken.

Het geheel bestaat uit 2 wagens; één wagen, de woning van het hoofd van de school, en één wagen, die als schoollokaal is ingericht, en waar voor 24 kinderen plaats is. In de wintermaanden staat de school op de winterstandplaats, maar gedurende het seizoen trekt zij van kermis tot kermis. Het schoolhoofd koppelt de school achter zijn woning en gaat op reis. Zo eenvoudig als dit lijkt is dit echter niet. Met deze trein over de weg rijden, door soms smalle straten kruipen, is lang niet ieders werk. Het hoofdschap van de Rijdende School stelt wel zeer vele en verschillende eisen. Het echtpaar Van Ladesteyn heeft in 1955 alle

moeilijkheden het hoofd geboden: de school was overal op tijd, en de lessen konden volgens het van te voren opgestelde schema worden gegeven.

Het onderwijs is begonnen op de winterstandplaats Groningen. Op 4 april werd de reis aanvaard; achtereenvolgens werden bezocht de kermissen te Enschede, Arnhem, Amersfoort, Groningen, Deventer, Delft, den Helder, Assen, Leeuwarden, Eindhoven, Tilburg, Schiedam, 's-Gravenhage, Nijmegen, Amsterdam en Rotterdam, waarna op 28 oktober naar de winterstandplaats Apeldoorn werd gereden.

In deze periode vielen 220 schooltijden en werden 150 kinderen ingeschreven. Opmerkelijk is het grote verschil in milieu en waardering van het onderwijs. Over het algemeen is de waardering, als met de ouders gepraat wordt, wel groot; ook worden sociale voorzieningen, zoals geneeskundig onderzoek wel gunstig ontvangen, maar omgekeerd valt het toch weer op hoe weinig school-minded velen van deze groep nog zijn. Het is niet zo erg als vroeger bij het schippersonderwijs, maar toch moet hier ook nog veel groeien. De overgrote meerderheid stuurt de kinderen wel regelmatig naar school, vaak met het oogmerk om gedurende de schooltijden van de zorg ontlast te zijn, maar afgezien van een enkele uitzondering bezochten alle op de kermis aanwezige kinderen de school.

Een punt van kritiek bij de ouders was wel de voorlopig nog geringe kans de school te treffen. Van de ingeschreven kinderen heeft 61 % de school slechts éénmaal, 20 % tweemaal, 10 % driemaal getroffen. Gedurende de eigenlijke kermisdagen bedroeg de gemiddelde schoolbezetting 14,2 (Enschede 18, Arnhem 18, Groningen 16, Tilburg 21, 's-Gravenhage 19, Rotterdam 21). De opbouw- en afbraakdagen oefenden op het totaal gemiddelde een ongunstige invloed uit. In 1956 zullen deze dagen worden beperkt, zodat dan meer kermissen bezocht kunnen worden.

Het onderwijs wordt gegeven volgens het systeem dat op de ligplaatsscholen gevolgd wordt, zuiver individueel. Een belangrijke taak van de school is, dat zij optreedt als centraal orgaan: zij vangt de kinderen, zij het nog ongeregeld, op, voorziet hen van boeken, geeft hun takenwerk mee en stimuleert daardoor tot bezoek ook aan andere scholen dan de Rijdende School. Waar de kinderen een ligplaatsschool aantreffen, kunnen zij direct verder gaan.

Hoe meer scholen er zijn, hoe groter de „trekkans” wordt.

Het zou niet moeilijk zijn drie of meer reisroutes samen te stellen, zonder dat vrees voor onderbezetting zou behoeven te bestaan. Van groot belang is ook de tijd, gedurende welke de Rijdende School op de winterstandplaats doorbrengt. Gedurende de winter 1955/1956 stond de school te Apeldoorn, waar zij bezocht werd door 20-26 kinderen, die gedurende de wintermaanden intensief onderwijs ontvingen, en die — van leermiddelen voorzien —, zodra het seizoen begint, over het land uitzwermen.

Naar mijn mening zullen er meer scholen moeten worden gesticht: met één school blijft de organisatie gebrekkig. Meer scholen bereiken meer kinderen, die voortgeholpen worden en die een grotere kans hebben dan nu, naast hun bezoek aan andere scholen, hun eigen school weer ergens te treffen. Gedurende de wintermaanden zullen meer scholen aan meer kinderen dit onderwijs kunnen geven dat zij behoeven. Want alleen met individueel onderwijs kunnen deze kinderen geholpen worden. Het spreekt vanzelf dat, evenals met de scholen voor andere trekkende kinderen het geval is, de methodiek van meer rijdende scholen dezelfde dient te zijn.

VI. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Wie tot taak heeft het beeld van het buitengewoon lager onderwijs in het afgelopen jaar met enkele trekken te tekenen, staat voor een moeilijke taak. Het is gemakkelijk in te gaan op de problematiek zoals deze zich in elk van de twaalf soorten van buitengewoon lager onderwijs aan ons voordoet en verder de ontwikkelingsgang van deze soorten te toetsen aan de probleemstellingen zoals we deze menen te zien. In zekere zin is in de vorige jaarverslagen getracht deze weg te volgen. Nu om technische redenen de eis is gesteld het jaarverslag belangrijk te bekorten, brengt dit mede, dat veel thans slechts kan worden aangeduid, wat vroeger uitvoerig kon worden uiteengezet. Al moeten hele stukken van het buitengewoon lager onderwijs in vogelvlucht bekeken worden en kan, mede op grond van een taakverdeling in de inspectie, slechts op enkele gedeelten een scherper spotlight worden gericht, toch zal blijken hoezeer dit onderwijs één groot geheel is, zij het dan ook een ingewikkeld geheel. De commissie die zich gedurende het jaar 1955 onder leiding van prof. dr. I. C. van Houte heeft beziggehouden met het heden en de toekomst van het buitengewoon lager onderwijs, is zich daarvan bewust. Er is een grote verscheidenheid in het buitengewoon lager onderwijs, maar er is evenzeer veel gemeenschappelijks. Bij alle verschillen van aanpak die er in de onderscheiden soorten van buitengewoon lager onderwijs bestaan, gaat het tenslotte om gestoorde kinderen die geholpen moeten worden uit te groeien naar hun bestemming.

Van oudsher heeft de eenheid van het buitengewoon lager onderwijs haar symbool gevonden in het bureau te Utrecht. Hier worden alle leerlingen in een kaartstelsel gebracht, de inschrijvingen en de afschrijvingen vinden in Utrecht plaats. Er zijn groepen zoals de doofstomme leerlingen en de blinde leerlingen die daarbij niet het meeste werk geven. De vele mutaties onder de leerlingen van openluchtscholen, sanatoriumscholen, scholen voor regeerings- en voogdijkinderen maakten dat met de veranderingen in de groep van de tienduizenden zwakzinnige kinderen in de afgelopen jaren ver boven de 30 000 handelingen in het kaartstelsel nodig waren.

Vanuit de Ramstraat worden de machtigingen verleend en aangetekend en wordt over proefplaatsingen gecorrespondeerd. Terwijl op het bureau van de heer H. W. Broeren te Nijmegen de leerplicht wordt behandeld, zendt men naar Utrecht alle modellen die op de subsidie betrekking hebben. Een intensieve briefwisseling met het departement is daar het gevolg van. Reeds vele jaren is het bureau te Nijmegen krachtig behulpzaam bij het verstrekken van adviezen aan gemeentebesturen, schoolbesturen en provinciale besturen, adviezen die de plaatselijke en provinciale opbouw van het buitengewoon lager onderwijs ten nauwste raken. De bemoeiingen met de materiële belangen van het buitengewoon lager onderwijs zijn zeer intens en sinds 1950 enorm toegenomen. De bouw van scholen en de inrichting daarvan vragen besprekingen en tijdrovend werk, waarvan ook de consulent voor de lichamelijke opvoeding ruimschoots zijn deel krijgt.

Men kan wel zeggen dat ten behoeve van gestoorde kinderen elk jaar een groter leger van mensen gemobiliseerd wordt. Een revalidatie-arts wil een school voor lichamelijk gebrekkige kinderen stichten, een neus-, keel- en oorarts roept om een school voor slechthorende

kinderen, een schoolpsycholoog vraagt om een school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, een provinciaal bestuur meent dat er een pedologisch instituut nodig is, een gemeentelijke geneeskundige dienst daarentegen wenst meer logopedisten aan het werk te zien, een kinderarts beveelt het stichten van een openluchtschool aan en een buitenlandse instantie vraagt om een nota over het werk van de sociaal-pedagoog, als het niet in het Frans kan, dan in het Engels. Het buitengewoon lager onderwijs is inderdaad een eenheid, maar met welk een rijke verscheidenheid. Het buitengewoon lager onderwijs kan als onderdeel gezien worden van het grote werk van de revalidatie, maar dit ligt voor blinden anders dan voor doven, voor lichamelijk gebrekkigen anders dan voor zwakzinnigen. Het buitengewoon lager onderwijs is een stuk geestelijke volksgezondheid, waarin verschillende vertakkingen zich aftekenen.

Insiders weten dat er van een inspectie nog meer gevraagd wordt dan een deelnemen aan deze activiteiten. In ontelbare commissies moet worden gewerkt, schoolhoofden en onderwijzers moeten in lange rijen worden ontvangen voor het bespreken van hun plannen en hun moeilijkheden, vele duizenden verwachten ook nog een bezoek in de klas. Naar Utrecht en Nijmegen worden elk jaar tientallen rapporten van onderzoekcommissies ter beoordeling gezonden en vrij regelmatig wordt er kennis genomen van het belangrijke werk dat deze commissies doen. Ook op dit terrein moet coördinerend opgetreden worden met het in acht nemen van de lokale sfeer en de menselijke verhoudingen. De inspectie wordt erin betrokken als het rooms-katholiek onderwijs aan zwakzinnigen te Amsterdam nieuwe wegen onderzoekt om de debielen in de maatschappij te doen slagen, als scholen in hun werk dreigen vast te lopen doordat ze geen personeel kunnen vinden, als een burgemeesterskring voorlichting wil hebben over het werk van een streekschool of wanneer het hokt tussen een schoolbestuur en een vervoersmaatschappij. Tenslotte is er ook nog het belangrijke werk, verbonden aan de benoeming van hoofden van scholen, hetgeen bij het openbaar onderwijs veel samenwerking met plaatselijke autoriteiten vraagt. De scholen voor gewoon lager onderwijs met sociaal-labiele leerlingen vragen aandacht evenals de leerplichtige jeugd in de kampen en internaten van jeugdvorming en volksontwikkeling. Ook voor de opleiding van onderwijzers moet de inspectie belangstelling tonen. Men behoeft bij het beeld van een centrale leiding vanuit Utrecht en Nijmegen nog niet eens te denken aan de lokale gescheidenheid van het buitengewoon lager onderwijs om te beseffen dat eenheid en gevarieerdheid voor de inspectie reeds lang de gedaante hadden gekregen van een wezen met vele vangarmen en geduchte zuignappen.

Ontenzeglijk kwamen er in het werk hiaten voor en kon aan talrijke aspecten niet die zorg besteed worden die nodig is. Van audiologische problemen en akoepedisch specialistenwerk kan slechts vluchtig worden kennis genomen en dan nog niet eens op de scholen voor doofstommen en slechthorenden, maar als gecommiteerde op de examens voor logopedie en akoepedie. Deze indirecte vorm van kennis nemen is helaas bezig de directe vorm te verdringen. Het is onmogelijk in dit verslag het uitvoerig probleem van taalverwerving te bespreken of dieper in te gaan op allerlei variaties van taal- en leesstoornissen. De problematiek zetelt in de scholen en met deze scholen was er te weinig contact, het zij volmondig toegegeven.

Als een hoofd van een school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden het belangwekkende verhaal mededeelt, dat een jongen die onmogelijk zijn Nederlands goed kan spellen, toch vlot Engels leert zonder ernstige spelfouten, is er geen tijd deze mededeling te verifiëren. Men kan op z'n hoogst even stilstaan bij de betekenis van de emotionele gevoelens. In 1955 zijn er besprekingen gehouden om voor gehoorgestoorden de mogelijkheid te openen uitgebreid lager onderwijs te ontvangen. Dit is een ontwikkeling in het buitengewoon lager onderwijs aan doofstommen en slechthorenden, die van de zijde van de inspectie meer aandacht vraagt dan de enkele lessen die werden bijgewoond op scholen te Amsterdam, die niet dit experiment zijn begonnen. Een andere ontwikkeling, die meer theoretisch dan praktisch gevolgd werd, is de mogelijkheid om gehoorgestoorden met een intellectuele handicap in afzonderlijke scholen te groeperen. In Voorburg kwam een dergelijke school voor doofstommen tot stand, in Sint-Michielsgestel werd deze voorbereid. Ook bij de slechthorenden voelt men de noodzakelijkheid iets voor deze groep te doen.

Men kan zeggen dat het onderwijsveld van gehoorgestoorden groter wordt, zoals dat reeds lang bij de gezichtsgestoorden het geval is geweest. Daarbij moet vermeld worden dat er een sterke drang is kwantitatief het onderwijs aan gehoorgestoorden uit te breiden. Er bestaan vele plannen om scholen voor slechthorenden te stichten. Ook voor oningewijden is het duidelijk dat elk plan besprekingen vraagt, waarbij de pogingen om tot geschikte schoolruimte te komen de meeste tijd eisen. In Utrecht werd, zij het voorlopig op primitieve wijze, de eerste protestants-christelijke school voor slechthorenden geopend.

In 1955 werd te Zeist door het bestuur van „Bartimeüs" de eerste protestants-christelijke school voor slechtzienden geopend. Ook dit moet men als symptomatisch beschouwen. Het onderwijs aan slechtzienden is duidelijk bezig zich af te scheiden van het onderwijs aan blinden. De koppeling blind en slechtziend komt velen voor onjuist te zijn. Bij het onderwijs aan slechtzienden wenst men zijn eigen weg te gaan.

Men realiseert zich zowel bij het onderwijs aan gehoorgestoorden als bij dat aan gezichtsgestoorden dat het inslaan van nieuwe wegen nieuwe verplichtingen schept. Als men gehandicapte kinderen beter onderwijs geeft in die zin dat het onderwijs meer is ingesteld op de mogelijkheden die er in deze kinderen schuilen, zal men ook naar een betere integratie van gehandicapten in het maatschappelijk leven moeten streven. Hetgeen reeds enigszins bij gehoorgestoorden in enkele plaatsen bestond, namelijk het samengaan met normalen voor het leren van een vaktechnisch beroep, ziet men nu ook bij de blinden. De instituten te Bussum en te Zeist zochten in 1955 contact met een ambachtsschool teneinde in het raam van deze school nijverheidsonderwijs aan blinden te verstrekken. Deze ontwikkeling moet nauwkeurig gevolgd worden; ze kan weleens van verstrekkende betekenis zijn.

Uit deze korte opsomming blijkt hoeveel beweging er is bij enkele soorten van buitengewoon lager onderwijs en hoeveel gevaar er aanwezig is dat de inspectie bij het onvermijdelijk onderduiken in allerlei kleine belangen van scholen en personeel de grote ontwikkelingslijnen uit het oog verliest. Voor velen die uit het gewoon lager onderwijs naar het buitengewoon lager onderwijs overgaan, is het weleens moeilijk zich aan te passen aan een situatie in de inspectie die geheel anders is dan bij het gewoon lager onderwijs. Men vergeet ook dat het lezen en commentaar geven op rapporten die door allerlei instanties en personen worden

geproduceerd, op zichzelf reeds een taak is, die noodzakelijkerwijs het normale schoolbezoek moet beperken. Wat is de taak van de inspectie? vraagt de buitenman zich dan af.

De opening van een school voor lichamelijk gebrekkige kinderen, verbonden aan het revalidatiecentrum „De Hoogstraat” te Leersum, vereist enige malen een onderhoud met het bestuur en de gemeente en dit kost de inspectie meer tijd dan zij beschikbaar heeft. De grote hoeveelheid administratief werk kan onafhankelijk van anderen afgedaan worden, maar het spreken met anderen over de problemen van opzet en organisatie van een nieuwe school is een eis waaraan niet meer ten volle voldaan kan worden. De inspecties te Utrecht en Nijmegen ontvangen talloze aanvragen voor besprekingen met schoolbesturen, gemeentelijke en rijksinstanties in alle oorden van Nederland; op deze inspecties wordt in toenemende mate een beroep gedaan door personen en organisaties die alle betrokken zijn bij de zorg voor gehandicapten. Men moet daar nog bij denken het lidmaatschap van ontelbare provinciale en landelijke commissies om te begrijpen dat het vaststellen van een rationeel reisplan bijkans onmogelijk wordt.

De dagen zijn weken van tevoren bezet en daarna begint het opvullen van de kleine openingen in de agenda. Vele samenkomsten moeten op stations worden belegd en op het einde van elke dag wacht altijd een telefonisch spreekuur dat steeds groter omvang gaat aannemen en dat desastreus dreigt te worden voor de concentratie die het inspectiewerk tot in de avonduren vereist. Het beeld dat de bureaus overdag vertonen, is weinig anders. Ook hier mist het schaarse personeel de rust om met bezonnenheid een zeer omvangrijke post te verwerken, administratieve controle te verrichten, het belangrijke archiefwerk, dat een rollende sneeuwbal gelijk is, bij te houden, om alles wat er in het enorme geheel reilt en zeilt, in het geheugen te prenten en de organisatie van examens zoals voor handenarbeid en tekenen uit te werken.

Als in Utrecht een school voor lichamelijk gebrekkigen gesticht wordt, vraagt dit van de inspectie vele uren van contact met het bestuur en met de gemeentelijke geneeskundige dienst. Er moeten uitsluitingen gegeven worden aan de minister, het gemeentebestuur en het provinciale bestuur. Er moet een begroting worden gecontroleerd en een leerplan en een lesrooster worden gezien en getoetst aan wettelijke bepalingen. Schoolstichtingen zijn nog steeds geen uitzonderingen bij het buitengewoon lager onderwijs. Zij behoren tot de orde van de maand, om van de pogingen tot schoolstichting nog maar te zwijgen.

Het blijkt dat bij al de moeilijkheden die er in Nederland bestaan om tot een goede schoolzorg voor het fysiek gehandicapte kind te komen, er zeer langzaam enige vooruitgang te boeken is. Behalve te Utrecht werden ook te Leiden de voorbereidingen afgerond om tot een school voor lichamelijk gebrekkige kinderen te komen.

Men kan zeggen dat het onderwijs aan tuberculeuze kinderen bevredigend is in een tijd die voor deze kinderen geen grotere voorzieningen meer vraagt. De tuberculose is als volksvijand duidelijk op de aftocht. De scholen voor tuberculeuze kinderen vertonen de neiging kleiner te worden. Het onderwijs kan over het algemeen zeer goed worden genoemd. Enkele scholen behaalden opnieuw fraaie resultaten bij het opleiden voor het mulodiploma en het middenstandsdiploma. Daarbij schaarden zij zich bij de scholen voor blinden en lichamelijk gebrekkigen, die sinds vele jaren goede examenresultaten gewend zijn. Het probleem bij de

Onderwijs aan slechthorenden

sanatoriumscholen bestaat in het aantrekken van bevoegde krachten voor uitgebreid lager onderwijs en technisch onderwijs en voorts vinden we daar nog altijd de vergeten groep van de kleuters. Het moet nog blijken of de Wet op het kleuteronderwijs hier uitkomst kan bieden. Deze moeilijkheden zijn trouwens ook bij andere soorten van buitengewone scholen te signaleren. De scholen voor epileptici en ziekelijke kinderen weten er ook van mee te praten.

In 1955 is duidelijk gebleken dat er zich op het terrein van de ziekelijke kinderen grote veranderingen aan het voltrekken zijn. De zorg voor dit type kind vond zijn oorsprong in een bezorgdheid voor het pretuberculeuze kind. De medici erkennen langzamerhand geen pretuberculeuze kinderen meer en deze scholen ziet men geleidelijk bevolkt worden door kinderen die psychosomatisch gestoord zijn. Ook het astmatische kind kan onder deze benaming vallen. Wie een school voor ziekelijke kinderen bezoekt, wordt getroffen door de vele neurotische elementen in een klas. De bevolking van deze scholen verschilt niet zoveel van die van een school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Deze typen scholen zijn bezig naar elkaar toe te groeien en hier en daar is vanuit de inspectie al eens getracht beide typen scholen op één terrein te plaatsen. Kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden zouden dan kunnen profiteren van een goede voeding die voor de zgn. ziekelijke kinderen wordt bereid, en van een middagrust waarvoor speciale voorzieningen aanwezig zijn. Het zou voor vele kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden goed zijn om in een rustige en aangename omgeving een wat langere dag door te brengen dan thans vaak het geval is. Omgekeerd zouden de zgn. ziekelijke kinderen kunnen profiteren van specialistische hulp die op de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden aanwezig is, waarbij allereerst aan de logopedist gedacht moet worden. Het blijkt echter uiterst moeilijk te zijn om deze gedachte van „comprehensive school” bij gemeentebesturen ingang te doen vinden. Daar waar men tot dit inzicht komt, ontbreekt vaak de gelegenheid. Het is namelijk een oplossing die terrein vraagt en ons kleine land krijgt nergens zoveel gebrek aan als aan terrein. Het zou onjuist zijn te menen dat bij een voortgezette verbetering van de algemene gezondheidstoestand scholen voor ziekelijke kinderen overbodig worden. Eenmaal zal de laatste school voor tuberculeuze kinderen gesloten worden, maar zolang uit het maatschappelijk leven en uit het gezinsleven de neurotiserende factoren niet geëlimineerd worden — en in het moderne leven nemen deze factoren eerder toe dan af — zullen kinderen emotioneel beschadigd worden en zal zich dit uiten in psychosomatische stoornissen, waarmede men bij het gewoon lager onderwijs geen raad weet. Het is in dit verband merkwaardig dat scholen voor regerings- en voogdijkinderen met steeds meer nadruk beweren dat zij kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden hebben. Naarmate deze scholen psychiater en psycholoog intensiever inschakelen komt men tot een herkenning van het kind dat in zijn gevoelsleven misvormingen te zien geeft, waaruit tekortkomingen op onderwijsgebied voortvloeien. Dit alles zal aanleiding geven om de schalen voor scholen voor ziekelijke en voor regerings- en voogdijkinderen nader te bezien. Een leerlingenaantal van 24 per onderwijzer voor deze scholen is te hoog, wanneer men de schaal van 15 voor scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden daartegenover stelt.

Opmerkelijk is dat, waar in het voorafgaande sprake is geweest van soorten van buitenge-

woon lager onderwijs met een zekere dynamiek, geconstateerd moet worden dat het in 1955 betrekkelijk rustig bleef in de sector van de zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Dit werk vraagt specialisten, die schaars zijn, en ook een gebouw dat als ieder ander schoolgebouw in 1955 moeilijk te realiseren is.

Er bestaat in de grote steden behoefte aan dit onderwijs, maar noch gemeentebesturen, noch schoolbesturen durven de nodige initiatieven te nemen. De voorwaarden voor een goede aanpak van het werk ontbreken. Voor de schoolbesturen geldt bovendien nog het ontbreken van de financiële gelijkstelling, die hier, evenals bij andere soorten van buitengewoon lager onderwijs, in vele plaatsen een bijna onoverkomelijke hindernis schept om dringend werk ter hand te nemen.

Een school voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen zal er als gebouw anders moeten uitzien dan een school voor lichamelijk gebrekkige kinderen. Zoals in het vorige jaarverslag reeds gezegd is, treedt met een differentiatie in soorten van buitengewoon lager onderwijs ook een differentiatie in schoolgebouwen op. In het afgelopen jaar besprak de inspectie plannen voor nieuwe schoolgebouwen voor doofstommen, slechthorenden, blinden, lichamelijk gebrekkigen, epileptici en ziekelijke kinderen. Tegenover de schoolgebouwen voor zwakzinnigen, die in groten getale gebouwd worden, moeten deze schoolgebouwen als vrijwel enig in hun soort gezien worden. Slechts éénmaal in vijftig of zestig jaar bouwt men bij het rooms-katholieke onderwijs een school voor doofstommen of een school voor epileptici; hetzelfde kan gezegd worden van het protestants-christelijk onderwijs als het gaat over een school voor lichamelijk gebrekkigen en van het openbaar of neutraal onderwijs als het een school voor doofstommen of ziekelijke kinderen betreft. Bepaalde maatregelen inzake scholenbouw, opgelegd door de nood van het ogenblik, zijn desnoods voor het buitengewoon lager onderwijs aanvaardbaar als het gaat over een grotere groep zoals de scholen voor zwakzinnigen. Wanneer tien procent van de schoolgebouwen voor deze kinderen bestemd, niet helemaal voldoet aan het ideaal dat gesteld wordt en misschien over enkele jaren een sobere maar desniettemin geen slechte indruk maakt, is zulks niet als een ramp te beschouwen. Het is goed dat men ook bij het buitengewoon lager onderwijs met de vinger de gebouwen kan aanwijzen die voltooid werden in een tijd dat een volk gedwongen werd het monster van de woningnood bij de keel te grijpen. Ook het buitengewoon lager onderwijs is bereid zijn tol te betalen aan deze tijd van strijd om het levensgeluk van gezinnen.

Gelukkig zijn er reeds voorbeelden genoeg om aan te tonen dat we weten hoe een schoolgebouw voor zwakzinnigen gebouwd moet worden en wat er voor het levensgeluk van deze kinderen kan worden gedaan.

Het is echter onaanvaardbaar dat de druk van deze tijd tot in lengte van dagen blijft rusten op kleine takken van het buitengewoon lager onderwijs die gedwongen worden tot materiële voorzieningen te komen in de noodtoestand van dit ogenblik. Hier kan van dezelfde situatie gesproken worden als in een stad waar men een schouwburg of een raadhuis moet bouwen of in een provincie waar men een provinciehuis moet stichten. Tegenover volgende generaties bestaat er een zekere verplichting en tegenover binnenland en buitenland mag niet de indruk gewekt worden dat het ons ooit gemangeld heeft aan inzicht. Het idee van de goede scholenbouw moet als een standaard duidelijk zichtbaar blijven. Men zal later moeten weten dat we

in onze ideeën niet tekort zijn geschoten. Het is niet erg als er een aantal scholen voor zwakzinnigen staat dat van soberheid getuigt temidden van een veel groter aantal dat aan idealen beantwoordt. In soberheid tekent zich de wilsbeperking af en daarvoor behoeft men zich nimmer te schamen. Men moge echter het nageslacht ervoor bewaren zich wrevelig af te vragen waarom in de tweede helft van deze eeuw de doofstommen en de blinden, de epileptici en de lichamelijk gebrekkigen, de slechtzienden en de ziekelijken zich moeten behelpen in gebouwen die reeds bij de aanvang beneden de maat bleven. Omdat er zo weinig gebouwen voor deze kleine groepen nodig zijn mag er niet getornd worden aan redelijke eisen. Tegenover één sober gebouw kunnen nimmer tien royale gebouwen gesteld worden.

Het tijdelijk toegeven aan de soberheid betekent het permanent neerhalen van de standaard voor deze groepen. Daarmede is ook een representatief element tegenover het buitenland gemocid.

Het zal duidelijk zijn hoeveel strijd het kost om niet-ingewijden vertrouwd te maken met de gedachte dat bij het buitengewoon lager onderwijs vooruitzien noodzakelijk is en dat we ook daar van jaar tot jaar bezig zijn met het vormen van een legaat dat aan volgende geslachten wordt doorgegeven. Er moet dankbaar gewag gemaakt worden van de schoolartsendiensten, die ook voor de materiële belangen van onze scholen zo trouw op de bres staan en die ons leren dat achter deze belangen geestelijk-hygiënische waarden liggen, waarover ook zij hebben te waken. De samenwerking met de medici is altijd goed geweest en neemt nog steeds toe.

Uit het voorafgaande is duidelijk hoe noodzakelijk het was in 1955 tot een uitbreiding van de inspectie te komen, waarvoor reeds op de begroting voor 1954 gelden waren uitgetrokken. Het zal ook gebleken zijn hoe moeilijk deze zaak technisch ligt. In principe moest gekozen worden tussen een voortgaande centralisatie en een gedeeltelijke decentralisatie, m.a.w. er moest beslist worden of het buitengewoon lager onderwijs vanuit Utrecht behandeld wordt (waarbij Nijmegen als een bijkantoor fungeert) of dat er min of meer zelfstandige delen ontstaan met een eigen inspectie, die tot de hoofdinspectie staan als iedere inspectie van het gewoon lager onderwijs tot haar hoofdinspectie. De structuur van het buitengewoon lager onderwijs verdraagt geen zuivere rayonindeling. Men kan soorten van buitengewoon lager onderwijs die zich landelijk zeer nauw aaneengesloten hebben, zoals die van de gehoorgestoorden, de gezichtsgestoorden, de fysiek gehandicapten, moeilijk in inspecties gaan verdelen. Men kan ook geen kleine soorten zoals scholen, verbonden aan een pedologisch instituut, of soorten die midden in de opbouw staan, zoals scholen voor kinderen met leeren opvoedingsmoeilijkheden, inspectiegewijs gaan splitsen. Uiteindelijk leent zich daarvoor slechts de grote groep van scholen voor zwakzinnigen. Het zij verre hier de indruk te wekken alsof we bij deze soort te maken hadden met een uitgewerkte vulkaan, maar bij het onderwijs aan zwakzinnigen is in zekere zin van een stabilisatie sprake. Er dreigt geen gevaar dat, als dit onderwijs landelijk gesplitst wordt, de delen uit elkaar groeien. De vakorganisaties zelf zijn in een zekere rayonnering voorgegaan en organiseren regionale bijeenkomsten of schepenv provinciale afdelingen, die weliswaar voor het gehele buitengewoon lager onderwijs gelden, maar ten volle praktische betekenis hebben voor de groep van het zwakzinnigenonderwijs.

In september 1955 kwam in het westen een inspectie voor het buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnigen tot stand, die de scholen in Noordholland, Zuidholland en Zeeland omvat, ongeveer 110 in aantal met 900 man personeel. Dit betekent de eerste stap, welke in de toekomst gevolgd zal worden door het instellen van een inspectie voor zwakzinnigen in Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Utrecht met opnieuw ongeveer 100 scholen, zij het dan ook minder personeel. De inspecteur in het zuiden zal dan de scholen voor zwakzinnigen in Noordbrabant en Limburg moeten afdoen en overigens ingeschakeld blijven voor alle andere soorten van buitengewoon lager onderwijs op dezelfde wijze als nu reeds sinds 1947 geschiedt. Gaandeweg kunnen dan ook andere soorten van buitengewoon lager onderwijs in hun geheel bij een van deze drie inspecties ondergebracht worden. Dit is een proces dat zich min of meer zelf regelt en waarbij ook de specialisatie van de inspecteurs een rol zal spelen. Administratief zal Utrecht het knooppunt blijven en vanuit de hoofdinspectie zal ook de coördinatie moeten geschieden. Het is noodzakelijk om eveneens voor de inspectie van de lichamelijke opvoeding tot een verdeling te geraken, waarbij dezelfde principes tot uiting komen.

Een groter aantal inspecties met een landelijke spreiding en een sterkere bezetting van de inspectie ten aanzien van de lichamelijke opvoeding zal het inproductieve reizen beperken, het schoolbezoek ten goede komen en de persoonlijke verhoudingen, die steeds het buitengewoon lager onderwijs hebben gekenmerkt, verstevigen.

Het is verheugend dat het wetenschappelijk element in de inspectie in het afgelopen jaar versterkt werd. De heer H.W. Broeren deed met succes zijn doctoraalexamen in de pedagogiek, hetgeen in brede kring voldoening wekte. Zijn bemoeienissen met de scholen, verbonden aan een pedologisch instituut, en de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, waar vele wetenschappelijke problemen aan de orde zijn, nemen geleidelijk toe. Zijn beschouwing daarover volgt aan het slot van dit verslag.

Het zich verdiepen in de problemen van toelating en werkwijze van de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden is geen sinecure. Het is een arbeid die, wanneer hij, zoals in 1955, door de heer Broeren een enkele maal grondig ter hand moest worden genomen, zeer veel tijd en inspanning vraagt. Het toelatingsrapport van ieder kind dient niet alleen bestudeerd te worden, maar het kind moet ook bekeken worden en met de psycholoog en de psychiater besproken worden.

Een versterking van de inspectie naar de sociaal-psychiatrische kant zou zeker zin gehad hebben en ook de kinderpsycholoog zou daar op zijn plaats geweest zijn. Daarbij zou tot uitdrukking gebracht zijn hoe wijd de kring van orthopedagogische werkers thans getrokken wordt. In de Vereniging van orthopedagogen en anderen wier arbeid orthopedagogisch gericht is, die in haar werk samen met de pedagogische centra zulk een krachtige steun verleent aan het buitengewoon lager onderwijs, ziet men de geleidingen van de orthopedagogische bemoeiingen afgetekend. Naast de onderwijzer staat de arts en zij werken schouder aan schouder met de werkers op maatschappelijk terrein.

Op 1 september 1955 trad als inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnigen in het westen op de heer H. L. Goudt met als standplaats Rotterdam. De heer Goudt is doctorandus in de theologie en in de wijsbegeerte, terwijl hij reeds ver gevorderd is

met zijn sociologische studie. Hij zal daardoor in staat zijn de problematiek van de zwakzinnigheid op eigen wijze aan te vatten en wetenschappelijk te belichten. Ongetwijfeld bestaat hieraan een zekere behoefte; de occasionele voorlichting, met name van de zijde van het pedagogisch centrum van de Nederlandse Onderwijzersvereniging, heeft zulks afdoende aangetoond. De leerkrachten bij het buitengewoon lager onderwijs hebben belangstelling voor de wijsgerige en sociologische achtergronden van hun werk en voordrachten van hoogleraren worden steeds druk bezocht en in vruchtbare discussies uitgesponnen en verwerkt. Ongetwijfeld kan de heer Goudt krachtens zijn aanleg en interesse velen van dienst zijn, die wel eens over iets anders wensen ingelicht te worden dan over de ontwikkeling van het getalbegrip, de voor- en nadelen van de globalisatie en de mogelijkheden van de expressie. De veelzijdigheid van de belangstelling is een van de kenmerken van de werkers bij het buitengewoon lager onderwijs. Nadat in het vorige jaarverslag iets gezegd is over het dieper doordenken van didactische moeilijkheden, moge met deze opmerking ten aanzien van de geestesgesteldheid van de onderwijzer weer enigszins het juiste evenwicht onder woorden gebracht zijn.

Thans volgen enkele indrukken van de heer Goudt, opgedaan op een aantal scholen in zijn rayon die hij bezocht heeft. Uit den aard der zaak moeten zij als voorlopige indrukken beschouwd worden, opgedaan gedurende de eerste vier maanden na zijn infunctietreding.

ONDERWIJS AAN ZWAKZINNIGE KINDEREN

Wie in de zomer 1955 de tentoonstelling E 55 te Rotterdam heeft bezocht, heeft daar de opstelling van een overzicht kunnen ontdekken van de geledingen, die het onderwijsstelsel in Nederland vertoont.

Aan de top stond de universiteit en beneden, geheel onderaan, was het buitengewoon lager onderwijs te vinden. Hoever deze beide, wat het intellectuele vlak betreft, ook uiteen mogen liggen, toch is er verband, al was het alleen door de aandacht die de universiteiten hebben voor de problemen die het buitengewoon lager onderwijs opwerpt. Deze zijn verre van gemakkelijk. De moeilijkheden stapelen zich op bij het doordenken van de veelzijdige problematiek met betrekking tot een verantwoorde en effectieve behandeling van het zwakzinnige kind.

Een enkele opmerking en vraag mogen dit verduidelijken.

Het staat bijv. niet eens vast, wat precies onder debilitas mentis moet worden verstaan. En hoe staat het dan met de zgn. schijn-debilitéit? Kan men werkelijk tot de gegronde constatering komen van het feit dat sommige leerlingen (omdat hun debilitéit slechts schijn is) niet op de scholen voor zwakzinnigen thuishoren? Een andere vraag is, of een bepaalde behandeling van de gezinnen een voortschrijdende verdebiliserende hunner kinderen zou kunnen voorkomen, indien de behandeling maar vroegtijdig een aanvang zou kunnen nemen.

Welke gezinnen komen hier echter voor in aanmerking? En waar zullen de nodige bekwame vakmensen vandaan komen om zoveel tijd aan talloze gezinnen te besteden, dat het verwachte effect tot stand komt? Het zou trouwens wel eens kunnen blijken, dat het aantal gezinnen, waar een speciale behandeling nodig zou zijn, veel groter is dan 2 à 3 procent der leerlingen op de scholen doet vermoeden. Een uitgebreid onderzoek, geleid door een staf van gekwalifi-

ceerde vakmensen, die in teamverband werken, zou hier slechts opheldering kunnen geven. Er moet intussen geconstateerd worden dat er hier en daar nog een te betreuren verzet bestaat tegen plaatsing van leerlingen op de scholen voor buitengewoon lager onderwijs. De procedure die gevolgd moet worden om leerlingen, voor wie buitengewoon lager onderwijs noodzakelijk is, op de scholen voor zwakzinnigen geplaatst te krijgen, is niet altijd even aantrekkelijk. Het is dan ook een vraagstuk waarover telkens gediscussieerd wordt.

Op de scholen waar het hoofd ambulant is, levert de werving van leerlingen minder moeilijkheden op dan op scholen waar dit niet het geval is. Het zou de overweging waard zijn of door wettelijke bepalingen ten aanzien van de eventueel gedupeerde scholen voor gewoon lager onderwijs, die leerlingen, voor wie buitengewoon lager onderwijs noodzakelijk is, aan scholen voor buitengewoon lager onderwijs afstaan, een einde zou kunnen worden gemaakt aan de gevechten die in het belang van bepaalde leerlingen geleverd moeten worden. Bij de huidige praktijk worden sommige leerlingen gedupeerd en staat (staan) het belang (de belangen) van de leerkracht boven dat (die) der leerlingen. Anderzijds komt het ook voor, dat ouders het belang van hun kind(eren) niet inzien en de handhaving van hun kind op de school voor gewoon lager onderwijs eisen.

Om te komen tot een meer gewenste gang van zaken en mede ter bevordering van de belangen der leerlingen zou aandacht geschonken kunnen worden aan de mogelijkheid om via de radio nu en dan voorlichting te doen geven aan de bevolking tot het verkrijgen van een beter inzicht in de betekenis van het buitengewoon lager onderwijs. Anderzijds bestaat er gelukkig bij vele ouders en anderen grote waardering voor. De doorgaans goed bezochte ouderavonden, waar nader wordt ingegaan op de schoolopvoeding en -behandeling en waar door de bezoekers kennis kan worden genomen van de vorderingen der leerlingen wat betreft de handvaardigheid, het tekenen en het schriftelijk werk, kunnen tot gevolg hebben, dat velen die nog nooit of althans te weinig met het buitengewoon lager onderwijs in aanraking kwamen, door het enthousiasme der bezoekers, die het gehoorde en geziene willen uitdragen, gunstig beïnvloed worden. Zij kunnen samen met pers en radio een mentaliteit helpen aan-
kweken, die getuigt van geestelijke kracht in een tijd, waarin de menselijkheid van ons bestaan bedreigd wordt. De mate waarin de schoolbehandeling der leerlingen aandacht heeft en op verantwoorde wijze plaatsvindt, is mede beslissend bij de beoordeling van de morele situatie van ons volk. Bij het opmaken van de balans zal het nationale geweten moeten blijken goed te functioneren.

Het is dan ook van zeer grote betekenis te achten dat er voor de anders bedeelde leerlingen een plaats op scholen voor buitengewoon lager onderwijs open is en dat er, in grote lijnen gezien, zodanig gewerkt wordt door de meeste leerkrachten dat een woord van waardering stellig hier getuigt moet worden. Een enkel voorbeeld moge dit nader toelichten.

Wanneer op een school bij het rekenonderwijs de tafels aan de orde zijn en door de leerkracht aan de leerlingen om de beurt een opdracht gegeven wordt om 5×3 of 6×2 potloden of cahiers uit de kast te halen en daarbij uit te rekenen hoeveel potloden of cahiers er dan op tafel liggen — terwijl de hele klas daarin meeleeft — is dit voortreffelijk te noemen. Er is hier aansluiting aan het concrete. Het abstracte getal krijgt voor de leerling gestalte in de 15 potloden of in de 12 cahiers, enz..

Een tweede voorbeeld.

Op een der scholen werd zeer in het bijzonder aandacht besteed aan lingenienaaien voor de meisjes. De leerlingen legden vóór het verlaten der school een officieel gehouden „examen” af, waarbij rekening gehouden werd met het niveau waarop de leerlingen konden komen. Het gewicht van dit „examen” werd door de meisjes gevoeld en spoorde ze aan tot grote ijver. Taal- en rekenlessen werden gegeven in verband met dit naaiwerk. De stoffen waarmede gewerkt werd, werden besproken. Door een film over spinnen en weven werd getracht meer inzicht bij te brengen aangaande het fabrieksleven ter voorbereiding voor de toekomstige werkring der leerlingen.

Een derde voorbeeld.

Op een der scholen werd door de meisjes bij het verlaten der school een „examen” afgelegd in het bereiden van een maaltijd, waarvan tevens de kosten moesten worden berekend. Het goed kunnen lezen van een opdracht, met begrip voor wat gedaan moest worden, was een der voorwaarden om te kunnen slagen. Er was natuurlijk veel training aan voorafgegaan. Ook hier bleek in het gewicht dat door de leerlingen aan het „examen” werd gehecht, een aansporing te liggen tot ijverig en ingespannen werken.

Na deze loftrompet over goede dingen bij het buitengewoon lager onderwijs, waarbij nog vele andere genoemd zouden kunnen worden, o.a. wat de omgang met de leerlingen betreft, het contact met hen en met hun ouders, de sfeer in de klas, die mede bepaald wordt door de persoonlijkheid van de leerkracht, enz., mogen evenwel de minder goede en zelfs verkeerde dingen niet verzwegen worden.

Het is nog steeds zo, dat er scholen zijn waar ernaar gestreefd wordt om aan de kortzichtigheid der ouders tegemoet te komen en de intellectuele prestaties schijnbaar op te voeren. Debiele jongens mechanisch bezig te zien met opgaven uit het negende rekenboek van Diels, Nauta en Zandvoort geeft te denken. Wordt door de poging om zwakzinnige leerlingen sommen te laten uitrekenen, waarin te veel met breuken en procenten gewerkt moet worden, het belang der leerlingen werkelijk gediend? Heeft het ook maar enige zin dat er vele kostbare uren besteed worden aan opgaven, waarbij een debiel zich niets kan denken of voorstellen, omdat de opgaven in geen enkel verband met de werkelijkheid staan?

Als voorbeeld zij hier een opgave vermeld als:

$$\frac{49 \times 54 + 47 \times 42 + 43 \times 36 - 45 \times 84}{6} =$$

die op een school het gehele bord vulde.

Het antwoord op de zoëven gestelde vraag moet ontkennend zijn. Bij het rekenonderwijs zal steeds voor ogen gehouden moeten worden, dat het zwakzinnige leerlingen betreft, die ermee bezig zijn. Anderzijds zal weliswaar ook niet te laag gemikt mogen worden, maar aansluiting bij concrete dingen, bij ervaringen van de leerlingen in hun dagelijkse leven moet toch zeker voorwaarde zijn. Er kan door het laten maken van sommen die in verband staan

met het wereldje waarin de debiel leeft, nog veel worden geleerd, dat praktisch nut voor hem zal hebben.

Op vele scholen werden eigengemaakte leermiddelen aangetroffen. Deze waren hier en daar inderdaad voortreffelijk, doordat ze op bepaalde kinderen waren afgestemd en aan hun speciale moeilijkheden tegemoetkwamen. Leermiddelen voor scholen voor zwakzinnige leerlingen behoren per se aan bepaalde eisen te voldoen. Men kan helaas niet altijd zeggen dat de eigengemaakte en goedbedoelde leermiddelen het onderwijs aan zwakzinnige leerlingen bevorderen.

In 1902 moest het prof. dr. J. H. Gunning trouwens reeds van het hart, dat sommige boekjes niet op zulk een peil stonden dat hij het verantwoord achtte. „Wat een akelige flauwe kost”, zo schreef hij onder andere over de leesboekjes (Keur uit de werken, p. 166). Mag het dan in 1955 nog voorkomen dat leerlingen, zonder verder commentaar hierbij van de zijde van de leerkracht, moeten schrijven: Steenkool is eigenlijk heel stijf in elkaar geperste planten en bomen? Meent men als leerkracht werkelijk dat een debiel dit dan wel begrijpt als hij het maar naschrijft?

Op een andere school werden „gedichten” overgeschreven, waarin o.m. de volgende regels voorkwamen:

a. De wetenschap steekt in geen bed met pluimen,
Wie leren wil moet vroeg de veren ruimen.

b. 't Grove buis om forse borst
Dekt een harte vol erbarmen, enz.

Het laten overschrijven van dergelijke „gedichten” door leerlingen van 10 à 12 jaar kan als schrijf oefening misschien enig nut hebben, doch niet als taalles.

Sterke aandrang van ondeskundige ouders, die van hun kinderen intellectueel meer willen laten maken dan de mogelijkheden, die er voor hen zijn, zijn hier weliswaar verzachtende omstandigheden, doch behoort door de leerkrachten te worden gepareerd.

Op de meeste scholen werd voorts nagegaan, welke aandacht de leerkrachten hadden voor de gezinnen waartoe hun leerlingen behoren. In het algemeen werden de gezinnen regelmatig bezocht. Toch zijn er scholen waar de leerkrachten het bezoeken van de gezinnen verwaarlozen. De gedragingen van de leerlingen op school kunnen hierdoor niet naar behoren worden begrepen, omdat de achtergrond ervan niet wordt gekend. Zij worden dan ook in zulke gevallen vaak geheel verkeerd geïnterpreteerd.

Maar er is meer te noemen. Een leerkracht die onophoudelijk barse en brommerige opmerkingen tot zijn leerlingen richtte, die zelfs in verder gelegen lokalen duidelijk konden worden verstaan en desondanks meende zijn leerlingen prettig te kunnen laten werken, beklaagde zich ten onrechte over de ongezeggelijkheid van de klas. Hij was er immers zelf de oorzaak van. Hij bleek geen enkel inzicht te hebben in de psychische structuur van zijn leerlingen, waarmee ook hun gedragspatroon samenhangt en waarmee bij de aanpak rekening behoort gehouden te worden. Nauwkeurige observatie van de leerlingen, niet alleen in de klas en op de speelplaats, maar ook in het gezin en in de omgang met leeftijdgenoten in de vrije tijd is

noodzakelijk voor de verwerving van het zo nodige inzicht in de individuele gesteldheid van elk kind.

Bij de pedagogische behandeling der leerlingen op school zal hier en daar meer rekening moeten worden gehouden met invloeden die ook buiten de schooltijden op de leerlingen inwerken. De leerkracht zal moeten trachten de leerlingen tegen een bredere achtergrond te zien om hun gedragspatroon daardoor beter te kunnen begrijpen en bij de behandeling op school op een verantwoorde wijze te werk te kunnen gaan. Het valt niet te ontkennen dat hier nog een groot terrein braak ligt.

In het algemeen waren de verhoudingen onder het personeel op de scholen goed te noemen, al moet er op een enkele school van een ware noodtoestand worden gesproken. Sommige leerkrachten achten meer contact tussen hen, die het gewoon lager onderwijs en hen, die het buitengewoon lager onderwijs dienen, wenselijk. Klachten van hen die het betreuren, dat zij door te uitsluitend met zwakzinnige kinderen om te gaan, de kijk op het normale kind dreigen te verliezen, zijn voor een deel gegrond. Er kan hier gevaar dreigen de stand-aarden van het gewone onderwijs uit het oog te verliezen.

Een meer algemene opmerking is de volgende.

Men zal, evenals bij de overige takken van het onderwijs, ook bij het buitengewoon lager onderwijs rekening moeten houden met de structuur van de huidige dynamische maatschappij, waarin van een reductie van ons mens-zijn in alle groepen gesproken kan worden. Men zal daarbij steeds voor ogen moeten houden in welke situatie wij ons in onze eeuw bevinden, nl. dat wij leven in een harde niet-menselijke wereld, waarin de mens, ook de anders bedeelde, zich moet trachten aan te passen aan het industrialistische cultuurpatroon. De zwakzinnige kinderen zullen hierbij inzonderheid zoveel als maar mogelijk is geholpen dienen te worden.

We raken hier aan een van de centrale punten op het terrein van het onderwijs. Deze aangelegenheid zal trouwens in een meeromvattend en groot verband moeten worden gezien. Het is namelijk zo, dat er op grond van statistische berekeningen en onderzoeken op het gebied der erfelijkheid gerekend moet worden met een geleidelijke daling der gemiddelde intelligentie van de bevolking. „Het zou kunnen zijn”, zo schrijft prof. Polak, „dat het niet te stuiten industrialisatieproces hier mede debet aan is” („De Nieuwe Stem” van januari 1949, pagina 30-45, artikel „Het niveau der Nederlandse natie”; zie ook prof. dr. Fred. L. Polak: „Om het behoud van ons bestaan”, Leiden 1951).

Met betrekking tot het buitengewoon lager onderwijs zal men, indien dit juist is, de consequenties hiervan nader onder ogen moeten zien. Het zal dan ook van veel belang zijn om ook voor ons land na te gaan of een prognose in dit opzicht met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid vastgesteld kan worden. Aan het advies van Karl Mannheim om bij het zoeken naar een oplossing van een dergelijk vraagstuk synthetisch-denkend-in-probleemheden te werk te gaan, zal aandacht moeten worden geschonken. Dit houdt in dat een verantwoord onderwijsbeleid niet losgemaakt zal mogen worden van het beleid op andere gebieden, bijv. dat der actieve economische en der actieve sociale en culturele politiek. Het zal daarbij noodzakelijk blijven de problemen van mens en maatschappij in gespecialiseerd wetenschappelijk teamverband te doordenken. De belangen der natie staan hier op het spel.

Ten aanzien van de scholen, verbonden aan een pedologisch instituut, en van de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, merkt de heer Broeren op:

„Het aantal scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden groeit gestadig. En in deze groei doemen enkele problemen op, die deze scholen met de scholen van de pedologische instituten gemeen hebben. Van deze gemeenschappelijke problematiek zij hier met name genoemd het probleem van de samenwerking tussen de pedagoog-didacticus enerzijds en de psychiater, psycholoog en maatschappelijk werkster anderzijds.

Teneinde zijn moeilijke en verantwoordelijke taak naar behoren te kunnen vervullen moet de orthopedagoog het hem toevertrouwde kind kennen, heeft hij een bepaald beeld van zijn zorgkind nodig. Hoe komt hij echter aan de noodzakelijke gegevens voor de vorming van dit beeld? Terecht of ten onrechte, daar valt over te discussiëren, verwacht hij deze gegevens gewoonlijk van de psychiater en de psycholoog, eventueel geassisteerd door een maatschappelijk werkster. De ervaring leert echter, dat de gegevens van deze deskundigen niet altijd aan de verwachtingen van de orthopedagoog beantwoorden. Slechts zelden zijn deze gegevens geheel bevredigend voor de pedagoog; zij leveren hem meestal geen onmiddellijk bruikbaar materiaal voor de vorming van het gewenste beeld. En het behoeft geen betoog dat deze teleurstellende ervaring niet bevorderlijk is voor een vruchtdragende samenwerking met psychiater, psycholoog en maatschappelijk werkster.

Derhalve dient men zich te bezinnen op de vragen: welk beeld van het zorgkind heeft de orthopedagoog eigenlijk nodig, welke gegevens zijn voor hem van onmiddellijk belang voor de vorming van dit beeld en wie dient deze gegevens te verschaffen?

Ter beantwoording van deze vragen dient men te bedenken, dat de school het kind opvoedend heeft te onderwijzen en onderwijzend heeft op te voeden. De schoolpedagoog heeft dus behoefte aan een beeld dat direct als uitgangs- en aanknopingspunt kan dienen voor het bepalen van een pedagogisch-didactische aanpak. Hij heeft een beeld nodig waardoor zijn pedagogisch en didactisch denken wordt gekanaliseerd, waardoor perspectieven worden geopend voor het opstellen van een wetenschappelijk verantwoord werkplan. Kortom: de schoolpedagoog wil zijn zorgkind als *schoolkind* kennen; hij wenst een beeld van het kind als *op te voeden leerling*, want het is met name dit bepaalde beeld dat hem uitzicht geeft op zijn praktische problematiek, dat hem mogelijkheden biedt om zijn werkwijze te bepalen.

Wat moet er nu met dit kind op school gedaan worden? Dat is de vraag die beantwoord moet worden. En op de beantwoording van deze vraag moet ook geheel het toelatingsonderzoek gericht zijn.

Het resultaat van dit onderzoek moet een beeld zijn dat het kind als opvoeding en leerling typeert. En daar heeft ieder lid van de toelatingscommissie zijn bijdrage voor te leveren, ook de pedagoog. De pedagoog heeft hier o.a. een onderzoek in te stellen naar het schoolvoordringsniveau van het kind. En verder zullen de psychiater en de psycholoog zich meer moeten realiseren, dat kennis van opvoeding en onderwijs in het algemeen, maar van de school-situatie bij het buitengewoon lager onderwijs in het bijzonder, noodzakelijk is om de orthopedagoog van dienst te kunnen zijn.”

AANTALLEN SCHOLEN, LEERLINGEN EN LEERKRACHTEN

Aan het einde van het verslagjaar waren er:

- 7 scholen voor doofstommen met 1346 leerlingen en 154 leerkrachten
- 8 scholen voor slechthorenden met 1023 leerlingen en 79 leerkrachten
- 8 scholen voor blinden en slechthorenden met 536 leerlingen en 54 leerkrachten
- 5 scholen voor lichamelijk gebrekkigen met 339 leerlingen en 29 leerkrachten
- 16 scholen voor tuberculeuze kinderen met 1152 leerlingen en 90 leerkrachten
- 16 scholen voor ziekelijke kinderen met 1515 leerlingen en 71 leerkrachten
- 2 scholen voor epileptici met 294 leerlingen en 19 leerkrachten
- 266 scholen voor zwakzinnigen met 32.405 leerlingen en 1978 leerkrachten
- 17 scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen met 1172 leerlingen en 92 leerkrachten
- 17 scholen voor verzorgings- en voogdijkinderen met 1855 leerlingen en 97 leerkrachten
- 3 scholen, verbonden aan een pedagogisch instituut, met 341 leerlingen en 33 leerkrachten
- 19 scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden met 1554 leerlingen en 121 leerkrachten

Totaal 384 scholen met 43 532 leerlingen en 2817 leerkrachten

Naar de richting waren de scholen als volgt te onderscheiden:

- 116 openbare scholen met 13 753 leerlingen en 863 leerkrachten
- 146 rooms-katholieke scholen met 17 609 leerlingen en 1 110 leerkrachten
- 86 protestants-christelijke scholen met 9150 leerlingen en 595 leerkrachten
- 35 neutrale scholen met 2983 leerlingen en 245 leerkrachten
- 1 Israëlitische school met 37 leerlingen en 4 leerkrachten

Totaal 384 scholen met 43 532 leerlingen en 2817 leerkrachten

Voor het jaar 1954 bedroegen deze aantallen:

360 scholen met 41 236 leerlingen en 2650 leerkrachten.

VII. VERSLAG VAN DE CONSULENT VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING BIJ HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

ALGEMENE OPMERKINGEN

De sterke uitbreiding en de snelle ontwikkeling van het buitengewoon lager onderwijs drukten ook in het afgelopen jaar een stempel op het werk van de consulent voor de lichamelijke opvoeding. De oprichting van nieuwe scholen, de vervanging van oude gebouwen door nieuwe en vele plannen welke werden ontworpen, brachten veel werk met zich. Het jaar 1955 bracht dan ook een recordaantal conferenties met gemeentebesturen, schoolbesturen, diensten van openbare werken, architecten en bouwkundigen.

De grote uitbreiding van het aantal leerkrachten bij het buitengewoon lager onderwijs was oorzaak dat de opleidingen een zeer groot aantal cursisten konden inschrijven. Bij de opleiding en de herscholing van de leerkrachten werd ook aan de lichamelijke opvoeding van het gehandicapte kind de nodige aandacht besteed. De consulent werd door de organisaties ten volle in dit werk betrokken. Ofschoon dus ook dit jaar zowel aan de verbetering van de materiële voorzieningen als aan die van de kwaliteit van het onderwijs werd gewerkt, is de wijze van werken in vergelijking met vroeger jaren sterk veranderd. Toen was het stimulerend schoolbezoek het belangrijkste. Door het grote aantal scholen van heden is het echter onmogelijk geworden om op deze manier doeltreffende hulp te bieden. De bezoeken moesten zich dan ook beperken tot die scholen, waar besprekingen over bouw, inrichting of cursussen noodzakelijk waren. Een uitzondering werd gemaakt voor scholen die een nieuw gymnas-tieklokaal ter beschikking kregen. Meestal werd hier een gehele dag besteed aan het geven van lessen met gebruik van de nieuwe apparatuur en het bespreken van een eenvoudig leerplan in een personeelsvergadering. Met de centralisatie van het werk nam echter de hoeveelheid administratieve arbeid sterk toe. Aan het einde van 1955 moet dan ook met nadruk worden vastgesteld, dat uitbreiding van de inspectie voor de lichamelijke opvoeding bij het buitengewoon lager onderwijs niet langer mag worden uitgesteld. In 1956 zal het aantal scholen de 400 te boven gaan. Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat deze scholen over het gehele land zijn verspreid.

SPEELPLAATSEN

Ofschoon hier een grote vooruitgang werd geboekt, bestaan er ten aanzien van twee punten nog wensen:

Ten eerste zijn de meeste speelplaatsen nog te veel „plaats” en geen echte „speelruimten”. Speelruimte vraagt om een omgeving die tot spelen en motorische activiteit in het algemeen stimuleert. In vele gevallen werden op de begrotingen voor nieuwe scholen gelden uitgetrokken voor de „aanleg” van de speelplaats. Met deze „aanleg” wordt dan niet alleen een beplanting bedoeld, maar allereerst de nodige apparatuur, welke tot klimmen, klauteren, balanceren en springen stimuleert. Ten aanzien van de nieuwe kleuterscholen is men van de noodzaak hiervan overtuigd. Bij de lagere scholen en ook bij de vele scholen voor buitengewoon lager onderwijs is dit dikwijls nog niet het geval.

Een tweede maatregel, welke nog maar in weinige gevallen wordt genomen, is het scheiden van de speelplaats voor de zeer jeudigen uit de eerste klassen van die voor de oudere leerlingen. Dit is nodig, omdat de wijze van spelen in de kleuterperiode en vlak daarna sterk verschilt van het spelen van grotere jongens en meisjes.

Speciaal voor de scholen voor zwakzinnigen, de kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden en de zeer moeilijk opvoedbaren gelden de genoemde wensen eigenlijk als eisen. Hiermee wil niet gezegd zijn, dat ze voor de andere categorieën niet van belang zouden zijn. Bij het verstrekken van vele adviezen gedurende 1955 werd dan ook steeds op het belang van deze maatregelen gewezen. Het is zeer gewenst, dat in de komende jaren ook bij de bestaande scholen correcties op dit gebied plaatsvinden.

GYMNASTIEKLOKALEN

Ondanks de beperkende bepalingen voor de bouw van gymnastieklokale ten voordele van de woningbouw kan toch worden vastgesteld, dat in 1955 weer verschillende fraaie gymnastieklokale voor het b.l.o. gereedkwamen. Deze vreugde wordt echter enigszins getemperd, wanneer we moeten constateren, dat de bouw van gymnastieklokale nog steeds geen gelijke tred houdt met de scholenbouw voor het b.l.o. Met andere woorden: de achterstand groeit nog steeds.

De toestand kan pas bevredigend worden genoemd, indien voor de bouw van zeer grote scholen voor b.l.o. de uitzonderingsbepalingen voor het daarbij behorende gymnastieklokaal komen te vervallen. Men heeft geaccepteerd, dat de arbeid als leervorm bij het buitengewoon onderwijs niet kan worden gemist. Intussen wordt er ten aanzien van het spel als leervorm en de motorische vorming nog steeds een negatieve uitzonderingspositie gehandhaafd, die op geen enkele wijze te verdedigen is. Ook niet in economische zin, omdat juist het gymnastieklokaal niet alleen gedurende de hele schooltijd, maar ook vele uren daarbuiten in gebruik is. Van vrijwel geen enkel lokaal kan dit worden gezegd. Wij moeten dan ook vaststellen, dat vele van onze prachtige scholen in feite onvolledige scholen zijn. De enige manier om aan dit euvel tegemoet te komen bestaat in het bouwen van scholen met een gymnastieklokaal en een geleidelijke aanvulling van de nog ontbrekende lokale bij de bestaande scholen.

SPEELLOKALEN EN THERAPIELOKALEN

Een optimistisch geluid kunnen we laten horen over de bouw van lokale voor motorische therapie en speellokale bij de scholen voor imbecielen en lichamelijk gebrekkigen. Hiervoor wordt thans geen aparte urgentieverklaring meer verlangd. Vele fraaie oefengelegenheden kwamen dit jaar tot stand en nog veel meer zijn in staat van voorbereiding. Het aantal plannen alleen voor deze lokale bedraagt enige tientallen.

ONDERWIJS IN DE LICHAMELIJKE OEFENING

Omtrent de voorlichting ter verbetering van het onderwijs in lichaamsoefeningen valt op te merken, dat een eerste poging is gedaan om het kernplan voor de lichamelijke oefening bij verschillende soorten van buitengewoon lager onderwijs te introduceren. In de vakbladen

werd door de consulent een motivering gegeven van deze manier van werken. Daarnaast werd ook het kernprogramma, zoals dit voor het lager onderwijs is gereedgekomen, afgedrukt. In een aantal lezingen voor leerkrachten, op personeelsvergaderingen en bij de cursussen werden dit programma en de wijze waarop het dient te worden gebruikt, nader besproken. Op een aantal scholen voor zwakzinnigen heeft men proeven genomen om de bruikbaarheid van dit programma voor dit schooltype te toetsen.

Uit vele ervaringen ook bij het buitengewoon lager onderwijs blijkt, dat de idee van het kernprogramma door de leerkrachten juist is bevonden. De mogelijkheden om voorlichting te geven in de scholen zijn echter op het ogenblik onvoldoende door het grote aantal scholen waarmee de consulent bemoeienis heeft.

De belangstelling van het personeel der scholen is nog altijd zeer groot. Hierbij moet helaas worden opgemerkt, dat de situatie in de steden minder gunstig is dan in de provincie. Waarschijnlijk is de omstandigheid dat hier bij het lager onderwijs vakonderwijs is, hiervan mede oorzaak. Dikwijls zijn de klasseleerkrachten die van het lager naar het buitengewoon lager onderwijs overgaan, niet meer gewend om de lessen in lichaamsoefeningen te geven. Het schijnt dan moeilijk te zijn, deze ongetwijfeld niet eenvoudige taak weer op te nemen.

Over het algemeen is bij het onderwijs aan zwakzinnigen nog maar weinig sprake van vakonderwijs. Dit pleit voor de instelling van de klasseonderwijzers, waarvan velen dit pedagogisch zo belangrijke werk niet uit handen wensen te geven. Anderzijds is het aanbod van vakleerkrachten voor dit moeilijke werk uiterst gering. Ofschoon van de zijde der organisaties van vakleerkrachten en onderwijzers ook hier op vakonderwijs wordt aangedrongen, blijft dit niet in overeenstemming te zijn met de wijze waarop de leerkrachten zelf over deze zaak denken.

Voor volledige betrekkingen als vakonderwijzer bij bepaalde takken van dit onderwijs was het aantal sollicitanten in het afgelopen jaar uiterst gering, ofschoon hierbij een salarisregeling gelijk aan die voor het middelbaar onderwijs in het vooruitzicht werd gesteld.

Wanneer de situatie niet verandert, ziet het er naar uit, dat in de toekomst ook voor de scholen voor sensorisch gestoorde kinderen (doven, blinden, slechthorenden en slechtzienden) leerkrachten met de bevoegdheid *j* of *s* zullen moeten belast worden met de lichamelijke oefening. Van de zijde der opleidingen voor lichamelijke oefening m.o. bestaat eveneens weinig animo om de leerlingen ook voor deze taken voor te bereiden. De meeste leraren lichamelijke opvoeding blijken meestal weinig van het bestaan van deze soorten van onderwijs af te weten. Wanneer op deze manier een belangrijk arbeidsveld voor de leraren lichamelijke oefening verloren gaat, zullen zij zich later niet mogen beklagen. Ook bij het buitengewoon onderwijs bestaat een grote behoefte aan een aantal leraren, die de ambitie en de capaciteiten bezitten om een belangrijk stuk werk te leveren in dienst van het gehandicapte kind. De inspectie streeft ernaar voor dit werk een honorarium te bevorderen dat in overeenstemming is met de hoge eisen die ongetwijfeld worden gesteld.

In de komende jaren dienen de opleidingen voor de middelbare bevoegdheid lichamelijke opvoeding meer aandacht te gaan besteden aan het buitengewoon lager onderwijs. Dit gebeurt reeds bij de nieuwe onderwijzersopleiding. Het is gewenst dat de studenten in lichamelijke opvoeding tijdens hun opleiding in kennis worden gebracht met de plaats en de

betekenis van het buitengewoon lager onderwijs. Het spreekwoord „onbekend maakt onbemind” is ook hier van toepassing.

Ook zal een overzicht moeten worden gegeven van de bijzondere doelstellingen en de specifieke mogelijkheden van de lichamelijke opvoeding voor de verschillende groepen van kinderen die buitengewoon onderwijs ontvangen.

Tenslotte behoren zij ook iets te vernemen over de methoden welke hier worden toegepast. Dit laatste dient o.a. te geschieden door het bezoeken van deze inrichtingen onder deskundige leiding. Studenten die bijzondere belangstelling hebben, kunnen in de gelegenheid worden gesteld in deze scholen te hospiteren. Misschien is het mogelijk dat de docenten in pedagogiek en psychologie meer aandacht kunnen besteden aan het bijbrengen van kennis omtrent opvoeding en ontwikkeling van het afwijkende kind.

HEILGYMNASTIEK EN BIJZONDERE SCHOOLGYMNASTIEK

Uit verschillende plaatsen bereikte ons een verzoek om advies inzake de organisatie van heilgymnastiek of bijzondere schoolgymnastiek voor leerlingen van het buitengewoon lager onderwijs. Dikwijls geschiedde dit op aandringen van de schoolarts. Ofschoon het valt toe te juichen dat men belangstelling heeft voor het verbeteren van houding en beweging van deze kinderen, moet toch worden opgemerkt dat de zaken hier niet eenvoudig liggen. Heilgymnastiek en bijzondere schoolgymnastiek mogen niet worden gezien als vervanging van de lichamelijke oefening in schoolverband, maar als een aanvulling voor die gevallen waar extrahulp noodzakelijk is. In tegenstelling met de lichamelijke oefening in schoolverband, welke een integrerend deel is van de gehele schoolopvoeding, is de heilgymnastiek voortgezette medische verzorging. Bij de heilgymnastiek dient op de eerste plaats de arts de noodzakelijkheid te beoordelen en de werkwijze aan te geven. Uitgezonderd bij de scholen voor lichamelijk gebrekkigen dienen deze bijzondere maatregelen buiten de schooltijd te worden georganiseerd.

Bij de doorvoering op scholen voor debielen en imbecielen blijkt het echter moeilijk om leraren in de lichamelijke oefening die ook in het bezit zijn van het getuigschrift van heilgymnastiek en massage, voor dit werk te vinden.

Voor velen van hen is het bovendien moeilijk les te geven aan zwakzinnige kinderen, doordat zij te weinig inzicht hebben in hun persoonlijkheidsstructuur en het daaruit voortvloeiende afwijkende gedrag.

ZWEMONDERWIJS

Het is een verheugend verschijnsel dat steeds meer scholen voor buitengewoon lager onderwijs aan het schoolzwemmen deelnemen. Dit betreft zeker niet alleen de scholen voor debielen, maar evenzeer de scholen voor blinden en slechthorenden, doven en slechthorenden, kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, zeer moeilijk opvoedbaren, lichamelijk gebrekkigen en imbecielen. De kinderen op de scholen, verbonden aan de sanatoria, en de epileptische kinderen zijn om begrijpelijke redenen hiervan uitgesloten. De regeling van het afzwemmen geschiedde vrijwel overal in het kader van het schoolzwemmen voor het gewoon lager onderwijs. Deze regeling heeft zowel pedagogische als praktische voordelen.

Hier past een woord van dank voor het werk dat door de collega's van het lager onderwijs ten behoeve van deze kinderen is verricht.

GEZONDHEIDSONDERWIJS

Een van de belangrijke naaste doelstellingen van de lichamelijke opvoeding is het bijbrengen van verantwoordelijkheidsgevoel voor het behoud van eigen gezondheid. Steeds meer leerkrachten zien in dat voor het bereiken van dit doel het bijbrengen van kennis hieromtrent noodzakelijk is.

In vele scholen voor debielen troffen wij in de hogere leerjaren takencahiers aan waaruit bleek, dat aan de gezondheid als belangstellingcentrum (centre d'intérêt) aandacht was besteed. Het is te hopen dat dit „gezondheidsonderwijs” zeker op deze scholen algemeen zal worden ingevoerd.

Met dit onderwijs dient het gewennen aan hygiënische levensgewoonten gepaard te gaan. Dit kan worden bevorderd door een juist gebruik te maken van de uitgebreide hygiënische voorzieningen in onze tegenwoordige nieuwe schoolgebouwen. Helaas gebeurt dit echter nog niet overal in voldoende mate. Zo levert het wassen en kleden voor de gymnastiekles dikwijls moeilijkheden op. Er wordt nog weleens vergeten dat de tijd die hiervoor nodig is, goed bestede tijd is.

Het schoonhouden van de oudere gymnastieklokalen laat vaak veel te wensen over. Van goede sportkleding is nog weinig sprake, al valt er verbetering te constateren.

Dit korte verslag mag niet worden beëindigd zonder een woord van dank voor de leiding en waardering van de zijde van de hoofdinspecteur en inspecteurs van het buitengewoon lager onderwijs. Prettig was ook de samenwerking met de onderscheiden organisaties van leerkrachten en de verschillende pedagogische centra.

VIII. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR VAN DE ONDERWIJZERSOPLEIDING

INLEIDING

Jaarverslagen schrijven is een apart werk. Men moet iets in zich hebben van de chroniqueur, die alles wat zich heeft afgespeeld, in korte trekken getrouw weergeeft.

Ik heb mij daarom steeds trachten te beperken tot het memoreren van die gebeurtenissen, die in het totaalbeeld, dat de ontwikkeling van de onderwijzersopleiding in Nederland vertoont, moeilijk gemist kunnen worden en ik zal dat ook voor het jaar 1955 weer doen. De beperking mij opgelegd door de mij geboden ruimte wordt daardoor ook gemakkelijker. Als karakteristiek voor het jaar 1953 vond ik het „jaar van het interregnum” niet misplaatst. In deze lijn voortgaand zou men 1955 het „jaar van het einde der oude bedeling” kunnen noemen. In dit jaar werd n.l. voor het laatst het eindexamen oude stijl afgenomen en de „oude” kweekschool vond daarmede haar definitief einde. Het was stellig geen roemloos einde. Een periode van ruim 30 jaar — in 1924 werd voor het eerst een eigen eindexamen aan de kweekscholen toevertrouwd — werd hiermede afgesloten.

Niemand zal ontkennen, dat in deze periode prachtig werk is verricht en dat het onderwijzerscorps als geheel, mede door het werk van deze kweekscholen, op een hoger niveau werd geheven.

Maar eveneens zullen weinigen ontkennen, dat het „cultural lag”, zoals Ogburn het noemde, dat wil hier zeggen het achterblijven van het onderwijs-organisatorische en politieke denken bij de ontwikkeling der maatschappelijke verhoudingen, zich ook in deze sector van het onderwijs vertoonde en daarom zullen toch velen dit einde blijmoedig hebben beleefd, temeer omdat dat einde tevens betekende, dat de kweekschool bevrijd werd van wat zich na de totstandkoming der Kweekschoolwet hoe langer hoe duidelijker als Fremdkörper vertoonde.

Men kan echter nog niet zeggen, dat de nieuwe kweekschool door het afstoten van deze vreemde loot nu reeds volgroeid is. Want de derde leerkring start pas op 1 september 1956 en daar die leerkring een essentieel onderdeel is van de nieuwe kweekschool, zal eerst op die datum de nieuwe onderwijzersopleiding levensgroot voor ons staan.

DE KWEESCHOLEN IN HET ALGEMEEN

Het zal duidelijk zijn, dat met name de voorbereiding voor de inrichting van deze derde leerkring in het jaar 1955 reeds veel van de aandacht vroeg van departement, inspectie en kweekschooldocenten. De outsider zal wellicht opmerken: „Maar er is toch een Kweekschoolwet en er is, als uitvoeringsmaatregel van die wet, een Kweekschoolbesluit. Wat is er dan nog te regelen?” De insider ervaart, dat ondanks zulk een goed voorbereide wet, ondanks zulk een weloverwogen besluit, er nog talloze praktische vragen overblijven, die opgelost moeten worden. Ik geef slechts één voorbeeld, maar het is met vele te vermeerderen. De leerlingen van de derde leerkring brengen de helft van hun studiejaar door in verschillende typen en soorten van scholen. Het Kweekschoolbesluit geeft tamelijk nauwkeurig aan, hoe dit wettelijk voorschrift moet worden nageleefd. Maar de praktische uitvoering — het vinden van de daarvoor geëigende scholen, het opmaken van een hospiteerplan voor elke

leerling, het samenstellen van „leeropdrachten” — eist van directeur en leraren een onvoorstelbare hoeveelheid extrawerk: bezinning, bespreking, uitwerking. En om daarmee op 1 september 1956 klaar te zijn, heeft men 1955 nodig! Het werd en wordt in blijmoedigheid verricht, maar dat neemt niet weg, dat men door het uitblijven van nadere voorschriften zich toch meermalen geredd voelde. Om weer één voorbeeld te noemen: Zolang men niet weet, of er, en zo ja, hoeveel uren aan de opvoedkundeleraar (eventueel ook de andere leraren) zullen worden toebedeeld voor het „begeiden” van de hospiteerwerkzaamheden der kwekelingen, kan men moeilijk een welomlijnd plan voor de lerarenbezetting op 1 september 1956 maken. Het is helaas niet gelukt het examenbesluit voor de derde leerkring, waarbij ook deze kwestie wellicht geregeld zou kunnen worden, nog in 1955 te laten verschijnen, hoe hard er door verschillende instanties — en ik noem hier met name, met ere en met dankbaarheid de „commissie van zes” — ook aan gewerkt is.

Een van de oorzaken van dit niet-gelukken is stellig ook daarin gelegen, dat het departement overstelpt was met voorbereidend werk, betrekking hebbende op de samenstelling van vele andere Koninklijke besluiten tot regeling van de bij de Kweekschoolwet ingestelde examens op het gebied van het lager onderwijs.

Het is vrij eenvoudig om een wetsartikel te redigeren als artikel 45, 5e lid, van de Kweekschoolwet: „Al wat verder de examens betreft, wordt vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur, de Onderwijsraad gehoord”. Maar dit artikel uit te voeren eist meer werk dan de meesten zich voorstellen.

Het gehele college van hoofdinspecteurs van het l.o. is bij die voorbereiding ingeschakeld, er zijn de nodige commissies benoemd, in welke commissies vertegenwoordigers uit de ulo- en de kweekschoolwereld zitting hadden naast de leden van de „oude” examencommissies voor de lagere akten Frans, Duits, Engels, wiskunde, handelskennis enz., en het resultaat is geweest, dat in september 1955 een verzameling Koninklijke besluiten verscheen, betrekking hebbend op: het eindexamen van de 2e leerkring der kweekschool, het staats-examen voor onderwijzer en de examens voor de lagere akten: lichamelijke oefening, Frans, Duits, Engels, Fries, wiskunde, handelskennis, handenarbeid, tekenen, huishoudkunde, nuttige handwerken en vrouwelijke handwerken. Welgeteld zijn dat zegge en schrijve veertien besluiten. De verzameling is een heel boekje geworden en op de binnenkant van de omslag wordt getrouwelijk verhaald, dat „op dit ogenblik nog niet zijn geregeld: het kweekschool-eindexamen derde leerkring, het staatsexamen voor volledig onderwijzer en de examens voor de lagere akten landbouwkunde en tuinbouwkunde”.

Dat de besluiten tot regeling van het eindexamen 2e leerkring en voor de verschillende lagere akten voorrang hadden was duidelijk, daar men toch reeds hevig in tijdnood kwam. Het jaar van ingang 1956 was voor de 2e leerkring onverbiddelijk en scheen dat eveneens voor de verschillende lagere akten. De Staten-Generaal waren echter zo vriendelijk een wetswijziging, waarbij voor deze laatste 1956 werd veranderd in 1957, zonder morren te accepteren.

Er moge in deze hoeveelheid werk enige verontschuldiging liggen voor het nog uitblijven van de regeling voor het eindexamen van de derde leerkring. Zij zal in de loop van het volgende verslagjaar zeker verschijnen, al erken ik, dat het voor de kweekscholen zelf een handicap betekent bij hun bezinning, besprekingen en uitwerkingen.

Ik laat de wijzigingen die in de programma's van de examens voor de verschillende lagere akten zijn gekomen, hier verder onbesproken. Het laatste woord, zo schijnt het, zal hier trouwens nog wel niet over gezegd zijn. Ik leg slechts vast, dat in al deze programma's als nieuwe eis wordt gesteld: „Enige kennis van de didactiek van het onderwijs in het betreffende vak”. Het lijkt mij onnodig te betogen, dat voor een akte, die uitsluitend voor het geven van onderwijs is bestemd, deze eis bepaald niet gemist mag worden.

Over het besluit regelende het eindexamen tweede leerkring en dat regelende het staats-examen voor onderwijzer, mogen nog enige woorden volgen. Ik licht uit het eerste enige essentiële punten:

a. Het examen wordt in zes stadia afgenomen. Persoonlijk hoop ik, dat deze stadia niet te dicht op elkaar liggen. Wij moeten de m.i. ongezonde gedachte doorbreken, dat een kandidaat in staat moet zijn om in een minimum spanne tijds een maximum aan kennis en vaardigheden ten toon te spreiden.

b. Een deel der gecommiteerden is verplicht de voor hen aangewezen kweeksch(o)l(en) in de loop van het jaar ten minste éénmaal en ten hoogste driemaal gedurende een dag te bezoeken. Zij laten zich daar voorlichten over de werkwijze en de vorderingen der kandidaten. Dat op deze wijze de momentopname, die men vroeger tijdens het examen verkreeg, vervangen wordt door een verificatie van het gehoorde en geziene tijdens het normale werk, acht ik van uitermate grote betekenis.

c. Op het mondeling gedeelte van het examen in de opvoedkunde en haar hulpwetenschappen moet de kandidaat o.m. blijk geven vakliteratuur in ten minste twee der moderne talen te hebben bestudeerd.

Toelichting lijkt hier overbodig. Men zou misschien de vraag kunnen stellen, of deze eis niet zo vanzelfsprekend is, dat zij niet expressis verbis nog behoeft te worden vermeld. Maar ik ben toch wel blij, dat deze vraagsteller de ontwerper van het K.B. in naïviteit verre overtreft.

d. Er is een examen in de praktijk van het lesgeven. De kandidaat is afgewezen — met mogelijkheid van enige malen herexamen — indien hij voor dit onderdeel geen voldoende behaalt. Indien men aan de praktische opleiding — zeer terecht — hoge eisen stelt, is het toch consequent om bij de beoordeling of iemand de bevoegdheid krijgt om kinderen te gaan opvoeden en onderwijzen, de resultaten van deze praktische opleiding niet buiten beschouwing te laten.

De ervaring zal moeten uitwijzen of de wijze van uitvoering, zoals die voor deze vier punten in het Koninklijk besluit is bepaald, nog enige wijziging zal moeten ondergaan. Dat geldt trouwens voor de gehele regeling van dit nieuwe examen. Maar vast staat wel, dat van deze grondgedachten niet meer zal worden afgeweken en het leek mij goed in dit verslag deze punten nog eens vast te leggen.

Het besluit tot regeling van het staatsexamen voor onderwijzer leverde niet al te veel moeite meer op, toen het kweekschoolindexamenbesluit geconcipeerd was. Beide besluiten konden en naar de inhoud en naar de vorm vrijwel parallel lopen. Die paralleliteit werd ook zo ver doorgevoerd, dat het staatsexamen voor onderwijzer duidelijk werd gesplitst in twee ge-

deelten: het eerste gedeelte omvat een onderzoek naar de algemene ontwikkeling van de kandidaat, overeenkomende met het onderzoek dat plaats heeft op de kweekschool bij de overgang van de eerste naar de tweede leerkring.

Van dit eerste gedeelte zijn vrijgesteld zij, die krachtens het tweede lid van artikel 13 kunnen worden toegelaten tot het eerste leerjaar van de tweede leerkring van een kweekschool. Uit deze bepaling blijkt nog eens duidelijk wat de zin van dit eerste gedeelte van het examen is. Over het tweede gedeelte, dat dus geheel parallel loopt met het eindexamen van de tweede leerkring, behoef ik, na wat hierboven aangeduid is, niet veel meer te zeggen. De eis, onder punt *b* genoemd, komt uiteraard hier niet voor. Het blijft een nog steeds moeilijk te beantwoorden vraag, of zulk een examen, zo nauw aan een daartoe bestemde opleidingsinrichting gebonden, wel afgenomen kan worden aan kandidaten, die zulk een opleidingsinrichting nooit gezien hebben. Er zou een vergelijking zijn te trekken in die zin, dat men toch ook geen staatsexamen voor officier heeft ingesteld buiten de militaire academie om, praktisch geen artsexamen kan afleggen zonder de universiteit te hebben bezocht. Maar de wetgever heeft gemeend dit staatsexamen voor onderwijzer te moeten instellen en dan, zo komt het mij voor, is het juist om de paralleliteit zo scherp mogelijk te stellen.

Aan het slot van deze paragraaf meen ik er nog melding van te moeten maken, dat in dit verslagjaar het aantal „erkende” kweekscholen met één werd vermeerderd, doordat de minister de prot.-chr. kweekschool te Gouda „De Driestar” heeft aangewezen als bevoegd om haar leerlingen op grond van het met gunstig gevolg afleggen van een schoolexamen de akte van bekwaamheid, bedoeld in artikel 41 onder *a* of *b* uit te reiken. Deze opleidingsinrichting werkte eerst te Krabbendijke, later te Gouda en leverde met behoorlijk succes elk jaar een aantal kandidaten voor het staatsexamen.

Pogingen van het schoolbestuur om door een andere prot.-chr. kweekschool te worden „geadopteerd”, leverden slechts teleurstellingen op. Geestelijk draagt deze kweekschool een eigen stempel. De offerbereidheid in de kring van haar aanhangers is buitengewoon groot. Niettemin zal het bestuur een diepe zucht van verlichting slaken, indien op deze erkenning volgens artikel 21 van de Kweekschoolwet volgt de erkenning volgens artikel 23, d.w.z. indien dit jus promovendi tot consequentie heeft, dat men ook in het subsidieverband wordt opgenomen.

De problemen door de „adoptie” in het algemeen opgeroepen en in verband daarmee het dringend gewenste van een kweekscholenplan, zijn reeds in vorige jaarverslagen zo uitvoerig ter sprake gekomen, dat ik meen er nu over te kunnen zwijgen. Dit mag echter niet uitgelegd worden in die zin, dat die problemen verminderd en het plan minder urgent zou zijn. Het tegendeel is waar.

LEERLINGEN

Indien men in de statistiek, die een overzicht geeft van de onderwijzersopleiding naar de stand op 16 september 1955, de cijfers raadpleegt over het totaal aantal leerlingen dat op de kweekscholen heeft plaats genomen, dan blijkt dat het aantal van 12 774 in 1954 is gestegen tot 15 374 in 1955, een totale toeneming dus van 20,4 %. Men dient dan echter te bedenken,

dat daarbij inbegrepen is een eenjarige en tevens „eenmalige” spoedcursus, die 1896 leerlingen telt, zodat de normale kweekschoolopleiding van 12 774 op 13 478 is gekomen en dus een stijging vertoont van 5,5 %. Uiteraard is ook dit laatste percentage toch hoopgevend, want het staat ontwijfelbaar vast, dat, gelet op de voornemens van de Regering om de leerlingenschaal te verlagen, de krapte op de arbeidsmarkt der onderwijzers nog een aantal jaren zal voortduren, ondanks de vele duizenden die nu reeds in opleiding zijn.

De z.g. spoedcursus is een herhaling van wat in 1948 plaats had. Vrijwel uitsluitend zijn tot deze cursus toegelaten bezitters van een diploma v.h.m.o. 5/6 jarige cursus en middelbare land- en tuinbouwschool, alsmede mannelijke leerlingen, die met goed gevolg het onderwijs in alle leerjaren van een kleinseminarium hadden gevolgd. In totaal telde deze laatste categorie 96 leerlingen, terwijl uit de middelbare land- en tuinbouwschool er 31 toevloeiden. Vermeldenswaard is nog, dat van de 1896 spoedcursisten er 1158 mannelijke leerlingen zijn. Hetgeen het rendement voor het onderwijs in belangrijke mate verhoogt, daar de omlooptijd der vrouwelijke leerkrachten uiteraard veel korter is dan die der mannelijke. Tot zover, in afwijking van mijn gewoonte, een aantal gevallen. Zij zijn in de bekende publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek uitvoerig en overzichtelijk terug te vinden en de belangstellende lezer moge ik verder naar deze zeer instructieve cijfers verwijzen.

De tijd, doorgebracht op de kweekschool, is nog te kort om een gegrond oordeel te kunnen vellen over de kwaliteit, de ijver, het gedrag, de belangstelling van de leerlingen van deze cursus. De eerste indrukken zijn bepaald gunstig, gunstiger dan velen verwachtten, omdat men vreesde, dat de „lokkpemie” — deze cursisten krijgen allen een niet onaanzienlijke financiële steun uit 's Rijks kas tijdens hun opleiding — weleens tot gevolg kan hebben, dat een niet gering aantal leerlingen in opleiding voor onderwijzer werden genomen, die daar de geestelijke instelling ten eenenmale voor missen. De selectie geschiedde n.l. nagenoeg uitsluitend naar deze ene maatstaf: bezit men het vereiste diploma? Zoals gezegd: de voorlopige indruk is, dat deze vrees ongegrond is, al zullen er — hoe zou het anders kunnen — in de loop van de cursus wel enige leerlingen afvallen, omdat de kweekschooldirectie het onverantwoord acht deze leerlingen voor het ambt van onderwijzer verder voor te bereiden. De verantwoordelijkheid van directeur en leraren in dezen is groot, maar zij wordt, zo is mijn indruk, op nuchtere wijze gedragen.

Uiteraard ontstaat weleens een pijnlijke situatie, indien een leerling van de tweede leerkring ontdekt, dat zijn medeleerling van de spoedcursus, met wie hij samen op de h.b.s. gezeten heeft en met wie hij tegelijk eindexamen deed, duizend of meer gulden meer aan toelage ontvangt dan hij zelf, terwijl die medeleerling, ook objectief gezien, er financieel minder behoefte aan heeft. „Had ik mij maar een jaar later aangemeld”, zo verzuchtten velen van deze afgunstigen en ze vinden de troost, althans nu nog te schraal, indien men hen erop wijst, dat zij zostraks de „nieuwe” onderwijzersakte verwerven en dus niet gedoemd zullen zijn nog een oude hoofdaktestudie te ondernemen.

Niettemin: de geest onder de leerlingen blijft goed en het valt op, dat geen der directeuren — in tegenstelling met vroeger jaren — meer klaagt over gebrek aan ijver en belangstelling en over een ietwat afwerende houding tegenover het „kweekschoolgedoe” bij de abiturienten van het v.h.m.o. Er is geen twijfel aan, dat deze andere houding veroorzaakt wordt door het

feit, dat de tweede leerkring thans volledig een vakopleiding is en de kweekschool daarmede haar hybrisch karakter heeft verloren.

Wel blijft men erom roepen, dat ook de intellectueel-begaafden meer dan tot nu toe de weg naar de kweekschool zullen vinden. Natuurlijk is de geestelijke instelling van de kandidaat, zijn karakter, zijn belangstellingsrichting, zijn persoonlijkheidsstructuur veel meer beslissend dan zijn intellectuele capaciteiten. Maar we kunnen in de onderwijzersopleiding van dit laatste toch nog wel wat meer gebruiken, al erken ik, dat juist dat „andere” onmisbaar is. Bemoedigend in dezen is een kleine enquête, die een leraar hield aan een van de kweekscholen in een der grote steden. Deze stelde in een eerste klasse de vraag: „Waarom ben je op de kweekschool gekomen?” De leerlingen mochten die vraag anoniem beantwoorden.

Als ik nu zie — aldus de directeur — dat van de 23 leerlingen er 18 waren die uit idealisme kwamen, dan kan ik, althans over de jeugd die de kweekschool bezoekt, niet zo'n ongunstig oordeel uitspreken. Het was ontroerend de motivering van enkele leerlingen te lezen: b.v. „Wil later naar een doofstommenschool” (heeft een doofstom vriendinnetje) of „Wil later iets doen voor verwaarloosde kinderen” (is diep getroffen door de film Ciske de Rat).

Over de werklust der leerlingen klaagt nagenoeg geen enkele directeur. Integendeel. Ook tijdens hun zomervakanties grijpen tal van kwekelingen naar werk als assistenten in ziekenhuizen, kinderkampen en kindertehuizen, in werkkampen in binnen- en buitenland, bij de boer en in winkels. Een enkele directeur staat in geregeld contact met instellingen, waar zijn leerlingen werken en vraagt de leiding rapporten omtrent hun werkzaamheden.

Dat de a.s. opvoeders van ons volk op deze wijze met het volle leven rechtstreeks in aanraking komen, acht ik een groot winstpunt. Op deze wijze ontstaat tevens een door de leerlingen zelf gezochte en ondernomen aanvulling op het nieuwe vak in het leerplan der kweekscholen: „Kennissen van het culturele en maatschappelijke leven”, een vak, dat niet alleen bij de leerlingen maar ook bij de leraren toenemende en intense belangstelling ondervindt.

Indien deze vakantie-werkzaamheden hun oorzaak hoofdzakelijk vinden in de behoefte om er wat geld mee te verdienen, is er een niet onbedenkelijke kant aan.

Ik ben daar niet gerust op. De studie voor onderwijzer vraagt helaas van vele ouders nog te grote financiële offers, zo groot, dat bij de aangifte van nieuwe leerlingen telkens weer blijkt, hoe sommige ouders toch terugschrikken voor de financiële consequenties. Nog 5 jaren studie na het mulodiploma, met in het gunstigste geval een toch tamelijk beperkte toelage, begroot hun te zeer.

Ik vrees, dat daardoor nog te veel leerlingen voor de onderwijzersopleiding verloren gaan. Zelfs uitsluitend economisch gezien lijkt mij dit onjuist. De investering van kapitaal brengt hier, naar mijn vaste overtuiging, veelvoudig rente op, want het zijn niet vele rijken, maar dikwijls wel vele edelen, die om deze reden buiten het onderwijs blijven.

LERAREN

Om tot leraar aan een kweekschool te worden benoemd, moet men wettelijk nagenoeg aan dezelfde eisen voldoen als die, welke gelden voor een benoeming tot leraar aan een h.b.s. met 5-jarige cursus.

De vraag kan gesteld worden of dit juist is. Voor de leraar in de eerste leerkring van de kweek-

school bestaat in dit opzicht weinig twijfel. Men heeft daar leerlingen van dezelfde leeftijds-groep als die van de hogere klassen der middelbare school, van een vergelijkbaar ontwikkelingsniveau en men heeft een hier en daar wat zwakker maar toch verder parallel leerprogramma af te werken.

Voor de leraar in de tweede en derde leerkring komt de zaak bepaald anders te liggen. Er gaat niets af, want hij moet evengoed als in de eerste leerkring zijn leerstof volledig beheersen, maar er komt iets bij: hij behoort ook grondig op de hoogte te zijn van de didactiek en methodiek van zijn vak, zoals dat op de lagere school wordt onderwezen.

Nu komt de overgrote meerderheid der kweekschoolleraren uit het lager onderwijs en daardoor is het probleem minder ernstig dan het zou kunnen zijn. Maar men make zich toch niet te veel illusies hierover. Indien een leraar, ook al heeft hij in het verleden de lagere school gediend, niet ernstig zich op deze specifieke taak toelegt, komt er minder van terecht dan de wetgever kennelijk heeft bedoeld. Deze bedoeling is n.l. nog eens extra beklemtoond, doordat behalve voor de pedagogiekleraren ook voor de andere vakleraren een aantal extra-lesuren kan worden uitgetrokken, z.g. leerschooluren, die zij dan geacht worden te besteden aan het „begeleiden” van hun leerlingen bij hun praktische werkzaamheid in de oefenscholen. Het zal onnodig zijn te zeggen, dat dit instituut van leerschooluren pas ten volle tot zijn recht kan komen, indien de kweekschool beschikt over een vaste staf van leraren, die in teamverband dit werk verrichten.

Er komt, zo is mijn indruk, daarin langzamerhand verbetering. Dit tweede jaar, zo schrijft een directeur, gaat ook dit werk al veel beter dan het vorige jaar. Onder de leraren in vakken als geschiedenis, aardrijkskunde en kennis der natuur waren er verscheidene, die tamelijk vreemd er tegenover stonden om het contact op te nemen met de oefenscholen, maar als men eenmaal de weg gevonden heeft, vinden velen juist hier ook boeiende kanten, mede omdat op deze wijze het nauwe contact gelegd wordt tussen de theoretische en de praktische vorming der aspirant-onderwijzers. Verschillende directeuren rapporteren over periodieke bijeenkomsten van de vakleraren met de onderwijzers der oefenscholen, bijeenkomsten die beiderzijds op prijs worden gesteld en voortdurend aan betekenis winnen.

Over het instituut der keuzevakken, toch ook een van de grondpijlers der nieuwe opleiding, wordt veel meer gezwegen dan gesproken. Er zijn nog te veel scholen, die niet ten volle gebruik maken van de gelegenheid hier geboden, maar ik ben niet zonder hoop noch zonder geloof en meen daarom ook niet te mogen haasten.

Vele leraren zijn reeds overbezet, te meer doordat de verschillende z.g. C-cursussen eveneens veel van hun aandacht en energie vragen. De groei van deze cursussen is even onregelmatig als belangwekkend.

Sommige kweekscholen ontwikkelen zich tot een studiecentrum voor de onderwijzers uit wijde omgeving. Bij vele andere is daar nog geen spoor van te zien. In totaal blijken er 1534 onderwijzers in opleiding te zijn aan zulk een C-cursus voor een lagere vakakte, maar als men dan ziet dat vier rijkskweekscholen in het westen van het land tezamen 339 cursisten tellen, dan blijkt alleen daar reeds uit hoe gedisproportionneerd de verdeling over het land ligt. Men hoede zich ervoor hier al te veel conclusies uit te trekken. Eerst in dit verslagjaar zijn definitieve regelingen afgekomen betreffende het minimum-aantal leerlingen, betref-

fende de mogelijkheden van splitsing en betreffende de honorering van deze C-Cursussen. Ik verwacht, dat de meer voorzichtig ingestelde besturen en directeuren het in de zeer nabije toekomst aan zullen durven om op grotere schaal dan tot nu toe met zulke cursussen te beginnen. De studiezijn van de onderwijzers kan erdoor gestimuleerd worden, maar behalve van deze factor is men vooral ook afhankelijk van de bevoegdheid, bekwaamheid en bereidheid der leraren. De weg is nu echter geopend om de kweekschool te maken tot wat zij behoort te zijn: pedagogisch opleidingscentrum, niet alleen voor de a.s., maar ook voor de in functie zijnde onderwijzers. Indien men zich deze mogelijkheden goed indenkt, openen zich nog wijde perspectieven. De beperking, in dit verslag mij opgelegd, doet mij hier verder over zwijgen, maar ik acht zulk een ontwikkeling, liefst in nauwe samenwerking met de drie pedagogische centra, van buitengewoon groot belang voor ons gehele onderwijs. In deze tijd van efficiency mag het onderwijs er zich weleens grondig op bezinnen of, juist uit een oogpunt van efficiency, deze weg niet *de* weg zal zijn.

Behalve de regeling voor de C-cursussen is er een regeling voor het instrumentaal muziek-onderwijs tot stand gebracht, waarbij aan iedere klasse twee lesuren voor dit vak worden toebedeeld, er is een verkeerscursus voor leraren ontworpen, op welke cursus van elke kweekschool één of twee leraren werden verwacht, zij het dat de vrijwilligheid gehandhaafd bleef.

Men kan, zo zal uit het voorgaande wel zijn gebleken, bepaald niet spreken van gezapige rust in deze sector van het onderwijs. Maar de mist trekt langzamerhand op, de koers is uitgezet en men vaart met alle hensen aan dek, want de inspanning van allen is nodig en die wordt in verheugende mate gegeven.

Dat met name van de kapiteins van het schip, als ik de directrices en directeuren zo mag betitelen, in deze tijd extra veel gevraagd wordt, zal zonder meer duidelijk zijn, en het is alleen reeds daarom verheugend, dat een van zulke kapiteins, broeder Loyola, directeur van een r.-k. kweekschool te Maastricht, de Koninklijke onderscheiding ontving van officier in de orde van Oranje-Nassau. In hem werden tevens zijn medewerkers geëerd voor het belangrijke werk dat zij voor ons onderwijs verrichten.

Er waren betrekkelijk weinig veranderingen in het directoraat der kweekscholen. Het is moeilijk in te denken, dat de kweekschool het zonder de in de dienst vergrijsden als br. Cajetanus en dr. Schilp kan stellen, maar jonge, bekwame opvolgers doen verwachten, dat zelfs mensen van zulk formaat vervangbaar zijn. Eén directeur, dr. Noordam, legde het directoraat vrijwillig neer, maar bleef gelukkig voor het kweekschoolonderwijs, dat hem zeer lief is, althans voorlopig nog behouden.

GEBOUWEN

Indien men elk jaar over de gebouwen in een zo betrekkelijk kleine sector moet rapporteren, komt men wat in verlegenheid. Als men erover zwijgt, zou het misverstand gewekt kunnen worden, dat de reden tot klacht is verstomd. Maar hoe moet ik variatie brengen in deze klaagzang?

Dit jaar is in mei de r.-k. jongenskweekschool in Heerlen officieel geopend. Dat was echter meer gebaar dan werkelijkheid, want men gaf, door de nood gedwongen, reeds maanden en

maanden onderwijs in dit imposante, maar onvoltooide gebouw. Intussen, het blijft een verheugende en vermeldenswaardige gebeurtenis naast enige van kleinere omvang: een voltooiing van het gebouw der chr. kweekschool te Doetinchem, het aanbouwen van een vleugel aan de rijkskweekschool te Drachten en het openen van een aula aan de gem. kweekschool te Dordrecht.

Daar staat veel sombers naast. Wie daarover geïnformeerd wil zijn, leze de verslagen onder dit hoofdstuk van voorgaande jaren. Ik heb daarin getrouwelijk vermeld wat wel tot stand is gekomen, ik heb de noodgevallen vermeld die tot stand moesten komen, en men kan dan de balans opmaken en bemerken dat zij nog een zorgwekkend deficit vertoont.

Het verontrustende is, dat dit deficit niet vermindert, want de tand des tijds vreet maar door. In dit jaar werd de rijkskweekschool te Leeuwarden afgekeurd door de inspectie voor de volksgezondheid en er is dus weer een rijkskweekschool toegevoegd aan de trieste rij van de onbewoonbaar verklaarde woningen.

In Heerenveen heerst nog steeds dezelfde noodtoestand als voorheen, al schijnen nu de plannen op papier wel vaste vorm aan te nemen. Meppel komt uit de grond, maar niemand durft een openingsdatum te schatten. Over Groningen zwijg ik, dat lijkt mij het enig mogelijke nu.

Ik zwijg trouwens eveneens over alle andere. Misschien dat in het volgend jaarverslag melding gemaakt kan worden van de opening van nieuwe gebouwen te Zwolle en te Gorinchem, maar men moet minder pessimistisch zijn dan uw verslaggever, door de ervaring geleerd, om dat reeds te durven voorspellen.

Het blijft een triest hoofdstuk. Het onderwijs lijdt eronder, het enthousiasme waarmede gewerkt wordt, krijgt weleens een duw door deze traagheid, die men met zijn verstand wel moet aanvaarden, maar het hart heeft nu eenmaal ook zijn beweegredenen. De energie die een aantal directeuren moeten opbrengen, om ook op dit front te vechten, vergt soms te veel van hun krachten.

EXAMENS

In het begin van dit verslag heb ik er reeds op gewezen, dat in dit verslagjaar het laatste eind-examen „oude stijl” werd afgenomen. Dit betekent tevens, dat voor de laatste maal potentiële hoofdaktekandidaten door de kweekschool zijn afgeleverd. We leven dus wel op een kentering der tijden, al kan niet gezegd worden, dat bij de examens dit in de sfeer duidelijk merkbaar was. Ze zijn verlopen, zoals ze reeds vele jaren zijn verlopen: zonder ernstige conflicten, in verhouding met vele andere examens met een hoog rendement en met veel wederzijdse waardering tussen examinatoren en gecommitteerden.

Dat hoge rendement is een jaarlijks terugkerend verschijnsel en mag dus niet geweten worden aan de omstandigheid dat aan deze kandidaten een laatste kans werd geboden. Dat was n.l. in feite ook niet waar. Wel was voor de afgewezenen de mogelijkheid uitgesloten om met september 1955 weer in de hoogste klasse der kweekschool plaats te nemen. Dat zou immers betekenen, dat zulk een kandidaat van de oude kweekschool overstapte in de nieuwe met haar fundamenteel andere werkwijze en haar op bijna alle terreinen andere eisen. Met het oog daarop was de maatregel getroffen dat voor alle afgewezenen herexamen mogelijk werd ge-

maakt, een herexamen, dat zich slechts zou beperken tot de vakken, voor welke men een cijfer lager dan zes had behaald.

Na het herexamen, dat in december van dit verslagjaar plaats had, zou de totale lijst, waarop dus de voldoende cijfers waren gehandhaafd en de bij het herexamen behaalde cijfers werden bijgevoeld, aan dezelfde toelatingsnormen worden onderworpen, die normaal bij het eindexamen van de kweekschool gelden. Gunstiger regeling is moeilijk denkbaar en het eindresultaat was dan ook, dat slechts 9 van de 3029 kandidaten zelfs na dit herexamen de bevoegdheid nog niet konden verkrijgen. 137 kandidaten verwierven deze bevoegdheid eerst na het herexamen.

Dat op deze wijze wellicht aan het onderwijzerscorps personen zijn toegevoegd, die onder normale omstandigheden de bevoegdheid van onderwijzer nimmer zouden hebben verkregen, valt niet te bewijzen, maar wel te denken. De maatregel moest echter in deze overgangstijd om billijkheidsredenen wel worden getroffen.

Bij het staatsexamen voor onderwijzer trof men ten aanzien van de afgewezenen eenzelfde maatregel als bij de kweekschoolindexamens. De motivering daarvan is Uw verslaggever duister gebleven. Billijkheidsredenen konden hier moeilijk gelden, daar deze staatsexamens ook in 1956 en wellicht in 1957 op geheel dezelfde wijze zullen worden afgenomen en de parallel met de kweekscholen dus pas ontstaat in een van deze jaren, in het jaar n.l. dat ook deze kandidaten hun laatste kans krijgen. Te vrezen is, dat op deze wijze nu enige jaren achtereen de mazen van het examennet wel heel erg wijd zullen zijn geopend en of dit de standing van het onderwijzerscorps ten goede zal komen, waag ik te betwijfelen. De onvermijdelijkheid van deze maatregel moet wel heel ernstig vast staan, wil men hiertoe besluiten. Intussen, zij is genomen en zij wordt zo objectief mogelijk uitgevoerd. De resultaten kunnen eerst in een volgend verslag worden medegedeeld, daar de herexamens voor deze groep in januari 1956 plaatsvinden.

Dit hoofdstuk van het verslag mag niet gesloten worden zonder een dankwoord aan de talrijke gecommiteerden, die in de achtereenvolgende jaren zulk voortreffelijk werk aan de kweekscholen hebben verricht. Velen van hen zullen niet terugkeren. Zij waren gespecialiseerd in vakken die bij het volgende eindexamen, in 1956, niet meer aan de orde komen. Ik denk met name aan de directeurs en leraren van landbouw- en tuinbouwscholen, die in de sector der wis- en natuurkundevakken reddend optraden, als de schaarse groep van beschikbare deskundigen op dit terrein uitgeput was. Zij hebben de dank der kweekscholen, naast vele anderen, stellig verdiend.

Het beeld dat 1956 te zien zal geven bij de eindexamens, staat bij het schrijven van dit verslag wel in concept voor ons. Maar de spanning is groot, hoe dit nieuwe zich zal afspelen. Ook hier spiegelt zich weer af welk een grondige wijziging de kweekschool heeft ondergaan.

Het volgend jaarverslag zal stellig onder dit hoofdstuk meer ruimte vragen, niet omdat ik veel conflicten vrees, maar wel, omdat deze „kroon op het werk” extra-zorg en extra-aandacht verdient.

Moge er in deze kroon een weinig goud schitteren.

IX. VERSLAG VAN DE BOUWKUNDIG HOOFDINSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS

BEHANDELING VAN DE BOUWPLANNEN

Het werk van de bouwkundige inspectie werd dit jaar sterk beïnvloed door de achterstand in de behandeling der bouwplannen.

Deze achterstand, welke zich als gevolg van de stijging van het aantal ingediende plannen en een tekort aan personeel reeds in 1954 begon af te tekenen en die na het vertrek van de voormalige bouwkundig hoofdinspecteur, de heer Witteveen, medio 1954, nog toenam, vormde een ernstig probleem. Op 1 mei van dit jaar was de situatie als volgt.

In totaal waren er rond 700 plannen in behandeling, t.w.:

360 voor scholen voor g.l.o., v.g.l.o. en b.l.o.;

100 voor zelfstandige gymnastieklokalen c.a.;

80 voor kleuterscholen;

140 voor verbouwingen, installaties, uitbreiding van meubilair, enz.

Dit betekende een werkvoorraad voor ongeveer 6 maanden, zodat – aannemende dat een werkvoorraad voor 1 maand normaal is – de achterstand gemiddeld 5 maanden bedroeg. Het tempo van afhandelen was, ondanks de achterstand, zodanig, dat het door de minister van wederopbouw en volkshuisvesting ter beschikking gestelde bouwvolume steeds kon worden gerealiseerd. In deze periode werden evenwel aanzienlijk meer plannen ingediend dan op grond van het bouwvolume konden worden uitgevoerd.

Het tekort aan schoolruimte was oorzaak dat de bouwkundige inspectie overstelpt werd met verzoeken van gemeente- en schoolbesturen om reeds ingediende plannen met voorrang te behandelen. Het gevolg geven aan dergelijke verzoeken deed onvermijdelijk onbillikheden ontstaan, doordat het niet steeds doelnlijk was de urgentie van een bepaald plan ten aanzien van andere plannen af te wegen. Voorlopig mocht niet worden verwacht, dat de stroom van ingediende plannen zou verminderen, gezien de behoefte aan scholen in nieuwe stadswijken en de noodzakelijke vervanging van oude scholen. Bovendien was te voorzien, dat het aantal plannen voor nieuwe kleuterscholen door het binnenkort van kracht worden van de Wet op het kleuteronderwijs nog aanzienlijk zou toenemen.

Op 6, 13 en 20 mei werden in de vergaderingen van resp. de 3e, 1e en 2e hoofdinspectie van het lager onderwijs de moeilijkheden gezamenlijk met de inspecteurs onder ogen gezien en werden de volgende richtlijnen opgesteld:

1. De indiening en de afhandeling van plannen zal voortaan uitsluitend via de inspecteurs van het lager onderwijs geschieden.
2. Eventuele spoedbehandeling van een plan zal uitsluitend geschieden op verzoek van de betrokken inspecteur. Dergelijke verzoeken zullen door de inspecteurs evenwel tot de meest urgente worden beperkt.

3. De beoordeling van schetsplannen door de bouwkundige inspectie blijft noodzakelijk. Behandeling van schetsplannen tijdens het bezoek van de bouwkundig inspecteur aan een inspectie zal voorlopig worden gehandhaafd voorzover de tijd zulks toelaat.

4. De bezoeken van de bouwkundige inspecteurs aan de inspecties in verband met verbouwingen enz. zullen met het oog op het noodzakelijke inlopen van de achterstand voorlopig tot de strikt noodzakelijke moeten worden beperkt.

5. Aangezien de door de bouwkundig inspecteur bij wijze van algemeen advies opgemaakte prijslijsten voor meubilair goed voldoen en een belangrijke tijdsparing opleveren, zal worden nagegaan in hoeverre ook voor andere onderdelen als fietsenbergplaatsen enz. prijslijsten ten dienste van de inspecteurs kunnen worden samengesteld.

6. Door de bouwkundig inspecteur zal worden nagegaan in hoeverre het mogelijk is de inspecteurs gegevens ter beschikking te stellen met betrekking tot de interpretatie c.q. aanvulling van het Bouwbesluit, opdat het tijdrovende verstrekken van incidentele informatie aan architecten tot een minimum wordt beperkt.

In september werd door de bouwkundig hoofdinspecteur een vergadering van schoolopziens van het kleuteronderwijs bijgewoond. De behandeling van de achterstand t.a.v. de kleuterschoolplannen werd onder ogen gezien. De voorlopige richtlijnen, zoals die hierboven voor de lagere scholen zijn aangegeven, werden ook voor de kleuterscholen wenselijk geacht. Wat de behandeling van schetsplannen voor kleuterscholen betreft, werd overeengekomen dat deze, in afwachting van het Bouwbesluit kleuterscholen, voorlopig in het algemeen door de schoolopziens zou geschieden. T.z.t. zullen zij door de bouwkundige inspectie worden overgenomen.

Inmiddels waren de volgende maatregelen genomen:

1. Het personeel werd met twee bouwkundige ambtenaren uitgebreid.
2. In mei werd de behandeling van schetsplannen, welke tot nu toe voor een belangrijk deel mondeling geschiedde, voor onbepaalde tijd opgeschort, teneinde:
 - a. de achterstand bij de definitieve plannen te kunnen inhalen;
 - b. de schetsplannen t.z.t. zoveel mogelijk overeenkomstig op te stellen richtlijnen op uniforme wijze schriftelijk te kunnen afdoen.
3. Het ontvangen van bezoekers werd beperkt. Noodzakelijke besprekingen werden zoveel mogelijk gecentraliseerd.
4. De correspondentie werd enigermate vereenvoudigd.
5. Administratieve maatregelen werden genomen, waardoor het mogelijk was aan de veelvuldige telefonische en schriftelijke informatie betreffende de afhandeling van bepaalde plannen onmiddellijk te kunnen voldoen.

Vervolgens werd op grond van het verloop der werkzaamheden gedurende juni en juli – met het nodige voorbehoud – een werkschema voor de komende maanden opgesteld. Hiervan werd in een circulaire (d.d. 13 aug. 1955) aan de inspecteurs mededeling gedaan. Teneinde

ook gemeente- en schoolbesturen in kennis te stellen met de wijze waarop het afhandelen der bouwplannen gedurende de komende maanden zou plaatsvinden, werd de genoemde circulaire in de Mededelingen van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (d.d. 3 sept. 1955, nos. 30/31) opgenomen.

Begin september deed zich bij het afhandelen der bouwplannen een nieuwe complicatie voor. Aangezien de woningbouw in het gedrang dreigde te komen, zag de minister van wederopbouw en volkshuisvesting zich genoodzaakt de scholenbouw tijdelijk af te remmen. Het gevolg hiervan was, dat nog slechts in zeer beperkte mate en met aanzienlijke vertraging rijksgoedkeuring voor plannen boven f 100 000,—, welke reeds bij genoemd ministerie ingediend waren, afgegeven werden en dat de verlening van rijksgoedkeuringen voor nog in te dienen plannen tot het begin van het volgend jaar werd opgeschort.

Behalve afremming achtte deze minister gedurende de eerstkomende jaren ook versoering van de scholenbouw noodzakelijk. De bouw van nieuwe ruimten voor het onderwijs zou voorhands moeten worden beperkt tot de ruimten welke voor de meest elementaire onderwijsbehoeften nodig zouden zijn. De bouw van gymnastieklokalen, aula's, schoolzalen en vaklokalen kon niet meer worden toegestaan. Deze maatregelen hadden voor de bouwkundige inspectie tot gevolg dat een groot aantal plannen, welke reeds maanden geleden waren afgehandeld en op rijksgoedkeuring lagen te wachten, opnieuw moesten worden beoordeeld, zodat ondanks het afremmen der rijksgoedkeuringen van vermindering der werkzaamheden geen sprake was.

De stroom van nieuwe plannen bleef onverminderd aanhouden, zodat de werkvoorraad niet verminderde.

Teneinde althans de achterstand der urgente plannen ongeveer volgens het werkschema van 13 augustus te kunnen inhalen, werd tegen het einde van het jaar besloten, voorlopig de niet op de urgentielijst van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen voorkomende plannen terzijde te leggen en er bij de inspecteurs van het lager onderwijs op aan te dringen het indienen van deze projecten niet te bevorderen. Hierdoor werd een toenemende overbelasting van de bouwkundige inspectie alsmede onvoldoend productief werk der architecten tegengegaan.

Aan het eind van het jaar omvatte de werkvoorraad ongeveer 670 schetsen en definitieve plannen benevens een aantal aanvragen betreffende installaties, meubilair e.d.

Sinds mei was de achterstand dus tot staan gebracht en zelfs in geringe mate ingelopen. Door de afremming bij de verlening van de rijksgoedkeuringen vanwege de minister van wederopbouw en volkshuisvesting lag evenwel een aanzienlijke voorraad dezerzijds afgehandelde plannen op rijksgoedkeuring te wachten.

Het totaalbedrag van de bouwkostenramingen van de afgehandelde definitieve plannen voor scholen en gymnastieklokalen bedroeg dit jaar f 109 miljoen, tegenover f 92 miljoen, f 72 miljoen en f 50 miljoen resp. in de jaren 1954, 1953 en 1952.

BEOORDELING VAN DE BOUWPLANNEN

Zoals de Studiecommissie voor scholenbouw, ingesteld door het Nederlands congres voor openbare gezondheidsregeling, in haar rapport „De nieuwe school voor het lager onderwijs”

opmerkte, is het thans vigerende Bouwbesluit lager onderwijs 1920, hoewel herzien, niet in overeenstemming met de thans geldende inzichten op pedagogisch, hygiënisch, technisch en sociaal gebied. Het is derhalve van belang dat een nieuw bouwbesluit – waarvoor dit jaar een eerste concept gereedkwam – spoedig tot stand komt.

Enerzijds zal dit besluit gemakkelijk te hanteren minima ten aanzien van accommodatie en hygiënische eisen dienen te bevatten, anderzijds zal het ruimte moeten laten voor de ontwikkeling op pedagogisch, hygiënisch en bouwtechnisch terrein.

Het werk van de bouwkundige inspectie is, voorzover het binnen het kader van artikel 69 der Lager-onderwijswet 1920 valt, deels van controlerende, deels ook – en in grote mate – van adviserende aard. Dit manifesteert zich vooral bij de beoordeling van de doelmatigheid van een bouwplan in onderwijstechnisch, bouwtechnisch en economisch opzicht.

Om deze taak naar behoren te vervullen, is het nodig een goed inzicht te verkrijgen in het gebruik van de onderscheiden typen schoolgebouwen e.a. en in de doelmatigheid van bepaalde bouwtechnische onderdelen (b.v. vloerconstructies, sanitaire installaties, verwarmingsinstallaties). Het systematisch verzamelen van ervaringen, in samenwerking met de inspecteurs van het lager onderwijs, de schoolopzieners van het kleuteronderwijs en met de schoolhygiënist e.a., is hiertoe noodzakelijk. Zodra het afhandelen van de bouwplannen het enigszins toelaat, zal dit werk moeten worden aangevat. Het beschikbaar stellen van deze gegevens, b.v. in de vorm van een literatuuropgave, kan van betekenis zijn voor belanghebbenden bij het opzetten van een schetsplan. Hierdoor kunnen vele incidentele informaties en correcties, alsmede tijdrovende besprekingen, achterwege blijven.

G. VERSLAGEN

DER HOOFDINSPECTEURS VAN HET LAGER ONDERWIJS BETREFFENDE HET KLEUTERONDERWIJS

EERSTE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Gelderland, Limburg en Noordbrabant

§ 1. Toestand van het kleuteronderwijs in het algemeen

WET OP HET KLEUTERONDERWIJS

Op 8 december 1955 werd in het *Staatsblad* no. 558 opgenomen de Wet tot regeling van het kleuteronderwijs en van de opleiding van leidsters bij dat onderwijs.

De niet zoveel spanning tegemoetgeziene indiening van het wetsontwerp en de behandeling daarvan in de beide kamers der Staten-Generaal hebben gedurende het gehele jaar op de ontwikkeling van het kleuteronderwijs een grote invloed uitgeoefend, die zich enerzijds uitte in nieuwe, sterk stimulerende initiatieven, anderzijds aanleiding gaf tot een zekere terughoudendheid.

De schoolopziener in het *tweede district* schrijft:

„Het jaar 1955 stond geheel in het teken van de te verwachten Wet op het kleuteronderwijs. Deze verwachting oefende een gunstige invloed uit op de algemene toestand van het kleuteronderwijs. Om te zijner tijd aan de wettelijke eisen te kunnen voldoen, werden vele gebouwen en lokalen verbeterd, het ontwikkelingsmateriaal aangevuld, het meubilair aangepast, meer bevoegde leidsters aangesteld, terwijl vele onbevoegde leidsters een opleiding gingen volgen.

Opmerkelijk was echter dat de meeste gemeentebesturen een afwachtende houding aannamen: de subsidies werden niet verhoogd. Het gevolg hiervan was dat de schoolbesturen niet in staat bleken de voorgenoemen en de noodzakelijk geachte verbeteringen aan te brengen, waardoor de toestand bleef zoals die was.”

Ook de schoolopziener in het *derde district* plaatst in dit verband een aantal opmerkingen:

„Het vooruitzicht op de wet stimuleerde vele schoolbesturen tot het verzoek om toewijzing van bouwvolume en het indienen van bouwplannen, zodat het aantal aangevraagde lokalen weer verre de toegemeten hoeveelheid te boven ging.

Voor het jaar 1955 werden 58 lokalen toegewezen. Dit was ongeveer een vierde deel van wat men aanvraag in 1955, tezamen met nog niet verstrekte bouwvolumen van vorige jaren.

De rapporten omtrent de slechte huisvesting van verscheidene scholen, die lange tijd door de besturen genegeerd waren, werden nu te voorschijn gehaald en mij voorgelegd met de vraag: „U heeft de school toen al afgekeurd, dus nu krijgen we spoedig een nieuwe school?” Een sterk accent werd op het woord krijgen gelegd.

De neiging om in dorpen, waar nooit kleuteronderwijs gegeven werd, plotseling kleuterschooltjes in het leven te roepen, is ook een gevolg van de naderende wet geweest. Helaas was er niet altijd een goed gebouw ter beschikking en zijn er hier en daar weer verenigingslokalen, café's en dergelijke in gebruik genomen. Het keuren van deze noodlokaliteiten nam en neemt veel tijd.

Gelukkig is het benoemen van een bevoegde leidster meestal wel als een onontkoombare eis gevoeld, ofschoon tot eind december hier en daar nog een 16- of 17-jarige zelfstandig aan het hoofd van een kleine kleuterschool stond.

De wet, hoewel pas in de laatste maand van het jaar aangenomen en op 1 januari 1956 in werking getreden, heeft veel activiteit ontkend, waar vroeger geen beweging en zeker geen vooruitgang was te bewerkten.”

BELANGSTELLING PROVINCIAAL BESTUUR

De schoolopziener in het *derde district* spreekt in haar verslag haar grote waardering uit voor de belangstelling, die het kleuteronderwijs in het afgelopen jaar heeft ondervonden van de zijde van het provinciaal bestuur van Gelderland. Zij schrijft:

„In sterke mate heeft het kleuteronderwijs in deze provincie de aandacht van ons provinciaal bestuur gehad. Een steun en stimulans, waaraan grote behoefte gevoeld werd.

De dag van de Gelderse kleuterleidsters, een bijeenkomst, waar alle hoofdleidsters en leidsters van de Gelderse kleuterscholen genodigd waren, werd in eerste instantie gesubsidieerd met een bedrag gelijk aan het totaal der kosten.

Toen echter bleek, dat de aanmelding zó groot was, dat men slechts de helft der belangstellenden kon ontvangen, werd voor de tweede maal op vorstelijke wijze hulp geboden.

In het „Huis der Provincie” werd de zuidelijke wandelgang ter beschikking gesteld en de kleuterleidsters mochten de gasten zijn van het provinciaal bestuur. Deze ontvangst heeft grote indruk gemaakt op ieder die op 26 november 1955 aanwezig was en de dankbaarheid voor de erkenning van het belang van het kleuteronderwijs is zeer duidelijk uitgesproken. Het doel van deze bijeenkomsten was te tonen, dat de kleuterleidsters gezamenlijke belangen hebben, elkaar behoren te kennen en zoveel mogelijk moeten samenwerken.

Mejuffrouw Nijkamp, inspectrice van de Nutskleuterscholen, behandelde de „Expressie” en mejuffrouw de Bree uit Groningen sprak over „Spelen en Speelgoed” en toonde ons in een aardige demonstratie nieuw ontwikkelingsmateriaal.

De hoop is uitgesproken, dat dit bijeen zijn tot een jaarlijkse traditie mag uitgroeien.

§ 2. De kleuterscholen; hun werkwijze en hun resultaten

AANTAL SCHOLEN

Bedroeg het aantal scholen in het *eerste district* op 1 januari 1955 nog 431, op 31 december van dat jaar was het aantal opgelopen tot 448, terwijl het aantal leidsters, belast met de zelfstandige leiding van een klasse, van 1093 was opgelopen tot 1205.

In hetzelfde tijdvak liep het aantal driejarige leerlingen terug met ongeveer 30 %.

In het *tweede district* bleef het aantal scholen constant, terwijl het totaal aantal leerlingen een weinig is teruggelopen.

Het *derde district* telde over het afgelopen jaar 23 scholen meer dan in 1954. De schoolopziener merkt op, dat van de 413 scholen er 182 niet gevestigd zijn in een als kleuterschool gesticht gebouw. Dit is wel een zeer hoog aantal.

De schoolopziener maken met dankbaarheid melding van de vele vernieuwingen en verbeteringen die in de afgelopen jaren aan de gebouwen c.a. zijn tot stand gekomen, doch beklagen zich anderzijds over het groot gebrek aan schoolruimte, zodat vele ouders nog niet in staat zijn hun kinderen kleuteronderwijs te doen volgen. Allerlei noodoplossingen worden gezocht, die echter lang niet altijd aanvaardbaar zijn.

Hoe groot het tekort aan schoolruimte wel is, moge o.a. blijken uit het feit dat de schoolopziener in het *tweede district* vóór 1 oktober 1955 ruim 90 aanvragen om urgentie voor meer dan 450 lokalen registreerde. De schoolopziener in het *eerste district* spreekt van een even groot aantal aanvragen.

WERKWIJZE

In mijn verslag heb ik uitvoerig stilgestaan bij de verbeterde werkwijze, die in de kleuterscholen viel te constateren.

Ook in het afgelopen jaar hebben de pogingen om tot een verantwoorde vernieuwing te komen bij het kleuteronderwijs, voortgang gevonden. De opleidingen voor kleuterleidster hebben hierbij een grote taak. De schoolopziener in het *eerste district* voorziet, dat een meer vrije opvatting bij het kleuteronderwijs de boventoon zal gaan voeren, waarbij arbeid naar keuze en een veelzijdig georiënteerde ontwikkeling van de kleuters een kans krijgen.

In dit verband merkt de schoolopziener in het *tweede district* op:

„Dit jaar heb ik mogen constateren, dat door verbetering van de lokalen en aanvulling van meubilair en materiaal ook in de werkwijze van de leidsters geleidelijk aan verbetering komt. Op enkele scholen is men er zelfs toe overgegaan drie leeftijden in één groep samen te brengen; het is in een dergelijke groep als in een gezin, waar gezamenlijk leeft en groeit, en waar het kind zich door individuele bezigheid ontwikkelt volgens de behoefte van zijn leeftijd en naar eigen aard en aanleg. Maar ook hier zien we weer leidsters, die er wel eens iets van gehoord of gezien hebben, maar het inzicht en de tact missen om de nieuwe pedagogische en didactische theorie in de praktijk tot uitvoering te brengen.”

RESULTATEN

De schoolopziener in het *derde district* wijdt een korte beschouwing aan de resultaten van het kleuteronderwijs. Zij schrijft:

„De resultaten van het kleuteronderwijs zijn moeilijk aanwijsbaar, daar het bij dit onderwijs nog meer gaat om de opvoeding dan om de intellectuele vorming. Misschien mogen we zien naar de manier waarop de kleuter in zijn eigen omgeving „ bezig” is, en naar de mate waarin hij zich sociaal aangepast toont bij de intrede in de lagere school. Wanneer men in de eerste klassen van de lagere school erkent dat de kleuter ook daar nog kleuter is, kan men mogelijk daar iets zeggen over het resultaat van goed kleuteronderwijs.”

§ 3. De leerlingen en de ouders

TOENEMING AANTAL LEERLINGEN

In het *derde district* is het aantal leerlingen in het afgelopen jaar toegenomen van 32 937 tot 34 830, hetgeen een zeer belangrijke stijging betekent.

TOELATINGSLEEFTIJD

Zoals ik hierboven reeds signaleerde, dat in het *eerste district* het aantal driejarige kleuters op de school belangrijk was afgenomen, kan ook in de andere districten van een verhoging van de toelatingsleeftijd worden gesproken. Worden thans de $3\frac{1}{2}$ -jarigen nog toegelaten, straks zal de wet een leeftijd van 4 jaar eisen, hetgeen opvoeding en onderwijs in de kleuterscholen ten goede zal komen.

De schoolopziener in het *eerste district* geeft inzake de toelatingsleeftijd de volgende beschouwing:

„Ofschoon de toelatingsleeftijd over het algemeen hoger werd, is dit meer te danken geweest aan gebrek aan schoolruimte en aan beperkende bepalingen in de gemeentelijke verordeningen dan aan werkelijk inzicht van de zijde van besturen en leidsters der kleuterscholen en van de ouders. Het schijnt nog steeds moeilijk te blijven het voordeel te erkennen, dat er voor een kleuter in gelegen is, betrekkelijk lang bij moeder te blijven en niet voortijdig voor het aanpassingsprobleem gesteld te worden in een, van het standpunt van de kleuter uit gezien, overvolle kleuterklas.

Moeilijkheden van sociale aard beslisten soms eerder over toelatingsleeftijd dan het belang van de kleuter zelf.

Het feit dat bij gebrek aan schoolruimte hier en daar ook weleens kleuters geweigerd moesten worden, maakte nogal eens de verontwaardiging van de ouders gaande. Het was voor hen moeilijk te begrijpen, dat er van „schuld” of „onwil” in dezen bij bestuur en leidsters geen sprake was.

Daar zo'n geweigerde kleuter na verloop van tijd meestal toch weer voor aanneming in aanmerking komt, brengen deze aangelegenheden geen blijvende verslechtering in de verhouding tussen kleuterschool en ouders.”

BELANGSTELLING DER OUDERS

De schoolopzieners constateren een toenemende belangstelling van de ouders voor de kleuterschool. Op allerlei wijzen wordt het contact tussen ouders en kleuterleidsters tot stand gebracht, hetzij door individuele gesprekken, hetzij door huisbezoek, hetzij door oudermiddagen of ouderavonden.

De schoolopziener in het *derde district* merkt in dit verband op:

„Ouderavonden en openbare lessen worden in steeds meer kleuterscholen een vast deel van het jaarprogramma. Samenwerking met oudercommissies geeft soms ook in de bijzondere scholen een goed contact tussen school en huis. Voor het organiseren van ouderfeestavonden zonder meer, zoals een der commissies in Arnhem doet, kunnen we geen waardering hebben, omdat hier het doel: de samenwerking bij de opvoeding uit het oog verloren wordt. Er zijn echter zeer veel goede activiteiten van de ouders te noemen. Vooral is het sympathiek medeleven met de leidsters een van de meest waardevolle factoren van het contact tussen de twee milieus.”

§ 4. Het onderwijzend personeel

AANTAL BEVOEGDEN

Met voldoening kan worden vastgesteld dat het aantal bevoegde leidsters in het afgelopen jaar in alle districten wederom belangrijk is toegenomen, hetgeen eveneens gezegd kan worden van het aantal bevoegdheden. Het aantal onbevoegden is sterk afgenomen.

De schoolopziener in het *derde district* heeft het volgende schema in haar verslag opgenomen, waaruit duidelijk de grote vooruitgang spreekt:

	1953	1954	1955
Hoofden met akte B	145	177	208
Hoofden met akte A	159	162	142
Onbevoegde hoofden	66	51	52
Leidsters met akte B	42	72	96
Leidsters met akte A	256	255	310
Onbevoegde leidsters	188	177	121
Totaal	856	894	929

Ook de schoolopziener in het *tweede district* nam een dergelijk overzicht op. De schoolopziener in het *eerste district* wijst op de merkwaardige verschuiving die er in haar district plaatsvond:

„Gedurende het eerste halfjaar van 1955 en ook nog enige tijd daarna was in district I de situatie nog steeds zo, dat onbevoegden gemakkelijker een betrekking konden krijgen dan bevoegde leidsters. Dit kwam doordat men aan onbevoegden een veel lager salaris kon uitkeren. Vele schoolbesturen konden niet overgaan tot het benoemen van bevoegden, omdat zij niet kapitaalkrachtig genoeg waren om een enigszins behoorlijk salaris uit te keren.

Ook de gemeenten waren veelal niet in staat hun subsidies voldoende te verhogen om daaruit bevoegd personeel te bekostigen. De laatste maanden van 1955 geven evenwel een plotselinge verschuiving te zien.

Toen bevoegd personeel een subsidie-eis bleek te worden in het kader van de Kleuteronderwijswet, begon men de onbevoegden te verwijderen en de bezitsters van diploma's aan te trekken."

GEBREK AAN LEIDING

Sprekende schoolopzieneren in het algemeen hun waardering uit over de liefde en toewijding waarmee de leidsters en hoofdleidsters in de scholen werkzaam zijn, over de leiding die er van de hoofdleidsters dient uit te gaan, blijven klachten bestaan. Zo merkt de schoolopziener in het *tweede district* op:

„Echter laat de leiding van de hoofden der scholen hier en daar wel wat te wensen over. Deze hoofdleidsters zijn zich niet voldoende bewust dat zij niet enkel verantwoordelijk zijn voor hun eigen groep kleuters, maar ook toezicht hebben uit te oefenen en leiding hebben te geven aan het personeel. Daaraan is het dan ook toe te schrijven, dat zij weinig af weten van de geschiktheid en bekwaamheid van de aan hun school werkzaam zijnde leidsters. Van een stimulerend toezicht op het personeel, vooral als dit nog jong en onervaren is, komt niets terecht.

Een hoofdleidster, die haar eigen lokaal voorziet van het mooiste, het nieuwste en het meeste ontwikkelingsmateriaal en de andere leidsters in dit opzicht met tekorten laat werken, zoals ik meer dan eens constateerde, schiet schromelijk tekort."

§ 5. De schoolgebouwen

NOODGEBOUWEN

Met dankbaarheid kan melding gemaakt worden van de totstandkoming van verschillende nieuwe gebouwen, die inderdaad als kleuterschool zijn gebouwd, doch anderzijds is het aantal noodgebouwen waarin een kleuterschool is ondergebracht, ontstellend groot. Als zodanig fungeren verenigings- en jeugdhuisen, cafézalen en feestzalen, lokalen van nieuwe en oude lagere scholen, welke laatste dikwijls voor het lager onderwijs waren afgekeurd en na een opknappbeurt weer dienst moeten doen om de kleuters te huisvesten.

In verband met de eisen van hygiëne en reinheid is het dikwijls moeilijk aan noodvoorzieningen de vereiste goedkeuring te verlenen, terwijl van de andere kant het onderbrengen van de kleuters zijn eisen stelt.

De gebouwen vertonen al te vaak grote gebreken, vooral ten aanzien van lichttoetreding en ventilatie, terwijl de sanitaire inrichting veel te wensen overlaat.

VLOEREN

De vloeren in de kleuterscholen vormen dikwijls een steen des aanstoots. Versleten vloeren met brede naden, die een verzamelplaats zijn van stof en vuil, kunnen een haard van infectie zijn. Voor de werkzaamheden, die de kleuters op de grond moeten verrichten voor hun spel, zijn dergelijke vloeren ten enenmale ongeschikt. Meer en meer wordt dan ook overgegaan tot het aanwenden van naadloze vloeren, o.m. door bedekking der houten vloeren met linoleum of een ander preparaat, dat op de oude vloeren wordt gelegd. Ook riftvloeren worden in toenemende mate aangebracht.

De schoolopziener in het *tweede district* deed in het afgelopen jaar een onderzoek naar de toestand van de vloeren in de kleuterscholen in haar district. Zij kwam tot 132 vloeren, be-

dekt met linoleum, 97 andere naadloze vloeren, 126 riftvloeren, en niet minder dan 565 vloeren met naden. Zelfs telde zij nog 33 stenen vloeren. Meer dan 60 % der vloeren voldeed derhalve niet aan de te stellen eisen.

§ 6. *Bijzondere voorzieningen*

SCHOOLARTSEN

Het onderwerpen van de kleuters aan het geneeskundig toezicht is voor hen van het grootste belang. Dat toezicht wordt door de meeste ouders ook wel op prijs gesteld. Bijna overal verlenen zij hun medewerking en profiteren zij van de voorlichting der schoolartsen. Jammer is het dat deze dikwijls een zodanig groot aantal leerlingen voor hun rekening hebben, dat van een regelmatig onderzoek der kleuters nog geen sprake kan zijn.

SPEELTUINEN

Bij de oprichting van nieuwe scholen komen ook de speeltuinen aan de orde. Niet altijd zijn de schoolbesturen van de belangrijkheid van deze tuinen te overtuigen, terwijl het inrichten daarvan nog dikwijls te wensen overlaat. Behoorlijk buitenspel materiaal wordt betrekkelijk weinig aangetroffen, al is er wel enige vooruitgang te constateren.

SOLARIUM

De schoolopziener in het *derde district* maakt melding van de ingebruikneming van een solarium in de christelijke kleuterschool Dr. Kuiperstraat te Arnhem, waar de kleuters in de zonnarme maanden van het solarium een heerlijke aanvulling van zonneschijn krijgen.

SCHOOLFEESTJES

De ervaring van de schoolopziener is dat de schoolfeestjes, die af en toe op de kleuterscholen worden georganiseerd, niet altijd het karakter dragen dat zij werkelijk voor de kleuters bestemd zijn, al voeren deze dan een of ander dansje uit, zeggen een versje op of houden een voordrachtje. De feestjes liggen te weinig in de sfeer van het kind. Toch worden ze door de ouders wel op prijs gesteld.

T.B.C.-WET

Nog altijd levert de naleving van de Wet bescherming leerlingen tegen besmettingsgevaar, mede door de veelomvattende werkzaamheden van de schoolopziener, moeilijkheden op. Vooral de inzending van model E en de zgn. afschriften ontmoet nog veel bezwaren. Toch zal aan een en ander de nodige aandacht moeten worden besteed.

§ 7. *De kosten van het onderwijs*

VERHOOGDE UITGAVEN

De stijging van lonen en prijzen hebben het in het afgelopen jaar de schoolbesturen niet gemakkelijk gemaakt de eindjes aan elkaar te knopen, vooral waar, zoals begrijpelijk was, in het zicht van de nieuwe wet het merendeel van de gemeentebesturen niet meer is overgegaan tot een belangrijke verhoging van het gemeentelijk subsidie.

Sommige schoolbesturen lieten zich dan ook verleiden noodzakelijke verbeteringen aan gebouwen, meubilair, leer- en hulpmiddelen achterwege te laten. Andere besturen beijverden zich echter de school zo goed mogelijk in te richten, de leermiddelen op het vereiste peil te brengen en ondanks de financiële consequenties zoveel mogelijk bevoegd personeel aan te trekken, teneinde zich van de in het vooruitzicht gestelde rijksbijdragen te verzekeren. De schoolopziener in het eerste district merkt in dit verband op:

„Het was voor geen enkel schoolbestuur mogelijk een duidelijk beeld te krijgen van de te verwachten financiering in 1956, doordat de algemene maatregelen van bestuur, die daaromtrent iets moesten mededelen, eind 1955 nog niet verschenen waren. Er waren te veel onzekere factoren dan dat men zich in de laatste maanden van het jaar met enige hoop op succes in alle opzichten veilig kon stellen voor de eisen van de komende wet. Sommige besturen namen het risico en deden uitgaven die ze anders niet gedaan zouden hebben, andere wachtten rustig af.”

§ 8. Het rijksschooltoezicht

De werkzaamheden van de schoolopzieners hebben zich in het afgelopen jaar in het vooruitzicht van de totstandkoming van de nieuwe wet wederom aanzienlijk uitgebreid. Gemeente- en schoolbesturen, architecten en hoofden wensten nog tijdig voor de totstandkoming van de wet adviezen of wilden problemen bespreken.

Dat daarmee ook de administratieve werkzaamheden een geweldige omvang aannamen, laat zich begrijpen.

Met inspanning van al hun krachten hebben de schoolopzieners zich aan hun taak gegeven, waarvoor ik hun van deze plaats openlijk en hartgrondig dank wil brengen. De voorgenomen verdubbeling van het corps zal hopelijk de nodige verlichting kunnen brengen, hoewel anderzijds de uitvoering van de geheel nieuwe wet nieuwe werkzaamheden voor de toekomstige inspecteurs zal medebrengen.

Ik wil dit hoofdstuk besluiten met een aanhaling uit het verslag van de schoolopziener in het derde district, die een eerlijke verzuchting inhoudt over de overbelasting van de schoolopziener:

„Het is niet mogelijk een omschrijving te geven van alle activiteiten van het schooltoezicht, maar enkele aspecten zijn voldoende belicht. We mogen niet ieder jaar opnieuw klagen over het te omvangrijke werk, over tekorten aan aandacht voor belangrijke zaken, over de moeite om boven het werk te blijven staan, maar de verleiding daartoe is er wel. Juist bij het maken van het jaarverslag, dat gehaast en zonder tijdverspilling geschreven moet worden. Maar misschien is het door zijn onrustig, jachtig beeld wel de goede afspiegeling van de arbeid van het schooltoezicht.”

§ 9. De opleidingen

In het eerste district werden aangetroffen 11 opleidingen, waarvan drie gesubsidieerd door het rijk. Niet minder dan 762 cursisten, van wie 595 voor de akte A en 167 voor de akte B, bezochten de opleiding.

In het tweede district bestonden er 9 rooms-katholieke en 1 protestants-christelijke opleiding, die 283 kandidaten voor het A- en 114 kandidaten voor het B-diploma telden. Eveneens waren in dit district 3 opleidingen in het genot van rijkssubsidie.

Het derde district telde 13 opleidingen, namelijk 4 protestants-christelijke, 5 rooms-katholieke en 4 neutrale, van welke er 3 rijkssubsidie ontvingen. Aan deze opleidingen waren 400 cur-

sisten voor het A- en 138 voor het B-diploma studierend, terwijl resp. 18 en 28 kandidaten zich voorbereidden voor het montessori-diploma A en B.

De nieuwe wet zal van de opleidingen een grote krachtsinspanning eisen en de nodige aanpassing vergen. Reeds heeft zij zich laten gelden bij de toelating van nieuwe cursisten; een strengere selectie zal daarbij noodzakelijk zijn. De schoolopziener in het eerste district merkt in dit verband op:

„Ook voor de opleidingscursussen wierpen de komende dingen hun schaduw vooruit.

De leiding was zich nu algemeen bewust dat er heel wat ging veranderen. Intussen trachtte men de mogelijkheden daarvoor te peilen en er zich rekenschap van te geven welke maatregelen genomen moesten worden.

Uiteindelijk ligt het zwaartepunt voor de opleidingen echter steeds in de examens en naargelang de examens zich wijzigen en eisen stellen, aangepast aan de nieuwe inzichten, in die mate ook hebben de opleidingen de mogelijkheid naar de modernere werkwijze om te schakelen.

Te verwachten is, dat er een grote invloed zal uitgaan van de gesubsidieerde opleidingen, die door hun meerdere financiële capaciteit opleiders en opleidsters kunnen aantrekken van ander formaat dan tot nu toe, terwijl ze zich tevens zullen kunnen permitteren te werken op een bredere basis dan voorheen.”

TWEEDE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Noordholland, Zuidholland, Zeeland en Utrecht

§ 1. Het kleuteronderwijs in het algemeen

De inspectrice in district 4 wenst boven dit jaarverslag als ondertitel te plaatsen: „Het kleuteronderwijs in afwachting van de wet”. Dit is wel juist, want de arbeid in de kleuterscholen werd vooral dit jaar sterk beïnvloed door de verwachtingen die men koesterde van de kleuteronderwijswet. Bedoelde inspectrice gaat dan aldus voort:

„De algemene toestand van het kleuteronderwijs wordt in sterke mate bepaald door de houding die gemeente- en schoolbesturen aangenomen hebben in verband met de te verwachten wettelijke regeling van deze tak van onderwijs.

Verscheidene gemeente- en schoolbesturen hebben hun maatregelen genomen teneinde bij het van kracht worden van de wet in aanmerking te kunnen komen voor de van rijkswege in uitzicht gestelde vergoedingen. Een aantal van de genoemde besturen nam een afwachter houding aan, vermeerde het treffen van voorzieningen, ook vaak de meeste noodzakelijke, en hoopte, dat de wettelijke regeling de verlossing uit de moeilijkheden zou brengen.

Te weinig realiseerde men zich, dat men, om voor de vergoedingen in aanmerking te kunnen komen, aan bepaalde voorwaarden zou moeten voldoen en dat het van groot belang was, althans die maatregelen te treffen die men in staat was te nemen.

De moeilijkheid waarmede dit jaar in het bijzonder de schoolbesturen te kampen hadden, was, dat in het algemeen de gemeentebesturen niet geneigd waren het subsidiebedrag te verhogen, terwijl de exploitatiekosten van de scholen stegen.

Bovendien bleek een beroep op de steun van de bevolking veel minder resultaat op te leveren dan in vorige jaren het geval was. Het publiek had vernomen, dat subsidie van rijkswege te verwachten was en onthield of verminderde althans, de steun, die men tot dusver en vaak ruimschoots had verleend. Bovendien waren de schoolbesturen langzamerhand „het gebedel” moe geworden. Het gevolg van dit alles was dat in het jaar 1955 in het algemeen weinig vooruitgang in de algemene toestand van het kleuteronderwijs te constateren is en dat men hier en daar zelfs een zekere teruggang kan opmerken”.

Haar ambtgenote in *district 6* schrijft onder dit hoofd over twee zeer voornamen punten, n.l.

a. de huisvesting;

b. het onderwijs.

Zij schrijft :

„a. *Huisvesting*. Verblijvend is dat er langzaam maar zeker verbetering komt in de huisvesting van de kleuterscholen. Er kwamen weer nieuwe scholen gereed en andere werden verbeterd. Aan nieuwe kleuterscholen is duidelijk te zien dat men getracht heeft de nieuwe inzichten op het gebied van kleuteropvoeding tot uitdrukking te brengen.

Ruimte, licht en lucht, variatiemogelijkheden in het opstellen van meubilair en kasten maken dat men steeds de gewenste groepering, afzondering of intimiteit kan bevorderen of bereiken, zonder dat anderen in hun activiteit worden gestoord.

Ditzelfde principe vindt men ook doorgevoerd in de kleutertuinen, die van rust en behaaglijkheid getuigen door de combinatie van groen en bloemen, zand en water en laag klautermateriaal. We hebben alleen ervoor te waken, dat men in zijn ijver niet te ver gaat met het aanschaffen van groot materiaal voor de tuin. De kleutertuin moet bepaald niet dezelfde aanblik bieden als speeltuinen die men langs de weg aantreft.

Hoeveel tijd het voorbereiden vergt van nieuwe kleuterscholen, te bouwen door architecten, die meestal nog nimmer een kleuterschool van binnen zagen, laat zich licht vermoeden.

Vanzelfsprekend kunnen niet overal tegelijk nieuwe kleuterscholen worden gebouwd, doch het is opvallend te zien, hoe men na het bezoek aan een nieuwe kleuterschool tracht in eigen omgeving het goede nabij te komen door zowel de inrichting als de werkwijze te verbeteren.

Vooral van de huishoudelijke arbeid door kleuters ziet men het grote nut en vaak improviseert men een keukenhoekje, waar bijna dezelfde activiteiten kunnen worden bedreven als aan de „echte” aanrechtjes.

Een ernstige waarschuwing hebben we telkens moeten doen horen als we werden geconfronteerd met pogingen om, met het uitzicht op de wettelijke regeling van het kleuteronderwijs, nog gauw even een kleuterschool te stichten.

Weer kwamen we voor het feit te staan dat elke behuizing goed genoeg werd geacht „als we maar vast bestaan” en met klem moest aan enkele besturen worden afgeraden om onder niet-verantwoorde omstandigheden te beginnen.

b. *Onderwijs*. Verblijvend is hier, dat men meer en meer gaat zien, dat hetgeen kleuters nodig hebben, niet onder het begrip „onderwijs” kan worden gevangen. We hebben kleuterscholen en daardoor hanteren wij het woord *onderwijs*; wij wachtten in 1955 op een *kleuteronderwijswet*, doch hetgeen wij met de kleuters op het oog hebben, laat zich beter brengen onder het begrip „opvoeding”. Hierin vatten we samen verzorging en opvoeding. En daaronder valt ook o.a. het aanbrengen van elementaire kennis, maar eveneens, en dat is belangrijker nog: het „verplegen” van de emotionele zijde van het kinderlijk wezen, die een voorwaarde is voor een evenwichtig functionneren van het geestelijk leven.

De vorm waarin het emotionele leven tot uitdrukking komt, is het spel, met en zonder materialen; in gemeenschap met anderen en individueel; spontaan en geleid; gericht naar impressie en expressie. Het resultaat van de pedagogische activiteit, die met deze inzichten rekening houdt, is dat er verstandelijke vorming van de kleuters plaatsvindt, hetzij spontaan, hetzij opzettelijk.

Aan de leidsters die op deze wijze met een groep kleuters weten om te gaan, vertrouwen we gaarne een groep toe, omdat we weten dat dan de individuele en de sociale vorming goed tot hun recht zullen komen, dat er aandacht wordt geschonken aan de emotionele, verstandelijke en zedelijke vorming, hetgeen op de confessionele scholen bovendien gesteund wordt door en eerste aanleiding vindt in de godsdienstige vorming.

En nu komt het punt waarop ik meen een waarschuwing te moeten laten horen.

Er zijn nog tal van leidsters die het wel goed bedoelen, maar bij de toepassing van de nieuwere inzichten fouten maken, fouten van eenzijdigheid. Het kan wellicht nuttig zijn deze fouten eens te signaleren, omdat ze niet éénmaal, doch herhaalde malen worden geconstateerd bij het schoolbezoek. Het eerste wat opvalt, is dat de leidsters veel hebben gehoord over expressie en de gelegenheid tot expressie die men de kinderen moet bieden. Zij vergeten dat ook impressie belangrijk is en weten hier niet goed te onderscheiden.

Voorts is het, gezien het ontwikkelingsstadium waarin het kind verkeert, zeer belangrijk om van tijd tot tijd zowel de impressie als de expressie te leiden. Vele leidsters, zelfs zij die in het bezit zijn van een B-akte, zien hier geen kans toe, of zien het nut er niet van in.

Er wordt veel in groepjes gewerkt of men laat de kinderen kiezen wat ze willen doen, doch er gebeurt m.i. te weinig gemeenschappelijk, dus met de gehele groep. Wel het zingen, vertellen en spelen, doch gemeenschappelijke lesjes, waaraan in de gehele groep ieder kind zijn krachten kan meten of nieuwe ervaringen opdoet, zijn zeldzaam. Enkele leidsters vertellen, dat ze nooit geleerd hadden hoe ze met een hele klas moeten werken.

Het is ook jammer te moeten constateren dat de kennis van de materialen, de inzichten waarop ze berusten en de mogelijkheden die ze bieden, zienderogen achteruitgaat. Dit komt vaak naar voren bij het bepalen van de eerste inrichting van een nieuwe kleuterschool, bij een aanvulling van een inventaris, bij het opstellen van een speel- en werkplan en bij een gesprek tijdens een klassebezoek.

Verbetering kan alleen verwacht worden van de opleidingscholen en van het samenspreken van collega's onder deskundige leiding. De vakverenigingen en de pedagogische centra kunnen hier zeer stimulerend werken en hebben daarmee reeds een aanvang gemaakt. Dit jaar was vooral in discussie de vraag of men in een klas de voorkeur moet geven aan kinderen van ongeveer dezelfde leeftijd, waarvoor zeker verscheidene steekhoudende motieven zijn aan te voeren. Kiest men verschillende leeftijden per groep, dan kan men ook daarvoor gronden aanvoeren. Voor dezelfde leeftijd pleit in elk geval dat men dan gezamenlijk kan zingen, naar een vertelling kan luisteren, spel en kleutergymnastiek kan doen."

§ 2. De kleuterscholen en hun werkwijze

Het aantal kleuterscholen en hun filialen groeit.

Wat de werkwijze betreft schrijft de inspectrice in *district 5* het volgende:

"Aan de werkwijze in de scholen wordt over het geheel veel aandacht besteed. Men zoekt en experimenteert en tracht de juiste weg te vinden.

In sommige scholen is de vernieuwing echter slechts schijn. De leidsters bezinnen zich niet voldoende op het waarom van de werkwijze en waarde van de ontwikkelingsmaterialen en hulpmiddelen.

Een grote moeilijkheid, waarmee verreweg de meeste scholen te kampen hebben en waardoor de uitgroei van het onderwijs belemmerd wordt, is het ruimtegebrek in de scholen. Er zijn te weinig lokalen en de beschikbare lokalen bieden onvoldoende ruimte.

Dan is er nog het tekort aan ontwikkelingsmaterialen en hulpmiddelen.

Naar verwacht mag worden zal het voor de scholen, wat de aanschaf van ontbrekende materialen betreft, in de naaste toekomst beter worden, althans voor die scholen, die voor rijksvergoeding in aanmerking komen.

In het tekort aan schoolruimte zal echter niet op korte termijn in voldoende mate kunnen worden voorzien."

Haar ambtgenote in *district 6* merkt het volgende op:

"Verzorging door gemeente- en schoolbesturen. Dit punt geeft mij geen aanleiding tot klachten. Van onwil is niets gebleken, wel van financiële onmacht. Toch moet worden opgemerkt, dat er bij de gemeentebesturen nog veel verschil in waardering van het kleuteronderwijs is te constateren. Sommige gemeentebesturen zien de kleuterscholen zuiver als verlichting van de taak van de moeders van grote gezinnen, andere zien het belang ervan voor de kleuters zelf in.

Ook uit het bedrag dat aan subsidie wordt toegekend, valt wel iets omtrent de waardering te constateren.

Speel- en werkplan. Dit toch zo belangrijk stuk wordt op weinig scholen in een goede vorm aangeleverd. De leidster heeft het „in haar hoofd". Wanneer de wettelijke regeling komt, zal zij het ook „op papier" moeten hebben. Goede aanwijzingen en handleidingen zullen dan onontbeerlijk zijn.

Ontwikkelings- en spelmaterial. Er komen steeds meer materialen in de handel, die dienen als stimulans voor de expressie. Vooral spel met zand, klei, water en het tekenen genieten de belangstelling. Verder worden, waar dat mogelijk is, goede constructiedozen, die werkelijk ontwikkelingsmateriaal bevatten, aangeschaft.

Regeling der schooltijden. In Amsterdam is met het oog op het intensieve verkeer een proef genomen met het aanvangsuur van de scholen en kwartier later te stellen, dus op 9.15 en het einde van de schooltijd op 12.15 uur. Ook de kleuterscholen doen hieraan mee. De proef is geslaagd te noemen en men denkt haar uit te breiden over meerdere stadsdelen ter voorkoming van ongelukken door het verkeer."

§ 3. De leerlingen en de ouders

De inspectrice in *district 4* schrijft hierover het volgende:

"De ouders tonen in het algemeen grote belangstelling voor het oprichten en het voortbestaan van een kleuterschool. Deze interesse berust, althans bij de moeders, voor een groot gedeelte op eigenbelang; men krijgt zelfs de indruk dat het belang van de moeders bij de oprichting van een kleuterschool eerder een grotere dan een kleinere rol gaat spelen. Alhoewel dit verschijnsel te verklaren is en te billijken, waar dit voortkomt uit slechte woningtoestanden, verkeersgevaar e.d., dient toch van de zijde van het kleuteronderwijs steeds weer te worden aangetoond en gepropageerd, dat in de eerste plaats de kleuterschool er dient te zijn in het belang van de kleuter.

Goede, enthousiaste hoofden van kleuterscholen wisten op dit gebied reeds veel te bereiken, o.a. door ouderavonden, waarop de belangstelling van de ouders voor het werk in de school werd gewekt."

Haar ambtgenote in *district 5* merkt op, dat van ernstig schoolverzuim geen sprake is.

§ 4. Het onderwijzend personeel

Over dit onderwerp maakt de inspectrice in *district 6* de volgende opmerkingen:

"De kadercursus van de Maatschappij tot nut van 't algemeen heeft tot het uitreiken van ruim 40 getuigschriften geleid.

In dit jaar is het initiatief genomen tot het openen van de mogelijkheid tot studie voor de *akte kleuterpedagogie*, een studie, die voor dit onderdeel staat op het peil van de middelbare *akte A pedagogiek*. Deze *akte* kan worden behaald aan het seminarium voor pedagogiek aan de Vrije Universiteit en aan het Nutsseminarium, beide te Amsterdam.

Bij het schrijven van dit verslag bedroeg het aantal cursisten aan de Vrije Universiteit 96 en aan het Nutsseminarium 140."

§ 5. De schoolgebouwen

Het aantal schoolgebouwen vertoont een groot tekort. De inspectrice in *district 4* schrijft daarover:

"Het voor 1955 beschikbaar gestelde bouwvolume werd maar zeer gedeeltelijk gerealiseerd. Hiervoor zijn een aantal oorzaken aan te wijzen. Het gereedmaken en het laten goedkeuren van de plannen neemt veel tijd in beslag, bij grotere objecten veroorzaken de belemmeringen bij het verstrekken van de rijksgoedkeuring een extra-vertraging.

Bij een aantal toewijzingen bleek het, dat de schoolbesturen hun oorspronkelijk besluit, zo spoedig mogelijk een school te laten bouwen, niet wilden of konden uitvoeren. Men achtte het vaak, begrijpelijkerwijs, beter te wachten op de wettelijke regeling.

Zo ontstaat er een zekere traagheid en terughoudendheid, zelfs in het gereed laten maken van de plannen. Dit laatste valt te betreuren; men had deze wachtperiode productief kunnen maken door zich intensief met de voorbereiding bezig te houden.

Een aantal kleuterscholen, voornamelijk gelegen in het voormalige rampgebied, kwam voor een bijzondere urgentieverklaring in aanmerking, o.a. die te Haamstede-Burgh, Stavenisse en Zonne-maire. Deze scholen zijn thans in aanbouw."

§ 6. Bijzondere voorzieningen

Ten aanzien van de scholen in het voormalige rampgebied deelt de inspectrice in *district 4* het volgende mede:

„In meerdere of mindere mate werd de financiering van de bouw van scholen in dit gebied gesteund door rampgiften. De meeste van deze scholen ontvingen bovendien de prachtige inventaris van de Zweedse vereniging „Rädda Barnen". Een volledige school werd geschoonken aan Ouwerkerk door de Nederlandse en buitenlandse „Tafelronde" en aan St.-Maartensdijk. Dit laatste object is als het sluitstuk van het werk van „Rädda Barnen" te beschouwen. Deze uiterlijk eenvoudige, houten school biedt alles aan de kleuters wat zij nodig hebben. Met kennis van zaken, zorg en liefde is de kleuterschool onder leiding van een Zweedse ingenieur gebouwd en met niet minder toewijding is er de inrichting verzorgd door enkele bestuursleden van de genoemde Zweedse vereniging. Overeenkomstig de wens van deze vereniging is een gedeelte van het gebouw ingericht voor jeugdwerk."

§ 7. De kosten van het onderwijs

De financiële zorgen van de schoolbesturen namen dit jaar toe. De inspectrice in *district 4* schrijft daaromtrent:

„De financiële zorgen van de schoolbesturen namen ook dit jaar toe. Alhoewel men inzag, dat in het algemeen verhoging van de salarissen van het personeel geboden was, kon men er hier, althans op het platteland, niet of slechts in geringe mate toe overgaan.

Vaak waren de besturen bij het vertrek van een gediplomeerde leidster door de financiële moeilijkheden gedwongen een ongediplomeerde leidster te benoemen. Deze zorgvolle financiële toestand veroorzaakte ook een toenemende „armoede" in de scholen op het platteland."

§ 8. Het rijksschooltoezicht

Hier is eigenlijk maar één klacht: de inspectrices, die hun werk zeer gewetensvol verrichten, zijn overbelast en leven voortdurend op de grens van het menselijk kunnen. De inspectrice in *district 6* schrijft:

„Daardoor heeft een verschuiving van werkzaamheden plaats. Spontane schoolbezoeken komen niet meer voor. Scholen worden alleen bezocht op dringend verzoek.

Ik heb dit jaar meer met architecten, met school- en gemeentebesturen gesproken dan met leidsters van kleuterscholen.

De administratieve arbeid vermeerderd met de dag en met grote zorg zie ik het in werking treden van de Wet op het kleuteronderwijs tegemoet, want eenmaal zal toch de grens van het mogelijke zijn bereikt.

Om nog zoveel mogelijk contact met de leidsters te houden werd een enkele afdelingsvergadering bezocht en in de paasvakantie nog een z.g. praktijk-conferentie belegd onder auspiciën van het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum, waarbij de nieuwe inzichten in de praktijk van het kleuteronderwijs werden gedemonstreerd in kleuterscholen en besproken in discussiegroepen en een algemene vergadering. Uit zeer vele reacties is gebleken, dat dit op hoge prijs gesteld werd."

Haar ambtgenote in *district 4* deelt het volgende mede:

„De uitgestrektheid van het district, het grote aantal scholen en de steeds toenemende correspondentie, benevens het mondeling verstreken van inlichtingen noodzaakte de inspectie minder over te gaan tot spontaan schoolbezoek dan gewenst en noodzakelijk is. Steeds meer moest gewerkt worden „op bestelling"; feitelijk konden op de dienstreizen hoofdzakelijk die gevallen worden behandeld waarin men om advies of hulp had verzocht.

De uitbreiding van de werkzaamheden van het schooltoezicht werd veroorzaakt door de komende wet. Het aantal verzoeken om inlichtingen nam dagelijks toe."

Wij besluiten dit gedeelte van ons jaarverslag met de wens dat deze harde werksters, die pioniersdiensten verrichten, eindelijk eens een zodanige verlichting van hun werk zullen krijgen dat toezicht ook werkelijk toezicht zal kunnen zijn.

DERDE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel

§ 1. De toestand van het kleuteronderwijs in het algemeen

Ofschoon in feite kan worden gesteld dat de toestand van het kleuteronderwijs in de districten 7 en 8, alle partiële vooruitgang en alle niet tot welslagen leidende pogingen in aanmerking genomen, niet verschilde van die in de onmiddellijk voorafgaande jaren, zo moet toch worden geconstateerd, dat een vreugdevolle verwachting heerste bij ieder die in enigerlei zin bij deze tak van opvoedingszorg betrokken is. Het uitstel van de behandeling van het wetsvoorstel tot regeling van het kleuteronderwijs deed de spanning bij autoriteiten, besturen, leidsters en alle verdere belanghebbenden stijgen.

Toen de Staten-Generaal echter in het najaar de wet hadden aangenomen, week de spanning en was de blijdschap algemeen. In verschillende steden en dorpen wapperden de vlaggen van de kleuterscholen; te Leeuwarden trok een grote optocht van kleuters met vlaggetjes waarop „Kleuteronderwijswet” gedrukt stond, door de stad. Een verblijdende verbetering van het kleuteronderwijs mag nu worden verwacht. Niet gebrek aan belangstelling of activiteit was de oorzaak dat kleuterscholen op zoveel plaatsen nog ouderwetse bewaarscholen waren; het tekort aan geldmiddelen verhinderde de schoolbesturen de noodzakelijke verbeteringen aan te brengen. We verheugen ons met de schoolbesturen en met de leidsters, voor wie een welverdiende salarisverbetering intreedt en wier rechtspositie nu verzekerd zal zijn. Een betere opleiding zal vele leidsters doeltreffender kunnen voorbereiden voor hun verantwoordelijke taak in de kleuterscholen.

Er zullen nog vele moeilijkheden te overwinnen blijven. Maar de mogelijkheid om binnen afzienbare tijd tot verbetering van het kleuteronderwijs te komen, is door het in werking treden van de wet gegeven.

§ 2. De kleuterscholen; hun werkwijze en hun resultaten

Op 1 januari 1956 waren er in district 7 (Friesland en Groningen) 412 kleuterscholen; in district 8 (Drenthe en Overijssel) was dit aantal 390. Nu de Kleuteronderwijswet daartoe de gelegenheid opent, zijn reeds tal van aanvragen betreffende de stichting van kleuterscholen binnengekomen.

SPEEL- EN WERKPLAN

Terecht spreekt de Kleuteronderwijswet van „speel- en werkplan” in plaats van „leerplan” en van „schema van werkzaamheden” in stede van „lesrooster”. Er behoort in een kleuterschool een verantwoorde dagindeling te zijn, doch niet voor elk „leervak” een tijdschema, dat van het ene halfuur tot het andere onverbrekkelijk is vastgelegd. Er moet volop tijd zijn voor vrij spel en experiment met allerlei materialen (water, zand, klei, verf, papier maché, enz.). Dan zijn gezonde kleuters altijd actief en belangstellend en dan eerst leren zij. Er zijn echter nog vele kleuterscholen waar klassikale lessen gegeven worden. De kinderen zitten in rijen naast en achter elkaar met hun gezicht naar de werkmuur. De leidster doet iedere

volgende vouw voor en de kinderen moeten telkens even naar haar zien en luisteren. Verbieden, waarschuwen en andere „ordemaatregelen” onderbreken de gang van zaken, tot ergernis van de leidster en tot toenemende vreugde van het jeugdig auditorium.

Een paar kleuters gapen; vooral de jongens hebben kennelijk geen plezier in deze „les”. Ze luisteren niet alle naar de opdrachten; wie hen goed observeert, ziet, dat er maar enkele kleuters volgens de opgave tot het gevraagde produkt komen. De andere kijken wel even hoe de buurman het doet. Dan . . ., bij een vrij moeilijk onderdeel van het te maken vouwswel, klinkt het: „Wie het niet kan, kom ik wel helpen.” Dit is vriendelijk bedoeld, maar natuurlijk, pedagogisch gezien, onjuist.

Vaak worden er bouwlesjes gegeven. Het heet, om de kleintjes te helpen verder te komen. Maar de ervaring in proefscholen heeft geleerd, dat kleuters die vrij worden gelaten in de keuze van materiaal en het te maken voorwerp, beter bouwen, tekenen en verven dan de kleuters die door lesjes al deze bekwaamheden moesten leren. Technische aanwijzingen moeten natuurlijk steeds gegeven worden.

Alleen datgene, waar de kleuter op een zekere tijd belangstelling voor heeft, kan zijn aandacht boeien. De kunst is nu maar om naar de kinderen te luisteren, het bepaalde onderwerp naar voren te brengen en de aanwezige kennis der kinderen uit te breiden. Om dat te kunnen, heeft de leidster kennis nodig, maar ook de lust en het verantwoordelijkheidsgevoel om die kennis, waar dat nodig is, te vermeerderen.

Het is echter verheugend te constateren, dat vele leidsters zich verdiepen in nieuwe mogelijkheden; stilstand in de ontwikkeling der methodiek en didactiek bij het kleuteronderwijs is er in ieder geval niet.

LEER- EN SPEELMIDDELEN

Overal treft men de volledige leermiddelen van Fröbel aan, dikwijls voor iedere leerling een exemplaar. Langzamerhand verschijnen in meer scholen de waterspeeltafels, de grote constructiedozen, de schildersezels. De uitgevers van dit materiaal getroosten zich veel inspanning om geperfectioneerd en duur speelgoed in de handel te brengen. Toch hebben deze leermiddelen voor de ontwikkeling van de kleuters soms weinig of geen waarde.

§ 3. De leerlingen en de ouders

BELANGSTELLING VAN DE OUDERS

Meermalen is in deze jaarverslagen gewag gemaakt van de grote belangstelling en de offeringsgezindheid die de ouders voor de kleuterscholen aan de dag leggen. Ook in het afgelopen jaar werden vele gevallen van activiteit der ouders te mijner kennis gebracht. Men organiseert timmer-, lijn- en schilderavondjes, waar handige ouders speelgoed maken en herstellen. Op geregelde „kransavonden” vervaardigen de moeders poppenkleren e.d. In enkele scholen verzorgen de vaders bij toerbeurt het schoolaquarium, de konijnen, de duiven en wat men verder maar aan klein gedierte houdt bij de kleuterschool. Vooral in de vakantietijd is deze hulp zeer te waarderen. Het is te hopen dat onder de wettelijke regeling deze belangstelling niet zal verflauwen. De noodzaak van het offer kweekt liefde voor het

object daarvan. Deze te behouden zal meer en meer de taak worden van de schoolbesturen en van de oudercommissies.

AANTAL LEERLINGEN PER LOKAAL (KLASSE)

In vele gevallen is de grens van het aantal kleuters per klasse op 40 gesteld, een aantal dat naar mijn mening reeds te groot moet worden geacht. Er zijn echter nog tal van scholen waar men meer dan 40, tot 50 of 60 kleuters per lokaal toelaat. In zulke klassen komt, al is de leidster bevoegd en bekwaam (hetgeen lang niet altijd het geval is), van observatie van en persoonlijk contact met de kinderen weinig of niets terecht. Wet en uitvoeringsmaatregelen zullen aan dit euvel paal en perk moeten stellen.

§ 4. Het onderwijzend personeel

BEVOEGDHEID

In de beide districten van mijn hoofdinspectie is het aantal onbevoegde leidsters voortdurend verminderd. In *district 7* was het aantal onbevoegden op 1 januari 1950 nog 57 %; thans (1 januari 1956) is dit percentage tot 20,6 verminderd.

Het volgende staatje geeft een vergelijking van de toestand in *district 8* tussen de jaren 1954 en 1955.

Aantal leidsters in Drenthe 231	1955	1954
Hiervan bezitten A- en B-akte	48 leidsters = 20,78 %	15,07 %
A-akte	113 leidsters = 48,92 %	47,48 %
Onbevoegd	70 leidsters = 30,30 %	37,44 %
Aantal leidsters in Overijssel 531		
Hiervan bezitten A- en B-akte	189 leidsters = 35,59 %	29,85 %
A-akte	240 leidsters = 45,20 %	46,38 %
Onbevoegd	102 leidsters = 19,21 %	23,76 %

VERDERE STUDIE

Voor verdere studie van de kleuterleidsters zijn er ook in 1955 weer verschillende mogelijkheden geopend. Er waren cursussen in kleutergymnastiek, zang en muziek. Te Woudschoten werd in de paasvakantie een driedaagse praktijkconferentie gehouden, uitgaande van het Christelijk pedagogisch studiecentrum. In drie kleuterscholen te Zeist werden daarbij praktijklessen gegeven en besproken. In Drenthe en Overijssel zouden in 1956 streekpraktijkdagen worden georganiseerd. De Maatschappij tot nut van 't algemeen stelde te Zwolle een z.g. kadercursus in. Meer activiteiten in verschillende plaatsen en streken waren in voorbereiding. Het is verheugend te zien dat de lust om zich verder te bekwamen zienderogen toeneemt.

LEIDING; HOOFDEN VAN SCHOLEN

Vooral in de steden is de leiding goed te noemen. Ook in de dorpen waar bevoegde leidsters staan en ook meerdere moderne kleuterscholen zijn gekomen, wordt op een verantwoorde

wijze met de kleuters gewerkt en leiding gegeven aan jonge meisjes. Hier en daar is er de moeilijkheid dat het hoofd ongediplomeerd is of alleen de akte A bezit, terwijl zij naast zich heeft een volledig gediplomeerde leidster, die een uitstekende opleiding heeft genoten. Hier is veel wijsheid nodig om de goede harmonie te bewaren en voor elkaars werk een juist begrip te tonen. Deze moeilijkheden zullen nog menig jaar voorkomen.

SALARIERING

Hoe noodzakelijk een wettelijke regeling van het kleuteronderwijs was, blijkt telkenjare ook uit de salariëring van de kleuterleidsters. Men vindt onder de verstrekte opgaven bedragen van f 546,—, f 800,—, f 1000,—, f 1200,— per jaar. De rijksregeling zal vele leidsters en daardoor ook het kleuteronderwijs ten goede komen.

§ 5. De schoolgebouwen

In *district 7* werden in 1955 in totaal 53 nieuwe lokalen gebouwd, terwijl op 1 januari 1956 nog 72 lokalen in aanbouw waren. In *district 8* werden in het verslagjaar 21 nieuwe scholen (met 58 lokalen) geopend.

Er zijn dus al vele groepen kleuters in zonnige, ruime lokalen ondergebracht; dat het door tekort aan bouwvolume, maar ook door gebrek aan financiën niet mogelijk was al de slechte gebouwen door een verantwoorde huisvesting te vervangen, is begrijpelijk. Er zijn nog heel wat kleuterscholen die een gevaar voor de gezondheid der kleuters opleveren, vooral die lokalen welke gehuurd zijn van verenigingen of kerkbesturen en die elke avond voor bijeenkomsten worden gebruikt. De eigenaren gaan er meestal ook niet mee akkoord dat er verbeteringen ten behoeve van het kleuteronderwijs worden aangebracht. Waarom zou men b.v. de ramen laten vergroten, of het matglas door helder glas laten vervangen, als de gebouwen alleen 's avonds voor volwassenen bij kunstlicht gebruikt moeten worden? Het beschikbaarmaken daarvan voor kleuteronderwijs is een gunst. De nadelen van het huisvesten van kinderen in zulke ruimten zijn evident.

Natuurlijk moet er soepelheid betracht worden bij het geven van toestemming voor het gebruik van een bestaand gebouw; een lokaal van een lagere school b.v. is meestal wel acceptabel, al is de ligging van het speelterrein dan dikwijls een probleem. Het lager onderwijs mag niet gestoord worden. Maar als men daarover niet of niet meer kan beschikken, dan komt het meermalen voor, dat men de kinderen ergens anders onderbrengt. En als die huisvesting niet deugt — en daarvan is het schoolbestuur zich wel bewust — wel, dan vraagt men geen verlof. Maar het is beter geen kleuterschool in stand te houden dan een slechte.

Een aardig voorbeeld van het tegengestelde wil ik hier nog vermelden.

In een dorp wordt een kleuterschooltje gebouwd, grotendeels door de ouders zelf. Alle ouders werken hard mee en op een prachtige winterse vrijdag heeft o.a. het hoofd der lagere school „dienst”. Het binnenwerk moet geschilderd worden, maar eigenlijk zou hij zo graag willen schaatsenrijden. Dus vraagt hij verlof aan de voorzitter van de „bouwcommissie” om naar het ijs te gaan, maar dat wordt geweigerd: dienst is dienst! Met bloedend hart verschijnt het schoolhoofd op het werk in zijn overall en doet zijn plicht, totdat opeens de voorzitter

Kleuterschool te Sneek

Foto Jan Versnel

komt met een der andere vaders en zegt: „U hebt vrij om te gaan schaatsenrijden; ik heb een plaatsvervanger voor U gevonden!”

SCHOOLMEUBELLEN

Dit jaar zijn in verschillende scholen de oude banken opgeruimd en werd modern kleutermeubilair aangeschaft. Nog is op dit gebied veel te verbeteren. Meermalen ontdekten de inspectrices, óók onder nieuw gekocht meubilair, een foutief model. Het is van het grootste belang dat de kleuter een juiste zithouding moet aannemen. Vier poten, een zitting en een leuning vormen nog geen goede stoel.

LEERMIDDELEN

Ook hier is vooruitgang waar te nemen. Het groot en klein constructiemateriaal, het tekenbord, de schildersezel, een waterhoekje, de zandtafel en andere expressiematerialen vindt men in meerdere kleuterscholen in gebruik.

Vooral onder de oudere leidsters moet men, wat het nieuwere ontwikkelingsmateriaal betreft, vaak stimulerend werken en deze dames confronteren met het gebruik van dit expressiemateriaal. In alle provincies zijn voor deze leidsters wel scholen in de omgeving aan te wijzen, waar op de juiste manier met deze materialen wordt gewerkt.

SANITAIR

De nieuwgebouwde kleuterscholen zijn een voorbeeld met hun goede sanitaire inrichting. Is er nog geen waterleiding, dan brengt de hydrofoor uitkomst. Op het platteland is dit onderdeel vaak nog primitief en slecht te noemen. Meer en meer komt echter ook daar waterleiding en langzaam aan wordt de toestand wel beter.

SPEELPLAATSEN

De speelplaats is nog maar al te vaak een rommelig veld, een modderpoel of een kale vlakte. Het meest bedroevend is dan wel, dat men het tekort niet begrijpt. Een kaalgetrapt voetbalveld is toch voor kleuters een prachtspeelplaats! Hier moet dan begrip worden gekweekt en er moet worden ingezien dat de fantasie, die de kinderlijke denkvorm is, door goed spel-materiaal moet worden geactiveerd en gestimuleerd en dat daarnaast aan de bewegingsdrang van de kleuter de juiste mogelijkheden moeten worden geboden. Daarom ook is een groot tegelplateau, dat het gehele jaar ten dienste van de kleuters staat, onontbeerlijk. Gelukkig kan worden geconstateerd, dat ook dit jaar hier en daar een goed ingerichte speelplaats is gekomen.

SPEELLOKALEN

Alles wat nog „inwoont” is verstoken van een goed spellokaal; op z'n hoogst mag men gebruik maken van een gymnastiekzaal of een grote zaal in een jeugdgebouw. Meestal mist men dan óók nog een goede speelplaats. Hier komen de kleuters veel tekort. De nieuwe scholen hebben zeer goede spellokalen met 80—84 m² vloeroppervlakte.

Het is van het grootste belang dat hier een zeer hygiënische vloer is, omdat de kleuter, als het goed is, veel op de grond speelt. Men vindt in de nieuwe scholen dan ook geen vurenhouten

vloeren meer, maar als vloerbedekking linoleum, plastic of een of andere „thijl”. Deze vloeren kunnen goed stofvrij worden gehouden, wat uiterst belangrijk is. Enkele kleuterscholen hebben in het speellokaal een hoogtezoninstallatie. Een goed ingericht speellokaal met een poppenhoek, een verkleedhoek, een waterspeelbak, een leeshoek, een blokkenhoek en andere spelactiviteiten is van grote opvoedende waarde en voor de leidster de beste gelegenheid om de kinderen te observeren.

VERWARMING

In de oude scholen is bijna zonder uitzondering kachelverwarming. De kleine nieuwgebouwde scholen hebben soms centrale heteluchtverwarming, maar ook vaak kachels met oliestook-heteluchtverwarming. Deze kachels voldoen goed, doch onverwarmde toiletten en garderoberuimten geven in de winter toch veel ongerief.

In een christelijke kleuterschool te Meppel is vloerverwarming toegepast, die buitengewoon voldoet. Voor de kleuterschool, waar zoveel op de grond wordt gespeeld, is deze verwarming beslist aan te bevelen.

SCHOONHOUDEN

Op het gebied van het reinigen van de schoollokalen vallen nog vele tekorten te constateren. Vooral de oude gebouwen en de verenigingslokalen vertonen dikwijls een droevig beeld van vuil en onfrisheid. Het komt nogal eens voor dat de leidster zelf de rol van werkvrouw op zich moet nemen om de zaak nog enigszins op peil te houden. Tekort aan geldmiddelen is van een en ander trouwens maar al te vaak de oorzaak.

§ 6. Bijzondere voorzieningen

GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT

Van geneeskundig schooltoezicht is wel geen enkele kleuterschool verstoken. De samenwerking van deze dienst met de rijksinspectie is voortreffelijk.

WERKTUINTJES

Merkwaardig is het dat men ook ten plattelande, waar meestal wel enig terrein beschikbaar is, nog zo weinig aandacht heeft voor de toch zo belangrijke kindertuintjes. Bij het ontwerpen van plannen voor nieuwbouw wordt voor dit doel meestal wel wat grond gereserveerd.

§ 7. De kosten van het onderwijs

SUBSIDIEREGELINGEN

In enkele gemeenten (Groningen, Assen, Enschede en Kampen) bestaat financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder kleuteronderwijs. De bedragen per leerling in de andere gemeenten, waar subsidieregelingen bestaan, liggen zeer uiteen en variëren van f 10,— tot f 80,—. Een voorbeeld van een begroting van een dorpschooltje met gemiddeld 24 leerlingen voor het jaar 1956 volgt hier:

Inkomsten		Uitgaven	
Schoolgelden	f 700,—	Schoonmaak	f 50,—
Donateursgelden	150,—	Salaris leidster	910,—
Subsidie gemeente	360,—	Sociale lasten	205,—
Geraamd tekort	300,—	Materiaal enz.	240,—
		Onderhoud	75,—
		Diversen	30,—
	f 1 510,—		f 1 510,—

„Geraamd tekort” is onderstreept; het bestuur hield nog geen rekening met de mogelijkheid onder de rijkssubsidieregeling te vallen. Dat tekort was ieder jaar weer het probleem. Het betekende een verloting, een bazaar of iets dergelijks, om aan geld te komen.

De werkster ontvangt f 50,— per jaar. Het is duidelijk, dat niemand voor dit bedrag meer dan éénmaal per week een schoollokaal wil schoonmaken. De gevolgen laten zich licht vermoeden. De leidster krijgt f 75,— per maand salaris. Verder spreekt de begroting nog van sociale lasten en kleine bedragen voor materiaal en onderhoud. Voor zulke schooltjes, en zo zijn er vele, zal de rijksregeling een grote uitkomst zijn!

§ 8. Het rijksschooltoezicht

De veelomvattende werkzaamheden van de inspectrices maken het onmogelijk alle kleuterscholen ook maar éénmaal in de twee jaren te bezoeken. Veel van de beschikbare tijd wordt opgeëist door ambtelijke correspondentie, besprekingen en adviezen.

Hoe het werk in omvang groeide blijkt duidelijk uit de opgave van de inspectrice van *district 8*, die in 1952 aan binnengekomen stukken 816 registreerde en aan uitgaande 912. In het jaar 1955 waren deze aantallen resp. 2085 en 2285! Met grote bewondering heb ik de arbeid van de inspectrices in mijn hoofdinspectie gedurende de jaren 1948 tot heden en van alle inspectrices in de laatste jaren van mijn optreden als hoofdinspecteur, belast met de leiding van de vergaderingen der inspectrices en van de examens op het gebied van het kleuteronderwijs, mede beleefd. Het zijn ook voor mij, ofschoon door de vele extra-beslommelingen drukke, maar leerzame jaren geweest, waarvan ik, nu spoedig een afzonderlijke dienst voor het toezicht op het kleuteronderwijs in het leven zal worden geroepen, moet getuigen, dat ik ze niet gaarne zou hebben gemist. Meer en meer ben ik in mijn overtuiging gesterkt dat de betekenis van het kleuteronderwijs jarenlang schromelijk werd onderschat. Met de inspectrices verheug ik mij dan ook van ganser harte in de wettelijke regeling van het kleuteronderwijs.

Ik mag dit laatste jaarverslag over de toestand van het kleuteronderwijs in mijn hoofdinspectie niet besluiten zonder een woord van diepgevoelde dank voor alle medewerking die ik van de inspectrices van het kleuteronderwijs heb mogen ondervinden. Mijn beste wensen voor de dames persoonlijk, voor hun bewonderenswaardig werk en voor de bloei van het kleuteronderwijs zullen hen steeds vergezellen.

REGISTER

Verklaring van de afkortingen in de derde kolom: *alg.* = algemeen; *b.l.o.* = buitengewoon lager onderwijs; *h.o.* = hoger onderwijs; *kl.* = kleuteronderwijs; *l.o.* = lager onderwijs; *landb.* = landbouwonderwijs; *leerpl.* = leerplicht; *n.o.* = nijverheidsonderwijs; *opl.* = (onderwijzers)opleiding; *tumb.* = tuinbouwonderwijs; *v.h.m.o.* = voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs.

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Aansluiting	— tussen v.h.m.o. en l.o.	l.o.	322
Aansprakelijkheid . .	Wettelijke —	n.o.	70
Aanwijzing(en) . . .	— van een diploma inzake handelskennis	l.o.	110
	— overeenkomstig artikel 157 der H.O.-wet	v.h.m.o.	50
Aardrijkskunde . . .	Studiereis van — leraren	"	58
Akte(n)	Gelijkstelling van middelbare —	"	56
Ambten	— en bedieningen der onderwijzers	l.o.	85
Applicatiecursussen .	— voor leraren bij het l.t.o.	n.o.	75
Bedrijfsarbeid . . .	Verbod van — voor 14-jarige meisjes	l.o.	109
		n.o.	77
Bedrijfsleven	Onderwijs en — :		
	Conferentie over onderwijs en bedrijf	alg.	19
	Tentoonstelling E 55	"	19
		n.o.	77
Beloningen	Bijzondere —	l.o.	85
Beroepskeuze	Voorlichting inzake —	"	322
Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949	Artikel 15	"	85
	Wijziging van het —	b.l.o.	116
Bevoegdheid(heden)	— der kleuterleidsters	kl.	128, 471, 478, 482
	Ontneming van de — tot het geven van onderwijs aan onderwijzers	l.o.	78, 86, 343
	Schorsing in de — van onderwijzers	"	86
Bevrijding	Herdenking van de —	"	329
Bibliobus	—	"	323
Biologie	Het leervak —	"	402
Bijdragenbesluit Lager-onderwijs-wet 1920	Wijziging van het —	"	108
Bijzondere leerstoelen	—	h.o.	39
Binnenvaart	Scholen voor de —	n.o.	268
Blinden	Technisch onderwijs aan —	"	249
Bouwplannen	Behandeling van —	l.o.	404
	Beoordeling van —	"	466
Brochure	— „Na het eindexamen studeren?“	alg.	20
Buitengewoon lager onderwijs	Aantallen in 1954 voor het eerst tot een school voor — toegelaten leerlingen	b.l.o.	115
	Aantallen leerkrachten	"	116, 448
	Aantallen leerlingen	"	113, 448
	Aantallen leerlingen die in 1954 het — voorgoed verlieten	"	115

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Buitengewoon lager onderwijs (vervolg)	Aantallen scholen	b.l.o.	113, 448
	Aantallen scholen en klassen voor imbecielen, hun leerlingen en leerkrachten	"	114
	Algemene toestand van het —	"	433
	Lichamelijke opvoeding bij het —	"	449
	Onderwijs aan gehoorgestoorden	"	435
	Onderwijs aan gezichtsgestoorden	"	435
	Onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilikheden	"	438
	Onderwijs aan lichamelijk gebrekkige kinderen	"	436
	Onderwijs aan tuberculeuze kinderen	"	436
	Onderwijs aan ziekelijke kinderen	"	438
	Onderwijs aan zwakzinnigen	"	442
	Rijdende Prinses Beatrixschool	"	117
Buitenland	Contact met het —	n.o.	277
	Culturele betrekkingen met het —	alg.	24
		h.o.	42
		v.h.m.o.	57
Buitenlands(e) . . .	Zie ook: Culturele betrekkingen. — betrekkingen:		
	Algiers	h.o.	43
	Amerika	"	43
	België	"	43
	Benelux-studentencongres	"	42
	Brazilië	"	43
	Conferentie van westeuropese universiteiten en hogescholen	"	42
	Duitsland	"	44
	Engeland	"	44
	Europees cultureel verdrag	"	42
	Zie ook: Buitenland en: Culturele betrekkingen. — studiebeurzen	"	44
Collegegelden . . .	Betaling van de — in twee termijnen	"	40
Commissie(s)	Verlaging van de —	"	40
	— tot wering van schoolverzuim	l.o.	405
	— van toezicht	leerpl.	91
		l.o.	88
	Installatie van de — economisch-administratief onderwijs	v.h.m.o.	51
	Instelling van een advies— inzake het onderwijs in het Fries op de lagere school	l.o.	109
	Instelling van een — inzake de dienstplicht van academici en technici	h.o.	35
	Instelling van een — inzake de ruimtelijke uitbreiding van de rijkuniversiteit te Groningen	"	35
	Instelling van een — voor geneeskundig onderwijs in Suriname	"	38
	Instelling van een — voor het staatsexamen pedagogiek	v.h.m.o.	52
	Instelling van een — v.h.m.o.	"	51
	Instelling van een interdepartementale — voor atoom-energie	h.o.	38
	Instelling van een — van onderzoek voor het nautisch onderwijs	n.o.	73
	Instelling van een sub— vakrichting landmeetkunde m.t.o.	"	73
	Onderzoek door de sub— voor de lichamelijke opvoeding	"	71

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Commissie(s) (vervolg)	Opheffing van de advies— voor de kernfysica	h.o.	38
	Rapport der — vervolgklasse handelsavondscholen	v.h.m.o.	51
	Rapport der — voor het staatsexamen voor leraar in de stenografie	"	52
	Werkgroepen sub— grondslagen m.t.o.	n.o.	72
Conferentie(s)	Werkzaamheden van de coördinatie— schooljeugdverkeer	alg.	18
	Benelux— over het technisch onderwijs	n.o.	255
	— met bedrijven	"	74
	— over het nijverheidsonderwijs	"	70
	— over onderwijs en bedrijf	alg.	19
	— van westeuropese universiteiten en hogescholen	h.o.	42
Congres	Werk— van directeurs van technische scholen	n.o.	76
	Benelux-studenten—	h.o.	42
	Internationaal — „Gymnajuventa"	n.o.	76
Contactavonden . . .	—	l.o.	406
Culturele betrekkingen	— met het buitenland	alg.	24
	Bezoek van buitenlandse onderwijsspecialisten aan Nederland	"	25
	Buitenlanders studeren in Nederland	"	25
	Coördinatie culturele activiteiten buitenland	"	24
	Culturele verbondenheid der lage landen	"	25
	Europees cultureel verdrag	"	24
	Internationale jeugdbijeenkomst te Avignon	"	25
	Internationale wedstrijd kindertekeningen	"	26
	Nederland-België	"	26
	Nederland-Egypte	"	26
	Nederland-Frankrijk	"	26
	Nederland-Italië	"	28
	Nederland-Luxemburg	"	28
	Nederland-Noorwegen	"	29
	Nederland-Zuid-Afrika	"	29
	—	h.o.	42
	—	v.h.m.o.	57
	Zie ook: Buitenlands(c).		
	— der leerlingen	l.o.	321
Cursus(sen)	Aantallen — bij het:		
	Landbouwonderwijs	landb.	60, 241, 242
	Nijverheidsonderwijs	n.o.	62
	Tuinbouwonderwijs	tuinb.	60
	Applicatie— voor leraren bij het l.t.o.	n.o.	75, 250
	Avond— voor staal- en betonconstructies	"	262
	—, bedoeld in artikel 6, derde lid, der Kweekschoolwet	opl.	125
	— in kerkelijke architectuur	n.o.	259
	— ter opleiding van leerkrachten bij het landbouwonderwijs	landb.	242
	— ter opleiding van leerkrachten bij het tuinbouwonderwijs	tuinb.	246
	— ter opleiding voor de bevoegdheid f	l.o.	416, 417
	— voor a.s. boerinnen	n.o.	276
	— voor industriële vormgeving	"	262
	— voor spraakgebrekkigen	l.o.	89
	— voor voortgezet en hoger bouwkundsonderricht	n.o.	259
	Spoed—	opl.	125
	Vakantie— voor Belgische docenten	v.h.m.o.	58

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Daltonstelsel	Aantallen scholen waar het — geheel of gedeeltelijk werd toegepast	l.o.	99
Diensttijd	Vaststelling van de — van onderwijzers i.v.m. toekenning van een jubileumgratificatie	"	110
Diploma'(s)	Aanwijzing van een — inzake handelskennis	kl.	110
	— der kleuterleidsters	h.o.	128
	Gelijkstelling van —	v.h.m.o.	35
	Instelling van een staats— als leraar in de stenografie	"	54
	School— voor lichamelijke geoefendheid	l.o.	36
Eindexamen(s)	Aantallen geslaagden voor de — 1955 der scholen voor v.h.m.o.	v.h.m.o.	416
	Kweekschool—	opl.	49
	Regeling van de — der hogereburgerscholen	v.h.m.o.	462
	Uitslag van de kweekschool—	opl.	54
	Zie ook: Examens.		121
Emigratie	Onderwijs en —	alg.	19
Esthetische vorming	— van de leerlingen	l.o.	356
	Kosten, verbonden aan het lidmaatschap van de Vereniging tot bevordering van het aesthetisch element in het voortgezet onderwijs (Vaevo)	v.h.m.o.	57
Examen(s)	Doctoraal— in de Romeanse taal en letterkunde met hoofdvak Frans en in de Germaanse taal en letterkunde met hoofdvak Engels of Fries aan de Vrije Universiteit — voor de lagere akte lichamelijke oefening	h.o.	40
	Her— 1955 voor kweekschoolleerlingen	l.o.	416
	Instelling van een commissie voor het staats— pedagogiek	opl.	123
	Instelling van een doctoraal— in de geneeskunde, vrije studierichting, aan de rijksuniversiteit te Utrecht	v.h.m.o.	52
	Rapport der commissie voor het staats— pedagogiek	h.o.	40
	Regelingen voor verschillende akte—	v.h.m.o.	52
	Uitslag van de — voor kleuterleidster	opl.	124
	Uitslag van de mulo—	kl.	129
	Uitslag van de onderwijzers—	l.o.	103
	Uitslag van de school- en staats— voor de onderwijzers-akte en van de staats— voor de hoofdakte en de lagere vakakten	opl.	121, 122
	Vaststelling van een regeling voor de — m.o. in het Fries Verkeers—	"	122
	Verlenging van de geldigheidsduur van de gedeelten van het hoofdakte—	v.h.m.o.	57
	Verlenging van de termijn waarbinnen de — in de psychologie kunnen worden afgelegd	l.o.	320
	Vrijstelling bij de staats— h.b.s. A en B	opl.	123
	Zie ook: Eindexamens.	h.o.	39
Fries	Friese proefscholen	v.h.m.o.	56
	Het — als voertaal bij het lager onderwijs	l.o.	412
	Instelling van een adviescommissie inzake het onderwijs in het — op de lagere school	"	109, 412
	Onderwijs in het — op de lagere school	"	109
	Vaststelling van een regeling voor de examens m.o. in het —	"	109
Fröbelmateriaal	Gebruik van het — op de kleuterscholen	v.h.m.o.	57
		kl.	128

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Garantiewet	— leningen ten behoeve van scholen voor v.h.m.o. en kweekscholen	opl.	123
Gehoorgestoorden .	Onderwijs aan —	b.l.o.	435
Geldleningen	Garantiewet — v.h.m.o. en kweekscholen	v.h.m.o.	52
Gelijkstelling	— van diploma's	alg.	35
	— van getuigschriften	v.h.m.o.	54
	— van middelbare akten	"	56
Geneeskundig	— schooltoezicht	kl.	473, 486
		l.o.	88, 320, 355
	Kosten van — e keuring	n.o.	76
Geschiedenis	Europese gedachte en het — onderwijs	v.h.m.o.	58
Getuigschriften . . .	Gelijkstelling van —	alg.	35
		v.h.m.o.	54
Gezichtsstoorden . .	Onderwijs aan —	b.l.o.	435
Gymnastieklokalen .	Bouw van —	l.o.	282
	Nieuwe —	b.l.o.	450
	Tekort aan —	l.o.	414
		v.h.m.o.	226
Handelsavond- scholen	Aantal —	"	48
	Aantal leerlingen der —	"	48
	Gegevens betreffende de —	"	50
	Vervolgklassen aan —	"	51
Havenvakschool . . .	—	n.o.	269
Hoger-onderwijswet	Artikel 157	v.h.m.o.	50
	Wijziging van de —	"	53
	Wijziging van de — en de Wet tot regeling van het hoger landbouwonderwijs	landb.	61
Hogescho(o)l(en) . .	Conferentie van westeuropese universiteiten en hogescholen	h.o.	42
	Subsidiering van bijzondere universiteiten en hogescholen	"	42
	Stichting van een tweede technische —	"	41
" (Kath. Econ., Tilburg) . . .	Algemeen	"	221
	College van curatoren	"	222
	Instellingen der hogeschool	"	223
	Studenten en examens	"	223
" (Land- bouw-, Wage- ningen)	Algemeen	"	214
	Gebouwen	"	217
	Internationale betekenis van de —	"	44
	Reorganisatie van het studieplan	"	215
	Studenten en examens	"	218
" (Ned. Econ., Rotter- dam)	Algemeen	"	219
	College van curatoren	"	219
	Instellingen der hogeschool	"	220
	Studenten en examens	"	220
" (Tech- nische —, Delft) . .	Algemeen	"	210
	Instellingen der hogeschool	"	213
	Studenten en examens	"	213
	Vijftigjarig bestaan der —	"	41

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Hospitanten	Vaststelling van een regeling voor de opleiding van —	v.h.m.o.	57
Huisonderwijs	Tegemoetkoming in de kosten van —	l.o.	79
Huisvestingskosten	Steun in de — voor schipperskinderen	b.l.o.	118
Huiswerk	Hulp bij —	v.h.m.o.	230
Jeugd	Boodschap van H.M. Koningin Juliana aan de Nederlandse —	alg.	19
Kennis der natuur	Het leervak —	l.o.	346
Keuring	Kosten van geneeskundige —	n.o.	76
Klasse(n)	Aantal — bij het onderwijs aan schipperskinderen	b.l.o.	420
	Aantal — bij het onderwijs aan woonwagenkinderen	„	428
	Aantal — voor imbecielen	l.o.	114
	Te grote —	kl.	482
		l.o.	283, 327, 389
Kleding	Vervolg— aan handelsavondscholen	v.h.m.o.	51
Klassegrootte	School—	leerpl.	91
		kl.	482
		l.o.	283, 327, 389
Kleuteronderwijs	Aantallen leerkrachten	kl.	127
	Aantallen leerlingen	„	127, 470
	Aantallen leerlingen per lokaal	„	482
	Aantallen opleidingen voor kleuterleidster	„	129
	Aantallen scholen	„	127, 469
	Algemene toestand van het —	„	468, 475, 480
	Belangstelling der ouders voor het —	„	471, 478, 481
	Belangstelling van het provinciaal bestuur van Gelderland voor het —	„	469
	Bevoegdheden der leidsters	„	471, 478, 482
	Gebrek aan leiding in de scholen	„	472
	Geneeskundig schooltoezicht	„	486
	Huisvesting der kleuterscholen	„	476
	Klassegrootte	„	482
	Kleuteronderwijswet	„	129, 468
	De kleuterscholen, onderscheiden naar het leermateriaal waarvan gebruik werd gemaakt (in perc.)	„	128
	Kosten van het —	„	473, 479, 486
	De leerkrachten bij het —, onderscheiden naar de behaalde diploma's (in perc.)	„	128
	De leerlingen der kleuterscholen, ingedeeld naar de leeftijd (in perc.)	„	128
	Leiding in de kleuterscholen	„	482
	Naleving van de t.b.c.-wet	„	473
	Nieuwe scholen in het voormalige rampgebied	„	478
	Noodschoolgebouwen	„	472
	Ontwikkelingsmateriaal	„	477, 481, 485
	Opleidingen	„	474
	Regeling der schooltijden	„	478
	Resultaten van het —	„	470
	Rijksschooltoezicht	„	474, 479, 487
	Salariëring der leidsters	„	483
	Sanitair	„	485
	Schoolartsen	„	473
	Schoolfeestjes	„	473
	Schoolgebouwen	„	472, 478, 483

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Kleuteronderwijs (vervolg)	Schoolmeubelen	kl.	485
	Schoolverzuim	"	478
	Schoonhouden van de schoolgebouwen	"	486
	Solarium	"	473
	Speellokalen	"	485
	Speelplaatsen	"	485
	Speeltuinen	"	473
	Speel- en werkplan	"	477, 480
	Subsidie-regelingen	"	486
	Toelatingsleeftijd	"	470
	Uitslag van de examens voor kleuterleidster	"	129
	Verdere studie der leidsters	"	482
	Verwarming der schoolgebouwen	"	486
	Vloeren der schoolgebouwen	"	472
	Werktuigjes	"	486
	Werkwijze	"	470, 476, 477
Kosten	Berekening van de vergoeding der exploitatie— van bij- zondere scholen	Lo.	87
	— van geneeskundige keuring	n.o.	76
	— van het onderwijs	kl.	473, 479, 486
	— van de scholenbouw	Lo.	323, 359, 412
	—, verbonden aan het lidmaatschap van de Vereniging tot bevordering van het aesthetisch element in het voortgezet onderwijs (Vaevo)	"	466
	Steun in de huisvestings— voor schipperskinderen	v.h.m.o.	57
	Verplaatsings—	b.l.o.	118
	Wijziging van de uitgaven voor het v.h.m.o.	Lo.	85
Kunstnijverheids- onderwijs	Middelbaar —	v.h.m.o.	53
	Tentoonstelling —	n.o.	258
Kweekscholen	Aantallen —	"	74
	Aantallen leerlingen der —	opl.	119
	De — in het algemeen	"	119
Lager-onderwijswet 1920	Artikel 10	"	454
	" 13	Lo.	78, 408
	" 19	"	78, 79
	" 22	"	79, 80, 81
	" 22bis	"	80
	" 23bis	"	80
	" 24	"	80
	" 25	"	80
	" 27	"	85
	" 33	"	85
	" 38	"	85
	" 39	"	86
	" 40	"	86
	" 42	"	86
	" 43	"	86
	" 45	"	86
	" 55quater	"	85
	" 55ter	"	87, 324
	" 73	"	87
		"	86

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Lager-onderwijswet 1920 (vervolg)	Artikel 83	Lo.	86
	" 88bis	"	87
	" 90	"	87
	" 96	"	87
	" 96bis	"	87
	" 97	"	85
	" 101ter	"	87, 324
	" 129	"	87
Lager technisch onderwijs	Applicatiecursussen voor leraren	n.o.	250
	Audio-visuele hulpmiddelen	"	250
	Benelux-conferentie over het technisch onderwijs	"	255
	Berekening van de benodigde praktijklokalen en -lessen voor de afdeling metaalbewerken van lagere technische scholen	"	253
	Bijzondere voorzieningen	"	249
	Inhoud van de applicatiecursussen voor leraren	"	250
	Leerboeken en uitgevers	"	249
	Technisch onderwijs aan blinden	"	249
	Technisch onderwijs aan zwakbegaafden	"	249
	Verdere ontwikkeling van het — voor jongens	"	248
	Vervangingscentrale	"	253
Landbouwhuishoud- onderwijs	Belangstelling voor het —	"	277
	Contact met het buitenland	"	277
	Cursussen voor a.s. boerinnen	"	276
	Gebouwen en tuinen	"	277
	Leraressen	"	275
	Milieu van de leerlingen	"	276
	Opleidingen	"	276
	Voorlichting	"	277
Landbouwonderwijs	Aantallen cursussen	landb.	60, 241, 242
	Aantallen leerlingen	"	60, 232, 238
	Aantallen scholen	"	60
	Algemene toestand van het —	"	232
	Lager —	"	238
	Leeftijd der leerlingen	"	61
	Middelbaar —	"	232
	Onderwijs	"	236
	Onderwijzend personeel	"	236
	Opleiding van leerkrachten	"	242
	Schoolgebouwen	"	237
	Vooropleiding der leerlingen	"	61
Landbouwverlof	Verlening van —	leerpl.	90, 290
Leerboeken	— en uitgevers	n.o.	249
Leergangen	Vakantie— voor leraren bij het n.o.	"	75
Leerlingen	Aantallen — bij het (de):		
	Buitengewoon lager onderwijs	b.l.o.	113, 448
	Gewoon lager onderwijs	l.o.	93
	Kleuteronderwijs	kl.	127, 470
	Landbouwonderwijs	landb.	60, 233, 238
	Nijverheidsonderwijs	n.o.	62
	Onderwijs aan schipperskinderen	b.l.o.	423
	Onderwijzersopleiding	opl.	119, 457
	Tuinbouwonderwijs	tuimb.	60, 244, 245

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Leerlingen (vervolg)	Uitgebreid lager onderwijs	l.o.	100
	Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs . . .	v.h.m.o.	48
	Voortgezet gewoon lager onderwijs	l.o.	93
	Aantallen in 1954 voor het eerst tot de uloschool toege- laten — naar herkomst	"	101
	Aantallen in 1954 voor het eerst tot een school voor b.l.o. toegelaten —	b.l.o.	115
	Aantallen kweekschool— in opleiding voor de onder- wijzersakte per leerjaar	opl.	120
	Aantallen— die de lagere school voorgoed verlieten . .	l.o.	96
	Aantallen— die de uloschool voorgoed verlieten . . .	"	102
	Aantallen— die in 1954 het b.l.o. voorgoed verlieten . .	b.l.o.	115
	Aantallen— van scholen en klassen voor imbecielen . .	"	114
	Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelaten — naar vooropleiding	opl.	121
	Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelaten — per leerjaar	"	120
	Aantallen voor het eerst tot de lagere school toegelaten — Culturele vorming der —	l.o.	95
	De leerlingen der kleuterscholen, ingedeeld naar de leef- tijd (in perc.)	"	321
	De voor het eerst tot de lagere school toegelaten — naar de richting der school (in perc.)	kl.	128
	Esthetische vorming van de —	l.o.	96
	Het brengen van — naar school door de politie . . .	leerpl.	356
	Leef tijd der —	kl.	91
	Milieu van de —	kl.	128
	Percentages in 1954 niet-bevorderde, resp. niet-geslaagde — der uloscholen	n.o.	276
	Percentages niet-bevorderde — der lagere scholen in de leerjaren I tot en met V.	l.o.	101
	Regelingen tot vervoer van —	"	96
	Selectie van — bij het m.t.o.	"	79
	Tegemoetkoming in de kosten van vervoer van — . . .	n.o.	261
	Uitwisseling van —	l.o.	79
	Verlaging van het vereiste aantal —	v.h.m.o.	58
	Vooropleiding van kweekschool—	l.o.	80, 86
	Vooropleiding van — van land- en tuinbouwscholen . .	opl.	121
	Zorgenkinderen	landb.	61
Leerlingstelsel . . .	Aantallen leerlingen in opleiding volgens het — . . .	l.o.	289
	Goedkeuring van het — voor de confectie-industrie . .	n.o.	63
	Programma's voor de praktische opleiding volgens het —	"	72
Leermiddelen . . .	Audio-visuele — bij het n.o.	"	250
	— bij het v.h.m.o.	v.h.m.o.	226
	— op de kleuterscholen	kl.	128
Leerplan(nen) . . .	— voor schipperskinderen	b.l.o.	117
	Afwijking van het —	l.o.	85, 87
	Vernieuwing van het —	"	292, 343
Leerplichtwet . . .	Artikel 15	leerpl.	90
	" 16	l.o.	405
	" 21	leerpl.	91
	" 30	"	91
	" 35	"	90
	" 36	"	91
Leerstoelen	Bijzondere —	h.o.	39

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Leiding	Gebrek aan — in de school	kl.	472
	— in de school		482
Leraren(essen)	Kweekschool—	opl.	459
	Opleiding van — bij het v.m.t.o.	n.o.	75
	Opleiding van — bij het n.o.	"	259
	Opleiding van — in de huishoudelijke vakken	"	272
	Opleiding van — bij het v.h.m.o.	n.o.	35
	Opleiding van — in de lichamelijke oefening	v.h.m.o.	231
	Tekort aan bevoegde —	n.o.	266, 270, 275
		v.h.m.o.	228
	Volledige betrekking voor — bij het l.n.o. en u.l.n.o.	n.o.	76
Lesrooster	Vrije uren op de —	Lo.	343
Lessen	Aantal — aan middelbare scholen voor meisjes en aan handelsdag- en handelsavondscholen	v.h.m.o.	53
Lichamelijke oefening	Opleiding tot leraar in de —	"	231
	Tekort aan leraren in de —	n.o.	279
	Zie ook: Lichamelijke opvoeding.		
Lichamelijke opvoeding	Verslag van de consulent voor de — bij het b.lo.:	b.lo.	449
	Algemene opmerkingen	"	453
	Gezondheidsonderwijs	"	450
	Gymnastieklokalen	"	452
	Heilgymnastiek en bijzondere schoolgymnastiek	"	450
	Het onderwijs in de lichamelijke oefening	"	450
	Speellokalen en therapielokalen	"	449
	Speelplaatsen	"	452
	Zwemonderwijs	"	279
	Verslag van de hoofdconsulenten voor de — bij het n.o.:	n.o.	278
	Aantal lessen in lichamelijke oefening	"	281
	Algemene opmerkingen	"	279
	Inventarislijsten	"	280
	Leerkrachten	"	278
	Lesrooster	"	280
	Oefenruimten	"	281
	Onderwijsvernieuwing	"	280
	Schoolsportdagen	"	281
	Schoolzwemmen	"	280
	Verslag van de inspecteur voor de — in algemene dienst en bij de onderwijzersopleiding:		
	Algemene opmerkingen	Lo.	414
	Consulenten voor de lichamelijke opvoeding	"	415
	Cursussen ter opleiding voor de bevoegdheid f.	"	417
	Kweekschoolopleiding	"	417
	Materiële voorzieningen in de kweekscholen	"	415
	Opleidingscursussen en examens voor de lagere akte lichamelijke oefening	"	416
	Schooldiploma's lichamelijke geoefendheid	"	416
	Schoolzwemmen	"	416
	Speelplaatsen (oefenplaatsen)	"	415
	Zie ook: Lichamelijke oefening.		
Logopedie	—	"	356
Luchtvaart-nijverheidsschool	—	n.o.	266
	Resultaten van het onderwijs aan de —	"	263

REGISTER

Trefwoord	Onomschrijving	Afdeling	Bladz.
Maatschappelijk werk	Scholen voor —	n.o.	269
Matrozen	Opleidingschepen voor —	"	269
Middelbaar kunst- en kunstnijver- heidsonderwijs	Algemene opmerkingen betreffende het —	"	258
	Cursussen voor voortgezet en hoger bouwkundsonderricht	"	259
	Opleiding van leraren bij het n.o.	"	259
Middelbaar-onder- wijswet.	Wijziging van de —	v.h.m.o.	53
Middelbaar tech- nisch onderwijs	Algemene opmerkingen betreffende het —	n.o.	260
	Avondcursussen voor staal- en betonconstructies	"	262
	Cursus voor industriële vormgeving	"	262
Militaire dienst	Uitstel van eerste oefening	l.o.	111
		v.h.m.o.	56
	Uitstel van opkomst voor de — voor onderwijzers	l.o.	110
Moeilijk opvoedbaren	Onderwijs aan —	b.l.o.	438
Montessoristelsel	Aantallen scholen waar het — geheel of gedeeltelijk werd toegepast	l.o.	99
	Toepassing van het — op de kleuterscholen	kl.	128
Museum	Onderwijs en —	alg.	18
Mutaties	— onder de onderwijzers	l.o.	391
Muziekonderwijs	Enquête naar de stand van het — op de lagere scholen	"	293-319, 360-388, 393-402
	Regeling van de bevoegdheid tot het geven van —	v.h.m.o.	56
	Richtlijnen voor het instrumentaal —	opl.	123
Natuurbescherming	Opvoeding tot —	l.o.	411
Natuurkunde	Practicum —	v.h.m.o.	228
Nederlandse taal	Het leervak —	l.o.	344
	Internationale wedstrijd in het maken van opstellen	v.h.m.o.	57
	Opstellen maken	l.o.	331
	Schrijfwijze van de —	alg.	10
		l.o.	344
Nota	Antwoord— technisch onderwijs.	n.o.	65
	Tweede Onderwijs—	alg.	10
	Vervolg— inzake de toekomstige behoefte aan onder- wijzers	l.o.	111
Nijverheids- onderwijs (voor jongens)	Aantallen cursussen	n.o.	62
	Aantallen leerlingen	"	62
	Aantallen scholen	"	62
	Zie voorts: Lager technisch onderwijs, Uitgebreid tech- nisch onderwijs en Middelbaar technisch onderwijs.		
Nijverheids- onderwijs (voor meisjes)	Aantallen cursussen	"	62
	Aantallen leerlingen	"	62
	Aantallen scholen	"	62
	Algemene toestand van het —	"	270
	Kadervorming voor het —	"	72

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Nijverheids- onderwijs (voor meisjes) (vervolg)	Opleidingen voor diverse beroepen	n.o.	271
	Opleiding voor leraren in de huishoudelijke vakken . . .	"	272
	Tekort aan bevoegde leraressen	"	270
Onderwijs	Algemene toestand van het —	b.l.o. kl. l.o.	425, 429, 433 468, 475, 480 282, 285, 326,
	Algemene toestand van het —	landb. n.o.	350, 389 232, 236 248, 256, 258,
	Belangstelling der ouders voor het —	tuinb. kl. l.o.	260, 263, 270 243 471, 478, 481 287, 336
	Individueel —	"	330
	Lichtpunten bij het —	"	391
	— en bedrijfsleven:		
	Conferentie over — en bedrijf	alg.	19
	Tentoonstelling E 55.	"	19
	Resultaten van het —	n.o. kl. n.o.	77 470 263
Onderwijsforum . . .	Vermeerdering van de omvang van het —	l.o.	80
Onderwijsnota . . .	—	"	288
Onderwijsraad . . .	Tweede —	alg.	10
	Verslag van de — over de jaren 1953 t/m 1955:		
	Samenstelling van de — op 31 december 1955	"	135
	Secretariaat van de —	"	136
	Vacatiegelden	"	137
	Werkzaamheden van de —	"	137
	Eerste afdeling	"	139
	Tweede afdeling	"	144
	Derde afdeling	"	146
	Vierde afdeling	"	152
Onderwijs- resultaten	Wijzigingen in de samenstelling van de —	"	133
	—	kl. n.o.	470 263
Onderwijs- vernieuwing . . .	—	"	280
Onderwijzers(essen).	Aantallen hoofden en/of — bij het (de):		
	Buitengewoon lager onderwijs	b.l.o.	116, 448
	Lager onderwijs	l.o.	93, 290
	Kleuteronderwijs	kl.	127
	Uitgebreid lager onderwijs	l.o.	102
	Voortgezet gewoon lager onderwijs	"	93
	Ambten en bedieningen der —	"	85
	Gehuwde — in de school	"	342
	Jaarwedde van gehuwde —	"	111
	Jonge —	"	406
	Mutaties onder de —	"	391
	Niet-cervol ontslag aan —	"	86
	Onderlinge verhouding tussen de —	"	292
	Ongevraagd ontslag aan —	"	86

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Onderwijzers(essen) (vervolg)	Ontneming van de bevoegdheid tot het geven van onderwijs aan —	Lo.	78, 86
	Ontzegging van de toegang tot de school aan —	"	86
	Schorsing van —	"	86
	Statistische gegevens betreffende het aantal vacatures, de afwezigheid en plaatsvervanging bij het l.o.	"	104
	Studielust der —	"	292, 340
	Tekort aan —	"	327, 389
	Tekortkomingen bij de —	"	291
	Toewijding en geschiktheid der —	"	340, 406, 407
	Vervolgnota inzake de toekomstige behoefte aan —	"	111
	Ijver en toewijding der —	"	291
Onderwijzers- opleiding	Aantallen kweekschoolleerlingen in opleiding voor de onderwijzersakte per leerjaar	opl.	120
	Aantallen leerlingen	"	119
	Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen naar vooropleiding	"	121
	Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen per leerjaar	"	120
	Aantallen scholen	"	119
	Verslag van de hoofdinspecteur van de —:		
	Algemene opmerkingen betreffende de —	"	454
	De kweekscholen in het algemeen	"	454
	Examens	"	462
	Gebouwen	"	461
	Leerlingen	"	457
	Leraren	"	459
	Voorlichting inzake de —	"	126
Ontslag	Niet-eervol — aan onderwijzers	l.o.	86
	Ongevraagd — aan onderwijzers	"	86
Ontwikkelings- materiaal	—	kl.	128, 481, 485
Openbare scho(o)l(en)	Gemeenschappelijke — voor u.l.o.	l.o.	80
	Gemeenschappelijke — uitsluitend voor v.g.l.o.	"	80
	Gemeenten zonder —	"	79, 81
	Instandhouding van — met minder dan het voorgeschreven aantal leerlingen	"	80
	Tijdelijke sluiting van een —	"	80
	Vermeerdering van het aantal —	"	80
Opleiding(en)	Aantallen leerlingen in — volgens het leerlingstelsel	n.o.	63
	Aantallen — voor kleuterleidster	kl.	129
	Kweekschool—voor het onderwijs in de lichamelijke oefening	l.o.	417
	— tot leraar in de lichamelijke oefening	v.h.m.o.	331
	— van leerkrachten bij het lager landbouwonderwijs	landb.	242
	— van leerkrachten bij het tuinbouwonderwijs	tuinb.	246
	— van leraren bij het n.o.	n.o.	259
	— van leraren bij het m.t.o.	"	75
	— van leraren bij het v.h.m.o.	h.o.	35
	— voor diverse beroepen bij het n.o. voor meisjes	n.o.	271
	— voor inrichtingsassistenten	"	276
	— voor kleuterleidster	kl.	474
	— voor leerling-scheepswerktuigkundige	n.o.	264

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Opleiding(en) (vervolg)	— voor lerares in de huishoudelijke vakken	n.o.	272
	— voor radiotelegrafist	"	264
	— voor scheepswerktuigkundige	"	266
	— voor stuurman voor de grote handelsvaart	"	266
	— voor stuurman voor de kleine handelsvaart	"	266
	— voor stuurmansleerling	"	264
	—schepen voor matrozen	"	269
	Programma's voor de praktische — volgens het leerling- stelsel	"	72
	Vaststelling van een regeling voor de — van hospitanten	v.h.m.o.	57
Opvoeding	Sociaal-pedagogische opmerkingen over de —	l.o.	328
Ouderavonden	—	"	337, 405
	—	kl.	471, 478, 481
Ouders	Belangstelling der — voor het onderwijs	l.o.	287, 336
	Verkeerde instelling der — ten aanzien van de opvoeding	"	288
Overplaatsing	— van hoofden van rooms-katholieke scholen	"	342
Pedagogische centra	Arbeid der —	"	331
Politie	Het brengen van kinderen naar school door de —	leerpl.	91
Practicum	— natuurkunde	v.h.m.o.	228
Radio	Voorlichting door middel van de —	h.o.	42
Reactor Centrum Nederland	Stichting van het —	"	38
Rekenen	Het leervak —	l.o.	345
Renteloze voor- schotten	Zie: Studiebeurzen	kl.	470
Resultaten	— van het onderwijs	n.o.	263
Rijksschooltoezicht.	Mutaties bij het —	b.l.o.	118
	—	l.o.	112, 324, 413
	—	n.o.	77
	Regeling van het —	"	77
	Samenwerking tussen de leden van het — en andere in- stanties	l.o.	324
	Werkzaamheden van het —	kl.	474, 479, 487
	—	l.o.	359
Rijksvergoeding	— voor bijzondere scholen	opl.	123
Rijswielbergplaatsen	Tekort aan —	l.o.	287
Salaris	Jaarwedde van gehuwde onderwijzeressen	"	111
	— en der kleuterleidsters	kl.	483
Sanitair	— in de scholen	kl.	485
	—	l.o.	109
Scheepvaart- onderwijs	Algemene toestand van het —	n.o.	263
	Leerlingen	"	264
	Onderwijzend personeel	"	266
	Resultaten van het —	"	263
Schipperskinderen	Leermiddelen voor —	b.l.o.	117
	Onderwijs aan —:	"	
	Aantallen leerlingen	"	423
	Aantallen scholen en klassen	"	420
	Huisvesting	"	424

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Schipperskinderen (vervolg)	Onderwijs	b.l.o.	425
	Schoolgebouwen	"	427
	Steun in de huisvestingskosten voor —	"	118
Scho(o)l(en)	Aantallen — bij het (de):		
	Buitengewoon lager onderwijs	"	113, 448
	Gewoon lager onderwijs	l.o.	93, 283
	Kleuteronderwijs	kl.	127, 469
	Landbouwonderwijs	landb.	60, 233, 235
	Nijverheidsonderwijs	n.o.	62
	Onderwijs aan schipperskinderen	b.l.o.	420
	Onderwijs aan woonwagengkinderen	"	428
	Onderwijzersopleiding	opl.	119
	Tuinbouwonderwijs	tuinb.	60, 245
	Uitgebreid lager onderwijs	l.o.	100
	Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	v.h.m.o.	47, 48
	Voortgezet gewoon lager onderwijs	l.o.	93
	Conservatieve en progressieve —	"	334
	Friese proefscholen	"	412
	Gegevens betreffende dag— voor v.h.m.o. en handels- avond —	v.h.m.o.	50
	Grootte der —	l.o.	284
	Internationale —	"	358
	Rijdende Prinses Beatrix— voor kinderen van kermis- exploitanten	b.l.o.	117, 430
	— met een bijzonder karakter	l.o.	284
Scholenbouw	Kosten van de —	"	466
	Moelijkheden betreffende de terreinkeuze bij de —	"	354
	Trage afwikkeling van de plannen voor —	"	353, 283
Schoolartsendiensten	—	kl.	473
		l.o.	320, 355
Schoolbezoek	Aanmoediging van het getrouwe — van gemeentewege	leerpl.	90
	Onderling —	l.o.	408
Schoolfeestjes	—	kl.	473
Schoolgebouwen	Algemene toestand der —	b.l.o.	427, 430
		l.o.	285, 353, 409
		landb.	237
		opl.	461
		v.h.m.o.	225
	Berekening van de benodigde praktijklokale voor de afdeling metaalbewerken van lagere technische scholen	n.o.	253
	Buitengebruikstelling van — c.q. gedeelten van —	l.o.	86
	Eisen ten aanzien van nieuwe —	"	467
	Geluidsisolatie in de —	"	355
	Invloed van de — op de werkwijze in de scholen	"	332
	Mijnschade aan —	"	286
	Nieuwe —	b.l.o.	435
		kl.	483
		l.o.	282, 409
		landb.	238
		opl.	461
		v.h.m.o.	225
	Nieuwe — in het voormalige rampgebied	kl.	478
	Nood—	"	472
	— voor nijverheidsonderwijs	n.o.	70
	Schoonhouden van de —	l.o.	354, 410

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Schoolgebouwen (vervolg)	Tekort aan —	kl.	478
	Toestand van de vloeren der —	Lo.	472
	Trage afwikkeling van de plannen voor scholenbouw	Lo.	286
	Verbetering van de inrichting der —	„	326
	Versiering van de —	„	329
	Verwarming van de —	„	287
Schoolgeldwet	—	alg.	409
	Toepassing van de — voor leerlingen van nijverheids- scholen	alg.	14
Schooljeugd	Werkzaamheden der coördinatiecommissie —verkeer	n.o.	70
Schoolkleding	—	alg.	18
Schoolkrant	—	leerpl.	91
Schoolmelkver- strekking	—	Lo.	337
Schoolmeubelen	—	„	109, 321
	Aanschaffing van —	kl.	485
Schoolmuseum	Tafels en stoelen in de school	Lo.	286
	—	„	355
Schoolpsycholoog	Aanstelling van een —	„	89
Schooltoezicht	Ambtenaren ter verzekering van het plaatselijk —	„	410
	Geneeskundig —	„	88
	—	kl.	473, 486
Schooltuinen	—	Lo.	88, 320, 355
Schoolverzuim	—	„	89
	Commissies tot wering van —	„	405
	Geringe straffen wegens ongeoorloofd —	leerpl.	91
Schoolvoeding	Vermindering van het ongeoorloofd —	Lo.	339
	Schoolmelkverstrekking	„	290, 338, 404
	—	„	321
Schoolwerktuinen	—	leerpl.	91
Schoolzwemmen	—	Lo.	89
	—	b.Lo.	452
Schorsing	—	Lo.	416
	— in de bevoegdheid van onderwijzers	n.o.	280
	— van onderwijzers	Lo.	86
Solarium	Ingebruikneming van een —	kl.	86
Speellokalen	—	„	473
Speelmiddelen	—	„	485
Speelplaatsen	—	„	128
Speel- en werkplan	—	„	485
Speeltuinen	—	„	477, 480
Spelling	—	„	473
	Gebruik van de nieuwe —	Lo.	344
Spoodcursussen	Nieuwe voorschriften inzake de —	alg.	10
Sport	—	opl.	125
Spraakgebrekkigen	School—dagen	n.o.	281
Staatssecretaris	Cursussen voor —	Lo.	89
Straffen	Taak van de —	alg.	14
	Geringe — wegens ongeoorloofd schoolverzuim	Lo.	338
Studenten	Aantallen —	h.o.	30
	Aantallen voor het eerst aan een Nederlandse universiteit of hogeschool ingeschreven —	„	33
	Benclux—congres	„	42
Studie	Bevordering van de —zin der onderwijzers	Lo.	112

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Studie (vervolg)	Brochure „Na het eindexamen studeren?“	alg.	20
	Leren studeren	v.h.m.o.	230
	Verdere — der kleuterleidsters	kl.	482
	Vermindering van de —lust bij de onderwijzers	Lo.	340
Studiebeurzen	Aantallen —, voor het cursusjaar 1955/1956 toegekend ex artt. 38, 85, 198 en 200sexies der H.O.-wet en voor de studie aan de Universiteit van Amsterdam	alg.	23
	Aantallen voor het cursusjaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten voor de studie aan een instelling voor hoger onderwijs	„	22
	Aantallen voor het studiejaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten en beurzen	„	21
	Buitenlandse —	h.o.	44
	Geografische spreiding der voor het cursusjaar 1955/1956 toegekende renteloze voorschotten	alg.	24
	Rijksbeurzen en renteloze voorschotten	„	20
Studiezin	— der onderwijzers	Lo.	112, 292, 340
	Zie ook: Studie.		
Subsidiëring	— van avondlycea en avondhogereburgerscholen	v.h.m.o.	53
	— van bijzondere universiteiten en hogescholen	h.o.	42
	— van het kleuteronderwijs	kl.	486
	Wijziging van de subsidievoorschriften voor bijzondere scholen voor v.h.m.o.	v.h.m.o.	53
Technisch onderwijs	Antwoordnota —	n.o.	65
Tekenen	Internationale wedstrijd kindertekeningen	alg.	26
Tentoonstelling	— E 55	„	19
	— kunst- en kunstnijverheidsonderwijs	n.o.	74
Titulatuur	Rapport betreffende de — van niet-academisch gevormde technici	„	74
Toelagen	— voor leerlingen van nijverheidsscholen	„	70
Toelatingsleeftijd	—	kl.	470
Tuberculose	Naleving van de t.b.c.-wet	„	473
	Onderwijs aan tuberculeuze kinderen	b.l.o.	436
Tuinbouwonderwijs	Aantallen cursussen	tuinb.	60
	Aantallen leerlingen	„	60, 244, 245
	Aantallen scholen	„	60, 245
	Algemene toestand van het —	„	243
	Lager —	„	245
	Leeftijd der leerlingen	„	61
	Middelbaar —	„	244
	Opleiding van leerkrachten	„	246
	Vooropleiding der leerlingen	„	61
Uitgaven	— der gemeenten voor de materiële exploitatie der scholen	kl.	473
	— ten behoeve van het vak kennis van het culturele en maatschappelijke leven	Lo.	323, 412
	Wijziging van de — voor het v.h.m.o.	opl.	123
Uitgebreid lager onderwijs	Aantallen leerkrachten	v.h.m.o.	53
	Aantallen leerlingen	Lo.	102
	Aantallen scholen	„	100
	Algemene toestand van het —	„	100
		„	285, 352,

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Uitgebreid lager onderwijs (vervolg)	Tekort aan onderwijzers	l.o.	390
	Uitslag van de mulo-examens	"	103
Uitgebreid technisch onderwijs	Uitgebreid technische avondschole	n.o.	257
	Uitgebreid technische dagschole van algemene richting	"	256
	Uitgebreid technische dagschole voor speciale beroepen	"	257
Uitstel	— van eerste oefening	l.o.	111
		v.h.m.o.	56
	— van opkomst voor de militaire dienst voor onderwijzers	l.o.	110
Unesco	De „Courier" op de schole	alg.	17
	Herdenking van de inwerkingtreding van het Handvest der Verenigde Naties	"	18
	Lezingen over de —	"	18
	Nieuwe — publikaties	"	17
	Plaatselijke — comités in Nederland	"	17
	Programma der — voor de jaren 1955 en 1956	"	14
Universiteit(en)	Conferentie van westeuropese — en hogeschole	h.o.	42
	Subsidiering van bijzondere — en hogeschole	"	42
" (Gemeen- telijke —, Amsterdam)	Algemeen	"	195
	College van curatoren	"	196
	Studenten en examens	"	196
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onder- zoekingen	"	196
	Verordeningen	"	195
" (rijks—, Groningen)	Algemeen	"	190
	College van curatoren	"	190
	Instelling van een commissie inzake de ruimtelijke uit- breiding van de —	"	35
	Studenten en examens	"	190
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onder- zoekingen	"	191
" (rijks—, Leiden)	Algemeen	"	153
	College van curatoren	"	154
	Studenten en examens	"	154
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onder- zoekingen	"	154
" (rijks—, Utrecht)	Algemeen	"	168
	College van curatoren	"	169
	Studenten en examens	"	169
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onder- zoekingen	"	170
" (Rooms- Kath. —, Nijmegen)	Algemeen	"	207
	Bestuur der Sint-Radboudstichting	"	209
	College van curatoren	"	209
	Studenten en examens	"	209
	Universitaire instellingen	"	210

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Universiteit(en)			
„ (vervolg)			
„ (Vrije —)			
Amsterdam	Algemeen	h.o.	204
	Bestuur der vereniging	„	206
	College van curatoren	„	206
	Studenten en examens	„	206
	Universitaire instellingen	„	206
	Vijfenzeventig-jarig bestaan der —	„	41
Vacatures	Aantallen — bij het l.o.	l.o.	104
	Moeilijkheden bij de voorziening in de — van hoofd der school	„	341
Vakantie(s)	Ontspanning in de —	„	356
	—leergangen voor leraren bij het n.o.	n.o.	75
	Vervroegd met — gaan	l.o.	339
	Voorschriften inzake —	n.o.	71
Vakantiespreiding	—	„	71
Verenigde Naties	Herdenking van de inwerkingtreding van het Handvest der —	alg.	18
Verkeersonderwijs	Verkeerseexamens	l.o.	320
	—	„	109, 348, 403
	— als wettelijk leervak erkend?	„	319
Vervoer	Regelingen tot — van leerlingen	„	79
	Tegemoetkoming in de kosten van — van leerlingen	„	79
Verwarming	— van de schoolgebouwen	kl.	486
		l.o.	409
Visserijscholen	—	n.o.	267
Voeding	Schoolmelkverstrekking	l.o.	109
	School—	leerpl.	91
Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	Aantallen leerlingen	v.h.m.o.	48
	Aantallen scholen	„	47, 48
	Contacten met het hoger onderwijs	„	230
	Hulp bij huiswerk	„	230
	Leermiddelen	„	226
	Leren studeren	„	230
	Opleiding tot leraar in de lichamelijke oefening	„	231
	Practicum natuurkunde	„	228
	Schoolgebouwen	„	225
	Tekort aan leraren	„	228
Voordrachten	Onvolledige — bij de voorziening in vacatures aan openbare scholen	l.o.	342
	Populair-wetenschappelijke —	n.o.	77
Voorlichting	— door middel van de radio	h.o.	42
	— inzake de onderwijzersopleiding	opl.	126
	— inzake het landbouwhuishoudonderwijs	n.o.	277
	— van de schooljeugd omtrent de overzeese rijkdelen	„	74
Vooropleiding	— van kweekschoolleerlingen	opl.	121
	— van leerlingen van land- en tuinbouwscholen	landb.	61
Voortgezet gewoon lager onderwijs	Aantallen leerkrachten	l.o.	93
	Aantallen leerlingen	„	93
	Aantallen scholen	„	93
	Algemene toestand van het —	„	285, 350

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Vreemdelingen . .	Aantallen —, ingeschreven aan Nederlandse universiteiten en hogescholen	h.o.	34
	Aantallen —, voor het studiejaar 1954/1955 ingeschreven aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen, onderscheiden naar de nationaliteit	h.o.	36
Vrijstelling	Vergunning aan — tot het geven van lager onderwijs	l.o.	87
	— en bij de staatsexamens h.b.s. A en B	v.h.m.o.	56
Wedstrijd(en) . . .	Internationale — kindertekeningen	alg.	26
	Internationale — in het maken van schoolopstellen	v.h.m.o.	57, 59
Werktuigjes	—	kl.	486
Wetenschappelijke onderzoeken	Zie: Universiteit(en) en: Hogescho(o)l(en).		
Wettelijke aansprakelijkheid	—	n.o.	70
Woningnood	Gevolgen van de — voor het onderwijs	l.o.	326
Woonwagenkinderen	Onderwijs aan —: Aantal scholen en klassen	b.l.o.	427
	Onderwijs	"	429
	Schoolgebouwen	"	430
Zeevaartonderwijs . .	Zie: Scheepvaartonderwijs.		
Zingen	Enquête naar de stand van het zang(muziek)onderwijs op de lagere scholen	l.o.	293—319, 360—388, 393—402
Ziekelijke kinderen . .	Onderwijs aan —	b.l.o.	438
Zorgenkinderen . . .	—	l.o.	289
Zwakbegaafden . . .	Technisch onderwijs aan —	n.o.	249
Zwakzinnigen	Onderwijs aan —	b.l.o.	442

